

CONFERENCE BOOK

BİNGÖL
3. ULUSLARARASI
SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

22 - 24 Kasım 2024
Bingöl

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS
www.akademikongre.org

Instagram, Facebook, Twitter icons

www.bingolkongresi.org

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
NOVEMBER 22 - 24, 2024
BINGOL

ISBN : 978-625-6283-99-2

ACADEMY GLOBAL PUBLISHING HOUSE

*BINGOL 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON
SOCIAL SCIENCES
NOVEMBER 22 - 24, 2024
BINGOL*

Edited By

PROF. DR. DWI SOLISWORO

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Head of Conference: Assoc. Prof. Dr. Mete Kazaz

Head of Organizing Board: Dr Gültekin Gürçay

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Ali Bilgili

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Naile Bilgili

Organizing Committee Member: Doç. Dr. Nazile Abdullazade

Organizing Committee Member: PROF. DR. BAŞAK HANEDAN

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Hülya Çiçek

Organizing Committee Member: Dr. Mehdi Meskini Heydarlou

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dwi Solisworo

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dody Hartando

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Raihan Yusoph

Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Ivaylo Staykov

Organizing Committee Member: Assist. Prof. Dr. K. R. Padma

Organizing Committee Member: Amaneh Manafidizaji

Organizing Committee Member: Aynur Əliyeva

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House

Without permission can't be duplicate or copied.

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

Academy Conference-2024 ©

Issued: 20.12.2024

ISBN: 978-625-6283-99-2

CONFERENCE ID

BINGOL 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

NOVEMBER 22 - 24, 2024

BINGOL

ORGANIZATION

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

**Turkey – Japan – Taiwan- Azerbaijan – Algeria – Malaysia - South Africa- Romania-
Kenya- Georgia – Russia- Philippines - Nigeria – Indonesia- Greece - Democratic
Republic of Congo – Egypt - Bangladesh – Belgium- Afghanistan – Kazakhstan –
Croatia- Italy- India- Slovenia- Czech Republic - Bosnia and Herzegovina – Morocco-
Qatar – Jamaica – Tunisia-**

PRESENTATION

Oral presentation

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :

**In the conference 45 papers have been presented by Turkish participants and 54 paper
by foreign participants.**

**Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an
"official assignment letter"**

LANGUAGES

Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Scientific & Review Committee

- Prof. Dr. Ali BILGILI – Turkiye
Prof. Dr. Naile BİLGİLİ – Türkiye
Prof. Dr. Başak HANEDAN – Türkiye
Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR – Turkiye
Prof. Dr. Emine KOCA – Turkiye
Prof. Dr. Fatma KOÇ – Turkiye
Prof. Dr. Bülent KURTIŞOĞLU – Turkiye
Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan
Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia
Prof. Dr. Natalia LATYGINA – Ukraina
Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia
Prof. Muntazir MEHDI – Pakistan
Prof. Dr. Raihan YUSOPH – Philippines
Prof. Dr. Akbar VALADBIGI – Iran
Prof. Dr. F. Oben ÜRÜ – Turkiye
Prof. Dr. T.Venkat Narayana RAO – India
Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ – Turkiye
Prof. Dr. Mustafa BAYRAM – Turkiye
Prof. Dr. Saim Zeki BOSTAN – Turkiye
Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China
Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet AYDIN – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Dilorom HAMROEVA - Ozbekstan
Assoc. Prof. Dr. Abbas GHAFFARI – Iran
Assoc. Prof. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Turkiye
Assoc. Prof. Ivaylo STAYKOV - Bulgaria
Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia
Assoc. Prof. Dr. Ümit AYATA – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Okan SARIGÖZ – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Eda BOZKURT – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Ahmet TOPAL – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Sandeep GUPTA – India
Assoc. Prof. Dr. Veysel PARLAK – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mahmut İSLAMOĞLU – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan
Assist. Prof. Dr. Göksel ULAY – Turkiye
Assist. Prof. K. R. PADMA – India
Assist. Prof. Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan
Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Saudi Arabia
Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria
Assist. Prof. Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania
Assist. Prof. Dr. Gültekin GÜRÇAY – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Dody HARTANTO - Indonesia
Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran
Assist. Prof. Dr. Bazarhan İMANGALIYEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Mamatkuli JURAYEV – Ozbekistan
Assist. Prof. Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria
Assist. Prof. Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amanbay MOLDIBAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bhumika SHARMA - India
Assist. Prof. Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam
Assist. Prof. Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Yang ZİTONG – China
Assist. Prof. Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa
Assist. Prof. Dr. Zohaib Hassan Sain – Pakistan
Assist. Prof. Dr. Murat GENÇ – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India
Assist. Prof. Dr. Vaiva BALCIUNIENE – Lithuania
Assist. Prof. Dr. Meltem AVAN – Turkiye
Aynurə Əliyeva - Azerbaijan
Sonali MALHOTRA - India

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Tıp Fakültesi

Sayı : E-98102723-903.07-475454
Konu : Görevlendirme Talebi

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi : 27.03.2024 tarihli ve E--903.07-474236 sayılı yazı

Fakültemiz Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı'nda görevli öğretim üyesi Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK'in Yükseköğretim Genel Kurulunun 15.06.2023 tarihli, 10 sayılı oturumunda alınan 2023.10.183 sayılı kararı gereğince Doçentlik Başvuru Şartlarında bulunan ve doçent olacak adaylardan istenen "Diğer uluslararası/ ulusal bilimsel toplantının düzenleme komitesinde resmi olarak görevlendirilmiş üniversite akademisyen temsilcisi bulunması zorunludur." maddesi gereğince, Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz ve yevmiyesiz olarak görevlendirilme talebi ile ilgili dilekçesi ekte gönderilmiştir

Adı geçen öğretim üyesinin Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz, yevmiyesiz olarak görevlendirilmesinde Dekanlığımızca bir sakınca bulunmamaktadır.

Onaylarınıza arz ederim

Prof.Dr. Şevki Hakan EREN
Dekan

OLUR

Prof.Dr. Arif ÖZAYDIN
Rektör

Ek:İlgi Dilekçe (1 Adet)

Dağıtım:

Gereği:

Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı Başkanlığı

Bilgi:

Sayın Prof.Dr. Hülya ÇİÇEK

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : *BSFN3RR3CF* Pin Kodu : 27962

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/gaziantep-universitesi-ebys>

Adres : Gaziantep Üniversitesi Kampus Alanı, Tıp Fakültesi Dekanlığı, Şehitkamil - 27310 -

GAZİANTEP

Telefon : 0 (342) 360 60 60 Faks:0 (342) 360 16 17

e-Posta : tipfaksekg@gmail.com Web : www.gantep.edu.tr/~tipdekanlik/bilgipaketi

Kep Adresi : gauntipdek@hs01.kep.tr

Bilgi için : Hüseyin Temel

Unvanı : Bilgisayar İşletmeni V.

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
"Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
November 22 - 24, 2024
BINGOL

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

<https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=f0YazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1>

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderator olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.
- Sunum yapmak zorunludur. Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 23 Kasım / Nov 23, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Doç. Dr. Ercan ŞAHBUDAK	1	AN ANALYSIS OF MIDDLE SCHOOL TEACHERS' CURRICULUM DESIGN PREFERENCES	Yüksek Lisans Öğrencisi, Orhan KAVAKLIOĞLU Doktor Öğretim Üyesi, Didem KAYAHAN YÜKSEL
		2	Dezavantajlı Okullardaki Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Yaşadığı Problemleri ve Çözümüne Yönelik Önerilerin İncelenmesi	Kübra CANPOLAT Doç. Dr. Emre YILDIZ
		3	DEVELOPMENT OF LIFE SCIENCE COURSE IN HISTORICAL PROCESS	Dr. Öğr. Üyesi Adem ARSLAN
		4	FAMILY-SCALE CHILD NEGLECT AND ABUSE	Dr. Öğr. Üyesi Adem ARSLAN
		5	GAME FEATURES FOR CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS	Prof. Dr. Güneş SALI
		6	A QUALITATIVE STUDY ON THE PROBLEMS EXPERIENCED BY SYRIAN STUDENTS IN PRIMARY SCHOOLS	Prof. Dr. Güneş SALI
		7	ÖĞRETMEN ADAYLARININ ORGAN/DOKU NAKLİ VE BAĞIŞINA BAKIŞI: Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Formasyon Öğrencileri Örneğinde	Doç. Dr. Ercan ŞAHBUDAK
		8	DISCUSSION OF INCLUDING FORMATION COURSES INTO THE THEOLOGY CURRICULUM IN TERMS OF ADVANTAGES AND DISADVANTAGES	Dr. Research Assistant Muhyettin ÖZEN

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 23 Kasım / Nov 23, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Öğr. Gör. Dr. Erdal CAMCI	1	İÇ ANADOLU BÖLGESİNDEKİ 172 İLÇE VE 18254 KÖYÜN ISITMA DERECE SAAT DEĞERLERİNİN ARAŞTIRILMASI	Enes KAHRAMAN Prof.Dr.Mustafa ERTÜRK
		2	ENLEM, BOYLAM, RAKIM VE RÜZGAR HIZININ ISITMA DERECE SAAT DEĞERLERİNE ETKİSİNİN DOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ İLLER İÇİN ARAŞTIRILMASI	Enes KAHRAMAN Prof.Dr.Mustafa ERTÜRK
		3	KORUMA MAKSATLI BALİSTİK YAPILARDA, İÇ YAPILARDA OLUŞTURULAN DEĞİŞİKLİKLERİN YAPININ BALİSTİK PERFORMANSINA ETKİLERİ	Öğr. Gör. Dr. Erdal CAMCI Prof. Dr. Fehim FINDIK
		4	BALİSTİK BİLİMİNDE GÜNCEL ARAŞTIRMALAR VE GELECEĞE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR	Öğr. Gör. Dr. Erdal CAMCI Prof. Dr. Fehim FINDIK
		5	DETERMINATION OF WELD QUALITY USING IMAGE PROCESSING METHOD	Ekrem BULUT Dr. Öğr. Üyesi Emre GÖRGÜN

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 23 Kasım / Nov 23, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Asst. Prof. Dr. Duygu Nazan GENÇOĞLAN	1	Computer Aided Troubleshooting of Ultra HD LED Televisions, Solution Method and Method of Retrieving Hex Codes of Memory Integrated Circuit	Yüksek Mühendis Cemal ŞAHİNOĞLU Prof. Dr. Sabir RÜSTEMLİ
		2	Troubleshooting and Solution Method for Smart LED Televisions with the Help of a Computer	Yüksek Mühendis Cemal ŞAHİNOĞLU Prof. Dr. Sabir RÜSTEMLİ
		3	BİOCHAR: GIDA GÜVENLİĞİ VE İKLİM DİRENCİ İÇİN YENİLİKÇİ BİR ÇÖZÜM	Nur Didem KEŞER Prof. Dr. Zeynep ZAİMOĞLU
		4	İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNDE NÜKLEER ENERJİNİN ROLÜ	Prof. Dr. Zeynep ZAİMOĞLU
		5	The Impact of Electric Car Use on Renewable Energy Sources	Prof. Dr., Ferhat PEHLİVANOĞLU Yüksek Lisans Öğrencisi, Semagül KARAASLAN
		6	DESIGN AND PERFORMANCE ANALYSIS OF A U-SHAPED ANTENNA USING FELT AND JEAN SUBSTRATE MATERIALS FOR 6G COMMUNICATION APPLICATIONS	Asst. Prof. Dr. Duygu Nazan GENÇOĞLAN

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 23 Kasım / Nov 23, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK	1	Diabetes Knowledge, Attitudes, Family Support, Self-Efficacy, and Self-Management Behaviors: Their Impact on Diabetes Control in Cancer Patients with Diabetes	Assist. Prof. Esin KAVURAN Emine NEHRİ
		2	Kalp Krizi Geçiren Hastaların Göğüs Ağrısı İle Ölüm Anksiyetesi Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi	Assist. Prof. Esin KAVURAN Emine NEHRİ
		3	INTERNATIONAL DIFFERENCES AND INEQUALITIES IN NURSING PRACTICES	Dr. Öğr. Üyesi Esin KAVURAN Uzman Hemşire Rabia ATLI
		4	THE "IS-UGHT" PROBLEM IN NURSING EDUCATION: CHALLENGES IN BRIDGING THEORETICAL KNOWLEDGE AND CLINICAL PRACTICE	Dr. Öğr. Üyesi Esin KAVURAN Uzman Hemşire Rabia ATLI
		5	The Effects of a Natural Compound Urolithin A on Health and Disease	Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK Hanım Seval KAYA
		6	THE SPIDER WEB AND ITS FASCINATING POTENTIAL IN MEDICINE	Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK Doç. Dr. Adile AKPINAR
		7	OBSTETRIC EMERGENCIES ABORTIONS	Doç. Dr. Zümrüt YILAR ERKEK Öğr. Gör. Serpil TOKER
		8	OBSTETRIC EMERGENCIES ECTOPIC PREGNANCY	Doç. Dr. Zümrüt YILAR ERKEK Öğr. Gör. Serpil TOKER
		9	AMELİYAT SIRASINDA BASINÇ YARALANMASI VE ÖNLENMESİ	Öğrenci Hemşire, Sudem Nur GÖGERCİN, Öğrenci Hemşire, Nurcan DALLI, Dr. Öğr. Üyesi, Hatice ERDOĞAN,
		10	AN ALTERNATIVE LOOK AT PHYSICAL RESTRAINT METHODS IN PSYCHIATRIC CLINICS	Uzman Hemşire, Muradiye POLAT Doç.Dr, Serap GÜLEÇ KESKİN

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 23 Kasım / Nov 23, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Stefan Radosavljević	1	IMPACT OF SILVER NANOPARTICLES ON RRNA MATURATION GENES IN SACCHAROMYCES CEREVISIAE	Aisulu Kairbekova, Yerbolat Zhanbotaev
		2	ASSESSMENT OF ARCOBACTER AND HELICOBACTER PYLORI CONTAMINATION IN FRESH ORGANIC VEGETABLES: A CULTURAL AND MOLECULAR APPROACH	Nikola Marković, Assoc. Prof. Milica Petrović, Prof. Dr. Stefan Jovanović
		3	ACCELERATED DATA PROCESSING FOR SINGLE-CELL CHROMATIN ACCESSIBILITY USING HIGH-THROUGHPUT SEQUENCING	Milica Jovanović, Stefan Petrov
		4	INTEGRATING SEMANTIC LEXICAL INSIGHTS INTO CNN ARCHITECTURE FOR DIAGNOSING PEDIATRIC DISEASES	Marko Petrovic, Ana Jovanovic, Nikola Milic,
		5	DYNAMICS OF LAGRANGIAN COHERENT STRUCTURES IN THE WAKE OF SWIMMING NEMATODES	Marko Jovanović, Ana Petrović, Stefan Radosavljević
		6	THE FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF EVOLUTIONARY FORCES: GENE ENGINEERING THROUGH SYNTHETIC EVOLUTIONARY INTELLIGENCE	A. J. Kovács, M. T. Szabó
		7	RADIOPROTECTIVE PROPERTIES OF SILVER NANOPARTICLES DERIVED FROM CHLOROPHYTUM BORIVILLIANUM AGAINST GAMMA RADIATION-INDUCED TESTICULAR DAMAGE IN SWISS ALBINO MICE	László Szabó, Anna Tóth, Zoltán Kovács
		8	IMPACT OF VERMICOMPOST FROM COW MANURE TREATED WITH BEETLE LARVAE AND WORM SPECIES ON AGRICULTURAL YIELD	Dr. Zsófia P. Kovács, Assis. Prof. Dr. Gábor T. Székely

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 23 Kasım / Nov 23, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Assis. Prof. Dr. Andrei Popescu,	1	Assessment of Potato Viral Infections via DAS-ELISA in Croatia	Marko Jurić, Ivana Novak,
		2	An Advanced Numerical Approach for Analyzing Dam-Break Dynamics on Flexible Foundations	Dr. Elena Ionescu, Andrei Petrescu, Sorin Vasile
		3	Exploration of Short-Horned Grasshopper Diversity (Orthoptera: Caelifera) in the Forest Ecosystems of Kolhapur, Maharashtra, India	Ioan M. Popescu, Elena A. Ionescu, Mihai T. Vasile, Andrei C. Radu
		4	Insect Infestations in Seed Production of Himalayan Conifers: A Study on Lepidopteran Borers	Andrei Ionescu, Dr. Maria Popescu
		5	Effects of Agricultural Practices on Microarthropod Diversity in Diverse Crop Ecosystems	Assis. Prof. Dr. Andrei Popescu,
		6	Induction of Base Pair Substitutions by γ -Rays in Haploid and Diploid Yeast: A Comparative Analysis	Ivan Petrov, Maria Georgieva, Prof. Dr. Dimitar Angelov
		7	Pulmonary Helminths in Stone Martens (<i>Martes foina</i> L.) in Bulgaria	Ivan Nikolov, Elena Georgieva
		8	Development of a Non-Invasive System for Monitoring Heart Rate and Blood Oxygen Levels	Elina M. Dimitrova, Nikolai R. Petrov, Tsvetelina L. Ivanova

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 23 Kasım / Nov 23, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Dr. Fatima H. Abdul-Hadi	1	A Mathematical Approach to Glucose-Insulin Regulation in Blood	A. Farhadi, M. Amini
		2	Ecological Dynamics in the Persian Gulf: Investigating Climate Influences on Algal Proliferation	Farahnaz Jalali, Dr. Amir Rezaei, Sara Mohammadi, Dr. Omid Hossaini
		3	Analysis of Microbial Diversity in an Anaerobic Reactor for Brewery Wastewater Treatment	Farhad R. Davoodi, Leila M. Bahrami, Saeed K. Hashemi
		4	Innovative Computational Approaches for Cardiovascular System Analysis	M. Mohammadi, A. Rahimi, S. Khosravi, L. Yousefi
		5	Mechanisms of Pyrethroid Resistance in Iraqi Populations of the Sand Termite, <i>Psammotermes hypostoma</i>	Layla A. Najib, Assis . Prof. DR. Omar A. Khalil, Dr. Fatima H. Abdul-Hadi
		6	Safeguarding Innovations: Intellectual Property Strategies for CRISPR Technologies	Amir Kadhim, Layla Al-Bayati
		7	Extraction and Analysis of Volatile Organic Compounds in Citrus aurantifolia Infested with <i>Aonidiella aurantii</i> : A Novel Approach	H. Al-Mansoori, R. Kadhim, T. Jassim, A. Tariq
		8		

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 23 Kasım / Nov 23, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Dr. Wei Chen	1	HAND HYGIENE PRACTICES AMONG YOUTHS IN JAKARTA, INDONESIA	Dr. Siti Nuraini, Prof. Dr. Ahmad Sudirman, Nia Kurniawati, Dr. Budi Santoso
		2	OPTIMIZATION OF HOSPITAL SELECTION IN EMERGENCY MEDICAL SERVICES USING SIMULATION TECHNIQUES	Dr. Mei Lin, Prof. Dr. Haruto Yamamoto, Dr. Siti Aisyah
		3	DEVELOPMENT OF AN INTEGRATED KEY PERFORMANCE INDICATORS FRAMEWORK FOR EMERGENCY MEDICAL SERVICES	Dr. Huan Li, Prof. Dr. Min Zhang, Dr. Wei Chen
		4	ASSESSMENT OF THE AUTOMATED HEMODYNAMIC MONITORING SYSTEM FOR EARLY DETECTION OF PATIENT DETERIORATION	Dr. Haruto Tanaka, Prof. Dr. Mei Chen, Dr. Siti Aisyah
		5	ASSESSMENT OF INTERACTIVE VIRTUAL REALITY REHABILITATION FOR ROTATOR CUFF INJURY	Dr. Hana Lee, Dr. Joon Park, Dr. Min Ji Kim, Dr. Seung Hoon Choi
		6	INTELLIGENT DETECTION AND CLASSIFICATION OF PULMONARY DISEASES FROM CT IMAGING	Dr. Mei Zhang, Prof. Dr. Li Wei, Dr. Kenji Nakamura
		7	SPATIAL DISTRIBUTION AND TEMPORAL DYNAMICS OF MALARIA IN SOUTHEAST ASIA	Dr. Aisha Tan, Prof. Dr. Ramesh Kumar, Dr. Nila Wang
		8	ADVANCED MACHINE LEARNING APPROACHES FOR ANALYZING AND DETECTING AUTISM SPECTRUM DISORDER IN CHILDREN	Dr. Mei Lin, Prof. Dr. Akira Yamamoto, Dr. Hiroshi Tanaka

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 23 Kasım / Nov 23, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Prof. Dr. Omar El-Khoury	1	ENHANCING PATIENT-CENTRIC HEALTHCARE THROUGH DIGITAL ENGAGEMENT STRATEGIES	Dr. Anna Müller, Prof. Dr. Lukas Schmidt, Dr. Sarah Weiss, and Dr. Peter Hoffmann
		2	ASSESSING THE IMPACT OF LEADERSHIP STYLES ON HEALTHCARE PERFORMANCE IN TEACHING HOSPITALS: A STUDY IN JORDAN	Dr. Leila Al-Husaini, Prof. Dr. Ahmad Al-Masri, Dr. Sara Jaber
		3	EARLY ANTENATAL CARE VISITS AMONG WOMEN OF REPRODUCTIVE AGE: A MULTILEVEL ANALYSIS IN JORDAN	Dr. Layla Al-Mansour, Prof. Dr. Ahmad Al-Sharif, Ms. Fatima Zaidan, Dr. Omar
		4	OCCUPATIONAL HEALTH RISKS AMONG MEDICAL PERSONNEL AND CONTRIBUTING FACTORS IN PUBLIC HOSPITALS, BEIRUT-LEBANON	Dr. Layla Nasser, Prof. Dr. Omar El-Khoury, Dr. Sara Haddad
		5	EXAMINING DENTAL MALPRACTICE IN COMPLIANCE WITH ETHICAL STANDARDS	Dr. Ahmed Al-Mansour, Dr. Layla Rahim, Prof. Dr. Nabil Farhat, Dr. Sara Khoury
		6	ASSESSMENT OF KNOWLEDGE AMONG OPERATING ROOM PERSONNEL REGARDING FIRE PREVENTION AND CONTROL IN GOVERNMENT HOSPITALS IN BEIRUT, LEBANON	Dr. Khaled Al-Hariri, Dr. Layla Saad, Hanan Jamal, Dr. Omar Al-Mansoori
		7	INTERACTIVE DIGITAL LEARNING AND EMOTIONAL SUPPORT FOR CHILDREN WITH CHRONIC ILLNESSES	Dr. Zainab Al-Hakim, Prof. Dr. Rashid Al-Sabah, Noor Ahmed
		8	ASSESSMENT OF COVID-19 POSITIVITY RATES AMONG HOSPITALIZED PATIENTS WITH VARYING VACCINATION STATUS: A STUDY FROM KING ABDULAZIZ MEDICAL CITY, SAUDI ARABIA	Dr. Ahmed Al-Mansoori, Dr. Fatima Al-Zahrani, Dr. Omar Al-Badawi, Dr. Layla Al-Hamadi, Dr. Saeed Al-Fahad
			ENHANCING ADVERSE EVENT REPORTING IN IMMUNIZATION: THE IMPACT OF MOBILE TECHNOLOGY IN LEBANON	Dr. Samir El-Hassan, Dr. Layla Kassem, Dr. Nabil Ireige, Ms. Rania Dabbous, Mr. Omar Khalil

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 23 Kasım / Nov 23, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Prof. Dr. Marco Rossi	1	DEVELOPMENT AND CHARACTERIZATION OF A HIGH-EFFICIENCY HONEYCOMB CERAMIC HEATER WITH CONDUCTIVE COATING	Dr. Amir Hossein, Prof. Dr. Fatemeh Jafari, Ali Rezaei, Dr. Sara Mohammadi
		2	UTILIZATION OF ORGANIC SEMICONDUCTOR MATERIALS IN THE DEVELOPMENT OF FLEXIBLE PHOTOVOLTAIC DEVICES	Dr. Elena Petrova, Prof. Dr. Marco Rossi,
		3	DURABILITY ASSESSMENT OF RECYCLED POLYPROPYLENE COMPOSITES REINFORCED WITH FLAX FIBERS	Dr. Emma Jensen, Prof. Dr. Lukas Schmidt, Dr. Claudia Müller, Prof. Dr. Erik Van den Broeck
		4	IMPACT OF COMMONLY CONSUMED ACIDIC BEVERAGES ON THE SURFACE INTEGRITY OF ORTHODONTIC COMPOSITE MATERIALS	Dr. Elena Petrov, Prof. Dr. Marco Rossi
		5	ENHANCEMENT OF SILICON SOLAR CELL PERFORMANCE THROUGH OPTIMIZED ANTI-REFLECTIVE COATINGS	Dr. Emilia Novak, Prof. Dr. Lukas Müller, Janek Petrov
		6	INNOVATIONS IN CARBON MATERIALS FOR SUSTAINABLE ENERGY SOLUTIONS	Dr. Elena Novak, Prof. Dr. Antonij Petrov,
		7	ENHANCING TENSILE STRENGTH AND DUCTILITY OF TANBHFZRTI REFRACTORY HIGH ENTROPY ALLOYS THROUGH REVERSE ROLLING	Dr. Elena Petrov, Prof. Dr. Marko Ivanovic, Dr. Anna Schmidt
		8		

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Prof. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA	1	Meetings Organized Against the Ottoman State in the Cities of Varna and Ruse in the Early 20th Century	Dr. Araş.Gör. Ali Emre İŞLEK
		2	THE EFFECT OF TRADITIONAL WEAVING FESTIVALS ON DENİZLİ TOURISM	Prof. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA
		3	A RELIC FROM THE OTTOMAN PERIOD: DESTIMALS IN THE COLLECTION OF BURSA METROPOLITAN MUSEUMS	Uzm. Sanat Tarihçi Fikret ALKAN Prof. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA
		4	MELE AHMED-Ê VEYSİKÊ'NİN HAYATI: İLMİ VE TASAVVUFİ YÖNLERİ İLE MARDİN YÖRESİNE KATKILARI	Doç. Dr. Selman GÖKÇE
		5	SALİHA KADININ FAZİLETİ VE TOPLUM AÇISINDAN ÖNEMİ: HACI EMİNE GÖKÇE ÖRNEĞİ	Doç. Dr. Selman GÖKÇE

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Assoc. Prof. Dr. Süleyman BALCI	1	THE COMPATIBILITY OF CAREER CHOICE WITH INDIVIDUAL CHARACTERISTICS: A STUDY ON CANDIDATE PSYCHOLOGICAL COUNSELORS	Assoc. Prof. Dr. Süleyman BALCI
		2	CAUSES OF SOCIAL ANXIETY AND RECOMMENDATIONS IN ADOLESCENTS	Assoc. Prof. Dr. Süleyman BALCI
		3	"Dede Korkut Kitabı"nda İslami üsürler	Doktora öğrencisi, GÜNEŞ MUSTAFAYEVA
		4	RESİMLİ ÇOCUK EDEBİYATI YAPITLARINDA ENGELLİK OLGUSU ("FARKLI AMA AYNI" ÖRNEĞİ)	Zehra GÜNAY Doç. Dr. Erhan ŞEN
		5	HERBERT GEORGE WELLS'İN ZAMAN MAKİNESİ KİTABININ ÇEVİRİSİNDE DEYİM VE GÜNLÜK DİL KULLANIMI: VENUTI'NİN YERLİLEŞTİRME VE YABANCILAŞTIRMA STRATEJİSİNE GÖRE İNCELEMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatıma Zehra CEYLAN
		6	ZOLA'NIN KALEMİNDEN TERCÜMANIN DİLİNE: DEYİŞ KAYDIRMASI AÇISINDAN "NASIL ÖLÜNÜR" ÖYKÜSÜNÜN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Esmenur ELİK
		7	MUTUAL LİNGÜİSTİC AND LİTERARY İNFLUENCE BETWEEN İRAN AND TURKEY	Dr.Öğr.Üyesi, Ayşe SOSAR

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Assoc. Prof. Dr. Yakup ASLAN	1	TÜKETİCİLERİN KAFE TERCİHİNDE SEMBOLİK TÜKETİMİN ETKİSİ: İNEGÖL ÖZEL LİSE KOLEJİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Dr. Öğr. Üyesi, Funda Şehirli Yüksek Lisans Öğrencisi, Cansel-Kahraman
		2	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ACCOUNTING EDUCATION: ACCOUNTANTS OF THE FUTURE	Assoc. Prof. Dr. Yakup ASLAN
		3	NEW GENERATION CONCEPTS IN FINANCING HEALTH SERVICES ANLAYIŞLAR	Assoc. Prof. Dr. Yakup ASLAN
		4	THE RELATIONSHIP BETWEEN INTELLECTUAL CAPITAL AND INNOVATION: EXAMPLES FROM INNOVATIVE BRANDS IN TÜRKİYE	Prof. Dr. Yasemin KESKİN BENLİ Öğr. Gör. Sinan Can ALTUNTAŞ
		5	THE MEDIATORY ROLE OF SALES PROMOTIONS IN THE EFFECT OF CUSTOMER RELATIONSHIPS MANAGEMENT ON CUSTOMER LOYALTY	Öğrenci, Kemal DİZDAR Dr. Öğr. Üyesi Sami SEVER Prof. Dr. İbrahim AKSU
		6	REVOLUTIONIZING HEALTHCARE: THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN DIAGNOSIS, TREATMENT, AND PATIENT MANAGEMENT	Prof. Dr. Yalçın KARAGÖZ Assist. Prof. Dr. Mustafa FİLİZ
		7	SAMPLE APPLICATIONS IN RURAL HEALTH SERVICES	Assist. Prof. Dr. Mustafa FİLİZ Prof. Dr. Yalçın KARAGÖZ
		8		

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Prof. Dr. Soner ÇANKAYA	1	THE EXAMINATION OF PRISON STAFF'S ATTITUDES TOWARD SPORTS PARTICIPATION	Furkan Salih YAVUZ Prof.Dr. İlker ÖZMUTLU
		2	THE PARALYMPIC GAMES FROM THE PAST TO THE PRESENT: A SCIENTIFIC REVIEW	Furkan Salih YAVUZ Prof.Dr. İlker ÖZMUTLU
		3	AN ANALYSIS OF FEMALE FOOTBALL REFEREES' PERCEPTIONS OF SOCIETAL ATTITUDES TOWARDS THEIR PROFESSION	Yüksek Lisans Öğrencisi Esra SEVİLİR Dr. Muhammet KUSAN Doç. Dr. Hacı ALİ ÇAKICI Prof. Dr. Soner ÇANKAYA
		4	THE IMPACT OF SPORTS FACILITY QUALITY ON FOOTBALL FANS' EMOTIONAL ATTACHMENT TO THEIR TEAMS	Lisans Öğrencisi Baran KARADENİZ Dr. Muhammet KUSAN Prof. Dr. Soner ÇANKAYA
		5	EXAMINATION OF THE ENJOYMENT OF PHYSICAL ACTIVITY AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING LEVELS OF INDIVIDUALS PERFORMING PILATES	Lisans Öğrencisi Beyza Nur AĞUŞ Doktora Öğrencisi Faik ÖZ Prof. Dr. Soner ÇANKAYA
		6	SPORTS SCIENCES STUDENTS' TENDENCIES TO PURCHASE SPORTS PRODUCTS VIA THE INTERNET AND THEIR ATTITUDES TOWARDS WEARABLE TECHNOLOGICAL SPORTS PRODUCTS	Lisans Öğrencisi Enez KARAYANIZ Doktora Öğrencisi Faik ÖZ Prof. Dr. Soner ÇANKAYA
		7	Historical View of Physical Activity and Sports in Ancient India and its reflections on today	Yüksek Lisans Öğrencisi Orhan ŞAHİN Doç. Dr. Yener AKSOY Fatih KARAKAŞ
		8	THE EFFECT OF PHYSICAL ACTIVITY ON EATING ATTITUDE	Yüksek Lisans Öğrencisi Orhan ŞAHİN Doç. Dr. Yener AKSOY
		9	Thoughts on the First Recorded Sports and Tailteann Games in History	Yüksek lisans öğrencisi Sevim ÖMERLİO Fatih KARAKAŞ
		10	Development of Sports Culture in Greece in Ancient Period and Its Reflections on Today	Yüksek lisans öğrencisi Sevim ÖMERLİO Fatih KARAKAŞ Prof. Dr. Osman İMAMOĞLU

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Doç. Dr. Özcan IŞIK	1	DECOUPLING ECONOMIC GROWTH FROM CARBON EMISSIONS: EVIDENCE FROM EMERGING AFRICAN ECONOMIES' GREEN TECHNOLOGY ADOPTION.	Ali Umar Ahmad Maikudi Muhammad Inuwa Mukhtar Ahmad Bashir Yakubu Sani Atiku Muhammad Abubakar Hussaini Shiaibu
		2	TR72 BÖLGESİ TEMEL İŞGÜCÜ GÖSTERGELERİNİN CİNSİYETE VE YILLARA GÖRE İNCELENMESİ	Doç. Dr. Sait BARDAKÇI
		3	TR72 BÖLGESİNE AİT İSTİHDAM ORANLARININ YILLARA GÖRE SEKTÖREL ANALİZİ	Doç. Dr. Sait BARDAKÇI
		4	MULTI-CRITERIA FINANCIAL PERFORMANCE ANALYSIS OF TARSİM BASED ON SPC AND EDAS ALGORITHMS	Doç. Dr. Özcan IŞIK
		5	MULTI-CRITERIA FINANCIAL PERFORMANCE ANALYSIS: THE CASE OF BANKS REGISTERED ON THE JOHANNESBURG STOCK EXCHANGE	Doç. Dr. Özcan IŞIK
		6	Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı'nın Türkiye İhracatına Etkisi: Kimya Sektörü Analizi	Muhammed Can ÖZDEMİR Doç. Dr. Elif Tunalı Çalışkan

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Prof. Dr. Elchin Mammadov	1	ANALYZING KEY FACTORS INFLUENCING CLIENT SATISFACTION IN CONSULTING ENGINEERING FIRMS	Ling Zhang, Prof. Dr. Kenji Nakamura, Akira Yamamoto
		2	DEVELOPMENT OF AI-DRIVEN PREDICTIVE MAINTENANCE SYSTEM FOR ENHANCING EQUIPMENT RELIABILITY	Dr. Kenji Nakamura, Prof. Dr. Mei Ling Chen, Dr. Hyun Soo Park
		3	DEVELOPMENT OF AN INTELLIGENT TASK MANAGEMENT SYSTEM USING AI TECHNOLOGIES	Dr. Leyla Mammadova, Prof. Dr. Farid Aliyev, Dr. Elchin Guliyev
		4	INNOVATIVE APPROACHES FOR CAPTURING SUBCONSCIOUS CONSUMER INSIGHTS IN E-COMMERCE	Dr. Elvin Aliyev, Prof. Dr. Leyla Mammadova, Aysel Huseynova
		5	CONTRACTOR SELECTION IN CONSTRUCTION PROJECTS USING MULTI-CRITERIA DECISION-MAKING AND SUPPLY CHAIN MANAGEMENT	Dr. Leyla Aliyeva, Prof. Dr. Elchin Mammadov
		6	FRAMEWORK FOR ENHANCING QUALITY CULTURE IN ALGERIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	Dr. Ahmed Benali, Prof. Dr. Fatima Zahra, and Mr. Samir Khaled
		7	ENHANCING INSTITUTIONAL EFFECTIVENESS: THE STRATEGIC IMPORTANCE OF WORKFORCE BUDGETING IN FINANCIAL	Dr. Samira El Amrani, Prof. Dr. Ahmed Bouziane, Fatima Zahra Laaroussi
		8	EXAMINING URBANIZATION AND INCOME INEQUALITY IN ALGERIA	Dr. Amina Benali, Prof. Dr. Khalid Ziani, Fatima Zahra Lala

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Prof. Dr. Idris Karamoko	1	CROSS-CULTURAL DYNAMICS AND INNOVATION: INSIGHTS INTO CHINESE FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN ALGERIA	Dr. Ahmed Bensaid, Prof. Dr. Leila Nasr, Dr. Farid Touati
		2	EVALUATING THE INFLUENCE OF MARITIME TRANSPORT ON ECONOMIC GROWTH IN MALAYSIA	Dr. Ahmad Zainal, Prof. Dr. Noraida Mustaffa, Eng. Firdaus Rahman
		3	CROSS-CULTURAL COLLABORATIONS AND INNOVATION: ANALYZING CHINESE FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN MALAYSIA	Dr. Siti Nurhaliza, Prof. Dr. Ahmad Faizal, Dr. Zainal Abidin
		4	KEY DETERMINANTS OF COST OVERRUN IN BUILDING CONSTRUCTION PROJECTS IN MALAYSIA	Dr. Ahmad Z. Ismail, Prof. Dr. Nurul H. Rashid, Eng. Farhan K. Ali
		5	THE EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE REAL ESTATE SECTOR	Dr. Mihai Ionescu, Prof. Dr. Elena Popescu, Andreea Vasilescu
		6	ASSESSING THE IMPACT OF CHINESE FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN AFRICA: ETHICAL AND CULTURAL DIMENSIONS	Dr. Amina Nkosi, Professor Michael Adebayo, Dr. Lindiwe Tshabalala
		7	ENHANCING OPERATIONAL EFFICIENCY THROUGH LEAN METHODOLOGIES IN AFRICAN INDUSTRIES	Dr. Amina O. Kone, Prof. Dr. Samuel T. Ndung'u, Dr. Zainab I. Moyo
		8	EXPLORING LEAN METHODOLOGIES IN CONSTRUCTION: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES	Dr. Aisha Mwanga, Prof. Dr. Samuel Ndungu, Grace Ochieng
		9	EXPLORING THE METHODOLOGICAL FRAMEWORK OF ISLAMIC ECONOMICS: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES	Prof. Dr. Idris Karamoko

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Dr. Dmitry Sokolov	1	STRATEGIC PLANNING FOR SUSTAINABILITY IN NGOS AND ITS INFLUENCE ON DONOR COMMITMENT	Dr. Nino Chikovani, Prof. Dr. Levan Kapanadze, Anna Tskhvedadze
		2	EXAMINATION OF SUSTAINABILITY REGULATION IN THE FINANCIAL SECTOR OF GEORGIA	Nino Janelidze, PhD; Giorgi Kvesitadze, MSc
		3	FORECASTING COPPER PRICES: A HYBRID APPROACH FOR ECONOMIC VARIABILITY	Prof. Dr. Giorgi M. Jojua, Dr. Nino K. Koberidze, Mr. Alexander T. Tsiklauri
		4	IMPACT OF ORGANIZATIONAL CULTURE ON DISPUTE FREQUENCY IN COMMERCIAL CONSTRUCTION PROJECTS: A CONTRACTOR'S PERSPECTIVE	Dr. Alexei Ivanov, Dr. Elena Petrovna, Andrei Sokolov
		5	IDENTIFYING NEET YOUTH RISK FACTORS IN RUSSIA: A MACHINE LEARNING ANALYSIS	Dr. Alexei Ivanov, Prof. Dr. Maria Petrovna, Dr. Dmitry Sokolov
		6	EVALUATION OF INNOVATION STRATEGIES IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES USING THE STAGE-GATE MODEL	Dmitry Ivanov, Elena Petrovna, Alexey Sokolov

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Dr. Öğr. Üyesi Hakan Yıldırım	1	A COMPARISON OF THE SETTLEMENT AND INTEGRATION OF SOMALI REFUGEES IN ETHIOPIA AND THE UNITED KINGDOM	Rukiya Yusuf Osman Asst. Prof Dr. Filiz Tutku Aydın Bezikoglu
		2	NUDGE TECHNIQUES APPLIED AS A PUBLIC POLICY TOOL IN THE UNITED KINGDOM	Doç. Dr. Hayriye SAĞIR Yüksek lisans ögr. Zehra ÖZTÜRK
		3	URBAN CONSCIOUSNESS AS A SOCIAL CHANGE PROCESS: THE İĞDIR CASE	Doç. Dr. Hayriye SAĞIR Yüksek lisans ögr. Gamze ÖZKAN
		4	ADİ ORTAKLIKTA İTİRAZ HAKKININ SAHİBİ	Dr. Öğr. Üyesi Hakan Yıldırım
		5	SURİYE KRİZİ ve ULUSLARARASI GÖÇ SÜRECİNİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ	Ömer YAZAR
		6	TÜRKİYE'DE SOSYAL DEVLET POLİTİKASI İŞİĞİNDA SOSYAL YARDIMLAŞMA ve DAYANIŞMA VAKIFLARININ FAALİYETLERİ	Ömer YAZAR

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Doç. Dr. Rahim ARSLAN	1	THE ANALYSIS OF COCO MOVIE IN THE CONTEXT OF EARLY CHILDHOOD CHARACTERISTIC OF PSYCHOSOCIAL DEVELOPMENT THEORY	Lisans Öğrencisi, Mebruke BEKLER
		2	DISCRIMINATION, TOTEMISM, AND THE ASPECTS OF RELIGION THAT CAUSE DISCRIMINATION	Sevim Karabörk
		3	THE ROLE OF MASS COMMUNICATION TOOLS IN THE FORMATION OF PUBLIC OPINION	Öğr. Gör. Dr., Şenol ÇÖM
		4	YENİ TEKNOLOJİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE BULANIK ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME: FUZZY WENSLO YÖNTEMİ İLE KRİTERLERİN ÖNCELİKLENDİRİLMESİ	Doç. Dr. Gülay DEMİR Doç. Dr. Rahim ARSLAN
		5	TÜRKİYE SAĞLIK ARAŞTIRMASI SONUÇLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ	Doç. Dr. RAHİM ARSLAN Doç. Dr. GÜLAY DEMİR

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Dr. Öğr. Üyesi Buket BOĞA KURU	1	KOYUN KARACİĞERLERİNDE KİSTİK EKİNOKOKKOZUN PATOFİZYOLOJİSİNDE SİNDEKAN-1 PROTEİNİN ROLÜ	Dr. NİHAT YUMUŞAK
		2	KUZULARDA BEYAZ KAS HASTALIĞININ NEDEN OLDUĞU KAP HASARINDA PATOMORFOLOJİK BULGULAR	Dr. NİHAT YUMUŞAK
		3	The Effects of Individual and Group Housing Systems on the Social Behaviors of Calves	Dr. Öğr. Üyesi Buket BOĞA KURU Doç. Dr. Mushap KURU
		4	Influence of Individual and Group Housing Systems on Growth Performance and Health in Calves	Dr. Öğr. Üyesi Buket BOĞA KURU Doç. Dr. Mushap KURU
		5	MODELING OF COW CHEESE PRODUCTION AMOUNT IN TÜRKİYE: TREND ANALYSIS	Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ÇAKIR Doç. Dr. Şenol ÇELİK
		6	MODELING OF COW MILK PRODUCTION AMOUNT IN TÜRKİYE: ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS	Doç. Dr. Şenol ÇELİK Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ÇAKIR
		7	RAİN WATER HARVESTİNG: SOLUTIONS FOR SUSTAİNABLE WATER MANAGEMENT	DR. SEYHMUS TUMUR
		8	THE USE OF OTOLITH MEASUREMENTS AND WEIGHT IN DETERMINATION OF TOTAL LENGTH OF TWO <i>SPICARA</i> SPECIES	Undergraduate Student Dijle AKMERMER Assistant Professor Semra SAYGIN
		9	<i>Ramalina polymorpha</i> Ekstratlarının <i>Allium cepa L.</i> Kök Ucu Meristem Hücrelerinde H ₂ O ₂ Toksisitesine Karşı Koruyucu Etkilerinin Komet Yöntemi ile İncelenmesi	Yüksek Lisans Öğrencisi, İSMAİL DENİZ Doç. Dr., MUSTAFA KOCAKAYA Öğr. Gör. Dr. MEHMET ÜNSAL BARAK Prof. Dr., DİLEK PANDIR Yüksek Lisans Öğrencisi, İLAYDA ÜNAL
		10	<i>ALLIUM CEPA</i> KÖKLERİNDE HİDROJEN PEROKSİT HASARINA KARŞI <i>PHYSICIA TENELLA</i> LİKENİNİN KORUYUCU ROLÜNÜN CANLILIK TESTİ İLE BELİRLENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, İSMAİL DENİZ Doç. Dr., MUSTAFA KOCAKAYA

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Prof.Dr. Servet SOYGÜDER	1	SOLUTIONS OF A CLASS OF FREDHOLM-INTEGRO DIFFERENTIAL EQUATIONS USING BY HERMITE COLLOCATION METHOD	Mihriban SİMSEK COM Assoc. Prof. Sebahat Ebru DAS
		2	AUTOMATION OF WAREHOUSING SYSTEMS WITH HYBRID FUZZY-MCDM APPROACH	Prof.Dr. Servet SOYGÜDER Öğrenci, Gürkan Galip DİNLER
		3	DESIGN AND ANALYSIS OF AUTOMATED STORAGE SYSTEMS WITH GENETIC ALGORITHM	Prof.Dr. Servet SOYGÜDER Öğrenci, Gürkan Galip DİNLER
		4	AN APPLICATION TO DECISION MAKING PROBLEMS WITH NEUTROSOPHIC SOFT RELATIONS	Aysun Benek Prof. Dr. Taha Yasin Öztürk Assoc. Prof. Adem Yolcu
		5	AN APPLICATION TO NEUTROSOPHIC SOFT ROUGH SETS	Aysun Benek Prof. Dr. Taha Yasin Öztürk Assoc. Prof. Adem Yolcu

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Dr. Emrah ASLAN Dr. Yıldırım ÖZÜPAK	1	Analysis of Wind Speed and Direction Relationships Using K-Nearest Neighbor (KNN) Algorithm for Wind Turbine Power Forecasting	Dr. Emrah ASLAN Dr. Yıldırım ÖZÜPAK
		2	Using Convolutional Neural Networks for Power Prediction in Wind Turbines with Deep Learning Approach to Improve Renewable Energy Efficiency	Dr. Emrah ASLAN Dr. Yıldırım ÖZÜPAK
		3	GAMMA RADIATION SHIELDING PROPERTIES OF LANTHANIDE AND ALKALINE EARTH-CONTAINING BOROSILICATE GLASSES	Bashar ALBAYOUSH Dr. Mohammed Sultan Abdulghaffar AL-BURIAHI Dr. Elif KEMAH
		4	Deformasyonun Sac Levhaların Titreşim Özellikleri Üzerindeki Etkisi: Logaritmik Dekreman Yöntemi ile İnceleme	Süleyman KILIÇ Sinan MERT Fatih Cüneyd KORKMAZ Ömer SAVAŞ
		5	TİTANYUM İMPLANT UYGULAMALARINA YÖNELİK GÜMÜŞ YÜZEY KAPLAMALARININ GELİŞTİRİLMESİ VE KARAKTERİZASYONU	Kimyager Belde ŞAHİN Dr. Öğretim Üyesi Emre GÖRGÜN

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Prof. Dr. Antonio R. Delos Reyes,	1	ENHANCEMENT OF LITERACY SKILLS THROUGH A PROPOSED MODULE FOR BAYBAYIN INSTRUCTION	Dr. Elena Marie J. Cruz, Prof. Dr. Antonio R. Delos Reyes,
		2	ENHANCING ADULT EDUCATION INITIATIVES TO COMBAT FEMALE GENITAL MUTILATION AND ACHIEVE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS	Dr. Maria Santos, Prof. Dr. Juanita Reyes, Carlos Delgado
		3	ENHANCING LITERACY COMPETENCIES THROUGH AN INNOVATIVE MODULE FOR JAVANESE SCRIPT INSTRUCTION	Rina S. Aditya, Prof. Dr. Hendra Y. Santosa, and Ms. Maya P. Pramesti
		4	EMOTIONAL INFLUENCES ON STUDENT LEARNING AND ACADEMIC PERFORMANCE	Dr. Aisha Abdulaziz, Prof. Dr. Oluwaseun Bamidele, Mr. Dapo Kehinde
		5	INNOVATIVE APPROACHES IN SMART LEARNING SYSTEMS FOR MUSIC EDUCATION	Dr. Elena Vasilaki, Prof. Dr. Dimitris Kourouklis, Dr. Sofia Christodoulou
		6	THE ROLE OF URBAN ART IN FOSTERING REFLECTIVE PRACTICES IN EDUCATION	Dr. Alain M. Ngoy, Prof. Dr. Celestine T. Mbuyi, Ms. Amani N. Kalu
		7	ENHANCING INTERDISCIPLINARY APPROACHES IN EDUCATION: A FOCUS ON MATHEMATICS	Dr. Jean-Pierre Monga, Prof. Dr. Mireille Ngalula, Claude Makaya
		8	ENHANCING MATHEMATICAL UNDERSTANDING THROUGH ORIGAMI: A CASE STUDY	Dr. Fatma Al-Masri, Prof. Dr. Ahmed El-Sayed
		9	DECENTRALIZED ASSIGNMENT MANAGEMENT SYSTEM UTILIZING BLOCKCHAIN TECHNOLOGY	Dr. Ahmed Farouk, Prof. Dr. Sara Mahmoud, Nour El-Sayed, Dr. Khaled Hassan Prof. Dr. Fatima Zohra

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Assoc. Prof. Aibek Shakirov,	1	EXPLORING THE EFFECTS OF INADEQUATE TEACHER-STUDENT INTERACTIONS ON CHRONIC ABSENTEEISM IN SECONDARY SCHOOLS OF BANGLADESH	Dr. Rina Bhatia, Prof. Anwar Hossain, Asif Rahman
		2	UNDERSTANDING MOTIVATIONAL FACTORS IN ENGLISH LANGUAGE ACQUISITION: A STUDY AT A BELGIAN UNIVERSITY	Dr. Elise Dubois, Prof. Henri Martin, Laura Petit
		3	ENHANCING PROGRAMMING EDUCATION THROUGH AN INNOVATIVE COLLABORATIVE LEARNING MODEL	Authors: Dr. Annelies Vermeulen, Prof. Thomas Devries Joris Van Dyck
		4	EVALUATING THE IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON ASSESSMENT PRACTICES IN HIGHER EDUCATION	Dr. Amina Rahimi, Prof. Jamil Azizi, Ms. Fatima Mohseni
		5	INFLUENCE OF NON-PARENTAL EARLY CHILDHOOD EDUCATION ON VIRTUAL FRIENDSHIP DYNAMICS	Dr. Aigerim Tulegenova, Assoc. Prof. Aibek Shakirov, and Nurlan Askarov
		6	INFLUENCE OF NON-PARENTAL EARLY CHILDHOOD EDUCATION ON VIRTUAL FRIENDSHIP DYNAMICS	Dr. Aigerim Tulegenova, Assoc. Prof. Aibek Shakirov, and Nurlan Askarov
		7	THE IMPACT OF SUCCESS EXPECTATION ON STUDENT PERFORMANCE IN SUMMATIVE ASSESSMENTS	Dr. Marko Novak, Prof. Ivana Petrovic, and Ana Kovač
		8	STRATEGIC FRAMEWORK FOR DIGITAL CONTENT MANAGEMENT: A COMPREHENSIVE ANALYSIS	Dr. Ivan Petrov, Ms. Hana Kovač, Prof. Luka Jurić, Dr. Marija Novak

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Assoc. Prof. Dr. Luka Kovač,	1	THE ROLE OF NARRATIVE IN FOSTERING EMOTIONAL INTELLIGENCE AMONG PRIMARY SCHOOL STUDENTS	Dr. Maria Rossi, Prof. Luca Verdi
		2	EVALUATING LEARNING ENHANCEMENT IN FREE-FALL MOTION THROUGH PRIOR CONCEPT UTILIZATION	Dr. Andrei Ionescu, Prof. Elena Popescu, Radu Mihai
		3	ENHANCING READING COMPREHENSION THROUGH INTEGRATED INSTRUCTIONAL MODELS	Dr. Anjali Sharma, Prof. Ramesh Patel, Dr. Priya Mehta
		4	ENHANCING THE BIOMEDICAL ENGINEERING COMMUNITY THROUGH OUTREACH INITIATIVES IN INDIA	Dr. Aditi Sharma, Prof. Rohan Mehta, Sneha Gupta, Dr. Vikram Singh, Priya Joshi
		5	ENHANCING UNIVERSITY ACCESS FOR STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS: REFLECTIONS ON TEACHER TRAINING	Assoc. Prof. Dr. Luka Kovač, Ana Petrić
		6	EXPLORING TEACHER LEADERSHIP IN CLASSROOM INTERACTIONS: A LEIFEWORLD PERSPECTIVE	Prof.Dr. Ana Petrovic, Maja Kovač
		7	EXPLORING THE CHARACTERISTICS OF EFFECTIVE, EXCEPTIONAL, AND INSPIRATIONAL EDUCATORS	Prof. Dr. Marko Petrovic, Jela Kralj
		8	EVALUATING SECONDARY SCHOOL CURRICULA FOR ENHANCING STUDENTS' QUALITY OF LIFE	Prof. Jan Novák, Dr. Eva Dvořáková, Petr Šebek, Bc. Anna Svobodová,

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Dr. Adnan Mujkić,	1	VISUAL NARRATIVES IN CHILDREN'S LITERATURE: EMOTIONAL IMPACT AND EDUCATIONAL POTENTIAL	. Amir Dervišević, Prof. Selma Husić, Dr. Kenan Avdić
		2	VISUAL PERCEPTION OF ONLINE MARKETING STRATEGIES BY INTERNATIONAL STUDENTS AT A BOSNIAN UNIVERSITY	Authors: Dr. Adnan Mujkić, Prof. Dr. Lejla Husić, and Fatima Delić
		3	EVALUATING THE IMPACT OF VIRTUAL REALITY ON STUDENT ENGAGEMENT IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING	Dr. Luca Rossi, Prof. Dr. Maria Bianchi, Giulia Conti
		4	EXPLORING STUDENTS' COMMUNICATION ANXIETIES AND EVALUATION CHALLENGES IN ONLINE SPEECH ACTIVITIES	Dr. Alessandro Rossi, Prof. Maria Verdi, and Luca Bianchi
		5	EXPLORING THE TRANSITION OF ITALIAN CHILDREN FROM KINDERGARTEN TO PRIMARY SCHOOL: A QUALITATIVE STUDY	Dr. Alessandro Rossi, Elena Bianchi, Dr. Marco Verdi
		6	ASSESSING EDUCATOR CULTURAL PROFICIENCY: A STUDY OF THREE LOCAL PRIMARY SCHOOLS	Dr. Amina El-Hamidi, Youssef Bensalem, Fatima Zahra Idrissi
		7	EVALUATING THE INFLUENCE OF INTRODUCTORY TECHNOLOGY COURSES ON STEM MAJOR CHOICES	Dr. Amina El Haddad, Prof. Dr. Khalid Bouchara, Fatima Zahra Benali
		8		

BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BINGOL 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES "Güneş Doğudan Yükselir" 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 22 - 24, 2024 BINGOL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 24 Kasım / Nov 24, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Assoc. Prof. Dr. Amina Suleiman,	1	ENHANCING MULTIVARIABLE CALCULUS LEARNING THROUGH AUGMENTED AND VIRTUAL REALITY TECHNOLOGIES	Dr. Ahmed Al-Saad, Dr. Layla Farhan, Dr. Samir Khaled
		2	RETHINKING THE CRIMINALIZATION OF HOMELESSNESS: INNOVATIVE APPROACHES AND THE IMPLEMENTATION OF JAMAICA'S HOPE COURT	Dr. Marcus Johnson, Leila Grant, Ms. Talia Brown
		3	ECONOMIC IMPACT ASSESSMENT OF TOURISM: A COMPREHENSIVE FRAMEWORK	Dr. Janelle Smith, Prof. Marcus Hinds, Dr. Alex Thompson
		4	THE PARADOX OF EMPOWERMENT: ANALYZING THE ROLE OF GOSSIP IN FEMALE AGENCY	Dr. Amina Bouazizi, Prof. Dr. Sami Ben Ali
		5	ADDRESSING HUMAN RIGHTS VIOLATIONS AGAINST HEALTHCARE WORKERS IN TUNISIA: A POLICY PERSPECTIVE	Dr. Samira Ben Ali, Prof. Khaled Elhadi, Dr. Fatima Zohra Mansour, Dr. Aymen
		6	FAITH-BASED RESPONSES TO HUMANITARIAN CRISES: THE ROLE OF THE ANGLICAN CHURCH DURING THE BIAFRAN CONFLICT	Professor Adebayo Ogunleye, Dr. Chiamaka Ijeoma, Yetunde Alabi
		7	EXPLORING THE ROCK ART OF THE NORTHERN REGION: SITES OF NSUKKA, NIGERIA	Dr. Chijioke Okafor, Assoc. Prof. Dr. Amina Suleiman, and Dr. Ifeoma Nwosu
		8	CINEMATIC NARRATIVES OF DISPLACEMENT: A STUDY OF MEMORY REPRESENTATION IN BANGLADESHI AND INDIAN FILMS	Dr. Amina Rahman, Prof. Haris Chowdhury, and Mr. Anik Hasan

Contents

ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİM PROGRAM TASARIMI TERCİHLERİNİN İNCELENMESİ	1
Dezavantajlı Okullardaki Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Yaşadığı Problemleri ve Çözümüne Yönelik Önerilerin İncelenmesi.....	12
AİLE BOYUTUYLA ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARI.....	24
HAYAT BİLGİSİ DERSİNİN TARİHSEL SÜREÇTE GELİŞİMİ	31
İLKOKULLARDA SURİYELİ ÖĞRENCİLERİN YAŞADIĞI SORUNLAR ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA	38
ÖZEL GEREKSİNİMİ OLAN ÇOCUKLARIN OYUN ÖZELLİKLERİ	52
ÖĞRETMEN ADAYLARININ ORGAN/DOKU NAKLİ VE BAĞIŞINA BAKIŞI:	65
FORMASYON DERSLERİNİN İLAHİYAT MÜFREDATINA ALINMASININ AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI AÇISINDAN TARTIŞILMASI	97
20. YÜZYILIN BAŞLARINDA VARNA ŞEHRİNDE	99
OSMANLI DEVLETİ ALEYHİNDE TERTİPLENEN MİTİNGLER	99
GELENEKSEL DOKUMA FESTİVALLERİNİN DENİZLİ TURİZMİNE ETKİSİ.....	108
OSMANLI DÖNEMİNDEN KALAN EMANET: BURSA BÜYÜKŞEHİR MÜZELERİ KOLEKSİYONUNDAKİ DESTİMAL-İ ŞERİFLER	119
MELE AHMED-Ê VEYSİKÊ'NİN HAYATI: İLMİ VE TASAVVUFİ YÖNLERİ İLE MARDİN YÖRESİNE KATKILARI	131
SALİHA KADININ FAZİLETİ VE TOPLUM AÇISINDAN ÖNEMİ:	152
HACI EMİNE GÖKÇE ÖRNEĞİ.....	152
MESLEK SEÇİMİNDE BİREYSEL ÖZELLİKLERLE UYUM: PSİKOLOJİK DANIŞMAN ADAYLARI İLE İLGİLİ BİR ARAŞTIRMA.....	161
ERGENLERDE SOSYAL KAYGININ NEDENLERİ VE ÖNERİLER	166
"DEDE KORKUT KİTABI" NDA İSLAMI ÜNSÜRLER	172
RESİMLİ ÇOCUK EDEBİYATI YAPITLARINDA ENGELLİK OLGUSU ("FARKLI AMA AYNI" ÖRNEĞİ)	178
HERBERT GEORGE WELLS'İN ZAMAN MAKİNESİ KİTABININ ÇEVİRİSİNDE.....	188
DEYİM VE GÜNLÜK DİL KULLANIMI: VENUTİ'NİN YERLİLEŞTİRME VE	188
YABANCILAŞTIRMA STRATEJİSİNE GÖRE İNCELEMESİ.....	188
ZOLA'NIN KALEMİNDEN TERCÜMANIN DİLİNE: DEYİŞ KAYDIRMASI AÇISINDAN "NASIL ÖLÜNÜR" ÖYKÜSÜNÜN İNCELENMESİ	189
MUTUAL LINGUISTIC AND LITERARY INFLUENCE BETWEEN IRAN AND TURKEY.....	190
TÜKETİCİLERİN KAFE TERCİHİNDE SEMBOLİK TÜKETİMİN ETKİSİ: İNEGÖL ÖZEL LİSE KOLEJİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	203
SAĞLIK HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA YENİ NESİL ANLAYIŞLAR.....	204

YAPAY ZEKA VE MUHASEBE EĞİTİMİ: GELECEĞİN MUHASEBECİSİ	213
ENTELEKTÜEL SERMAYE VE İNOVASYON ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE'DEKİ İNOVATİF MARKALARDAN ÖRNEKLER.....	222
MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ YÖNETİMİNİN MÜŞTERİ SADAKATİNE ETKİSİNDE SATIŞ PROMOSYONLARININ ARACI ROLÜ	237
KIRSAL SAĞLIK HİZMETLERİNDE ÖRNEK UYGULAMALAR	247
SAĞLIKTA DEVRİM: TANI, TEDAVİ VE HASTA YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKANIN ROLÜ.....	253
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE PARALİMPİK OYUNLARI: BİLİMSEL BİR DERLEME	259
CEZAEVİ PERSONELLERİNİN SPOR YAPMA TUTUMLARININ İNCELENMESİ	265
KADIN FUTBOL HAKEMLERİNİN MESLEKLERİYLE ALAKALI TOPLUM ALGISI ÜZERİNE GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ	273
SPOR ALANLARI KALİTESİNİN FUTBOL TARAFTARLARININ TAKIMA DUYGUSAL BAĞLILIK ÜZERİNE ETKİSİ	284
Pilates Yapan Bireylerde Fiziksel Aktiviteden Keyif Alma ve Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin İncelenmesi	299
SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET ARACILIĞIYLA SPOR ÜRÜNÜ ALMA EĞİLİMİ VE GİYİLEBİLİR TEKNOLOJİK SPOR ÜRÜNLERİNE YÖNELİK TUTUMU.....	310
TARİHTE KAYDEDİLEN İLK SPORLAR VE TAILTEANN OYUNLARI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER	325
ANTİK DÖNEMDE YUNANDA SPOR KÜLTÜRÜ GELİŞİMİ VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI	331
DECOUPLING ECONOMIC GROWTH FROM CARBON EMISSIONS: EVIDENCE FROM EMERGING AFRICAN ECONOMIES' GREEN TECHNOLOGY ADOPTION.....	338
TR72 BÖLGESİ TEMEL İŞGÜCÜ GÖSTERGELERİNİN CİNSİYETE VE YILLARA GÖRE İNCELENMESİ	340
TR72 BÖLGESİNE AİT İSTİHDAM ORANLARININ YILLARA GÖRE SEKTÖREL ANALİZİ	348
ÇOK KRİTERLİ FİNANSAL PERFORMANS ANALİZİ: JOHANNESBURG BORSASI'NA KAYITLI BANKALAR ÖRNEĞİ	356
TARSİM'İN SPC VE EDAS YÖNTEMLERİNE DAYALI ÇOK KRİTERLİ FİNANSAL PERFORMANS ANALİZİ	366
Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı'nın Türkiye İhracatına Etkisi: Kimya Sektörü Analizi	378
A COMPARISON OF THE SETTLEMENT AND INTEGRATION OF SOMALI REFUGEES IN ETHIOPIA AND THE UNITED KINGDOM	380
NUDGING TECHNIQUES AS A PUBLIC POLICY TOOL IN THE UNITED KINGDOM	381
URBAN CONSCIOUSNESS AS A PROCESS OF SOCIAL CHANGE:	388
IĞDIR EXAMPLE.....	388
ADİ ORTAKLIKTA İTİRAZ HAKKININ SAHİBİ	396
COCO FİLMİNİN PSİKOSOSYAL GELİŞİM KURAMININ ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ ÖZELLİKLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ.....	397

AYRIMCILIK, TOTEMİZM VE DİNİN AYRIMCILIĞA SEBEP OLAN YÖNLERİ	404
KAMUOYUNUN OLUŞMASINDA KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ ROLÜ	416
YENİ TEKNOLOJİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME: FUZZY WENSLO YÖNTEMİ İLE KRİTERLERİN ÖNCELİKLENDİRİLMESİ.....	431
TÜRKİYE SAĞLIK ARAŞTIRMASI SONUÇLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ	444
Enhancement of Literacy Skills through a Proposed Module for Baybayin Instruction	456
ENHANCING ADULT EDUCATION INITIATIVES TO COMBAT FEMALE GENITAL MUTILATION AND ACHIEVE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS	457
ENHANCING LITERACY COMPETENCIES THROUGH AN INNOVATIVE MODULE FOR JAVANESE SCRIPT INSTRUCTION.....	458
Emotional Influences on Student Learning and Academic Performance	459
Innovative Approaches in Smart Learning Systems for Music Education	460
The Role of Urban Art in Fostering Reflective Practices in Education.....	461
Enhancing Interdisciplinary Approaches in Education: A Focus on Mathematics.....	462
Enhancing Mathematical Understanding through Origami: A Case Study.....	463
Decentralized Assignment Management System Utilizing Blockchain Technology	464
Exploring the Effects of Inadequate Teacher-Student Interactions on Chronic Absenteeism in Secondary Schools of Bangladesh.....	465
Understanding Motivational Factors in English Language Acquisition: A Study at a Belgian University	466
Enhancing Programming Education Through an Innovative Collaborative Learning Model.....	467
Influence of Non-parental Early Childhood Education on Virtual Friendship Dynamics	469
Influence of Non-parental Early Childhood Education on Virtual Friendship Dynamics	470
The Impact of Success Expectation on Student Performance in Summative Assessments	471
Strategic Framework for Digital Content Management: A Comprehensive Analysis	472
the Role of Narrative in Fostering Emotional Intelligence Among Primary School Students	473
Evaluating Learning Enhancement in Free-Fall Motion through Prior Concept Utilization.....	474
Enhancing Reading Comprehension through Integrated Instructional Models.....	475
Enhancing the Biomedical Engineering Community Through Outreach Initiatives in India.....	476
Enhancing University Access for Students with Special Educational Needs: Reflections on Teacher Training.....	477
Exploring Teacher Leadership in Classroom Interactions: A Lifeworld Perspective	478
Exploring the Characteristics of Effective, Exceptional, and Inspirational Educators.....	479
Evaluating Secondary School Curricula for Enhancing Students' Quality of Life	480

Visual Narratives in Children's Literature: Emotional Impact and Educational Potential.....	481
Visual Perception of Online Marketing Strategies by International Students at a Bosnian University.	482
Evaluating the Impact of Virtual Reality on Student Engagement in English Language Learning	483
Exploring Students' Communication Anxieties and Evaluation Challenges in Online Speech Activities	484
Exploring the Transition of Italian Children from Kindergarten to Primary School: A Qualitative Study	485
Assessing Educator Cultural Proficiency: A Study of Three Local Primary Schools	486
Evaluating the Influence of Introductory Technology Courses on STEM Major Choices	487
Enhancing Multivariable Calculus Learning Through Augmented and Virtual Reality Technologies ...	488
Rethinking the Criminalization of Homelessness: Innovative Approaches and the Implementation of Jamaica's Hope Court	489
Economic Impact Assessment of Tourism: A Comprehensive Framework	490
The Paradox of Empowerment: Analyzing the Role of Gossip in Female Agency	491
Addressing Human Rights Violations Against Healthcare Workers in Tunisia: A Policy Perspective	492
Faith-Based Responses to Humanitarian Crises: The Role of the Anglican Church during the Biafran Conflict.....	493
Exploring the Rock Art of the Northern Region: Sites of Nsukka, Nigeria	494
Cinematic Narratives of Displacement: A Study of Memory Representation in Bangladeshi and Indian Films.....	495
Strategic Planning for Sustainability in NGOs and Its Influence on Donor Commitment	496
Examination of Sustainability Regulation in the Financial Sector of Georgia	497
Forecasting Copper Prices: A Hybrid Approach for Economic Variability	498
Impact of Organizational Culture on Dispute Frequency in Commercial Construction Projects: A Contractor's Perspective.....	499
Identifying NEET Youth Risk Factors in Russia: A Machine Learning Analysis	500
Evaluation of Innovation Strategies in Small and Medium-Sized Enterprises Using the Stage-Gate Model.....	501
FİZİKSEL AKTİVİTENİN YEME TUTUMUNA ETKİSİ.....	510
ANTİK HİNDİSTAN'DA FİZİKSEL AKTİVİTE VE SPORUN TARİHSEL GÖRÜNÜMÜ VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI.....	515

ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİM PROGRAM TASARIMI TERCİHLERİNİN İNCELENMESİ

EPÖ Yüksek Lisans Öğrencisi, Orhan KAVAKLIOĞLU

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, okavakloglu@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-5551-4565

Dr. Öğr. Üyesi, Didem KAYAHAN YÜKSEL

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, didemkayahan@cumhuriyet.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-0184-6070

ÖZET

Bu çalışma, ortaokul öğretmenlerinin eğitim programı tasarım tercihlerini bazı değişkenler açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma 2023-2024 eğitim-öğretim yılı yaz döneminde Sivas ilinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın örnekleme uygun örnekleme yöntemiyle belirlenen ve Sivas il merkezinde ortaokul seviyesinde görev yapan 96 öğretmenden oluşmaktadır. Çalışmanın verileri Baş (2013) tarafından geliştirilen; “Eğitim Programı Tasarım Yaklaşımı Tercih Ölçeği” kullanılarak elde edilmiştir. Eğitim Programı Tasarım Yaklaşımı Tercih Ölçeğinde konu, sorun ve öğrenci merkezli tasarım olmak üzere 3 alt boyut ve 30 madde yer almaktadır. Bu çalışmada nicel veri analiz yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 29 paket programı ile analiz edilmiştir. Ortaokul öğretmenlerinin eğitim programı tasarım yaklaşımı tercihlerini belirlemek amacıyla betimsel analiz yapılmıştır. Ortaokul öğretmenlerinin eğitim programı tasarımı tercihleri arasında yaş, cinsiyet, mesleki tecrübe ve eğitim durumu değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık olup olmadığı ise Çok Boyutlu Varyans Analizi (MANOVA) kullanılarak ortaya konulmuştur. Çalışma sonucunda ortaokul öğretmenlerinin sorun ve öğrenci merkezli tasarımları, konu merkezli tasarımlara oranla daha çok tercih ettikleri görülmüştür. Ortaokul öğretmenlerinin program tasarımı tercihlerinin, ölçeğin hem bütününde hem de alt boyutlarında; cinsiyet, yaş, mesleki tecrübe ve eğitim düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim programı, Program tasarımı, Program tasarım yaklaşımları

AN ANALYSIS OF SECONDARY SCHOOL TEACHERS' CURRICULUM DESIGN PREFERENCES

ABSTRACT

This study aims to examine the curriculum design preferences of secondary school teachers in terms of certain variables. The study was conducted during the 2023-2024 academic year in Sivas, Turkey. The study's sample consists of 96 middle school teachers selected through a convenience sampling method from the city center of Sivas. Data were collected using the “Curriculum Design Approach Preference Scale,” developed by Baş (2013). This scale includes three subdimensions; subject-centered, problem-centered, and student-centered design. The scale consists of 30 items. Quantitative data analysis methods were used in this research and the data analyzed through the SPSS 29 statistical package. A descriptive analysis was performed

to identify the curriculum design approach preferences of secondary school teachers. Additionally, Multivariate Analysis of Variance (MANOVA) was applied to determine whether significant differences existed in curriculum design preferences based on variables such as age, gender, professional experience, and educational background. The findings indicate that secondary school teachers preferred problem-centered and student-centered designs over subject-centered designs. Furthermore, the study concludes that there were no significant differences in teachers' curriculum design preferences across the overall scale or its subdimensions based on the variables of gender, age, professional experience, or educational level.

Keywords: Curriculum, Curriculum design, Curriculum design approaches

1. GİRİŞ

İnsanların temel gereksinimlerinden birisi olan eğitim (Taşpınar, 2010), Küçükahmet (2009)'a göre insanları, içinde yaşadıkları toplum yararlı hale getirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç, günümüzde öncelikle öğrenme ve bilgiye ulaşma yollarının kavratılması ve bilginin yapılandırılmasıyla (Teyfur, 2018) bireyde gerçekleşmesi beklenen değişimlerin kasıtlı olarak meydana getirilmesidir (Ertürk, 2013). Bu değişimlerin de bir program dahilinde yürütülmesi ihtiyacı eğitim programlarını ortaya çıkarmıştır (Küçüktepe, 2011). Eğitim programı; gerçekleştirilecek eğitim faaliyetlerinin aşamalarını, düzenini ve zamanlamasını belirtmektedir (Aydın, 2015). Bu faaliyetler bütününün bir ülkenin gelişimi ile dönemin beceri ve gerekliliklerini kazandırmak amacıyla düzenlenmekte ve sürekli olarak güncellenmektedir (Özdemir, 2009; Demirel, 2011).

Eğitim, bireylerin toplumsal hayata etkin bir şekilde katılmalarını sağlayan ve bilgi, beceri, değer kazanmalarını destekleyen en temel toplumsal işlevlerden biridir. Eğitim programları, bu süreci yönlendiren temel araçlardan biri olarak, öğrencilere etkili bir öğrenme deneyimi sunmayı amaçlar. Öğretim programlarının başarılı bir şekilde uygulanması ve sürdürülebilir olması öğretmenlerin tercihleriyle doğrudan ilişkilidir. Öğretmenlerin eğitim programına uyum sağlama düzeyleri de öğrencilerin öğrenme süreçlerini doğrudan etkilemektedir (Wilson & Berne, 1999; Erdamar, 2000).

Türkiye'de eğitim sisteminin merkezi bir yapıya sahip olması, öğretmenlerin belirlenen öğretim programı çerçevesinde hareket etmesini zorunlu kılmakta ve öğretmenlerin sınıf içi uygulamalarda esneklik göstermesini sınırlandırmaktadır (Öztürk, 2012; MEB, 2018). Türkiye'de tüm dersler için geçerli olan bu merkezi yapı, öğretmenlerin eğitim programı tasarım tercihlerini sınırlandırmakta, öğretmenlerin programı öğrencilerin bireysel farklılıklarına ve sınıfın sosyo-kültürel özelliklerine göre uyarlamalarını zorlaştırmaktadır (Bıkmaz, 2006). Öğretmenlerin bu sınırlılıklar içerisinde programları uyarlama becerileri ise "program okuryazarlığı" olarak tanımlanmaktadır ve bu beceri, öğretmenlerin öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek esnek program düzenlemeleri yapabilmelerini sağlar (Keskin & Korkmaz, 2017; Yar Yıldırım, 2020).

Eğitim programlarının etkin uygulanabilmesi için öğretmenlerin sahip olması beklenen beceriler; programı analiz etme, değerlendirme ve uyarlama yapabilme olarak sıralanabilir

(Erdem & Eğmir, 2018). Ancak Türkiye’de yapılan araştırmalar, öğretmenlerin program okuryazarlığı seviyelerinin arzu edilen düzeyde olmadığını ve mesleki gelişim konusunda daha fazla desteğe ihtiyaç duyduklarını göstermektedir (TED, 2009). Öğretmenlerin karşılaştıkları zorluklar, özellikle de sınıfların ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde tasarlanmaması nedeniyle, öğrencilere olumsuz öğrenme tecrübeleri sunabilmektedir (Karacaoğlu & Acar, 2010).

Öğretmenlerin eğitim programlarına yönelik tercihleri, konu merkezli, öğrenci merkezli ve sorun merkezli yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Konu merkezli tasarım, bilgiyi odakta tutan, öğrencilerin belirli bir konuya yönelik öğrenmelerini amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu modelde öğretmenler, içeriğe öncelik vererek öğretim sürecini planlar ve dersleri bilgi odaklı bir şekilde işler (Tyler, 1949; Bümen & Yazıcılar, 2020). Öğrenci merkezli tasarım ise öğrencilerin ilgi, bireysel farklılık ve ihtiyaçlarını gözeten, onların öğrenme sürecinde aktif katılımını teşvik eden bir modeldir (Başar, 2011; Yazıcılar & İlhan, 2023). Sorun merkezli tasarım ise öğrencilerin güncel sorunlar üzerinden öğrenme deneyimlerini genişletmelerini hedefleyen bir yaklaşımdır (Tokgöz-Can & Bümen, 2021).

Eğitimde program tasarımı, öğretim süreci ve sonuçları üzerinde doğrudan etkili olan önemli bir faktördür (Öztürk, 2013; Gültekin, 2020). Eğitim programının tasarımı ve uygulaması aşamasında öğretmenler önemli bir rol üstlenmektedirler (Smith, 2017; Brown & Johnson, 2019). Program tasarımı sürecinde tercih edilen yöntemler, öğrencilerin hem akademik başarısını hem de öğrenme motivasyonlarını etkilemektedir (Demirel, 2011). Öğretmenlerin program tasarımı tercihleri; içerik seçiminden öğretim yöntem ve tekniklerine kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (Ornstein & Hunkins, 2018). Bu sebeple eğitim programı tasarım tercihleri üzerine yapılan çalışmalar daha da önem kazanmaktadır.

Türkiye’de ortaokul düzeyinde eğitim gören öğrencilerin yaşları, fiziksel ve bilişsel gelişim dönemleri dikkate alındığında, öğretmenlerin program tasarımına yönelik tercihlerini belirlemek; eğitim süreçlerinin iyileştirilmesi ve öğrencilerin öğrenme düzeylerinin yükseltilmesi açısından son derece önemli görülmektedir (Küçükahmet, 2009; Tarman & Gürel, 2017; Koç & Yıldız, 2019; Karadağ, 2020; Kaya & Aykaç, 2021).

Bu çalışma, Türkiye’nin Sivas ilindeki ortaokul öğretmenlerinin eğitim programı tasarım tercihlerini ortaya koymak ve öğretmenlerin; cinsiyet, yaş, mesleki tecrübe ve eğitim durumlarının program tasarım tercihleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yürütülmüştür.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı ortaokul öğretmenlerinin eğitim programı tasarımı yaklaşımı tercihlerinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1- Öğretmenlerin eğitim programı tasarım yaklaşımı tercihleri nelerdir?
- 2- Öğretmenlerin eğitim programı tasarım yaklaşımı tercihleri çeşitli değişkenlere (cinsiyet, yaş, mesleki tecrübe, eğitim durumu) göre farklılaşmakta mıdır?

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı ve verilerin analizi bölümlerine yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada, ortaokul öğretmenlerinin eğitim programı tasarım yaklaşımı tercihlerini belirlenmesi amacıyla betimsel tarama modeli tercih edilmiştir. Bu modelde var olan olay olduğu gibi araştırılır ve var olan durum olduğu gibi belirlenmeye çalışılır (Kaptan, 1998: 53). Bu çalışma kapsamında da öğretmenlerin program tasarım tercihleri; cinsiyet, yaş, mesleki tecrübe ve eğitim durumu değişkenleri dikkate alınarak belirlenmeye çalışılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışmada araştırmacının örnekleme daha hızlı ve kolay ulaşmasını ve verilerin daha hızlı toplanmasını mümkün kılan uygun örnekleme yöntemi tercih edilmiştir (Berg, 2001). Çalışma grubu Sivas il merkezinde yer alan özel ve devlet ortaokullarında görev yapan 96 öğretmenden oluşmaktadır. Öğretmenlerle ilgili demografik bilgilere Çizelge 1’de yer verilmiştir.

Çizelge 1. Demografik Bilgiler

Değişken		f	%
Cinsiyet	Kadın	52	54,2
	Erkek	44	45,8
Yaş	20-29	30	31,3
	30-39	37	38,5
	40 ve üzeri	29	30,2
Mesleki tecrübe	1-5 yıl	31	32,3
	6-10 yıl	10	10,4
	11-15 yıl	22	22,9
	16-20 yıl	21	21,9
	21 yıl ve üzeri	12	12,5
Eğitim düzeyi	Lisans	69	71,9
	Lisansüstü	27	28,1
Toplam		96	100

Çizelge 1 incelendiğinde, öğretmenlerin 52’sinin kadın, 44’ünün ise erkek olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin %38,5’inin 30-39 yaş aralığında yer aldığı; %31,3’ünün ise 20-29 ve %30,2’sinin de 40 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Mesleki tecrübe değişkeni göz önüne alındığında ise öğretmenlerin %32,3’ünün 1-5 yıl arası; %22,9’unun 11-15 yıl arası; %21,9’unun 16-20 yıl arası; %12,5’inin 21 yıl ve üzeri ve son olarak da %10,4’ünün de 6-10 yıl arası tecrübeye sahip olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin 69’unun lisans mezunu ve 27’sinin de lisansüstü eğitime sahip olduğu görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada öğretmenlerin eğitim programı tasarım yaklaşımı tercihlerinin ortaya konulması amacıyla Baş (2013) tarafından geliştirilen “Öğretmenlerin Eğitim Programı Tasarım Yaklaşımı Tercihleri Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek, 30 maddeden ve konu merkezli, öğrenci (öğrenen) merkezli ve sorun (problem) merkezli tasarım olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte yer alan maddelerin alt boyutlara dağılımı incelendiğinde 14, 15, 17, 18, 20, 21, 23, 25, 28, 30. maddelerin konu merkezli tasarım boyutunda; 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 12 ve 24. maddelerin öğrenci merkezli tasarım boyutunda ve 4, 5, 10, 13,16, 19, 22, 26, 27 ve 29. maddelerin ise sorun merkezli tasarım boyutunda yer aldığı görülmektedir. Öğretmenlerin Eğitim Programı Tasarım Yaklaşımı Tercihleri Ölçeğinin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0.94, Spearman-Brown iki yarı testi sonucu ise 0.91 olduğu görülmektedir. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin

Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları ise 0.87 ile 0.89 arasında olduğu ifade edilmiştir (Baş, 2013).

2.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmanın verileri nicel veri analiz yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde SPSS 29 kullanılmıştır. Ortaokul öğretmenlerinin eğitim programı tasarımı yaklaşımı tercihlerini belirlemek amacıyla betimsel analiz yapılmıştır. Cinsiyet, yaş, mesleki tecrübe ve eğitim durumu değişkenleri açısından anlamlı fark olup olmadığı ise Çok Boyutlu Varyans Analizi (MANOVA) yapılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde öğretmenlerin eğitim programı tasarımı tercihleri ile öğretmenlerin eğitim programı tasarımı tercihlerinin cinsiyet, yaş, mesleki tecrübe ve eğitim düzeyi durumlarına göre dağılımı başlıklarına yer verilmiştir.

3.1. Öğretmenlerin Eğitim Programı Tasarımı Tercihleri

Ortaokul öğretmenlerinin eğitim programı tasarımı tercihlerine yönelik betimsel analiz sonuçları Çizelge 2’de gösterilmektedir.

Çizelge 2. Öğretmenlerin Eğitim Programı Tasarımı Tercihlerine Yönelik Betimsel İstatistikler

Boyutlar	N	Min	Max	X	ss
Konu Merkezli	96	1,20	5,00	2,8323	,69834
Öğrenci Merkezli	96	1,60	5,00	4,3510	,51504
Sorun Merkezli	96	1,20	5,00	4,4188	,52281

Ortaokul öğretmenlerinin konu merkezli tasarım boyutuna yönelik aritmetik ortalamalarının ($\bar{X}=2,8283$), öğrenci merkezli tasarım boyutuna yönelik aritmetik ortalamalarının ($\bar{X}=4,3510$) ve sorun merkezli tasarım boyutuna yönelik aritmetik ortalamalarının da ($\bar{X}=4,4138$) olduğu görülmektedir. Bu sonuç öğretmenlerin en çok sorun merkezli tasarım yaklaşımı tercih ettiklerini göstermektedir. Daha sonra da sırasıyla öğrenci ve konu merkezli tasarımların ortaokul öğretmenleri tarafından tercih edildiği görülmektedir.

3.2. Öğretmenlerin Eğitim Programı Tasarımı Tercihlerinin Çeşitli Değişkenlere Göre Durumu

Öğretmenlerin eğitim programı tasarımı tercihlerinin cinsiyete göre durumu çizelge 3’te sunulmaktadır.

Çizelge 3. Öğretmenlerin Eğitim Programı Tasarımı Tercihlerinin Cinsiyete Göre MANOVA Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	X	ss	sd	F	p
Öğrenci Merkezli	Kadın	52	4,3558	,42214	1;94	,009	,923
	Erkek	44	4,3455	,61207			
Konu Merkezli	Kadın	52	2,7538	,55922	1;94	1,438	,233
	Erkek	44	2,9250	,83084			
Sorun Merkezli	Kadın	52	4,4173	,43957	1;94	,001	,977
	Erkek	44	4,4205	,61212			

Çizelge 3 incelendiğinde ortaokul öğretmenlerinin eğitim programı tasarım tercihlerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir [$p > .05$ Wilks Lambda (λ) = .984]. Ortaokul öğretmenlerinin program tasarımı tercihlerinin; öğrenci, konu ve sorun merkezli tasarım alt boyutlarında da cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu durum, kadın ve erkek öğretmenlerin benzer eğitim programı tasarımlarını tercih ettikleri şeklinde yorumlanabilir.

Öğretmenlerin eğitim programı tasarımı tercihlerinin yaşa göre durumu çizelge 4'de sunulmaktadır.

Çizelge 4. Öğretmenlerin Eğitim Programı Tasarımı Tercihlerinin Yaşa Göre MANOVA Sonuçları

Boyutlar	Yaş	N	X	ss	sd	F	p
Öğrenci Merkezli	20-29	30	4,3533	,42567	2;93	1,940	,150
	30-39	37	4,4595	,36168			
	40 ve üzeri	29	4,2103	,71281			
Konu Merkezli	20-29	30	2,8267	,68276	2;93	1,166	,316
	30-39	37	2,7189	,70900			
	40 ve üzeri	29	2,9828	,69645			
Sorun Merkezli	20-29	30	4,4400	,41573	2;93	,958	,387
	30-39	37	4,4865	,36375			
	40 ve üzeri	29	4,3103	,74802			

Çizelge 4 incelendiğinde ortaokul öğretmenlerinin eğitim programı tasarım tercihlerinin yaş değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir [Wilks Lambda (λ) = .919]. Bu bulgu öğretmenlerin yaşlarını göre program tasarımı tercihlerinde bir farklılık olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Öğretmenlerin eğitim programı tasarımı tercihlerinin mesleki tecrübeye göre durumu çizelge 5'te sunulmaktadır.

Çizelge 5. Öğretmenlerin Eğitim Programı Tasarımı Tercihlerinin Mesleki Tecrübeye Göre MANOVA Sonuçları

Boyutlar	Mesleki Tecrübe	N	X	ss	sd	F	p
Öğrenci Merkezli	1-5 yıl	31	4,3742	,43125	4;91	,943	,443
	6-10 yıl	10	4,3700	,32335			
	11-15 yıl	22	4,4682	,39083			
	16-20 yıl	21	4,3190	,46864			
	21 ve üzeri	12	4,1167	,95711			
Konu Merkezli	1-5 yıl	31	2,8032	,68871		1,371	,250
	6-10 yıl	10	2,5500	,36591			
	11-15 yıl	22	2,7273	,74654			
	16-20 yıl	21	3,1048	,71026			
	21 ve üzeri	12	2,8583	,76688			
Sorun Merkezli	1-5 yıl	31	4,4484	,41140		,971	,427
	6-10 yıl	10	4,3300	,40565			
	11-15 yıl	22	4,5500	,35153			
	16-20 yıl	21	4,4048	,43529			
	21 ve üzeri	12	4,2000	1,04272			

Çizelge 5 incelendiğinde ortaokul öğretmenlerinin eğitim programı tasarım tercihlerinin mesleki tecrübe değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir [Wilks Lambda (λ)= .881]. Bu bulgu öğretmenlerin mesleki tecrübelerine göre program tasarımı tercihlerinde bir farklılık olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Öğretmenlerin eğitim programı tasarımı tercihlerinin eğitim düzeyine göre durumu çizelge 6'da sunulmaktadır.

Çizelge 6. Öğretmenlerin Eğitim Program Tasarımı Tercihlerinin Eğitim Düzeyine Göre MANOVA Sonuçları

Boyutlar	Eğitim Düzeyi	N	X	ss	sd	F	p
Öğrenci Merkezli	Lisans	69	4,3275	,54257	1;94	,508	,478
	Konu Merkezli	27	4,4111	,44057			
Sorun Merkezli	Lisans	69	2,7725	,69787	1;94	1,816	,181
	Öğrenci Merkezli	27	2,9852	,68876			
Konu Merkezli	Lisans	69	4,4101	,55866	1;94	,066	,798
	Lisansüstü	27	4,4407	,42631			

Çizelge 6 incelendiğinde ortaokul öğretmenlerinin eğitim programı tasarım tercihlerinin eğitim durumu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir [Wilks Lambda (λ)= .972]. Bu bulgu öğretmenlerin eğitim durumlarına göre program tasarımı tercihlerinde bir farklılık olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Ortaokul öğretmenlerinin eğitim programı tasarım tercihlerinin belirlenmesi amacıyla yürütülen bu çalışmada öğretmenlerin eğitim programı tasarım tercihleri cinsiyet, yaş, mesleki tecrübe ve eğitim düzeyi değişkenleri açısından incelenmiştir. Ortaokul öğretmenlerinin eğitim programı tasarım tercihlerinde sırasıyla sorun, öğrenci ve konu merkezli tasarımın yer aldığı ortaya çıkmıştır. Bu sonuç, öğretmenlerin eğitim programı tasarımı tercihleri üzerine yapılan birçok çalışma ile benzerlik göstermektedir (Demirel, 2011; Gömleksiz & Çetinbaş, 2011; Kılıç & Genç, 2013; Ünsal & Korkmaz, 2017; Tarman & Gürel, 2017; Yıldırım & Doğanay, 2022). Karaman & Bakaç (2018) öğretmenlerin eğitim programına yönelik yaklaşımlarını belirlemek amacıyla yürüttükleri ve 203 öğretmenin katıldığı çalışmalarında yine sırasıyla sorun, öğrenci ve konu merkezli tasarımların tercih edildiğini ortaya koymuşlardır.

Ortaokul öğretmenlerinin cinsiyet değişkenine göre eğitim programı tasarım tercihleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ünsal & Korkmaz (2017) ile Aygören & Saraçoğlu (2015) yürüttükleri çalışmalarda cinsiyet değişkeni açısından öğretmenlerin eğitim programı tasarımı tercihlerinin farklılık göstermediği sonucuna ulaşmışlardır. Ancak Karaman & Bakaç (2018) yürüttükleri çalışmada kadın öğretmenler lehine öğrenci merkezli program tasarımı tercihlerinde anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna varmışlardır. Sonuç olarak farklı çalışmalarda ortaya çıkan farklı durumlar daha derinlemesine araştırmalar yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Ortaokul öğretmenlerinin yaş ve mesleki tecrübe değişkenlerine göre eğitim programı tasarım tercihleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin eğitim programı tasarımı tercihlerinin görece daha genç ve daha az mesleki tecrübeye sahip

öğretmenler lehine bir ayrışma beklenmektedir ancak böyle bir sonuca ulaşılmamıştır. Yapılandırmacı yaklaşıma dayalı eğitim programı tasarımı eğitimi alan öğretmenlerin daha çok öğrenci ve sorun merkezli program tasarımı tercih etmeleri; 20 yıl ve üzeri mesleki tecrübeye sahip öğretmenlerin ise daha çok konu merkezli programı tasarımı tercih etmeleri beklenmesi Türk Milli Eğitim sistemindeki değişikliklerle doğru orantılı bir farklılaşma olacaktır (Ünsal & Korkmaz, 2017), ancak böyle bir sonuca ulaşılmamıştır. Ortaokul öğretmenlerinin hem yaş hem de mesleki tecrübe değişkenlerine göre eğitim programı tasarım tercihlerinin anlamlı farklılıklara sahip olmaması öğretmenler ve milli eğitim sistemi üzerinde hizmet içi eğitim ve diğer güncel eğitimlerle ilgili araştırmalar yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Ortaokul öğretmenlerinin eğitim düzeyi değişkenine göre eğitim programı tasarım tercihleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Mesleki tecrübe değişkenine benzer şekilde lisansüstü eğitime sahip öğretmenler lehine anlamlı bir farklılaşma beklenmektedir ancak benzer çalışmalarda da (Geçitli, 2011; Ünsal & Korkmaz, 2017; Karaman & Bakaç, 2018) böyle bir sonuca ulaşılmadığı görülmektedir. Bu durum hem lisansüstü eğitimlerin hangi alanlarda yapıldığı hem de milli eğitim sisteminin öğretmenleri eğitim programı tasarım tercihleri açısından ne derece kısıtladığının (Öztürk, 2012; Çelik & Aslan, 2020) detaylı bir şekilde araştırılması ile açıklanabilir. Çelik & Yılmaz (2019) yaptıkları kapsamlı çalışmada ise bu durumun aksine daha çok mesleki tecrübeye sahip öğretmenlerin program tasarımı konusunda daha yaratıcı çözümler ve yenilikçi yaklaşımlar geliştirme konusunda daha başarılı olduklarını; daha az deneyime sahip öğretmenlerin ise mevcut öğretim programına ve çerçeve programa daha bağlı kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak ortaokul öğretmenlerinin eğitim programı tasarım tercihlerinin sorun ve öğrenci merkezli olduğu ve cinsiyet, yaş, mesleki tecrübe ve eğitim durumu değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye’de yürütülen eğitim politikaları, öğretmenlerin program geliştirme süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Özellikle Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından belirlenen merkezi öğretim programının öğretmenlerin tercih ettikleri program tasarım modellerini sınırladığı görülmektedir (Erdem & Akkoyunlu, 2002; Gömleksiz & Çetinbaş, 2011; Anderson & Brown 2020; Çelik & Aslan, 2020). Özellikle sınav ve sonuç merkezli yaklaşımlar öğretmenlerin program tasarımı tercihlerinin kısıtlanmasına sebep olmaktadır (Yılmaz, 2014; Balcı & Apaydın, 2021; Öztürk, 2021). Bu kısıtlama sonucunda da öğretmenler bilgi aktarımı ve sonuç odaklı bir yaklaşım olan konu merkezli program tasarımı tercih etmek durumunda kalmaktadırlar (Karacaoğlu & Acar, 2010; Tarman & Gürel, 2017; Ornstein & Hunkins, 2018). Çünkü öğretmenler; eğitim politikaları, okulların kaynakları, öğrencilerin bireysel farklılıkları ve toplumsal ihtiyaçlara göre eğitim programı tasarım tercihlerini şekillendirmektedirler (Erdem & Akkoyunlu, 2002).

Öğretmenlerin daha çok sorun ve öğrenci merkezli tasarımları tercih etmeleri Milli Eğitim Bakanlığının da bu doğrultuda öğretmen tercihlerini destekleyici politikalar ve uygulama rehberleri (MEB, 2018; Bümen & Yazıcılar, 2020) geliştirmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yapılan çalışmalar öğretmenlerin de öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına yönelik programların hazırlanması ve uygulanması konusunda istekli olduğunu göstermektedir (Erdem & Akkoyunlu, 2002; Tarman & Gürel 2017; Çelik & Yılmaz, 2019).

KAYNAKÇA

- Anderson, L., & Brown, K. (2020). Curriculum Standards and Teacher Autonomy: A Double-Edged Sword. *Educational Policy Review*, 15(1), 56-78.
- Aydiner, N. (2015). *Eğitim Programları ve Öğretim*. Asuman Seda Saracaloğlu ve Adnan Küçükoğlu (Ed.) Öğretim İlke ve Yöntemleri içinde (s.21-54). Ankara: Pegem Akademi
- Aygören, F. & Saracaoğlu, A. S. (2015). Sınıf öğretmenlerinin yapılandırmacı öğrenme ortamlarına ilişkin görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(34), 194-223.
- Balcı, A., & Apaydın, C. (2021). Türkiye’de eğitim politikaları ve öğretmen tercihlerine etkisi. *Eğitim Yönetimi Dergisi*, 12(3), 315-332.
- Baş, G. (2013). Öğretmenlerin eğitim programı tasarım yaklaşımı tercih ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13 (2), 965-992.
- Başar, M. (2011). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Berg, B. L. (2001). *Qualitative research methods for the social sciences*. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Bıkmaz, F. H. (2006). Öğretmenlerin Program Uyarlama Becerileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*.
- Brown, A., & Johnson, M. (2019). The Impact of Teacher Beliefs on Curriculum Design: A Review of the Literature. *Journal of Education Research*, 42(3), 245-260.
- Bümen, N., & Yazıcılar, M. (2020). Öğretim Programı Uyarlama Stratejileri ve Mesleki Gelişim.
- Çelik, H., & Yılmaz, F. (2019). An Investigation into Middle School Teachers' Approaches to Curriculum Design: A Case Study in Turkey. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 19(3), 215-232.
- Çelik, Z., & Aslan, H. (2020). Eğitimde merkezi müfredatın öğretmen tercihleri üzerindeki etkisi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 8(1), 54-73.
- Demirel, Ö. (2011). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Erdamar, F. S. (2000). *Sınıf Öğretmenlerinin Program Okuryazarlığı ve Program Okuryazarlık Algıları*. Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Erdem, A., & Eğinir, E. (2018). Eğitim Programlarına Uyarlama Yaklaşımları. *Eğitim Bilimleri Dergisi*.
- Erdem, M., & Akkoyunlu, B. (2002). Eğitimde program tasarımı ve geliştirme. *Eğitim ve Bilim*, 27(125), 67-75.
- Ertürk, S. (2013). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Edge Akademi
- Geçitli, E. (2011). *İlköğretim öğretmenlerinin uygulanan öğretim programlarına ilişkin yönelimlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gömlüksiz, M. N., & Çetintaş, B. (2011). Ortaokul öğretmenlerinin eğitim programları üzerindeki görüşleri. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 45-56.
- Gültekin, M. (2020). *Program geliştirme sürecinde yenilikçi yaklaşımlar*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel araştırma teknikleri ve istatistik yöntemleri*. Ankara: Tekışık Web Ofset Tesisleri.

- Karacaoğlu, Ö. C., & Acar, E. (2010). Yenilenen Programların Uygulanmasında Öğretmenlerin Karşılaştığı Sorunlar. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 45-58.
- Karadağ, E. (2020). *Eğitimde çağdaş program tasarım modelleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karaman, P., & Bakaç, E. (2018). Öğretmenlerin eğitim programı yaklaşımı tercihlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 304-320.
- Kaya, Y., & Aykaç, N. (2021). Öğrenci merkezli program geliştirme: Öğretmen perspektifi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 78-89.
- Keskin, A., & Korkmaz, H. (2017). Öğretmenlerin “Program Okuryazarlığı” Kavramına Yükledikleri Anlam.
- Kılıç, M., & Genç, G. (2013). Öğretmenlerin öğrenci merkezli öğretim tercihleri. *Eğitim Yönetimi Dergisi*, 19(4), 225-240.
- Koç, A., & Yıldız, M. (2019). Ortaokul öğretmenlerinin program geliştirme süreçlerindeki tercihleri. *Eğitim ve Bilim*, 44(3), 214-231.
- Küçükahmet, L. (2009). *Eğitim programlarının planlanması ve değerlendirilmesi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Küçüktepe, C. (2011). Eğitimde program geliştirme süreci. (Ed.Uzunboylu, H. ve Öner, G). *Öğretim ilke ve yöntemleri içinde* (s.25-44). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). Millî Eğitim Bakanlığı Öğretim Programları ve Yönergeleri.
- Ornstein, A. C., & Hunkins, F. P. (2018). *Curriculum: Foundations, principles, and issues*. Boston: Pearson.
- Özdemir, S. M. (2009). Eğitimde program değerlendirme ve Türkiye’de eğitim programlarını değerlendirme çalışmalarının incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 126-149.
- Öztürk, C. (2012). Türkiye’de Eğitim Programlarının Yeniden Yapılandırılması.
- Öztürk, C. (2013). Program geliştirme sürecinde öğretmen tercihleri. *Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 115-130.
- Öztürk, C. (2021). Merkezi eğitim politikalarının program geliştirme süreçlerine etkisi. *Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 143-158.
- Smith, L. K. (2017). Exploring Teacher Preferences in Middle School Curriculum Design. *International Journal of Educational Development*, 35(2), 134-150.
- Tarman, B., & Gürel, D. (2017). Türkiye’de eğitim programlarının uygulanması üzerine öğretmen görüşleri. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 65-80.
- Taşpınar, M. (2010). *Kuramdan uygulamaya öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Data Yayınları.
- TED (2009). Türk Eğitim Derneği Eğitim Raporları.
- Teyfur, M. (2018). Çağdaş öğretme-öğrenme yaklaşımları-2. M. N. Gömleksiz (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri içinde*. Ankara: Asos Yayınları.
- Tokgöz-Can, B., & Bümen, N. (2021). Öğretmenlerin Program Tasarım Tercihlerinde Sorun Merkezli Yaklaşımlar.
- Tyler, R. W. (1949). *Basic principles of curriculum and instruction*. Chicago: University of Chicago Press.

- Ünsal, K. ve Korkmaz, F. (2017). Eğitim programı tasarımı tercihlerine yönelik öğretmen görüşleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 275-289.
- Wilson, S. M., & Berne, J. (1999). *Teacher Learning and the Acquisition of Professional Knowledge. Review of Research in Education*, 24, 173-209.
- Yar Yıldırım, V. (2020). Öğretmenlerin Program Okuryazarlıkları Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21(1), 208-224.
- Yazıcılar, M., & İlhan, G. (2023). Türkiye’de Ortaokul Öğretmenlerinin Program Uyarlama Becerileri.
- Yıldırım, S., & Doğanay, A. (2022). Öğretmenlerin öğrenci merkezli öğretim tercihleri. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 10(2), 92-108.
- Yılmaz, H. (2014). Merkezi sınav sisteminin öğretmen tercihleri üzerindeki etkisi. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, 6(2), 180-195.

DEZAVANTAJLI OKULLARDAKİ FEN BİLİMLERİ ÖĞRETMENLERİNİN YAŞADIĞI PROBLEMLERİ VE ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK ÖNERİLERİN İNCELENMESİ¹

Kübra CANPOLAT

Atatürk Üniversitesi, kubraacanpolat@gmail.com-0009-0007-9591-7098

Doç. Dr. Emre YILDIZ

Atatürk Üniversitesi, emre.yildiz@atauni.edu.tr-0000-0001-6396-9183

ÖZET

Dezavantaj; olumsuz üstünlük, engel olarak literatürde geçmektedir. Maalesef bazı okullarımızda ne kadar fırsat eşitliği sağlanmaya çalışılsa da bu okulların bulunduğu yerlerdeki sosyokültürel yapı, çevre, konum, altyapı, materyal eksiklikleri gibi birçok sorun bu okulları dezavantajlı okul durumuna sokmaktadır. Bu dezavantajlar eğitimin temel birimleri olan öğrencileri ve öğretmenleri olumsuz etkilemektedir. Öğretmenlerin olumsuz etkilendiği durumlar mesleklerini etkili bir şekilde gerçekleştirmelerini engellemekte ve bu da öğrencilerin yaşadığı olumsuz etkileri daha da artırmaktadır. Yaşanan olumsuzluklar ileri boyutta eğitimden eşit haklarda ve eşit koşullarda yararlanma önünde engel oluşturmaktadır. Bu nedenle fırsat eşitsizlikleri yaşanmaktadır. Bu çalışmada dezavantajlardan en fazla etkilenen gruptan biri olduğu düşünülen fen bilimleri öğretmenlerinin yaşadığı zorlukların belirlenmesi ve bu sorunların çözümüne yönelik önerilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma nitel yaklaşıma uygun olarak durum çalışması deseninde yürütülmüştür. Örneklem grubunu Erzurum'daki dezavantajlı okullarda görev yapan fen bilimleri öğretmenlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Veri toplama aracı olarak yarı-yapılandırılmış görüşme kullanılmış olup görüşme soruları yürütücü tarafından hazırlanıp geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Veri analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dezavantaj, fırsat eşitliği, fen bilimleri öğretmeni, görüş

1. GİRİŞ

Eğitim konusu ülkemizin değer verdiği, kendini sürekli güncellediği ve yenilikler yaptığı bir birimdir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında eğitim hakkı 42. maddede yer almaktadır. Eğitim

---

¹ Bu çalışma ikinci yazar danışmanlığında yürütülen 1919B012308724 nolu TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri kapsamında gerçekleştirilmiştir.

hakkının yanında Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Teşkilatı (OECD) ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) gibi örgütler de eğitimde eşitlik konuları hakkında faaliyetlerde bulunmaktadır. Çünkü her çocuğun eşit koşullarda eğitim alma hakkı vardır (Tosun, Ay & Koçak, 2020). Fakat ülkemizde çocukların eşit koşullarda eğitim almalarını engelleyen çeşitli problemler mevcuttur. Bu durum literatürde fırsat eşitsizliği olarak işlenen önemli bir konu başlığıdır. Fırsat eşitsizliği; öğrencinin mevcut kaynaklardan yararlanamaması veya kullanamaması durumudur (Akgül, 2019). Oysaki eğitimde fırsat eşitsizliği kabul edilemez olmalıdır ve çözümü için yollar aranmalıdır. Çocuklara eşit fırsatlarda eğitim sunulmalıdır (İnan & Demir, 2018). Fırsat eşitsizliğinin olduğu okullara dezavantajlı okullar adı verilmektedir. Dezavantaj; olumsuz üstünlük, engel gibi anlamlara gelmektedir. Okullarda sık gözlenen dezavantaj durumları: konum-çevre, sosyoekonomik durum-sosyokültürel yapı, altyapı yetersizlikleri ve araç-gereç, materyal eksiklikleri gibi alanlarda görülmektedir (Petek & Önder, 2015). Bu alanlardaki problemler dezavantaj durumlarını ortaya çıkarmaktadır. Konum-çevre kaynaklı okulların yaşadığı dezavantajlarda okulların bulunduğu çevre ve konumuyla ilgili dezavantaj durumları ortaya çıkmaktadır. Burada müfredattaki programın bulunulan konumlara uygulanması güçlüğü, iklim ve hava şartlarından kaynaklı yaşanan güçlükler örnek verilebileceği gibi (Arı & Demir, 2013), çok soğuk ve kışları yoğun kar alan bölgelerde öğrencilerin okula ulaşımı, ısınma gibi problemler yaşanması ve okul yaşamını destekler etkinliklerin okul ve çevresinde olmaması ve görev yapan öğretmenler için farklı aktivitelere imkân veren mekanların olmaması bu örnekledirmenin içine alınabilir. (Tosun, Ay & Koçak, 2020). Bir diğer grup ise sosyoekonomik durum- sosyokültürel yapıdan kaynaklı yaşanan dezavantaj durumlarıdır. Burada okullar için sağlanan maddi desteğin yetersizliği, velilerin okullar için maddi destek sağlayamaması (Summak, Summak & Gelebek, 2010), okulun bulunduğu ortamda konuşulan dil ve bu dil birliğinin sağlanamaması, velilerin öğrencileri maddi yetersizliklerden dolayı okula göndermemesi, okula gelemeyen öğrencilerden kaynaklı sınıfta öğrencilerin azlığı ve bundan dolayı da birleştirilmiş sınıf uygulamasına geçilmesi ya da okulların kapatılması gibi yaşanan birçok problem bu başlık altında yaşanan dezavantajlardır. Bir sonraki dezavantaj durumu ise altyapı yetersizliklerinden kaynaklı yaşanan dezavantajlardır. Buradaysa teknolojik aletlerin, akıllı tahtalar, projeksiyonlar gibi eğitime destek sağlayan bu aletlerin olmayışı (Sidat & Bayar, 2018) ya da altyapı, şebeke gibi problemlerden kaynaklı kullanılamaması eğitim kalitesini düşüren etkilerdir. Telefonların çekmemesi öğretmenlerin aileleri ile iletişim sağlayamaması öğretmenleri yıpratıcı bir konudur. İnternet ve uygulamalarına ulaşamaması ve derslerde internet kaynakları üzerinden gösterilecek uygulamalardan yine altyapı problemleri yüzünden eksik kalınmakta, öğretmenlerin iş yükü artmakta hem de öğrencileri bu imkanlardan mahrum bırakmaktadır. Doğalgaz ve türevi yakıtlarının bazı bölgedeki okullara hala gelmemiş olması ısınma problemini ortaya çıkarmakta ve bunun sağladığı dezavantajlar da bolca bulunmaktadır. Öğretmenin soba gibi ısıtıcıların yakılışını bilmeyişi, öğrencilerin ve öğretmenlerin soğuktan hasta olması ya da montlarla ders işleyişi büyük problemler arz etmektedir. Bir diğer dezavantaj başlığı araç-gereç ve materyal eksikliklerinden kaynaklı yaşanan dezavantajlardır. Buradaysa laboratuvar ve malzemelerinde olan eksiklikler hatta bazı okullarda laboratuvarların olmaması, spor salonu ve malzemelerinin olmayışı çocukların etkinlik yapmasını engelleyen durumlardır. Aynı zamanda bu ortamlar okulu, eğitimi destekleyen, öğrencileri heyecanlandıran etmenlerdir.

Ne yazık ki bu ortamlara ve malzemelerine hala sahip olmayan okullar bulunmaktadır. Okulların küçük olması da yapılacak etkinlikleri, yukarıda bahsedilen laboratuvar, spor salonu gibi ortamları sınırlandırmaktadır. Akıllı tahta, projeksiyon gibi teknolojik aletlerin olmayışı, donanım eksiklikleri de alınan eğitimin kalitesini düşüren etkenlerdendir (Tosun, Ay & Koçak, 2020).

Bu dezavantajlar hem öğrencileri hem aileleri hem yöneticileri hem de eğitimin temel taşlarından olan öğretmenleri büyük ölçüde etkilemektedir (Çelikten, Şanal & Yeni, 2005). Özellikle alanı gereği laboratuvar ve malzemelerine, internet ve uygulamalarına ihtiyacı olan fen bilimleri öğretmenleri de bu dezavantajların çokça mağdurları olmaktadır. Yukarıda dezavantajların neler olduğundan bahsedilmişti bu kısımda ise dezavantajların fen bilimleri öğretmenlerini ve derslerini nasıl etkilediğine değinilecektir:

Fen bilimleri öğretmenleri, görev yaptığı okulun bulunduğu konum ve çevresinden kaynaklı şu gibi problemlerle karşılaşmaktadır: Hava koşullarından kaynaklı ulaşım problemleri gibi etkenler öğretmenlerin psikolojik olarak çevresi ve okuluyla etkileşimini engeller (Özdemir & Civelek, 2015). Bundan kaynaklı da tayin isteme ve bulunulan okullardan gitme isteği uyandırır (Akın, Adıgüzel & Aytas, 2022). Çünkü genelde bu bölgelere yeni atanmış öğretmenler görevlendirilir. Bu öğretmenlerde ilk görev yerlerinde bu kadar zorlanınca mesleklerinden soğuma gibi etkenler ortaya çıkar (Sarıbaş & Babadağ, 2015). Aynı zamanda müfredattaki konuların, bulunulan okulun getirdiği koşullarda uygulanması güçlüğü de öğretmenleri yoran bir diğer olaydır (Demirtaş, 1988). Öğretmenlerin sinema, tiyatro, kütüphane gibi sosyal yaşamları için bir ortam bulunmaması, bu konuda sınırlandırılmaları da yine öğretmenleri yoran bir konudur (Özpınar, 2018).

Fen bilimleri öğretmenlerinin sosyoekonomik durum-sosyokültürel yapıdan kaynaklı yaşadıkları problemler: Okulun ve velilerin finansal desteğe katkı sağlayamaması öğretmenlerin yapacağı etkinlikleri, deneyleri sınırlandırmaktadır. Aynı zamanda ekonomik yetersizliklerden kaynaklı velilerin, öğrencileri okullara göndermemesi de birçok probleme yol açmaktadır (Özdemir & Civelek, 2015.) Okuldaki öğrenci sayısının azlığı ya okulun kapatılması, taşınmalı eğitime dönmesine ya da sınıfların birleştirilmesine sebep olur (Gönül, 2019). Bu da uygulamalı derslerin öğretmenlerini çok daha fazla zorlar.

Sosyokültürel yapı kaynaklı problemlerden bulunulan konumda dil birliğinin sağlanamaması, bölge kültüründe kız çocuklarının okumaması gibi etkenlerde yer almaktadır (Özbaş, 2018). Bu da cinsiyetten kaynaklı problemleri doğurmaktadır. Fen bilimleri öğretmenlerinin altyapı yetersizliklerinden kaynaklı yaşadıkları problemler: Özellikle alanı gereği internete ve onun getireceği uygulamalara ihtiyacı olan fen bilimleri öğretmenleri altyapı problemlerinden dolayı istedikleri gibi derslerini işleyemezler. Bu da öğretmenlerin heveslerini kırabilir ve öğrencilerin bilgilerini yapılandırmalarında kullanacakları birçok uygulamadan eksik kalmalarına sebep olur. Sadece bu da değil elektrik, ısınma, iletişim gibi altyapı materyallerinin eksikliği de öğretmenleri bir hayli yoran bir diğer problemdir (Özdemir & Civelek, 2015).

Fen bilimleri öğretmenlerinin araç-gereç ve materyal eksikliğinden kaynaklı yaşadıkları problemler: Araç-gereç ve materyal eksiklikleri fen bilimleri öğretmenlerini yoran bir diğer kısımdır. Çünkü öğretmen, öğrencilerle bir laboratuvar çalışması yapmak istese ve okul bu çalışmaların yapılması için elverişli değilse gerekli malzemeleri de temin için bir şey yapmazlarsa öğretmenler ya kendi imkanlarıyla yapacağı etkinliğin, deneyin malzemelerini

karşılama zorunda kalacak ya da deneyde, etkinlikte göstereceği şeyi anlatmak için farklı yollar arayacaktır. Teknolojik donanımı eksik okullarda eğitim kalitesinin düşmesine sebep vermektedir (Demir, Büyük & Koç, 2012). Bu ve bunun gibi birçok dezavantaj öğretmenimizin iş yükünü artıran, onları zorlayan, heveslerini kıran ve meslekten soğumalarına sebep olan etkilere sahiptir. Alanyazında yapılan araştırmalarda araç-gereç ve materyal kullanımının eğitim kalitesini artıran bir etmen olduğu ortaya konulmuştur (Petek & Önder, 2015).

Bu ve bunun gibi çok sayıda problem öğretmenleri etkilemekte ve eğitimde fırsat eşitliğini olumsuz etkilemektedir. Bu problemlere yönelik öğretmenler için alternatif çözüm yollarıyla iş yükleri azaltılabileceği söylenebilir. Bunlara şu şekilde örnek verilebilir; öğretmenlere görev yapacakları bölgelere gitmeden bir oryantasyon çalışması yaptırılabilir, dezavantajlı okullara görevlendirilen öğretmenler için buldukları çevre ve konum şartlarına göre yeniden hazırlanmış eğitim programları sunularak iş yükleri azaltılabilir, dezavantajlı bölgelerde görev yapan öğretmenlere maddi-manevi destek sağlanarak yardımlarda bulunulabilir, fen bilimleri öğretmenleri alanı gereği materyal- araç ve gereçlerine olan ihtiyaçları, okulun teknolojik aletlerine olan ihtiyaçları karşılanmalıdır (Sidat & Bayar, 2018). Bunun için aylık denetlemeler yapılabilir. Okullardaki laboratuvar, spor salonları gibi etkinlik alanlarına materyal desteği sağlanabilir, dezavantajlı okullar belirlenip bu okullara gerekli maddi destek fazlasıyla sağlanmalıdır (Ekinci, 2010). Aynı zamanda eğitimin önemi hakkında velileri bilinçlendirecek seminerler düzenlenmelidir.

Bu ve bunun gibi çözüm yollarının hem eğitimin kalitesini arttıracak hem de öğretmenlerin iş yükünü azaltacak ve topluma katkı sağlayacak düşünülmektedir. Ancak burada bahsi geçen problemlerin öğretmenlerin karşılaştığı problemlerden yalnızca birkaçı olduğu ve öğretmenlerin yaşadığı çok daha fazla problem bulunduğu göz önüne alınmalıdır. Unutulmamalıdır ki bir probleme çözüm üretebilmek için öncelikle problemin tüm yönleriyle iyi bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Bir problem ancak doğru bir şekilde teşhis edildiğinde çözüme kavuşturulabilir.

Alanyazında Sidat ve Bayar (2018) çalışmalarında köy okullarında görev yapan öğretmenlerin yaşadıkları problemlere, Işık ve Bahat (2021) ve Yaşar (2014) çalışmalarında fırsat eşitsizliğinin farklı başlıklarına, Sarıbaş ve Babadağ (2015) ise çalışmalarında eğitimdeki temel problemlere değinmişlerdir. Aynı zamanda Özdemir ve Civelek (2015) yaptıkları çalışma ile bir bölgedeki eğitsel, çevresel ve sosyal sorunlara değinmişlerdir. Bu da demek oluyor ki aslında okullarımızda yaşanan dezavantajlar göz önüne serilmiş ve herkes tarafından ortaya farklı tarihlerde koyulmuştur. Fakat ortaya konulan veriler ve öneriler bu dezavantajların bireyleri birer bilim okuryazarı olarak hazırlayacak olan fen bilimleri öğretmenleri ve derslerine etkisini problemlerin giderilmesi için çözüm yollarını ortaya çıkarmamıştır. Bu çalışma ise tam olarak bu eksik kısmı doldurmak ve literatüre kazandırmak için vardır. Genelde dezavantajlı okullarda görev yapan öğretmenlerle görüşmeler yapıp okulun çevrenin öğrencinin ve velinin sorunları başlıklarında veriler toplanıp bu başlıklara çözüm yolları üretilmiştir. Bu çalışmada ise öğretmenlerin yaşadıkları problemler fen bilimleri öğretmenleri açısından özelleştirilmiş ve eğitim açısından dezavantaj oluşturacak, fırsat eşitliği yaratacak ve eğitimin kalitesini düşürecek olan problemler belirlenmeye çalışılmıştır ve yine fen bilimleri öğretmenlerinin

gözünden bu problemlerin nasıl çözüme kavuşturulabileceğine dair önerileri incelenmiştir. Bu yönüyle de çalışma literatürden farklılık arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı; dezavantajlı okullara görev yapan fen bilimleri öğretmenlerinin ders kapsamında yaşadığı zorlukların belirlenmesi ve bu sorunların çözümüne yönelik önerilerin incelenmesi olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda çalışmadaki araştırma soruları şunlardır:

Dezavantajlı okullarda görev yapan fen bilimleri öğretmenlerinin görev yaptıkları okulda yaşadıkları problemler nelerdir?

Dezavantajlı okullarda görev yapan fen bilimleri öğretmenlerinin ders kapsamında yaşadıkları problemler nelerdir?

Dezavantajlı okullarda görev yapan fen bilimleri öğretmenlerinin ders kapsamında yaşadıkları problemlere ne gibi çözüm yolları üretilebilir?

2. YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMA DESENİ

Çalışma; derinlemesine inceleme yapmak ve verilerin araştırmacı tarafından gerçekliğe uygun biçimde yorumlanması gerektiğinden nitel araştırma grubu içinde yer alır (Aydın, 2018). Aynı zamandan çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması desen olarak kullanılmıştır. Çünkü durum çalışması bir çalışmanın nasıl işlediğini sınırlılıklarıyla belirten bilgi toplamak ve derinlemesine inceleme yapmak için geliştirilmiş bir çalışmadır. Bundan dolayı bu araştırmada durum çalışması kullanılmıştır.

2.2. KATILIMCILAR

Araştırma için katılımcı grubu, amaçlı örneklem grubundan ölçüt örnekleme türüne göre belirlenmiştir. Amaçlı örneklem çalışmalarında derinlemesine inceleme ve zengin örneklerden yararlanılır (Büyüköztürk, 2012). Ölçüt örnekleme ise verilen niteliklere göre örneklem grubunun seçilmesi işlemi gerçekleştirilir (Büyüköztürk, 2012). Buna göre araştırmanın katılımcı grubunu Erzurum ilinde dezavantajlı okullarda görev yapan 75 fen bilimleri öğretmeni oluşturmuştur.

2.3. VERİ TOPLAMA ARACI

Çalışmada veri toplama aracı olarak görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formları; görüşmenin asıl konularını kapsayan sorulardan oluşan ve araştırmacının analiz işini kolaylaştıran bir formattır (Karataş,2017). Aynı zamanda görüşme formu planlı ve sistemattir. Görüşme formunda yazılı veya sözlü olarak görüşlerin alınması da verilere daha sağlıklı erişmeyi ve bilginin doğruluğunu daha iyi göstermekte olup araştırmanın doğruluğu için de önem sarf etmektedir. (Karataş,2015). Bu yönleriyle görüşme formu kullanmak araştırma için uygun görülmüştür. Yürütücü tarafında açık uçlu olarak hazırlanan iyi yapılandırılmış sorular merkez ve ilçede görev yapan öğretmenlere ulaştırılmış ve gerekli cevaplar bu şekilde alınmıştır.

2.4. VERİ ANALİZİ

Çalışma derinlemesine analiz gerektirdiğinden içerik analizi kullanılmıştır. Yapılan analizler ise Miles-Huberman doğruluk katsayısı ile hesaplanmıştır. İçerik analizi; yazılı veya sözlü olarak iletilen görüşlerin derinlemesine incelenmesi ve yorumlanması ve içeriğin anlaşılır seviyeye getirilmesidir (Karataş, 2015). Bu sebeple de içerik analizi çalışmada kullanılmıştır. Miles-Huberman olayları açıklama ve olaylar arasında bağlantı kurmaya, verilerin

sadeleştirilmesi ve anlaşılır boyuta indirgenmesine dayanan bir modeldir (Baltacı, 2017). Bu sebeple çalışmadaki verilerin doğruluğu Miles-Huberman modeline göre yapılmıştır.

2.5. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Çalışma kapsamında öncelikle dezavantajlı okullarda görev yapan öğretmenlerin konum-çevre, sosyokültürel-sosyoekonomik, altyapı, materyal, araç-gereç eksiklikleri kaynaklı yaşadıkları problemleri öğrenilebilmesi için görüşme formu formatında bilgilerin alınması planlanmıştır. Çünkü bu çalışma için hem bilginin doğruluğu hem de verilerin kolayca analiz edilebilmesi için en iyi yöntemin bu olduğu saptanmıştır (Karataş,2017). Görüşme formatına uygun olarak iyi yapılandırılmış sorular hazırlanmıştır. Dokuz soru sorulmuş bu sorular konum-çevre, sosyokültürel-sosyoekonomik, materyal-araç-gereç ve altyapı yetersizlikleri ile ilgili yaşadıkları problemlerin yanında öğretmenlerin yaşadıkları sıkıntıları sınırlandırmamak farklı bir türden sorun yaşayabileceklerini de göz önünde bulundurarak belirtmek istedikleri herhangi bir konuda yaşadıkları problemin olup olmadığı ve bu yaşadıkları problemlere çözüm önerilerin olup olmadığı da sorulmuştur. Bu sorular ise; öğretmenlerin kendilerini rahatça ifade edebilmeleri (Duran, Tufan, 2017) ve kısa zamanda çok bilgiye ulaşmak amacıyla açık uçlu bir şekilde hazırlanmıştır (Çokluk, Oğuz, Yılmaz, 2011). Soruların içeriğinin belirlenip hazırlanması iki haftalık bir zaman almıştır. Bu süre zarfında hazırlanan sorular çıktı olarak kırtasiyeden alınmıştır. Daha sonra internet aracılığıyla Erzurum'daki ortaokulların adres ve iletişim bilgileri alınmıştır. İletişim bilgilerinin alınmasının sebebi okullara gidilmeden önce bilgi verilmesi ve yardımcı olmak isteyip istemediklerini sormaktır. Aynı zamanda öğretmenlerin hangi zaman diliminde boş bir vakitlerinin olduğunun öğrenip fazla zamanlarını almadan yardımcı olmalarını sağlamaktır. Yardımcı olmak isteyen öğretmenlerin görev yaptıkları okullara elde edilen adres bilgileri ile ulaşım sağlanmış ve alan öğretmenleri ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler ilk önce ilgili çevre okullardaki alan öğretmenleri ile daha sonra da ilçe okullarında görev yapan öğretmenler ile yapılmıştır. Bu süreç üç aylık bir zaman almıştır. Bu şekilde elde edilen veriler anlamlı, düzenli ve daha kolay anlaşılır bir hale gelmesi için tablolştırılmıştır (Çelik, Baykal, Memur, 2020). Bu şekilde fen bilimleri dersi öğretmenlerinin ders kapsamında yaşadıkları dezavantaj durumları tespit edilmiştir. Tespit edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiş ve sonuçlara ulaşılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırma başlangıcında belirlenen araştırma sorularına cevap bulmak için yapılan analiz sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Öğretmenlerin dezavantaj yaşadıklarını düşündükleri konu başlıklarına yönelik yapılan içerik analizi sonuçları Görsel 1'de verilmiştir.

Görsel 1. Öğretmenlerin Dezavantaj Yaşadıklarını Düşündükleri Konu Başlıklarına Yönelik Çıkarımları

Görsel 1’ de verilen analiz sonuçlarından görüldüğü üzere fen bilimleri öğretmenlerinin dezavantaj durumu olarak sosyokültürel yapı-sosyoekonomik durum (f=59), materyal-araç-gereç (f=49), konum-çevre (f=38), altyapı yetersizlikleri (f=30) başlıklarını görmüşlerdir. Öğretmenlerin sosyokültürel-sosyoekonomi yetersizlikleri kaynaklı yaşadıkları dezavantaj durumlarına yönelik yapılan içerik analizi sonuçları Görsel 2’de verilmiştir.

Görsel 2. Öğretmenlerin Sosyokültürel-Sosyoekonomi Başlığındaki Yaşadıkları Dezavantaj Durumlarına Yönelik Çıkarımları

Görsel 2’de verilen analiz sonuçlarına yönelik öğretmenlerin sosyokültürel yapı-sosyoekonomik durum başlığındaki yaşadıkları dezavantaj durumları; veli ilgisizliği (f=14), sosyoekonomi seviyesi düşüklüğü (f=27), öğrenci devamsızlığının yüksek olması (f=5), sosyokültürel yapı (f=6), öğrencinin ailevi sıkıntıları (f=2), dil problemi (f=2), veli tavrı (f=3) olarak belirtilmiştir.

Öğretmenlerin materyal-araç-gereç yetersizlikleri kaynaklı yaşadıkları dezavantaj durumlarına yönelik yapılan içerik analizi sonuçları Görsel 3’te verilmiştir.

Görsel 3. Öğretmenlerin Materyal-Araç-Gereç Konu Başlıklı Yaşadıkları Dezavantaj Durumlarına Yönelik Çıkarımları

Görsel 3'te verilen analiz sonuçlarına yönelik öğretmenlerin materyal-araç-gereç başlığındaki yaşadıkları dezavantaj durumları; laboratuvarın bulunmaması ($f=11$), malzeme eksikliği ($f=37$), yetersiz ders saati ($f=1$) olarak belirlenmiştir.

Öğretmenlerin konum-çevre kaynaklı yaşadıkları dezavantaj durumlarına yönelik yapılan içerik analizi sonuçları Görsel 4'te verilmiştir.

Görsel 4. Öğretmenlerin Konum-Çevre Konu Başlıklı Yaşadıkları Dezavantaj Durumlarına Yönelik Çıkarımları

Görsel 4'te verilen analiz sonuçlarına yönelik öğretmenlerin konum- çevre başlığındaki yaşadıkları dezavantaj durumları; ulaşım problemi ($f=12$), okulun bulunduğu konum ($f=10$), sınıf mevcudunun fazla olması ($F=7$), trafik güvenliği problemi ($f=6$), taşımali eğitim problemi ($f=2$), öğretmenlerin ailelerinden uzak kalmaları ($f=1$), okulun kırsal alanda olması ($f=1$) olarak belirtilmiştir.

Öğretmenlerin altyapı yetersizlikleri kaynaklı yaşadıkları dezavantaj durumlarına yönelik yapılan içerik analizi sonuçları Görsel 5'te verilmiştir.

edilmelidir ($f=1$), öğrencilerin ailevi sorunları ile özel olarak ilgilenilmelidir ($f=1$), sosyoekonomik durumu düşük öğrencilere burs verilmelidir ($f=1$), internet altyapısı düzeltilmelidir ($f=1$), tekli eğitime geçilmelidir ($f=1$), dil problemi olan yerlerde Türkçe öğrenimine önem verilmelidir ($f=1$), ulaşım problemi çözülmelidir ($f=1$), çok amaçlı salonlar yapılmalıdır ($f=1$). Öğretmenlerin yaşadıkları dezavantaj durumlarının giderilmesi için ürettikleri çözüm önerileri bu görselde belirtilmiştir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre, Erzurum ilinde görev yapan fen bilimleri öğretmenlerinin en çok dezavantaj yaşadıkları konu sosyokültürel yapı-sosyoekonomik durum olduğu sonucuna varılmıştır. Bu konu başlığında ise en çok yaşanan dezavantaj sosyoekonomik durum düşüklüğü olmuştur. Bir diğer en sık yaşanan dezavantaj başlığı ise materyal-araç-gereç konusu olmuştur. Bu konuda en çok yaşanan dezavantaj durumuyca materyal-malzeme eksikliği olmuştur. Bir sonraki dezavantaj başlığı konum-çevre olurken buradaki en sık rastlanan dezavantaj durumu ulaşım problemi olmuştur. Konu başlıklarına göre diğerlerine göre daha az rastlanan dezavantaj konusu altyapı problemleri başlığı olurken buradaki en sık rastlanan dezavantaj durumu ise internet altyapısı problemi olmuştur. Öğretmenlerin bu dezavantaj durumlarına birçok önerileri bulunmakla beraber en sık rastlanan öneri laboratuvarı olmayan okullara laboratuvar yapılmalı ve laboratuvar malzemesi eksik olan okullara da malzeme temini yapılması olmuştur.

Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre dezavantajlı okullarda görev yapan fen bilimleri öğretmenlerinin okul ve çevresi nedeniyle yaşadıkları problemler ortaya çıkarılmıştır. Ulaşım problemi öğretmenler arasında en sık rastlanan sorun olmakla beraber, okulun bulunduğu konum, sınıf mevcudunun fazla olması, trafik güvenliği problemi, taşınmalı eğitim problemi, öğretmenlerin ailelerinden uzak kalmaları, okulun kırsal alanda olması, veli ilgisizliği, sosyoekonomi seviyesi düşüklüğü, öğrenci devamsızlığının yüksek olması, sosyokültürel yapı, öğrencinin ailevi sıkıntıları, dil problemi ve veli tavrı bu problem durumu için belirtilen dezavantaj durumlarıdır. Bu dezavantaj durumları nedeniyle öğretmenlerin maddi-manevi açıdan birçok yönden zorlandığı sonucuna varılmıştır. Alanyazında yapılan çalışmalarda öğretmenlerin maddi-manevi açıdan desteklenmesi gerektiği belirtilmektedir (Çalışıcı, Yüksel & Yağır, 2023). Yine araştırmada dezavantajlı okullarda görev yapan fen bilimleri öğretmenlerinin ders kapsamında yaşadıkları problemler tespit edilmiştir. Laboratuvarın bulunmaması ve malzeme eksikliği öğretmenlerin en sık yaşadıkları problem durumu olmasıyla beraber, yetersiz ders saati, internet altyapısı, okulun küçük olması, ısınma problemi, elektrik kesintileri, su problemleri, çok amaçlı salon eksikliği ve okulda etkinliklerin olmayışı (gezi vs.) yaşanan dezavantaj durumları olarak belirtilmiştir. Bu dezavantaj durumlarının öğretmenlerin iş yüklerini arttırdığı ve mesleğe yönelik sevgilerini azalttığı ve bunu düzeltmek için öğretmenlerin ders kapsamındaki iş yüklerini azaltmak için okulların eksiklerinin tamamlanması, uygun ders ortamlarının hazırlanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Kereci, Kereci & Gök, 2023). Son olarak dezavantajlı okullarda görev yapan fen bilimleri öğretmenlerinin yaşadıkları problemlerin çözümüne yönelik önerileri belirlenmiştir. Bu konuda en fazla laboratuvarı olmayan okullara laboratuvar yapılması ve laboratuvar malzemesi eksik

olan okullara da malzeme temini yapılması önerilerinin sunulduğu görülmüştür. Bunun yanında veliler okul ve eğitim konusunda bilinçlendirilmeli ve seminerler verilmeli, gözlemlerine vb. toplu geziler düzenlenmeli, merkezde yapılan programlar ilçelerde de yapılmalı, öğrencilerin derse katılımını teşvik edici etkinlikler yapılmalı, öğrencilerin ailevi sorunları ile özel olarak ilgilenilmeli, okullar yapılırken fiziki özelliklerine önem verilerek tasarlanmalı ve inşa edilmeli, sosyoekonomik durumu düşük öğrencilere burs verilmeli, internet altyapısı düzeltilmeli, küçük gelen okullara ek bina yapılmalı, bozuk aletlerin onarımı için denetimler yapılmalı, tekli eğitime geçilmeli, sınıf mevcutları azaltılmalı, fen bilimleri dersinin ders saatleri artırılmalı, fen bilimleri dersinin kazanımları azaltılmalı, evi okula uzak olan öğretmenler için servis tahsis edilmeli, dil problemi olan yerlerde Türkçe öğrenimine önem verilmeli, ulaşım problemi çözülmeli ve çok amaçlı salonlar yapılmalıdır gibi birçok öneri sunulmuştur. Bu araştırmada ulaşılan çözüm önerileriyle benzer şekilde okullara fen laboratuvarı yapılması, eksik malzemelerin temin edilmesi gibi işlemlerle öğretmenlerin iş yükünün azaltılacağı (Kereci, Kereci & Gök, 2023), öğretimi destekleyecek bu tarz önerilerin sadece öğretmenlerin değil öğrencilerin de eğitim hayatına katkı sağlayacağı (Omarköy, 2023) alanyazındaki çalışmalarda belirtilmiştir.

Bu kapsamda çalışmanın spesifik alanı genişletilerek veya değiştirilerek farklı tür branş öğretmenlerinin yaşadıkları dezavantaj durumları ortaya çıkarılarak çözümü için yollar bulunabileceği önerilebilir.

5. KAYNAKÇA

- Akgül, A. E. (2019, Temmuz 21). Eğitimde Fırsat Eşitliği - Cinsiyet Ayrımı Faktörü “ Üzerine Bir araştırma. *Uluslararası Sosyal ve Başarı Bilimler Dergisi*, s. 127.
- Akın, U., Adıgüzel, Ö., & Aytaş, E. (2022, Nisan 30). Köy Okulunda Müdür Olmak: Sorunlar, Uygulamalar ve Çözüm Önerileri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, s. 184.
- Aydın, N. (2018, Aralık 31). Nitel Araştırma Yöntemleri: Etnoloji. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İncelemesi*, s. 61.
- Baltacı, A. (17, 06 29). Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 3.
- Büyüköztürk, Ş. (2012, 5 14). Örneklem Yöntemleri. s. 11.
- Çalışıcı, M., & Yüksel, D.& Yağır, E. (2023, Aralık 5). Dezavantajlı Bölgedeki Okullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Mevcut Problemlere Yönelik Görüşleri. *International Journal of Social Humanites Scences Research (JSHSR)*, s. 497.
- Çelikten, M. (205, 12 1). Öğretmenlik Mesleği ve Özellikleri. *Erciyes University Journal of Social Sciences Institute*, s. 208.
- Demir, M. K., & Arı, E. (2013, Mart 1). Öğretmen Sorunları - Çanakkale İli Örneği -. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*.
- Demir, S., Böyük, U., & Koç, A. (2012, 05 8). Fen ve Teknoloji Dersi Öğretmenlerinin Laboratuvar Şartları ve Kullanımına İlişkin Görüşleri ile Teknolojik Yenilikleri İzleme Eğilimleri. *Mersin University Journal of the Faculty of Education*, s. 67.
- Demirtaş, A. (1988). Temel Eğitimimizin Temel Sorunları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 53.
- Ekinci, A. (2010, 06 26). İlköğretim Okullarında Çalışan Müdür ve Öğretmenlerin Mesleki Sorunlarına İlişkin Görüşleri. *Elementary Education Online*, s. 747.

- Gönül, İ. (2019). *Birleştirilmiş sınıfta görev yapan öğretmenlerin uygulamada karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşler*. Amasya.
- İnan, M., & Demir, M. (2018, 10 23). Eğitimde Fırsat Eşitliği ve Kamu Politikaları: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, s. 344.
- Işık, M., & Bahat, İ. (2021, 07 31). Teknoloji Bağlamında Eğitimde Fırsat Eşitsizliği: Eğitime Erişime Yönelik Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 498-517.
- Karataş, Z. (2015, Ocak). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları*, s. 70.
- Karataş, Z. (2017, 06 29). Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi. *Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi*, s. 75.
- Kereci, N., & Kereci, H. & Gök, T., O. (2023, 04 08). Dezavantajlı Bölgelerde Görev Yapan Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Güçlükler: Ordu İli Örneği. *Journal of Science Mathematics Entrepreneurship and Technology Education*, s. 156-157.
- Omarköy, Ç., *Dezavantajlı Bölgelerdeki Okullarda Teknoloji Kullanımının Toplumsal Eşitlik Temelinde Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2023.
- Özbaş, M. (2018, 07 15). Dezavantajlı Sosyolojik Tabakalarda Zorunlu Eğitim Sürecini Etkileyen Değişkenler. *Kastamonu Education Journal*, s. 1146.
- Özdemir, M., & Civelek, Ş. (2015, 12 1). Öğretmenlerin Eğitimsel Çevresel Ve Sosyal Sorunları (Şırnak İl Örneği). *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 163-181.
- Özpmar, M. (2008). Köyde görev yapan sınıf öğretmenlerinin sorunları (Aydın il örneği). *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, s. 99.
- Petek, H., & Önder, E. (2015, 12 12). Ortaokulların fırsat ve imkan eşitliği açısından değerlendirilmesi (Burdur il . *International Journal of Social Sciences and Education Research*, s. 915.
- Sarıtaş, S., & Babadağ, G. (2015, 06 29). Temel eğitimin temel sorunları. *AJELI - Anatolian Journal of Educational Leadership and Instruction*, s. 29.
- Sidat, E., & Bayar, A. (2018, 12 29). Köy Okullarında Yaşayan Problemlere Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, s. 256.
- Summak, M. S., Summak, E. G., & Gelebek, M. S. (2011). Birleştirilmiş Sınıflarda Karşılaşılan Sorunlar Ve Birleştirilmiş Sınıflarda Karşılaşılan Sorunlar Ve (Kilis İli Örneği). *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 1233.
- Tosun, A., Ay, M. H., & Koçak, S. (2020, 07 28). Yönetici Gözüyle Dezavantajlı Okullar: Sosyal Adaletin Sağlanması için Çözüm Önerileri. *Journal of Qualitative Research in Education*, s. 987.
- Yaşar, M. M. (2014, 01). *Sosyoekonomik açıdan eğitimde fırsat eşitliği:Giresun Örneği*. Giresun.

AİLE BOYUTUYLA ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARI

Dr. Öğr. Üyesi Adem ARSLAN

Gümüşhane Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Programı

orcid.org/0000-0002-7848-7395, ademarslan6005@hotmail.com

Özet

Çocuk ihmali ve istismarı, bireylerin yaşamını derinden etkileyen ve toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren acil bir sorundur. Aile, çocuğun gelişiminde sevgi, güven ve destek sunması gereken temel yapı taşıdır. Ancak ebeveynler arasındaki çatışmalar, ekonomik zorluklar, ebeveynlerin psikolojik sorunları ve toplumsal normlar gibi etkenler, çocukların ihmale ve istismara maruz kalma riskini artırabilir. Bu bağlamda, çocukların sağlıklı bir ortamda yetişebilmesi için aile yapısı ve ebeveynlik tarzı büyük önem taşır. Sağlıklı ebeveynlik uygulamaları, çocukların öz saygısını, güven duygusunu ve duygusal sağlığını desteklerken, olumsuz aile koşulları bu gelişim süreçlerini tehdit edebilir. Bu çalışmada, literatür taraması yöntemi kullanılarak, çocuk ihmali ve istismarının ailevi faktörlerle ilişkisi derinlemesine incelenmiştir. Çocuk ihmali, çocuğun fiziksel, duygusal ve eğitsel gereksinimlerinin yeterince karşılanmaması anlamına gelirken, çocuk istismarı, çocuğa yönelik fiziksel, duygusal veya cinsel şiddet içeren zararlı davranışları kapsamaktadır. Araştırma bulguları, sağlıklı ebeveynlik uygulamalarının çocukların özsaygı, güven duygusu ve duygusal refahını desteklediğini, olumsuz aile koşullarının ise çocukların fiziksel ve psikolojik gelişim süreçlerini ciddi şekilde tehdit ettiğini göstermektedir. Çalışmada ayrıca, çocuk haklarına ilişkin toplumsal farkındalığın artırılması, ebeveynlere yönelik destekleyici eğitim ve danışmanlık programlarının geliştirilmesi, çocuk ihmali ve istismarını önlemede kritik bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Eğitimciler, sağlık çalışanları ve sosyal hizmet uzmanlarının ihmali ve istismarı fark edebilme becerilerinin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu kapsamda, toplumun tüm kesimlerinin iş birliği içerisinde hareket etmesi, çocukların güvenli bir ortamda büyüebilmeleri için bir zorunluluk olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: ihmali, istismar, aile

FAMILY-SCALE CHILD NEGLECT AND ABUSE

Abstract

Child neglect and abuse is an urgent problem that deeply affects the lives of individuals and concerns all segments of society. The family is the fundamental building block that should provide love, trust and support in the development of the child. However, factors such as conflicts between parents, economic difficulties, psychological problems of parents and social norms can increase the risk of children being exposed to neglect and abuse. In this context, family structure and parenting style are of great importance for children to grow up in a healthy environment. While healthy parenting practices support children's self-esteem, sense of trust and emotional health, negative family conditions can threaten these developmental processes.

In this study, the relationship between child neglect and abuse and family factors was examined in depth using the literature review method. While child neglect means that the child's physical, emotional and educational needs are not adequately met, child abuse includes harmful behaviors that include physical, emotional or sexual violence against the child. Research findings show that healthy parenting practices support children's self-esteem, sense of trust and emotional well-being, while negative family conditions seriously threaten children's physical and psychological development processes. The study also emphasizes that increasing public awareness of children's rights, developing supportive education and counseling programs for parents, plays a critical role in preventing child neglect and abuse. It was stated that educators, health workers and social workers should develop their skills to recognize neglect and abuse. In this context, it is considered a necessity for all segments of society to act in cooperation so that children can grow up in a safe environment.

Keywords: neglect, abuse, family

GİRİŞ

Aile, bir çocuğun fiziksel, duygusal ve sosyal gelişiminde temel bir rol oynayan ilk ve en önemli çevresel faktördür. Çocuklar, dünyaya geldikleri andan itibaren aile ortamında sevgi, güven ve bağlılık gibi duygusal bağlar kurarak çevrelerini anlamaya ve sosyal beceriler geliştirmeye başlarlar. Sağlıklı aile dinamikleri, çocukların psikolojik iyilik hallerini ve toplumsal uyumlarını desteklerken, olumsuz aile koşulları çocukların gelişim süreçlerini olumsuz etkileyebilir. Özellikle ebeveyn tutumları, çocukların özsaygısı, empati yeteneği ve sosyal etkileşim becerileri üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bununla birlikte, ebeveynler arasındaki çatışmalar, ekonomik sıkıntılar, psikolojik sorunlar ve toplumsal normlar gibi çeşitli faktörler, çocukların ihmale ve istismara maruz kalma riskini artırmaktadır. İhmal, çocuğun fiziksel, duygusal veya eğitsel gereksinimlerinin yeterince karşılanmaması anlamına gelirken, istismar, çocuğa yönelik fiziksel, duygusal veya cinsel şiddet içeren davranışları kapsamaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre, çocuk istismarı, çocuğun sağlığına, gelişimine ve değerine zarar veren tüm saldırgan davranışları içermektedir.

Bu çalışma, çocuk ihmali ve istismarının ailevi faktörlerle ilişkisini literatür ışığında incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, özellikle sağlıklı ebeveynlik uygulamalarının çocukların gelişimi üzerindeki olumlu etkilerini ve olumsuz aile koşullarının yarattığı riskleri ortaya koymayı hedeflemektedir. Ayrıca, çocuk hakları konusunda farkındalık artırıcı eğitimlerin ve ailelere yönelik destekleyici programların önemine dikkat çekmektedir.

1.ÇOCUK İHMALİ ve AİLE

Çocuk ihmali, bir çocuğun hayatta kalabilmesi ve sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçların yeterince karşılanmaması durumu olarak tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), çocuk ihmali çocuğun fiziksel, duygusal veya eğitsel gereksinimlerinin göz ardı edilmesi olarak ele alır. Çocuk ihmalinin yaygınlığı ve etkileri, bireyin yaşam boyu fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimini tehdit eden ciddi sonuçlara yol açabilir.

İhmal, genellikle üç ana başlık altında incelenir: Fiziksel İhmal; çocuğun temel yaşam ihtiyaçları olan beslenme, barınma ve sağlık hizmetlerinin sağlanmaması. Duygusal İhmal;

sevgi, ilgi ve desteğin yetersizliği ile çocukların duygusal güvenlikten mahrum bırakılması, özgüven eksikliği ve sosyal uyumsuzluk gibi sorunlara yol açabilir. Eğitimsel İhmal; çocuğun eğitim fırsatlarından mahrum bırakılması veya okula gönderilmemesi durumudur. Bu tür ihmal, çocuğun akademik başarısını ve uzun vadeli sosyal uyumunu olumsuz etkiler (Alpaslan, 2014).

Çocuk ihmali, aile yapısı ve dinamikleriyle doğrudan ilişkilidir. Ebeveynlerin ruhsal sağlık durumu, aile içindeki iletişim biçimleri ve sosyal destek sistemleri, çocuğun ihmale maruz kalmasında belirleyici faktörlerdir. Örneğin, ebeveynlerin yaşadığı psikolojik sorunlar veya ekonomik sıkıntılar, çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda yetersiz kalmalarına neden olabilir. Aile içindeki aşırı denetim veya duygusal mesafe gibi olumsuz ebeveyn tutumları da ihmal riskini artıran unsurlardır. Bu durum, çocukların güvenli bir gelişim ortamından mahrum kalmasına ve uzun vadede sosyal uyum sorunları yaşamasına yol açabilir. Araştırmalar, ekonomik sıkıntılarının ebeveynlerin stres düzeyini artırarak, çocukların ihtiyaçlarının ihmal edilmesine neden olabileceğini ortaya koymaktadır (Jacobi vd., 2010).

İhmalin çocuklar üzerindeki etkileri, fiziksel sağlık sorunlarından düşük özsaygıya, akademik başarısızlıktan sosyal izolasyona kadar geniş bir yelpazede gözlemlenmektedir. Bu etkilerin uzun vadeli olması, erken müdahale ve önleme çalışmalarının önemini artırmaktadır. Aile içi iletişimin güçlendirilmesi, ekonomik destek programlarının yaygınlaştırılması ve ebeveynlerin bilinçlendirilmesi, çocuk ihmali riskini azaltabilecek önemli adımlardır.

2. ÇOCUK İSTİSMARI ve AİLE

Çocuk istismarı, çocuğun sağlığına, fiziksel ve psikolojik gelişimine veya onuruna zarar veren, fiziksel, duygusal, cinsel şiddet içeren ya da ihmal sonucunda oluşan tüm davranışları ifade eder. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre çocuk istismarı, çocuğa yönelik her türlü kötü muameleyi ve ihmal durumunu kapsayan küresel bir sorundur (WHO, 2020).

Çocuk istismarı dört ana başlık altında incelenmektedir: Fiziksel İstismar; çocuğa fiziksel zarar vermeye yönelik şiddet içeren davranışları kapsar. Dayak, yakma, vurma gibi eylemler buna örnek gösterilebilir. Fiziksel istismar, çocuğun yaşamı boyunca fiziksel ve psikolojik sağlık sorunlarına yol açabilir. Duygusal İstismar; çocuğun değersiz hissetmesine, korkmasına veya sürekli eleştirilmesine neden olan davranışlardır. Duygusal istismar, çocukların özgüvenlerini zedeler ve duygusal gelişimlerini engeller. Cinsel İstismar; çocuğun, kendi gelişim düzeyine uygun olmayan cinsel eylemlere maruz bırakılmasıdır. Ensest vakaları ve çocuk pornografisi gibi konular, bu kapsamda ele alınmaktadır (Kellogg, 2005). Ekonomik İstismar; çocuğun çalışma hayatına zorlanması ya da emek sömürsüne maruz bırakılmasıdır. Bu tür istismar, çocuğun eğitim ve sosyal gelişimini ciddi şekilde olumsuz etkiler.

2.1.Aile Dinamikleri ve İstismar

Çocuk istismarı, çoğunlukla aile ortamında gerçekleşmektedir. Ebeveynlerin psikolojik sorunları, ekonomik sıkıntılar, düşük eğitim düzeyi ya da madde bağımlılığı gibi faktörler, çocukların istismara maruz kalma riskini artırmaktadır. Özellikle güç dengesizlikleri ve çocukların sessiz kalmaya eğilim göstermesi, istismar vakalarının fark edilmesini zorlaştırır.

Ensest gibi aile içi cinsel istismar vakaları, özellikle toplumsal normların etkisiyle gizli kalabilmektedir. Araştırmalar, ensest vakalarının büyük ölçüde rapor edilmediğini ve mağdur

çocukların yaşadıkları travmanın yıllar boyu sürdüğünü göstermektedir (Bozbeyoğlu vd., 2010). Bu tür vakalarda, ailede alkolizm, annenin sağlık sorunları veya psikiyatrik rahatsızlıkların varlığı risk faktörlerini artırmaktadır (Ovayolu vd., 2007).

2.2.Küresel ve Yerel İstatistikler

Dünya genelinde çocuk istismar oranları, ülkeler arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Örneğin, ABD ve Şili'de çocukların %4 ila %85'i istismara maruz kalırken, Hindistan'da bu oran %36 ila %70 arasında değişmektedir (WHO, 2002). Türkiye'de yapılan bir çalışmaya göre, çocukların %45'i fiziksel istismara, %51'i duygusal istismara, %25'i ise ihmale uğramaktadır (UNICEF, 2010). Bu veriler, istismarın küresel bir sorun olduğuna ve önlenmesi için geniş çaplı iş birliğine ihtiyaç duyulduğuna işaret etmektedir.

Çocuk istismarını önlemek ve mağdurları korumak için ailelerin bilinçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Ebeveynlerin stres yönetimi, sağlıklı disiplin yöntemleri ve empati gibi konularda desteklenmesi, istismar riskini azaltabilir. Bunun yanı sıra, eğitimcilerin ve sağlık çalışanlarının erken müdahale becerilerinin geliştirilmesi, istismarın tespiti ve önlenmesinde kritik bir rol oynar.

3. ÇOCUKLARDA İHMAL ve İSTİSMARI ÖNLEMEDE AİLE

Aile, çocukların fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimini destekleyen en temel yapı taşıdır. Çocuk ihmali ve istismarı gibi olumsuz durumları önlemede ailelerin oynadığı rol, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde kritik bir öneme sahiptir. Sağlıklı aile dinamikleri, çocukların özsaygısını, güven duygusunu ve problem çözme becerilerini geliştirirken, olumsuz aile koşulları bu gelişim süreçlerini ciddi şekilde tehdit edebilir (Juntunen, 2013).

3.1.Ailelerin Bilinçlendirilmesi ve Desteklenmesi

Çocukların güvenli ve destekleyici bir ortamda büyümeleri için ebeveynlerin, çocuk gelişimi ve sağlıklı disiplin yöntemleri konularında bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Ebeveynlerin çocuklarının duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını anlamaları, çocuklarla sağlıklı bir iletişim kurabilmelerini sağlar. Bu bağlamda, ebeveynlere yönelik şu tür programlar etkili olabilir:

Ebeveyn Eğitim Programları: Çocuk gelişimi, sağlıklı disiplin yöntemleri ve stres yönetimi konularını içeren eğitimler.

Danışmanlık Hizmetleri: Ebeveynlerin psikolojik destek alarak çocuklarıyla ilişkilerini güçlendirmelerine olanak tanır.

Ekonomik Destek Programları: Ekonomik zorlukların, çocuk ihmali ve istismarı üzerindeki etkisini azaltmayı amaçlayan sosyal yardımlar (Juntunen, 2013).

3.2.Aile Yapılarının Çeşitliliği ve Önleyici Stratejiler

Geleneksel aile yapılarının yanı sıra, tek ebeveynli, geniş aile ya da üvey aile gibi farklı aile tipleri, çocukların büyüme süreçlerini şekillendirmektedir. Özellikle tek ebeveynli ailelerde, ekonomik zorluklar ve sosyal destek eksikliği gibi faktörler, çocukların ihmale maruz kalma riskini artırabilir. Geniş ailelerde ise, aşırı disiplinci tutumlar veya duygusal mesafeler istismar riskini yükseltebilir. Bu tür durumlar için aile yapısına özel önlemler geliştirilmelidir.

3.3.Toplumsal Farkındalığın Artırılması

Çocuk ihmal ve istismarını önlemek, yalnızca ailelerin sorumluluğunda değildir. Eğitim sistemleri, sağlık kuruluşları ve sosyal hizmetlerin bu süreçte etkin bir rol alması gerekmektedir. Okul öncesi dönemde öğretmenlerin ve sağlık çalışanlarının ihmal ve istismarı fark edebilme becerilerinin geliştirilmesi, çocukların erken yaşta koruma altına alınmalarını sağlayabilir.

Toplum genelinde çocuk hakları konusunda farkındalık oluşturmak, bireylerin çocuk istismarı ve ihmaline karşı duyarlı hale gelmesine katkı sağlar. Kamu spotları, eğitim kampanyaları ve toplumsal bilinçlendirme çalışmaları bu amaç doğrultusunda etkili araçlar olabilir (Akgün & Çetin, 2020).

3.4.Aile Değerlerinin Güçlendirilmesi

Aile içinde sevgi, saygı ve güven gibi değerlerin çocuklara aktarılması, onların sağlıklı sınırlar koyabilme ve kendilerini koruyabilme becerilerini destekler. Ebeveynlerin, çocuklarını suçlamadan dinlemeleri ve onlara güven duygusu aşılama, çocukların karşılaştıkları sorunlarla başa çıkmalarını kolaylaştırır. Bu tür değerlerin aile içinde sistematik olarak güçlendirilmesi, ihmal ve istismarın önlenmesinde önemli bir strateji olarak görülmektedir (Wilson & Ryan, 1994).

4. İHMAL ve İSTİSMARA KARŞI AİLEDE DEĞERLER

Aile, çocukların hayata dair ilk deneyimlerini edindikleri ve temel değerleri öğrendikleri bir kurumdur. Aile içindeki değerler sistemi, çocukların yalnızca toplumsal kimliklerini değil, aynı zamanda duygusal dayanıklılıklarını ve problem çözme becerilerini de şekillendirir. Sevgi, güven, saygı ve sorumluluk gibi temel değerler, çocukların sağlıklı ilişkiler kurmalarını ve olumsuz durumlara karşı direnç kazanmalarını sağlar.

4.1.Değerlerin Çocukları Koruyucu Etkisi

Ailede sevgi, güven ve saygıya dayalı ilişkilerin kurulması, çocukların kendilerini güvende hissetmelerine ve zorluklarla başa çıkma becerilerinin gelişmesine olanak tanır. Özellikle istismar vakalarında, çocukların kendilerini suçlamamaları ve durumu bir otoriteye bildirebilmeleri için ailede güven ortamının sağlanması büyük önem taşır. Araştırmalar, aile içinde empati, anlayış ve hoşgörü gibi değerlerin hakim olduğu ortamlarda, çocukların özgüvenlerinin daha yüksek olduğunu ve sosyal ilişkilerinde daha başarılı olduklarını göstermektedir (Briere, 1992).

Değerler eğitimi, çocukların kendilerini koruyabilme becerilerini geliştirmeleri açısından kritik bir araçtır. Ebeveynlerin, çocuklarıyla açık bir iletişim kurmaları, onları suçlamadan dinlemeleri ve duygusal destek sunmaları, çocukların ailelerine olan güvenini artırır. Bunun yanı sıra, çocukların sınır koyabilme becerilerini geliştirmeleri ve haklarını savunmaları için aile içindeki değerler sisteminin güçlendirilmesi gerekmektedir.

4.2.Geleneksel ve Modern Değerler

Türkiye gibi toplumlarda, geleneksel değerler aile içinde hala etkili bir rol oynamaktadır. Ancak, bazen bu değerler, ihmal ve istismar konularında farkındalığın oluşmasını engelleyebilir. Örneğin, geleneksel "aile mahremiyeti" anlayışı, aile içinde yaşanan olumsuz

durumların dışarıya yansıtılmaması gerektiği algısını güçlendirebilir ve çocuk istismarı vakalarının gizli kalmasına yol açabilir (Polat, 2008). Modern değerler ise, çocuk hakları ve bireysel özgürlük gibi kavramları merkeze alarak, çocukların korunmasına yönelik daha bilinçli bir yaklaşım sunmaktadır. Bu nedenle, geleneksel ve modern değerlerin uyum içinde ele alınması, ihmal ve istismarın önlenmesinde etkili bir strateji olarak değerlendirilebilir.

4.3. Toplumsal Destek ve Eğitim

Ailelerin değerler konusunda bilinçlendirilmesi ve bu değerlerin günlük hayatta uygulanabilir hale getirilmesi için toplumsal destek mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Kamu spotları, ebeveyn eğitim programları ve toplumsal farkındalık kampanyaları, ailelerde değerlerin yerleşmesine ve istismara karşı koruyucu bir ortam oluşturulmasına katkı sağlayabilir. Özellikle okullarda ve sağlık kuruluşlarında yürütülen eğitimler, değerlerin çocuklara doğru bir şekilde aktarılmasını destekler (Briere, 1992).

5. SONUÇ

Çocuk ihmali ve istismarı, yalnızca bireysel bir sorun değil, toplumsal yapıyı derinden etkileyen bir krizdir. Aile, çocukların fiziksel, duygusal ve psikolojik gelişiminde temel bir rol oynamaktadır ve sağlıklı aile dinamikleri, çocukların güvenli bir ortamda büyümesi için şarttır. Çalışmamızda, aile içindeki değerlerin ve ebeveyn tutumlarının, çocukları ihmale ve istismara karşı nasıl koruyucu bir rol üstlendiği ele alınmıştır.

İhmal ve istismarın önlenmesi, sadece ebeveynlerin sorumluluğunda değildir; toplumun tüm kesimlerinin birlikte hareket etmesi gereken bir sorumluluktur. Ebeveynlere yönelik eğitimler, aile içi iletişimi güçlendiren programlar, ekonomik destek mekanizmaları ve toplumsal farkındalık yaratma çabaları, çocukların güvenli bir ortamda büyümesi için kritik öneme sahiptir. Ayrıca, toplumda çocuk hakları konusunda farkındalık oluşturmak ve istismarın erken tespiti için eğitim programları düzenlemek gerekmektedir.

Sağlıklı ebeveynlik ve aile yapılarının güçlendirilmesi, çocukların ihmal ve istismara karşı korunmasında etkili bir strateji oluşturur. Aile içindeki sevgi, güven ve saygıya dayalı ilişkiler, çocukların gelişimini desteklerken, onları duygusal ve fiziksel travmalardan korur. Bunun yanında, modern değerlerin ve geleneksel değerlerin uyum içinde ele alınması, toplumsal sorunlara karşı daha duyarlı bir yaklaşım geliştirilmesini sağlar.

Sonuç olarak, ihmal ve istismarın önlenmesi için ailelerin bilinçlendirilmesi, erken müdahale mekanizmalarının güçlendirilmesi ve toplumsal iş birliğinin teşvik edilmesi büyük önem taşımaktadır. Çocukların güvenli bir ortamda büyümesi, sadece ailelerin değil, tüm toplumun ortak sorumluluğudur. Bu sorumluluğu yerine getirebilmek için, sağlıklı aile yapılarına ve değerler sistemine dayalı bir toplum inşa edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akgün, R., & Çetin, H. (2020). 4-6 yaş arası çocuğu olan ebeveyn tutumlarının ve istismar farkındalıklarının belirlenmesi üzerine bir çalışma. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (5), 42-61.

- Alpaslan, N. G. (2014). *Çocuk ihmali ve istismarı: Kuram, araştırma ve uygulama* (1. baskı). Anı Yayıncılık.
- Asuma, A., & İmdat, B. (2018). Çocuk haklarının topluma öğretilmesi ve değerler sistemi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 29(1), 28-35.
- Beyazıt, U. (2014). Çocuk istismarı konusunda Türkiye’de yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi*.
- Bozbeyoğlu, K., Yılmaz, B., & Çetin, M. (2010). Ensest ve çocuk istismarı: Bir inceleme. *Çocuk ve Aile Çalışmaları Dergisi*, 5(3), 45-60.
- Briere, J. (1992). *Child abuse trauma: Theory and treatment of lasting effects*. Sage Publications.
- Jacobi, G., Dettmeyer, R., Banaschak, S., Brosig, B., & Herrmann, B. (2010). Child abuse and neglect: Diagnosis and management. *Deutsches Ärzteblatt International*, 107(13), 231–240. <https://doi.org/10.3238/arztebl.2010.0231>
- Juntunen, V. R. (2013). *Child abuse sourcebook* (3rd ed.). Omnigraphics, Inc.
- Kellogg, N. (2005). The evaluation of sexual abuse in children. *Pediatrics*.
- Kınay, G. E. (2020). Okul öncesi öğretmenlerinin çocuk ihmali ve istismarına yönelik farkındalık düzeylerinin belirlenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Ovayolu, N., Uçan, Ö., & Serindağ, S. (2007). Çocuklarda cinsel istismar ve etkileri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(4).
- Polat, O. (2007). *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı*. Seçkin Yayıncılık.
- Polat, O. (2008). Türkiye’de çocuk haklarının durumu. *Toplum ve Demokrasi*, 2(2), 149-157.
- UNICEF. (2010). *Türkiye’de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması*.
- Wilson, R., & Ryan, A. (1994). The impact of family values on child abuse and neglect. *Journal of Child Protection*, 12(4), 58-72.
- World Health Organization (WHO). (2002). *World report on violence and health: Summary*. WHO Press, Geneva. Chapter 3: Child abuse and neglect by parents and other caregivers.
- World Health Organization (WHO). (2003). *Guidelines for medico-legal care for victims of sexual violence*. WHO Library Cataloguing-in-Publication Data. World Health Organization, Geneva.
- World Health Organization (WHO). (2020). *Global Status Report on Preventing Violence Against Children*. Geneva.
- Özdemir, Ç. (2011). *Çocuk istismarı Travma el kitabı*. Adana Nobel Kitabevi.

HAYAT BİLGİSİ DERSİNİN TARİHSEL SÜREÇTE GELİŞİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Adem ARSLAN

Gümüşhane Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Programı,
orcid.org/0000-0002-7848-7395, ademarslan6005@hotmail.com

ÖZET

İlkokul, eğitim hayatının ilk basamağı olarak bireylere gerekli beceri, değer, davranış alışkanlıkları ve temel bilgileri kazandırmayı hedefler. Bu bağlamda, Hayat Bilgisi dersi, ilkokul düzeyinde öğrencilerin temel yaşam becerilerini edinmelerini amaçlayan en önemli derslerden biridir. Hayat Bilgisi dersinin kapsamı, öğrencileri yaşama hazırlamada ve günlük yaşamlarında yararlanabilecekleri bilgi, beceri, değer, tutum ve alışkanlıkları kazandırmada etkili olmaktadır. Hayat Bilgisi dersinin temellerinin, Eflatun'a kadar uzandığı ifade edilmektedir. Ayrıca, çocuklara yönelik yazdığı resimli kitapla tanınan Jan Amos Comenius ile başladığını ileri süren görüşler de bulunmaktadır. Hayat Bilgisi dersinin altyapısını oluşturan bilim insanları arasında J.J. Rousseau, Pestalozzi, John Dewey, Herbart, Platon ve Aristoteles gibi isimler yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte Hayat Bilgisi dersi, tüm eğitim programlarında kendine yer bulmuş ve zamanın şartlarına göre güncellenerek günümüze kadar ulaşmıştır. Geçmişten bugüne, Hayat Bilgisi dersi öğretim programlarında çeşitli değişiklikler yapılmıştır; bu değişiklikler sırasıyla 1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 1998, 2005, 2009, 2015, 2017, 2018 ve en son olarak 2024 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de 2023 ve 2024 yıllarında "2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli" adı altında kapsamlı bir program geliştirme çalışması yürütülmüştür. 2024 yılında güncellenen Hayat Bilgisi dersi öğretim programında, sınıf seviyelerine ve öğrenme alanlarına göre farklı değerlerin kazandırıldığı görülmektedir. 2018 programından farklı olarak, "Erdem-Değer-Eylem" modeli geliştirilmiştir. Bu çalışmada, Hayat Bilgisi dersinin tarihsel süreçteki gelişimi literatür ışığında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hayat Bilgisi, Hayat Bilgisi Öğretim Programı, Tarih Süreç

DEVELOPMENT OF LIFE SCIENCE COURSE IN HISTORICAL PROCESS ABSTRACT

Primary school aims to provide individuals with the necessary skills, values, behavioral habits and basic information as the first step of education. In this context, the Life Sciences course is one of the most important courses that aim to help students acquire basic life skills at the primary school level. The scope of the Life Sciences course is effective in preparing students for life and providing them with the knowledge, skills, values, attitudes and habits that they can use in their daily lives. It is stated that the foundations of the Life Sciences course date back to Plato. There are also views that claim that it started with Jan Amos Comenius, who is known for the picture book he wrote for children. Among the scientists who formed the infrastructure of the Life Sciences course are names such as J.J. Rousseau, Pestalozzi, Herbart, John Dewey,

Ovide Decroly, Plato and Aristotle. With the establishment of the Republic of Turkey, the Life Sciences course found its place in all educational programs and has been updated according to the conditions of the time and has reached the present day. Various changes have been made to the Life Sciences course curriculum from past to present; these changes were made in 1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 1998, 2005, 2009, 2015, 2017, 2018 and finally in 2024. A comprehensive program development study was carried out in Turkey in 2023 and 2024 under the name of "2024 Turkey Century Education Model". In the Life Sciences course curriculum updated in 2024, it is seen that different values are imparted according to class levels and learning areas. Unlike the 2018 program, the "Virtue-Value-Action" model was developed. In this study, the historical development of the Life Sciences course was examined in the light of literature.

Keywords: Life Sciences, Life Sciences Curriculum, History Process

1. GİRİŞ

Eğitimin temel amacı, çocuğun çevresiyle sağlıklı bir uyum içinde yaşamasını sağlamaktır. Eğitim hayatının ilk aşaması olan ilkökul, öğrencilere gerekli beceriler, değerler, davranış alışkanlıkları ve temel bilgileri kazandırmayı hedefler. Bu bağlamda, Hayat Bilgisi dersi, ilkökul seviyesindeki öğrencilerin temel yaşam becerilerini geliştirmelerine yönelik en önemli derslerden biri olarak öne çıkmaktadır (Güven ve Kaymakçı, 2016).

Hayat Bilgisi dersi, çocukların çevrelerinde olup bitenleri anlamlandırmalarına ve yaşanan değişimlere uyum sağlamalarına yardımcı olacak temel yaşam becerileri ve kişisel nitelikleri kazandırmayı amaçlar (Çelik, 2020). Bu ders, öğrencilere, çevreleriyle uyumlu bir şekilde gelişimlerini sürdürebilmeleri ve toplumsal değişimlere adapte olabilmeleri için gerekli bilgi ve becerileri sunan bir eğitim sürecidir.

Türk eğitim sisteminde, Hayat Bilgisi dersi, ilkökul düzeyindeki çocuklara temel yaşam becerilerini kazandırmaya yönelik uzun bir geçmişe sahiptir.

2. HAYAT BİLGİSİ DERSİ

Hayat Bilgisi dersinin kapsamı, öğrencilerin yaşama hazırlanmalarında ve günlük yaşamlarında kullanabilecekleri bilgi, beceri, değer, tutum ve alışkanlıkları kazanmalarında etkili olmaktadır (Tay ve Ünlü, 2014). Hayata dair tüm temel olguları içeren bu ders, öğrencilerin çevreleriyle daha sağlıklı bir uyum geliştirmelerine katkıda bulunur (Çelik, 2020). Hayat Bilgisi dersi, tarihsel olarak ilkökul müfredatında önemli bir yer tutarak, öğrencilerin günlük yaşamda ihtiyaç duyacakları temel bilgi, beceri ve değerleri kazanmalarını sağlayarak, çevreleriyle daha uyumlu bir şekilde gelişmelerine katkıda bulunmaktadır.

3. HAYAT BİLGİSİ DERSİ TARİHÇESİ

Hayat Bilgisi dersinin başlangıcı ile ilgili kesin bir tarih olmamakla birlikte, dersin kökenleri Eflatun'a (Platon) kadar uzanmaktadır. Eflatun, öğrenen bireyin nesnelere ilişki kurmasını ve onları tanımasını önererek bu dersin temel felsefesini ortaya koymuştur (Şimşek, 2019). 16. yüzyılda Bacon, öğrenmenin ezbere değil, deneyime dayanması gerektiğini savunmuş; aynı dönemde W. Ratichius bu yaklaşımı ilkökullarda uygulamaya çalışmıştır. 17. yüzyılda ise J.A. Comenius, "Gözlemlerle, düşünerek ve konuşarak öğrenme" ilkesini benimsemiş ve Hayat Bilgisi

konularına eğitimde yer vermiştir. Comenius, "Orbis Sensualium Pictus" (1658) adlı eserinde Hayat Bilgisi konularını dil öğrenimiyle ilişkilendirmiş ve bu dersi ilk sınıflar için uygun bir forma sokmuştur (Belet, 1999, akt. Güven, 2010).

Kaya (2020), Hayat Bilgisi dersinin başlangıcını, çocuklara yönelik resimli kitabıyla tanınan Jan Amos Comenius ile ilişkilendirir. Buna ek olarak yapılan araştırmalar, dünyada Hayat Bilgisi dersinin altyapısını oluşturan bilim insanları arasında J.J. Rousseau, Pestalozzi, Herbart, John Dewey, Ovide Decroly, Platon ve Aristoteles'in yer aldığını göstermektedir (Gündoğan, 2020).

Hayat Bilgisi dersi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte eğitim programlarında kendine yer bulmuş ve zamanın ihtiyaçlarına göre sürekli güncellenerek günümüze kadar gelmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte birçok alanda yapılan yenilikler, eğitim sistemini de etkilemiş ve bu alanda kapsamlı bir yapılanma gerekliliği doğurmuştur. Yeni kurulan devletin ihtiyaçlarına uygun bireyler yetiştirmek amacıyla 1924'te başlatılan öğretim programı geliştirme çalışmaları, bu amaca hizmet etmiştir (Atik ve Aykaç, 2019).

4. HAYAT BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Hayat Bilgisi dersi, ilk kez 1869'da Saffet Paşa'nın Maarif Nazırlığı döneminde müfredata girmiş ve Cumhuriyet dönemi müfredatında sürekli olarak yer almıştır (Şahin, 2009). Cumhuriyet döneminden günümüze, ilköğretim eğitiminin kalitesini artırmak amacıyla pek çok reform yapılmıştır (Oktay ve Sarıcan Esmer, 2018). Cumhuriyetin ilanından bu yana, toplumun ihtiyaç ve beklentilerine göre Hayat Bilgisi dersi programları belirli aralıklarla güncellenmiştir; bu değişiklikler sırasıyla 1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 1998, 2005, 2009, 2015, 2017, 2018 ve 2024 yıllarında gerçekleştirilmiştir.

1924 Programı

Hayat Bilgisi dersi yer almamış; bunun yerine bu dersin içerdiği konuları farklı disiplinler altında ele alan Tarih, Coğrafya, Ziraat ve Hıfzıssıhha, Malumat-ı Vataniye ve Ev İdaresi gibi dersler bulunmuştur (Yar Sevmiş, 2020). Hayat Bilgisi dersi, çocukların temel yaşam becerilerini edinmelerinde önemli bir rol oynadığı için, sonraki programlarda temel derslerden biri haline gelmiştir (Uzunkol, 2020).

1926 Programı

İlk kez "Hayat Bilgisi" adıyla programa giren bu ders, içeriği ve yapısıyla diğerlerinden ayrılmıştır. Dersin hedefleri ve işlenişinde dikkat edilecek dokuz ilke belirtilmiştir (Güven, 2010). 1926 programında "orman yetiştirmek," "hayvan beslemek," "yollar yapmak" gibi ülkenin imar ihtiyacına yönelik kazanımlar kolayca ele alınmıştır (Şimşek, 2014).

1936 Programı

1936 programında dersin hedefleri detaylandırılmış, öğretmenlerin dikkat etmesi gereken noktalar açıklanmış ve eğitim-öğretim ilkeleri vurgulanmıştır. Bu programda çocukların gelişim özelliklerine daha fazla önem verilmiş ve "yakın çevreden uzak çevreye doğru" öğretim ilkesi benimsenmiştir. İlk kez yıllık ve ünite planları bu programda hayata geçirilmiş, "telefon, yangın, askerlik" gibi konular eklenmiştir (Atik & Aykaç, 2019).

1948 Programı

20 yıl süren bu program, içeriği bakımından oldukça geniş kapsamlıydı (Bilasa, 2016). Bu programda bilgi aktarımı odak noktası olmuş; sevgi, saygı, doğruluk, sorumluluk, yardımseverlik ve duyarlılık gibi değerler alt başlıklar halinde ele alınmıştır (Karasu Avcı & Ketenoğlu Kayabaşı, 2018).

1968 Programı

Çağdaş eğitim anlayışına yaklaşan, öğretmenlerin yetkinliğine vurgu yapan ve toplu öğretim yöntemini tüm sınıflarda kullanmayı hedefleyen bir yapıya sahipti (Salı ve Arslan, 2000). Uzun yıllar boyunca yalnızca küçük değişikliklerle uygulanmıştır (Kaya, 2018).

1998 Programı

Bu programda davranışçı yaklaşım temel alınmış, özel hedefler, belirli gün ve haftalar, ünite hedefleri, öğretim materyalleri gibi öğeler eklenmiştir. Sevgi, bağımsızlık, duyarlılık gibi değerler yer almakla birlikte, değer öğretiminin üstü kapalı yapılması benimsenmiştir. Program, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 8 yıllık kesintisiz eğitime geçişi ile hazırlanmıştır (Özden, 2006; Karasu Avcı & Ketenoğlu Kayabaşı, 2018). 1998 Hayat Bilgisi Programı, eğitimdeki dönüşümü yansıtan önemli adımlar atmıştır. Hem bilişsel gelişimi hem de öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişimlerini bütünsel bir şekilde ele alarak, onların topluma katkı sağlayan bireyler olarak yetişmelerini hedeflemiştir.

2005 Programı

2005 programında öğrenci merkezli ve yapılandırmacı bir anlayış benimsemiş, ezber yerine öğrenme-öğretme sürecine aktif katılımı ön planda tutmuştur (MEB, 2005). Program tematik bir yapıda olup, içerik öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve becerilerine uygun olarak düzenlenmiştir (Kaya, 2020). Bu program, çocukların hem bireysel hem de toplumsal yaşamlarında başarılı bireyler olmalarını hedeflerken, öğrencilerin çok yönlü gelişimlerini destekleyen etkinliklerle zenginleştirilmiştir.

2009 Programı

Birey biyolojik, sosyal, kültürel ve psikolojik açılardan bir bütün olarak ele alınmış; birey, toplum ve doğa öğrenme alanları değişim kavramıyla bütünleştirilmiştir. 2009 programında benimsenen yaklaşım, çocuğu merkeze alan ve öğrenmeyi aktif bir süreç olarak ele alan bir perspektif sunmaktadır (Küçüktepe, 2013). 2009 Hayat Bilgisi Programı, öğrencilerin hem akademik hem de sosyal-duygusal açıdan bütüncül bir şekilde gelişmesini hedefleyen dinamik bir yapıya sahiptir.

2015 Programı

2015 programında ünite temelli bir yaklaşım benimsemiştir. İlkokulun ilk üç yılı için "Ben ve Okulum, Ailem ve Evim, Sağlıklı Hayat" gibi altı ünite tanımlanmıştır. Bu programda Hayat Bilgisi ders saatlerinin azaltıldığı görülmektedir (Tay ve Baş, 2015). 2015 programında, toplamda **392 ders saati** bulunması, programın kapsamını ve yoğunluğunu belirleyen önemli bir detaydır. 2015 programında **değerler eğitimi** daha sistematik bir şekilde ele alınmış ve yaşam becerilerinin kazandırılması vurgulanmıştır.

2018 Programı

2018 programı, öğretim sürecinde değerlerin ve becerilerin bütünleştirilmesini vurgulamış; adalet, dostluk, dürüstlük gibi kök değerleri içermiştir (MEB, 2018; Demir, 2021). Bu program, özellikle **beceri temelli bir yaklaşımı** ön plana çıkarmış ve öğrencilere yaşamla doğrudan bağlantılı bilgi ve beceriler kazandırmayı hedeflemiştir.

2024 Programı

2024 yılında güncellenen Hayat Bilgisi dersi öğretim programında, sınıf seviyelerine ve öğrenme alanlarına göre farklı değerlerin kazandırıldığı görülmektedir. Bu programda "Erdem-Değer-Eylem" modeli geliştirilmiştir. Programda benlik (merak, bağımsızlık, özyeterlik), sosyal (empati, sorumluluk) ve entelektüel eğilimler (analitik düşünme, gerçeği arama) gibi toplam 15 eğilime yer verilmiştir (MEB, 2024). Program, öğrencilere **sosyal-duygusal öğrenme (SDÖ)** becerileri kazandırmayı hedeflemektedir.

SONUÇ

Türkiye’de ilköğretim seviyesinde Hayat Bilgisi dersi, toplumun değişen ihtiyaçlarına paralel olarak sürekli yenilenmiş ve geliştirilmiştir. 1926 yılında müfredata dahil edilmesinden bu yana, çocukların yaşam becerilerini, toplumsal değerleri ve bireysel gelişim özelliklerini destekleyen önemli bir ders olarak eğitim programlarında yer almıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, savaştan çıkmış bir toplumun ihtiyaçlarına cevap vermeyi hedefleyen ders, 1936 yılından itibaren çocuk gelişimi ve çevre ilişkisini temel alarak, yakın çevreden uzak çevreye doğru bir öğretim yaklaşımıyla yapılandırılmıştır.

Zamanla programın içeriği ve hedefleri gelişmiş, 1968 programı çağdaş eğitim yaklaşımlarını benimseyerek öğretmen rehberliğini güçlendirmiştir. 1998 ve 2005 programları öğrenci merkezli yaklaşımlar benimseyerek, öğrencilere öğrenme sürecine aktif katılım fırsatları sunmuştur. 2018 yılında ise kök değerler programın merkezine yerleştirilmiş; adalet, dostluk ve sorumluluk gibi değerlerin öğrencilere kazandırılması önceliklendirilmiştir. 2024’te geliştirilen Hayat Bilgisi Öğretim Programı ise "Erdem-Değer-Eylem" modelini tanıtarak, öğrencilerin benlik, sosyal ve entelektüel eğilimlerini kapsayan bir yaklaşım benimsemiştir.

2005 ve sonrasında, programın içerik ve yapısal olarak daha fazla güncellenmesi gerektiği görülmüş, değerler eğitimi ve çevre bilinci gibi konulara daha fazla yer verilmiştir. 2009, 2015 ve 2024 programlarında, daha modern, beceri temelli yaklaşımlar benimsenmiş ve öğrencilere 21. yüzyıl becerileri kazandırılmasına odaklanılmıştır. Bu yıllarda sosyal-duygusal öğrenme ve empati gibi kavramlar sistematik bir şekilde işlenmeye başlanmış, programlar öğrencilerin çevreyle etkileşimini artırmaya yönelik içeriklerle güçlendirilmiştir.

Hayat Bilgisi dersi, yıllar içinde hem bireyin hem de toplumun değişen dinamiklerine yanıt vermek için yenilikçi yaklaşımlarla yeniden yapılandırılmıştır. Günümüzde bu ders, sadece bilgi aktarma aracı olmaktan öte, öğrencilerin sosyal-duygusal becerilerini geliştiren ve onları hayata hazırlayan bir süreç olarak önemini korumaktadır. Bu süreçte, öğrencilerin toplumsal değerleri içselleştirmesi ve kendi potansiyellerini keşfetmeleri teşvik edilmektedir.

Hayat Bilgisi programları, öğrencilerin sadece bilgi edinmelerini değil, aynı zamanda yaşam becerilerini geliştirmelerini de sağlar. Böylece öğrencilerin topluma katılımını ve yaşam

kalitesini artırmayı hedefler. Program, yıllar içinde farklı yaklaşımlar ve eğitimsel modellerle sürekli olarak güncellenmiş, 2024 versiyonunda dijital beceri ve çevresel sorumluluk vurgulanmıştır.

KAYNAKÇA

Atık, S. ve Aykaç, N. (2019). Hayat Bilgisi öğretim programlarının değerlendirilmesi (1926-2018). *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(4), 708-722.

Bektaş, M. (2013). Hayat Bilgisi dersinin dünü bugünü. S. Öğülmüş (Ed.), *Hayat Bilgisi öğretimi ve öğretmen el kitabı içinde* (s. 13-28). Ankara: Pegem Akademi.

Bilasa, P. (2016). Hayat Bilgisi öğretim programının tarihsel gelişimi. S. Güven ve S. Kaymakcı (Editörler), *Hayat Bilgisi öğretimi içinde* (s. 23-60). Ankara: Pegem Akademi.

Çelik, Ö. (2020). Hayat Bilgisi dersinin amacı, kapsamı ve içeriği. V. Aktepe ve M. Gündüz (Editörler), *Kuramdan uygulamaya Hayat Bilgisi öğretimi içinde* (s. 2-19). Ankara: Pegem Akademi.

Demir, F. (2021). Hayat Bilgisi öğretimi, Hayat Bilgisi öğretiminin tarihsel gelişimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16(35), 27-56.

Güven, M. M. (2010). Türkiye’de ilköğretim Hayat Bilgisi dersi programı: Değişiklikler, düzenlemeler, güncellemeler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya:Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Güven, S., & Kaymakcı, S. (2016). *Hayat Bilgisi öğretimi* (1. bs.). Ankara: Pegem Akademi.

Gündoğan, A. (2020). Hayat Bilgisi dersinin dünyadaki ve Türkiye'deki tarihsel gelişimi. V. Aktepe ve M. Gündüz (Editörler), *Kuramdan uygulamaya Hayat Bilgisi öğretimi içinde* (s. 22-55). Ankara: Pegem Akademi.

Karasu Avcı, E., & Ketenoğlu Kayabaşı, E. (2018). Hayat Bilgisi dersi öğretim programlarının amaçlarındaki değerlerin içerik analizi (1936-2018). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16(35), 27-56.

Kaya, E. (2018). *Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi derslerinin temeli: Toplu öğretim sistemi*. Ankara: Pegem Akademi.

Kaya, E. (2020). *Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi derslerinin temeli: Toplu öğretim sistemi*. Ankara: Pegem Akademi.

Küçüktepe, C. (2013). İlköğretim ve temel özellikleri. A. Oktay (Ed.), *İlköğretime hazırlık ve ilköğretim programları içinde* (s. 87-158). Ankara: Pegem Akademi.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Hayat Bilgisi dersi öğretim programı (ilkokul 1, 2 ve 3. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2024). *Türkiye yüzyılı maarif modeli: Hayat bilgisi dersi öğretim programı (1, 2 ve 3. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.

Oktay, A., & Sarıcan Esmer, E. (2018). Geçmişten günümüze eğitim düşüncesi, Türk eğitim sisteminin tarihsel temelleri ve Türkiye’de öğretmen yetiştirme. A. Oktay (Ed.), *Eğitime giriş içinde* (s. 71-111). Ankara: Pegem Akademi.

- Özden, Y. (2006). 2004 Hayat Bilgisi pilot programının, 1998 Hayat Bilgisi programıyla karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Salı, G., & Arslan, M. (2000). Cumhuriyet dönemi ilkokul programlarında toplu öğretim uygulaması. *Eğitim ve Bilim*, 25(117).
- Şahin, M. (2009). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türkiye’de Hayat Bilgisi dersi programlarının gelişimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 402-409.
- Şimşek, A. (2019). Hayat Bilgisi ve sosyal bilgiler dersi ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şimşek, S. (2014). Sınıf öğretmenleri ve adayları için Hayat Bilgisi öğretimi. S. Şimşek (Editör), *Geçmişten günümüze Hayat Bilgisi içinde* (s. 3-26). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tay, B., & Baş, M. (2015). 2009 ve 2015 yılı Hayat Bilgisi dersi öğretim programlarının karşılaştırılması. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 341-374.
- Tay, B., & Ünlü, İ. (2014). İlkokul Yurt Bilgisi, Toplum ve Ülke İncelemeleri ve Sosyal Bilgiler dersleri öğretim programlarında değer ve değerler eğitimi. R. Turan ve K. Ulusoy (Editörler), *Farklı yönleriyle değerler eğitimi içinde*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Uzunkol, A. (2020). Hayat Bilgisi dersinin temel yaşam becerileri üzerindeki etkisi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 35(4), 123-145
- Yar Sevmiş, B. (2020). Hayat Bilgisi dersi öğretim programı. M. Gültekin (Editör), *Cumhuriyet dönemi ilkokul programları içinde* (s. 200-265). Ankara: Pegem Akademi.
- Yaşaroğlu, C. (2017). 2015 Hayat Bilgisi dersi öğretim programı üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51), 859-873.

İLKOKULLARDA SURİYELİ ÖĞRENCİLERİN YAŞADIĞI SORUNLAR ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA

Prof. Dr. Güneş SALI²

¹Yozgat Bozok Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
gunes.sali@yobu.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0001-5719-8618>

ÖZET

Bu araştırma, ilkokullara devam eden Suriyeli öğrencilerin yaşadığı sorunlar ve çözümlerini öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda incelemek amacıyla yapılmıştır. Nitel bir araştırma olan çalışmadaki veriler Yozgat il merkezinde bulunan on beş ilkokuldan toplam on beş öğretmen ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilmiştir. Araştırma verileri içerik analiz tekniği ile çözümlenmiştir.

Araştırma sonucunda Suriyeli öğrencilerin yaşadığı sorunlar “okul kültürüne uyum sağlayamama, yerel öğrencilerle uyum sorunu, kabul edilmeme, dil farklılığından kaynaklanan iletişim sorunları, sosyal faaliyetlere katılmada isteksizlik, gruplaşma nedeniyle çıkan anlaşmazlıklar” olarak belirlenmiştir.

Bu sorunların çözümüne yönelik olarak katılımcıların çözüm önerileri ise “Türkçe özel ders verme, uyum eğitimi verme, eğitim programlarını öğrencinin seviyesine uygun hale getirme, kapsayıcı eğitim modelini tam olarak uygulama; bireyselleştirilmiş eğitim programları (BEB) hazırlama, arkadaşlık ilişkilerinde aracı olma, sosyal faaliyetlere katılmada teşvik edici olma, bireysel gelişimi destekleyici etkinlikler yapma, öğrencileri güdüleme” olarak ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli öğrenci, iletişim, dil, eğitim sorunları.

A QUALITATIVE STUDY ON THE PROBLEMS EXPERIENCED BY SYRIAN STUDENTS IN PRIMARY SCHOOLS

ABSTRACT

This research was conducted to examine the problems and solutions experienced by Syrian students attending primary schools in line with the opinions of the teachers. The data in the study, which is a qualitative research, was obtained from semi-structured interviews with a total of fifteen teachers from fifteen primary schools in Yozgat city center. Research data were analyzed with content analysis technique.

As a result of the research, the problems experienced by Syrian students were determined as "inability to adapt to the school culture, adaptation problems with local students, not being accepted, communication problems caused by language differences, reluctance to participate in social activities, and disagreements due to grouping."

---

² Yozgat Bozok Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, gunes.sali@yobu.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0001-5719-8618>

The participants' solution suggestions for solving these problems are "Giving private Turkish lessons, providing adaptation training, adapting the education programs to the level of the student, fully implementing the inclusive education model; It is expressed as "preparing individualized education programs (IEP), being an intermediary in friendship relations, encouraging participation in social activities, carrying out activities that support individual development, and motivating students."

KEY WORDS: Syrian student, communication, language, education problems.

1. GİRİŞ

Göç olgusu insanlık tarihinin başlangıcından beri var olmuştur. İnsanlar yaşadıkları ülkeden topraklarından ayrılarak koşulları daha iyi olan ülkelere gönüllü veya zorunlu olarak göç etmektedirler. Özellikle zorunlu sebepler ile başka ülkelere göç eden insanlar o ülkenin kültürel ve sosyal yaşamına, çalışma hayatına, eğitimine uyum sağlamada çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunların belki de en büyüğünü çocuklar yaşamaktadır. Çocukların eğitimden kopmamaları büyük önem taşımaktadır. Çünkü eğitim insan yetiştirmede ve kimlik oluşturmada önemli bir araçtır. Anayasamızın 42. Maddesinde eğitimin her insanın hakkı olduğu yazılmaktadır. Bu kapsamda ülkemizde zorunlu nedenlerle kalan çocukların da hukuki statüleri ne olursa olsun bu kapsamda değerlendirilmesi gerekmektedir. Aksi halde bu çocuklar topluma olumlu ve üretken bir katkı sağlayamayacakları gibi, bunların suça yönelme ve toplum için tehdit oluşturma olasılıkları da artacaktır. Bu nedenle, kamp dışında yaşayan öğrencilerin eğitim niteliklerinin karmaşıklığının analiz edilmesi ve sorunlara uygun çözümlerin üretilmesi önemlidir.

Ülkemizdeki ilkokullarda öğrenim gören Suriyeli öğrenciler özel bir planlama yapılmadan okullara kabul edilmektedir. Bu öğrencilerin sadece yaşına bakılarak okullara kabul edilmesi, geldikleri ülkenin eğitim sisteminin göz ardı edilmesi ve bu öğrencilerin Türkçe dil seviyelerinin dikkate alınmaması hem bu öğrenciler, hem öğretmenler hem de MEB ve devlet politikası açısından birtakım sorunlara neden olmaktadır.

Ülkemize gelen Suriyeli öğrenciler onlara özgü kural ve yönetmelikler olmadan okullara kabul edilmektedir. Gelen öğrencilerin farklı bir kültür, sosyal yaşam, eğitim anlayışı, eğitim dili olduğu göz ardı edilerek eğitim sistemimize uyum sağlamaları beklenmektedir. Bu durum hem Suriyeli öğrencilerin, hem Türk öğrencilerin hem de bu öğrencileri yetiştiren öğretmenlerin bir takım sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Türk milli eğitim sisteminde Suriyeli öğrenciler yönelik bir program ve ders materyali olmayışı, Suriyeli öğrencilerin Türkçe dil seviyelerine bakılmaksızın sadece yaşa göre sınıflara yerleştirilişi de bir takım sorunları beraberinde getirmektedir. Nitekim bu durumlar okul idarecileri, öğretmenler özellikle de Suriyeli öğrenciler için problem teşkil etmektedir.

Sınıflarda kullanılan öğretim materyallerinin öğrencilerin ihtiyaçlarına yeterince cevap vermemesi ve bazı iletişim sorunları öğretmenleri çoğu zaman zor durumlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Suriyeli öğrenciler yaşadıkları toplumun dilini ve kültürünü öğrenemedikleri gibi kendilerini ifade etmede ve amaçlanan bazı temel kazanımları elde etmede ciddi zorluklar yaşamaktadırlar. Okul eğitimini olumsuz etkileyen böyle bir durum şüphesiz okullarda öğrenmeyi yönetmekle yükümlü olan öğretmenlerin görev ve sorumluluklarını arttırmaktadır.

Farklı bir kültür, farklı bir ülkede yaşamak zorunda olan çocuklarda travma olma olasılığı yüksektir. Her ne kadar bir uzman gibi öğrenciler için terapi sağlamak zorunda olamasa da öğretmene bu konuda sorumluluklar düşmektedir. Dilini, kültürünü bilmediği bir öğrenciye ders vermenin çok kolay olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Tabii ki dil problemi ve okuryazarlık konusunda yetersiz olan öğrencide de başarısız olma duygusu gelişebilmektedir. Diğer bir durum ise göç eden ailelerin çok fazla eğitimi ön planda tutmamalarıdır. Bu durum öğretmen ile aileler arasında iletişim sorunu yaşanmasına neden olmaktadır. Öğretmenlerin mesleki donanımları bu tür plansız sorunların üstesinden gelmek için çoğu zaman yetersiz kalabilmektedir. Genelde ülkemizde özelde ise Yozgat'da Suriyeli aile sayısı artmaktadır. Her durumda bu ailelerin çocukları eğitime kazandırılmak istenmektedir. Fakat bu durum çeşitli problemlere neden olmaktadır. Türk milli eğitim sisteminde genelde yabancı uyruklu öğrencilere özelde Suriyeli öğrencilere yönelik bir müfredatın olmaması ayrıca bu öğrencilere yönelik eğitim materyallerinin yetersiz olması öğretmenlerin en çok karşılaştıkları sorunlardır.

Ülkemizin geneline yayılan ve sayıları aralıksız artan Suriyeli ailelerden gelen çocukların eğitimleri sorun olmaya devam etmektedir. Bu problemin çözümü için geliştirilecek politikaların belirlenmesinde kaynak teşkil edebilecek bilimsel çalışmaların yeterli olmadığı görülmektedir. Ayrıca ortaya çıkan problemler günden güne artmakta ve eğitimin tüm paydaşları bu durumdan etkilenmektedir. Türkiye'de yaşayan ve öğrenim gören Suriyeli ilköğretim öğrencilerinin yol açtığı sorunları tespit etmeye yönelik yapılan araştırmalar ne yazık ki oldukça sınırlıdır. Bu konuda yapılacak akademik araştırmaların başta eğitimcilere, ailelere ve politika yapıcılara yeni bir bakış açısı getireceğine, planlama ve problem çözmeye önemli katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Buradan yola çıkılarak bu çalışma, çok fazla Suriyeli aile bulunan Yozgat merkez ilçesindeki ilkokullarında öğrenim gören Suriyeli öğrencilerin sorunlarına ilişkin öğretmen görüşlerini ve öğretmenlerin bu sorunlara ilişkin önerilerini tespit etmek amacıyla yapılmıştır.

Çalışmanın amacına ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Suriyeli öğrenciler okulda öğretmenler ile ilişkilerinde ne tür sorunlarla karşılaşılıyorlar?
2. Suriyeli öğrenciler okulda arkadaşları ile ilişkilerinde ne tür sorunlarla karşılaşılıyorlar?
3. Suriyeli öğrenciler okulda sosyal faaliyetlere katılım konusunda ne tür sorunlarla karşılaşılıyorlar?
4. Suriyeli öğrenciler Türkçe öğrenirken ne tür sorunlarla karşılaşılıyorlar?
5. Suriyeli öğrenciler derslerde ne tür sorunlarla karşılaşılıyorlar?
6. Suriyeli öğrenciler sınavlarda ne tür sorunlarla karşılaşılıyorlar?
7. Suriyeli öğrencilerin sorunlarının aşılmasında öğretmenlere ne tür görevler düşmektedir?

2. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırma deseni, çalışma grubu, veri toplama aracı, veri toplama süreci ve verilerin analizi yer almaktadır.

2.1. Araştırma Deseni

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması yapılmıştır. Nitel araştırmalar ürünler yerine daha çok süreç ile ilgilenmesinden dolayı nitel araştırmalarda

anlamlar daha önemlidir. Durum çalışması literatürde örnek olay incelemesi ya da vaka çalışması olarak isimlendirilmektedir. Durum çalışmaları keşfetmeye çalışarak karşılaştırma yapmaz, bu tür çalışmada araştırmacı davranışları tanımlamaya çalışır (Hancock & Algozzine, 2006). Deney ve inceleme yöntemleriyle açıklanamayan olayları açıklamada, tanımlama ve araştırma için durum çalışmalarının kullanılması onu diğer çalışmalardan ayırmaktadır. Bu çerçevede ilkokulda Suriyeli öğrencilerin yaşadığı sorunları değerlendirme çalışmaları yapılmıştır (Yin, 1984).

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemi ile örnekleme grubunun belirli niteliklere sahip olması hedeflenmiştir. Araştırmada uygulamanın yapılacağı okullar seçilirken “Suriyeli öğrenci bulunan okullar” temel ölçüt olarak belirlenmiştir. Araştırmada durumun doğru analiz edilebilmesi için özellikle sınıfında Suriyeli öğrenci bulunan öğretmenler katılımcı olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Tamamı sınıf öğretmenlerinin oluşturduğu katılımcılara ilişkin bilgiler Çizelge 2.1’de sunulmuştur.

Çizelge 2.1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlere İlişkin Demografik Bilgi

Katılımcılar	Cinsiyet	Kıdem Yılı	Sınıf Düzeyi	Eğitim Düzeyi
Ö1	Kadın	15	4	Lisans
Ö2	Kadın	6	3	Lisans
Ö3	Erkek	8	4	Lisans
Ö4	Kadın	11	4	Lisans
Ö5	Kadın	10	3	Lisans
Ö6	Erkek	4	3	Lisans
Ö7	Kadın	15	2	Lisans
Ö8	Erkek	21	4	Lisans
Ö9	Erkek	20	1	Lisans
Ö10	Erkek	15	2	Lisans
Ö11	Kadın	8	4	Lisans
Ö12	Kadın	11	1	Lisans
Ö13	Erkek	10	2	Lisans
Ö14	Kadın	5	3	Lisans
Ö15	Erkek	15	2	Lisans

Katılımcılar Yozgat il merkezinde bulunana on beş ilkokulda çalışmakta olan öğretmenlerden gönüllük esasına bağlı kalınarak, farklı sınıf düzeylerinden seçilen 8 kadın, 7 erkek toplam 15 öğretmenden oluşturulmuştur.

2.3. Veri Toplama Araçları

Yapılan çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel’e (2020) göre yarı yapılandırılmış görüşme formları basit seçenekli cevaplamayı sağlarken derinlemesine veri toplamayı da sağlamaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler ne tam katı ne de esnektir bu nedenle araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme öncesinde hazırlanan ve 7 sorudan oluşan görüşme formu farklı sınıf düzeylerinde eğitim veren, sınıfında Suriyeli öğrenci olan ve araştırma grubu dışında olan öğretmenlere sunulmuştur. Araştırmada

kullanılacak soruları araştırmanın amacı doğrultusunda “amaç, kapsam açısından, dil bilimsel açıdan, soruların anlaşılabilirliği ve uygunluğu açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Alınan dönütler sonucunda görüşme formuna son şekli verilmiştir.

2.4. Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecinde katılımcılar, kişisel bilgilerinin gizli kalacağı, hiçbir raporda veya yayında kullanılmayacağı konusunda ve araştırma konusu hakkında bilgilendirilmiştir. Katılımcılara 7 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formundan sorular yöneltilmiştir. Görüşmeler yüz yüze yapılmıştır, her bir katılımcı için 15- 20’şer dakika sürmüştür.

2.5. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırma sonuçlarını analiz etmek için içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, elde edilen verilerin daha derinlemesine incelenmesini ve verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılmasını gerektirir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). İçerik analiz yöntemiyle veriler tanımlanmaya çalışılırken birbiri ile ilişkili olan veriler belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirilip yorumlanır. İçerik analizi katılımcıların görüşlerini sistematik olarak tanımlamaktadır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2010). İçerik analizi, analiz edilen içerikleri bazı kategorilere ayırarak ve kurallara göre kodlayarak tasnif eden ve özetleyen sistematik bir analiz yöntemidir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2020). Toplanan veriler Suriyeli öğrencilerin yaşadığı olumsuz durumların nedenleri ve bu olumsuz durumlara getirilebilecek çözüm önerileri üzerine öğretmen görüşleri alınarak ortak cevaplar belirlenerek alt kategorilere ayrılmıştır.

Görüşmeler yapılırken katılımcı öğretmenlere kodlar verilmiş ve bu kodlar tablolara işlenmiştir. Katılımcı öğretmenlerin aynı soruya verdikleri cevaplar alt alta yazıldıktan sonra içerik analiz yöntemi ile yorumlanarak benzerlik ve farklılıklarına bakılmıştır. Farklı ifadelerde aynı anlama gelen cevaplar için ortak bir kod kullanılmıştır. Bir soruya beklenen cevap başka bir soruda yer alıyorsa içeriğe dahil edilerek ve uygun soruda değerlendirilmiştir. Oluşturulan tablonun yorumları, temsilci olarak seçilen katılımcılardan doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Veriler yorumlanırken verilen yanıtların frekans değerleri dikkate alınmıştır.

3. DENEYSEL ÇALIŞMALAR

Katılımcı öğretmenler ile yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgular içerik analiz yöntemi ile incelenmiş ve aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

3.1. Suriyeli öğrencilerin öğretmenler ile ilişkilerinde karşılaştığı sorunlara ait bulgular

Suriyeli öğrencilerin öğretmenler ile ilişkilerinde karşılaştığı sorunlara ilişkin katılımcı öğretmenlerin verdiği bilgiler kategorilere ayrılarak aşağıdaki şekilde tablolaştırılmıştır.

Çizelge 3.1. Öğretmenler İle İlişkilerinde Yaşanan Sorunlar

Katılımcılar	Çekingelik	İletişim kurma	Disiplin sorunu
Ö1		X	

Ö2		X	
Ö3		X	
Ö4		X	X
Ö5	X		
Ö6		X	X
Ö7	X	X	
Ö8		X	
Ö9			X
Ö10	X	X	
Ö11		X	X
Ö12	X		X
Ö13	X		
Ö14		X	X
Ö15	X		X
Toplam	4	8	6

Çizelge 3.1'e göre Suriyeli öğrencilerin öğretmenler ile ilişkilerinde karşılaştığı sorunlara ilişkin katılımcı öğretmenlerin verdiği cevaplar; iletişim kurma, disiplin sorunu ve çekingenlik şeklindedir. Katılımcı öğretmenlerin verdiği bazı cevaplar şöyledir:

Ö1: "Öğretmenler kapsayıcı eğitim kapsamında tüm öğrencileri kapsayacak etkinlikler düzenlese de öğrencilerin ön öğrenmeleri temel bilgileri eksik olduğu için dil problemleriyle beraber etkili ve verimli olamamaktadırlar."

Ö2: "Öğretmenin verdiği komutları anlamakta zorluk çekiyorlar. Bu durum soysal ve akademik başarıyı olumsuz etkiliyor."

Ö3: "Genellikle iletişim sorunu yaşıyorlar."

Ö7: "Öğretmenlere karşı çekingenlik olmaktadır. Kendilerini ifade etmekte sorun yaşadıkları için geri planda kalmayı tercih ediyorlar."

Ö8: "En büyük sorun iletişim sorunu"

3.2. Suriyeli öğrencilerin okulda arkadaşları ile ilişkilerinde yaşadığı sorunlara ait bulgular

Suriyeli öğrencilerin okulda arkadaşları ile ilişkilerinde karşılaştığı sorunlara ilişkin katılımcı öğretmenlerin verdiği bilgiler kategorilere ayrılarak aşağıdaki şekilde tabloleştirilmiştir.

Çizelge 3.2. Arkadaşları İle Yaşanan Sorunlar

Katılımcılar	İletişim sorunu	Gruplaşmadan kaynaklı sorun	Kabul görmeme	Yakın arkadaşlık kurma	Birlikte oyun oynama
Ö1	X	X			
Ö2					X
Ö3	X				X
Ö4		X		X	
Ö5			X	X	X

Ö6	X				
Ö7				X	X
Ö8	X		X		
Ö9		X	X		X
Ö10	X	X	X		
Ö11					X
Ö12			X	X	X
Ö13	X				
Ö14		X		X	
Ö15	X		X		X
Toplam	5	2	4	3	4

Çizelge 3.2'ye bakıldığında Suriyeli öğrencilerin arkadaşları ile ilişkilerinde karşılaştığı sorunlara ilişkin bulgular genel olarak yakın arkadaşlık kurma, birlikte oyun oynama, kabul görmeme, iletişim sorunu, gruplaşmadan kaynaklanan anlaşmazlıklar şeklindedir. Katılımcı öğretmenlerin verdiği bazı cevaplar şöyledir:

Ö1: "Kendi aralarında gruplaşmalar söz konusu."

Ö2: "Kendi aralarında gruplaşmalar olabiliyor."

Ö10: "Suriyeli öğrenciler, diğer öğrencilerin evden getirdikleri ön yargıları yüzünden irdelenmektedir. Suriyeli öğrencilerin birçoğundaki saldırgan davranışlar yüzünden arkadaşları tarafından kabul görmemektedirler."

Ö13: "Arkadaşlık ilişkileri gelişmemektedir. Karşılıklı konuşma, oyun oynama vs. zorluk yaşadıkları için geri durmayı tercih ediyorlar."

3.3. Suriyeli öğrencilerin sosyal faaliyetlere katılım konusunda karşılaştığı sorunlara ait bulgular

Çizelge 3.3. Sosyal Faaliyetlere Katılım Konusunda Yaşanan Sorunlar

Katılımcılar	Özgüven sorunu	Çekingenlik	Gelenek ve göreneklerin farklı olması	Okul kültürüne uyum sorunu	Sosyal faaliyetlere katılmada isteksizlik	İfadeye dayalı etkinliklerde sorun
Ö1				X		
Ö2		X			X	
Ö3			X			
Ö4	X			X		
Ö5			X			X
Ö6		X			X	
Ö7	X					X
Ö8			X	X	X	
Ö9	X	X				
Ö10	X		X			X

Ö11		X	X	X	X	
Ö12						X
Ö13	X					X
Ö14			X	X	X	
Ö15	X					
Toplam	6	4	6	4	5	5

Çizelge 3.3'e bakıldığında Suriyeli öğrencilerin sosyal faaliyetlere katılımı konusunda yaşadığı sorunlar genel olarak okul kültürüne uyum sorunu, sosyal faaliyetlere katılmada isteksizlik, özgüven sorunu, çekingenlik, gelenek ve göreneklerin farklı olması, ifadeye dayalı etkinliklerde sorun olması gibi sıkıntıların olduğunu katılımcı öğretmenlerin belirttikleri görülmektedir. Bu maddelere öğretmenlerin bazı verdikleri cevaplar şu şekildedir:

Ö1: "Sosyal faaliyetlere katılma konusunda geri planda kalmayı tercih ediyorlar. Ailede bu konuda teşvik edici olmadığı için öğretmenin teşvik etmesi yeterli olmuyor. Kendilerine karşı güvensizlik de söz konusu"

Ö3: "Sosyal faaliyetlere katılmak isteseler de kültürel, sosyal, dil, gelenek ve göreneklerin farklılık arzemesi bu isteklerini ertelemelerine neden olabiliyor."

Ö4: "Dil sorunu yaşamalarından dolayı sosyal faaliyetlere katılmak istemiyorlar."

Ö11: "Genellikle sosyal faaliyetlere katılmada isteksizlik söz konusu. Aile veya öğrenci sosyal faaliyetlere katılmak istememektedir."

3.4. Türkçenin öğrenilmesi ile ilgili yaşanan sıkıntılara ait bulgular

Suriyeli öğrencilerin Türkçe öğrenirken yaşadıkları sıkıntılara ilişkin katılımcı öğretmenlerin verdiği bilgiler kategorilere ayrılarak aşağıdaki şekilde tablolaştırılmıştır.

Çizelge 3.4. Türkçe'nin Öğrenilmesi İle İlgili Yaşanan Sıkıntılar

Katılımcılar	Evde konuşulan dil farklılığı	Okula başlarken Türkçe bilmemeleri	Türkçe dil kursu olmaması	Okuduğunu anlama sıkıntısı	Deyimleri ve soyut anlamlı kelimeler bilmemeleri	Müfredatın yabancı uyruklu öğrencilere uygun olmaması
Ö1	X	X				
Ö2	X	X		X	X	X
Ö3	X		X			
Ö4	X	X				
Ö5	X				X	
Ö6	X		X			X
Ö7	X			X	X	
Ö8	X	X				
Ö9	X	X		X		X
Ö10	X				X	
Ö11	X	X	X			
Ö12	X					X

Ö13	X			X		
Ö14	X	X	X		X	
Ö15	X					X
Toplam	15	6	4	4	5	5

Çizelge 3.4’de Suriyeli öğrencilerin Türkçe öğrenirken yaşadıkları sorunlara baktığımızda genel olarak evde konuşulan dilin farklı olmasından, okuduğunu anlamada, deyimleri ve soyut kelimeleri bilmemeleri, Türkçe dil kursunun olmaması ve eğitim programlarının Suriyeli öğrencilere göre olmamasından kaynaklandığını katılımcı öğretmenlerin belirttiklerini görmekteyiz. Bu maddelere öğretmenlerin verdiği cevaplardan bazıları şöyledir:

Ö6: “Türkçe dil kursu olmadığı için ve sınıfımız müfredatı da yabancı uyruklu öğrencilere yönelik olmadığı için Türkçeyi kolay ve hızlı öğrenemiyorlar. Evde konuşulan dil Türkçe olmayınca Türkçelerinin gelişimi de olumsuz yönde etkileniyor”.

Ö6: “Okula başlarken Türkçe bilmedikleri için kavramları anlamakta ve eşleştirmekte sorun yaşanmaktadır.”

Ö12: “Ailede Türkçe konuşulmadığı için öğrenciler zorlanıyorlar.”

Ö15: “Evde farklı bir dil konuşulduğu için sınıf ortamına uyumda zorluk yaşıyor. Arkadaşlarını anlayamıyorlar.”

3.5. Yabancı uyruklu öğrencilerin derslerde yaşadıkları sıkıntılara ait bulgular

Suriyeli öğrencilerin derslerde yaşadıkları sıkıntılara ilişkin katılımcı öğretmenlerin verdiği bilgiler kategorilere ayrılarak aşağıdaki şekilde tablolaştırılmıştır.

Çizelge 3.5. Derslerde Yaşanan Sıkıntılar

Katılımcılar	Öğretmeni ve anlatılan konuyu anlama	Derse aktif katılım	Dersi takip etme	Not alma	Deyim, atasözü ve mecaz anlamlı kelimeleri anlama	Ödev yapma
Ö1	X	X	X	X		
Ö2					X	X
Ö3	X	X				
Ö4	X		X			
Ö5					X	
Ö6	X					X
Ö7				X		X
Ö8	X		X			
Ö9		X			X	
Ö10	X			X		
Ö11		X	X			X
Ö12	X			X	X	
Ö13		X	X			
Ö14	X					X

Ö15		X		X		
Toplam	8	6	5	5	4	5

Çizelge 3.5'e bakıldığında Suriyeli öğrencilerin derslerde yaşadıkları sorunların öğretmeni ve dersi anlama, derste not alma, dersi takip etme, derse aktif katılım, atasözü ve deyimleri anlama ve ödev yapma gibi konularda sorunların yaşandığını katılımcı öğretmenlerin belirttiklerini görmekteyiz. Bu maddelere öğretmenlerin verdiği cevaplardan bazıları şunlardır:

Ö1: "Verilen komutları algılama, not alma, dersi takip etme ve aktif katılımı sorun yaşıyorlar."

Ö13: "Derslere etkin katılım mümkün olmamaktadır. Anlama ve anlatma kabiliyetleri yetersiz kalmaktadır. Arkadaşları ile iletişimde bulunamayan bu öğrenciler sosyal ve kültürel olarak doyum sağlayamamaktadır."

Ö14: "Suriyeli öğrenciler farklı bir kültürden geldikleri için derslerde anlatılan konuları anlamakta zorluk çekiyorlar."

3.6. Suriyeli öğrencilerin sınavlarda yaşadıkları sıkıntılara ait bulgular

Suriyeli öğrencilerin sınavlarda yaşadıkları sıkıntılara ilişkin katılımcı öğretmenlerin verdiği bilgiler kategorilere ayrılarak aşağıdaki şekilde tabloleştirilmiştir.

Çizelge 3.6. Sınavlarda Yaşanan Sorunlar

Katılımcılar	Okuduğunu anlama sorunları	Soruları anlama sorunları	Dil bilgisi konuları	Düşüncelerini yazılı ifade edememe	İşlem yapma
Ö1			X	X	
Ö2		X		X	
Ö3	X				X
Ö4	X		X		
Ö5	X	X	X	X	
Ö6	X	X			X
Ö7			X	X	
Ö8		X	X		
Ö9			X		
Ö10	X	X			
Ö11					X
Ö12				X	X
Ö13	X	X	X	X	
Ö14		X	X		X
Ö15	X			X	X
Toplam	7	7	8	6	6

Çizelge 3.6'ya göre Suriyeli öğrencilerin sınavlarda yaşadıkları sorunlar genel olarak dil bilgisi konuları, soruları anlama, okuduğunu anlama, düşüncelerini yazılı ifade etmeden kaynaklanan

sorunlar olduğu belirtilmiştir. Bu maddelere öğretmenlerin verdikleri cevaplardan bazıları şunlardır:

Ö1. "Okuduğunu anlama ve bilgileri dil bilgisi kurallarına uygun şekilde yazıya geçirmede zorlanıyorlar."

Ö10: "Eğitim programlarına yetişemeyen, Türkçeyi iyi konuşup, okuyamayan öğrencilerin sınav puanları da düşük olmakta, bu da onların özgüvenini olumsuz yönde etkilemektedir."

Ö13: "Suriyeli öğrenciler okuma yazmada geri oldukları için okuduklarını anlayamıyor bu yüzden beklenen performansı gösteremiyorlar"

Ö15: "Okuduğunu anlama ve düşüncelerini yazılı ifade etmekte zorlanıyorlar."

3.7. Suriyeli öğrencilerin sorunlarının aşılmasında öğretmenlere düşen görevler ile ilgili bulgular

Çizelge 3.7. Öğretmenlere Düşen Görevler

Katılımcılar	Bireysel gelişimi destekleme	Sürekli güdüleme	Uyum eğitimi verme	Türkçe öğretim kursları açma	Arkadaşlık ilişkilerinde geliştirmede aracı olma	Sosyal faaliyetlere katılımda teşvik edici olma	Eğitim programlarını seviyeye uygun olarak uyarılama	Kapsayıcı eğitim modelini uygulama
Ö1				X	X			
Ö2		X		X				
Ö3	X						X	X
Ö4				X			X	
Ö5	X				X	X		
Ö6			X	X				
Ö7		X		X	X	X		
Ö8			X					X
Ö9	X			X		X		
Ö10	X			X	X	X		
Ö11								X
Ö12		X		X		X		
Ö13	X		X				X	
Ö14				X		X		X
Ö15		X		X			X	X
Toplam	5	4	3	10	3	6	4	5

Çizelge 3.7'ye bakıldığında Suriyeli öğrencilerin yaşadığı sorunların aşılmasında öğretmenlere düşen görevlere yönelik; genel olarak bireysel gelişimi destekleme, sürekli güdüleme, uyum eğitimi verme, Türkçe öğretim kursları açma, arkadaşlık ilişkilerini geliştirmede aracı olma, sosyal faaliyetlere katılmalarında teşvik edici olma, eğitim programlarını seviyeye uygun olarak

uyarlama, kapsayıcı eğitim modelini tam anlamı ile uygulama konularında görüş belirttikleri görülmektedir. Bu maddelere ilişkin öğretmenlerin verdiği bazı cevaplar şu şekildedir.

Ö2: "Arkadaşlarıyla daha yakın ilişkiler kurabilmeleri için aracı olabilirler. Pozitif ayrımcılık yaparak derslerde biraz daha fazla söz hakkı tanıyabilirler."

Ö5: "Öğretmenlere sürekli güdüleme, teşvik, iletişimi diri tutma gibi görevler düşmektedir."

Ö8: "Kapsayıcı eğitim modelini tam anlayıp uygulama, öğrencileri sosyal faaliyetlere yönlendirme, bireysel gelişimi izleyip değerlendirme çalışmaları yapabilirler."

Ö9: "Eğitim programlarına Suriyeli öğrencilerle ilgili daha çok konu eklenebilir."

Ö13: "Özgüvenlerini geliştirme, sınıf içi kaynaştırma, sosyal etkinliklere katılımı teşvik edici uygulamalar yapılabilir."

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Yapılan bu araştırmada ilkokulda Suriyeli öğrencilerin yaşadığı sorunlar ve çözüm önerileri öğretmen görüşlerine dayalı olarak incelenmiştir. Suriyeli öğrencilerin okulda öğretmenler ile ilişkilerinde, arkadaşları ile ilişkilerinde, sosyal faaliyetlere katılım konusunda, Türkçe öğrenirken karşılaştıkları sorunlar, derslerde ve sınavlarda karşılaştıkları sorunlar, öğrencilerin sorunlarının aşılmasında öğretmenlerin sorumlulukları irdelenmiştir. Bu çalışma Suriyeli öğrencilerin geldikleri ülkenin diline yabancı oldukları için iletişim konusunda sorun yaşadıklarını göstermiştir. Evde konuşulan dilin farklı olması Suriyeli öğrencilerin Türkçe öğrenmelerini zorlaştırdığı yapılan çalışmada görülmektedir. Yapılan başka araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Sarıtaş, Şahin ve Çatalbaş (2016) yaptıkları çalışmalar ile dil faktörü üzerinde durmuş ve yabancı uyruklu öğrencilere dil kursları açılması gerektiğine değinmişlerdir. Bulut, Soysal-Kanat ve Gülçiçek'in (2018) yaptıkları çalışmaya göre yabancı uyruklu öğrenciler dil bilmedikleri için iletişim kurmakta sorun yaşadıklarını, kendilerini ifade etmekte zorluk yaşadıklarını, bundan dolayı kimse ile konuşmak istemediklerini belirtmişlerdir.

Suriyeli öğrencilerin derslerde öğretmeni anlamakta, not almada, dersi takip etmede özellikle deyim ve atasözlerini anlamada sorun yaşadıkları yapılan çalışmada görülmüştür. Evde konuşulan dilin farklı olması yabancı uyruklu öğrencilerin Türkçeyi daha aktif öğrenip konuşmalarını engellediği için özellikle dersleri anlama ve ödev yapma konusunda sorun olduğu belirtilmiştir. Culhane (2004), dil becerilerinin, yeni bir ülkede entegrasyon ve kültürleşme süreci üzerinde önemli bir etkisi olduğunun göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmektedir.

Araştırma sonucunda Suriyeli öğrencilerin sınavlarda okuduğunu anlamada, düşüncelerini yazılı olarak ifade etmede, işlem yapmada ve dil bilgisi kurallarını uygulamada sorun yaşadıkları görülmüştür. Kesten'e (2010) göre de Türkçe bilmemeleri yabancı uyruklu öğrencilerin okuduğunu anlamada, yazmada ve konuşmada sorun yaşamalarına neden olmaktadır. Bu nedenle yabancı uyruklu öğrencilerin soruları hızlı okuyup anlamada, sınavlara ve derslere aktif katılımlarda geride kalmaktadır.

Bu çalışmada da Suriyeli öğrencilerin Türk öğrencilerle oyun oynama, sosyalleşme yakın arkadaşlık kurmaktan kaçınma gibi uyum sorunu yaşadıkları görülmektedir. Özellikle farklı kültür ve bundan kaynaklı iletişim sorununun bu sorunlara neden olduğu görülmüştür. Ak'ın (2020) çalışmasında da yabancı uyruklu öğrencilerin dersler haricinde (teneffüs, öğlen arası

vb.) özellikle ilk geldikleri zaman Türkçe bilmemeleri nedeniyle tenefüslerde Türk öğrenciler ile iletişim kurmadıkları, kendi uyruklarından öğrenciler ile vakit geçirmeyi tercih ettikleri belirtilmiştir. Akın (2020) ayrıca çalışmasında bu öğrencilerin yalnız kaldıklarını da belirtmiştir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Katılımcı öğretmenlerin cevapları değerlendirildiği zaman Suriyeli öğrencilerin öğretmenler ile iletişim konusunda sorun yaşadıkları görülmüştür. Özellikle öğretmenlerinden ilk zamanlar çekindiklerini bazen sorunlarını ifade edemediklerini belirtmişlerdir. Arkadaşlık kurma ilişkilerinde ise özellikle oyun kurallarının anlaşılmasından dolayı Türk öğrencilerle oyun oynamayı tercih etmedikleri görülmüştür. Özellikle ilk zamanlar Türk öğrenciler tarafından kabul görmeme, gruplaşmadan kaynaklanan anlaşmazlıkların olduğu katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Katılımcı öğretmenlerin cevaplarına bakıldığında aslında öğretmenlere birçok görev düştüğü görülmektedir. Özellikle Türkçe dil kursları açmak, kapsayıcı eğitimi tam anlamı ile anlayıp uygulamak, uyum eğitimi vermek, bireysel gelişimi destekleyici çalışmalar yaparak, öğrenciyi güdülemek, eğitim programlarını Suriyeli öğrencileri de göz önünde bulundurarak düzenlenmesi gerekliliği, çalışma sonucu ulaşılan durumlardır.

Yapılan araştırmadan elde edilen bulgulara dayalı olarak aşağıdaki önerilerde bulunulabilir;

- Suriyeli öğrenciler okula ilk başlayacakları zaman iletişimin sağlanması açısından hem ailelerine hem de çocuklara rehberlik sağlanması adına çalışmalar yapılabilir.
- Suriyeli öğrencilere okula başlamadan uyumu kolaylaştırmak adına Türkçe kurslar açılabilir. Uyum sınıflarına alınarak, bu sınıflarda aldıkları eğitimin sonucunda yapılacak olan değerlendirmeye bakılarak normal eğitim öğretime devam ettirilebilir.
- Suriyeli öğrencilerin ailelerine çeşitli eğitimler, seminerler verilerek aileler çocukları konusunda ve özellikle okula devam konusunda bilinçlendirilebilir.
- Suriyeli öğrencilere yönelik açılacak kurslarda deyim, atasözü, mecaz anlamlı kelimelere yönelik çalışmalara ağırlık verilerek bu öğrencilerin Türkçe ve Hayat Bilgisi derslerine uyum sağlamaları kolaylaştırılabilir.
- Suriyeli öğrencilere kültürümüz, geleneklerimiz, göreneklerimiz hakkında bilgilendirilerek hem topluma hem de okula uyumları kolaylaştırılabilir.
- Suriyeli öğrencilerin sosyal ve kültürel faaliyetlere katılmaları sağlanarak uyum ve iletişimlerini kolaylaştırılabilir.
- Suriyeli öğrencilerin hem geldikleri sosyal ortam düşünüldüğünde hem de kendilerine yabancı bir toplum ve kültüre uyum süreci göz önünde bulundurulursa bu öğrencilere psikolojik destek verilmesi sağlanabilir.
- Okullarda öğretmen veli iletişiminin çok önemli olduğu ve öğrenci başarısını etkilediği düşünüldüğünde, etkili iletişimi sağlamak adına Suriyeli öğrencilerin velileri ile çeşitli etkinlikler yapılabilir.
- Suriyeli öğrencilere yönelik yapılacak çalışmalara yönelik öğretmenlerin görüşleri alınabilir.

KAYNAKLAR

- [1] Ak, N. (2020) *Yabancı uyruklu öğrencilerin okula uyumda karşılaştığı sorunlar* (Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- [2] Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı (6. Baskı)*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- [3] Bulut, S., Soysal-Kanat, Ö. & Gülçiçek, D. (2018). Suriyeli öğrencilerin Türkçe öğretmeni olmak: Suriyeli öğrencilerin eğitiminde karşılaşılan sorunlar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi*, 7(2), 1210-1238.
- [4] Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2020). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- [5] Culhane, S. F. (2004). An intercultural interaction model: Acculturation attitudes in second language acquisition. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*, 1(1), 50-61.
- [6] Hancock, R.D. & Algozzine, B. (2006). *Doing case study research*. New York: Teachers College Press.
- [7] Kesten, A., Kiroğlu, K. & Elma, C. (2010). Language and education problems of international students in Turkey. *Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 65-85.
- [8] Sarıtaş, E., Şahin, Ü., & Çatalbaş, G. (2016). İlkokullarda yabancı uyruklu öğrencilerle karşılaşılan sorunlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(1), 208-229.
- [9] Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (6. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [10] Yin, R. (1984). *Case study research: Design and methods (3. Basım)*. California: Sage Publications.

ÖZEL GEREKSİNİMİ OLAN ÇOCUKLARIN OYUN ÖZELLİKLERİ

Prof. Dr. Güneş SALI³

¹Yozgat Bozok Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
gunes.sali@yobu.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0001-5719-8618>

ÖZET

Özel gereksinimli çocuklar gelişim alanlarında gözlenen yetersizlikten dolayı akranlarından anlamlı derecede farklılık gösteren çocuklardır. Bu çocuklar normal gelişim gösteren akranlarıyla aynı gelişim aşamalarını takip etseler de gelişim hızları aynı değildir. Oyun her çocuğunun yaşamında olduğu gibi özel gereksinimi olan çocukların yaşamında da önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda oyun, özel gereksinimi olan ve olmayan tüm çocukların en temel haklarından biridir. Oyunun doğası gereği özel gereksinimi olan çocuklar bu etkinliklere hiçbir baskı ve ödül olmaksızın kendiliğinden katılmaktadırlar. Başka bir deyişle bu çocukların kendilerini en iyi şekilde gerçekleştirdikleri ve ifade ettikleri ortamlar oyun etkinlikleridir. Ayrıca, erken çocukluk eğitimi konusunda evrensel olarak kabul edilen görüşe göre çocuklar oyun aracılığıyla öğrenmektedirler. Nitel araştırma paradigması temelinde doküman incelemesi esasına dayalı olarak yürütülen bu çalışmada yetersizlik türüne göre oyun özellikleri üzerine bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, özel gereksinimli çocuk, oyun.

GAME FEATURES FOR CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS

SUMMARY

Children with special needs are children who differ significantly from their peers due to inadequacies in their developmental areas. Although these children follow the same developmental stages as their typically developing peers, their developmental rates are not the same. Play has an important place in the lives of every child, as well as in the lives of children with special needs. At the same time, play is one of the most fundamental rights of all children, with or without special needs. Due to the nature of play, children with special needs participate in these activities spontaneously, without any pressure or reward. In other words, play activities are the environments where these children realize and express themselves in the best way. Moreover, according to the universally accepted view of early childhood education, children learn through play. In this study, which was conducted on the basis of document analysis based on the qualitative research paradigm, information was given on game features according to the type of disability.

Key Words: Child, child with special needs, game.

³ Yozgat Bozok Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, gunes.sali@yobu.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0001-5719-8618>

1. GİRİŞ

Oyun çocukların gelişimsel becerilerinin bir yansıması ve aynı zamanda bilişsel, sosyal ve motor beceriler gibi çeşitli gelişim alanlarında çocukların yeni beceriler kazanmalarını destekleyen doğal ve kolay bir yoldur (Linder, 2008). Oyun kuramcıları oyunun, çocuğun gelişiminde kritik ölçüde önemli rolü olduğunu ve çocuğun sağlıklı gelişimi, mutluluğu ve yaratıcılık becerilerini içerdiğini belirtmektedirler (Erikson, 1985; Piaget, 1962; Rubin, Fein ve Vanderberg, 1983; Saracho, 1999; Vygotsky, 1966). Oyun araştırmacıları, çocuğun gelişiminde oyunun çok önemli olduğu konusunda ortak görüşe sahiptirler (Frey ve Kaiser, 2011; Lifter, 2005; Parten, 1933; Piaget, 1962; Saracho, 1999; Vygotsky, 1966). Oyun etkinlikleri sırasında, çocuklar keşfederek ve taklit ederek zengin öğrenme fırsatlarına sahip olurlar (Frey ve Kaiser, 2011; Hellendoorn, 1986). Erken çocukluk döneminde oyun, çocuğun öğrenme deneyimindeki rolü nedeniyle çok önemli bir çalışma alanı olarak da kabul edilmektedir (Şahin ve Özdemir, 2015).

Oyunun pek çok işlevi bulunmaktadır. Oyun, çocukların iletişim kurduğu, toplumsallaştığı, etrafındaki dünyaya ilişkin bilgiler öğrendiği, kendisini ve başkalarını anladığı, gelecekte kullanacağı bazı becerilerin alıştırmasını yaptığı bir araçtır. Oyun, çocuğun hayattaki en önemli işidir. Oyun yoluyla hayatta kalma becerilerini öğrenir ve içine doğduğu karmaşık dünyaya ilişkin bir düzen arar ve bulur. Oyun yoluyla bedenini kontrol etmeyi öğrenir. Beyni, gözleri, elleri, ayakları arasında uyumu ve dengeyi sağlamayı öğrenir. Oyun yoluyla çevresindeki somut dünyayı araştırır, keşfeder, buna ilişkin bilgiler toplar ve düşünmeyi öğrenir; yine oyun yoluyla duygusal sorunlarını dışa vurur ve ilkel duygularını kontrol etmeyi öğrenir. İnsanlarla daha duyarlı ve sağlıklı ilişkiler kurmayı öğrenir. Oyun yoluyla sosyal bir varlık olmayı ve kendi toplumu içinde yer almayı öğrenir. Oyun, çocuğun kendini iyi hissetmesini sağlar ve yaşamı dolu dolu yaşayabilmesi için gerekli olan becerileri kazanmasına yardımcı olur. Çocuklar oyun aracılığıyla en iyi öğrenirler. Dolayısıyla oyun her çocuğunun yaşamında olduğu gibi özel gereksinimi olan çocukların yaşamında da önemli bir yere sahiptir (Tüfekçioğlu, 2011).

Oyun her çocuk için temel bir hak olmasına karşın, özel gereksinimi olan çocuklar bu haklarından tam olarak yararlanamamaktadır (Kırcaali-İftar, Kurt, Ülke-Kürkçüoğlu; 2014). Özel gereksinimi olan çocuklar yetersizlikten etkilenme derecesine bağlı olarak oyun gelişiminde belirgin farklılıklar göstermektedirler (Aral ve Gürsoy 2007). Çocukta bilişsel, sosyal, iletişimsel ve/veya fiziksel olarak gelişim alanlarında yetersizlikler olduğunda oyun gelişimi de bu durumdan olumsuz olarak etkilenmektedir. Oyun gelişimseldir ve belli aşamaları vardır. Oyun becerilerinin ediniminde özel gereksinimi olan çocuklar da, normal gelişim gösteren çocuklar gibi aynı sıralamayı takip ederek oyun becerilerini kazanırlar. Ancak özel gereksinimi olan çocuklar akranlarına göre oyun becerilerini daha yavaş öğrenmekte ve oyunlarının niteliği ve niceliğinde de farklılıklar dikkati çekmektedir (Dunlap, 2009).

2. ÖZEL GEREKSİNİMİ OLAN ÇOCUKLARIN OYUN ÖZELLİKLERİ

Özel gereksinimli çocuklar gelişim alanlarında gözlenen yetersizlikten dolayı akranlarından anlamlı derecede farklılık gösteren çocuklardır. Bu çocuklar normal gelişim gösteren akranlarıyla aynı gelişim aşamalarını takip etseler de gelişim hızları aynı değildir (Akçamete, 2016). Normal gelişim gösteren çocuklar çevrelerindeki gözleyerek, taklit ederek oyunları öğrenirler. Çoğu zaman bu çocuklar yönlendirmeye gerek kalmadan çeşitli oyunlar oynadıkları gözlenir (Lovaas, 2003). Özel gereksinimi olan çocuklar ise kendiliğinden oyun kuramazlar ve doğrudan bir yetişkinin oyuna dâhil olmasına gereksinim duyarlar. Yapılan araştırmalar, yetersizlikten etkilenen çocukların oyun davranışlarının sıklığının ve çeşitliliğinin normal gelişim gösteren akranlarına oranla daha sınırlı olduğunu göstermektedir (Aslan, Özdemir, Demiryürek, ve Çotuk, 2015; Charman ve Baron-Cohen, 1997; Frey ve Kaiser, 2011; Jarrold, Boucher ve Smith, 1996; Lifter, 2005). Oyun becerilerinin gelişimi, normal gelişim gösteren çocuklarda olduğu gibi yetersizlikten etkilenen çocuklar için de oldukça önemlidir. Aşağıda özel gereksinimi olan çocukların yetersizlik türüne göre oyun özellikleri açıklanmıştır.

2.1. Dil ve Konuşma Güçlüğü Olan Çocukların Oyun Özellikleri

Dil ve konuşma terimlerinin birbiri yerine kullanılma eğilimi olsa da bu iki terim birbirinden oldukça farklıdır. Dil, insanların duygu ve düşüncelerini paylaşmak amacıyla kullandığı ortak kurallar sistemidir. “Dil” dendiğinde akla yalnızca sözel dil (konuşma) gelmemelidir; yazı ve işaret kullanımı da dildir. Konuşma ise duygu ve düşüncelerimizi içeren zihinsel temsillerimizin belirli kurallar çerçevesinde gerekli organlar yardımıyla fiziksel olarak üretildiği sistemdir. Bir çocuk duygu ve düşüncelerini aktarmak için gerekli dil bilgisine sahip olabilir fakat konuşma organları (dil, dudak vb.) işlevini gerektiği şekilde yerine getiremediğinde çocuk konuşamayabilir. Diğer yandan, başka bir çocuk konuşma organları işlevini kusursuz yerine getirdiği hâlde dil gelişimindeki aksaklıklar nedeniyle konuşamayabilir ya da her ikisi de aynı anda görülebilir (<https://dilkom.anadolu.edu.tr/sayfa/dil-bozuklugu-ve-konusma-bozuklugu-ayni-midir>). Bu durum dil ve konuşma bozuklukları olarak adlandırılmaktadır.

Dil ve konuşma güçlüğü olan çocukların oyun sırasında gözlemlenen temel yetersizlikleri çevresindeki bireylerle uygun şekilde iletişim kuramamalarıdır. Oyun sırasında diğer çocukları anlamada ve kendilerini uygun şekilde ifade etmede sorunları vardır. Çoğu zaman çocuklar arasındaki bu iletişimi öğretmen sağlamak durumunda kalmaktadır. Öğretmen oyunun tam bir katılımcısı olmasa da oyunu uzaktan izleyerek gerektiğinde müdahale etmelidir. Böyle durumlarda, görsel resimler ya da hazırlanan iletişim kartları öğretmenlerin işlerini kolaylaştırabilir. Örneğin, çocuk istediği oyun etkinliğini görsel fotoğrafına dokunarak seçebilir. Ancak bu konuda unutulmaması gereken temel nokta; dil ve konuşma güçlüğü olan çocukların iletişim gereksinimleri görsel ipuçları kullanılarak desteklense de, onların benzer seslerle de olsa gereksinimlerini ifade etmesi cesaretlendirilmelidir. Dil ve konuşma güçlüğü olan çocukların bazılarının bilişsel süreçlerinde de yetersizlik görülebilir. Bilişsel süreçlerdeki yetersizlik çocukların oyun davranışlarını da etkilemektedir. Örneğin, oyun ortamlarında bulunan oyuncaklara ya da nesnelere normal gelişim gösteren akranları gibi kolaylıkla aşına olmayabilirler ya da planlanan oyun için gerekli önkoşul becerilere sahip değildirler. Bu durum onların oyuna katılımlarında engel oluşturur. Ancak dil ve konuşma güçlüğü olan çocukların belirgin ek bir yetersizlikleri yoksa akranlarıyla benzer gelişim göstermesi muhtemeldir.

Çocukların oyun yoluyla dili gelişir ve oyun yoluyla farklı deneyimler kazanarak bilişsel süreçleri de desteklenir. Onlar, oyun içerisinde yeni oyuncakları keşfederek aşına oldukları oyuncaklara yenilerini ekleyebilirler. Dil ve konuşma güçlüğü olan çocukların eğitiminde unutulmaması gereken diğer önemli bir husus ise; çocuklar, oyunda kullanılan nesnelerin isimleri sorulduğunda gösterebilirler ama onları sözcük olarak ifade edemeyebilirler. Onların bu davranışlarını desteklemek için öğretmenler oyun sırasında örneğin, “Benim yiyeceklerimi koymak için tabağa ihtiyacım var. Senin yiyeceklerini koymak için neye ihtiyacın var?” gibi yönergelerle uygun sözcüğü söylemeleri için fırsatlar yaratmalıdırlar. Oyun ortamı, çocuklarda iletişim gereksinimi duyuran istekler uyandıracak şekilde düzenlenmelidir. Dil ve konuşma güçlüğü gösteren çocukların temel sorunlarından birisi de tüm yetersizlik gruplarında olduğu gibi sembolik oyun becerilerinde görülmektedir (Dunlap, 2009). Sembolik oyunlar bebeklerle konuşma, bebeği ayağında sallama, bebeğe mama verme ya da boş bardaktan su içme gibi hayal gücü ve yaratıcılığa dayalı oyunlardır. Zamanla konular insan ya da hayvanları taklit etme biçiminde farklılaşır (doktorculuk, polisçilik, bakkalcılık gibi) (Turan ve Özen, 2011). Alan yazında dil gelişimi ve sembolik oyun paralel geliştiği bildirilmektedir (Acarlar, 2001; Dunlap, 2009). Bu nedenle sembolik oyun gelişiminde daha sistematik öğretim ortamlarına gereksinim duyarlar (Dunlap, 2009).

2.2.Zihin Yetersizliği Olan Çocukların Oyun Özellikleri

Normal eğitim hizmetlerinden gereği gibi yararlanamayıp, özel eğitime gereksinim duyan pek çok gelişimsel yetersizlik gösteren çocuk bulunmaktadır. Gelişimsel yetersizlik kategorisi içinde yer alan en geniş alt kategorilerden biri de zihin engeldir. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde (2018) zihin engeli, “Zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren, buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan, bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan özel eğitim ve destek hizmetlere ihtiyaç duyan bireyi ifade eder.” şeklinde tanımlanmaktadır.

Zihin yetersizliği olan çocuklar yetersizlikten etkilenme derecesine bağlı olarak kendi içerisinde; eğitilebilir, öğretilbilir, ileri ve çok ileri derecede zihin engelli çocuklar olmak üzere üç grupta sınıflandırılır. Eğitilebilir zihin engelli bireyler, gelişimleri normallerden önemli bir farklılık göstermediği için genellikle okula başlayıncaya kadar farkına varılmazlar. Okul yaşantıları başladığında özellikle akademik çalışmalarda karşılaştıkları güçlükler sonucunda yetersizlikler ortaya çıkmaktadır. “Eğitilebilir” terimi bu gruba giren bireylerin okuma, yazma, matematik gibi temel akademik becerileri öğrenebileceklerini açıklamaktadır. Öğretilbilir zihin engelli bireylerin, genellikle yetersizlikleri okulöncesi dönemde fark edilmektedir. Bu bireylerin gelişim özellikleri normallerden önemli farklılıklar göstermektedir. **“Öğretilbilir” terimi iki anlama gelmektedir: 1)Temel akademik becerilerde eğitilemez, 2)Günlük yaşamın gerektirdiği sosyal uyum, pratik iletişim ve öz bakım becerilerini öğrenebilirler.** İleri ve çok ileri derecede zihin engelli bireylerin ise gerilikleri doğum anında ya da doğumu izleyen ilk günlerde fark edilir. Bazı basit öz bakım becerilerini öğrenebilirler. Ancak pek çoğu yaşamları boyunca sürekli bakım ve yardıma gereksinim duymaktadırlar (Turan ve Özen, 2011). Görüldüğü gibi, zihin engelli çocukların bilişsel becerilerde gösterdiği yetersizlik, diğer gelişim alanlarını da etkilemektedir.

Zihin yetersizliği olan çocuklar yetersizliğin derecesine bağlı olarak gelişim alanlarında bazı gecikme ve yetersizliklere sahip olmaları nedeniyle, oyun gelişim aşamalarında da yaşıtlarına göre farklılık göstermektedirler. Normal gelişim gösteren çocuklar, oyun becerilerini çok az bir yardımla ya da çevrelerinde oynanan oyunları model alarak öğrenirken, zihin yetersizliği olan çocuklar ise, yetişkin tarafından hazırlanan yapılandırılmış oyun ortamlarına gereksinim duymaktadırlar. Zihin yetersizliği olan çocuklar, öğrenme ortamlarında yaşadıkları başarısızlıklardan olumsuz etkilenirken, oyun sırasında yaptığı hataların başarısızlık olmadığını sadece oyunun bir parçası olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle oyun becerilerinin öğretimi, erken eğitim programının en önemli parçasını oluşturmaktadır.

Zihin yetersizliği olan çocukların normal gelişim gösteren yaşıtlarına göre oyun gelişim aşamalarında gösterdikleri yetersizlikler bebeklik döneminden başlamaktadır. Bu dönemde zihin yetersizliği olan çocuklar ince motor gelişimindeki yetersizlik nedeniyle, oyuncuğa uzanma ve eline aldığı oyuncuğu belli bir süre tutmada sorunlar yaşamaktadırlar. Normal gelişen çocuklar ise bu dönemde oyuncuğu rahatlıkla tutmakta, hatta nesnelere belli bir süre (bu bir çingıraksa) sallamaktadırlar. Bununla birlikte daha ileri yaşlarda zihin yetersizliği olan çocuklarda, ince motor gelişimde görülen yetersizlik tek başına oynanan halkaları çubuktan geçirme, tahta küplerle kule yapma, kâğıt üzerine basit karalamalar yapma, oyun hamuru ile oynama, birbirine bağımlı olmayan basit yap-bozları takıp çıkartma gibi manipülatif oyunlarda da ortaya çıkmaktadır (Turan ve Özen, 2011). Zihin yetersizliği olan çocuklar yetersizliklerinin doğası gereği daha çok kaba motor gelişimin ön planda olduğu basit düzeyde oyunları (örneğin, başlangıçta bu oyunlar şekil kovaşına şekil atma ve çıkarma, çekmeli bir oyuncuğu ipinden çekerek hareket ettirme gibi) oynama eğilimindedirler (Dunlap, 2009). Bu becerileri de başlangıçta son derece basit düzeydedir.

Zihin yetersizliği olan çocukların en belirgin yetersizliklerinden biri olan el göz koordinasyonunu ve dikkat süresini geliştirmede, yukarıda sayılan bu tür manipülatif oyunlardan sıklıkla yararlanılmakta, hatta eğitim programının önemli bir bölümünü bu tür oyunlar oluşturmaktadır. Ayrıca, zihin yetersizliği olan çocukların dikkat sürelerini arttırmada ve el göz koordinasyonunu geliştirmede manipülatif oyunların dışında grupla oynanan oyun etkinliklerinden de yararlanılmaktadır (Turan ve Özen, 2011).

Zihin yetersizliği olan çocukların yaşadıkları diğer bir sorun da, bilişsel becerilerdeki yetersizlikten dolayı oyuncaklarla nasıl oynanacağını öğrenmede yardıma gereksinim duymalarıdır. Normal gelişen çocuklar, belli bir oyuncuğun düğmesine bastığında çıkan müzik sesini ya da oyuncak plastik hayvan maketini bastırıldığında çıkan sesi deneme yanılma yoluyla ya da yetişkini model alarak çok kısa bir sürede öğrenirler. Ancak zihin yetersizliği olan çocuklar, çoğu zaman bu becerileri öğrenmede özel eğitim desteğine dayalı sistematik öğrenme ortamlarına gereksinim duymaktadırlar (Turan ve Özen, 2011).

Normal gelişen çocuklar iki yaşından itibaren günlük yaşamlarını canlandıran işlevsel ve sembolik oyunlara yönelirler. Zihin yetersizliği olan çocuklar ise, bu tür hayal gücüne ve yaratıcılığa dayanan oyunları oynamada yetersizdirler (Turan ve Özen, 2011). Hayal etme ve ya da herhangi bir şeyi başka bir nesnenin yerine kullanma ya da olmayan bir şeyi varmış gibi hayal etme davranışları karşısında kafaları karışabilir. Öğrendikleri oyunları tekrarlama

eğilimindedirler (Dunlap, 2009). Zihin yetersizliği olan çocukların ek olarak sahip oldukları dil gelişimindeki yetersizlik sosyal iletişimi başlatma ve başlatılan iletişimi sürdürmede yetersizliğe neden olmakta; yönlendirme olmadan oyun oynama fırsatı verildiğinde ise tek başına oynamakta ya da amaçsız davranışlarda bulunabilmektedir (Turan ve Özen, 2011). Oyun sırasında akranları ile karşılıklı diyalogları yetersiz olduğu için hayalî oyunlara katılamamakta, ya da akranları bu oyunlara onları dâhil etmemektedir. Oyun sırasında sıra alma ve oyuncakları paylaşma gibi sosyal davranışlarda sorunları olabilmektedir. Örneğin akranlarıyla oynadığı bir oyunda sıra ona gelmeden davranışı yapma, arkadaşının sırasına saygı göstermeme ya da oyuncu arkadaşından izinsiz alma, sadece kendisinin oynaması gibi davranış sorunları görülebilmektedir (Dunlap, 2009). Bu nedenle, sembolik ve işlevsel oyun oynamada olumlu modellere ya da yetişkinin onu yönlendirmesine gereksinim duymaktadırlar. İşlevsel oyunların yanı sıra sembolik oyun davranışları sınırlı olan Zihin yetersizliği olan çocuklara günlük yaşamlarında sıkça kullandıkları nesnelere sembolik olarak kullanımının öğretimi yapılabilir (Turan ve Özen, 2011).

Zihin yetersizliği olan çocukların bilişsel gelişim açısından dikkat sürelerinin normal gelişen çocuklara göre daha kısa olmasının sonucu olarak, belli bir oyunda kısa sürelerde oynayıp, hemen yeni bir oyun arayışı içine girmektedirler. Bu nedenle bu çocuklar, arkadaşlarıyla birlikte oynanan işbirliğine dayanan kurallı oyunları oynamada da sorunlar yaşamaktadırlar. Kuralları benimsemekte ve oyun sırasında verilen sorumlulukları yerine getirmede yetersizdirler. Bunun yanında büyük motor gelişimde gösterdikleri yetersizlik; nedeniyle arkadaşlarıyla birlikte oynanan karşılıklı top atıp tutma, oyun içerisinde koşma, zıplama gibi becerileri de bağımsız olarak yerine getirmede zorluk çekmekte ya da yaşatlarının bu davranışları gerçekleştirdiği süreden daha fazla süreye ve yetişkinin yardımına gereksinim duymaktadırlar. Bu nedenle zihin yetersizliği olan çocuklar, el becerilerine dayalı ince motor gelişimin yanında yürüme, oturma kalkma, koşma gibi temel kaba motor becerilerde de yetersizlikleri görüldüğünden, özellikle erken eğitim döneminde sistematik öğrenme ortamlarında eğitim sunulmalıdır. Bu ortamlarda zihin yetersizliği olan çocuklar grup oyunlarına katılmadan önce, bireysel olarak bu davranışların edinimi kazandırılmalıdır. Zihin yetersizliği olan çocuklar yaşlarının ilerlemesi ve aldıkları eğitimle birlikte, tek başına oyundan işbirlikçi oyuna doğru bir geçiş gösterdikleri, basit düzeyde oyun oynama davranışlarının azalıp, daha karmaşık oyun davranışlarında artış gösterdikleri görülebilmektedir (Turan ve Özen, 2011).

2.3.Otizimli Çocukların Oyun Özellikleri

Otizmin tanı kriterlerinden birisi iletişim becerilerinde görülen bozukluktur. Otizm, göz kontağı kuramama, sosyal gülümsememe, sınırlı ilgi alanı ve takıntılı davranışlar şeklinde gelişimin erken dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Sonraki dönemlerde sözel iletişimin başlamaması, çevreye duyarsız kalma, işitsel uyaranlara tepki vermeme şeklinde ilerlemektedir (Aksoy ve Şahin, 2016). Otizimli çocuklar kendilerini ifade etme, duyguları anlama ve yorumlama, sosyal ipuçlarını yakalama ve iletişim kurallarına uygun davranma gibi konularda pek çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Bu çocuklarda sesli uyaranlara tepki vermeme, ismi söylenildiğinde bakmama, sohbeti başlatamama ve sürdürmememe, bulunduğu ortama uygun söz kalıplarını kullanamama gibi problemler görülebilmektedir (Eigsti vd., 2011).

Otizimli çocukların üç temel alanda sorunlar yaşamaları bu çocukların oyun davranışlarında yetersizlikler yaşamasına neden olmaktadır. Bu üç temel alan: **sosyal etkileşim sorunları; sözel ve sözel olmayan iletişimde ve hayal gücünde sorunlar; sınırlı ve yinelenen ilgiler, etkinlikler ve davranışlardır.** Düşüncelerini, isteklerini ve hislerini diğerleriyle paylaşmada isteksiz olma, diğerlerinin hislerini düşüncelerini anlamada yetersizlik sosyal etkileşim davranışlarını olumsuz etkilemektedir. Karşılıklı konuşmada, iletişim başlatma ve sürdürmede hayalî durumları bir başka ifade ile soyut kavramları anlamada yetersizlikler gösterirler. Bu nedenle oyun ortamlarında otizimli çocuklar daha çok yalnız oynamayı tercih ederler. Oyun sırasında kendi dünyalarında gibi görünürler. Kendiliklerinden oyuncakları işlevlerine uygun şekilde oynamada zorlanırlar. Örneğin arabayı yerde ileri geri hareket ettirmek yerine, sadece tekerleklerini döndürebilirler, arabanın kapılarını açıp kapayabilirler ya da nesnelere gözünün önünde ileriye geriye hareket ettirirler. Oyuncakların rengi dokusu ya da kokusu gibi sadece tek bir özelliği ile ilgilenirler. Oyun sırasında konuşma replikleri görülebilir. Ancak bu konuşma iletişim amaçlı değildir. Daha çok duydukları sözcükleri tekrarlama, bir filmde ya da bir çizgi filmde bir diyalogu canlandırma şeklinde olabilir. Belli rutinlere alışırlar ve oyun sırasında aynılığı korumak isterler. Oyuna ara verildiğinde ya da oyunun bir parçası değiştiğinde tepki gösterebilirler.

Otizimli çocuklar kendiliğinden oyun kuramazlar, öğrendikleri eylemleri tekrarlar, yeni oyun araçlarını denemek yerine daha önceden edindikleri oyun becerilerini çok basit düzeyde kullanırlar. Hayalî oyunlarda isteksizdirler. Sembolik oyunda davranışları son derece sınırlıdır. Tüm bu sorunlar otizimli çocukların akranlarıyla benzer oyunlar oynamalarını ya da onlarla olan arkadaşlık ilişkilerini geliştirmelerini zorlaştırmaktadır (Dunlap, 2009; Kırcaali-İftar, Kurt ve Ülke-Kürkçüoğlu, 2014; Moor, 2008; Sucuoğlu, 2011). Oyun becerileri, otizimli çocukların yaşlılarıyla aynı ortamı paylaşabilmeleri ve onlarla etkileşime girebilmeleri için çok önemlidir. Ayrıca bu becerilerin kazanılması ile çocuğun boş zamanlarını daha iyi değerlendirebileceği, özellikle boş zamanlarda ortaya çıkan bazı davranış problemlerinin engellenebileceği de unutulmamalıdır (Sucuoğlu, 2011). Bu nedenle otizimli çocuklara gereksinimleri olan oyun becerileri özel öğretim teknikleri aracılığıyla öğretilmeli, öğrendikleri becerilerini uygun ortamlarda kullanmaları sağlanmalıdır (Dunlap, 2009; Sucuoğlu, 2011). Zihin yetersizliği olan çocukların eğitiminde olduğu gibi otizimli çocukların eğitiminde de erken dönemde sunulan yoğun davranışsal müdahaleler bu sorunların üstesinden gelmede etkili olabilir. Yoğun davranışsal müdahale programlarına katılan otizimli çocuklar okulöncesi eğitim ortamlarında daha az sorunlar yaşayabilmektedir (Dunlap, 2009; Kırcaali-İftar, Kurt ve Ülke-Kürkçüoğlu, 2014; Moor, 2008; Sucuoğlu, 2011).

2.4.İşitme Yetersizliği Olan Çocukların Oyun Özellikleri

İşitme yetersizliği, “işitme duyarlılığının kısmen veya tamamen kaybindan dolayı özel eğitim ve destek hizmetine ihtiyacı olan birey” olarak tanımlanmıştır (MEB, 2018). İşitme yetersizliği olan çocuklar, zihin yetersizliği ve otizimli çocuklarda olduğu gibi oyun becerilerini sistematik olarak basamaklar hâlinde öğrenmeye ihtiyaç duymazlar. Onlar çevrelerindeki çocukları gözleyerek ve taklit ederek uygun oyun formlarını öğrenebilirler. Bu nedenle normal gelişim gösteren akranlarıyla bir arada olmaları, gözlem yaparak ve onların oyunlarına katılarak öğrenmeleri açısından önemlidir. İşitme yetersizliği olan çocuklar işitme yetersizliğinin derecesine bağlı olarak oyunlarda görme duyusundan yararlanırlar. Bir oyuncakla oynamanın

inceliklerini, yani oyuncağın detaylarını keşfedemeyebilirler. Örneğin oyuncak arabanın tekerleği kırıldığında bunu fark etmeyebilirler. Onlar oyunda daha çok fiziksel eylemler sergilerler. Örneğin yakalamak, itmek ve arzu ettikleri bir nesneyi elde etmek gibi. Oyunlar sırasında arkadaşlarının konuşmalarını, kendilerinden isteneni anlamazlar ya da oyunun doğasına uygun ortaya çıkan sesleri (araba sesi, hayvan sesi, müzik sesi, vb.) fark etmezler. Bu nedenle bazı durumlarda normal gelişim gösteren akranlarının oyun sırasında duydukları heyecanı yaşayamayabilirler. Bu nedenle işitme yetersizliği olan çocuklar akranlarının oyununa katılabilmek için yetişkinin veya diğer arkadaşlarının yardımına gereksinim duyarlar. İşitme yetersizliği olan çocukların oyun gelişimi normal gelişim gösteren çocuklarla aynı yolları izleyerek gelişir. Ancak bu gelişim, yaşa göre gecikmiştir. Onlar oyun sırasında yeterli sözel iletişim becerileri olmadan da sosyal etkileşimi sürdürebilirler. Yetersiz dil gelişimine karşın sembolik oyun davranışları da gelişebilir. Özellikle okulöncesi dönemde işitme yetersizliği olan çocuklara oyun olanakların sağlanması dil edinimi için olduğu kadar sosyal ve bilişsel gelişimin sağlanması içinde önemli fırsatlar yaratmaktadır (Dunlap, 2009; Özen, 2010; Turan ve Özen, 2011).

2.5.Görme Yetersizliği Olan Çocukların Oyun Özellikleri

Görme yetersizliği "Görme gücünün kısmen ya da tamamen kaybindan dolayı özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey" şeklinde tanımlanmaktadır (MEB, 2018). Görme yetersizliği olan çocukların temel sorunları görme duyularının sınırlılığıdır.

Gelişimsel yetersizlik sergilemeyen görme engelli çocukların oyunlarında görsel uyarıların sınırlılığı nedeniyle normal gelişim gösteren çocukların oyunlarından farklı oyun davranışları gözlenebilmektedir (Fewel ve Kaminski, 1988; Özdemir, Gürel, Ceyhun, Şahin ve Küçüközyiğit, 2011). Örneğin görme yetersizliği olan çocukların oyun sırasında gören akranlarına oranla daha çok yalnız oynamayı tercih ettikleri ve genellikle nesnelere sallama, vurma gibi fiziksel hareket ve işitsel uyarım sağlayan oyun rutinleri sergiledikleri gözlenmektedir (Fewel ve Kaminski, 1988; Kılıçoğlu, 2006). Gören çocuklarla karşılaştırıldığında görme yetersizliği olan çocukların oyunlarında üç büyük farklılık olduğu ifade edilmiştir (Fewell ve Kaminski, 1988). Bunlar, çevrenin keşfinde gecikme, daha az ayrıntılı oyun rutinleri, taklit ve sembolik oyunda gecikmelerdir. Araştırmacılar görme yetersizliği olan çocukların oyunlarının gören akranlarına göre daha az yaratıcı olduğunu belirtmişlerdir (Brambring ve Troster, 1992; Fewel ve Kaminski, 1988; Kılıçoğlu, 2006; Özdemir ve diğ., 2011; Parsons, 1986; Recchia, 1987; Skellenger ve Hill, 1994). Bununla birlikte bazı araştırmacılar 3-4 yaşlarındaki görme yetersizliği olan çocukların gören akranları ile oldukça benzer oyunları sergilediklerini de açıklamışlardır (Fewel ve Kaminski, 1988; Olson, 1983). Yapılan araştırmalar görme yetersizliği olan çocukların daha çok manipülasyonla (Parsons, 1986), tekrarlı oyunlarla (Hughes, Dote-Kwan ve Dolendo, 1998; Olson, 1983; Parsons, 1986) ve görme yetersizliği olmayan çocuklara göre daha az işlevsel oyunlarla zaman geçirdiklerini (Lewis, Norgate, Collis, Reynolds, 2000; Parsons, 1986), oldukça düşük düzeyde sembolik oyun becerileri sergilediklerini ya da hayali oyunlara katılmadıklarını (Andersen, Dunlea ve Kekelis, 1984; Hughes, Dote-Kwan ve Dolendo, 1998; Olson, 1983) ve çoğu zaman da oyun materyalleri ya da oyun arkadaşları ile etkileşime girmediklerini göstermektedir (Preisler ve Palmer, 1989; Rogow, 1981). Bununla birlikte yapılan çalışmalar görme yetersizliği olan bir çocuğa sağlanabilecek uygun çevrenin çocuğun gelişimsel sorunlarını

azaltacağı gibi oyun için gerekli bilişsel, motor, dil, duygusal ve sosyal becerileri kazanmasına da katkı sağlayacağını göstermektedir (Filaccio, 2008; Kirk, Gallagher ve Anastasiow, 2000; Şahin ve Özdemir, 2015). Görme yetersizliği olan çocuklar oyun araç gereçlerini görme dışında diğer duyarını kullanarak keşfederler. Oyuncak ya da nesnelerin işlevleri yerine oyuncakların büyüklüğü, şekli, dokusu gibi özellikleriyle daha çok meşgul olurlar. Bu nedenle görme yetersizliği olan çocukların oyun çevrelerinden yararlanmaları için onların görme duyarından çok, diğer duyarına hitap edecek araç gereçler tasarlanmalıdır (Dunlap, 2009). Araştırmacılar gerekli desteğin sağlanması ve cesaretlendirme aracılığı ile görme yetersizliği olan çocukların yaşlarına uygun oyunlar oynamaya yönlendirilebileceklerini belirtmektedirler (Warren, 1984; Şahin ve Özdemir, 2015).

2.6. Bedensel Yetersizliği Olan Çocukların Oyun Özellikleri

Bedensel yetersizliği olan çocukların bağımsız hareket edebilme becerileri ve devimsel koordinasyonları sınırlıdır. Etkinlikler sırasında hareket etmekten çekindikleri için daha çok pasif kalmayı tercih ederler. Bu çocuklarda denge bozuklukları görülür. Yürüme, koşma, tırmanma gibi hareketlerden kaçınırlar. Kendilerine güvenleri azdır. Yetersizlikten etkilenme düzeylerine göre sosyal uyum, dil ve öğrenme güçlükleri görülebilir. Bu durum onların oyun becerilerine de yansımaktadır. Bedensel yetersizliği olan çocukların oyun etkinliklerine etkili şekilde katılımlarını sağlamada yapılması gereken iki temel şey; sınıf ortamının onlar için düzenlenmesi ve özel olarak tasarlanmış araçların kullanılmasıdır. Örneğin çocuklar sınıf içinde tekerlekli sandalye, kol değneği ya da yürüteç kullanarak hareket edebilecek alana sahip olmalıdırlar. Bedensel yetersizliği olan çocuklar akranları için tasarlanmış masalarda rahat bir şekilde oturamayabilirler. Masalar onların fiziksel gelişimine uygun yükseklikte olmalıdır. Özellikle tekerlekli sandalyede oturan çocuklar için masaların yükseklikleri ayarlanmalıdır. Bu nedenle bedensel yetersizliği olan çocuklar için özel tasarlanmış masalar sınıflarda bulunmalıdır. Bedensel yetersizliği olan çocuklar yer etkinliklerinde zorlanabilirler. Diğer çocuklarla bloklarla oynama gibi yerde oynamanın planlandığı etkinlikler bedensel yetersizliği olan çocuklarla masada gerçekleştirilmelidir. Bu çocuklar ince ve kaba motor becerilerde yetersizlik yaşadıkları için farklı şekilde tasarlanmış oyun araç gereçlerine ihtiyaç olabilir. Bedensel yetersizliği olan çocuklara yönelik oyun etkinlikleri planlanırken bir fizik tedavi uzmanının desteği de mutlaka alınmalıdır (Dunlap, 2009)

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Oyun, normal gelişim gösteren çocuklar olduğu gibi özel gereksinimli çocuklarda da çok önemlidir. Özel gereksinimli çocuklar normal gelişim gösteren çocukların oyun gelişim süreçlerini gecikmeli olarak takip ederler, ancak akranları ile aynı düzeyde öğrenemezler. Bu nedenle özel gereksinimli çocukların oyun gelişimlerinin erken dönemden itibaren takip edilmesi ve ihtiyaç duyulan desteğin verilmesi gerekmektedir. Özel gereksinimli çocuklar sahip oldukları yetersizliğin türü ve derecesine göre oyunda çeşitli problemler yaşarlar.

Dil ve konuşma güçlüğü olan çocukların oyun sırasında gözlemlenen temel yetersizlikleri çevresindeki bireylerle uygun şekilde iletişim kuramamalarıdır. Oyun ortamı, çocuklara iletişim gereksinimi yaratan doğal fırsatlar sunmalı ve çocuklar bu ortamda diğerlerini anlamaya ve kendini ifade etmeye özendirilmelidir.

Zihin yetersizliği olan çocuklar bilişsel becerilerdeki yetersizlikten dolayı oyuncaklarla nasıl oynanacağını öğrenmede yardıma gereksinim duyarlar. Bu çocukların, oyun becerilerinin öğretiminde özel eğitim desteğine dayalı yapılandırılmış öğrenme ortamlarına gereksinimleri vardır.

Otizmlı çocukların en temel yetersizliklerinden biri sosyal etkileşim becerileri olup, bu çocuklar oyunlar sırasında akranlarıyla iletişim kurmamakta ve akranlarıyla oynamamaktadırlar. Otizmlı çocuklarda sembolik oyunlar genellikle çok az ortaya çıkmaktadır. Oyunlar sırasında hayal gücü ve oyunlarının çeşitliliği çok az görülmektedir. Bu nedenle otizmlı çocuklara gereksinimleri olan oyun becerileri öğretilmeli, öğrendikleri becerilerini uygun ortamlarda kullanmaları sağlanmalıdır.

İşitme kaybının derecesi arttıkça işitme yetersizliği olan çocuğun kendi konuşmasının anlaşılması gibi ifade edici dil becerilerinde ve karşısındaki kişinin konuşmasını anlama gibi alıcı dil becerilerinde yetersizlik artmaktadır. Özellikle okulöncesi dönemde işitme yetersizliği olan çocuklara oyun olanaklarının sağlanması, dil edinimi için olduğu kadar sosyal ve bilişsel gelişimin sağlanması için de önemli fırsatlar yaratacaktır.

Yapılan çalışmalar görme yetersizliği olan çocuğa sağlanabilecek uygun çevrenin, çocuğun gelişimsel sorunlarını azaltacağı gibi oyun için gerekli bilişsel, motor, dil, duygusal ve sosyal becerileri kazanmasına da katkı sağlayacağını göstermektedir

Bedensel yetersizliği olan çocukların bağımsız hareket edebilme becerileri ve devimsel koordinasyonları sınırlıdır. Etkinlikler sırasında hareket etmekten çekindikleri için daha çok pasif kalmayı tercih ederler. Bu çocuklara yönelik oyun etkinlikleri planlanırken bir fizik tedavi uzmanının desteği de mutlaka alınmalıdır.

Özel gereksinimi olan çocuklar kendiliğinden oyun kuramazlar ve doğrudan bir yetişkinin oyuna dâhil olmasına gereksinim duyarlar. Bu nedenle özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin özel gereksinimi olan çocuklardan oyun davranışları konusunda çok fazla beklentileri yoktur. Çoğu zaman onların kendi gelişimsel düzeyinde oynamalarına izin verirler. Bu temel gerekçeyle özel eğitim ortamlarında öğretmenler, özel gereksinimi olan çocukların oyunun farklı türlerini uygun oyuncaklarla oynamalarına fırsat verecek ortamları hazırlamak durumundadırlar (Dunlap, 2009).

KAYNAKÇA

- [1] Acarlar, F. (2001). Sembolik oyunun dil gelişimi ve dil bozukluklarıyla ilişkisi. *Özel Eğitim Dergisi*, 3(1), 25-33.
- [2] Akçamete, G. (2016). Özel eğitime başlangıç. *Özel eğitim içinde* (s.29- 74). (Ed.: G. Akçamete). Ankara: Kök Yayıncılık.
- [3] Aksoy, V. & Şahin, Ş. (2017). Otizm spektrum bozukluğu (OSB): Tarama, tanılama ve değerlendirme. *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu içinde*. Ankara: Pegem Akademi.

- [4] Andersen, E.S., Dunlea, A., & Kekelis, L.S. (1984). Blind children's language: Resolving some differences. *Journal of Child Language*, 11, 645-664.
- [5] Aral, N. ve Gürsoy, F. (2007). Özel eğitim gerektiren çocuklar ve özel eğitime giriş, Ankara: Morpa Yayınları.
- [6] Aslan, C., Özdemir, S., Demiryürek, P., & Çotuk, H. (2015). Görme yetersizliğinden etkilenen ve normal gelişim gösteren çocukların oyun çeşitlilik ve karmaşıklık düzeylerinin incelenmesi. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 7(2), 212-237.
- [7] Brambring, M., & Troster, H. (1992). On the stability of stereotyped behaviors in blind infants and preschoolers. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 86, 105-110.
- [8] Charman T., & Baron-Cohen S. (1997). Brief report: Prompted pretend play in autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 27(3), 325-332.
- [9] Dunlap, L. L. (2009). *An Introduction to Early Childhood Special Education Birth to Age Five*. New Jersey: Upper Saddle River.
- [10] Eigsti, I. M., Marchena, A. B., Schuh, J. M., & Kelley, E. (2011). Language acquisition in autism spectrum disorders: A developmental review. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5(2), 681-691.
- [11] Erikson, E.H. (1985). *The life cycle completed*. New York: Norton.
- [12] Fewell, R.R., & Kaminski, R. (1988). Play skills development and instruction for young children with handicaps. In S.L. Odom & M.B. Karnes (Eds.), *Early intervention for infants and children with handicaps: An empirical base* (pp. 145-158). Baltimore, MD: Paul H. Brookes.
- [13] Filaccio, M.D. (2008). *Child-centered play therapy for children with low vision: A multiple case study*. ProQuest Dissertations & Theses. University of Northern Colorado.
- [14] Frey, J.R., & Kaiser, A.P. (2011). The use of play expansions to increase the diversity and complexity of object play in young children with disabilities. *Topics in Early Childhood Special Education*, 31, 99-111.
- [15] Hellendoorn, J. (1986). Play introduction. In R. van der Kooij & J. Hellendoorn (Eds.), *Play, play therapy, play research* (pp. 11-16). Amsterdam, The Netherlands: Swets & Zweitlinger.
- [16] Hughes, M., Dote-Kwan, J., & Dolendo, J. (1998). A close look at the cognitive play of preschoolers with visual impairments in the home. *Exceptional Children*, 64, 451-462.
- [17] Jarrold, C., Boucher, J., & Smith, P. (1996). Generativity deficits in pretend play in autism. *British Journal of Developmental Psychology*, 14, 275-300.

- [18] Kılıçoğlu, M. (2006). *Anasınıfı, hazırlık ve ilköğretim birinci sınıflarda okuyan görme engelli öğrencilerin oyunlarının değerlendirilmesi: Karşılaştırmalı bir araştırma*. (Yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- [19] Kırcaali-İftar, G., Kurt, O., & Ülke-Kürkçüoğlu, B. (2014). *Otizmlili çocuğumu tanımak istiyorum*. İstanbul: Tohum Otizm Vakfı Yayınları.
- [20] Kirk, S.A., Gallagher, J.J., & Anastasiow, N.J. (2000). *Educating exceptional children*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- [21] Lewis, V., Norgate, S., Collis, G., & Reynolds, R., (2000). The consequences of visual impairment for children's symbolic and functional play. *British Journal of Developmental Psychology*, 18, 449-464.
- [22] Lifter, K., Ellis, J., Cannon, B., & Anderson, S.R. (2005). Developmental specificity in targeting and teaching play activities to children with pervasive developmental disorders. *Journal of Early Intervention*, 27, 247- 267.
- [23] Linder, T.W. (2008). *Transdisciplinary play-based assessment 2*. Baltimore, MD: Brookes.
- [24] Lovaas O. I. (2003). *Teaching Individuals with Developmental Delays: Basic Interventions Techniques*. Austin, Texas: Pro-ed.
- [25] MEB (2018). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği [ÖEHY]. (2018). T.C. Resmî Gazete, (30471), 7 Temmuz 2018, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm>.
- [26] Moor, J. (2008). *Playing, Laughing and Learning with Children on the Autism Spectrum: A Practical Resources of Play Ideas for Parents and Careers*. London, UK: Jessica Kingsley.
- [27] Olson, M.R. (1983). A study of the exploratory behavior of legally blind and sighted preschoolers. *Exceptional Children*, 50, 130-138.
- [28] Özen, A. (2010). Özel gereksinimli çocuklar ve oyun, *Erken çocukluk eğitimi* Ed. H. Diken 434-457, Ankara: Pegem Akademi
- [29] Özdemir, S., Gürel, Ö., Ceyhun, A.T., Şahin, R., & Küçüközyiğit, M.S. (2011). *Okul öncesi dönemde görme engelli çocuklarla normal gelişim gösteren çocukların oyun davranışlarının karşılaştırılması*. 21. Ulusal Özel Eğitim Kongresi. Kıbrıs.
- [30] Parsons, S. (1986). Function of play in low vision children (Part 2): Emerging patterns of behavior. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 80, 777-784.
- [31] Parten, M. (1933). Social play among preschool children. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 28, 136-147.
- [32] Piaget, J. (1962). *Play, dreams, and imitation in childhood*. New York: Norton,

- [33] Preisler, G., & Palmer, C. (1989). Thoughts from Sweden: The blind child goes to nursery school with sighted children. *Child Care, Health and Development*, 5, 45-52.
- [34] Recchia, S.L. (1987). *Learning to play-common concerns for the visually impaired preschool child*. Los Angeles: Blind Children's Center (ERIC Document Reproduction Service, No. ED 292240).
- [35] Rogow, S.M. (1981). Social routines and language play: Developing communication responses in developmentally delayed blind children. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 77, 1-4.
- [36] Rubin, K.H., Fein, G.G., & Vandenberg, B. (1983). *Handbook of child psychology: Socialization personality and social development*. New York: Wiley Publishing.
- [37] Saracho, O.N. (1999). A factor analysis of pre-school children's play strategies and cognitive style. *Educational Psychology*, 19(2), 165-180.
- [38] Skellenger, A.C., & Hill, E.W. (1994). Effects of a shared teacher-child play intervention on the play behaviors of three young children who are blind. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 88, 433-445.
- [39] Sucuoğlu, B. (2011). Engelli çocuklarda oyun gelişimi: Otistik çocuklar, *Çocukta oyun gelişimi* Ed. Ü. Tüfekçioğlu, 211-227, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- [40] Şahin, R. & Özdemir, S. (2015). Okulöncesi dönem görme engelli çocukların oyun çeşitlilik ve karmaşıklık düzeyini arttırmada genişletme tekniğinin etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 16(2), 101-120.
- [41] Turan, Z. & Özen, A. (2011). Engelli çocuklarda oyun gelişimi: İşitme engelli çocuklar, zihin engelli çocuklar, *Çocukta oyun gelişimi* Ed. Ü. Tüfekçioğlu, 185-210, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- [42] Tüfekçioğlu, Ü. (2011). Çocuk eğitiminde oyun ve önemi, *Çocukta oyun gelişimi* Ed. Ü. Tüfekçioğlu, 2- 36, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- [43] Vygotsky, L.S. (1966). Play and its role in the mental development of the child. *Soviet Psychology*, 12(6), 62-76.
- [44] Warren, D. (1984). *blindness and early childhood development*. New York: American Foundation for the Blind.
- [45] <https://dilkom.anadolu.edu.tr/sayfa/dil-bozukluğu-ve-konuşma-bozukluğu-aynı-mıdır> (Erişim tarihi: 20.11.2024)

ÖĞRETMEN ADAYLARININ ORGAN/DOKU NAKLİ VE BAĞIŞINA BAKIŞI:

Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Formasyon Öğrencileri Örneğinde

Doç. Dr. Ercan ŞAHBUDAK

Cumhuriyet Ün. Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü,
esahbudak@cumhuriyet.edu.tr- [0000-0003-1059-591X](tel:0000-0003-1059-591X)

Organ bağıışı, modern tıbbın en önemli ve insani yönlerinden biri olarak, hayat kurtarma potansiyeli taşıyan bir süreçtir. Her yıl, organ yetmezliği nedeniyle hayatını kaybeden binlerce insan, uygun bir organ beklerken zamanla yarışmaktadır. Bu bağlamda, organ bağıışı, sadece bireyler için değil, aynı zamanda toplum için de büyük bir anlam taşır. Ancak, organ bağıışı ve nakli konusundaki tutumlar, kültürel, etik ve sosyal faktörlerden etkilenmektedir. Özellikle öğretmen adayları gibi geleceğin eğitimcileri, bu konudaki farkındalıkları ve tutumlarıyla toplumun bilinçlenmesine katkıda bulunabilirler.

Ülkemizde organ/doku nakli yapabilen merkezler olduğu halde organ nakilleri yeterli düzeyde değildir. Organ bekleme listelerinde, çok sayıda hasta, uygun organ bulunamadığı için yaşama veda etmektedir. Organ nakillerinin yeteri kadar olmamasının nedeni organ bağıışlarının az olmasıdır. Organ bağıışlarının az olmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. İnsanlar, organ naklinin dinen caiz olmadığından, organ çıkarımı sırasında beden bütünlüğünün bozulacağı, bağıışlanan organların istemediği insanlara verilebileceği gibi çok değişik bahaneler ortaya sürmektedir. Nakledilecek organ bulunamayınca nakillerde yapılmamaktadır.

Bu çalışma ile organ/doku bağıışlarının az olmasının nedenleri ile formasyon öğrencilerinin organ/doku nakli ve bağıışı konusunda ki bilgi düzeylerinin ölçülmesi hedeflenmiştir. Öğretmen adaylarının bu alandaki tutumları, sadece kendi meslek hayatlarını değil, aynı zamanda öğrencileri ve toplum üzerindeki etkilerini de şekillendirecektir. Bu bağlamda, organ bağıışının önemi ve öğretmenlerin bu konudaki rolü çalışmada vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Organ Nakli, Kültür, Toplumsal Yapı, Sağlık Sistemi, Üniversite

Teacher Candidates' Perspectives On Organ/Tissue Transplantation And Donation:

In The Example Of Formation Students Of Cumhuriyet University Faculty Of Education

Abstract

Organ donation is one of the most important and humane aspects of modern medicine and is a potentially life-saving process. Every year, thousands of people who die due to organ failure are racing against time while waiting for a suitable organ. In this context, organ donation has great meaning not only for individuals but also for society. However, attitudes towards organ donation and transplantation are influenced by cultural, ethical and social factors. Future educators, especially prospective teachers, can contribute to raising public awareness with their awareness and attitudes on this issue.

Although there are centers in our country that can perform organ/tissue transplantation, organ transplantation is not sufficient. On organ waiting lists, many patients die because suitable organs cannot be found. The reason why there are not enough organ transplants is that organ donations are low. There are various reasons why organ donations are low. People put forward

various excuses such as organ transplantation is not religiously permissible, body integrity will be damaged during organ removal, and donated organs can be given to people they do not want. Since the organ to be transplanted cannot be found, transplantations are not performed.

This study aims to measure the reasons why organ/tissue donations are low and the knowledge level of formation students about organ/tissue transplantation and donation. Teacher candidates' attitudes in this area will shape not only their own professional lives, but also their impact on their students and society. In this context, the importance of organ donation and the role of teachers in this regard are emphasized in the study.

Key Words: Organ Transplantation, Culture, Social Structure, Health System, University

GİRİŞ

Organ nakli, son dönem organ yetmezliğine giren hastalar için tek ve geçerli bir tedavi şeklidir. Ülkemiz organ nakli alanında oldukça kaliteli merkez ve yetişmiş personellere sahiptir aynı zamanda ülkemizde kornea, kemik iliği gibi dokular ile kalp, karaciğer, akciğer, böbrek, ince bağırsak, pankreas gibi organlar nakledilebilmektedir. Yeterli organ nakli merkezleri ve kaliteli personellere sahip olmamıza rağmen ülkemizde organ nakli bağıışı oldukça düşük seviyelerde seyretmektedir. Uygun organ temin edilemeyen hastalar, organ bekleme listelerinde uzun süre beklemekte ve hatta yaşamlarına veda etmektedirler. Hastalarına kadavra donör çıkmayan hasta yakınları canlı donör olmaktadır. Oysa ki organ nakillerinde arzu edilen, gerekli organın, canlıdan değil kadavradan temin edilmesidir. Organ nakillerinde kullanılan organların kadavra donörlerden karşılanması ülkenin gelişmişlik düzeyini göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde kadavra donörden organ temini canlı donörlerin sayısından çok daha fazladır. Naklettiği organı tamamıyla kadavra donörden karşılayan hiçbir ülke yoktur. Ancak bizim ülkemizde kadavra donör sayısı oldukça azdır.

Organ bağıışlarının az olmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. İnsanlar, organ naklinin dinen caiz olmadığından, organ çıkarımı sırasında beden bütünlüğünün bozulacağı, bağıışlanan organların istemediği insanlara verilebileceği gibi çok değişik bahaneler ortaya sürmektedir. Görünen odur ki, organ bağıışı ateşin düştüğü yeri yaktığı bir sorun olarak algılanmaktadır. Sağlıklı insanlar arasında bir gün kendileri ya da yakınları için organ beklemek zorunda olacağı düşüncesi yeteri kadar yerleşmiş değildir. Oysa ki organ yetmezliğinin çok çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenler; konjenital bozukluklar, hepatit gibi viral enfeksiyonlar, yanlış ilaç kullanımı, halk arasında meşhur olan bitkisel çay- tablet-ilaç kullanımı, hatta zehirli mantar tüketilmesi, beslenme bozuklukları, aşırı alkol kullanımı gibi çok geniş bir yelpaze içinde karşımıza çıkmaktadır. Bu da göstermektedir ki organ yetmezliği herkesin başına her an gelebilir. Bir insanın yaşaması, tıbben ölmüş bir insanın yakınlarının, bağıışlayacağı organlara bağlıdır. Bağıışlanan her organ, tekrar hayat bulan bir candır. Çünkü son dönem organ

yetmezliğine girmiş bir hasta aslında sadece soluk alıp-veren bir bedenden başka bir şey değildir. Ne sosyal ne iş ne aile yaşamı yoktur. İlaçlara, makinelere, doktorlara, hastanelere bağımlı bir hayat sürmektedir. Bu durumdan kurtuluşun yolu ise hasta organ yerine işlevlerini yerine getirebilen sağlıklı bir organ nakledilmesidir.

Organ bekleme listesinde kayıtlı olan hastalar ve yakınları her an kendileri için uygun donör bulunduğu haberini veren telefon beklemektedir. Maalesef bu telefon çoğu hasta için çalmamaktadır. Ülkemizde organ bağışısı milyonda 2.0 iken binlerce hasta organ beklemektedir.

Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi formasyon öğrencilerinin organ nakli ve bağışısına bakışı konusundaki farklılıkları araştırmanın konusunu oluşturmaktadır

Çalışmanın amacı, Öğretmen adaylarının organ nakli ve bağışısı hakkında bilgi düzeylerinin ölçülmesi ve organ bağışısı yetersizliğinin nedenlerinin ortaya çıkarılmasıdır. Binlerce hasta, organ bekleme listelerinde yaşama veda etmektedir. Beyin ölümü teşhisi almış kişilerin yakınları, organ bağışısında bulunmak istememektedir. İnsanların da yaşarken organ bağışısında bulunmadıkları gözlemlenmektedir.

Bilindiği üzere ülkemizde organ bağışısı oldukça az yapılmaktadır. Organ bekleyen hastaların çaresizliğine haberlerde yer verilmektedir. Organ nakli ve bağışısının önemi televizyon programlarına konu olmaktadır. Son yıllarda kadavra bağışılar artış gösterse de, ihtiyaç duyulandan çok altındadır. Türkiye, kadavra bağışılar konusunda gelişmiş ülkelerden oldukça geridedir. Bu çalışma organ bağışısının yetersizliğinde hangi faktörlerin daha ağır bastığını ortaya koymasından ve organ nakli konusunda bir nebze de olsa farkındalık yaratabilecek olması açısından önem taşımaktadır.

Bu araştırma ile formasyon öğrencilerinin, organ/doku nakli ve bağışısı konusundaki bilgi düzeyleri ile organ/doku nakli ve bağışısı hakkındaki görüşleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Beyin Ölümü

İnsana insan olma özelliğini veren ve en önemli organ olan beyin, vücudu yönetme olanak ve yeteneğini tamamen ve geri dönüşümü olmayacak şekilde kaybetmesidir (Er, 2008:104). Beyin ölümü; tüm beyin, beyincik ve hayati merkezlerin yer aldığı beyin sapı denilen özel beyin bölgesinin fonksiyonlarının geri dönüşümsüz şekilde kaybolduğu ve mutlak ölümle sonuçlanan bir süreçtir. Bu durumdaki hastanın tüm yaşamsal fonksiyonları yaşam destek ünitesiyle sağlanmaktadır. Beyin ölümü gerçekleşen hastanın sadece kalbi atmaktadır,

nabızı ve kalp atımları hissedilebilmektedir. Tek yaşam göstergesi kalp atımıdır. Hasta solunumunu kendi sağlayamaz, solunum cihazına bağlıdır. Yaşam destek ünitesinden ayrılır ayrılmaz kalp atımı ve solunumları da kaybolur.

Bitkisel Hayat

Beynin düşünce, konuşma ve istemli kas hareketinden sorumlu olan üst merkezi işlevini yitirmesidir. Beynin diğer alt ve orta merkezleri çalıştığı için kişi tıbbi olarak hayattadır (www.nedirnedemek.com) Hasta kendi kendine solum yapmaktadır. Yaşam destek ünitesine bağlı değildir. Düşünme, konuşma ve hareket etme yeteneğini kaybetmiştir.

Doku

Organları meydana getiren, şekil ve yapı bakımından benzer olan ve aynı vazifeyi gören, birbirleriyle sıkı ilgisi olan aynı kökten gelen hücreler topluluğuna verilen isimdir. Örneğin; kalp, kornea, kemik, kemik iliği, kırık, kas dokusu, bağ dokusu gibi (Öztürkler,2003:195).

Donör

Kan, organ ya da doku veren kişi (www.nedirnedemek.com, erişim 13.02.2015). Organ bağıışı, kadavra ve canlı olarak iki türlü yapılmaktadır. Canlıdan sadece çift organlardan biri ya da karaciğerin bir parçası gibi vericinin hayatını tehlikeye sokmayacak organlar alınabilmektedir.

Kadavra

Tıp öğretiminde, üzerinde çalışma yapılan, ölü insan veya hayvan vücudu. Ölü beden (www.nedirnedemek.com).

Konjenital

Doğuştan var olan, kalıtsal olmayan ve doğuştan meydana gelen fizyolojik ve morfolojik bozukluklar (www.nedirnedemek.com)

Kompozit Organ

Homojen olmayan, farklı/çoklu el,kol,bacak gibi organlardır.

Solid Organ

Belli bir kütlesi, şekli ve hacmi olan organlardır. Örneğin; kalp, karaciğer, böbrek, akciğer gibi organlardır.

Organ Bağıışı

Bir kişinin hayatta iken kendi isteği ile tıbben yaşamı sona erdikten yani beyin ölümü gerçekleştikten sonra doku ve organlarının, başka hastaların tedavisi için kullanılmasına izin vermesi ve bunu iki şahit huzurunda belgelemesidir. Akli dengesi yerinde, 18 yaşından büyük olan herkes organ bağışında bulunabilir. Organlarının birini bağışlayabileceği gibi tamamını da bağışlayabilir (www.organ.saglik.gov.tr)

Organ Nakli (Transplantasyon)

Vücutta görevini yapamayacak kadar hasar gören bir organın yerine canlı bir vericiden veya ölüden alınan sağlam bir organın nakledilmesi işlemidir. “İnsanlar çok eski çağlardan beri organ ve doku naklinin yapılabileceğini düşünmüşlerdir. Günümüzde çeşitli nedenlerle artık tıbbi tedavisi mümkün olmayan son dönemde ki hastalıklarda kullanılan yöntemlerden birisi organ naklidir (Yüctin, 2003:116).

Organ Yetmezliği

Bir organın işlevini yeterince yerine getirememesi durumudur. Solid organların işlevinin ilerleyici şekilde, geriye dönüşü olmaksızın kaybedilmesidir.

Vücutta işlevini yerine getiremeyen bir organın yerine canlı bir vericiden ya da kadavradan alınan organın nakledilmesi işlemi önemli bir gelişmedir. Son dönem organ yetmezliğinde uygulanan bu tedavi yöntemi ile hem hastanın, hayatının devamlılığını hem de yaşam kalitesinin yükseltilmesi hedeflenir. Vücutta herhangi bir organın görevini yerine getirememesi durumu derece derece artar. Kendini toparlayamayacak kadar zarar gören organ, zamanla işlevini kaybederek adeta ölü organ haline gelir. Önceleri görevlerinin bir kısmını yerine getiremeyen organ zamanla işlevini tamamen kaybeder. Bu durumda modern tıpta kabul edilmiş tek tedavi şekli organ naklidir. Ancak bu tedavinin gerçekleştirilebilmesinin önünde en büyük engel organ bağışlarının çok az olmasıdır.

Tüm dünyada yapılan nakilleri kadavra bağışların karşılayamamasına rağmen, kadavra kaynaklı nakiller, bizim ülkemizde olduğu kadar düşük değildir. Burada toplumlar arasında farkındalık, kültür, inanç farklılıkları gibi etkenler dikkati çekmektedir. Bu konuda halkımız arasında bir umursamazlık, vurdumduymazlık, bananecilik vardır. Oysa ki organ ve doku nakilleri insan kaynaklı, tedavi şekilleridir. Modern tıp bugün gelmiş olduğu teknolojik düzeyde ancak doku ve organları insandan temin edebilmektedir. Bizde dinen caiz olmadığını ya da ölmeden organlarının alınacağını veya organ çıkarımı sırasında görünümünün bozulacağını düşünenlerin sayısı oldukça fazladır. Bu noktada beden sosyolojisinin, bedenlerin toplumsal olarak nasıl oluşturulduğu ve düzenlendiği ile ilgili görüşleri önem kazanmaktadır. İslam

dininde var olan ölümden sonra tekrar dirileceğine dair inanç, insanların organ bağışına olumsuz bakmalarına neden olabilmektedir. Beden sosyolojisi, fenomenoloji ve kültürel araştırmalara dayanır. Bireysel ve toplumsal hayat için beden ve fiziksel deneyimlerin çok önemli olduğunu vurgular. Bedene bakışımız zamana ve kültürlerimize göre değişir.

ORGAN NAKLİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu bölümde organ naklinin dünyada ve Türkiye’de tarihsel gelişimi anlatılmıştır.

Dünya’da Organ Naklinin Tarihsel Gelişimi

İnsanların çeşitli nedenlerle yaralanmaları sonucu kaybettikleri ve işlevini yerine getiremeyen organların yerine, bir başka canlıdan alınan organın nakledilmesi işlemi eski çağlardan beri insanlığın hayallerini süslemiştir. “M.Ö.5. yüzyılda mitoloji ve efsaneler bir insandan başka bir insana doku/organ nakli yapıldığı söylenir. Yine M.S.3. Yüzyılda hekimliğin koruyucu azizleri olarak bilinen Aziz Cosmas ve Aziz Damran bir bacağı kaybeden misyonere ölen bir zencinin bacağına nakletmişlerdir. Bu olay “siyah bacak mucizesi” olarak bilinmektedir” (Bakar, 2014:34).

Kesifleşmiş bir korneanın değiştirilmesi ve onun yerine cam takılması fikri ilk kez 1789 De Quengsy tarafından ortaya atılmıştır. Kesif korneanın saydam bir kornea ile değiştirilmesi fikrini ise 1813 te Karl Himly öne sürmüştür ve bu kornea nakli işlem için “Keratoplasti” terimi de 1849 da Frank Reisinger tarafından kullanılmıştır. İnsana ilk lamellar keratoplasti 1844 de gerçekleştirildi ve Richard Sharp Kissam domuz korneasını insana transplante etmiştir (www.klinikgelisim.org.tr, erişim 02.15.20014). bu bilgilerden anlaşılacağı üzere organ/doku nakli çalışmaları çok eski tarihlerden beri gündemde olmuştur. O günün şartlarında böyle fikirlerin ortaya atılması bile çok büyük düşünüldüğünün göstergeleridir.

Dünyada ilk canlı donörden başarılı böbrek nakli 1954 yılında Joseph Murray tarafından ABD’de gerçekleştirilmiştir. Henüz bağışıklık sistemini baskılayacak etkin ilaçların olmadığı o dönemde yapılan bu böbrek nakli, başarısını alıcı ve vericinin tek yumurta ikizi olmasına borçludur. Dünyada ilk canlı donörden başarılı karaciğer nakli 1989 yılında Rai tarafından gerçekleştirilmiştir (www.baskent-ank.edu.tr, erişim 15.12.2014). Murray, organ nakilleri ile ilgili çalışmaları dolayısıyla 1990 yılında Nobel Tıp ödülüne layık görülmüştür (www.ulusalcerahidergisi.org

1967 yılında gerçekleştirilen kalp nakli ameliyatı ile organ naklinde yeni bir çığır açılmıştır. Dr. Christian Barnard yönetiminde Cape Town’da gerçekleştirilen ameliyatta 24

yaşında trafik kazasında ölen bir kadının kalbi 54 yaşında bir erkeğe nakledilmiştir (Aydın,2011:132).

Organ bağışları,, bir milyon nüfusa düşen kadavra donörlerle değerlendirilmektedir. Gelişmiş ülkelerde bir milyonda 20–30 olan kadavradan organ bağışları İspanya’da 34.6, İtalya’da 21.1, Fransa’da 20.9, ABD’de 20, Almanya’da 13.8, İngiltere’de 12.3, Yunanistan’da 6.2, Romanya’da 0.4, Türkiye genelinde ise 2.0 ‘dır (www.kisi.deu.edu.tr/bulent.cavas).

Türkiye’de Organ Naklinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye de ilk kornea nakli İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde Prof. Dr. Joseph Igersheimer tarafından gerçekleştirilmiştir ve Türkiye’de bulunduğu 1935 ve 1939 yılları arasında 34 kornea nakli yapmıştır. 1940 lı yıllarda İstanbul Tıp Fakültesinde Prof. Dr. Naci Bengisu ve Prof. Dr. Nuri Fehmi Ayberk kadavradan kornea nakli yapmaya devam etmişlerdir (www.klinikgelisim.org.tr,erişim 02.15.20014).

Haberal, ülkemizde ilk kalp naklinin 1968’de Ankara Yüksek İhtisas Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Dr. Kemal Beyazıt tarafından, hemen bu operasyonun üç gün sonrasında ise İstanbul Göğüs Kalp ve Damar Cerrahisi Merkezinde Dr. Siyami Ersek tarafından yapıldığını bildirmiştir (1994:258). Yine Haberal’in bildirdiğine göre, Türkiye’de kronik böbrek hastalarının düzenli bir program içerisinde böbrek nakli ile tedavisi Kasım 1975’te Haberal ve arkadaşları tarafından başlatılmıştır. Başlangıçta sadece akrabalar arasında yapılan böbrek nakilleri 1978 yılından itibaren kadavradan da yapılmaya başlanmıştır (1994:44).

Türkiye’de ilk karaciğer nakli 1988 yılında kadavradan, 1990 yılında ise canlı vericiden yine Haberal ve ekibi tarafından yapılmıştır.1989 yılında ilk pankreas nakli GATA’ da yapılmıştır (www.alpgurkan.com.tr).

ORGAN NAKLİNİN SOSYO-EKONOMİK BOYUTLARI

Organ Bağışı ve Naklinin Toplumsal Boyutu

Nusret Fişek’e göre sağlık, sadece sakatlık ve hastalık olmayışı değil, bedence, ruhça, ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir. Hastalık ise doku ve hücrelerde yapısal ve fonksiyonel ve normal olmayan değişikliklerin yarattığı haldir. Fişek daha sonra bu hastalığın sadece, biyolojik bir süreç olmadığı, toplumsal ve kültürel bir boyutunun da olduğunu ekliyor (akt. Cirhinlioğlu, 2012).

Organ yetmezliğinin farklı nedenleri vardır. Organ yetmezliği kullanılan bir ilaca bağlı

olarak gelişebileceği gibi beslenme alışkanlıklarından, konjenital bozukluklardan tutunda hepatit gibi viral enfeksiyonlara kadar birçok nedenden kaynaklanabilir. Örneğin; karaciğer yetmezliğinin, aşırı alkol kullanımı, çok yağlı beslenme tarzı, hepatit ya da karaciğere giden ana damarlarda tıkanıklık olması gibi nedenleri olabilmektedir. Hatta mantar toplamanın neredeyse moda olduğu ülkemizde zehirli mantar tüketimi de karaciğer yetmezliğine neden olan etkenler arasındadır.

İşlevini kaybetmeye başlamış organın, işlevlerini neredeyse tamamen kaybetmesiyle hasta son dönem organ yetmezliğine girmiştir. Bu durumda tek tedavi şekli organ naklidir. Tıp alanında ki gelişmeler ile organ nakli konusunda önemli bir yol kat edilmesine rağmen nakledilecek organın temini büyük bir sorun oluşturmaktadır. “Ülkemizde; kalp, karaciğer, akciğer, böbrek, pankreas gibi organlar ile kalp kapağı, kornea, kas ve kemik iliği gibi dokular nakledilebilmektedir” (<https://sağlik.organ.gov.tr>).

Organ Bağışı ve Naklinin Hukuki Boyutu

Organ ve doku alımı ve nakli yasalar çerçevesinde yapılmaktadır. “Bu Kanuna aykırı şekilde organ ve doku alan, saklayan, aşıl原因 ve nakledenlerle bunların alım, satımını yapanlar, alım ve satımına aracılık edenler veya bunun komisyonculuğunu yapanlar hakkında, fiil daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde iki yıldan dört yıla kadar hapis ve 50 000 liradan 100 000 liraya kadar ağır para cezasına hükmolunur” (Kanun, Madde:15). Bu madde de dikkat edilmesi gereken husus “fiil daha ağır cezayı gerektirmediği takdirde” ibaresidir. Buradan anlaşılan gerektiği takdirde daha ağır cezalar uygulanabileceğidir. Organ nakli ve bağışı 5237 sayılı TCK’ya aykırı olamaz. Yasalara aykırı nakil yapılan merkezlere cezai işlem uygulanır. Gerekli görülürse merkezin organ nakli ruhsatı bir daha yenilenmemek üzere iptal edilir.

Organ Bağışı ve Naklinin Etik Boyutu

Bağışlanan organlar Ulusal Bekleme Listesine kayıtlı hastalar arasında kan grubu uyumu göz önüne alınarak, en acil hastaya verilmek üzere bilgisayar ortamında tamamen tarafsız bir şekilde yapılmaktadır. “2238 sayılı organ nakli yasasına göre organların satılması yasaktır ve ağır cezai müeyyideyi gerektirir. Ölen kişilerin bağışlanan organları Sağlık Bakanlığı Organ Nakli Ulusal Koordinasyon Sistemi içerisinde adil, şeffaf ve kontrollü bir sistemle dağıtılmaktadır. Bu nedenle bağışlanan organların herhangi bir ticari döngüye girmesi mümkün değildir. Ölen kişilerin bağışlanan organları Sağlık Bakanlığı Organ Nakli Ulusal Koordinasyon Sistemi içerisinde akademisyenlerden oluşan bilimsel danışma komisyonlarının belirlediği kurallar ve prensipler çerçevesinde organ nakli merkezlerine ve hastalara tahsis

edilmektedir. Irk, din, dil, cinsiyet ve statü farkı gözetmeksizin kurallar katı bir şekilde uygulanarak organlar en uygun hastalara adalet ve şeffaflık ilkeleri çerçevesinde nakledilmektedir” (www.organ.saglik.gov.tr).

Organ Bağıışı ve Naklinin Ekonomik Boyutu

Organ naklinin ekonomik yönü iki boyutludur. Boyutlarından biri, organ yetmezliğinde ki hastaların tedavi masrafları iken, diğeri, organ yetmezliği bulunan hastaların iş yaşamına ya hiç ya da gerektiği kadar dahil olamamasıdır. Organ bekleme listesinde bulunan hastalar son dönem organ yetmezliğine girmiş hastalardır. Bu hastalar, hastalık ilerledikçe çalışma hayatından geri kalmakta, bu yönüyle ekonomik bir kayıp yaşanmaktadır. Aynı zamanda bu hastaların tetkikleri, kullandıkları ilaçlar gibi tedavi masrafları ile hastanede yattıkları günler ciddi bir ekonomik yük getirmektedir. Bu durum hem hastanın kendisi ve ailesi hem de devlet açısından büyük bir ekonomik kayıptır.

Organ Bağıışı ve Naklinin Dini Boyutu

Organ bağıışının dini yönden herhangi bir sakıncası bulunmamaktadır. Hristiyanlık, Müslümanlık ve Musevilik paylaştıkları ortak menşei sebebiyle yaratılışa, Tanrı-insan ilişkisine, maddeye-ruha, ve ayrıca yaşam ve ölümün kutsallığına dair benzer kavramlar içermektedir. Canlı ya da kadavra kökenli organ bağıışı ve beyin ölümü kriterlerine dayanarak insan bedenlerinin değerlendirilmesi her üç din tarafından da desteklenmektedir (Göz ve Gürelli, 2007: 79).

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 06.03.1980 tarih ve 396713 sayılı fetvasında organ bağıışının caiz olduğu bildirilmiştir. Organ nakli ve bağıışı 1960'lardan itibaren Din İşleri Yüksek Kurulu'nun gündeminde yer almaktadır. “Müşavere ve Dini Eserleri İnceleme Kurulunun 25.10.1960 tarih ve 492 sayılı kararında, ‘tedavileri için kan nakline zaruret bulunan hasta ve yaralılara başka kimselerden kan naklinin; başka kimselerden alınacak parçaların takılmasıyla görmeleri mümkün olduğu takdirde; hayatında buna izin vermiş olan kimselerin, ölümlerinden sonra gözlerinden alınacak parçaların bu durumda ki kimselere takılmalarının caiz olacağı...’ beyan edilmiştir. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 19.01.1968 tarih ve 3 sayılı gerekçeli kararında ise ‘yalnız hayatı kurtarmak için değil, bir organı tedavi etmek, hastalığın tedavisini çabuklaştırmak için de kan naklinin caiz olduğu, tıbbi ve hukuki kaidelere riayet edilmek şartıyla kalp naklinin de caiz olacağı...’ ifade olunmuştur (www.tong.org.tr).

Organ Başıının Siyasi Boyutu

Ulusal bekleme listeleri oluşturulmadan önce bekleme listeleri manuel olarak kağıt üzerinde yapılmaktaydı. Ulusal bir liste değil bölgesel listeler oluşturuluyordu. Organ nakli yapılan hastanelere başvuran hastalar, nakil için uygun koşulları taşıdıkları takdirde listeye alınıyordu. Her hastane kendi listesini oluşturuyordu. O hastanenin bağlı olduğu bir bölge bulunmaktaydı. O bölgeden kadavra donör bağıışı çıktığı zaman bölgeye bağlı hastanelere sırası ile organ gönderiliyordu. Bu yüzden bir hasta farklı farklı bölgelerde bulunan hastanelere kayıt yaptırarak şanslarını artırma amacı taşıyorlardı. Bu şekilde, farklı bölgelerde bulunan hastanelere kayıt olan hastaların bu hastanelerde takip edilmesi gerektiğinden; muayene, tahlil, tetkik, ulaşım, barınma gibi masrafları çok fazla oluyordu. Bu durum hem hastanın ailesine hem de sosyal güvenlik kurumuna çok yük getirmekteydi. Bundan da önemlisi bir başka bölgede durumu daha ağır bir hasta varsa buna ulaşmak mümkün olmuyordu. Bunun önüne geçmek için 2001 yılında Ulusal Bekle Listesi oluşturularak organ bekleyen bütün hastalar tek merkezde toplanmıştır. 2006 yılında ulusal bekleme listesinde kayıtlı bulunan hastalar ile bağışlanan organları merkezi bir birim tarafından eşleştirme, fikri ile harekete geçilmiştir. 2007’de ülke genelinde 9 adet Bölge Koordinasyon Merkezi oluşturulmuş, merkezi Ankara’ya bağlanmıştır. Bütün kayıtlı hastalara aynı anda ulaşmak ve bağışlanan organı en doğru hasta ile eşleştirmek mümkün olmuştur. Bütün bu çalışmaların amacı organ nakli ve bağışını devlet güvencesine almaktır. Böylece, çok değerli olan organlar verimli bir şekilde kullanılabilir.

Organ Bağıışı ve Naklinin Psikolojik Boyutu

İster kadavra ister canlı kaynaklı olsun, organ nakli olmuş bir hasta ölene dek ağır ilaçlar kullanmak zorundadır. Bu ilaçlar hastanın immün(bağışıklık) sistemini zayıflatarak, organın yabancı bir madde olarak algılanmasının önüne geçmek amaçlıdır. İmmün sistemi baskılanan hasta bir çok hastalığa çok daha kolay yakalanabilmektedir. Bu yüzden sosyal hayattan yalıtılmış bir şekilde yaşamaktadır. Kalabalığa girmemesi, girmesi durumunda maske kullanması gerekmektedir. İnsanlarla sarılıp öpüşme gibi yakın temaslardan kaçınılmalıdır. Diğer taraftan ise immün sistemi baskılandığı için kanser olma riski yüksek düzeydedir. Bu açıdan sürekli takip edilmektedir. Hem kendi hastalığı hem de olası hastalıkların erken teşhisi için sürekli hastanelere gitmek zorunda kalmaktadır. Böyle bir yaşam insan için zor bir sınavdır. Hasta hem kendi durumuna üzülürken hem de kendisine bakan yakınlarına eziyet ettiğini düşünmektedir. Hastaya bakan için de sık sık hastaneye gitmek kolay değildir. Bu durum hasta ve yakını için psikolojik bir travma durumudur.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi formasyon öğrencilerinin organ/doku nakli ve bağışına bakış açılarını incelemek için alan araştırması tasarlanmıştır. Çalışma kuramsal ve uygulama olmak üzere iki aşamadan oluşmuştur. İlk aşamada çalışma konusu ile alakalı bir literatür taraması yapılmıştır. Bu literatür taramasından faydalanılarak teorik aşama tamamlanmıştır. Elde edilen veriler ve kaynaklardan yararlanılarak araştırmanın kuramsal kısmı oluşturulmuştur. Araştırmanın kuramsal kısmı oluşturulduktan sonra uygulama kısmına geçilmiştir.

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemine dayalı olarak tarama modeli seçilmiştir. Bu model *“Evrenden ya da sıklıkla evreni temsil eden örneklemden evrenin yetenekler, görüşler, tutumlar, inançlar ve/veya bilgi gibi bazı özelliklerini belirlemek amacıyla uygun verilerin toplandığı (sorular ile) araştırmalarda kullanılan yöntem tarama (survey) yöntemi olarak adlandırılır.”* (Selçuk, 2019, s.140). Tarama modelleri, geçmişte ya da günümüzdeki herhangi bir olayı veya bir olguyu olduğu şekliyle tasvir etmeyi amaçlayan bir modelleme türüdür (Karasar, 2009, s. 77).

Uygulama için anket tekniği seçilmiştir. Toplamda 158 öğrenciye 31 soru yöneltilmiştir. Ankette yer alan soruların, 7 tanesi sosyo-demografik nitelikleri ölçmeye yönelik iken, 24 tanesi organ/doku nakli ve bağış ile ilgili bilgi ve tutumları ölçmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda elde edilen bulgular SPSS 25 programı ile analiz edilmiştir. Sorulara verilen cevaplar tablo haline getirilerek çapraz tablolar hazırlanmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evreni, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi formasyon öğrencileri olarak belirlenmiştir. Kasım 2022 ile Haziran 2023 tarihleri arasında formasyon sertifika programına katılmış olan 700 öğrenci vardır.

Araştırmanın örnekleme, 534 öğrenci arasından tesadüfi örneklem oluşturma yolu ile seçilen 158 öğrenciye anket uygulanmıştır. Araştırmada, 11 bölümden mezun olan öğretmen adayları yer almaktadır. Bunlar; 13 Tarih, 13 Güzel Sanatlar, 16 Türk Dili ve Edebiyatı, 15 İlahiyat, 15 Kamu Yönetimi, 13 Felsefe, 13 Sosyoloji, 17 Matematik, 13 Biyoloji, 16 Hemşirelik, 14 BESYO mezunlarıdır.

Araştırmanın Varsayımları

Araştırma, öğrencilerin organ nakli konusunda yeterli bilgi ve donanımdan yoksun oldukları ve bu konuda farkındalıklarının zayıf olduğu temel varsayımı üzerine kurulmuştur.

Araştırmanın alt varsayımları:

H₁ Organ bağışında cinsiyetler arasında anlamlı ilişki vardır.

H₂ Organ bağışı ile dinsel tutum arasında anlamlı ilişki vardır..

H₃ Yaşanılan yer ile organ nakli bağışı arasında anlamlı ilişki vardır.

H₄ Öğrencilerin okudukları bölümlerle organ bağışlanması arasında anlamlı ilişki vardır.

H₅ Ailenin gelir düzeyi ile organ bağışı arasında anlamlı ilişki vardır.

H₆ Ailenin tutumu ile organ bağışı arasında anlamlı ilişki vardır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Tablo 1. *Katılımcıların Demografik Özelliklerini Gösteren Frekans Tablosu*

Yaş	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
20-25	117	74,1	74,1
26-31	33	20,9	20,9
32-37	8	5,1	5,1
Toplam	158	100,0	100,0
Cinsiyet			
Erkek	72	45,6	45,6
Kadın	86	54,4	54,4
Toplam	158	100,0	100,0
Bölüm			
Tarih	13	8,2	8,2
Güzel Sanatlar	13	8,2	8,2
Türk Dili ve Edebiyatı	16	10,1	10,1
İlahiyat	15	9,5	9,5
Kamu Yönetimi	15	9,5	9,5
Felsefe	13	8,2	8,2
Sosyoloji	13	8,2	8,2
Matematik	17	10,8	10,8
Biyoloji	13	8,2	8,2
Hemşirelik	16	10,1	10,1
BESYO	14	8,9	8,9
Toplam	158	100,0	100,0
Doğum Yeri			
Köy	22	13,9	13,9
Kasaba	18	11,4	11,4
Kent	118	74,7	74,7
Toplam	158	100,0	100,0
Gelir Durumu			
0-20000	31	19,6	19,7
20001-40000	61	38,6	38,9
40001-60000	56	35,4	35,7
60000 ve üstü	9	5,7	5,7
Toplam	157	99,4	100,0
Cevapsız	1	,6	
Toplam	158	100,0	
Anenin Eğitim Durumu			
İlköğretim	103	65,2	65,2
Ortaöğretim	41	25,9	25,9
Ön lisans	4	2,5	2,5
Lisans	5	3,2	3,2
Okur-yazar değil	5	3,2	3,2
Toplam	158	100,0	100,0
Babanın Eğitim Durumu			
İlköğretim	63	39,9	40,4
Ortaöğretim	67	42,4	42,9
Ön lisans	9	5,7	5,8
Lisans	15	9,5	9,6
Okur-yazar değil	2	1,3	1,3
Toplam	156	98,7	100,0
Cevapsız	2	1,3	
Toplam	158	100,0	
Annenin Mesleği			
İşçi	5	3,2	3,2
Memur	7	4,4	4,4
Çiftçi	1	,6	,6

	Emekli	6	3,8	3,8
	Ev Hanımı	135	85,4	85,4
	Esnaf-Tüccar	2	1,3	1,3
	Diğer	2	1,3	1,3
	Toplam	158	100,0	100,0
Babannın mesleği	İşçi	36	22,8	23,2
	Memur	23	14,6	14,8
	Çiftçi	15	9,5	9,7
	Emekli	44	27,8	28,4
	Operatör-Teknisyen	1	,6	,6
	Esnaf-Tüccar	19	12,0	12,3
	Diğer	17	10,8	11,0
	Toplam	155	98,1	100,0
	Cevapsız	3	1,9	
	Toplam	158	100,0	

Araştırmaya katılanların % 74.1'i 20-25 yaş aralığında, % 20.9'u 26-31 yaş aralığında, % 5.1'i 32-37 yaş aralığındadır. Araştırmaya katılanların % 45.6'sı erkek, % 54.4'ü kadınlardan oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların mezun oldukları bölümler; Tarih, Güzel Sanatlar, Felsefe, Sosyoloji ve Biyoloji ayrı ayrı % 8.2, Türk Dili ve Edebiyatı ile Hemşirelik bölümleri ayrı ayrı % 10.1, İlahiyat ile Kamu Yönetimi bölümleri ayrı ayrı % 9.5, Matematik bölümü % 10.8, BESYO % 8.9 oranındadır. Araştırmaya katılanların % 13.9'u ailesinin köyde, % 11.4'ü kasabada, % 74.7'si kentte yaşadığını bildirmiştir. Araştırmaya katılanlardan % 19.6'si ailesinin gelirinin 500-1000 TL, % 38.6'sı 1001-2000 TL, % 35.4'ü 2001-5000 TL, % 5.7'si 5000 TL ve üzerinde olduğunu belirtmiştir. % 0.6'sı ise cevaplamamıştır. Araştırmaya katılanların % 65.2'si annesinin eğitim düzeyini ilköğretim, % 25.9'u ortaöğretim, % 2.5'i önlisans, % 3.2'si lisans olarak bildirirken % 3.2'si ise annesinin okur-yazar olmadığını belirtmiştir. Araştırmaya katılanların % 39.9'u babasının eğitim düzeyini ilköğretim, % 42.4'ü ortaöğretim, % 5.7'si önlisans, % 9.5'i lisans olarak bildirirken, % 1.3'ü babasının okur-yazar olmadığını belirtmiştir. % 1.3 ise cevaplamamıştır. Araştırmaya katılanların % 3.2'si annesinin mesleğini işçi, % 4.4'ü memur, % 0.6'sı çiftçi, % 3.8'i emekli, % 85.4'ü ev hanımı, % 1.3'ü esnaf-tüccar olarak bildirirken, % 1.3'ü diğer olarak belirtmiştir. Araştırmaya katılanların % 22.8'i babasının mesleğini işçi, % 14.6'sı memur, % 9.5'i çiftçi, % 27.8'i emekli, % 0.6'sı operatör-teknisyen, % 12.0'si esnaf-tüccar olarak bildirirken % 10.8'i diğer olarak belirtmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Verdikleri Cevapların Frekans Dağılımını Gösteren Tablo

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Organ/doku bağıışı ve nakli konusunda genel görüşünüz nedir?	Destekliyorum	99	62,7	62,7
	Kararsızım	45	28,5	28,5
	Karşıyım	14	8,9	8,9
	Toplam	158	100,0	100,0
Organlarınızı bağıışladınız mı?	Evet	4	2,5	2,6
	Hayır	150	94,9	97,4
	Toplam	154	97,5	100,0
	Cevapsız	4	2,5	
Toplam	158	100,0		
Cevabınız "Evet" İse Aşağıdaki Nedenlerden Hangileri Sizi Bu Karara İtıyor?	İnsanlık görevi olduğunu düşünüyorum	1	,6	25,0
	Ölümden sonra insanlara faydalı olmak istiyorum	2	1,3	50,0
	Bir gün benimde ihtiyacım olabileceğini düşünüyorum	1	,6	25,0
	Toplam	4	2,5	100,0
	Cevapsız	154	97,5	
	Toplam	158	100,0	
Cevabınız "Hayır" İse Aşağıdaki Nedenlerden Hangileri Sizi Bu Karara İtıyor?	Dini açıdan uygun bulmuyorum	36	22,8	24,0
	Cesede saygısızlık	15	9,5	10,0
	Beden bütünlüğümün /görünümümün bozulacağını düşünüyorum	13	8,2	8,7
	Ailemin hoş karşılamayacağını düşünüyorum	16	10,1	10,7
	Ölmeden doku/organlarımın alınacağını düşünüyorum	28	17,7	18,7
	Doku/organlarımın istemeyeceğim kişilere takılabileceğini düşünüyorum	11	7,0	7,3
	Diğer	31	19,6	20,7
	Toplam	150	94,9	100,0
	Cevapsız	8	5,1	
	Toplam	158	100,0	
Size Hangi Organların Ve Dokuların Nakli Gerçekleştirilebilir? (Kalp)	Kalp	97	61,4	100,0
	Cevapsız	61	38,6	
	Toplam	158	100,0	
Size Hangi Organların Ve Dokuların Nakli Gerçekleştirilebilir? (Karaciğer)	Karaciğer	86	54,4	100
	Cevapsız	72	45,6	
	Toplam	158	100	
Size Hangi Organların Ve Dokuların Nakli Gerçekleştirilebilir? (Böbrek)	Böbrek	116	73,4	100
	Cevapsız	42	26,6	
	Toplam	158	100	
Size Hangi Organların Ve Dokuların Nakli Gerçekleştirilebilir? (Kornea)	Kornea	64	40,5	100,0
	Cevapsız	94	59,5	
	Toplam	158	100,0	

Sizce Hangi Organların Ve Dokuların Nakli Gerçekleştirilebilir? (Akciğer)	Akciğer	44	27,8	100
	Cevapsız	114	72,2	
	Toplam	158	100	
Sizce Hangi Organların Ve Dokuların Nakli Gerçekleştirilebilir? (Pankreas)	Pankreas	33	20,9	100,0
	Cevapsız	125	79,1	
	Toplam	158	100,0	
Organ Nakli Bekleyen Bir Yakınınız Var Mı?	Evet	10	6,3	6,3
	Hayır	148	93,7	93,7
	Toplam	158	100,0	100,0
	Evet	26	16,5	16,5
	Hayır	132	83,5	83,5
	Toplam	158	100,0	100,0
Organ/Doku Bağıışı Ve Nakli Konusunda Daha Önce Bilgi Aldınız Mı?	Evet	59	37,3	37,6
	Hayır	98	62,0	62,4
	Toplam	157	99,4	100,0
	Cevapsız	1	,6	
	Toplam	158	100,0	
Cevabınız "Evet" İse Nereden Bilgi Edindiniz?	Televizyon-Radyo-Gazete	28	17,7	40,0
	Sağlık Kuruluşu ve Sağlık Ekibinden	32	20,3	45,7
	Çevremdeki insanlardan	10	6,3	14,3
	Toplam	70	44,3	100,0
	Cevapsız	88	55,7	
	Toplam	158	100,0	
Organ Bağıışının Nasıl Ve Nereye Yapıldığını Biliyor Musunuz?	Evet	70	44,3	
	Hayır	87	55,1	
	Toplam	157	99,4	
	Cevapsız	1	,6	
	Toplam	158	100,0	
Sizce Organ/Doku Bağıışı Ve Nakli Dini Açından Uygun Mu?	Evet	73	46,2	46,5
	Hayır	23	14,6	14,6
	Kararsızım	61	38,6	38,9
	Toplam	157	99,4	100,0
	Cevapsız	1	,6	
	Toplam	158	100,0	
Ülkemizde Organ/Doku Nakli Ve Bağıışı İle İlgili Bir Yasa Var Mı?	Evet	23	14,6	14,6
	Hayır	21	13,3	13,3
	Bilmiyorum	114	72,2	72,2
	Toplam	158	100,0	100,0
Sizce Karaciğerin Bir Kısmı Organ Nakliyle Bir Başkasına Nakledilirse Vericinin Karaciğeri Kendini Tamamlar Mı?	Evet	84	53,2	53,5
	Hayır	15	9,5	9,6
	Bilmiyorum	58	36,7	36,9
	Toplam	157	99,4	100,0
	Cevapsız	1	,6	
	Toplam	158	100,0	

Sizce Böbrek Nakliyle Tek Böbreğini Bağışlamış Bir İnsan Hayatını Normal Bir Biçimde Sürdürülebilir Mi?	Evet	120	75,9	75,9
	Hayır	14	8,9	8,9
	Bilmiyorum	24	15,2	15,2
	Toplam	158	100,0	100,0
Bir Yakınına Çift Organlarınızdan (Böbrek, Kornea Vs.) Verir Misiniz?	Evet	107	67,7	67,7
	Hayır	15	9,5	9,5
	Kararsızım	36	22,8	22,8
	Toplam	158	100,0	100,0
Bir Yakınına Karaciğerinizden Bir Parça Verir Misiniz?	Evet	108	68,4	68,8
	Hayır	15	9,5	9,6
	Kararsızım	34	21,5	21,7
	Toplam	157	99,4	100,0
	Cevapsız	1	,6	
	Toplam	158	100,0	
Gerekirse Bir Yakınınızın Bağışlayacağı Bir Organ İle Yaşamayı Düşünür Müsünüz?	Evet	128	81,0	81,5
	Hayır	29	18,4	18,5
	Toplam	157	99,4	100,0
	Cevapsız	1	,6	
	Toplam	158	100,0	
Beyin Ölümü Gerçekleştiği Doktorlar Tarafından Belirtilmesine Rağmen Hasta Kurtulup Normal Yaşama Dönebilir Mi?	Evet	62	39,2	39,7
	Hayır	94	59,5	60,3
	Toplam	156	98,7	100,0
	Cevapsız	2	1,3	
	Toplam	158	100,0	
Eğer Bir Yakınınızın Beyin Ölümü Gerçekleşmiş Ve Diğer Organları Sağlıklı İse Bu Yakınınızın Organlarını Bağışlayıp Organ Bekleyen Birçok Hastaya Yaşama Şansını Verir Miydiniz?	Evet	104	65,8	67,5
	Hayır	50	31,6	32,5
	Toplam	154	97,5	100,0
	Cevapsız	4	2,5	
	Toplam	158	100,0	
Beyin Ölümü İle Bitkisel Hayat Kavramlarının Birbirinden Farklı Olduğunu Biliyor Musunuz?	Evet	88	55,7	55,7
	Hayır	26	16,5	16,5
	Bilmiyorum	44	27,8	27,8
	Toplam	158	100,0	100,0
Organ Nakilleri Konusundaki En Önemli Engel Organ Bağışının Yetersiz Oluşudur, Düşüncesine Katılıyor Musunuz?	Evet	122	77,2	77,2
	Hayır	36	22,8	22,8
	Toplam	158	100,0	100,0
Organ Bağışı Yaşamsal Öneme Sahiptir, Düşüncesine Katılıyor Musunuz?	Evet	138	87,3	88,5
	Hayır	18	11,4	11,5
	Toplam	156	98,7	100,0
	Cevapsız	2	1,3	
	Toplam	158	100,0	
Organ Bağışı Konusunda Ailenizin Tutumu Kararımızı	Evet	95	60,1	60,5
	Hayır	62	39,2	39,5

Etkiler Mi?	Toplam	157	99,4	100,0
	Cevapsız	1	,6	
	Toplam	158	100,0	
Doku/organ bağışlarının artırılması için önerileriniz nelerdir ?	Toplumun bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi	133	84,2	100,0
	Cevapsız	25	15,8	
	Toplam	158	100,0	
Doku/organ bağışlarının artırılması için önerileriniz nelerdir?	Basın yayın kuruluşlarının kullanılması	81	51,3	100,0
	Cevapsız	77	48,7	
	Toplam	158	100,0	
Doku/organ bağışlarının artırılması için önerileriniz nelerdir?	Organ nakli ve bağışı konusunda din adamları bilgi vermeli ve öncülük etmelidirler	104	65,8	100,0
	Cevapsız	54	34,2	
	Toplam	158	100,0	

Araştırmaya katılanlardan % 62.7'si organ bağışı ve naklini desteklediğini, % 28.5'i organ bağışı ve nakli konusunda kararsız olduğunu, % 8.9'u organ bağışı ve nakline karşı olduğunu bildirmiştir.

Katılımcıların % 2.5'i organlarını bağışladığını, % 94.9'u organ bağışında bulunmadığını bildirirken, % 2.5'i ise cevaplamamıştır.

Organ bağışında bulunanların % 0.6'sı organ bağışlamanın insanlık görevi olduğunu, % 1.3'ü ölümünden sonra insanlara faydalı olmak istediğini, % 0.6'sı bir gün kendisinin de ihtiyacı olabileceğini düşündüğünü bildirirken % 2.5'i cevapsız bırakmıştır.

Organ bağışında bulunmak istemeyenlerin % 22.8'i organ naklini dini açıdan uygun bulmadığını, % 9.5'i organ çıkarımının cesede saygısızlık olduğunu, %8.2'si beden bütünlüğü/görünümünün bozulacağını, %10.1'i ailesinin hoş karşılamayacağını, % 17.7'si ölmeden doku ve organlarının alınacağını, % 7.0'si doku ve organlarının istemeyeceği kişilere takılabileceğini düşündüğünü bildirirken, % 5.1'i cevaplamamıştır, Araştırmaya katılanların % 19.6'ı diğer seçeneğini işaretlemiştir. Diğer seçeneğini işaretleyenler yüz yüze yapılan görüşmelerde organ bağışını desteklediklerini, organ bağışında bulunmak istediklerini ancak henüz organ bağışında bulunmadıklarını söylemişlerdir.

Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu nakledilebilecek organ olarak ilk sırada böbrek daha sonra kalp ve sonra da karaciğer seçeneğini işaretlemiştir.

Katılımcıların % 6.3'ü organ nakli bekleyen bir yakını olduğunu bildirirken, % 93.7'si organ nakli bekleyen bir yakını olmadığını bildirmiştir. Araştırmaya katılanların % 16.5'i organ/doku nakli olmuş bir yakını olduğunu, % 83.5'i organ/doku nakli olmuş bir yakını olmadığını

bildirmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların % 37.3'ü organ bağıışı/nakli konusunda bilgisi olduğunu, % 62.0'si bilgisi olmadığını bildirirken, % 0.6'ı cevapsız bırakmıştır. Araştırmaya katılanların % 17.7'si organ bağıışı hakkında televizyon-radyo-gazete gibi basın yayın kuruluşlarından bilgi aldığını, % 20.3'ü sağlık kuruluşu ve sağlık ekibinden, % 6.3'ü çevresindeki insanlardan bilgi aldığını bildirirken % 55.7'si cevapsız bırakmıştır. Araştırmaya katılanların % 44.3'ü organ bağıışının nereye ve nasıl yapıldığını bildiğini, % 55.1'i bilmediğini bildirirken, % 0.6'sı cevaplamamıştır. Katılımcıların % 46.2'si, organ/doku naklinin dini açıdan uygun olduğunu, % 14.6'sı ini açıdan uygun olmadığını, % 38.6'sı kararsız olduğunu bildirirken, % 0.6'sı cevaplamamıştır. Araştırmaya katılanlardan % 14.6'sı ülkemizde organ/doku nakli ile ilgili bir yasa var olduğunu, % 13.3'ü ilgili yasa olmadığını, % 72.2'si ilgili yasa olup olmadığını bilmediğini bildirmiştir.

Araştırmaya katılanlardan % 53.2'si canlı karaciğer bağıışında bulunulduğunda, karaciğerin kalan kısmının kendini tamamladığını kabul ederken, % 9.5'i hayır cevabı vermiştir. % 36.7'si bilmiyorum derken, % 0.6'sı cevapsız bırakmıştır. Araştırmaya katılanlardan % 75.9'u böbreklerinden birini bağıışlayanların tek böbrekle sağlıklı bir biçimde hayatını sürdürebileceğini kabul ederken, % 8.9'u hayır cevabı vermiştir. % 15.2'si bilmiyorum cevabını vermiştir. Araştırmaya katılanlardan % 67.7'si bir yakınına çift organlarından birini verebileceğini, % 9.5'i vermeyeceğini, % 22.8'i kararsız olduğunu bildirmiştir.

Araştırmaya katılanlardan % 81.0'i gerekirse bir yakınının vereceği bir organla yaşamayı kabul edeceğini, % 18.42'ü kabul etmeyeceğini bildirirken, % 0.6'sı cevaplamamıştır. Araştırmaya katılanlardan % 39.2'si beyin ölümü gerçekleşmiş hastaların tekrar normal yaşama dönebileceğini kabul ederken, % 59.5'i kabul etmemektedir, % 1.3'ü cevaplamamıştır.

Araştırmaya katılanlardan % 65.8'i beyin ölümü gerçekleşmiş yakınının organlarını bağıışlayabileceğini, % 31.6'sı bağıışlamayacağını bildirirken, % 2.5'i cevaplamamıştır. Araştırmaya katılanlardan % 55.7'si beyin ölümü ile bitkisel hayat kavramlarının birbirinden farklı olduğunu kabul ederken, % 16.5'i kabul etmediğini, % 27.8'i bilmediğini bildirmiştir.

Araştırmaya katılanlardan % 77.2'si organ nakillerinin yetersiz oluşunun, organ bağıışındaki yetersizliğe bağılı olduğunu kabul ederken, % 22.82'i kabul etmemektedir. Araştırmaya katılanların % 87.3'ü organ bağıışının yaşamsal bir öneme sahip olduğunu kabul ederken, % 11.4'ü kabul etmemektedir, % 1.3'ü cevaplamamıştır. Araştırmaya katılanların % 60.1'i organ bağıışı konusunda ailesinin kararından etkilenebileceğini, % 39.2'si etkilenmeyeceğini bildirirken, % 0.6'sı cevaplamamıştır.

Araştırmaya katılanların % 84.2'si organ/doku bağışlarının arttırılması için, toplumun bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi gerektiğini bildirmiştir. Araştırmaya katılanların % 51.3'ü organ/doku bağışlarının arttırılması için, basın yayın kuruluşlarının kullanılması gerektiğini bildirmiştir. Araştırmaya katılanların % 65.8'i organ bağışlarının arttırılması için, din adamlarının bilgi vermesi ve öncülük etmesi gerektiğini bildirmiştir.

Tablo 3. Cinsiyet ile organ/doku bağıışı ve nakli konusunda genel görüş arasındaki ilişki

		Organ/doku bağıışı ve nakli konusunda genel görüşünüz nedir?			
		Destekliyorum	Kararsızım	Karşıyım	Total
Cinsiyet	Erkek	46	19	7	72
		63,9%	26,4%	9,7%	100,0%
Cinsiyet	Bayan	53	26	7	86
		61,6%	30,2%	8,1%	100,0%
Total		99	45	14	158
		62,7%	28,5%	8,9%	100,0%

Araştırmaya katılan erkeklerin % 63.9'u organ/doku nakli ve bağıışını desteklerken, % 9.7 'si karşı çıkmaktadır. Kadınların % 61.6'sı organ/doku nakli ve bağıışını desteklerken, % 8.1'i karşı çıkmaktadır. Erkeklerin % 26.4'ü, kadınların % 30.2'si kararsız olduğunu bildirmektedir. Toplamda organ/doku nakli ve bağıışını destekleyenler % 62.7, karşı çıkanlar % 8.9, kararsız kalanlar % 28.5 oranındadır.

Organ bağıışını destekleyenler % 62.7 gibi yüksek bir oranda çıkmasına rağmen pratikte organ bağıışı Türkiye genelinde milyonda 2.0'dir. Organ bağıışına karşı çıkanlar % 8.9 olduğu halde, gerçekte organ bağıışlarının çok düşük düzeyde olması, bu oranın, ülke genelinin iradesini yansıtmaktan uzak olduğunu göstermektedir. Bu araştırmaya göre öğretmen adaylarının organ bağıışını destekledikleri gözlemlenmiştir.

Tablo 4. Mezun olunan bölüm ile organ/doku bağıışı ve nakli konusunda genel görüş arasındaki ilişki

		Organ/doku bağıışı ve nakli konusunda genel görüşünüz nedir?			
		Destekliyorum	Kararsızım	Karşıyım	Total
Mezun olduğunuz bölüm	Tarih	8	4	1	13
		61,5%	30,8%	7,7%	100,0%
Mezun olduğunuz bölüm	Güzel Sanatlar	7	4	2	13
		53,8%	30,8%	15,4%	100,0%
T. D. ve		7	6	3	16

Edebiyatı	43,8%	37,5%	18,8%	100,0%
İlahiyat	10	3	2	15
	66,7%	20,0%	13,3%	100,0%
Kamu	13	2	0	15
Yönetimi	86,7%	13,3%	,0%	100,0%
Felsefe	8	4	1	13
	61,5%	30,8%	7,7%	100,0%
Sosyoloji	8	4	1	13
	61,5%	30,8%	7,7%	100,0%
Matematik	14	1	2	17
	82,4%	5,9%	11,8%	100,0%
Biyoloji	10	3	0	13
	76,9%	23,1%	,0%	100,0%
Hemşirelik	5	10	1	16
	31,3%	62,5%	6,3%	100,0%
Besyo	9	4	1	14
	64,3%	28,6%	7,1%	100,0%
Total	99	45	14	158
	62,7%	28,5%	8,9%	100,0%

Araştırmaya katılanlardan Tarih, Felsefe, Sosyoloji bölümlerinden mezun olanların % 61.5'i, Güzel Sanatlar Fakültesi'nden mezun olanların % 53.8'i, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olanların % 43.8'i, İlahiyat Fakültesi mezunlarından % 66.7'si, Kamu Yönetimi mezunlarından % 86.7'si, Matematik mezunlarından % 82.4'ü, Biyoloji mezunlarından % 76.9'u, Hemşirelik mezunlarından % 31.3'ü, BESYO mezunlarından % 64.3'ü organ/doku nakli ve bağışını desteklemektedir.

Katılımcılardan Tarih, Felsefe, Sosyoloji mezunlarının % 7.7'si, Güzel Sanatlar Fakültesi mezunlarının % 15.4'ü, İlahiyat Fakültesi mezunlarının % 13.3'ü, Matematik mezunlarının % 11.8'i, Hemşirelik mezunlarının % 6.3'ü, BESYO mezunlarının % 7.1'i organ/doku nakli ve bağışına karşı çıkmaktadır. Kamu Yönetimi ve Biyoloji mezunlarından hiç kimse, organ/doku nakli ve bağışına karşı çıkmamaktadır.

Katılımcılardan Tarih, Güzel Sanatlar Fakültesi, Felsefe, Sosyoloji, mezunlarının % 30.8'i, Türk Dili ve Edebiyatı mezunlarının % 37.5'i, İlahiyat Fakültesi mezunlarının % 20.0'si, Kamu Yönetimi mezunlarının % 13.3'ü, Matematik mezunlarının % 5.9'u, Biyoloji mezunlarının % 23.1'i, Hemşirelik mezunlarının % 62.5'i, Besyo mezunlarının % 28.6'sı organ/doku nakli ve bağışı konusunda kararsız olduklarını bildirmektedirler.

Çalışmamızın mezunlara yönelik yapıldığını göz önüne aldığımız zaman Hemşirelik mezunları arasında organ/doku nakli ve bağışını destekleyenlerin oranı % 31.3 olması oldukça düşündürücüdür. Aldıkları eğitim süresince organ/doku nakli ile ilgili bir eğitim almadıkları, bu konuda bir bilinç oluşturulmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 5. Ailenin yaşadığı yer ile organ/doku bağıışı ve nakli konusunda genel görüş arasındaki ilişki.

Aileniz nerede yaşamaktadır?	Organ/doku bağıışı ve nakli konusunda genel görüşünüz nedir?			
	Destekliyorum	Kararsızım	Karşıyım	Total
Köy	13	6	3	22
	59,1%	27,3%	13,6%	100,0%
Kasaba	13	5	0	18
	72,2%	27,8%	,0%	100,0%
Kent	73	34	11	118
	61,9%	28,8%	9,3%	100,0%
Total	99	45	14	158
	62,7%	28,5%	8,9%	100,0%

Ailesi köyde yaşayanların % 59.1'i, kasabada yaşayanların % 72.2'si kentte yaşayanların % 61.9'u organ/doku nakli ve bağışını desteklemektedir. Ailesi köyde yaşayanların % 13.6'sı, kentte yaşayanların % 9.3'ü organ/doku nakli ve bağışına karşı çıktığını bildirmektedir. Ailesi köyde yaşayanların % 27.3'ü, kasabada yaşayanların % 27.8'i, kentte yaşayanların % 28.8'i kararsız kaldıklarını bildirmektedir. Toplamda destekleyenlerin oranı % 62.7, karşı çıkanların oranı % 8.9 iken kararsız olanların oranı % 28.5 olarak bildirilmektedir. Ailesi kasabada yaşayanların hiç biri organ nakli ve bağışına karşı çıkmamaktadır. Bu yönüyle dikkat çekicidir.

Tablo 6. Ailenin gelir düzeyi ile organ/doku bağıışı ve nakli konusunda genel görüş arasındaki ilişki.

Ailenizin geliri ne düzeydedir?	Organ/doku bağıışı ve nakli konusunda genel görüşünüz nedir?			
	Destekliyorum	Kararsızım	Karşıyım	Total
500-1000	15	10	6	31
	48,4%	32,3%	19,4%	100,0%
1001-2000	38	21	2	61
	62,3%	34,4%	3,3%	100,0%
2001-5000	40	11	5	56
	71,4%	19,6%	8,9%	100,0%
5000 ve üstü	5	3	1	9
	55,6%	33,3%	11,1%	100,0%

Total	98	45	14	157
	62,4%	28,7%	8,9%	100,0%

Araştırmaya katılanlardan organ/doku nakli ve bağışını destekleyenlerin oranı, ailesinin geliri 500-1000 TL olanlarda % 48.4, 1001-2000 TL olanlarda % 62.3, geliri 2001-5000 TL olanlarda % 71.4, 5000 TL üstü olanlarda % 55.6 çıkmaktadır.

Aile gelir düzeyine göre, organ/doku nakli ve bağışına karşı çıkanların oranı geliri 500-1000 TL olanlarda % 19.4, geliri 1001-2000 TL olanlarda % 3.3, geliri 2001-5000 TL olanlarda % 8.9, geliri 5000 TL üstü olanlarda % 11.1 çıkmaktadır.

Ailesinin gelir düzeyine göre organ/doku nakli ve bağışı konusuna kararsız olduklarını bildirenlerin oranı geliri 500-1000 TL olanlarda % 32.3, 1001-2000 TL olanlarda % 34.4, 2001-5000 TL olanlarda % 19.6, 5000 TL üstünde olanlarda % 33.3 olarak çıkmaktadır.

Ailenin gelir düzeyine göre organ/doku nakli ve bağışına karşı çıkanlar en fazla 500-1000 TL aylık gelire sahip olanlarda görülmektedir. Organ bağışını en fazla destekleyenler 2001-5000 TL gelir düzeyine sahip olanlarda görülmektedir. Ancak araştırmaya katılan az sayıda kişinin verdiği cevapları ülke düzeyine genellemek doğru olmamaktadır.

Tablo 7. Cinsiyet ile organ bağışlama durumu arasındaki ilişki

	Organlarınızı bağışladınız mı?			
	Evet	Hayır	Total	
Cinsiyet	Erkek	2	70	72
		2,8%	97,2%	100,0%
Cinsiyet	Bayan	2	80	82
		2,4%	97,6%	100,0%
Cinsiyet	Total	4	150	154
		2,6%	97,4%	100,0%

Cinsiyet ile organ/doku bağışında bulunmak arasında anlamlı bir ilişki görülmemektedir. Araştırmaya katılan erkeklerin % 2.8'i, kadınların % 2.4'ü organ bağışında bulunmuştur. Organ bağışında bulunmayan erkekler % 97.2, iken kadınlar % 97.6 olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde organ bağışı çok düşük düzeydedir. Bu araştırma bu gerçeği doğrular bir nitelik göstermektedir.

Araştırmaya katılan erkek ve kadınların % 62.7'si organ/doku nakli ve bağışını desteklediklerini bildirdikleri halde organlarını bağışlayanlar yalnızca % 2.6 olarak

çıkılmaktadır. Yapılan görüşmelerde organlarını bağışlamayanların % & 19.6'sı organ bağışlamak istediklerini ancak henüz bağış da bulunmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 9: Ailenin yaşadığı yer ile organ bağışlama durumu arasındaki ilişki

		Organlarınızı bağışladınız mı?		
		Evet	Hayır	Total
Aileniz nerede yaşamaktadır?	Köy	0	22	22
		,0%	100,0%	100,0%
	Kasaba	0	17	17
		,0%	100,0%	100,0%
	Kent	4	111	115
		3,5%	96,5%	100,0%
	Total	4	150	154
		2,6%	97,4%	100,0%

Ailesi köy ve kasabada yaşayanlardan hiçbirinin organlarını bağışlamadığı görülmektedir. Kentte yaşayanların ise yalnızca % 3.5'i organlarını bağışladığını bildirmektedir. Görüldüğü gibi organlarını bağışlamayanlar köy ve kasabada % 100, kentte de % 96.5 gibi çok yüksek bir düzeydedir. Ailesinin yaşadığı yer ile organ/doku bağışı yapmak arasında bir ilişki gözlemlenmemiştir. Araştırmaya katılanların neredeyse hepsi organlarını bağışlamadığını bildirmektedirler.

Tablo 10: Ailenin gelir düzeyi ile organ bağışlama durumu arasındaki ilişki

		Organlarınızı bağışladınız mı?		
		Evet	Hayır	Total
Ailenizin geliri ne düzeydedir?	0-20000	0	31	31
		,0%	100,0%	100,0%
	20001-40000	1	58	59
		1,7%	98,3%	100,0%
	40001-60000	3	51	54
		5,6%	94,4%	100,0%
	60000 ve üstü	0	9	9
		,0%	100,0%	100,0%
	Total	4	149	153

2,6%

97,4%

100,0%

Tablodan anlaşılacağı gibi organ bağışlamak ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Ailesinin gelir düzeyi 0-20000 TL arasında olanlar ile aile gelir düzeyi 60000 TL üstünde olanlar arasında organ bağışında bulunmayanların oranı % 100.0'dür. Alt gelir düzeyinden üst gelir düzeyine çıkıldıkça organ bağışlama durumunda önemli bir değişiklik görülmemektedir. Her gelir düzeyinde insanların organ bağışına mesafeli olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 12: Ailenin yaşadığı yer ile Organ bağışının nasıl ve nereye yapıldığını biliyor olma durumu

Aileniz nerede yaşamaktadır?	Organ bağışının nasıl ve nereye yapıldığını biliyor musunuz?		
	Evet	Hayır	Total
Köy	4 19,0%	17 81,0%	21 100,0%
Kasaba	4 22,2%	14 77,8%	18 100,0%
Kent	62 52,5%	56 47,5%	118 100,0%
Total	70 44,6%	87 55,4%	157 100,0%

Katılımcılardan ailesi köyde yaşayanların % 19.0'u, kasabada yaşayanların % 22.2'si, kentte yaşayanların % 52.5'i organ bağışının nereye ve nasıl yapıldığını bildiğini, ailesi köyde yaşayanların % 81.1'i, kasabada yaşayanların % 77.8'i, kentte yaşayanların % 47.5'i organ bağışının nereye ve nasıl yapıldığını bilmediğini belirtmiştir.

Toplam katılımcıların % 44.6'sı organ bağışının nereye ve nasıl yapıldığını bildiğini belirtirken, % 55.4'ü bilmediğini belirtmektedir.

Tablodan anlaşılacağı üzere organ bağışının nereye ve nasıl yapıldığını bilme durumu ailenin yaşadığı yer, köyden kasabaya, kasabadan kente geldikçe attırmaktadır. Ailesi kentte yaşayanların yarısından fazlası organ bağışının nereye ve nasıl yapıldığını bilmektedir. Kentteki çevrenin heterojen oluşu ile insanlar, organ nakli olmuş, organ bekleyen, organ nakli merkezlerinde çalışan insanlarla tanışmaktadır. Gittikleri sağlık merkezlerinde, organ bağışı birimleri, organ nakli ve bağışı ile ilgili afişler görmektedir. Bütün bunlar kentteki insanın bilgisinin artmasını sağlamaktadır. Köylerde böyle olanaklar yoktur.

Tablo 15: Ailenin yaşadığı yer ile doku/organ bağışı ve naklinin dini açıdan uygun olma durumu

Aileniz nerede yaşamaktadır?

Sizce doku/organ bağıışı ve nakli dini açıdan uygun mu?

	Evet	Hayır	Kararsızım	Total
Köy	5	7	10	22
	22,7%	31,8%	45,5%	100,0%
Kasaba	12	1	5	18
	66,7%	5,6%	27,8%	100,0%
Kent	56	15	46	117
	47,9%	12,8%	39,3%	100,0%
Total	73	23	61	157
	46,5%	14,6%	38,9%	100,0%

Araştırmaya katılanlardan ailesi köyde yaşayanların % 22.7'si, ailesi kasabada yaşayanların % 66.7'si, ailesi kentte yaşayanların % 47.9'u organ/doku nakli ve bağıışının dini açıdan uygun olduğunu bildirmektedirler. Ailesi köyde yaşayanların % 31.8'i, kasabada yaşayanların % 5.6'sı ailesi kentte yaşayanların % 14.6'sı organ/doku nakli ve bağıışının dini açıdan uygun olmadığını belirtirken, ailesi köyde yaşayanların % 45.5'i, ailesi kasabada yaşayanların % 27.8'i, ailesi kentte yaşayanların % 39.3'ü kararsız olduklarını bildirmektedirler.

Toplamda organ/doku nakli ve bağıışının dini açıdan uygun olduğunu kabul edenler % 46.5, kabul etmeyenler % 14.6, kararsız olanlar % 38.9 olarak çıkmaktadır. Bu durum öğretmen adaylarının organ/doku nakli ve bağıışı konusuna yabancı olduklarını ifade etmektedir. Çünkü Diyanet İşleri Başkanlığı organ/doku nakli ve bağıışının caiz olduğunu bildiren fetvalar yayınlamaktadır. Diyanet İşleri Başkanı, Sayın Mehmet Görmez organ bağıışını "Candan cana yapılan bir sadaka" olarak değerlendirmektedir. Araştırmaya katılanların % 53.5'i organ/doku nakli ve bağıışının dini açıdan uygun olmadığını ya da bu konuda kararsız olduklarını bildirmeleri aslında bu konuyla ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmadıkları anlamına gelmektedir.

Tablo 16: Ailenin gelir durumu ile doku/organ bağıışı ve naklinin dini açıdan uygun olma durumu

Ailenizin geliri ne düzeydedir?

Sizce doku/organ bağıışı ve nakli dini açıdan uygun mu?

	Evet	Hayır	Kararsızım	Total
0-20000	11	11	9	31
	35,5%	35,5%	29,0%	100,0%
20001-40000	34	4	22	60

	56,7%	6,7%	36,7%	100,0%
40001-60000	23	7	26	56
	41,1%	12,5%	46,4%	100,0%
60000 ve üstü	5	1	3	9
	55,6%	11,1%	33,3%	100,0%
Total	73	23	60	156
	46,8%	14,7%	38,5%	100,0%

Araştırmaya katılanlardan ailesinin gelir düzeyi 0-20000TL arasında olanlardan % 35.5'i, geliri 2001-4000 TL olanlardan %56.7'si, geliri 2001-5000 TL olanlardan% 41.1'i, geliri 60000 TL üstü olanlardan % 55.6'sı organ/doku nakli ve bağışının dini açıdan uygun olduğunu bildirirken, geliri 0-20000 TL olanlardan % 35.5'i, geliri 20401-40000 TL olanlardan % 6.7'si, geliri 44001-60000 TL olanlardan % 12.5'i, geliri 60000 TL üst olanlardan % 11.1'i organ/doku nakli ve bağışının dini açıdan uygun olmadığını bildirmektedirler. Araştırmaya katılanlardan ailesinin gelir düzeyi 0-20000 TL arasında olanlardan % 29.0'u, geliri 20001-40000 TL olanlardan % 36.7'si, geliri 40001-60000 TL olanlardan % 46.4'ü, geliri 60000 TL üstünde olanlardan % 33.3'ü organ/doku nakli ve bağışının dini açıdan uygun olup olmadığı konusunda kararsız olduklarını bildirmektedirler.

Toplamda ailenin gelir düzeyine göre organ /doku nakli ve bağışının dini açıdan uygun olduğunu bildirenler % 46.8, uygun olmadığını bildirenler % 14.7 iken kararsız olduklarını bildirenler % 38.5 olarak çıkmaktadır. Organ/doku nakli ve bağışının dini açıdan uygun olup olmadığı ile ailenin gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmamızda, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi formasyon öğrencilerinin organ/doku nakli ve bağışı ile ilgili bilgi düzeyleri ve tutumlarını ölçmeye yönelik yapılmaktadır.

Ülkemizde organ bekleme listesinde kayıtlı 28.428 hasta organ beklemektedir. 2011, 2012, 2013, 2014 ve 2015'in Nisan ayına kadar toplam 6.864 beyin ölümü teşhisi konulmuştur. Bunlardan bağış yapan aile sayısı yalnızca 1.602'dir. Aynı dönemlere ait toplam kadavra donör sayısı 1.602 iken canlı donör sayısı 13.955'dir. Kadavra donör ihtiyacın çok küçük bir kısmını karşılamaktadır.

Araştırmamıza göre organlarını bağışladıklarını bildirenler % 2.6 iken organ bağışında

bulunmadıklarını bildirenler % 97.4 olarak çıkmaktadır. Hem mevcut veriler hem de araştırmamız sonucunda elde ettiğimiz veriler organ/doku bağışının çok düşük düzeyde olduğunu doğrular bir nitelik göstermektedir.

Erkek katılımcıların 2.8'i, kadın katılımcıların ise 2.4'ü organlarını bağışladıklarını bildirmektedir. Erkeklerin % 97.2'si, kadınların % 97.6'sı organ bağışında bulunmamıştır. Erkekler ve kadınlar arasında organ bağışında bulunmak konusunda büyük bir benzerlik görülmektedir. Organ bağışında bulunmak ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Organ bağışlamadığını bildiren toplam % 94.9 oranında katılımcıdan % 22.8'i organ/doku nakli ve bağışının dinen uygun olmadığını bildirmektedir. Organ bağışına 'Hayır' diyenler arasında % 22.8 ile organ/doku nakli ve bağışının caiz olmadığını düşünenler başı çekmektedir.

Ailesi köyde ve kasabada yaşayan hiçbir katılımcı organ bağışında bulunmazken, ailesi kentte yaşayan katılımcılardan % 3.5'i organ bağışında bulunduğunu bildirmektedir. Bu yönüyle ailesi kentte yaşayanlar organ/doku bağışına ailesi köyde ve kasabada yaşayanlardan daha olumlu yaklaşmaktadır.

İlahiyat Fakültesi mezunlarının % 66.7'si organ/doku nakli ve bağışını desteklemektedir. % 20.0'si kararsız iken % 13.3'ü karşı çıkmaktadır. Yapılan araştırma sonucunda İlahiyat Fakültesi mezunlarının organ/doku bağışına karşı olmadıkları aksine destekledikleri orta çıkmaktadır.

Ailesinin gelir düzeyi 500-1000 TL arasında olanlar ile gelir düzeyi 5000 TL üstünde olanlar arasında hiç kimse organ bağışında bulunmamıştır. Geliri 1001-2000 TL olanlar arasında organ bağışı yapma oranı % 1.7, 2001-5000 TL arasında olanlar arasında % 5.6 olarak çıkmaktadır. Ailesinin gelir düzeyi arttıkça organ/doku bağışlama oranı artmamaktadır. Aile gelir düzeyi ile organ bağışlama arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Ailenizin tutumu organ bağışını etkiler mi sorusuna 'Evet' yanıtını verenler, erkek katılımcılar arasında % 52.1, kadın katılımcılar arasında % 67.4 olarak çıkmaktadır. Toplam katılımcıların % 60.5'i organ bağışı yapıp yapmayacağı konusunda ailesinin tutumunun önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ailenin tutumu ile organ/doku bağışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Organ/doku bağışlamadığını ifade edenlerin % 8.2'si beden bütünlüğümün / görünümümün bozulacağını düşünüyorum seçeneğini işaretlemişlerdir. Kadavradan organ

çıkarmında düşünölenin aksine, tıpkı bir canlıyı ameliyat eder gibi davranılmaktadır. Organ çıkarm işlemi sona erdikten sonra donörün kesi yerleri kapatılmakta, gerekli bakımı yapılarak morga gönderilmektedir. Morga gönderilmesi ve morgdan çıkarılması sırasında cenazeye saygı çerçevesinde dini vecibelerde göz önünde bulundurulmaktadır. Gerekli işlemlerin arkasından cenaze ailesine teslim edilmektedir. Solid organ bağışında, organların alındığı bölgenin kapatılması amacıyla yapılan dikişlerden başka hiçbir şekilde, cenazede normal halinden farklı bir görüntü olmamaktadır. Fiziksel görüntüsü tamamen aynı kalmaktadır. Dikişler ise bilindiği gibi her türlü ameliyatlardan sonra, yaralanmaların bazılarında açık yarayı kapatmak amacıyla yapılmaktadır. Uzuu eksikliği kompozit organ bağışlarında ortaya çıkmaktadır. Kompozit organlar; el, kol, ayak, bacak, yüz, saçlı deri gibi organlardır. Bu organların çıkarmında elbette ki cenazenin fiziksel bütünlüğü bozulmaktadır. Bu nakillerin yapıldığı 2012 yılında kamuda yer alan haberlerde de halk arasında bu nakillere sıcak bakılmadığı gözlemlenmiştir. Bu nakiller hayat kurtarmak amacıyla değil, eksik yada tahrip olmuş işlevini yerine getiremeyen organların yerine yenisini nakletme işlemidir. Burada amaç hastanın yaşam kalitesini yükseltmektir. Amaç kişinin kendi ihtiyaçlarını giderebilmesi, toplum içine rahatça çıkabilmesini sağlamaktır. Eli-kolu, iki bacağı birden olmayan insan kendi ihtiyaçlarını giderememektedir. Her zaman bir başkasına bağımlıdır. Yanma-yaralanma gibi nedenlerle yüzü tamamen tahrip olmuş insan toplum içine çıkamamakta, aynı zamanda yeme-içme gibi ihtiyaçlarını giderememektedir. Ancak hem halkımız hem de ilgili bakanlık bu nakilleri ikinci plana atmaktadır. Organ/doku nakli ile ilgili çalışmalar solid organ nakilleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Beden sosyolojisi, bireysel ve toplumsal hayat için bedenin ve fiziksel deneyimlerin çok önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bedene bakışımız zamana ve kültürlere göre değişir. Bizim toplumumuzda beden kişinin kendine ait bir varlıktır. Kişi bedeniyle bir bütündür. O beden ile öldükten sonra dirilecektir. Bu inanç ile insanlar toprağa bir bütün olarak girmek istemektedirler. Bu nedenle ülkemizde kadavra bağış sayısı oldukça düşük düzeydedir. Ancak yakınlarının durumuna dayanamayanlar canlı verici olabilmektedir.

2002 yılında kadavradan 307, canlıdan nakil sayısı 438 iken 2014 yılında kadavradan bin 73, canlıdan nakil sayısı 3 bin 190'a yükselmiştir. Görüldüğü gibi kadavra nakiller 12 yılda yaklaşık 3.5 kat artarken, canlıdan nakiller 7 kattan daha fazla bir artış göstermiştir. Toplam nakil sayısı 12 yılda, 745'ten, 4 bin 263'e yükselmiştir. Görüldüğü gibi kadavra nakiller ihtiyacı karşılamaktan oldukça uzaktır.

Avrupa'da organ bağış oranı % 75'lerde iken bizim ülkemizde % 23'lerdedir. Buda beden sosyolojisinin vurguladığı beden-kültür arasında ki ilişkinin bir sonucudur.

Yapılan çalışma sonucunda da görüldüğü gibi ülkemizde organ bağıışı yok denecek kadar azdır. Yapılan nakillerin büyük bir kısmı, canlı donörlerden temin edilmektedir. Organ bağıışının az olması nedenleri arasında, organ/doku nakli ve bağıışının dinen caiz olmadığı görüşü öne çıkmaktadır. Organ bağıışının az olması nedenlerinden biri de yoğun bakım hekimlerinin beyin ölümü teşhisini zamanında yapamamalarıdır. Organ/doku bağıışının az olması nedenlerinin eğitimsel, kültürel, sosyal pek çok farklı nedeni bulunmaktadır.

Organ/doku bağıışı bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Son dönem organ yetmezliğinde tek tedavi şekli organ nakli olduğu halde nakledilecek organ bulunamadığı için çok sayıda hasta yaşama veda etmektedir. Organ/doku, tek kaynağı insan olan tedavi aracıdır. Günümüz tıp teknolojileri organ/doku teminini insandan yapabilmektedir. Bu yönüyle organ/doku bağıışı önemlidir. Organ/doku bağıışının artırılması için halkın bilinçlendirilmesi-bilgilendirilmesi gerekmektedir. Görevliler tarafından okullarda öğrenciler ve velilere yönelik, çeşitli kurumlarda çalışanlara yönelik, cuma hutbelerinde cemaate yönelik, hastanelerde hastalara yönelik bilgiler verilerek yapılabilir. Aynı zamanda televizyon ve radyo programları yapılabilir, yetkililer organ/doku nakli ve bağıışının önemi anlatılabilir.

KAYNAKÇA

- AKIN, Şahin; 1996, **Türk Özel Hukukunda İnsan Kökenli Biyolojik Madde (Organ-Doku) Nakli Kavramı ve Bundan Doğan Hukuki Sonuçlar**, Ankara, Yetkin Yayınları.
- AYDIN, Kaan; 2011, “**Organ veya Doku Ticareti Suçu**”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı 1, Ankara, 129-162.
- BAKAR, Nagehan; 2014, “**Hemşirelerin Organ/Doku nakli ve bağıışına Yönelik Bilgi ve Tutumları**” (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul.
- BALTAŞ, Zuhâl; 2000, **Stres ve Başa Çıkma Yolları**, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- BEKİ, Abdulaziz;1991, “**İslam Hukuku Prensipleri Işığında Organ Nakli**”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- BUZKIRAN, Benan; 2012, “**Veri Zarflama Analizi ile Türkiye’de Organ Nakli Merkezlerinin Performans Kıyaslaması**”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- CİRHİNLİOĞLU, Zafer; 2012, **Sağlık Sosyolojisi**, İstanbul, Nobel Yayınları.
- DEMİRCİOĞLU, Narin; 2011, “**Dini Farklılıkların Organ Bağıışına Etkisi**”, İstanbul, Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- ELÇİOĞLU, Ömür; 1996, “**Organ Aktarımı ve Etik**”, Çağdaş Tıp Etiği, İstanbul, Nobel Tıp Kitabevleri.
- ER, Ünal; 2008, **Sağlık Hukuku**, Ankara, Ankara Barosu Yayınları.
- GÖKÇEN Ahmet, BALCI Murat; 2013, “**Organ ve Doku Ticareti Suçları**”, Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Sayı 2, İstanbul, 111-150.

- GÖKÇEN, Ahmet; 2000, “**Organ ve Doku Nakli Üzerine Düşünceler**”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı1, Konya,64.
- GÖZ Fügen, GÜRELLİ Şeval; 2007, “**Yoğun Bakım Hemşirelerinin Organ Bağışi İle İlgili Düşünceleri**”, Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, Sayı 5, Elazığ, 77-88.
- GREEN, Colin; 1989, **Organ Transplantasyonları**, Çev. M. Sarıyar ve E. Göksoy, İstanbul, Cerrahpaşa Yayınları.
- HABERAL, Mehmet; 1994, “**Tıp Mevzuatı Açısından Ülkemizde Organ Aktarımı**”,Transplantasyon, Ankara, Haberal Eğitim Vakfı Yayınları, 257-261.
- KARASAR, N. (2009). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Nobel.
- ÖZTÜRKLER, Cemal; 2013, **Hukuk Uygulamasında Tıbbi Sorumluluk, Teşhis, Tedavi ve Tıbbi Müdahaleden Doğan Tanzimat Davaları**, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- RİYAZUS-SALİHİN; 2008, 101.
- SELÇUK, S. G. (2019), **Eğitimde Araştırma Yöntemleri, (Ed. H. Özmen, & O. Karamustafaoğlu)**, Pegem Akademi, Ankara.
- SÜREN, Özlem; 2007, “**Organ ve Doku Naklinin Yasal ve Etik Açidan İncelenmesi**”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 73, İstanbul, 174-195.
- YÜCETİN Levent, KEÇECİOĞLU, Nilgün, ERSOY Fevzi; 2003, “**Türkiye’de Organ Bağışi ve Nakline Bir Bakış**”, Diyaliz, Transplantasyon ve Yanık Dergisi, Sayı 2, Ankara, 115-118.

İnternet Kaynakları

- www.nedirnedemek.com, erişim 13.02.2024,saat 15:30.
- www.baskent-ank.edu.tr, erişim 15.12.203, saat 17:00.
- www.ulusalcerahidergisi.org, erişim 15.12.2023, saat 17:30.
- alpgurkan.com.tr, erişim 20.12.2024, saat 14:20.
- www.organdonationproject.com, erişim 13.02.2024, saat 16:00.
- www.tonv.org.tr/tr/, erişim 20.01.2024, saat 13:00.
- www.tonv.org.tr/tr/, erişim 25.01.2024, saat 09:45.
- <http://kisi.deu.tr/bulent.cavas/ders/bok3.pdf>, erişim13.02.2023 edu, saat 21:30.
- <https://organ.saglik.gov.tr/web/>, erişim 20.01.2024, saat 11:35.
- <https://organ.saglik.gov.tr/web/>, erişim 11.02.2024, saat 22:00.
- <https://organ.saglik.gov.tr/web/>, erişim 12.02.2024, saat 10:25.
- <https://organ.saglik.gov.tr/web/>, erişim 13.02.2024, saat 09:50.
- <https://organ.saglik.gov.tr/web/>, erişim 23.04.2024, saat 17:15.
- <https://organ.saglik.gov.tr/web/>, erişim 15.05.2024, saat 16:05.
- www.haberturk.com, erişim 18.01.2024, saat 20:00.

www.tong.org.tr, erişim 22.02.2024, saat 15:40.

www.aa.com, erişim 22.02.2024, saat 15:35.

www.gazetevatan.com, erişim 22.02.2024, saat 17:00.

FORMASYON DERSLERİNİN İLAHİYAT MÜFREDATINA ALINMASININ AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI AÇISINDAN TARTIŞILMASI

Muhyettin ÖZEN

(Dr. Öğr. Üyesi, Din Eğitimi Bölümü, VanYüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

yunus-muhittin@hotmail.com, 05535997449

ORCID ID: 0000-0002- 7247-4561

ÖZET

“Kur’an’ı referans alan” ve “meslek bilgisi kuvvetli din adamı” yetiştirmeyi kendisine hedef edinen İlahiyat Fakültelerinin müfredatı, kurulduğu günden bugüne yaşanan kimi siyasi, sosyal, pedagojik vb. sebeplerle önemli farklılıklar geçirmektedir. Kutsal olanı araştırmayı gaye edinmeleri nedeniyle müfredat değişikliklerinde, konu ve amaç bakımından herhangi bir farklılık görülmemektedir. Bununla birlikte hangi mesleki bilginin hangi şekilde verileceği hususu, yaşanan müfredat değişikliklerinin önemli sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Benzer şekilde yetiştirilecek din adamlarının veya İlahiyatçıların, hangi din eğitimi faaliyetini icra edecekleri, müfredat değişikliğinin önemli sebeplerini oluşturmaktadır. İşte bu araştırmada, sözü edilen müfredat değişikliklerinden birini oluşturan ve 2017 yılında formasyon derslerinin eklenmesiyle birlikte farklı bir hüviyete bürünen İlahiyat müfredatlarının, yetiştirilecek İlahiyatçılar açısından avantaj ve dezavantajları birlikte değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Söz konusu değişikliğin en önemli kazanımı, öğretmen yetiştirme noktasında müfredat birliğinin sağlanması olarak görülmektedir. Zira İlahiyat fakülteleri, daha önce Dikab ve İlahiyat olmak üzere iki farklı müfredata sahip programları bünyesinde barındırmaktaydı. Bu ikili durum, doğal olarak uygulamada önemli problemlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermekteydi. Öğretmen yetiştirme açısından homojen bir yapı oluşturularak ikircikli durum ortadan kaldırılsa da örgün ve yaygın din eğitimini verecek kişilerin aynı süreçlerden geçmesinin, uygulamada bazı problemler doğurduğu da yadsınamayacak bir gerçekliğe sahiptir. Zira biri Diyanete bağlı işleri icra ederken diğeri Meb’e bağlı iş görmektedir. Dolayısıyla farklı noktalarda ikilem durumlarının ve problemlerin gün yüzüne çıktığı görülmektedir. Araştırma, bunun gibi problem durumlarının tartışılmasının yanında, onlara ilişkin bazı öneriler getirmek suretiyle sonlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İlahiyat, Müfredat, Formasyon, Din Eğitimi

DISCUSSION OF INCLUDING FORMATION COURSES INTO THE THEOLOGY CURRICULUM IN TERMS OF ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

ABSTRACT

The curriculum of the Faculties of Theology, which “take the Quran as a reference” and aim to train “clergymen with strong professional knowledge”, has undergone significant differences due to some political, social, pedagogical, etc. reasons since the day they were founded. Since they aim to investigate the sacred, no differences are seen in terms of subject and purpose in the curriculum changes. However, the issue of which professional knowledge will be given in which way constitutes one of the important reasons for the curriculum changes. Similarly, the religious education activities that the clergymen or theologians who will be trained will perform constitute the important reasons for the curriculum change. In this study, the advantages and disadvantages of the Theology curricula, which constitute one of the mentioned curriculum changes and took on a different identity with the addition of formation courses in 2017, are tried to be evaluated together in terms of theologians to be trained. The most important gain of the change in question is seen as ensuring curriculum unity in terms of teacher training. Because, theology faculties used to have two different curricula, Dikab and Theology. This dual situation naturally caused significant problems in practice. Although the ambiguity was eliminated by creating a homogeneous structure in terms of teacher training, it is an undeniable fact that the same processes that people who will provide formal and widespread religious education go through cause some problems in practice. Because one of them carries out the work affiliated with the Religious Affairs Directorate while the other works affiliated with the Ministry of National Education. Therefore, it is seen that dilemmas and problems come to light at different points. The research ends by discussing such problematic situations and making some suggestions regarding them.

Keywords: Theology, Curriculum, Formation, Religious Education

20. YÜZYILIN BAŞLARINDA VARNA ŞEHRİNDE OSMANLI DEVLETİ ALEYHİNDE TERTİPLENEN MİTINGLER

Meetings Organized Against the Ottoman State in the City of Varna in the Early 20th Century

Dr. Araş.Gör. Ali Emre İŞLEK

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, E-Mail: ali.islek@omu.edu.tr

Orcid No: 0000-0002-5873-5865.

Özet

Bulgaristan, iç işlerinde serbestlik hakkını elde ettiği 1878'den 5 Ekim 1908'de bağımsızlığını ilan ettiği tarihe uzanan otuz senelik süreçte hukuken Osmanlı Devleti'ne bağlı bir prenslik (emâret) statüsünde olmuştur. Bu dönem, anayasanın ilanı, kurucu meclisin teşkili, seçimlerin gerçekleştirilmesi, Avrupa monarşilerinden birine mensup bir asilzâdenin prens olarak seçilmesi gibi Bulgaristan'ın bağımsızlığına uzanan sürecin zeminini teşkil edecek olan önemli siyasi gelişmelere sahne olmuştur. Bu otuz senelik dönemde ayrıca, “Doğu Rumeli” nin ilhak edilmesi ile başlayıp “Makedonya” nın da kazanılması suretiyle devam etmesi düşünülen ve Osmanlı Devleti ile birlikte Yunanistan ve Sırbistan'a karşı da verilen bir mücadele yaşanmıştır. Devletleşme sürecine dair gelişmeler ile “Büyük Bulgaristan” ın kurulmasına dair siyasetin birlikte yürütüldüğü bu süreçte, anayasanın taşıdığı liberal (özgürlükçü) karaktere bağlı olarak meydana gelen hadiseler, Bulgaristan'ın iç siyasetinde önemli izler bırakmıştır.

Liberal nitelikli anayasanın iç siyasette sebep olduğu gerilimler, hükümete ve prence karşı düzenlenen protesto yürüyüşleri ve düzenlenen mitingler çerçevesinde şekillenmiştir. Gazete ve dergilerde yer alan ağır eleştiriler ise yürüyüş ve miting gibi kitlesel hareketlerin sıkça düzenlenmesi ve sürekli gergin bir havanın ülke siyasetinde yer edinmesinde rol oynamıştır.

İç siyasette hakim olan gergin havanın yumuşadığı ve kitlelerin ortak bir ideal etrafında biraraya geldikleri hadiseler ise Osmanlı Devleti aleyhinde, bilhassa “Makedonya Meselesi” bağlamında tertip edilen mitingler olmuştur. Bu çalışmada, Bulgaristan'ın önemli şehirlerinden biri durumundaki Varna'da Osmanlı Devleti aleyhinde Bulgar ileri gelenleri ve tarafından düzenlenen mitingler hazırlanış ve gerçekleştirilme süreçleri çerçevesinde irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: “Bulgaristan Anayasası”, “Kamuoyu”, “Miting”, “Varna şehri”.

Abstract

Bulgaria had the status of a principality (emirate) legally attached to the Ottoman Empire during the thirty-year period from 1878, when it gained the right to freedom in its internal affairs, to the date of its declaration of independence on October 5, 1908. This period witnessed important political developments that would form the basis of the process leading to Bulgaria's independence, such as the declaration of the constitution, the formation of the constituent assembly, the holding of elections, and the election of a nobleman from one of the European

monarchies as prince. In addition, during this thirty-year period, a struggle was experienced against Greece and Serbia, together with the Ottoman Empire, which began with the annexation of "Eastern Rumelia" and was expected to continue with the acquisition of "Macedonia". In this process, in which the developments regarding the state formation process and the politics regarding the establishment of "Greater Bulgaria" were carried out together, the events that occurred due to the liberal (libertarian) character of the constitution left important traces in Bulgaria's domestic politics.

The tensions caused by the liberal constitution in domestic politics took shape within the framework of protest marches and rallies organized against the government and the prince. The harsh criticisms in newspapers and magazines played a role in the frequent organization of mass movements such as marches and rallies and the establishment of a constantly tense atmosphere in the country's politics. The incidents in which the tense atmosphere prevailing in domestic politics was softened and the masses came together around a common ideal were the rallies organized against the Ottoman Empire, especially in the context of the "Macedonian Question". In this study, the rallies organized by Bulgarian notables against the Ottoman Empire in Varna which was one of the important cities of Bulgaria, were examined within the framework of the preparation and implementation processes.

Key Words: "Bulgarian Constitutional Law", "Public Opinion", "Meeting", "City of Varna".

Giriş

1878 senesinde imzalanan Berlin Antlaşması ile iç işlerinde bağımsız olarak hareket eden (özerk) bir siyasi-idari yapıya kavuşan Bulgaristan'da, bu yarı bağımsız statünün bağımsızlığa dönüşmesi süreci önemli siyasi gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Prenslüğün anayasasının oluşturulması, seçimlerin gerçekleştirilmesi ve bir kurucu meclisin teşkili bu süreçteki ilk ve en önemli merhaleleri teşkil etmiştir.⁴ Bu süreçlerin geride bırakılmasından sonraki önemli gelişmeleri ise Rusya'nın siyasi nüfuzundan kurtulma ve Ayestefanos'ta Bulgar halkının elinden alındığı düşünülen Doğu Rumeli ve Makedonya'nın geri kazanılması yönündeki çabalar teşkil etmiştir.⁵ Çok kısa bir zaman diliminde Rus siyasi-askerî nüfuzunun kırılması ve Doğu Rumeli'nin elde edilmesi Bulgar hükümetine, hükümete fikirleri ile yön veren aydınlara ve halka Osmanlı Devleti ile olan bağların tamamen kopararak bağımsızlığa ulaşılacağı ve Makedonya'nın alınması ile "Büyük Bulgaristan"ın kurulabileceği yönünde güven vermiştir.⁶

Kısa bir süre içerisinde elde edilen kazanımların beraberinde getirdiği güven ile hareket eden Bulgar hükümeti, ileri gelenleri ve halkı, Osmanlı Devleti'nden ayrılıp bağımsızlığın kazanılmasına zemin hazırlayacak hemen her fırsattan ülkeleri lehine istifade etmeye çalışmıştır.⁷ Bu amaca yönelik olarak Sofya, Filibe, Varna gibi şehirlerde gazete ve dergiler

⁴ Tuğrul Özcan, "Kurumsallaşma Sürecinde Bulgar Millî Meclisi (1879-1885)", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.11, S.25 (2014) ss. 100-103.

⁵ Kemal Beydilli, "II. Abdülhamid Makedonya Mes'elesine Dair", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 9 (1989), ss.78-80.

⁶ Osman Köse, "Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878-1908)", *Turkish Studies*, C.1, S.2 (Güz 2006), ss.270-275.

⁷ Ali Arslan - Bülent Yıldırım, "Fiilî Bağımsızlık Sürecinde Bulgaristan Emareti ve Osmanlı Devleti'nin Tutumu (1878-1908)", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 1 (2013), ss. 225-230. Bulgaristan'da meydana gelen hadiselerin Osmanlı devlet adamları ve Sultan Abdülhamid üzerinde nasıl büyük bir buhrana sebep olduğuna dair değerlendirmeler için ayrıca bk. Feroze K. Yasame, *Abdülhamid'in Dış Politikası: Düvel-i Muazzama Karşısında Osmanlı (1878-1888)*, Kronik Yayınevi, İstanbul, 2023, ss. 201-233.

çıkarılarak yöneticilerin ve halkın aynı ideal etrafında birleştirilmesine gayret gösterilmiştir. Bu yöntem ile ortak bir bilinç, ideal etrafından kümelenen geniş kitleler teşkil etmek ve “kamuoyu” oluşturmak istenmiştir.⁸ 19. Yüzyılda haberleşme-ulaşım alanlarında yaşanan olağanüstü gelişmelerin bir yansıması olarak ortaya çıkan “kamuoyu”nun nasıl etkin bir güç olduğu daha önceki dönemlerde Avrupa’da meydana gelen 1848 İhtilallerinde, Kırım Harbi’nde ve bilhassa 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda tecrübe edildiğinden dolayı⁹, bu önemli argümanın Osmanlı Devleti aleyhinde faaliyet yürütecek olan komitelerin teşkil edilmesi ve halkın maddi yardımları ile kurumsal yapılarını güçlendirmesi noktasında büyük bir maharet ile kullanmıştır. Ayestefanos Antlaşması ile kurulan “Büyük Bulgaristan”ın, İngiltere ve Avusturya’nın baskıları neticesinde birkaç aylık bir zaman diliminde sınırlarının oldukça daraltılmış olması da Bulgar halkı nezdinde oluşan tepkinin ilerleyen senelerde dışa vurulmasına ve Osmanlı Devleti aleyhinde olumsuz düşüncelere sahip bulunan geniş bir kitlenin zaman zaman harekete geçirilmesine zemin hazırlamıştır.

1. Mitinglerin Düzenlenmesine İmkan Tanıyan Anayasal Haklar

Yukarıda yer verilen tarihsel zemin çerçevesinde 20. yüzyılın başında Varna şehrinde düzenlenen mitinglere dair bilgi vermeden önce vurgulanması gereken hususlardan ilki Bulgaristan anayasasının dönemine göre özgür bir basın-yayın hayatına imkan tanıyan ve insanların çeşitli meselelere dair bir araya gelip mitingler tertip etmesine, gösteriler düzenlemesine izin veren özgürlükçü, liberal niteliğidir.¹⁰

Diğer ülkelerin anayasalarına nazaran daha liberal maddeler taşıyan Bulgaristan Anayasası, İstanbul’daki Robert Kolej’de 1864-1876 senelerinde eğitim almış ve liberal, özgürlükçü fikirler hakkında bilgi sahibi bulunan Bulgarların ağırlığını teşkil ettiği bir ekip tarafından düzenlenmiştir. Kişilere ve topluluklara görüşlerini ifade etme, yayma ve savunma konusunda geniş haklar tanıyan bu anayasa Bulgaristan’ın kuruluşundaki en önemli aktör durumunda bulunan Rusya tarafından iyi karşılanmamıştır.¹¹ II. Aleksandr gibi kendisinden önceki ve sonraki çarlara nazaran köylülere ve çeşitli gruplara yeni haklar tanıyan bir devlet adamının yönetimi altında olursa da baskı ve otoriter yönetim anlayışı ile tanınmış bir siyasi kimliği bulunan Rusya’da, Bulgaristan anayasasının barındırdığı geniş haklar uygun görülmemiştir. Fakat, tüm olumsuzluklara rağmen oldukça demokrat bir karakter taşıyan

⁸ Mahir; *Şarkî Rumeli Vilâyeti*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, ss. 25-40.

⁹ Osmanlı-Rus Savaşı’nın İngiltere kamuoyunun manipüle edilmesi suretiyle adım adım bir felakete evrilmesi sürecine dair değerlendirmeler için bk. Mithat Aydın, *Balkanlarda İsyan: Osmanlı – İngiliz İlişkileri Kapsamında Bosna-Hersek ve Bulgaristan Ayaklanmaları 1875-1876*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 120-140.

¹⁰ Teşkil edilen ilk Bulgar Anayasası’nda konut dokunulmazlığına ve şahısların mallarına kanunsuz olarak el konulamayacağı gibi kişisel hak ve hürriyetler korunmasına yönelik maddeler de yer almaktadır. Ayrıca, eski döneme ait zenginlik veya statü belirtisi olan ünvanların yasaklanmış olması da kanun önünde eşitlik ilkesinin yaygınlaştırılmaya çalışıldığına işaret etmektedir. Özcan, *a.g.m.*, s. 103.

¹¹ Çarlık hükümeti ve Bulgaristan’da görevli bulunan Rus mülki ve askeri yetkilileri bu dönemde, liberal eğilimi bulunan iyi eğitilmiş Bulgarları kendilerine bir tehdit olarak görmüş ve ilerleyen süreçte nüfuzlarını kırmak için harekete geçeceği yönündeki müşahade ve izlenimlerini dile getirmekten sakınmamıştır. Bulgaristan’da görev yapan Rus askeri ve mülki erkanın bu dönemde asıl güven duyduğu kitleyi, “Ortodoks” ve “Slav” kimliklerine sıkı sıkıya bağlı olan ve dönemin birçok önemli meselesinin arka planından habersiz bulunan Bulgar köylüleri teşkil etmiştir. Detaylı bilgi için bk. Erol Çetin, “Bulgaristan Prensiği İle Osmanlı İmparatorluğu Arasında Siyasi İlişkiler”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul, 2003, s. 25.

Bulgar anayasası Rus hükümeti tarafından desteklenmiş ve Batı Avrupa’da Rusya hakkında var olan olumsuz imaj bu vesile ile biraz olsun kırılmak istenmiştir.¹²

Bulgaristan anayasası yukarıda değinildiği üzere liberal (özgürlükçü) bir karakter taşıması yönüyle toplumun hemen her kesimine özgürce düşünme ve hakkını savunma hakkı vermiş olsa da ülke siyasetinde ağırlığı olan ikinci kesimi yani muhafazakarları memnun etmemiştir. Muhafazakâr kesim, anayasanın teşkiline dair görüşmelerin başlamasından itibaren ülkenin yönetiminin, yetkin bir monarkın yani prensin etrafında kümelenmiş eğitilmiş ve varlıklı dar bir kesim tarafından yürütülmesi taraftarı olmuştur. Prens Aleksandr’ın ülkenin başında bulunduğu 1879-1885 seneleri arasındaki dönemde gerek liberal kesim içerisindeki görüş farklılıkları gerekse muhafazakarların hükümette temsil edilme yönündeki baskıları seçimlerin birçok defa tekrarlanmasına sebep olmuştur. Bir anlamda özgürlükçü, eşitlikçi kesim ile kitlelere daha az hareket alanı sağlanması fikrine sahip bulunan Muhafazakâr kesim arasındaki çekişmeler Bulgaristan’ı siyasi krize sürüklemiştir. Muhafazakâr düşüncedeki siyasiler, seçimlerin birçok defa tekrarlanması ile siyasi alanda yaşanan krizlere basın-yayın organlarına sağlanan geniş hakların da sebep olduğunu düşünmüş, hükümete ve prene yönelik eleştirilerin önünün alınması gerektiğini dile getirmiştir. Bu kesim ayrıca, toplantı gerçekleştirme, örgütlenme gibi konularda kitlelere sunulan hakların kamu düzenini bozucu, anarşist hareketlere sebep olacağını gerekçe göstererek daraltılması fikrini de savunmuştur.¹³

Muhafazakarların tüm karşı çıkmalarına rağmen anayasanın tanıdığı geniş hareket alanı içerisinde Bulgar halkı farklı tarihlerde yönetiminden memnun olmadığı hükümetin politikalarının eleştirildiği mitinglerde bir araya gelmiş, zaman zaman ülkelerinden henüz tamamen elini çekmemiş olan Rusya’nın varlığından duyulan rahatsızlığı dile getiren gösteriler düzenlemiş ve Makedonya’daki soydaşlarının (kardeşlerinin) Osmanlı yönetimi tarafından baskı ve saldırılara uğradığı... gibi konuları Avrupa kamuoyunun gündemine getirmeyi amaçlayan yürüyüşler, mitingler gerçekleştirmiştir.¹⁴

2. Varna Şehrinde Düzenlenen Mitingler

Bulgaristan’ın 1878-1908 seneleri arasındaki devletleşme sürecinde siyasi ve sosyal hayatının şekillenmesinde büyük bir yeri olduğuna temas etmeye çalıştığımız “özgürlükçü

---

¹² Rusya, Bulgaristan anayasasının düzenlenme sürecine verdiği bu destekle ayrıca, şartlar olgunlaştığında anayasal güvenceye alınmış, demokratik karakterli, özgürlükçü bir yönetim anlayışına uzak olmadığını göstermek istemiştir. Verilen bu desteğin arka planını ayrıca, Yunanistan, Romanya gibi diğer Balkan ülkelerinde verdiği büyük destekle kurulan siyasi yapıların zaman içerisinde nüfuzundan kurtulma yönündeki girişimleri, Rus devlet adamlarını Bulgaristan konusunda daha hassas bir siyaset izlemeye mecbur etmesi etkili olmuş olmalıdır. Nitekim 1884-1890’lı yıllarda iki devlet arasında yaşanan gerilim ve neticesinde Bulgaristan’ın adım adım Rusya’nın vesayetinden ayrılması, Rus devlet adamlarının bu konudaki öngörülerini ve endişelerini haklı çıkarmıştır. Çetin, *a.g.t.*, ss. 25-26.

¹³ Muhafazakar Parti, Prens Aleksandr tarafından doğal bir müttefik olarak görülmüş; ilk seçimde Liberal Parti’ye mağlup olmasına rağmen hükümeti kurma imkanı kendilerine verilmiştir. Fakat Liberal Parti’nin halk ve aydınlar nezdinde artan popülaritesi ve Rusya’nın dolaylı desteğinin kaybedilmesi Muhafazakar Parti’nin yalnızca beş, altı yıllık bir süreçte siyasi hayattan tamamen yitip gitmesine zemin hazırlamıştır. Çetin, *a.g.t.* ss. 36-39.

¹⁴ Bulgar halkı tarafından ülkenin yönetimine dair yöneltilen ağır eleştirilerden bir kısmı Prens Aleksandr’a yönelik olmuştur. Prens, Şarkî Rumeli’nin Bulgaristan’a ilhakını gerçekleştirse dahi Osmanlı Devleti ile hukuki dayanağı sağlam antlaşmalarla tesis edememesi sebebiyle dozu gittikçe artan eleştirilere maruz kalmış ve kendisini destekleyen az sayıdaki kimseye yönelik gerçekleşen saldırılar tahtını bırakarak ülkeden ayrılmasını beraberinde getirmiştir. Yerine ise bir başka hanedanın üyesi olan Ferdinand, prens olarak tayin edilmiştir. Aydın, *a.g.e.* s. 293-294.

kamouyu”, Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetlere zemin hazırlamıştır.¹⁵ Bu senelerde yayınlanan dergi ve gazetelerde Makedonya’da yaşayan Bulgarların zorluklarla karşılaştıklarını konu edinen yazılar büyük bir yer tutmuştur. Bu yazılar, Bulgaristan’daki kamuoyunda Osmanlı Devleti aleyhinde bir havanın hüküm sürmesine sebep olduğu gibi kitlelerin harekete geçirilerek mitingler düzenlenmesine de sebep olmuştur. Bu durumun bir yansıması olarak 1884 ve 1885 senelerinde ülkenin en büyük iki büyük şehrinde, Filibe ve Sofya’da mitingler tertip edilmiştir.¹⁶ Filibe ve Sofya’da düzenlenen mitingler, canlı bir basın-yayın sahip bulunan Bulgaristan’da ilerleyen senelerde Vidin, Silistre, Rusçuk, Burgaz gibi farklı şehirlerde de Osmanlı Devleti aleyhinde kitlesel gösteriler düzenlenmesi ve mitingler tertip edilmesi yönündeki düşüncelerin fiiliyata dökülmesine imkan tanıyan bir sürece zemin hazırlamıştır. Bu süreç içerisinde konumuzun öznesi durumundaki Varna şehrinde de farklı tarihlerde kimi zaman yalnızca Bulgarların kimi zaman ise Bulgar, Ermeni ve Rumların birlikte katılım gösterdikleri gösteriler düzenlenmiş, mitinglerde Osmanlı Devleti’nin egemenlik haklarını aykırı görüşler dile getirilmiştir. Fakat, 1890’ların başından 1908 senesine uzanan süreçte Varna şehrinde düzenlenen mitinglere dair bilgilere yer vermeden önce şehrin bilhassa Kırım Harbi (1853-1856) senelerinden sonra önemli bir gelişim gösterdiğine değinmemiz gerekmektedir. Kırım Harbi esnasında Osmanlı orduları ile müttefiki durumundaki İngiliz ve Fransız ordularının koordinasyonu sağlama ve İstanbul, Paris, Londra gibi başkentlerle savaşın seyrine dair anlık olarak haberleşmeye duyulan ihtiyaç, Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki ilk telgraf şebekesinin Varna şehrine kurulmasına zemin hazırlamıştır.¹⁷ Telgraf gibi dönemin en önemli haberleşme araçlarından birinin kurulmasını takip eden on senelik kısa zaman diliminde ise bu defa Rusçuk-Varna arasında inşa edilen demiryolu hattı, şehre stratejik açıdan çok önemli bir mevki kazandırmıştır.¹⁸ Bu gelişmelerin yanısıra, 19. Yüzyılın ikinci yarısında Karadeniz havzasındaki Odessa, Kösetence, Burgaz, Sinop, Samsun, Batum gibi liman ve iskelelerin uluslararası taşımacılığı entegre olması da Varna’yı gerek Osmanlı Devleti gerekse bağımsızlığa ulaşma noktasında 1878-1908 döneminde önemli kazanımlar elde eden Bulgaristan nezdinde önemli bir merkez haline getirmiştir. 1880’lerden itibaren Bulgaristan’ın Bulgar-Makedon ve Ermeni komitelerince Osmanlı Devleti aleyhinde gerçekleştirilecek faaliyetler açısından önemli bir merkez haline gelmesi de stratejik öneme sahip olan Varna şehrinde örgütlenmelerini zorunlu kılmıştır. Bu durumun bir yansıması olarak Makedonya Meselesi doğrultusunda kurulmuş iki çatı örgüt olan VMORO ve VMOK, kuruluşlarından kısa bir süre sonra Varna şehrinde de yerel örgütlenmelerini kurmayı başararak faaliyet yürütmeye başlamıştır.¹⁹

¹⁵ 20. Yüzyılın başında Osmanlı Devleti ve Sultan Abdülhamid karşıtı faaliyetlerin gerçekleştirildiği önemli merkezlerden biri durumundaki Bulgaristan’da Ermeni komiteleri tarafından birçok miting düzenlendiği gibi gazete ve dergilerde propaganda mahiyetindeki yayınlarını sürdürmüştür. Osmanlı Devleti ve Sultan aleyhindeki faaliyetlere 1902-1908 seneleri arasındaki İttihad ve Terakki Cemiyeti (İTC)’nin Bulgaristan’daki yerel örgütlenmeleri de dahil olmuş ve bu çalışmanın gerçekleştirildiği Varna şehri İTC üye ve sempatanlarının gösterilerine sahne olmuştur. Bahsedilen hususlara dair detaylı bilgi için bk. Mehmet Hacısalihoğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1908)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 60-65.

¹⁶ Aydın, a.g.e., s. 255.

¹⁷ Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, “XIX. Yüzyılda Liman Şehri Varna’da Nüfus Yapısı ve Ticaret”, *Prof. Dr. Şevket Nezih Aykut Armağanı*, Etkin Kitaplar, İstanbul, 2011, ss. 97-114.

¹⁸ İnşa edilen demiryolu hattının, kuzeydoğu Bulgaristan’daki bu iki şehrin gelişiminde nasıl önemli bir rol oynadığına dair değerlendirmeler için bk. Ali Akyıldız, “Balkanlar’a Osmanlılardan Miras Bir Çağdaş Medeniyet Ürünü: Rusçuk-Varna Demiryolu”, *Balkanlar’da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri (Sofya, 21-23 Nisan 2000)*, IRCICA, İstanbul, 2002, ss. 129-145.

¹⁹ 1893 senesinde Selanik’te kurulan İç Makedonya Edirne-Trakya Devrimci Örgütü, Makedonya Meselesi’ne dair uluslararası literatürde VMORO kısaltması ile ifade edilmektedir. Bulgaristan Emareti’nin baş şehri Sofya’da 1895 senesinde kurulan *Yüksek Makedonya Edirne-Trakya Komitesi* ise VMOK kısaltması ile akademik çalışmalarda yer almaktadır. Bu iki örgütün Varna şehrindeki örgütlenme sürecine ve faaliyetlerine dair detaylı bilgi için bk. Ali

19. yüzyıl boyunca gerçekleştirilen alt yapı yatırımları sonucunda büyük bir gelişim gösterdiğine değindiğimiz Varna şehrinde yukarıda yer verilen Makedonya Meselesi doğrultusunda tertiplenen ilk miting tespitlerimize göre 1892 senesinde Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a ilhakının yıl dönümü dolayısıyla gerçekleştirilmiştir²⁰ Geniş halk kitlelerini Bulgar ulusal bilinci etrafında örgütlemeye yönelik olarak gerçekleştirilen bu ilk eylemden sonra bu defa, Bulgar Kilisesi'nin müstakil bir dini-siyasi yapı olarak ilan edilmesinin yirmi beşinci senesi vesile edilerek şehirde bir miting düzenlenmiştir.²¹ Doğu Rumeli'nin anavatana kazandırılması ve uzun asırlar boyunca Rumların yetkisi altındaki Patriklik altında kendi ulusal kiliselerinin kuramamış Bulgar halkının nihayetinde bu amacını gerçekleştirmesi çerçevesinde düzenlenen bu mitingler, ileride daha geniş ölçekli toplantıların gerçekleştirilmesine zemin hazırlamıştır. Bu durumun bir yansıması olarak, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de yapacağı ıslahatların hızlandırılması konusunda baskıda bulunarak İngiltere ve Almanya'nın desteğinin alınmasının amaçlandığı mitingler Bulgaristan genelinde tertiplenerek 1896 senesi Haziran ve 1897 senesi Ocak aylarında Varna'da gerçekleştirilmiştir.²² Makedonya üzerinde Bulgaristan'ın hak iddia ederek komite mensuplarını üstü örtülü biçimde desteklediği bu senelerde Varna'da gerçekleştirilen bir diğer geniş katılımlı miting Edirne kırsalında birkaç Bulgar'ın kasten öldürüldüğü ve Makedonya'da Bulgarlara zulmedilmeye devam edildiği gibi konuların gazete ve dergilerdeki yazılar vasıtasıyla abartılarak halkın duygularının tahrik edilmesi neticesinde 1897 senesi Aralık ayında tertip edilmiştir.

Makedonya'yı Bulgaristan'a dahil etmek üzere terör faaliyetleri yürüten VMORO ve VMOK gibi iki etkin örgütün (komitenin) Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetlerinin hızlandığı 1899-1902 seneleri arasındaki dönemde Varna'da tespitlerimize göre dört defa büyük miting düzenlenmiştir. 1899 senesi Aralık, 1900 senesi Nisan, 1901 senesi Kasım ve 1902 senesi Haziran aylarında gerçekleştirilen bu mitinglerin her birine Bulgar halkı büyük bir iştihak ile katılmış; ülkede yaşayan Türklere ve Rumlara yönelik ağır ifadeler sloganlaştırılarak dile getirilmiş ve Osmanlı hükümeti ile Sultan Abdülhamid aleyhinde sözler ifade edilmiştir. 1899 senesinin 3 Aralık tarihindeki miting, Vlamidir Dimitrof, Taçe Peter, Yuvan Bakırcıyef ve Yorgi Sutirof gibi Varna'nın önde gelen sivil ve askeri erkanı tarafından düzenlenmiş ve Varna Belediyesi önünde yaklaşık sekiz bin kişi bu mitinge katılmıştır.²³

20. yüzyılın başına gelindiğinde Osmanlı Devleti ile Balkan coğrafyasında yeni kurulmuş olan ulusal devletler arasında büyük bir sorun haline gelmiş bulunan Makedonya Meselesi, bilhassa Bulgaristan kamuoyunda ağırlıklı bir yere sahip olmuştur. Bu dönemde Bulgar ileri gelenleri ve halkı nezdinde bağımsızlığın ilanı ve Makedonya'nın ülkelerinin sınırlarına dahil edilmesi fikri bir saplantı durumunu almıştır. Bu süreçte VMORO ve VMOK liderleri Selanik, Sofya ve Filibe gibi Makedonya Meselesi'ne yön veren merkezlerin dışındaki şehirlerde de yeni taraftarla bulma ve mücadelelerini daha iyi finansal ve örgütsel koşullarda sürdürme eğiliminde olmuştur. Bu amaca matuf olarak VMOK'un lideri Mihailofski 1900 senesi başlarında Varna'ya gelmiş, buradaki komite liderleriyle toplantılar gerçekleştirmiş ve

---

Emre İşlek, "Bulgar-Makedon Komitelerinin Bulgaristan Emaresi'ndeki Faaliyetleri: Varna Örneği (1878-1908)", *History Studies*, C.14, S.4 (2022), ss. 890-906.

²⁰ BOA, Y.A. HUS. 265-132, 21 Rebiu'l-evvel 1310 (13 Ekim 1892).

²¹ BOA, Y.A. HUS. 315-2, 11 Cemâzie'l-Evvel 1312 (20 Aralık 1894).

²¹ BOA, Y. A. HUS. 322-118, 29 Ramazan 1312 (26 Mart 1895).

²² BOA, HR. SFR. (04) 752-14, 14 Haziran 1896; BOA, HR. SFR. (04) 752-62, 25 Haziran 1896; BOA, HR. SFR. (04) 351-53, 10 Haziran 1896; BOA, HR. SFR. (04) 356-1, 20 Ocak 1897.

²³ İşlek, *a.g.m.*, s. 900.

alınan kararların geniş halk yığınlarına duyurulması amacıyla tertiplenen bir mitingde söz alarak Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarına saldırı mahiyetinde sözler sarf etmiştir.²⁴

Makedonya konusundaki ihtilafın girift bir hal aldığı 1902 senesi, bu meseleye yön veren ana aktörlerden biri durumundaki VMORO'nun önde gelen isimlerinden Tatarçef'in Yunanistan'da tutuklanması yönüyle Varna'da yeni gelişmelere yol açmıştır. Tatarçef gibi Bulgar kamuoyunda kahraman olarak lanse edilen bir kimsenin başına gelenler, bu durumun Bulgar matbuatında ve Varna'daki yerel basında malzeme olarak abartılı bir biçimde işlenmesine sebep olmuş ve daha önceki tarihlerde olduğu gibi halkın tahrik edilerek sokaklara dökülmesine, yönlendirilmesine neden olmuştur. Bu durumun bir sonucu olarak ilk önce Filibe'de, daha sonra ise bilhassa Varna ve Rusçuk şehirlerinde Rumlara yönelik kitlesel gösterilerin gerçekleştirilmesine, saldırıların yaşanmasına, ev ve iş yerlerinin taşlanmasına kadar varan hadiseler meydana gelmiştir.²⁵ Bu süreçte ise Fener'deki Rum Ortodoks Kilisesi tarafından görevlendirilen Metropolid Neofitos'un şahsiyeti etrafında yaşanan anlaşmazlıklar da Rumlara yönelik olumsuz yargıların pekişmesine, gösteriler yapılmasına ve mitingler düzenlenerek meselenin daha da içinden çıkılmaz bir hale gelmesine neden olmuştur.²⁶ Bu gelişmeler çerçevesinde gergin bir siyasi atmosferin oluştuğu Varna'da, şehrin ileri gelenlerinden Avukat Dragalof'un önderliğinde bir miting düzenlenmiştir. Mitingden sonra şehirde bir karışıklık çıkmış ve Rumlara yönelik olarak oluşan menfi hava kısa sürede Burgaz şehrine de yayılmıştır. Varna'daki mitingin tertipleycisi Dragalof'un başını çektiği bir ekip bu ortamdan yararlanarak Burgaz'da da Rumlara ve Türkleri hedef alan konuşmaların sahnelendiği bir miting gerçekleştirmiştir.²⁷

Varna şehrinde 1892 senesinden 1906 senesine uzanan süreçte Bulgar ileri gelenleri tarafından düzenlenen ve halkın, öğrencilerin, sivil-askeri yetkililerin gizli veya açıktan katılımı ile büyük bir gövde gösterisine dönüşen bu mitingler, Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'daki hukuki (idari) haklarını korumakla yükümlü Bulgaristan Komiserliği tarafından takip edilmiştir. Komiserlik, Varna, Rusçuk, Vidin gibi şehirlerde bulunan tüccar vekillikleri vasıtasıyla hangi tarihte, kimlerin öncülüğünde miting düzenleneceği veya Osmanlı Devleti aleyhinde halkın galeyena getirilerek gösteriler düzenleneceğini istihbar almış ve durumdan Bâb-ı Ali haberdar edilmiştir. Osmanlı Devleti adamları Bulgaristan'da prens olarak vazife yapan Aleksandr ve Ferdinand ile çok sık biçimde birbirinin yerine kurulan Bulgar hükümetleri nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerde hükümet yetkilileri ve prens, Bulgaristan'ın hukuken Osmanlı Devleti'ne bağlı olduğu, devletin egemenlik haklarına aykırı mahiyette izin verilemeyeceği hususları üzerinde durularak uyarılmış ve gerekli önlemlerin alınarak ayrılıkçı faaliyetlere izin verilmemesi istenmiştir. Bulgar hükümet yetkilileri ise mitinglerin düzenlenmesinde mahalli memurların dikkatli davranmadığı, merkezi hükümetin bu tarz girişimlere karşı olduğu ve gelişen hadiselerde ihmali olanların gerekli cezaları alacakları... şeklinde bir anlamda Osmanlı Devleti tarafından talep edilen hususların oyalama yöntemi ile geçiştirildiği bir siyaset takip etmiştir. Osmanlı devlet adamları Bulgar hükümeti ve

²⁴ BOA, Y.A. HUS. 405-15, 24 Zilhicce 1317 (25 Nisan 1900).

²⁵ Makedonya Meselesi dolayısıyla Yunan ve Sırp taraflarını suçlayıcı mahiyette yapılan yayınlar ve homojen nüfus yapısına sahip bir Bulgar devletinin inşasının ancak Türkleri ve Rumlara tasfiye etmekten geçeceğine dair gazete ve mecmualarda hemen her gün yer alan makaleler, Bulgaristan şehirlerinde Rumlara yönelik büyük bir nefret dalgasının oluşumunda en büyük paya sahip olmuştur.

²⁶ 1905 ve 1906 senelerinde Bulgar kamuoyunda Rumlara yönelik nefretin geniş halk topluluklarının katıldığı gösteri, miting, ev yıkma, kilise yakma... gibi anarşist harekete dönüşümü hakkında etraflı değerlendirmeler için bk. Muhammed Tağ, "Batı Trakya ve Şarkî Rumeli'de Gayrimüslim Unsurlar Arasındaki İhtilaf (1878-1912)", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, ss. 95-138.

²⁷ İşlek, a.g.m., s. 902.

prens tarafından devam ettirilen bu siyasetin, meselelerin üzerini örtmeye yönelik küçük diplomatik manevralar olduğunun farkında olsa da dönemin genel siyasi konjonktürünün aleyhinde şekillenmesi sebebiyle mitinglerin düzenlenmesinin önüne geçememiştir. Bulgar hükümeti ve halkı nezdinde yürütülen bu çalışmalar, Osmanlı Devleti'nin buradaki egemenlik haklarını 30 senelik kısa bir süreçte tamamen yitirmesine sebep olduğu gibi Berlin Antlaşması hükümleri çerçevesinde burada yaşamlarını devam ettiren Türk ve Müslüman ahalinin haklarının korunarak, bölgede en azından gerekli siyasi koşullarda kullanılabilir olacak olan önemli bir nüfuz kurma aracının da kullanılamamasına neden olmuştur. 20. Yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nin kendi iç siyasi yaşamında meydana gelen en önemli hadise olan 1908 Devrimi (Meşrutiyet'in İkinci İlanı) ise Bulgaristan'ın pamuk ipliği suretinde, yalnızca görünürde olan bağıllığının sona ermesi ve Ekim ayı içerisinde bağımsızlığını ilanı ile neticelenmiştir.

Sonuç

Bulgaristan'ın kuzey doğusunda stratejik bir noktada yer alan Varna şehri, 1850'li senelerden itibaren telgraf ve demiryolu gibi dönemin en önemli haberleşme-ulaşım araçlarının alt yapısının kurulu olduğu bir şehir olması yönüyle gerek Osmanlı Devleti gerekse özerk yönetim altında bulunan Bulgaristan nezdinde büyük bir öneme sahip olmuştur. Berlin Antlaşması sonrasındaki senelerde Osmanlı Devleti sınırlarından, Edirne ve Kırklarleli kırsalından ve Makedonya'dan çok sayıda Bulgar buraya göç etmiş ve şehirdeki nüfus yapısı Bulgarlar lehine değişikliğe uğramıştır. Bu durum, Bulgaristan kamuoyunda çok uzun bir süre boyunca belki de en önemli gündemi teşkil eden "Makedonya Meselesi" doğrultusunda meydana gelen hadiselerden Varna'nın da doğrudan etkilenmesine neden olmuştur. Varna'da kısa bir süre içerisinde örgütlenme ve finansal yapısını kurma hususlarında ilerleme kaydeden VMORO ve VMOK, gazetelerde belirli aralıklarla köşe yazıları yayımlanması, ilan ve broşürler hazırlanıp dağıtılması suretiyle Varna'nın Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetler açısından önemli bir merkez haline gelmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarına aykırı mahiyette çalışmalarını yürüten komitelerin kitleleri yanlarına çekmek ve etkin bir kamuoyu oluşturma noktasından en önemli eylemlerini ise 1892-1906 seneleri arasında geniş katılımı ile düzenlenen mitingler olmuştur. Bu mitingler, Osmanlı hükümeti, Sultan Abdülhamid ve bölgede yaşayan Türk-Müslüman ahali aleyhinde sloganların atıldığı, taşkınlıkların çıkarıldığı, ev ve iş yerlerine yönelik saldırıların olduğu asayiş problemlerine neden olmuştur. Osmanlı devlet adamları bu mitinglerin tertip edilme sürecindeki gelişmelerden haberdar olmuş ve önlemeye yönelik tedbirler almış olsa da dönemin genel siyasi atmosferi sebebiyle yalnızca protesto etmekle yetinmek zorunda kalmıştır.

Kaynakça

1.Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi²⁸

Hariciye Nezâreti Sofya Sefâreti (HR. SFR. 04)

Yıldız Hususî Ma'ruzât (Y.A.HUS.)

---

²⁸ Belgelerin dosya ve gömlek numaralarına dipnotta yer verildiği için kaynakçada ayrıca belirtilmemiştir.

2.Araştırma-İnceleme ve Tetkik Eserler

Akyıldız, Ali; “Balkanlar’a Osmanlılardan Miras Bir Çağdaş Medeniyet Ürünü: Rusçuk-Varna Demiryolu”, *Balkanlar ’da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri (Sofya, 21-23 Nisan 2000)*, IRCICA, İstanbul, 2002, ss. 123-145.

Arslan, Ali – Yıldırım, Bülent; “Fiilî Bağımsızlık Sürecinde Bulgaristan Emareti ve Osmanlı Devleti’nin Tutumu (1878-1908)”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 1 (2013), ss. 225-238.

Aydın, Mahir; *Şarkî Rumeli Vilâyeti*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.

Aydın, Mithat; *Balkanlarda İsyân: Osmanlı – İngiliz İlişkileri Kapsamında Bosna-Hersek ve Bulgaristan Ayaklanmaları 1875-1876*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2021.

Kemal Beydilli, “II. Abdülhamid Döneminde Makedonya Mes’elesine Dair”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. 9 (1989), ss.74-99.

Erol Çetin, “Bulgaristan Prensiği İle Osmanlı İmparatorluğu Arasında Siyasi İlişkiler”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul, 2003.

Ersoy Hacısalihioğlu, Neriman; “XIX. Yüzyılda Liman Şehri Varna’da Nüfus Yapısı ve Ticaret”, *Prof. Dr. Şevket Nezihî Aykut Armağanı*, Etkin Kitaplar, İstanbul, 2011, ss. 97-114.

Hacısalihioğlu, Mehmet Hacısalihioğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1908)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2021.

İşlek, Ali Emre; “Bulgar-Makedon Komitelerinin Bulgaristan Emareti’ndeki Faaliyetleri: Varna Örneği (1878-1908)”, *History Studies*, C.14, S.4 (2022), ss. 887-910.

K. Yasame, Feroze; *Abdülhamid’in Dış Politikası: Düvel-i Muazzama Karşısında Osmanlı (1878-1888)*, Kronik Yayınevi, İstanbul, 2023.

Köse, Osman; “Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878-1908)”, *Turkish Studies*, C.1, S.2 (Güz 2006), ss.259-302.

Özcan, Tuğrul; Tuğrul Özcan, “Kurumsallaşma Sürecinde Bulgar Millî Meclisi (1879-1885)”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.11, S.25 (2014) ss. 99-109.

Tağ, Muhammet, “Batı Trakya ve Şarkî Rumeli’de Gayrimüslim Unsurlar Arasındaki İhtilaflar (1878-1912)”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Edirne, 2022.

GELENEKSEL DOKUMA FESTİVALLERİNİN DENİZLİ TURİZMİNE ETKİSİ

Prof. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA

Pamukkale Üniversitesi,

aysegulkoyuncu@pau.edu.tr, 0000-0003-1060-0280

ÖZET

Her toplum kendi öz kültürünü ortaya çıkartarak, dünya kültür mirasına hediye olarak sunduğu farklı değerlere sahiptir. Türklerin de köklü geçmişine dayanan dokuma kültürü Orta Asya'dan Anadolu'ya oldukça geniş bir coğrafyada geçmişten günümüze varlığını sürdürmektedir. Dünya mirasına armağan edilen dokuma kültürü beşikten mezara uzanan bir yolculuğun gizemli yolcusudur. Denizli adını dünyaya dokumacılık ile duyuran yerlerin başında gelmektedir ve günümüzdeki tekstil ihracatındaki başarısını köklü geleneksel dokuma kültürüne borçludur. Geleneksel dokuma örneklerinin yöreye has, oldukça karakteristik malzeme, renk ve kompozisyon özelliği taşıması dokuma kültürü içerisinde önemli bir yere sahip olmasını sağlamıştır. Denizli'de adı ile anılan birçok dokuma merkezi yer almaktadır. Geleneksel dokuma kültürünün sadece kendi alanında değil aynı zamanda turizm başta olmak üzere çeşitli sektörlerin de beslenmesinde etkin rol oynaması gerekmektedir.

Bu çalışmada Denizli'deki geleneksel dokuma merkezlerinde gerçekleştirilen festivallerin durumu, kapsamı ve gelişimi üzerinde durularak festival turizminde geleneksel dokumaların nasıl bir rol üstlenmesi gerektiğine ve bu rolün önemine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın gerçekleşmesi için öncelikli olarak literatür taraması yapılmış ardından kaynak kişi görüşmeleri yürütülmüştür. Denizli'de gerçekleştirilen geleneksel dokuma festivalleri uzun yıllar takip edilmiş ve bu konuda gerçekleştirilen alan araştırmalarının da analizi yapılarak konu ile ilgili çözüm önerileri sunulmuştur. Çalışma fotoğrafları ile desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Sanat, Festival, Geleneksel Dokumalar, Denizli.

THE EFFECT OF TRADITIONAL WEAVING FESTIVALS ON DENİZLİ TOURISM

ABSTRACT

Each society has different values that it presents as a gift to the world cultural heritage by revealing its own culture. The weaving culture, which is also based on the deep-rooted history of the Turks, has continued its existence from the past to the present in a very wide geography from Central Asia to Anatolia. The weaving culture presented to the world heritage is a mysterious traveler of a journey from cradle to grave. Denizli is one of the places that made its name known to the world with weaving and owes its success in textile exports today to its deep-rooted traditional weaving culture. The fact that traditional weaving samples have a material, color and composition feature that is specific to the region and quite characteristic has ensured that it has an important place in the weaving culture. There are many weaving centers in Denizli that are named after them. Traditional weaving culture should play an active role not only in its own field but also in the nourishment of various sectors, especially tourism.

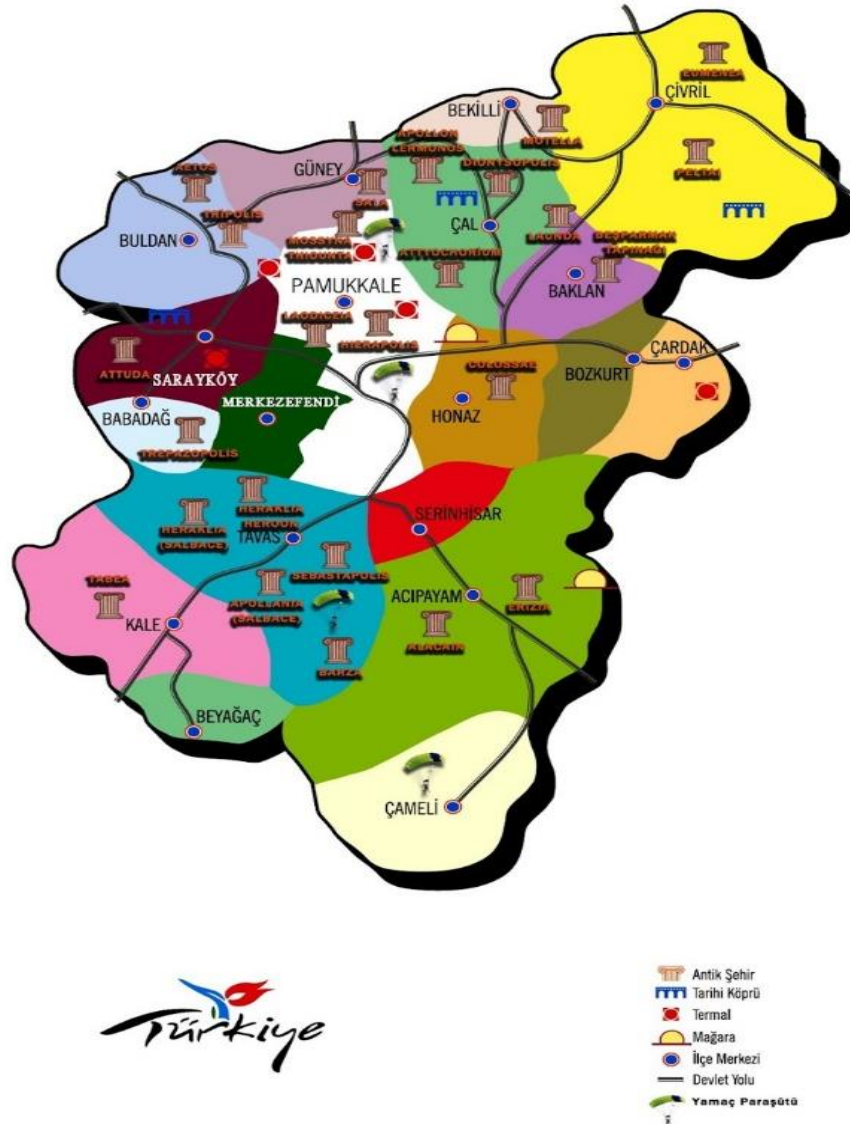
In this study, it is aimed to draw attention to the status, scope and development of the festivals held in traditional weaving centers in Denizli and the role that traditional weavings should play in festival tourism and the importance of this role. In order to carry out the study,

a literature review was first conducted and then interviews were conducted with source persons. Traditional weaving festivals held in Denizli have been followed for many years and field researches carried out on this subject have been analyzed and solution suggestions have been presented. The study is supported with photographs.

Key Words: Culture, Art, Festival, Traditional Weavings, Denizli.

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze birçok medeniyete ve çeşitli kültürlere ev sahipliği yapan Denizli'nin köklü tarihi Kalkolitik Döneme kadar uzanmaktadır (Aydın, 2014: 12). Denizli Anadolu'nun güney batısında yer alan, İç Anadolu-Göller Bölgesi-Akdeniz Bölgesi arasında kalan bir köprü vazifesi görmektedir. Doğusunda; Afyon, Burdur, kuzeyinde; Uşak, güneyinde; Muğla, batısında Manisa ve Aydın illeri ile komşudur (Anonim, 1972: 2147). Turizm hareketliliğinden önemli bir pay sahibi olan destinasyonları bulunmaktadır. Her ilçesi kendine özgü turistik değerleri ile ön plana çıkmaya çalışmaktadır (Bkz. Görsel: 1).

Görsel 1: Denizli Kültür Haritası

(<https://denizli-turizmi.blogspot.com/2019/10/denizli-turizm-haritasi.html>,

Erişim Tarihi: 10.10.2024)

Her kentin kendine özgü kültürel miras birikimi vardır. Bu kültürel miraslar o kentin yer şekilleri ve iklimine göre değişiklik gösterip gelişime açık bir şekilde varlıklarını sürdürmektedir. Denizli günümüzde ekonomik güç olarak Anadolu'nun öncüleri arasında yer alırken aynı zamanda turizmde de daha fazla gelir elde etmek için çabalamaktadır.

Pamukkale travertenleri ile adını dünya turizmine kaydettirmiş olan Denizli; Hierapolis ve Laodikeia ile de oldukça önemli kültürel miras birikimine ev sahipliği yapmaktadır. Pamukkale travertenleri ve Hierapolis 1988 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO-United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) miras listesinde yer almıştır. Pamukkale travertenleri, Hierapolis ve Leodikya Denizli turizmde en çok turist çeken ilk üç destinasyondur. Ancak Denizli turizm potansiyelini sadece bu üç yer ile sınırlamak doğru bir yaklaşım değildir.

Her toplum kendi öz kültürünü ortaya çıkartarak, dünya kültür mirasına hediye olarak sunduğu farklı değerlere sahiptir. Türklerin de köklü geçmişine dayanan dokuma kültürü Orta Asya'dan Anadolu'ya oldukça geniş bir coğrafyada geçmişten günümüze varlığını sürdürmektedir. Dünya mirasına armağan edilen dokuma kültürü beşikten mezara uzanan bir yolculuğun gizemli yolcusudur.

Denizli adını dünyaya dokumacılık ile duyuran yerlerin başından gelmektedir ve günümüzdeki tekstil ihracatındaki başarısını köklü geleneksel dokuma kültürüne borçludur. Geleneksel dokuma örneklerinin yöreye has, oldukça karakteristik malzeme, renk ve kompozisyon özelliği taşıması dokuma kültürü içerisinde önemli bir yere sahip olmasını sağlamıştır. Denizli'de adı ile anılan birçok dokuma merkezi yer almaktadır (Buldan, Babadağ, Kızılcabölük, Nikfer). Geleneksel dokuma kültürünün sadece kendi alanında değil aynı zamanda turizm başta olmak üzere çeşitli sektörlerin de beslenmesinde etkin rol oynaması gerekmektedir. Geleneksel dokumalar emek yoğun olarak insan gücü ile çalışan tezgâhlarda üretilmektedir. Genellikle kırsal bölgelerde geçim kaynağına bağlı olarak ortaya çıkan hammaddelerin (pamuk, yün, ipek vb.) özellikle kadınlar tarafından kullanım ve çeyiz amaçlı üretmeleri ile geçmişten günümüze süre gelmiştir. Literatürde Denizli dokumaları ile ilgili farklı bilgiler yer almaktadır. M.Ö. papaz ve rahip elbiselerinde kullanılması için siyah yünlü dokumalar yapıldığı, iç giyimde ve peşkir olarak kullanılmak üzere dokunan düz pamuklu kumaşların üretildiği, Osmanlı İmparatorluğu Döneminde yelken bezi üretiminin gerçekleştiği konusundaki bilgiler dikkati çekmektedir. Tüm geleneksel üretimlerde olduğu gibi Denizli yöresinde de geleneksel dokumaların üretilmesindeki amaç başlangıçta kişisel kullanım ve çeyiz olarak halkın kendi ihtiyaçlarını karşılamak ve aile ekonomisine katkı sağlamaktı. Ancak hızlı endüstrileşme ile geleneksel dokuma üretimi tüm Anadolu'daki dokuma merkezlerinde olduğu gibi Denizli'de de olumsuz yönde etkilenmiş, her geçen gün önemini ve kullanım alanını kaybetmeye başlamıştır. Zaman içinde dokumanın hammaddesi olan ipliğin halkın kendi imkânları ile elde ettiği iplikten çıkarak ithal ipliklerin devreye girmesi ile olumsuz yönde etkilenen dokumacılık kültürü günümüzde varlığını sürdürme çabasına girmiş durumdadır. Denizli'de ki dokumacılık tarihine bakıldığında merkez dışında Buldan, Babadağ, Kızılcabölük, Nikfer, Sarayköy ve Tavas'da oldukça ileri seviyeye çıkan bir üretim kültürü olduğu görülmektedir. Günümüz fabrikalaşmış tekstil sektörüne yön veren Babadağ dokumaları ve bez dokumacılığında önemli bir merkez olan Buldan, sofrası ve mendil üretiminde ilk sırada yer alan Kızılcabölük dokumacılık konusunda Anadolu'da en çok isim yapmış yerlerin başında gelmektedir (Kavcı Özdemir, 2018: 167).

Bu çalışmada Denizli'deki geleneksel dokuma merkezlerinde gerçekleştirilen festivallerin durumu, kapsamı ve gelişimi üzerinde durularak festival turizmde geleneksel dokumaların nasıl bir rol üstlenmesi gerektiğine ve bu rolün önemine dikkat çekilmesi

amaçlanmıştır. Çalışmanın gerçekleşmesi için öncelikli olarak literatür taraması yapılmış ardından kaynak kişi görüşmeleri yürütülmüştür. Denizli’de gerçekleştirilen geleneksel dokuma festivalleri uzun yıllar takip edilmiş ve bu konuda gerçekleştirilen alan araştırmalarının da analizi yapılarak konu ile ilgili çözüm önerileri sunulmuştur. Çalışma fotoğrafları ile desteklenmiştir.

2. GELENEKSEL DOKUMA FESTİVALLERİNİN DENİZLİ TURİZMİNE ETKİSİ

Birçok disiplinin kendi bakış açısıyla ele aldığı, benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koyarak tanımladığı turizm kavramının tek ve en doğru tanımı diye bir durum söz konusu değildir. Ancak tüm disiplinlerce ortak paydada birleşilen nokta; bir yer değiştirme hareketinin meydana gelmesi, bu yer değiştirme hareketinin en az bir günlük sürede gerçekleşmesi ve para kazanma amacı güdülmemesi gereken seyahatler olması gerektirir. Farklı disiplinlerin yapmış olduğu tanımlara bakıldığında turizmin:

- Turist (motivasyon, seçim, tatmin, etkileşim),
- İşletme (pazarlama, organizasyon, kurumsal ulaştırma planlaması, ağırlama, rekreasyon),
- Yerel toplum (tercihler, ekonomik, sosyal ve kültürel etkiler),
- Yerel çevre (ekolojik etkiler),
- Yerel yönetim (turizmin ölçümü, politika ve planlaması),
- Ulusal üretim (ekonomik, çevresel ve kültürel etkiler) ile ilişkili olduğu çok sayıda bileşen olduğu ortaya çıkmaktadır (Sarı Çallı, 2015: 137).

Bir medeniyetin var olduğu sürece yaşayış biçimi, insanın doğada gerçekleştirmiş olduğu mücadele ve bu doğrultusunda ortaya çıkan maddi ve manevi değerler bütünü olarak tanımlanan kültür, içinde tarih, sanat ve mimari, dil, inanç ve yaşam biçimi gibi unsurları kapsayan oldukça geniş bir kavramdır. Toplumların kültürel ve tarihsel perspektifine bakıldığında sanat eserleri ve mimari yapıları, o toplumun kültürü hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bu kültürel değerler bazen toplumdan topluma farklılık gösterirken bazen de farklı coğrafyalarda benzer kültürel değerlerin var olduğu görülebilir. Bu nedenle geçmişten günümüze çok sayıda turist farklı ya da benzer kültürlere ait sanat eserlerini, mimari eserleri görmek ve müzeleri ziyaret etmek için bir yerden başka bir yere seyahat etmektedir. Kültür turizmi de denilen bu tarz geziler hem ekonomik anlamda sirkülasyon sağlarken hem de kültürel mirasın korunması açısından dikkate değer bir önem arz etmektedir (Meydan Uygur ve Baykan, 2007:1). Kültür turizmi sadece bulunduğu destinasyona değil aynı zamanda ülke ekonomisine çok ciddi katkılar sağlama potansiyeline sahiptir. Konu el sanatları ve geleneksel dokumalar açısından değerlendirildiğinde ise özellikle üretim noktasında, tanıtım faaliyetlerinde, genç nesillere aktarmada ve ekonomik anlamda istenilen düzeyde faydayı sağlamadığı açıktır (Koyuncu Okca ve Kabukçu, 2020: 1033). Bir destinasyonu tarihiyle, coğrafyasıyla, arkeolojisiyle, kültürüyle ve kültürünü oluşturan geleneksel üretimleriyle (geleneksel meslekler, el sanatları) kısacası hem geçmişini hem de bugününü kapsamına alan turlar şeklinde oluşturulan kültür turizmi (Köybaşı, 2006: 24) için Denizli önemli bir cazibe merkezi olma potansiyeline sahiptir. Ancak bu potansiyel turizm alanında görev yapmakta olan kişiler tarafından görmezden gelinmektedir. Son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de turizme daha fazla bütçe ayrılmakta ve bunun sonucu olarak da çeşitli yatırımlar artmakta dolayısı ile de sektörden elde edilen gelir de doğru orantılı olarak artış göstermektedir. Deniz-kum-güneş turizminin ön planda olduğu Türkiye’de turizmden elde edilen gelirin daha fazla artması ancak bazı turizm çeşitlerinde bir azalma gözlenmesi artık turistlerin farklı turizm türlerini tercih ettiklerinin de bir göstergesi olmuştur (İçellioğlu, 2014: 38).

Turizm faaliyetleri oldukça çeşitlidir. Etkinlik turizmi bu faaliyet çeşitlerinden sadece birisidir ve son yıllarda önemini oldukça artmıştır. Etkinlik turizminde odak düzenlenen etkinliklerdir (Giritlioğlu, 2015: 306-323). Etkinlik turizmini kısaca tanımlamak gerekirse; gerçekleştirildiği destinasyonda yer alan doğal ve fiziksel turizm kaynaklarını tanıtıcı, canlandırıcı, imaj oluşturucu ve bir turizm cazibe merkezi haline getirilmesi için gerçekleştirilecek etkinliklerin düzenli olarak planlanması, geliştirilmesi, pazarlanması ve hayata geçirilmesindeki düzenli faaliyetlerdir (Getz ve Bruce, 1993: 16). Bu turizm çeşidi turizmin az geliştiği ya da hiç gelişmediği yerlerde gerek bölgenin gerek de turizmin kalkınmasına büyük katkı sağlamaktadır. Etkinlik kapsamına giren ve önemli bir turist çekim potansiyeli olan festivaller, o bölgenin imajı ve tanıtımı başta olmak üzere birçok konuda olumlu etki yapmaktadır. Örneğin turizmden elde edilen gelir artabilir, bölgedeki istihdama katkı sağlayabilir, bölgenin imajını olumlu yönde artırabilir ve bölgenin ekonomik anlamda özgür olmasına etki edebilir (Giritlioğlu, 2015: 306-323). Günümüzde gerçekleşen festivallerin gerçekleştirilen bölgeye, destinasyona ev sahipliği yapan topluma ve festivale gelen ziyaretçilere birçok etkisi vardır. Sosyo-kültürel ortama göre benzer ve benzemezlikler gösteren festivallerin ortak buluşma noktası genellikle müzikli eğlenceler olmaktadır. Dünya'nın çeşitli destinasyonlarında olduğu gibi Türkiye'de de birçok il, ilçe ve mahalle festival adı altında çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Genellikle bu etkinliklerin düzenlenme amacı, bölgenin tanıtımından ekonomik gelişimine katkı sağlanması, doğal ve kültürel açıdan sahip oldukları potansiyeli değerlendirmek ve turizm hareketliliğinden hak ettikleri payı almaya çalışmaktır. Gerçekleştirilen festivallerin çoğunluğunda başta müzik olmak üzere çeşitli kültür ve sanat etkinlikleri düzenlenerek yerel halkın katılımın yanı sıra yurtiçi ve yurtdışından ziyaretçi çekmeye çalışmaktadırlar (Kızılırmak, 2006: 189-190).

Turizm sektöründe alışveriş çok yaygın bir etkinliktir. Turizm hareketliliğinde bazen ana motivasyon kaynaklarının başında gelmektedir (Moscardo, 2004: 295). Ziyaretçiler çok çeşitli nedenler ile alışveriş yapmaktadır. Örneğin sosyal veya kültürel yükümlülükleri yerine getirmek için ya da ihtiyaçları doğrultusunda yerel kültürü deneyimlemek adına alışveriş yapmaktadır (Moscardo, 2004: 295, İstanbullu Dinçer ve Kanay, 2017: 2). Ayrıca alışveriş turizmi günümüzde artık "alışveriş festivalleri" ile daha da kapsamlı bir hal almış ve dünya genelinde yayılmaya başlamıştır. Tüm dünyada, festivallerin turizme olan katkısı kabul edilmiş ve yerel yönetimler tarafından gerekli destekler sağlanmaya başlamıştır. Almanya, Hollanda, İsrail gibi ülkelerde devlet desteği yüzde yetmişlere yaklaşırken; Türkiye'de bu desteğin tatmin edici miktarlarda olmadığı görülmektedir. Oysaki bir festival için yapılacak bir liralık finans desteğinin beş liralık tanıtım değeri taşıması, bu teşvikin çok önemli getiriler sağladığını göstermektedir (Özcan, 2007: 68). Alışveriş turizmini konu alan araştırmalara göre alışveriş, turistlerin toplam harcamaları arasında (konaklama, yol, yeme-içme, eğlence. vb.) en yüksek bütçenin ayrıldığı kalemlerden biridir (Moscardo, 2004: 294-307, Kent, vd., 1983: 24).

Festival, genellikle belirli bir süre boyunca gerçekleşen özel bir konu ya da ürün etrafında düzenlenen, çok sayıda insanın katıldığı, kültür ve eğlence etrafında şekillenen bir etkinliktir. Bu etkinlikte insanların bir araya gelerek eğlenmeleri, yeni şeyler öğrenmeleri ve farklı kültürleri deneyimlemeleri hedeflenir. Müzik festivalleri başta olmak üzere film festivalleri, yemek festivalleri, kitap festivalleri, kültür ve sanat festivalleri gibi daha genel konularda gerçekleşen festivaller bulunurken yöreye özgü daha spesifik konularda da çeşitli festivaller düzenlenmektedir. Gelişmekte olan ülkeler tarafından turizm ekonomisi içinde kendine hatırı sayılır bir pazar edinen hediyelik eşya satışları ile ülkelerin kültürlerinin tanıtımına ve farklı coğrafyalarda dolaşmalarına imkân tanımaktadır. Ülkelerce turizmden elde edilen gelirin artırılması hedeflenirken, bu konuda çeşitli hizmetler sunarak bu payın artırılması hedeflenmektedir. Ancak ekonomik sebepler ile yörenin doğa, iklim, tarih, geleneksel yaşam ve ürünleri ile kültürel kaynaklarının da özgünlüğünü koruyarak sunulması

(Koyuncu Okca, 2021: 431-432) gerektiği bazen unutulmakta ve gözden kaçırılmaktadır. Turizm potansiyeli oldukça yüksek olan Denizli’de geleneksel el sanatları ürünlerinin özellikle de geleneksel dokumaların turizm açısından değerlendirilmesinden bahsetmek oldukça güçtür. Genellikle kişisel kullanım ve çeyiz için üretimi yapılan ürünler bir turizm hareketliliğine kaynaklık edecek kadar kendini pazarlayamamıştır. Oysaki dünyada bu anlamda çok daha az niteliklere sahip ürünler bu potansiyeli yakalayarak üretildikleri yerlerde katma değeri yüksek ürünler olarak bir turizm hareketliliğinin başlamasına vesile olmuştur.

Denizli’de yerel yönetimler tarafından sayı olarak oldukça fazla festivaller düzenlenmektedir. Öyle ki aynı tarihlerde birden fazla festival programı yer almaktadır. Oysaki bu festivallerin bir çatı altında toplanması ve en azından tarihleri konusunda bir düzenlemeye gidilmesi gerektiği ortadadır. Yöreye özgü bir ürünün tanıtıldığı festivaller arasında; Kale Yöresel Ürün ve Sanat Festivali, Sarayköy Pamuk ve Hasat Festivali, Honaz Kiraz ve Alışveriş Festivali, Kaledavaz Biber Festivali, Çağırğan Yörük Türkmen Şenliği, Buldan Yenicekent Tripolis Kültür ve Turfanda Sultaniye Çekirdeksiz üzüm Festivali, Tavas Zeybek Kültürü ve Sanat Festivali, Güney Bağcılık Kekik Kültür ve Sanat Festivali, Buldan Dokuma Kültür ve El Sanatları Festivali, Yatağan Bıçakçılık Festivali ve Kefe Yaylası Şenlikleri, Acıpayam Yörükler Şöleni, Kızılcabölük Kültür, Sanat, Tekstil ve Moda Festivali, Geleneksel Sudan Koyun Geçirme ve Çoban Bayramı bunlardan bazılarıdır (Bkz. Görsel: 2-3-4-5-6-7-8-9-10-11).

Görsel 2-3: Buldan Dokuma Kültür ve El Sanatları Festivali

(<https://www.denizlihaber.com/denizli/buldan/denizlinin-buldan-ilcesi-festival-yapiyor/>, <https://buldan.bel.tr/2023/09/23/21-buldan-festivali-torenle-basladi/>, Erişim Tarihi: 22.10.2024)

Görsel 4-5: Kızılcabölük Kültür, Sanat, Tekstil ve Moda Festivali

(<https://www.denizlihaber.com/denizli/tavas/denizli-tavas-kizilcaboluk-festivaline-yogun- ilgi/?site=desktop>, <https://objektif20.com/Foto-Galeri/tavasfrasi;kizilcaboluk-festivaline-siyasilerden-yogun- ilgi-13172.html>, Erişim Tarihi: 22.10.2024)

Adını dokumaları ile duyurmuş olan başta Buldan, Kızılcabölük ve Babadağ'da gerçekleştirilen festivaller bu araştırma kapsamında daha detaylı olarak incelenmiştir. Buralarda gerçekleştirilen festivallerin ortak özelliğinin geleneksel dokumalar değil müzik, panayır ve şehir dışından gelen satıcılardan alış-veriş olduğu tespit edilmiştir. Oysaki festivallerin odak noktası geleneksel dokumalar olması gerekirken farklı etkinliklere yönleri çevrilmiş ve odak noktalarında kayma meydana gelmiştir. Aşağıda son iki yıla ait festival afiş ve davetiyelerine yer verilmiştir. Görüldüğü üzere dokuma kültürüne ait herhangi bir ibarenin bazı afiş ve davetiyelerde hiç yer almadığı gibi konser için iki saatliğine gelen sanatçıların boy boy reklam edildiği afiş ve davetiyeler konunun ne kadar arka plana itildiğini belgelemektedir.

Görsel 6-7: 2023 ve 2024 Buldan Dokuma Kültür ve El Sanatları Festivali Afişleri
(<https://buldan.bel.tr/2023/06/19/agustosta-2-festival-birden/>,
<https://www.buldandayasam.net/festival-programi-belli-oldu/7425/>, Erişim Tarihi:
10.10.2024)

Görsel 8-9: 2023 ve 2024 Kızılcabölük Kültür, Sanat, Tekstil ve Moda Festivali Afişleri
(<https://www.deha20.com/haberler/detay/kizilcaboluk-te-festival-var>,
<https://festivall.com.tr/festival/13044/geleneksel-kizilcaboluk-kultur-sanat-tekstil-ve-moda-festivali/>, Erişim Tarihi: 10.10.2024)

Görsel 10-11: 2023 ve 2024 Babafest Festivali Afişleri

(<https://www.denizligazetesi.com/babadag-festivale-hazirlaniyor>,
<https://www.denizligazetesi.com/babafest-ve-off-road-heyecani-babadagda-yasanacak>, Erişim
Tarihi: 10.10.2024)

Buldan Dokuma Kültür ve El Sanatları Festivalinin bu yıl yirmi ikincisinin, Kızılcabölük Kültür Sanat Tekstil ve Moda Festivalinin yirmi sekizincisinin düzenlenmiş olması herkese en kolay yoldan ulaşacak olan afiş ve davetiye reklamlarında etkili bir şekilde geleneksel dokuma kültürü unsurlarının yansıtılmadığı gerçeğini de ortaya çıkartmaktadır. Aslında içerik olarak bu festivallerde geleneksel dokumalardan hazırlanmış çeşitli kıyafetlerden oluşan defileler ve yarışmalar düzenlenerek adına yakışır bir festival organize edilmeye çalışılmaktadır. Ancak konu bir bütün olarak değerlendirilmediği için turizmden hak ettiği payı alamamaktadır. Festival için gerek yurt içinde gerekse Denizli merkez ve çevresinde çok ciddi bir turizm hareketliliğinden bahsetmek mümkün değildir. Oysaki köklü geleneksel dokuma kültürüne hizmet etmek için son Buldan Dokuma Kültür ve El Sanatları Festivalinde gerçekleştirilen yarışmada Tripolis Antik Kentin travertenlerinden esinlenerek dokunan eser hem yarışmada derece kazanmış hem de kültürel mirasın tanıtımına nasıl katkı sağlayabileceğini vurgulanmıştır (Bkz. Görsel: 12-13).

Görsel 12-13: Tripolis Antik Kenti Travertenleri ve Yarışmada Derece Alan Dokuma Örneği

El sanatları ürünleri geleneklerden gelen bilgi, anlayış, tasarım, stil gibi özellikler taşıyarak üretim çağının zaman ve teknolojik desteğini de içine alarak şekillenir. Bu ürünler Türk kültürünün ve bulunduğu yörenin kültürel kimliğini yansıtır. Üretici ustanın ve satın alan müşterinin algı dünyası hakkında fikir verir (Alkan ve Koyuncu Okca, 2023: 1310). Festival

kapsamındaki yarışma sonucu ortaya çıkan bu dokuma aslında turizme kazandırılması en kolay üründür.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Geleneksel dokuma festivalleri, kültürel mirasın korunması ve turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. “Festival” adının toplumda oluşturduğu algı, müzikal sanatçıların da yer aldığı eğlenceli zaman geçirmeye yönelmiştir. Bu potansiyel doğru bir şekilde yönetilmezse maalesef sadece turizm sektöründen nemalanamayacağı gibi aynı zamanda günümüzde varlığını sürdürmek adına da zorluklar yaşayabilir. Oysaki geleneksel dokuma festivallerinin turizme katkıları nasıl olmalıdır sorusu sık sık sorulmalı ve en doğru cevabı bulana kadar bu soru üzerinde çalışmalar yürütülmelidir. Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen araştırma sonucunda geleneksel dokuma festivallerinin nasıl olması gerektiği sorusuna bulunan cevaplar aşağıda yer almaktadır.

Kültürel tanıtım ve bilinirlik artışını sağlamalıdır. Geleneksel dokuma festivalleri, yerel dokuma tekniklerini, desenlerini ve malzemelerini sergileyerek ziyaretçilere benzersiz bir kültürel deneyim sunmalıdır. Bu festivaller, ziyaretçilere o bölgenin kültürel zenginliğini ve geçmişini görsel olarak sunma imkânı sağlamanın yanı sıra yerel halkın geleneksel dokuma geleneğini yaşatmasına ve korumasına yardımcı olmalıdır.

Turist çekimi ve ziyaretçi sayısında artışı sağlamalıdır. Turistler, geleneksel dokuma festivallerini ziyaret ederek bu dokuma ürünlerini yakından gözleme ve satın alma fırsatı bulmalıdır. Bu festivaller, yerel ekonomiye turizm geliri sağlamakla kalmaz, aynı zamanda o bölgede konaklamaları ve diğer turistik faaliyetleri teşvik edeceği için bölgesel kalkınmaya da destek olarak yerel ekonomiye önemli bir canlılık getirir. Turistler, bu festivalleri ziyaret ederek geleneksel dokumaları satın alma ve yerel restoranlar, konaklama tesisleri gibi işletmelere katkıda bulunma eğilimindedir. Bu eğilimi fırsata çevirmek için gerekli adımlar yerel yönetimlerin koordinasyonunda sağlanmalıdır.

Yerel ekonomik gelişime katkı sağlamalıdır. Geleneksel dokuma festivalleri, yerel zanaatkarların ürünlerini tanıtmaya ve satmaya şansı vererek ekonomik kalkınmaya da katkı sağlamalıdır. Festivaller sırasında düzenlenen geleneksel dokuma yerel pazarları ve sergileri, yerel işletmelerin ve girişimcilerin ürünlerini geniş kitlelere tanıtımalarına olanak tanınmalıdır.

Sosyal ve kültürel iş birliği artışını hareketlendirmelidir. Bu tür festivaller, farklı kültürler arasında anlayışı artırarak sosyal bağları güçlendirir ve kültürel alışverişi teşvik eder. Yerel halk ile ziyaretçiler arasında etkileşimi artırarak, topluluklar arası ilişkilerin güçlenmesine yardımcı olabilir. Yerel halk ile turistler arasında olumlu bir etkileşim ortamı yaratmalıdır. Bu festivaller, farklı kültürler arasında anlayışı artırıp, sosyal bağları güçlendirip ve yerel toplulukların turizme aktif katılımını teşvik etmelidir.

Gerçekleştirilen çalışma sonucunda denilebilir ki geleneksel dokuma festivalleri, kültürel mirasın korunması ve turizmin sürdürülebilir gelişimi açısından önemlidir. Bu festivaller, yerel ekonomiye katkı sağlamanın yanı sıra kültürel alışverişi teşvik ederek yerel toplulukların kimliklerini güçlendirecek potansiyele sahiptir. Turizm sektöründe geleneksel dokuma festivallerine yapılan yatırımların artırılması, hem yerel topluluklar için ekonomik faydalar sağlar hem de turistler için unutulmaz bir kültürel deneyim sunar. Bu festivallerin gelecekteki turizm stratejilerinde daha fazla dikkate alınması, kültürel ve ekonomik sürdürülebilirlik açısından kritik bir adım olabilir.

Denizli’de gerçekleştirilen geleneksel dokuma festivallerinin daha nitelikli ve amacına uygun olarak düzenlenmesi için gerekli koordinasyonun biran önce sağlanması, afiş ve davetiye tasarımından başlayarak festivalin tüm bileşenlerinde geleneksel dokumaların başrolde olması ve festival kapsamında gerçekleştirilen defile ve yarışma etkinliklerinde ortaya çıkan somut

ürünlerin alışveriş turizmüne kazandırılması için bir sonraki festival içeriğinde hak ettiği değeri alması ve bu üretimlerin satışa sunulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Alkan, F. ve Koyuncu Okca A. (2023). Bursa'da Geleneksel Mesleklerin Yaşatıldığı Mekân Tahtakale Çarşısı ve Bir Usta, Beyşehir Selçuklu 1. Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Kongresi Selçuk Üniversitesi, Konya.

Anonim (1972). Denizli Adının Kaynağı, Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayınları, Cilt: 3, İstanbul.

Aydın, M. (2014). Denizli'de Eğitim Osmanlı Dönemi, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Yayın No: 53, Denizli.

Getz, D. and Bruce, W., (1993). International Journal of Festival Management and Event Tourism, Volume: 1, Issue: 1.

Giritlioğlu, İ.; Olcay, A. ve Özekici, Y. K., (2015). Bir Turizm Çeşitliliği Olarak Festival Etkinliklerinin Sınıflandırılması: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme-Segmentation of Festival Events as a Tourism Diversity: a Review on Turkey, ODU Journal of Social Sciences Research, Volume: 5, Issue: 13.

<https://denizli-turizmi.blogspot.com/2019/10/denizli-turizm-haritasi.html>, Erişim Tarihi: 10.10.2024.

İçelloğlu Şarkaya, C., (2014). Kent Turizmi ve Marka Kentler: Turizm Potansiyeli Açısından İstanbul'un Swot Analizi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 1.

Kavcı Özdemir, E., (2018). Denizli Bölgesi El Dokumacılığına Genel Bakış ve Bir Örnek Dokuma: Nikfer Bezi-A General Evaluation of Hand Weaving in Denizli Region and Hand Weaving Type Example: Nikfer Cloth, Sosyal Bilimler Dergisi-The Journal of Social Science, Yıl: 5, Sayı: 25.

Kent, W. E.; Shock, P. J. and Snow, R. E., (1983). Shopping: Tourism's Unsung Hero(ine), Journal of Travel Research, Volume: 21, Issue: 4.

Kızılırmak, İ., (2006). Türkiye'de Düzenlenen Yerel Etkinliklerin Turistik Çekicilik Olarak Kullanılmasına Yönelik Bir İnceleme, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 15.

Koyuncu Okca, A., (2021). Denizli El Sanatlarının Turizm Ekonomisine Kazandırılma Sorunu ve Çözüm Önerileri Pamukkale Ören Yeri Örneği, Dr. Nevzat Gündoğ'a Vefa Tarih, Kültür ve Sanat, Çizgi Kitabevi.

Koyuncu Okca, A. ve Kabukçu, E., (2020), Denizli El Sanatlarının Kültür Turizmi Açısından Değerlendirilmesi-Evaluation of Denizli Handicrafts in Terms of Cultural Tourism, 13. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Kongresi Tam Metinleri (06-08 Kasım 2020 Türkiye)-Book of Proceeding 13th International Language, Literature and Cultural Studies Congress (06-08 November 2020 Turkey), Cilt-Volume: 3, Rize.

Köybaşı, N., (2006). Boş Zaman Sosyolojisi ve Boş Zamanları Değerlendirme Aracı Olarak Dinlenme Turizmi ve Kültür Turizmüne Katılan Yerli Turistlerin Karşılaştırmalı Sosyolojik Analizi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman Prof. Dr. İrfan Arıkan, Eskişehir.

Meydan Uygur, S. ve Baykan, E., (2007). Kùltür Turizmi ve Turizmin Kùltürel Kùltür Turizmi ve Turizmin Kùltürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri-Effects of Cultural Tourism on Cultural Assessts, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakùltesi Dergisi, Sayı: 2.

Moscardo, G., (2004). Shopping as a Destination Attraction: An Emprical Examination of the Role of Shopping in Tourists' Destination Choice nd Experience, Journal of Vacation Marketing, Volume: 10, Issue: 4.

Özcan, B., (2007), Rasyonel Satın Alma ve Boş Zaman Sürecine Ait Alışveriş Eylemlerinin Birlikte Sergilendikleri Mekânlar: Alışveriş Merkezleri-Shopping Centres: The Space of Rational Purchasing and Leisure Exhibitions, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi-University of Afyon Kocatepe Journal of The Social Science, Cilt-Volume: 9, Sayı-Number: 2.

Sarı Çallı, Didar (2015). Turizm Yazınında Teorik Çerçeve de Yaşanan Tartışmalar ve Turizmoloji Üzerine Nitel Bir Değerlendirme-Discussions on Theoretical Frameworks of Tourism Literature and a Qualitative Evaluation Over Tourismology, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakùltesi Dergisi, Sayı: 7.

OSMANLI DÖNEMİNDEN KALAN EMANET: BURSA BÜYÜKŞEHİR MÜZELERİ KOLEKSİYONUNDAKİ DESTİMAL-İ ŞERİFLER

Uzm. Sanat Tarihçi Fikret ALKAN

Bursa Büyükşehir Belediyesi, fikretalkan@gmail.com,0000-0002-6248-0287

Prof. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA

Pamukkale Üniversitesi, aysegulkoyuncu@pau.edu.tr,0000-0003-1060-0280

ÖZET

Destimal, kelime anlamı olarak el ve yüz silmeye yarayan mendil tanımı ile liteatürde yer bulurken, İslam dininin kutsal emanetlerinden Hz. Muhammed'in Topkapı Sarayı'nda bulunan Hırka-i Saadet ziyaretlerinde dağıtılan ince tülbentleri ifade etmektedir. Destimal-i Şerifler geçmişte pamuk, keten ve ham ipekten dokunur, üzerine Hz. Muhammed'i öven mısralar basılırdı. Osmanlı Devleti'nin İslam'ın hamiliğini aldığı Yavuz Sultan Selim dönemi ile birlikte, kutsal emanetler de başkent İstanbul'a taşınmış ve büyük saygı gösterilmiştir. Bunlardan Hırka-i Şerif'in her yıl ramazan ayının on beşinci günü devlet erkânı tarafından ziyaret edilmesi geleneği, yüzyıllarca uygulanan bir tören halini almıştır. Hırka-i Şerif'in kumaşının ve yapısının zarar görmesini önlemek amacı ile üzerine örtülen destimal-i şerif denilen mendiller, ziyarette bulunan devlet büyüklerine hediye edilir; destimal-i şerif sahibi kişiler de bu hatırayı büyük önemle saklar ve ölümleri halinde yüzlerine ya da göğüslerine sarılmasını vasiyet ederlerdi. Yüzyıllar boyu sürdürülmüş bu gelenek, günümüzde bazı devlet büyükleri tarafından da devam ettirilmekte veya unutulmaması amacı ile yeniden destimal-i şerifler üretilerek hediye edilmektedir. Bursa Büyükşehir Belediyesi Müzeleri'nde farklı kişilerin bağışları ile müzelere kazandırılan ve sergilenen destimal-i şerifler izlenime sunulmuştur. Bursa Kent Müzesi, Bursa Vakıf Kültürü Müzesi, Muradiye El Yazmaları Müzesi ve Bursa Mevlevîhânesi Müzesi'nde destimal-i şerifler yer almakta, özellikle ramazan ayları ve kandil gecelerinde yoğun ilgi görmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türk-İslam kültüründe önemli bir yer tutan destimal-i şerifleri tanıtmak, bu kültür içerisindeki yeri ve önemini vurgulamak, müze kurumlarında destimal-i şeriflerin korunması, tanıtılması ve geleneğin devam etmesi adına yapılan çalışmalarını örneklemek ve geleceğe taşınmasına aracı olmaktır. Çalışmanın gerçekleşmesi için literatür taraması yapılmış, müze yetkilileri ile görüşülmüş, fotoğraflar ile metin kısmı desteklenmiş ve geleneğin devamına ilişkin örnekler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Bursa Büyükşehir Belediyesi Müzeleri, Geleneksel Tekstil, Destimal-i Şerif, Kutsal Mendil.

A RELIC FROM THE OTTOMAN PERIOD: DESTIMALS IN THE COLLECTION OF BURSA METROPOLITAN MUSEUMS

ABSTRACT

Destimal, which literally means a handkerchief for wiping hands and face, refers to the thin cheesecloths distributed during the visits of the Prophet Muhammad's Holy Prophet in Topkapı Palace, one of the holy relics of the Islamic religion. In the past, Destimal-i Şerifs were woven from cotton, linen and raw silk and had verses praising the Prophet Muhammad printed on them. During the reign of Yavuz Sultan Selim, when the Ottoman Empire assumed the patronage of Islam, the holy relics were moved to the capital Istanbul and treated with great respect. Among these, the tradition of the visit of the Cardigan-i Sharif by the state officials every year on the fifteenth day of the month of Ramadan has become a ceremony practiced for centuries. The handkerchiefs called destimal-i şerif, which were draped over the fabric and the structure of the Cardigan-i Şerif in order to prevent damage to its fabric and structure, were presented as gifts to the visiting dignitaries; the owners of the destimal-i şerif used to keep this souvenir with great importance and bequeath it to be wrapped around their face or chest in case of their death. This tradition, which has been maintained for centuries, is continued by some statesmen today or destimal-i şerifs are produced and gifted in order not to be forgotten. In Bursa Metropolitan Municipality Museums, the destimal-i şerifs, which were donated to the museums with the donations of different people and exhibited, were presented to the public. Bursa City Museum, Bursa Foundation Culture Museum, Muradiye Manuscripts Museum and Bursa Mevlevîhânesi Museum have destimal-i şerifs and attract great interest especially during Ramadan and the nights of the holy nights.

The aim of this study is to introduce destimal-i şerifs, which have an important place in Turkish-Islamic culture, to emphasize their place and importance in this culture, to exemplify the work done in museum institutions for the protection and promotion of destimal-i şerifs and the continuation of the tradition, and to be an intermediary in carrying it to the future. For the realization of the study, a literature review was conducted, museum officials were interviewed, the text was supported with photographs and examples of the continuation of the tradition were given.

Key Words: Culture, Bursa Metropolitan Municipality Museums, Traditional Textiles, Destimal, Holy Handkerchief.

1. GİRİŞ

Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğünde destimal; köylerde kadınların başlarına sardıkları nakışlı peştamal (Koçu, 1967: 733) olarak tanımlanmaktadır. Farsça bir kelime olan (Diker, 2015: 173) destimal (destmal veya destemal) dest (el) ve (mâl) kelimelerinin birleşmesi ile oluşur (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/destimal>, Erişim Tarihi: 10.11.2024). Osmanlı Dönemi'nde Kutsal Emanetleri ziyarete gelen devlet erkânına ziyaretleri anısına hediye edilen mendil olarak kullanılır (Diker, 2015: 173). Dest el, mal ise silen, ovan şey anlamın. Bu yüzden “**el ve yüz silmeye yarayan mendil, yağlık, peşkir, vb. şeyler**” olarak literatürde yer almaktadır. Ayrıca Hırka-i Saadet ziyaretlerinde dağıtılan ince tülbentleri ifade

etmek için de kullanılır. Bu mendillerin özelliği kişinin vefatında yüzüne ve göğsüne örtülmesini vasiyet etmesidir (Küçükaşçı, 2015: 406). Hz. Muhammed ile ilişkili eşyalara kutsal, temiz anlamına gelen şerif kelimesi eklenir. Destimal-i şerif; geçmişte pamuk, keten ve ham ipekten çok sık olarak dokunurdu. Hediyelik olanları, dokunurken veya sonradan ipek ve sırma işlemler ile hediye edilecek kişiye göre âşıkâne veya dindârâne mısırâlar, çeşitli nakışlar işlenirdi (<https://www.islamveihsan.com/destimal-i-serif-nedir.html>., Erişim Tarihi: 10.11.2024).

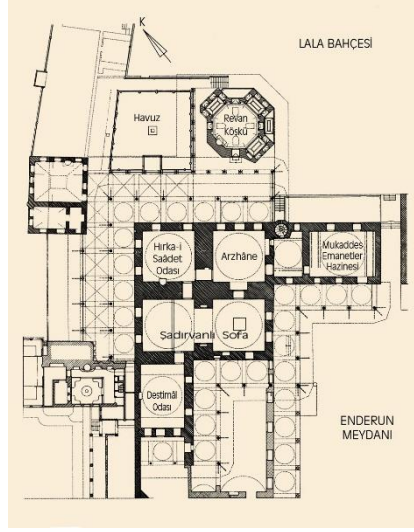
Bu çalışmanın amacı, Türk-İslam kültüründe önemli bir yer tutan destimal-i şerifleri tanıtmak, bu kültür içerisindeki yeri ve önemini vurgulamak, müze kurumlarında destimal-i şeriflerin korunması, tanıtılması ve geleneğin devam etmesi adına yapılan çalışmaları örneklendirmek ve geleceğe taşınmasına aracı olmaktır. Çalışmanın gerçekleşmesi için literatür taraması yapılmış, müze yetkilileri ile görüşülmüş, fotoğraflar ile metin kısmı desteklenmiş ve geleneğin devamına ilişkin örnekler verilmiştir.

2. DESTİMAL-İ ŞERİF VE ÖNEMİ

Topkapı Sarayı üçüncü avlusunda Enderun Meydanı'nın kuzeybatı köşesinde yer alan odaya Mukaddes Emanetler Dairesi adı verilmiştir (Bkz. Görsel: 1). Fatih Sultan Mehmet zamanında kurulduğu bilinen 552 m²'lik odaya zaman içinde çok sayıda onarım ve eklemeler yapılmıştır (Küçükaşçı, 2015: 403). 17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı Dönemi kaynaklarında Hırka-i Saadet Odası olarak geçen daire, 19. yüzyıl başlarında bazı kaynaklarda “daireyi ridâyı şerif beyt-i münîfi” ve “hırka-i saâdet beyt-i mebrûkesi” gibi ifadeler ile tanımlanmıştır (Bozkurt ve Yavaş, 2020: 112). Bu odaya “Hırka-i Saadet” veya “Emânât-ı Mukaddese Dairesi” de denilmiştir (Bkz. Görsel: 2). III. Murat döneminden (salt. 1574-1595) hilafetin kaldırılmasına değin padişahların en önemli ibadet ve merasim alanı olan daire, II. Mahmut döneminde (salt. 1808-1839) tamamen mukaddes emanetlere tahsis edilmiştir. Burada günün her saati Kur'an-ı Kerim okunması geleneği, günümüzde de sürdürülmektedir (Küçükaşçı, 2015:404).

Görsel 1: Topkapı Sarayı Kutsal Emanetler Dairesi, (<https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/topkapi-sarayinin-hirka-i-saadet-dairesi-ramazan-ayinda-ziyaretlerini-bekliyor/2204279>, Erişim Tarihi: 10.11.2024)

Görsel 2: Kutsal Emanetler Dairesi Planı (Bozkut ve Yavaş, 2020: 112)

Ramazan ayının on ikinci günü hazırlıklarına başlanan Hırka-i Saadet Dairesi ziyareti için oda; gülsuyu ile yıkanır, amber ve öd vb. güzel kokular ile tütsülenir törene hazırlanırdı. Ramazan ayının on beşinci gününde ise başta padişah olmak üzere devlet protokolü rütbe ve kıdem sırasına göre kendilerine gönderilen davetiyeler ile daireyi ziyarete gelir, öğlen namazından sonra tören başlatılırdı. Akşama kadar devam edecek olan Kuran-ı Kerim tilaveti ile padişahın başlattığı törende hırka-i saadet ziyaret edilirdi. Altın çekmeceli özel muhafazasından kadife-ipek bohçalar içinde sarılı Hırka-i Saadet'in üzerine konan tülbentler ziyaret sırasında edep ile öpülür, sonrasında kendilerine takdim edilen bu değerli hediye ömürleri boyunca fes ya da sarıklarının içinde baş üstünde saklanırdı. Ziyaretin sonunda Hırka-i Saadet gelecek ramazan ayına kadar açılmamak üzere yine sultan tarafından yerine konulurdu (Küçükaşçı, 2015: 405-406). Ancak Sultan Reşad Dönemi'nde (salt. 1909-1918) destimal-i şeriflerin hırkaya değil, bohçaya sürülerek ziyaretçilere takdimi yapılmış, böylece hırkanın korunması ön plana alınmıştır (Ertuğ, 1998: 43). Hırka-i Saadet ziyaretinden sonra destimal-i şerif dağıtılması, Yavuz Sultan Selim'den son Osmanlı Dönemi Padişahı 6. Mehmet Vahdettin'e değin sürdürülmüştür (Arık, 2000: 70).

19. yüzyıldan sonra, Hırka-i Saadet Dairesi ziyaretçilerine hediye edilmek için ortasında ve kenarlarında beyitler yazılı kalıptan kumaşa baskı yapılmış destimal-i şeriflerin saklanması, bu amaç için ayrılmış Destimal Odası'nda gerçekleştirilmiştir. Mukaddes emanetlerin önemli bir bölümü günümüzde bu odada halen muhafaza edilmektedir (Bozkurt ve Yavaş, 2020: 113).

Destimal-i şeriflerin üretimi ise ramazan ayına iki ay kala kumaş topları şeklinde gelen tülbentlerin Destimal Odası'nın alt katında saklanmaya başlar. Baskı için kullanılacak siyah renk boya kaynatılarak hazırlanır, kumaşlar belirli ölçülerde aynı ebatlarda kare şeklinde kesilir. Beş parçadan oluşan kalıpların kumaşa basılması işleminde öncelik orta baskıya verilir.

Sonrasında baskı boyalarının kurumaları için Enderun meydanında asılarak kurumaya bırakılır. Destimal-i şerifler, geleneksel teknikler ile deniz suyunda yıkanır, bu işlem bir hafta kadar devam ederdi. Deniz suyunda yıkanan destimal-i şerifler, sıklıdıktan sonra iplerde kurutulur, ütülenir, iki kulplu hasır sepetler ile Destimal Odası'na götürür, ziyaret gününde gülsuyu serpilerek ziyaretçilere hediye edilmeye hazır hale getirilmesi ile üretim süreci de tamamlanmış olurdu (Arık, 2000: 70). Günümüze değin üç farklı destimal-i şerif çeşidine rastlanmıştır (Küçükaşçı, 2015: 406).

Destimallere ait baskı kalıpları ise genellikle ıhlamur ağacından yapılıp, yazıların zeminleri oyularak hazırlanmışlardır. Kalıpların otuz beş adet örneği Topkapı Sarayı Silâhtar Hazinesi'ne kayıtlı olarak saklanmaktadır. Çoğunlukla talik, sülüs veya celî sülüs yazı çeşitleri tercih edilmiştir. Baskı kalıplarının şekilleri de çeşitlilik göstermektedir. Yuvarlak, dikdörtgen, kenarları hafif yuvarlatılmış üçgen veya kare formlar, kalıplar için kullanılmıştır. Form türleri, kumaşın tipi ve basılan yere göre değerlendirilerek farklı geometrilere hazırlanmaktadır (Soysaldı ve Kabalcı, 2019, Mart).

Günümüzde Hırka-i Saadet Dairesi'ni ziyaret ve destimal geleneği, devlet erkânı tarafından sürdürülmektedir (<https://www.yirmidort.tv/gundem/cumhurbaskani-erdogan-hirka-i-saadeti-ziyaret-etti-destimal-torenine-katildi-170785>, Erişim Tarihi: 10.11.2024).

3. BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ MÜZELERİNDE BULUNAN DESTİMAL-İ ŞERİFLER

Bursa Büyükşehir Belediyesi, kentin tarihi ve kültürel mirasını korumak, tanıtmak ve gelecek kuşaklara aktarmak amacı ile müzeler açmaktadır. Bu müzelerin her biri, kentin bir başka değerini ön plana çıkartarak, kentin tarih ve kültür birikimine katkı sağlarken, aynı zamanda kentin ortak hafızası konumuna gelmişlerdir. Artık bir bilim dalı olarak kabul edilen müzeciliğin günümüzde geldiği nokta da; demokratik yapıda, toplumla bağ kuran, koleksiyonunu araştıran, açıklayan, bunları eğitim ve iletişim amaçlarıyla da kullanan, kendisindeki eserleri kültür birikiminin bir parçası olarak koruyan ve sunan kurumlar oluşturmalarıdır (Koyuncu Okca ve Alkan, 2024: 307). Böylece müzeler, yaşayan interaktif mekânlar olarak ziyaretçileri ile tarihsel ve kültürel ölçekte derin bağ kurarken, karşılıklı aktarım yapabilmekte ve bu durum kültür aktarımının daha sağlıklı bir biçimde taşınmasına olanak tanımaktadır.

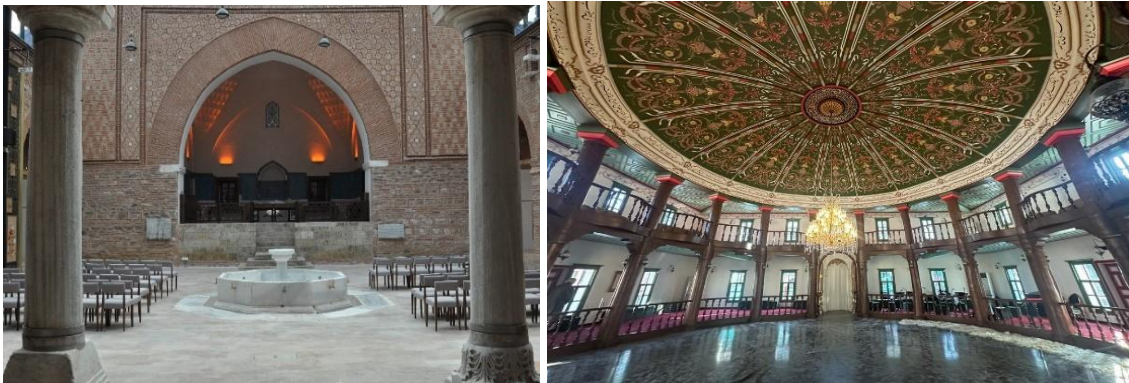
Bu bağlamda Bursa Büyükşehir Belediyesi Müzeleri de çağdaş müzecilik anlayışı içinde ziyaret edilmektedir. On bir müze ve bir sanat galerisi ile toplam on iki birimden oluşan yapılanma, Kent Tarihi ve Tanıtımı Dairesi Başkanlığı Müzeler Şube Müdürlüğü bünyesinde yer almaktadır (<https://www.bursamuze.com/muzeler>, Erişim Tarihi: 10.11.2024). Bursa Müze marka ismi altında birleşen müzelerin içinde; Türkiye'nin ilk kent müzelerinden **Bursa Kent Müzesi** (Alkan ve Koyuncu Okca, 2022: 1353), Cumhuriyet'in endüstri mirasının tanıtıldığı **Merinos Tekstil Sanayi Müzesi**, **Merinos Enerji Müzesi**, Türkiye'nin ilk ve tek **Karagöz Müzesi**, Osmanlı Dönemi sultanlarından Mustafa Kemal Atatürk'e değin kullanılmış **Hünkâr Köşkü Müzesi**, göçmen kültürlerin birleşerek zengin bir birikim oluşturduğu, Bursa'nın göç

tarihinin anlatıldığı **Bursa Göç Tarihi Müzesi**, Osmanlı Devleti'nin erken dönemlerinde vakıflarla büyüyen bir kentin nasıl geliştiğini anlatan **Bursa Vakıf Kültürü Müzesi**, el yazmalarından Dede Korkut hikâyelerine uzanan **Muradiye El Yazmaları Müzesi**, Bursa'nın günümüzden 8.500 yıl öncesine ulaşan tarihini gözler önüne seren **Aktopraklık Höyük Arkeopark ve Açık Hava Müzesi**, tasavvuf kültürünün Mevlevîhâne semahlarında birleştiği **Bursa Mevlevîhânesi ve Müzesi**, Bursa kültürünü anlatan bir Osmanlı Dönemi konağı: **Bursa Yaşam Kültürü Müzesi** ile şehrin zindanlarının dijital bir galeriye dönüşmesi ile oluşan **Zindankapı Çağdaş Sanat Galerisi** ile müzecilik hizmetleri (Bkz. Görsel: 3-4-5-6) sürdürülmektedir (Alkan ve Koyuncu Okca, 2023: 1296-1305; <https://www.bursamuze.com/muzeler>, Erişim Tarihi: 10.11.2024).

Görsel 3-4: Bursa Kent Müzesi Dış Görünümü ve Bursa Vakıf Kültürü Müzesi Girişi (Bursa Müze Arşivi, 2022 ve Ayşegül Koyuncu Okca Arşivi, 2024)

Görsel 5-6: Muradiye El Yazmaları Müzesi ve Bursa Mevlevîhânesi Semahane Bölümü, Bursa Müze Arşivi, 2023 ve Fikret Alkan Arşivi, 2024)

Yukarıdaki satırlarda bahsedilen müzeler, kendi ihtisas alanlarında koleksiyonlara sahiptirler. Bu koleksiyonlar müzelere üç farklı yol ile kazandırılmaktadır: Bağış, satın alma ve devir (Çevik ve Alkan, 2016: 577). Bu eser kazanım yolları isimlerinden de anlaşılmalıdır. Koleksiyonlarında destimal-i şerif barındıran müzeler bu yollardan biri ya da birden fazlasıyla müze envanterine geçmiştir.

Destimal-i şeriflerin ortak noktaları da bulunmaktadır. Tamamı pamuklu malzemeden üretilmiş kumaşlar ile yaklaşık 60x60 cm ile 70x70 cm ölçüsünde karelerden oluşmaktadırlar.

Üçü bağış, biri satın alma yolu ile müzeye kazandırılmıştır. Üzerlerindeki Osmanlıca celi talik türünde baskı yazılar, ortada ve kenar kısımlarda bulunup, Hz. Peygamber'i öven beyitlerden medyana gelmektedir.

Bursa Büyükşehir Belediyesi Müzelerine ilk gelen destimal-i şerif, bağış yolu ile sağlanmıştır. 2013 yılında Bursa Kent Müzesi'nde yaklaşık bir yıl süre ile izlenime açılan "Bosna'dan Bursa'ya Çengiç Beyleri Sergisi" (<https://www.bursa.bel.tr/haber/500-yillik-bosnadan-bursaya-cengic-beyleri-sergisi-14626>, Erişim Tarihi: 10.11.2024) hazırlıkları sırasında eserler arasında bulunan bir barutluğun temizlenmesi sırasında içinden çıkan ilk bakışta bir bez parçası gibi görülen destimal-i şerif, Çengiç Beyleri Sergisi bağışçısı Leyla İlova tarafından Bursa Kent Müzesi'ne bağışlanmıştır (<https://www.bursa.bel.tr/haber/destmal-i-serif-bursa-kent-muzesinde-17314>, Erişim Tarihi: 10.11.2024). Günümüzde müze deposunda muhafaza edilip, ramazan ayları münasebeti ile izlenime açılmaktadır. Kent Müzesi'ndeki eser kondisyon bakımından çok küçük parça kayıpları ve sararmaları bulunsa da iyi durumdadır (Bkz. Görsel: 7).

Görsel 7: Bursa Kent Müzesi'nde Bulunan Destimal-i Şerif

(<https://www.bursa.bel.tr/haber/destmal-i-serif-bursa-kent-muzesinde-17314>, Erişim Tarihi: 10.11.2024)

Destimalin kenarlarında:

Hırka-i Hazreti Fahri Resule

Atlas-ı çarh olamaz pay-endaz

Yüz sürüp zeyline takbil iderek

Kıl şefi' Ümem'e arz-ı niyaz.

Anlamı: *Hazreti Peygamberin hırkasını atlas kumaş içine alamaz, O hırkaya yüz sür ve üstünden öperek, insanlığa şefaata dile.*

Orta yerinde “*O Hazreti Peygamber hidayet rehberidir. Biz onunla bu hidayete erdik. Ona salat ve selam getirin,*” duası yer almaktadır.

Vakıf Kültürü Müzesi’nde bulunan destimal-i şerif satın alma yolu ile müzeye kazandırılmıştır. Eser, müzenin girişinde destimal-i şerifin önemini belirten bir açıklama yazısı ile birlikte ahşap, camlı bir vitrinde sergilenmektedir. Vakıf Kültürü Müzesi’nde bulunan eserde nokta şeklinde parça kayıpları, yer yer sararmalar ve kurumalar bulunmakta olup, kondisyonu iyi durumdadır (Bkz. Görsel: 8-9).

Destimal-i Şerifin Kenarlarında:

Hırkâ-i Pâk-i Rasûl’e mesh olunmuş destimâl (Resul’ün temiz hırkasına sürünmüş olan destimal)

Bûy-i feyz ihsan ider pirâhen-i Yûsuf misâl (Yusuf’un gömleği gibi etrafa feyz kokuları bağışlar)

Satırları yer alırken, ortasında:

Nûrû’l Hüdâ nilnâ bihi tekrîmâ (O doğru yola götüren ışıktır, O’nunla büyük bir yüceliğe eriştik)

Sallû aleyhi ve sellimû teslîmâ (O’na destek olun ve tam bir bağlılık gösterin) ifadeleri yazılıdır.

Görsel 8-9: Bursa Vakıf Kültürü Müzesi’nde Bulunan Destimal-i Şerif (Bursa Müze Arşivi 2022 ve Fikret Alkan Arşivi 2024)

Bursa Mevlevîhânesi ve Müzesi; Bursa Müze çatısı altında açılan son birimdir. Burada bulunan destimal-i şerif Mevlevîhâne’nin son postnişini Şeyh Mehmed Şemseddin Dede’den (1854/2 Ağustos 1931) aileye intikal etmiş, torunlarından Nesibe Günalp Kal tarafından müzeye bağışlanmıştır. Kenar ve orta yazıları, Bursa Kent Müzesi’nde bulunan destimal-i şerif ile aynıdır. Mevlevîhâne’nin müzeye dönüştürülen matbah (mutfak) bölümünün içinde hat

eserlerinin bulunduğu odada sergilenmektedir. Eserde yer yer sararmalar ve nokta şeklinde kayıplar mevcuttur (Bkz. Görsel: 10-11).

Görsel 10-11: Bursa Mevlevîhânesi Müzesi'nde Sergilenen Destimal-i Şerif (Bursa Müze Arşivi, 2023)

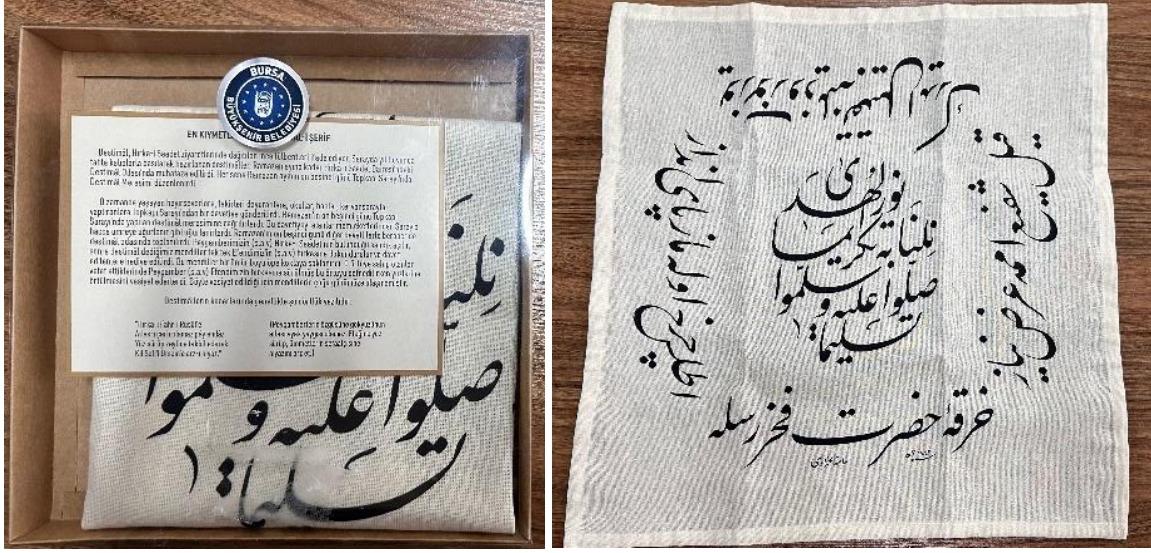
Bursa Büyükşehir Belediyesi müzelerinde bulunan son destimal-i şerif sergilemesi Muradiye El Yazmaları Müzesi'nde yapılmaktadır. Antikacı İbrahim Koca tarafından bağışlanan destimal-i şerif, ikinci odada, Kuran'ı Kerim yazmalarının da bulunduğu bölümünde vitrin içinde daimi sergide yer almaktadır. Üzerindeki beyitler Vakıf Kültürü Müzesi ile eşleşmektedir. Bu destimal-i şerif, Bursa Müze destimal-i şerifleri içinde en kötü kondisyona sahip olan eserdir. Eserin orta ve kenar kısımlarında gözle görülür parça kayıpları mevcuttur. Bir köşesi ise yırtılmıştır (Bkz. Görsel 12-13).

Görsel 12-13: Muradiye El Yazmaları Müzesi'nde Sergilenen Destimal-i Şerif (Bursa Müze Arşivi, 2023 ve Fikret Alkan Arşivi, 2024)

Bu eserlerin müzelerde izlenime sunulması dışında, destimal-i şerifin önemini, kutsiyetini ve bu geleneğin önemini tanıtarak sürdürülebilirliğini sağlamak amacı ile bu konuya önem veren diğer yerel yönetimler gibi Bursa Büyükşehir Belediyesi de 2023 ve 2024 yıllarının ramazan aylarında destimal-i şeriflerin kopyalarını üreterek dağıtımını sağlamıştır (Bkz. Görsel: 14-15).

Görsel 14-15: Bursa Büyükşehir Belediyesi Tarafından Üretilen Destimal-i Şerif Kopyası (Fikret Alkan Arşivi 2024)

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

“Hz. Muhammed’in kullanmış olduğu hırkaya temas ettirilerek kutsallaştığına inanılan destimaller, devlet erkânında bulunan önemli kişilerden başlayarak toplumun farklı kesimlerinden insanlara dağıtılan mendiller aracılığı ile Hırka-i Saadet’e duyulan saygı ve sevginin paylaşılması sağlanmıştır. Kutsiyet atfedilen bu destimal-i şeriflerin sosyal bir ikonografi oluşturdukları söylenebilir” (Demir Solak ve Berkli, 2022: 741).

Destimal-i şerifler İslam dini ve bütünleştiği Türk kültürü içinde Hz. Muhammed (SAV)’e ait Topkapı Sarayı’nda sergilenen kutsal emanetlerinden, Hırka-i Şerif’in ziyareti sırasında üzerine örtülen, koruma ve hatıra amaçlı üretilmiş mendillerdir. Pamuk-keten gibi malzemelerden üretimi yapılan bu mendiller, Türk kültürü içinde ustalaşmış yazmacılık ve baskı geleneği ile birleşerek, bu kutsal emanetin üzerine örtülmüşlerdir. Hz. Muhammed’in giydiği hırkaya temas ettiğinden kutsiyet taşıdığına inanılan örtülerin üzerinde baskı kalıpları ile yapılmış Hz. Peygamber’i öven beyitler, kenar ve orta kısımlarında yer almaktadır.

Bursa Büyükşehir Belediyesi Müzelerinin dört farklı müzesinde birer adet sergilenen bu kıymetli mendillerin yazıları Kent Müzesi ve Mevlevîhâne Müzesi’ndeki, Muradiye El Yazmaları Müzesi ve Vakıf Kültürü Müzesi’ndeki aynıdır. Buldukları yerlerde camlı vitrinler içinde sergilenmektedir. Üç tanesinin kondisyon durumu iyi olup, birinde yırtılma ve parça kayıpları mevcuttur.

Destimal-i şerif geleneğinin Bursa gibi Osmanlı Döneminde başkentlik yapmış kadim bir kentte müzeler aracılığı ile sürdürülmesi, kültür aktarımının önemli bir göstergesidir. Bu yol ile genç nesiller ve kutsal emanetlere meraklı olanlar müzede halka açık ve ücretsiz şekilde eserlere ulaşabilmektedirler.

Temel maddesi kumaş olan destimal-i şeriflerin mevcut halleri ile parça kayıpları, sararma vb. bozukluklarının bulunuşu uzman eliyle (özellikle Muradiye El Yazmaları Müzesi'nde sergilenen ve kondisyonu kötü durumda olan için) konservasyon/restorasyon gerektirmektedir. Sergilemede görüldüğü üzere, ahşap kasalı camlı vitrinler, müzelerde nem alma cihazları bulunsa bile, karkas kısımları arasından toz-kir vb. kısmen de olsa dış etmenlere açık durumda kalmaktadır. Tekstil malzemelerinin çabuk yıpranan, yıllar içinde de dış etmenlerin etkisine kolaylıkla açık yapıları göz önünde tutularak bir an önce periyodik bakım ve dinlendirme ortamlarının hazırlanması gerekmektedir. Ancak bu şekilde bu kıymetli ve kutsal mendillerin günümüze kadar ulaşabilen geleneği geleceğe aktarılabilir. Destimal-i şerifleri yeniden üreterek ramazan aylarında hediye olarak dağıtan Bursa Büyükşehir Belediyesi kendi üzerine düşen görevi kültürel mirası yeniden üreterek yerine getirmektedir.

KAYNAKÇA

Alkan, F. & Koyuncu Okca, A. (2022). Kent Müzesi Kurulum Süreci ve Yerel Müzecilik, *International Academic Social Resources Journal*, 7, (43).
https://asrjournal.org/?mod=makale_tr_ozet&makale_id=65848 (Erişim tarihi: 10.11.2024).

Alkan, F. & Koyuncu Okca, A. *Müze-Toplum İlişkisinin Geliştirilmesinde Müze Etkinliklerinin Önemi: Bursa Büyükşehir Belediyesi Müzeleri*, Beyşehir Selçuklu 1. Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi, 1293-1307, Konya, 2023.

Arık, S. (2000). Yazılı Kumaşlar, *Öneri*, 14 (3),
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruoneri/issue/54218/734118> (Erişim tarihi: 10.11.2024).

Bozkut, N. ve Yavaş, D. (2020). Mukaddes Emanetler Dairesi, *TDV İslam ansiklopedisi* içinde (Cilt: 31, 111-114. ss.) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Çevik, M. ve Alkan, F. (2016). *Müzeler Işığında Bursa Büyükşehir Belediyesi Kent Belleği Çalışmaları*, Belediyelerin Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Uluslararası Sempozyumu, 574-581, Bursa, 2016.

Demir Solak, N. ve Berkli, Y. (2022). Türk-İslam Kültüründeki Destimal Geleneği İle Hristiyan İnancındaki Kutsal Mendil İkonografisinin Karşılaştırılması, *Sanat Tarihi Dergisi*, 31, (1),
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/std/issue/71232/1078016> (Erişim tarihi: 10.11.2024).

Diker, H. F. (2015). Topkapı Sarayı Müzesi'nde Güncellenmiş Bir Sergi Mekânı: Has Oda Kutsal Emanetler Dairesi (A Modernised Exhibition Space at Topkapı Place Meseum: Section of Sacred Trust), *Yapı*, 408,
https://www.researchgate.net/publication/316862167_Topkapi_Sarayi_Muzesi'nde_Guncellenmis_Bir_Sergi_Mekani_2_An_Updated_Gallery_at_Topkapi_Palace_Museum_2 (Erişim tarihi: 10.11.2024).

Ertuğ Tarım, Z. (1998). Osmanlı Devlet Teşrifâtında Hırka-i Şerîf Ziyareti, Tarih Enstitüsü Dergisi, 16, s. 37-46.

<https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/topkapi-sarayinin-hirka-i-saadet-dairesi-ramazan-ayinda-ziyaretlerini-bekliyor/2204279>, (Erişim Tarihi: 10.11.2024).

<https://www.bursa.bel.tr/haber/500-yillik-bosnadan-bursaya-cengic-beyleri-sergisi-14626>, (Erişim Tarihi: 10.11.2024).

<https://www.bursa.bel.tr/haber/destmal-i-serif-bursa-kent-muzesinde-17314>, (Erişim Tarihi: 10.11.2024).

<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/destimal>, (Erişim Tarihi: 10.11.2024).

<https://www.yirmidort.tv/gundem/cumhurbaskani-erdogan-hirka-i-saadeti-ziyaret-etti-destimal-torenine-katildi-170785>, (Erişim Tarihi: 10.11.2024).

Koçu, R. E., *Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü*, Doğan Kitap Yayınevi, 1967.

Koyuncu Okca, A. ve Alkan, F. *Müzelerin Kültür Aktarımındaki Rolü: Bursa Göç Tarihi Müzesi*", EU 5th International Conference on Humanity And Social Sciences, 5. Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi, 305-313, Roma, 2024.

Küçükaşçı, M. S. (2015). İstanbul'daki Mukaddes Emanetler, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, içinde (Cilt: 5, 402-415. ss.) İstanbul: İstanbul Kültür AŞ Yayınları.

Soysaldı, A. ve Kabalcı, O. (2019, Mart). Destimal-i Şerif yazmaları ve sembolizmi. I. Uluslararası Türk-İslam Sanatlarında Epigrafik Çalışmalar Sempozyumu (Meşedihanım Nemet Anısına), Tokat.

MELE AHMED-Ê VEYSİKÊ'NİN HAYATI: İLMÎ VE TASAVVUFÎ YÖNLERİ İLE MARDİN YÖRESİNE KATKILARI

Doç. Dr. Selman GÖKÇE

St. Clements Universty, sgs_19805@hotmail.com-0000-0002-8041-1146

ÖZET

Bu çalışmada, Nakşibendî-Haznevî Tarikatı'nın önde gelen âlimlerinden Mele Ahmed-ê Veysikê'nin hayatı ile ilmî, tasavvufî ve ahlaki yönleri incelenmektedir. Onun siyasi ve ideolojik akımlardan uzak duruşu ve maddi kazanç peşinde olmaması, kendisini döneminin diğer âlimleri arasında müstesna bir konuma taşımıştır. Mardin bölgesinin dini ve toplumsal hayatına katkıları çerçevesinde, İslam hukuku, siyer-i nebi ve tefsir alanlarında başvuru kaynağı olarak tanınmış, bölgedeki ilim çevreleri için kıymetli bir rehber olmuştur.

Yaklaşık 35 yıl boyunca Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde imam olarak hizmet veren Mele Ahmed Efendi, aynı zamanda yazarlık ve hat sanatındaki ustalığıyla da dikkat çekmektedir. Bu yetkinlik, onun İslamî ilimlere duyduğu derin bağlılığın bir yansıması olarak öne çıkmakta; eserlerinde ise tasavvufî ve ahlaki öğretiler yer almaktadır. Henüz basılmamış sekiz adet eseri bulunan Mele Ahmed Efendi, özellikle genç kuşaklara ilham veren bir kanaat önderi olarak tanınmaktadır.

Bu çalışmada, Mele Ahmed Efendi'nin ilmî mirası, yetiştirdiği âlimler ve toplum üzerindeki etkisi, literatür taramaları, ailesi ve bölgedeki âlimlerle yapılan görüşmeler ışığında detaylıca ele alınmaktadır. Bu yönleriyle Mele Ahmed Efendi'nin Mardin ve çevresindeki toplumsal yapıya derin etkileri ve bölgedeki dinî ilimlerin gelişimine katkıları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nakşibendîyye, Haznevîyye, Mele Ahmed-ê Veysikê

THE LIFE OF MELE AHMED-Ê VEYSİKÊ: HIS SCHOLARLY AND MYSTICAL ASPECTS AND HIS CONTRIBUTIONS TO THE MARDIN DISTRICT

ABSTRACT

The life and scholarly, spiritual, and moral facets of Mele Ahmed-ê Veysikê, a well-known scholar of the Nakşibendi-Haznevî Order, are assessed in this work. His avoidance of political and ideological movements and disinterest in material gain had elevated him to an exceptional position among the scholars of his era. In the context of his contributions to the religious and social life of the Mardin district, he was recognized as a reference source in the fields of Islamic law, the biography of the Prophet, and exegesis, becoming a valuable guide for the scholarly circles in the region.

Mele Ahmed Efendi, who worked for around 35 years as an imam in the Presidency of Religious Affairs, is also notable for his mastery in calligraphy and writing, which reflects his profound dedication to Islamic sciences. His works encompass Sufi and moral principles. Mele Ahmed Efendi, possessing eight unpublished publications, is acknowledged as an opinion leader inspiring the younger generation. This study examines Mele Ahmed Efendi's scholarly legacy, the scholars he mentored, and his impact on society in detail, drawing in the light of literature reviews and interviews with scholars in the district. With these aspects, Mele Ahmed Efendi's

deep impact on the society in Mardin and its surroundings along with his contribitiouns to morl scholars improvement were explored.

Key Words: Nakşibendî, Haznevîyye, Mele Ahmed-ê Veysikê

GİRİŞ

Yüce Allah, ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem (a.s)'den itibaren, insanlara emir ve yasaklarını bildirmek ve toplumlara doğru yolu göstermek için peygamberler göndermiştir. Bu peygamberlik zinciri, son halkayı teşkil eden Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v) aracılığıyla İslam dini ile tamamlanmıştır.

Tarikât, tasavvufun sistematik bir biçimde şekillenmiş halidir. Tasavvuf, bireyin Allah'a yaklaşmak ve manevi olgunlaşmak için takip ettiği içsel bir yol iken, tarikât bu süreci belirli bir disiplin ve öğretisel çerçevede düzenler. Tarikât, hakikate ulaşmayı hedefleyen bir yol olmakla birlikte, bu hedefe ulaşmanın tek yolu değildir. Bütün hakiki tarikatlar, kaynağını Kur'an-ı Kerim'den alır ve temel dayanakları, Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v)'in öğretilerine dayanır (www.sorularlailslamiyet.com).

Tarikât, Peygamber Efendimizin öğretilerine dayanan, onun sunduğu ahlaki ve manevi değerleri hayatlarına yansıtmaya çalışan bir yol olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda, tarikâtlar, Hz. Muhammed'in (s.a.v) sünnetini takip ederek, Allah'a yakınlaşmayı ve manevi olgunlaşmayı amaçlar.

Tarikâtların günümüzdeki şekli ve sistemleşmeleri, 12. yüzyıldan sonra belirginleşmiştir. Peygamber Efendimiz'den günümüze kadar ulaşan on iki temel tarikât bulunmaktadır. Bu tarikâtlar, şu şekilde sıralanabilir: "Kâdiriyye, Nakşibendîyye, Yeseviyye, Rıfaiyye, Sühreverdiyye, Şazeliyye, Mevleviyye, Bedeviyye, Halvetiyye, Bayramiyye, Desûkiyye ve Çiştîyye." Bu tarikâtlar, her biri kendi öğretisel temellerine ve metodolojilerine sahip olup, tasavvufî yolculuğu düzenleyen ve öğretren farklı okullar olarak gelişmiştir (Yılmaz, 2020).

Bazı Sünnî tasavvuf literatürlerinde, Peygamber Efendimiz'in dört halifesine zikir öğrettiği ve bu öğretiyi dört ayrı tarikâtın şekillendiği ifade edilmektedir. Bu tarikâtlar arasında, Hz. Ebubekir (r.a) ve Hz. Ali (r.a.) ile devam eden silsileler, daha geniş bir yaygınlık kazanmıştır. Bu silsilelerden biri, Hz. Ebubekir'e (r.a) dayanan Nakşibendî Tarikâtı'dır (Gökçe, 2023).²⁹

Nakşibend kelimesi, Farsçadan türetilmiş bir terim olup, "nakış yapan" anlamına gelmektedir. Bu isim, tarikâtın öğretilerine göre, müridin kalbini işleyip onu manevi anlamda süsleyen (yani nakışlar yapan) bir anlayışa dayanır. Nakşibendîlik, kalbin içsel bir şekilde terbiye edilmesini ve manevi gelişiminin sağlanmasını amaçlar (www.sorularlailslamiyet.com).

²⁹ Silsilesi Hz. Ebubekir'e dayanan tarikâtlar "Siddîkiyye", Hz. Ali'ye dayanan tarikâtlar ise "Alevîyye" olarak adlandırılır. Siddîkiyye ile Alevîyye arasındaki temel farklardan biri, zikir uygulamalarıdır. Siddîkiyye'de yapılan Hafî zikir, kalp yoluyla, yani sessiz bir şekilde yapılan zikirdir; oysa Alevîyye'de yapılan Cehîr zikir, ağız yoluyla, yani sesli bir şekilde icra edilir.

Nakşibendî Tarikatı'nın kurucusu, miladi 1318 yılının Muharrem ayında, günümüz Özbekistan sınırları içerisinde yer alan Buhara iline bağlı Kasr-ı Hindûvan köyünde doğmuş olan Muhammed Bahâeddin'dir (v.1389) (Gökçe, 2023).

Nakşibendî Tarikatı, Anadolu halkının dindarlaşmasında, toplumsal barışın sağlanmasında ve ilim ve irfan geleneğinin sürekliliğinde önemli bir rol oynamıştır (Candan, 2017).

Nakşibendî Tarikatı'nın silsilesi, tarihsel süreçte farklı kollar ve isimlerle gelişmiştir. İlk olarak, silsile Hz. Ebubekir'den (r.a) Ebû Yezid Bistâmî'ye kadar "Siddîkiyye" olarak adlandırılmıştır. Ebû Yezid Bistâmî'den Abdulhâlik Gucdüvânî'ye kadar olan dönemde ise "Tayfuriyye" olarak anılmıştır. Abdulhâlik Gucdüvânî'den Bahâeddin Nakşibend'e kadar geçen süreçte "Hâcegâniyye" ismi kullanılmıştır. Bahâeddin Nakşibend'den Ubeydullah Ahrâr'a kadar olan silsile "Nakşibendîyye" olarak bilinirken, Ubeydullah Ahrâr'dan İmâm Rabbânî'ye kadar olan dönemde "Nakşibendîyye-i Ahrârîyye" olarak tanımlanmıştır. İmâm Rabbânî'den Şemseddin Mazhar'a kadar geçen süreç "Nakşibendîyye-i Müceddidîyye" olarak adlandırılmıştır. Şemseddin Mazhar'dan Mevlânâ Hâlid'e kadar olan dönemde ise "Nakşibendîyye-i Hâlidîyye" ismi kullanılmaya başlanmıştır (Eraydın, 2016).

"Mevlânâ" olarak bilinen Hâlid-i Bâğdâdî, Kuzey Irak'ta yer alan Süleymaniye şehrinin yaklaşık 8 km doğusunda bulunan Şehrerûz sancağına bağlı Karadağ kasabasında dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi kesin olarak belirlenememektedir (Kubat, 2014).

Mevlânâ Hâlid El-Bâğdâdî, Hindistan'da "Gulâm Ali" olarak bilinen Abdullâh Ed-Dehlevî'den halifelik alarak, Nakşibendîyye tarikatının Müceddidîyye ekolünü Suriye ve Irak'ın çeşitli bölgelerinde yenileyerek "Nakşibendîyye-i Hâlidîyye" ekolünün temellerini atmıştır. Nakşibendîyye-Hâlidîyye ekolü, Mevlânâ Hâlid El-Bâğdâdî'nin halifelerinden Seyyid Taha Nehri (Hakkâri) aracılığıyla Anadolu'ya, yani günümüz Türkiye topraklarına ulaşmıştır.

Seyyid Taha Nehri'nin halifesi olan Seyyid Sıbgatullah Arvasî ve onun halifesi, "Seydâ" olarak bilinen Şeyh Abdurrahman Tağî vasıtasıyla bu ekol, özellikle Anadolu'da yaygınlık kazanmış ve bölgedeki tasavvufi hayatı derinden etkilemiştir (Turan, 2017).³⁰

Haznevîyye ekolünün kurucusu Şeyh Ahmed El-Haznevî, Şeyh Abdurrahman Tağî'nin oğlu ve aynı zamanda halifesi olan "Hazret" lakaplı Şeyh Muhammed Diyaüddin Norşinî'den halifelik almıştır (Turan, 2017). Bu şekilde, Mevlânâ Hâlid El-Bâğdâdî'den başlayarak, Şeyh Ahmed El-Haznevî'ye kadar uzanan Nakşibendî Tarikatı silsilesi, "Nakşibendîyye-i Haznevîyye" olarak şekillenmiş ve güncellenmiştir (Doç. Dr. Mehmet Cüneyt Gökçe, Kişisel Görüşme: 23.11.2024).

Şâh-ı Hazne" olarak tanınan Şeyh Ahmed El-Haznevî, 1887 yılında günümüzde Suriye sınırları içerisinde yer alan Haseke ilinin Kamışlı ilçesine bağlı Hazne köyünde dünyaya gelmiştir. Doğduğu köyden ötürü "Haznevî" lakabını almıştır. Şeyh Ahmed El-Haznevî, 63 yıllık ömrünün 9 yıllık çocukluk dönemi dışında, 11 yılını ilmî tahsiliyle, 5 yılını ise murşidi Şeyh Muhammed Diyaüddin Norşinî'nin rehberliğinde seyr-i sülûk ile geçirmiştir. Kalan 38 yıllık

³⁰ Yukarıda isimleri geçen Sadat-ı Kiram'ın vefat tarihleri, makalenin sonunda silsilede yer verildiği için metinde ayrıca belirtilmemiştir.

süresini ise, irşad faaliyetlerinde bulunarak ve talebe yetiştirerek değerlendirmiştir (Hacı Fuad Doğan, Kişisel Görüşme: 23.11.2024).

Haznevîyye ekolünün kuruluş tarihi, Şeyh Ahmed el- Haznevî'nin Şeyh Muhammed Diyauddin Norşinî'de halifelik aldığı 1912 yılı olarak kabul edilir (Akyüz, 2015).

Şeyh Ahmed El-Haznevî, 1948 yılında Hazne köyüne yakın olan eski simi "Tel-Ba'rûr" olan "Tel-Ma'rûf" beldesini satın alarak burada, medrese, cami ve talebelerin barınabileceği bir külliye inşaatına başlamıştır. İnşaat süreci yaklaşık iki yıl sürmüştür ve tamamlanmıştır. 13 Mart 1950 tarihinde, Hazne köyünde müritleriyle birlikte teveccüh yaptıktan sonra, Tel-Ma'rûf beldesine hicret etmiştir. Burada 11 gün kaldıktan sonra, 23 Mart 1950 tarihinde vefat etmiştir. Şeyh Ahmed El-Haznevî'nin türbesi, Tel-Ma'rûf beldesindeki Markad-ı Şerif'te bulunmaktadır (Hacı Fuad Doğan, Kişisel Görüşme: 23.11.2024).

Nakşibendî Tarikatı'nın en saf şekliyle günümüze ulaşmasına katkı sağlayan ve bölge halkının dini ve sosyal hayatında derin bir etki bırakan Şeyh Ahmed El-Haznevî, vefatından sonra Nakşibendî-Haznevî Tarikatı'nda aşağıda isimleri bulunan murşid-i kâmiller sırayla postnişin olmuştur:

- 1- Şeyh Muhammed Ma'sûm el Haznevî
- 2- Şeyh Alêaddin el-Haznevî
- 3- Şeyh İzzeddin el-Haznevî
- 4- Şeyh Muhammed el-Haznevî
- 5- Şeyh Muhammed Mutâ' el-Haznevî

Nakşibendî-Haznevî Tarikatı'nın Hazne köyünden sonraki ilk merkezi, Tel-Ma'rûf beldesi olmuştur. 1950 yılından 2005 yılına kadar burada yetiştirilen binlerce talebe, çeşitli dünya bölgelerine irşad hizmeti için gönderilmiştir. Bu süreç, tarikatın öğretilerinin yayılmasında önemli bir rol oynamış ve geniş bir coğrafyada etkisini artırmıştır. Şeyh Muhammed El-Haznevî'nin vefatının ardından, aile içinde çıkan bazı ihtilafların daha da derinleşmemesi için, tekkenin postnişini olan Şeyh Muhammed Mutâ' El-Haznevî, Halep'e hicret etmiştir. Halep bölgesinde belli bir süre irşad hizmetinde bulunduktan sonra Haseke iline yaklaşık 25 km uzaklıkta bulunan Tel-İrfân'a yerleşmiştir. Bu kutlu beldede, içerisinde iki büyük cami, bir medrese ve talebelerin barınacağı lojmanların bulunduğu kapsamlı bir külliye inşa edilmiştir. Bu külliye, inşa edildiği tarihten itibaren Nakşibendî-Haznevî Tarikatı'nın ana merkezi olarak kabul edilmekte ve önemli dini- eğitimsel işlevler üstlenmektedir. "Haznevî İrfân Şer'î İlimler Enstitüsü" olarak bilinen bu külliyyede, ücretsiz olarak eğitim gören yaklaşık iki bin talebe, ilmî eğitim almaktadır. Her yıl, yüzlerce hafız ve ilmî icazet sahibi öğrenci burada mezun olmaktadır. 2011 yılı Mart ayında Suriye'de iç savaşın başlamasıyla birlikte Türkiye'ye yerleşen Şeyh Muhammed Mutâ' el-Haznevî, Adana Tekkesi'nde müntesipleriyle buluşmalarını sürdürmektedir. Ayrıca, Gaziantep ilinin Şehitkâmil ilçesine bağlı Karpuzkaya köyü yakınlarında, içinde büyük bir cami, medrese, divan ve lojmanların bulunduğu kapsamlı bir külliyenin inşaatı tamamlanmak üzeredir. Bu hizmetlerin tümü, Nakşibendî-Haznevî tarikatının kendi öz kaynaklarından finanse edilmektedir (Az, 2021). Bunun yanı sıra, Suriye'nin Halep şehrinde de benzer bir külliyenin inşaatına başlanmıştır.

Nakşibendî-Haznevî Tarikatı, başta Türkiye ve Suriye olmak üzere, dünya genelinde geniş bir coğrafyaya yayılmış ve kabul görmüş önemli bir tasavvufi ekoldür. Tarikat, yalnızca İslam dünyasında değil, aynı zamanda Almanya gibi birçok Avrupa ülkesinde, Amerika ve Kanada gibi Batı ülkelerinde de dergâhları ve müntesipleriyle varlık göstermektedir. Türkiye’de, özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgeleri başta olmak üzere, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Antalya, Mersin, Bursa, Konya, Kocaeli, Zonguldak, Samsun gibi illerde dergâhları ve ellinin üzerine medreseleri bulunmaktadır (Yusuf Doğan, Kişisel Görüşme: 24.11.2024).³¹

“Haznevî İlim-İrfan Vakfı” ile 2012 yılından itibaren aylık olarak yayımlanan "İlim ve İrfan Dergisi" Nakşibendî-Haznevî Tarikatı’na bağlıdır. Haznevî İlim-İrfan Vakfı, 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli meydana gelen depremlerden etkilenen illerde, aşevleri, mobil mutfaklar ve ikram araçları gibi çeşitli hizmetlerle depremzedelere yardım sağlamıştır. Bu hizmetleri, takdirle karşılanmış ve Anadolu Ajansı tarafından, depremde hizmet veren sivil toplum kuruluşları listesine dâhil edilmiştir.

1912 yılından bu yana İslam dinine hizmet eden ve sünnet-i seniyye çizgisinden sapmayan Nakşibendî-Haznevî murşidleri, her türlü siyasi hareketten uzak durmuş ve insanlardan dünya malı talep etmemişlerdir.

Bu çalışmada, Mardin yöresinin ve Nakşibendî-Haznevî Tarikatı’nın önde gelen âlimlerinden biri olan Mele Ahmed-ê Veysikê’nin kişisel bilgileri, ilmî ve ahlâkî özellikleri ile Mardin bölgesine yaptığı katkılar ele alınmıştır. Çalışmanın yöntemi olarak literatür taraması kullanılmıştır. Mele Ahmed Efendi’ye dair yazılı belgelerin sınırlı olması nedeniyle, aile bireyleri, yöredeki âlimler ve kendisiyle doğrudan iletişim kurmuş kişilerle yapılan görüşmelerden yararlanılmıştır. Ayrıca, çalışmada bölgesel tarih yazımı ve İslâmî ilimler literatürüne ait yazılı kaynaklardan da faydalanılmıştır.

1.KİŞİSEL BİLGİLER

1.1. Doğumu ve Şeceresi

Ahmet Gökçe olarak bilinen Seydayê Mele Ahmed-ê Veysikê Efendi, 1957 yılında Mardin iline bağlı Nusaybin ilçesinin Gundkê Xêlit (Çatalözü) köyünde dünyaya gelmiştir.

Babası tanınmış İslam âlimi, mutasavvıf ve ârif-i billâh olan Seydayê Mele Süleyman-ê Kemina’dır (v.2007).³² Annesi, 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) nedeniyle muhacir olarak Nusaybin’e bağlı Kertwênê (Duruca) köyüne yerleşen Hacı Zahir Efendi’nin kızı, Emine Hatun’dur (v. 2020) (Gökçe, 2022).

Mele Ahmed Efendi’nin şeceresi şu şekildedir: “Süleyman oğlu Yusuf oğlu Yusuf oğlu Halef oğlu Âbdale Sorîk’tır.(Kırmızı Abdullah)” Mele Ahmed Efendi, Mardin’in Kerboran (Dargeçit) ilçesinin tanınmış "Ârabiyan Aşireti" mirlerinden “Âbdülkerîm-ê Âli’yê Remo” (Abdülkerim oğlu Ali oğlu Ramo) soyundan gelmektedir (Gökçe, 2023).

Ârabiyan, Dargeçit bölgesinin en büyük aşiretidir. Basqil aşireti ile Dicle Nehri arasındaki bölgeye yerleşmişlerdir. Günümüzde Dargeçit ilçe merkezi de aşiret sınırları içinde yer

³¹ Eğitim gören öğrenci ve medrese sayısı sürekli artmıştır, bu nedenle güncellenmiştir.

³² "Mele" ve "Seyda" kelimeleri, "Molla" kelimesinin Kürtçedeki ve Doğu kültüründeki karşılıklardır. "Molla" terimi, bilgin, âlim ve öğretmen anlamlarına gelmektedir.

almaktadır. Aşiretin merkezi, Dicle Nehri kıyısındaki Çelik (Çelikê Âlî'yê Remo) köyüdür. Aşirete adını veren Arab'ın, Suriye'nin kuzeyinde bulunan Girê Qarêsî (Karesi Tepesi) bölgesinden geldiği belirtilmektedir.

Arab'ın, "Tayy Aşireti"ne mensup bir Şêx'in (Şeyh) oğlu olduğu ifade edilmektedir. İsmi Muhammed olduğu belirtilen Arab'ın Dargeçit'e ne zaman geldiğine dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır (Savcı, 2012).

Mele Ahmed Efendi'nin büyük dedeleri, ilk olarak Mardin iline bağlı Dargeçit ilçesine yerleşmişlerdir. Bir süre burada ikamet ettikten sonra, Nusaybin ilçesine bağlı Kalehê (Kalecik) köyüne ve son olarak da Duruca köyüne göç etmişlerdir (Gökçe, 2023).

1.2. Aile Hayatı

Mele Ahmed Efendi, 15 Mayıs 1970 tarihinde Nakşibendî-Haznevî Tarikatı'nın önde gelen müntesiplerinden ve Nusaybin'in tanınmış eşraflarından Hacı Süleyman Işık Efendi'nin (v.2021) kızı Hacı Emine Hatun (v.2021) ile evlenmiştir. Bu evlilikten, iki erkek ve beşi kız olmak üzere toplam yedi çocuk dünyaya gelmiştir (Betül Gökçe, Kişisel Görüşme: 24.11.2024).

1.3. Veysikê Namı

Mele Ahmed Efendi, yaklaşık yarım asır boyunca görev yaptığı caminin bulunduğu bölgenin adı "Veysikê" olduğu için, "Mele Ahmed-ê Veysikê" olarak anılmaya başlamış ve bu nam ile tanınmıştır (Mele Ahmed Deniz, Kişisel Görüşme: 24.11.2024).

1.4. İlim Tahsili ve Üstadları

Mele Ahmed Efendi, İslami ilim alanındaki ilk tahsiline, doğu yöresine özgü gelenekler doğrultusunda Kur'an-ı Kerim'i öğrenerek başlamıştır. İlk medrese eğitimini, babası ve aynı zamanda hocası olan Mele Süleyman-ê Kemina'nın nezaretinde aldı. Nahiv ilmini, Mele Zübeyir-ê Sirincik ve Mele Süleyman-ê Fırfelî'nin öğretiminde, fıkıh ilmini ise Şeyh Hüseyin-ê Kımıkî'nin rehberliğinde tamamlamıştır. 1970 yılında, babasından ilmî icazet alarak dini eğitimini tamamlamıştır (Doç.Dr. Mehmet Cüneyt Gökçe, Kişisel Görüşme: 24.11.2024).

Mele Ahmed Efendi, aklî ilimlerdeki ilköğretimini Nusaybin'e bağlı Kemina (Turgutlu) köyünde, ortaöğretimini ise Nusaybin Merkez Ortaokulu'nda tamamlamıştır. Lise eğitimini Mardin İmam Hatip Lisesi'nde bitirmiştir. Vefatından dolayı, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim İlahiyat Ön Lisans programındaki eğitimini tamamlayamamıştır (Mehmet Nur Gökçe, Kişisel Görüşme: 24.11.2024).

1.5. Görev Yaptığı Yerler

Mele Ahmed Efendi, 9-10 yaşlarından itibaren babasının görev yaptığı Turgutlu köyünde camide müezzinlik yapmaya başlamıştır. 1976 yılında, Nusaybin merkezdeki Hacı Nuri Dilmen Camisi'ne Nusaybin Müftülüğü tarafından fahri imam olarak atanmış ve burada yaklaşık yarım asır boyunca imamlık görevini sürdürmüştür. 1992 yılında, Diyanet İşleri Bakanlığı tarafından imam-hatip kadrosuna atanarak, 1992-1997 yılları arasında Nusaybin'e bağlı Gurinê (Gürün) köyünde bir müddet görev yapmıştır. Ardından, tekrar Hacı Nuri Dilmen Camisi'ndeki görevine

dönmüş ve bu görevini vefatına kadar sürdürmüştür (Mehmet Nur Gökçe, Kişisel Görüşme: 24.11.2024).³³

1.6. Askerlik ve Hac vazifesi

Mele Ahmed Efendi, 1977-1979 yılları arasında, 20 aylık bir süreçte askerlik hizmetini gerçekleştirmiştir. Acemi birliğini İzmir'in Narlıdere ilçesinde tamamlayan Mele Ahmed Efendi, usta birliğini ise Kocaeli'nin Darıca ilçesinde yapmıştır. Ayrıca, 2005 yılında hac vazifesini yerine getirmiştir (Doç.Dr. Mehmet Cüneyt Gökçe, Kişisel Görüşme: 24.11.2024).

1.7. Nakşibendî-Haznevî Tarikatı'na İntisabı

Mele Ahmed Efendi, Nakşibendî-Haznevî Tarikatı kültürünün yoğun olduğu bir aile ortamında ve çevrede yetişmiştir. Dedesi Yusuf Efendi (v.1941), Şeyh Ahmed El-Haznevî'nin sofi ve muttakî müridlerinden biri olup, tarikatın manevi öğretilerine derin bir bağlılık göstermiştir.³⁴ Babası Mele Süleyman-ê Kemina, Şeyh Hüseyin-ê Kınıke'den (v.1974) halifelik alarak postnişinlik makamına yükselmiştir. Şeyh Hüseyin-ê Kınıke³⁵, aynı zamanda Nakşibendî-Haznevî Tarikatı'nın kurucusu Şeyh Ahmed El-Haznevî'nin yol arkadaşı ve ilk halifesi olarak, tarikatın yayılmasında önemli bir rol oynamıştır (Gökçe, 2022).

Mele Süleyman-ê Kemina, Şeyh Hüseyin-ê Kınıke'den halifelik almış olmasına rağmen, Şeyh Ahmed El-Haznevî ailesine ve ondan sonra postnişin olan murşid-i kâmillere karşı özel bir vefa duygusu beslemiş ve onlara karşı hürmette hiçbir zaman kusur etmemiştir. Özellikle İkinci namazından sonra yapılan "Hatme-i Hâcegân"da, tarikat ve tasavvuf geleneğinde olmamasına rağmen, kendi murşidinin izni ve bilgisi dâhilinde, Şeyh Muhammed Ma'sûm El-Haznevî, Şeyh Alêaddin El-Haznevî, Şeyh İzzeddin El-Haznevî, Şeyh Muhammed El-Haznevî ve Şeyh Muhammed Muta' El-Haznevî'nin isimlerini zikretmeden Hatme-i Hâcegan'ı tamamlamamıştır (Gökçe, 2022).

Bunun yanı sıra, Mele Süleyman-ê Kemina, vefatına kadar Haznevî Tekkesi'nin bulunduğu Tel-Ma'rûf beldesini sıkça ziyaret etmiş ve bu manevi bağlarını sürekli olarak güçlendirmiştir (Mehmet Nur Gökçe, Kişisel Görüşme: 25.11.2024).

Mele Ahmed Efendi'nin kayınbabası Hacı Süleyman Efendi, ilk tövbesini Şeyh Ahmed El-Haznevî'den almış ve Şeyh Ahmed El-Haznevî'nin vefatının ardından postnişin olan murşidlere olan bağlılığını sürdürmüştür. Hacı Süleyman Efendi, 1968 yılında Şeyh Alêaddin El-Haznevî'yi, 2004 yılında ise Şeyh Muhammed El-Haznevî'yi kendi evinde misafir etmiştir (Hacı Abdulsamet Işık, Kişisel Görüşme: 25.11.2024).

Mele Ahmed Efendi, Şeyh Alêaddin El-Haznevî'nin döneminde, tövbe yetkisine sahip olan ve daha sonra tarikatta postnişinlik görevini üstlenen Şeyh İzzeddin El-Haznevî'nin huzurunda ilk

³³ Mele Ahmed Efendi, babası Mele Süleyman-ê Kemina'nın vefatına kadar onunla aynı evde ikamet etmiştir. 1976 yılına kadar Turgutlu köyünde imamlık yapan babasına müezzinlik yapmıştır. Babası, 1986 yılında Veysikê'deki Hacı Nuri Camisi'ne tayin olduktan sonra da Mele Ahmed Efendi, ona müezzinlik yapmaya devam etmiştir. 1992-1997 yılları arasında ise, babasıyla birlikte dönüşümlü olarak Gürün köyüne gitmişlerdir.

³⁴ Şeyh Ahmed El-Haznevî, Duruca köyünde belli bir süre imamlık yapmıştır.

³⁵ Şeyh Hüseyin-ê Kınıke, murşidi Şeyh Ahmed El-Haznevî ile birlikte Hac ziyaretini gerçekleştirdiği için "Hacı Hüseyin" olarak anılmaya başlanmış ve bu unvanla tanınmıştır.

tövbelerini almıştır. Ardından, 1969 yılında Şeyh Alêaddin El-Haznevî'nin Turgutlu köyünü ziyareti sırasında tövbelerini yenilemiştir (Doç.Dr. Mehmet Cüneyt Gökçe, Kişisel Görüşme: 25.11.2024).

Mele Ahmed Efendi, Şeyh İzzeddin El-Haznevî döneminde hem de Şeyh Muhammed El-Haznevî döneminde, Tel-Ma'rûf beldesini sıkça ziyaret etmiş ve burada bulunan tekkenin hizmetlerinde aktif olarak yer almıştır. En son 2023 Ekim ayında Gaziantep'te gerçekleştirilen Haznevî Camisi'nin açılışına katılmış, bu açılışta Şeyh Muhammed Muta' El-Haznevî'nin katılımıyla gerçekleşen törenin bir parçası olmuştur (Mele Ahmed Deniz, Kişisel Görüşme: 25.11.2024).

Mele Ahmed Efendi, vefatından önce, kendi aile efradına Nakşibendî-Haznevî Tarikatı yolunda yürümleri hususunda vasiyette bulunmuştur (Mehmet Nur Gökçe, Kişisel Görüşme: 25.11.2024).

1.8. Eserleri

Mele Ahmed Efendi'nin eserleri ve içerikleri aşağıda sıralanmıştır (Betül Gökçe, Kişisel Görüşme: 23.11.2024):³⁶

8.1. Hz. Muhammed Mustafa ve Hayatuhul Muşarrafa: Aruz ölçüsüyle yazılmış şiir formatında, Hz. Muhammed (s.a.v)'in hayatını anlatarak onun öğretilerini zengin bir dil ve üslup ile aktarmıştır. Eser, Peygamber Efendimizin yaşamını derinlemesine ele alarak, onun ahlaki ve dini öğretilerine dair kapsamlı bir bakış sunmaktadır.

8.2. Mele Süleyman-ê Kemina'nın İlmi Kişiliği: Mele Ahmed Efendi, babası ve aynı zamanda hocası olan Mele Süleyman-ê Kemina'nın ilmi karakterini detaylı bir şekilde ele almıştır. Bu eser, Mele Süleyman-ê Kemina'nın ilmî karakterini, düşünsel birikimini ve tarikat içindeki yerini derinlemesine incelemektedir.

8.3. Hayât-ı Ulema-i İslam: Büyük İslam âlimlerinin hayatlarına odaklanarak onların öğretilerini ve İslamiyet'e katkılarını derinlemesine inceleyen bir çalışmadır. İslam düşüncesinin gelişiminde önemli yer tutan âlimlerin hayatları, eserleri ve toplumlarına olan etkileri ele alınmıştır.

8.4. Şifa-ul Âlil Bi-İzni'l Celil: Tıp ve sağlıkla ilgilidir. "Allah'ın izni" ile şifa bulma konusunu ele alan bir çalışmadır. Eserde, beden sağlığı ile ruhsal iyileşme arasındaki ilişki ve Allah'ın kudretiyle şifa bulma anlayışı üzerinde durulmuştur.

8.5. El-Erbaun-el Ahmedîyye Fıl-Ahadinisın Nebeviyye: Kırk hadis-i şerifin açıklaması ile ve bu hadislerin Nebevi öğretilerini detaylı bir şekilde sunan eserdir.

---

³⁶ Mele Ahmed Efendi, eserlerini sürekli olarak eklemeler yaparak ve güncelleyerek geliştirdiği için, bu çalışmalarının basılma imkânı olmamıştır. Ancak, eseri üzerinde yapılan bu düzenlemeler tamamlandıktan sonra, ailesi tarafından eserlerinin basılması planlanmaktadır. Mele Süleyman-ê Kemina'nın İlmi Kişiliği ile Hz. Muhammed Mustafa Hayatuhul Muşarrafa eserleri Türkçe, diğer 6 eser Arapça yazılmıştır.

8.6. Nur-ül-Elbab Fıl-Esilet-il Fıkhıyyeti Vel-Cevap: Fıkıh ilmi ile ilgili soru ve cevapları içeren bir referanstır. Bu eser, fıkhî konularda bilgi arayışında olanlar için önemli bir başvuru kaynağıdır.

8.7. Nukat-ül Melih Âla Kasîdet Bûrdet-ül Medih: Bu çalışma İmam Bûsiri'nin ünlü "Kasîde-i Bûrde" adlı eseri üzerindeki düşünceleri ve değerlendirmeleri içermektedir.

8.8. Mu'cem-ül Bûnyan Min Enbai'l Kura Ve'l Bûldan: Bu eser, büyük İslam âlimlerinin doğup büyüdüğü yerler hakkında bilgi sunarak, İslam tarihine dair önemli veriler içermektedir. Çalışma, İslam dünyasının çeşitli coğrafi bölgelerinde yetişmiş âlimlerin etkilerini ve yaşam koşullarını kapsamlı bir şekilde incelemektedir.

2. MARDİN YÖRESİNE KATKILARI

2.1. Dini Hayat Üzerindeki Etkisi

Mele Ahmed Efendi, maddi bir çıkar gözetmeden 1976 yılına kadar Nusaybin ilçe merkezine 40 km mesafedeki Turgutlu köyünde, ardından vefatına kadar ikamet ettiği Nusaybin merkezde ve beş yıl süreyle kaldığı Gürün köyünde, aralıksız olarak öğrenciler yetiştirmiş ve birçok âlimin yetişmesine katkıda bulunmuştur (Mele Ahmed Deniz, Kişisel Görüşme: 26.11.2024).

2.2. Toplumsal Hayat Üzerindeki Etkisi

Mele Ahmed Efendi, görev yaptığı bölgelerde "Allah rızası" gözeterek, 18 yaşını doldurmuş ve yasal engeli bulunmayan çiftler için imam nikâhı kıymıştır. Ayrıca, çevresindeki cenazeleri yıkamış ve taziye meclislerinde üç gün boyunca bulunarak toplumsal dayanışmayı pekiştirmiştir. Toplum içindeki uyuşmazlık ve anlaşmazlıklarda ise sulh arabuluculuğu yaparak adil çözümler üretmiş ve sosyal huzurun sağlanmasına önemli katkılarda bulunmuştur (Mele Abdulmecit Keskin, Kişisel Görüşme: 26.11.2024).

2.3. Kültürel Miras Üzerindeki Etkisi

Mele Ahmed Efendi, dini öğretisini ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirirken, hurâfe, bidat ve batıl inançlardan kaçınarak, İslam'ın özüne sadık kalmayı ilke edinmiştir.

Bu tutumu, toplumsal kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Özellikle düğün, cenaze ve sünnet gibi toplumsal geleneklerde ve dini açıdan önemli günlerde, (Kadir Gecesi gibi) camide mevlid-i şerif okuyarak halkın manevi hayatına derinlik katmış ve dini bilincin güçlenmesine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur (Siyamend Dilmen, Kişisel Görüşme: 26.11.2024).

Aynı zamanda, Mele Ahmed Efendi'nin hat sanatı alanındaki katkıları, Mardin'in kültürel mirasının zenginleşmesine önemli bir rol oynamıştır. İslam kültüründe estetik ve dini anlam taşıyan hat sanatı, dini metinlerin süslenmesinde ve toplumsal kültürün yayılmasında önemli bir işlev görmektedir. Mele Ahmed Efendi'nin bu alandaki çalışmaları, hem dini hem de sanatsal mirasın korunması ve geliştirilmesi açısından kayda değer bir yer tutmaktadır (Mehmet Nur Gökçe, Kişisel Görüşme: 26.11.2024).

3. TASAVVUFİ YÖNLERİ

3.1. Tasavvufi Görüşleri

Mele Ahmed Efendi, Nakşibendî-Haznevî Tarikatı'nın usul, âdâb ve erkânına titizlikle bağlı kalmış, tarikatın temel ilkelerine sadık kalarak Nebvî çizgiden hiçbir zaman sapmamıştır. Tüm davranış ve eylemlerini yalnızca Allah rızasını gözeterek gerçekleştirmiştir. Ayrıca, taassuptan uzak durarak, diğer tarikat ve cemaatlara de saygı göstermiş ve bu cemaatlerin meclislerinde yer almıştır (Mehmet Nur Gökçe, Kişisel Görüşme: 27.11.2024).

3.2. Rabıta ve Vird Uygulamaları

Rabıta ve vird, Nakşibendî-Haznevî Tarikatı'nın önemli adaplarından. Melek Ahmed Efendi, 1970 yılından itibaren akşam namazından sonra rabıtaya girer ve geceleri virdlerini çekmeyi asla ihmal etmezdi (Mehmet Nur Gökçe, Kişisel Görüşme: 27.11.2024).³⁷

3.3. İrşad Faaliyetleri

Mele Ahmed Efendi, katıldığı meclislerde Kur'an-ı Kerim ayetleri, Peygamber Efendimiz'in hadis-i şerifleri ve tarikatların öğretileri hakkında konuşarak halkı doğru İslam bilgisiyle aydınlatmayı amaçlardı. Son dönemlerde ise WhatsApp hesabı üzerinden düzenli olarak dini içerikler paylaşmış ve Cuma günleri mesajlar gönderme alışkanlığı edinmişti (İbrahim Işık, Kişisel Görüşme: 27.11.2024).

3.4. Takva ve İhlâs Sahibi

Mele Ahmed Efendi, takva sahibi ve sünnet-i seniyyeye uygun bir hayat süren bir âlimdi. Allah'a karşı derin bir sevgi ve sorumluluk bilinciyle hareket eder, yaptığı her amelde Allah rızasını gözetirdi. Bu özellikler onu dünyevi çıkarlar peşinde koştuktan alıkoyar ve ilmini sadece Hakk'a hizmet amacıyla kullanırdı (Mehmet Nur Gökçe, Kişisel Görüşme: 27.11.2024).

3.4. Hatme-i Hâcegân Uygulaması

Hatme-i Hâcegân, Nakşibendî-Haznevî Tarikatı'na ait bir uygulamadır ve tarikatın adabından biri olarak kabul edilir. Bu uygulama, bir halka oluşturularak cemaatle birlikte topluca yapılan bir zikir çeşididir. Mele Ahmed Efendi, görev yaptığı camilerde her gün ikindi namazından sonra, cemaatiyle birlikte hatme-i hâcegân zikirini icra etmiştir (Mehmet Şirin Kanat, Kişisel Görüşme: 27.11.2024).

4. AHLAK ANLAYIŞI VE YAŞAM TARZI

Mele Ahmed Efendi'nin ahlak anlayışı ve yaşam tarzı başlıklar halinde aşağıda sıralanmıştır:³⁸

³⁷ Vird, Nakşibendî-Haznevî Tarikatı'nda müşşidin öğrettiği özel bir zikir ve dua çeşididir. Sayısı 5 binden başlar ve ömür boyu düzenli olarak her gün çekilir. Bu zikirler, müridin kalbini arındırmayı, ruhsal olgunlaşmayı ve Allah'a yaklaşmayı amaçlar. Rabıta ise müridin müşşidinin manevi huzurunda bulunma ve onun ruhaniyetini zihinsel olarak tasavvur etme uygulamasıdır.

³⁸ Mele Ahmed Efendi'nin ahlâk anlayışı ve yaşam tarzı, başta aile bireyleri olmak üzere dostları, bölgedeki âlimler, cami cemaati ve komşuları ile yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilere dayanmaktadır. Kişi sayısının fazla olması nedeniyle, bu bölümde yalnızca genel görüşlere yer verilmiş, bireysel görüşmelere yer verilmemiştir.

Mele Ahmed Efendi, bahçesinde sürekli olarak kedisiyle ilgilenir, ona kendi elleriyle yemek vererek şefkat ve sevgiyle beslerdi.

4.1. Adalet ve Merhameti

Adalet ve merhamet, sünnet-i seniyyenin en önemli ilkelerindedir. Mele Ahmed Efendi'nin adalet anlayışı, hem ilmi kararlarında hem de sosyal ilişkilerinde belirgin bir şekilde kendini göstermektedir.

Her koşulda haklı olanı savunmayı ve tarafsız bir tutum sergilemeyi kendine ilke edinmiştir. Aynı şekilde, özellikle başta eşi olmak üzere çocuklarına, kardeşlerine ve diğer akrabalarına karşı da adil davranmaya özen göstermiştir.

Mele Ahmed Efendi'nin en dikkat çekici özelliklerinden biri de merhametli kişiliğidir. İnsanlara, topluma ve hayvanlara karşı yaklaşımında merhamet ve şefkat gibi erdemleri ön planda tutmuştur. İnsanlara nasihat verirken veya onların hatalarını düzeltirken Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in yumuşak ve merhametli üslubunu örnek almıştır.

4.2. Sabır ve Şükrü

Nebevi çizgisinden ayrılmayan Mele Ahmed Efendi, zorluklarla karşılaştığında sabırlı ve sebatlı, Allah'ın bahşettiği nimetler karşısında ise şükredici bir duruş sergilerdi. Sabır ve sebat, hem ilmi çalışmalarında hem de insanlara nasihat ederken gözlemlenen, onun temel erdemlerinden ikisiydi. Benzer şekilde, Allah'ın verdiği nimetlerin kıymetini bilen Ahmet Efendi, bu nimetleri O'nun yolunda kullanmaya özen gösterirdi.

4.3. İlme ve Hikmete Bağlılığı

Mele Ahmed Efendi, hem şer'î hem de aklî ilimlerdeki bilgi birikimini sürekli olarak artıran ve ilmini hikmetle birleştiren önemli bir âlimdir. Kütüphanesine sıklıkla yeni kitaplar ekleyerek, kişisel öğrenme sürecini kesintisiz sürdürmüştür. Sadece dini ilimlerde değil, aynı zamanda toplumsal meselelerde de çözüm odaklı bir yaklaşım benimseyen Mele Ahmed Efendi, ilmini bireysel bir birikim olarak değil, toplumun ihtiyaçlarına cevap veren bir rehberlik kaynağı olarak görmüştür.

4.4. Tevazu ve Samimiyeti

Mele Ahmed Efendi'nin kişisel duruşunu tanımlayan en önemli özelliklerden biri, tevazudur. İlmine ve konumuna rağmen riyadan ve kibirden uzak bir hayat sürmüş, her kesimden insanla güler yüzlü ve samimi bir iletişim kurmuştur. Yaşlılarla yaşlı, gençlerle genç, çocuklarla ise çocuk gibi ilgi göstererek, her yaştan insanla empati kurmuş ve onlarla aynı düzeyde bir yakınlık geliştirmiştir. Bu tevazu ve samimiyet, onu yalnızca ilmiyle değil, kişiliğiyle de halkın gönlünde taht kurmuş bir şahsiyet haline getirmiştir.

4.5. Barış Elçiliği

Mele Ahmed Efendi, insanlar arasında ayrılık ve ihtilaflar meydana geldiğinde barış elçisi olarak görev yapmış, bu çatışmaları adaletli bir şekilde çözerek sulh yoluyla sonuca ulaştırmıştır. Küs aileleri barıştırmış, boşanma aşamasına gelen eşlerin ayrılmalarını mümkün mertebe engellemeye çalışmıştır. Bu tutumu, toplumsal huzurun ve aile birliğinin korunmasına yönelik önemli bir katkı sağlamıştır.

4.6. Cömertlik ve Misafirperverliği

Mele Ahmed Efendi, misafirperverliği ve cömertliği ile tanınan bir şahsiyetti. Misafir ağırlamaktan ve onlara izzet ve ikramda bulunmaktan büyük bir onur duyardı. Özellikle Ramazan ve Kurban bayramlarında namazdan sonra cemaatle birlikte önce kabristanı ziyaret eder, ardından da tüm cemaati kendi evinde ağırlar ve onlara ikramda bulunurdu.

4.7. Kur'an-ı Kerim'e Bağlılığı

Melek Ahmed Efendi, 1970 yılından itibaren her gün bir Kur'an-ı Kerim cüzü okurdu. 2001 yılından sonra ise arkadaşları, çocukları ve dostlarıyla birlikte ortaklaşa haftalık beş hatim tamamlarlardı. Ramazan aylarında ise öğle namazı sonrası cemaatiyle birlikte mukabele yapardı.

4.8. Namaz Hassasiyeti

Mele Ahmed Efendi, hayatı boyunca hastalık veya yolculuk gibi zorunlu durumlar dışında, cemaatle namaz kılmayı kendine bir ilke edinmiş ve takva sahibi bir insandı. Ayrıca, gece vakitlerinde de ibadete büyük özen gösterir, 11 rekât vitir ve teheccüd namazlarını aksatmadan yerine getirirdi.

4.9. Kabristan Ziyaretleri

Mele Ahmed Efendi için kabristan ziyaretleri, önemli bir ibadet ve gelenek halindeydi. Turgutlu köyünde iken, her perşembe günü ikindi namazından sonra babaannesi Meryem Hatun'un (v. 1961) mezarını ziyaret ederdi. 2007 yılında babasının vefatının ardından, Veysikê Kabristanı'nda bulunan babasının, annesinin ve eşinin mezarlarını ziyaret etmeye devam etti. Ârife günlerinde ise Duruca köyündeki büyük babası Yusuf Efendi'nin mezarını ziyaret ederdi. Bu ziyaretlerde Yasin-i şerif okur ve dua ederdi. Ayrıca, görev yaptığı yerlerde bayram namazı sonrası cemaatle birlikte kabristanı ziyaret eder, burada da dua ederdi.

4.10. Meslek Aşkısı

Mele Ahmed Efendi, 50 yıllık meslek hayatının 35 yılını kadrolu imam olarak camisine hizmet ederek geçirmiştir. Bu süre zarfında, camisine ve bağlı olduğu kuruma olan bağlılığı, özellikle kurum amirlerine karşı gösterdiği saygı ve değer ile dikkat çekmiştir. Cami, onun için yalnızca bir ibadet yeri değil, tıpkı çocukları gibi değer verdiği ve bizzat ilgilendiği bir mekân olmuştur. Bahçesinin düzeninden teknik aksamına, temizlik hizmetlerinden abdesthanesinin bakımına kadar caminin her yönüyle bireysel olarak ilgilenmiştir.

1990'lı yıllarda, toplumsal ve güvenlik açısından zorlu bir dönemde, cemaat olup olmamaktan bağımsız olarak, her gün beş vakit namaz öncesinde camiye yarım saat önce giderek, cemaatin ibadet için hazırlıklı olmasını sağlamıştır. Ayrıca, meslek hayatı boyunca hastalık ve zorunlu durumlar dışında, yıllık izin ve haftalık izin hakkını kullanmamış, hizmetine tam anlamıyla odaklanmıştır. Bu özverili ve disiplinli çalışmaları, Nusaybin ve Mardin müftülükleri tarafından toplamda on defa başarı belgesiyle ödüllendirilmiştir.

4.11. Sıla-ı Rahim'e Verdiği Önem

Mele Ahmed Efendi, başta aile bireyleri olmak üzere yakın ve uzak akrabalarını düzenli aralıklarla ziyaret eder, onların hal ve hatırlarını sorarak sosyal bağlarını güçlendirmeye özen

gösterirdi. Bu ziyaretler, aile içindeki ilişkileri pekiştirmeye ve toplumsal dayanışmayı desteklemeye yönelik önemli bir davranış biçimi olmuştur.

4.12. Komşu Hassasiyeti

Mele Ahmed Efendi, Turgutlu köyü, beş yıl süreyle ikamet ettiği Gürün köyü ve yaklaşık yarım asır boyunca yaşadığı Veysikê bölgesinde, komşularına büyük değer vermiş ve komşuluk haklarına titizlikle riayet etmiştir.

Özellikle "Melayê Veysikê" (Veysikê İmamı) olarak tanınan Mele Ahmed Efendi, Veysikê halkı ile güçlü bir bağ kurmuş ve onları kendi aile bireyleri gibi kabul etmiştir. Sevinçlerinde ve kederlerinde daima komşularının yanında olmuş, onlara manevi destek sunmaktan geri durmamıştır.

4.13. Hayır Hasenata Verdiği Değer

Mele Ahmed Efendi, cömertliğiyle tanınan bir âlimdi. Maddi imkânları doğrultusunda, yardıma muhtaç kişilere destek olmuş; cami, medrese, okul ve Kur'an Kursu gibi hayır kurumlarına düzenli olarak katkı sağlamıştır. Vefatına kadar bu hayır işlerine verdiği destek sürekli olarak devam etmiştir.

5.VEFATI

Mele Ahmed Efendi, Nakşibendî-Haznevî Tarikatı'nın beşinci murşid-i kâmilî olan Şeyh Muhammed El-Haznevî'nin vefatının 19. sene-i devriyesi münasebetiyle, 27 Ekim 2024 tarihinde Midyat ilçesinde düzenlenecek Mevlid-i Şerif programına katılmak amacıyla 26 Ekim 2024 tarihinde Midyat'a intikal etmiştir. Aynı gün akşam saat 20.00'de, Midyat Haznevî Tekkesi'nde yatsı namazının ardından cemaatin huzurunda vefat etmiştir.

Mele Ahmed Efendi'nin naaşı, 27 Ekim 2024 tarihinde Nusaybin ilçesinde bulunan Veysikê Kabristanı'na nakledilmiş ve burada babası, annesi ve eşinin mezarlarının yakınına defnedilmiştir.³⁹

---

³⁹ Mele Ahmed Efendi'nin cenaze törenine büyük bir katılım sağlanmış, tören sırasında mahşeri bir kalabalık gözlemlenmiştir. Aynı şekilde, üç gün boyunca devam eden taziye evinde ve Mele Ahmed Efendi'nin ikametgâhında gerçekleştirilen taziye ziyaretlerine, Türkiye'nin farklı illerinden gelen binlerce kişi iştirak etmiştir. Bu ziyaretçiler arasında, Şeyh Muhammed Muta'â El-Haznevî'nin oğlu Seyda Muhammed Muvaffık Efendi, birçok İslam âlimi, milletvekilleri, üniversite rektörleri, müftüler ve bürokratlar da bulunmuş, başsağlığı dileklerini iletmek amacıyla taziye evlerini ziyaret etmişlerdir. Söz konusu taziye ziyaretleri yaklaşık 20 gün sürmüştür.

SONUÇ

Mardin ve ilçeleri, tarihsel geçmişi ve kültürel çeşitliliğiyle doğunun önemli yerleşim alanlarından biridir. Farklı dillerde konuşan Türkler, Kürtler ve Araplar ile farklı dinlere mensup Müslümanlar, Hıristiyanlar, Yezidiler ve Süryaniler, küçük sorunlar dışında barış içinde bir arada yaşadığı kadim bir yerdir. Toplumsal barış ve insanlar arasında dayanışmayı sağlayan ilkelerin başında peygamberlerin varisleri olan âlimler gelir. Buldukları bölgenin maddi ve manevi yaşantısına katkıda bulunurlar. Aynı zamanda toplumda kaynaşma vesilesi olarak görülürler. Bayramda olsun, taziyede olsun, görev yaptığı yerdeki insanları yalnız bırakmazlar (Gökçe, 2022).

Mardin yöresinde tanınan ve Nakşibendî-Haznevî Tarikatı'nın önde gelen âlimlerinden biri olan Mele Ahmed-ê Veysikê, ilimi çalışmaları ve toplumsal rehberliğiyle yalnızca kendi döneminde değil, gelecek nesillere de ışık tutan bir isimdir. Siyasi ve ideolojik saplantılardan uzak durarak bağımsız ve tarafsız bir rehberlik modeli sunmuş, halkın gönlünde derin bir iz bırakmıştır. Ortaya koyduğu eserler, İslami ilimlere dair değerli kaynaklar olarak değerlendirilmekte, bölgedeki âlimler ve talebeleri arasında bir ilim köprüsü kurmaktadır.

Bu çalışmanın, Mele Ahmed Efendi'nin ilmi, ahlaki ve toplumsal katkılarının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunması temenni edilmektedir.

ÖNERİLER

- 1.Mele Ahmed Efendi'nin eserlerinin bir an önce yayımlanarak, İslami bilimler literatürüne kazandırılması.
- 2.Onun ilim geleneğini ve rehberlik anlayışını tanıtacak akademik çalışmaların teşvik edilmesi.
- 3.Bölgedeki ilim geleneğini yaşatmak adına onun yetiştirdiği talebelerin desteklenmesi.
- 4.Mele Ahmed Efendi'nin hat sanatına yönelik çalışmalarının sergiler ve yayınlar yoluyla daha geniş bir kitleye ulaştırılması.

KAYNAKÇA

Akyüz, Kutbettin. “*Ahmed el-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı*”, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Yalova, 2015.

Az, Ahmet. “*Nakşibendî-Hâlidîliğin Bir Kolu Olarak Haznevîlik (Tarihsel Süreç, Şahsiyetler, Usul, Âdâb, Erkân)*”, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, 2021.

Candan, Abdurrahim. “*Şeyh Ahmet el-Haznevî'nin Hayatı ve Fetvalarında Takip Ettiği Metot*”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:7, Sayfa: 18-37, Van, 2018.

Eraydın, Selçuk. “*Tasavvuf ve Tarikatlar*”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016.

Kubat, Mehmet. “*Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî*”, Hikmet Yayınları, Yayın No:11, 1.Baskı, İstanbul, 2014.

İslam ve İhsan, “*Bahâüddin Nakşibend Hazretleri Kimdir?*”,(Erişim Tarihi: 21.11.2024)
<https://www.islamveihsan.com/naksibend-hazretleri-kimdir.html>

Gökçe, Mehmet Cüneyt. “*Toplumsal Barış ve Dayanışmayı Sağlamada Din Adamlarının Rolü: Mele Süleymanê Kemina Örneği*”, Nusaybin Siyaset-Kültür-Ekonomi Sempozyumu, Editörler: Ahmet Selçukoğlu, Ahmet Gemi, Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin, 2022.

Gökçe, Selman. “*Mele Süleyman-ê Kemina'nın Hayatı ve Tasavvufî Kişiliği*”, TASAM, (Erişim Tarihi: 22.11.2024)
https://tasam.org/Files/Icerik/File/Mele_S%C3%BCleyman%C3%AA_Kemina%E2%80%99n%C4%B1n_Hayat%C4%B1_ve_Tasavvuf%C3%A5_Ki%C5%9Fili%C4%9Fi_pdf_d2f04e26-8a75-4d7a-a398-e7a6be36d771.pdf

Savcı, İlyas. “*Dargeçit Kültür ve Mimarisi (Çand û Avasaziye Kerboranê)*” Yani Zamanlar Dağıtım Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Turan, Abdulkadir. “*Bir Mutasavvıf Olarak Ahmed el-Haznevî ve Nakşibendiyye-i Hâlidîyye Tarikatının Haznevî Dergâhı*”, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve Hâlidîliğin Bingöl ve Çevresi Üzerindeki Etkisi, (Ulusal Sempozyum), Editör: Orhan Başaran, Bingöl, Berdan Matbaacılık, 2017.

Yılmaz, Hasan Kamil. “*Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*”, Ensar Yayıncılık, 36.Baskı, İstanbul, 2020.

EKLER:

Ek-1: *Mele Ahmed-ê Veysikê (1957-2024)*

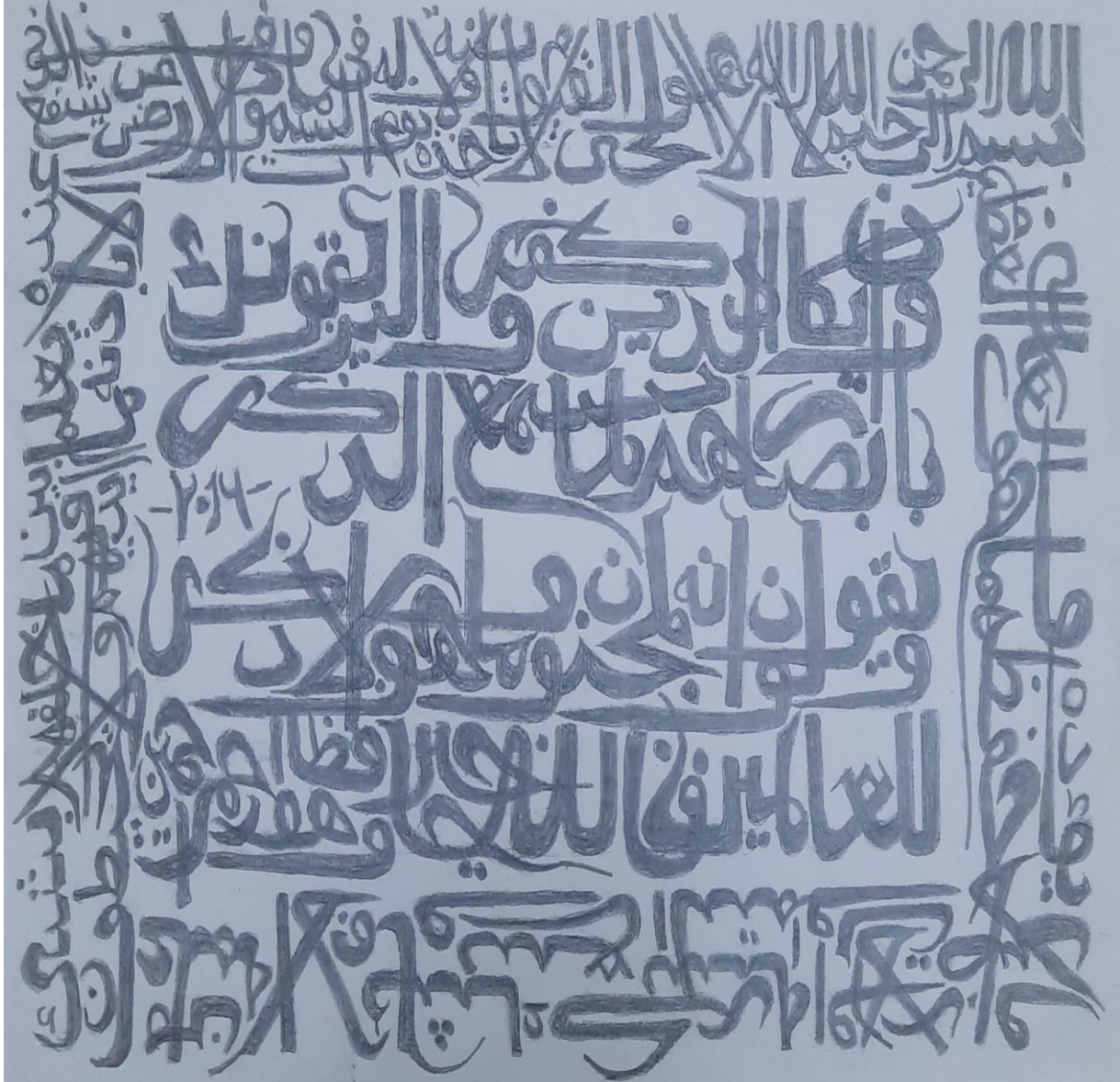
NAKŞİBENDÎ-HAZNEVÎ TARİKATI SİLSİLESİ

SIRA	İSİM	VEFAT
1	Hz. Muhammed (s.a.v)	632
2	Hz. Ebubekir (r.a)	634
3	Selmân-ı Farisi (r.a)	656
4	Kâsım bin Muhammed	725
5	Ca'fer-i Sâdik	765
6	Bâyezîd-i Bistâmî	848
7	Hâce Ebu'l-Hasan el-Harakâni	1033
8	Ebû Ali Fârmedî	1084
9	Hâce Yûsuf el-Hemedani	1140
10	Hâce Abdülhâlik Gücdüvânî	1179
11	Hâce Ârif-i Rivgeri	1236
12	Mahmûd Encirfağnevi	1315
13	Hâce Ali Râmiteni	1315
14	Muhammed Baba es- Semmâsi	1335
15	Hâce Emir Küllâl	1370
16	Bahâeddin Nakşibend	1389
17	Alâeddin Attâr	1400
18	Ya'kûp-i Çerhî	1447

19	Hâce Ubeydullah-ı Ahrar	1490
20	Muhammed Zâhid	1529
21	Deviş Muhammed	1562
22	Hâce Mahmud İmkenegî	1600
23	Muhammed Bâki Billâh	1603
24	İmâm-ı Rabbâni	1624
25	Muhammed Ma'sûm Sirhindî	1668
26	Muhammed Seyfeddîn Sirhindî	1684
27	Nûr Muhammed Bedâyûnî	1723
28	Mazhar Cân-ı Cânân	1781
29	Abdullah ed-Dihlevî	1824
30	Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî	1827
31	Abdullah Hakkâri	1813
32	Taha Hakkâri	1852
33	Seyyid Sıbgatullah Arvâsi	1870
34	Abdurrahman Tâhi	1886
35	Fethullah Verkânisi	1899
36	Muhammed Diyâuddîn Nurşînî	1924
37	Ahmed el-Haznevî	1950
38	Ma'sûm el-Haznevî	1958
39	Alâeddin el-Haznevî	1969
40	İzzeddîn el-Haznevî	1992
41	Muhammed el-Haznevî	2005
42	Muhammed Mut'â el-Haznevî	...

Ek-2: Nakşibendî-Haznevî Tarikatı Silsilesi

Ek-3: Mele Ahmed Efendi'ye ait bir hat örneği (Kurşun kalemlle A4 kâğıdına yazılmıştır)

T.C.
Adliye Vekâleti
Nusaybin
NOTERİ

Umumi No. :
Hususi No. : 355

Diplome No. 1/1
Adı ve Soyadı : Ahmet Üsküpe
Babasının adı : Süleyman
Okul numarası : 7
Doğduğu yer ve yıl : Nusaybin 1957

Yukarıda kimliği yasal Süleyman oğlu Ahmet Üsküpe
1969-1970 öğretim yılında Fakülte derece ile Turgutlu
ilkokulunu bitirdiğinden diplomeyi almaya hak kazanmış-
tır.

Okul Müdürü V.e. :
İmzasız

Öğretmen :
İmzasız

Millî Eğitim Müdürü
M. Emin Altınçanak +.
İmza

İli : Mardin
İlçesi : Nusaybin
Caddeği : Merkez
Mecelle, Kuyu : Durmuş
Ev No. : 82
Cilt No. : 6
Sayfa No. : 53
Okulun bulunduğu yer : Turgutlu Kuyu
Okulun adı : Turgutlu İlkokulu
İli : Mardin
İlçesi : Nusaybin
Caddeği : İrmeli
Mecelle, Kuyu : Turgutlu

14/5/1970
Tasdik olunur. Turgutlu İlkokul Md.
Şeyhmas -İçişleri -Resmî mühür ve imza

İşbu ilkökul diploması sureti ibraz olunan tasdikli ve
fotografikli aslının aynı olup Ahmet Üsküpe tarafından teleg
edilerek tasdiklenilerek suret verildi. 22/3/1972

22 Mart 1972

Nusaybin İlçesi İstiklal
Noter Kanunması
M. Emin Altınçanak

22 Mart 1972

DOĞU Mühürsüz - İmza

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
ORTAOKUL DİPLOMASI

Diploma No: 222 - Diploma Tarihi: 5.10.1949 - Diploma Derecesi: 2.27A -
Süleyman oğlu Ahmet Çöçek İlkokul üzerine öğretim
süresi üç yıl olan Ortaokul öğrenimi sonunda başarı
gösterecek bu diploması almaya hak kazanmıştır.

5 / 10 / 1949

Millî Eğitim Müdürü
Burhan Satana

Okul Müdürü
Mehmet Çetin

(Bank No: 70)

Adı ve soyadı	Ahmet Çöçek
Babasının adı	Süleyman
Doğum yeri	Nusaybin
Doğum yılı	1957
Okul numarası	---
Okulu bitirdiği tarih	20-9-1979
Okul parasız yatılı okulu	---
Okuduğu yabancı dil	İngilizce
Diploması veren okul	Mardin Nusaybin Lisesi

Ek-4: Mele Ahmed Efendi'nin ilkökul ve ortaokul diploması

16

T. C.
DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
KUR'AN-I KERİM KURSU
BITİRME BELGESİ
(Kur'an-ı Kerim'i Yüzünden Okumayı Öğrenenlere mahsus)

Belge Seri No: 22274 Derecesi: iyi

Öğrenci Sicil No: 140

SÜLEYMAN oğlu, K.Ş. Ahmet GÖKÇE

yapılan imtihan sonunda, Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğrendiği ve bazı süreleri ezberlediği ve kurs programlarında mevcut bilgileri edindiği anlaşıl原因 Kur'an Kursları Yönetmeliği'nin 16. maddesi uyarınca, Kur'an Kursu Bitirme Belgesi almaya hak kazanmıştır.

İMİTİHAN HEYETİ

Başkan Hüsnü (Adı ve Soyadı) HASİP SEVEN

Üye Kurs Öğreticisi (Adı ve Soyadı) YUNUS HATİP

Üye Millî Eğitim Bakanlığı Temsilcisi (Adı ve Soyadı) İLİSE DİNİ DERSİ ÖĞRETMENİ ÖMER ERCAN

Bağlı bulunduğu Müfredat: NUSAYBİN
Adı: NUSAYBİN K. KURSU
Açıldığı Tarih: 1966

KURSU OĞRENCİNİN
Kursa Başladığı Tarih: 22.3.1972
Kursu Bitirdiği Tarih: 21.5.1974

KUR'AN-I KERİM'İ YÜZÜNDEN OKUMAYI ÖĞRENENLERİN OKUDUKLARI DERSLER :

A - Okuma ve Ezberlemeye İlişkin Dersler
1. Kur'an-ı Kerim Okuma (Mealleriyle birlikte)
2. Tecvid ve Tashih-i Huruf
3. Namaz Süreleri ve Duâları (Mealleri ve anlamlarıyla birlikte)

B - Takrir Şeklinde Dersler
1. İslâm Din'inin İnancıları
2. İslâm Din'inin İbâdet Esasları
3. İslâm Din'inin Ahlâk Esasları
4. Peygamberimizin Hayatı

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MILLÎ EĞİTİM GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI
İMAM-HATİP LİSESİ DİPLOMASI

Adı ve soyadı	Ahmet Gökçe	Okul No.	~
Baba adı	Süleyman	Diploma No.	215
Ana adı	Emine	Diploma tarihi	10.9.1991
Doğum yeri ve tarihi	Nusaybin 1.1.1957	Diploma notu	5.25 Orta
Okuduğu yabancı dil	İngilizce	Okulun bulunduğu ilçe	Mardin Merkez
Daha önce mezun olduğu okul	Nusaybin Lisesi		
Diplomayı veren okul	Mardin İmam-Hatip Lisesi		

Süleyman oğlu, Ahmet Gökçe ..... süresi ortaokul üzerine dört yıl olan imam-hatip lisesi öğrenimi sonunda lise edebiyat kolu ve imam-hatiplik programlarını başarı ile tamamladığından bu diplomayı almaya hak kazanmıştır. 10.12.1991

Hayriyet Kuntepe
Millî Eğitim Gençlik ve Spor Müdürü

Y. Metin Yardımcı
Okul Müdürü

Ek-5: Mele Ahmed Efendi'nin Kur-an Kursu belgesi ve lise diploması

SALİHA KADININ FAZİLETİ VE TOPLUM AÇISINDAN ÖNEMİ: HACI EMİNE GÖKÇE ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Selman GÖKÇE

St. Clements Universty, sgs_19805@hotmail.com-0000-0002-8041-1146

ÖZET

İslam dini perspektifinde âhlaki bakımdan ideal bir kadının tanımı genellikle “sâliha kadın” terimiyle yapılmaktadır. Sâliha kadın; muhafazakâr, iffetli, zeki, hayâ sahibi, yumuşak gönüllü, eşine itaat eden ve söz sahibi olan kadın olarak tanımlanır. Sünnet-i seniyye çizgisinden ayrılmayan, insanlara iyi davranan ve güzel huylara sahip olan sâliha kadın, toplumda kaynaşma vesilesi olarak görülür. Bu çalışmada Nakşibendî-Haznevî Tarikatı'nın günümüzdeki murşid-i kâmilî olan Şeyh Muhammed Mutâ' El-Haznevî tarafından “sâliha kadın” olarak nitelendirilen Hacı Emine Gökçe'nin kişisel bilgilerine ve ahlaki özelliklerine kısaca değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Emine Gökçe, Sâliha, Şeyh Muhammed Mutâ', Haznevî

THE VIRTUE OF A SÂLIHA WOMAN AND ITS SOCIAL IMPORTANCE: THE EXAMPLE OF HACI EMINE GÖKÇE

ABSTRACT

In the perspective of Islamic religion, the ideal description of a woman in terms of morality is generally made through the term "sâliha woman." A sâliha woman is defined as a conservative, chaste, intelligent, modest, kind-hearted, obedient to her husband, and someone who holds influence. The sâliha woman, who does not deviate from the path of Sunnah, behaves well towards others and possesses beautiful moral qualities, is considered a means of harmony within society. This study briefly discusses the personal information and moral characteristics of Hacı Emine Gökçe, who is referred to as a "sâliha woman" by Sheikh Muhammed Mutâ' El-Haznevî, the current spiritual leader of the Naqshbandi-Haznevî Order.

Keywords: Emine Gökçe, Sâliha, Sheikh Muhammed Mutâ', Haznevî

GİRİŞ

Aile, toplumun temel yapı taşı ve özüdür. Ailenin temel işlevi, huzuru sağlamak, geleceğe güvenle bakabilen başarılı ve mutlu bireyler yetiştirmek, aynı zamanda toplumun değerlerini kuşaktan kuşağa aktararak milletin ve ümmetin devamını temin etmektir. Yüce Allah, Nur Suresi'nde şu şekilde buyurur: "Aranızda bulunan bekârları, köle ve cariyelerinizden de elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir." (Nur Suresi, 32). Bu âyet, aile birliğinin oluşturulması ve evlilik kurumunun teşvik edilmesi gerektiği konusunda topluma bir sorumluluk yüklemektedir. Ayrıca, Peygamber Efendimiz'in "Nikâh benim sünnetimdir!" (İbn-i Mâce Nikâh, 1/1846) hadis-i şerifi de evliliği özendirilen önemli bir ifade olarak kabul edilmektedir (Deniz, 2019).

Aile, kadın ve erkekten oluşan temel bir yapıdır. İslam dininde kadın, evinin yöneticisi, çocuklarının eğitim kaynağı ve eşinin yanında yeri doldurulamayacak bir hayat arkadaşı olarak kabul edilir. Peygamber Efendimiz (s.a.v), bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur: "Erkeğin edindiği en hayırlı hazineyi size bildireyim mi? O salih bir hatundur. Eşi ona baktığı zaman sevindirir, emrettiği zaman itaat eder, gıyabında da onu korur ve gözetir."(İbn-i Mâce, Nikâh, 5/1857) Bu hadis, salih kadının aile içindeki önemli rolünü ve değerini vurgulamaktadır (Talay, 2013).

Dinimizde kadınla ilgili sıkça kullanılan terimlerden biri "sâliha" kavramıdır. Sözlükte, "fesâdın zıddı, barışçıl, uyumlu" gibi anlamlara gelen "salâh" kelimesinden türetilmiştir. "Sâlih" kelimesi ise, "iyi, doğru, güzel olan, işe yarayan, her türlü hata ve yanlıştan arınmış" anlamlarına gelmektedir. Bu terim, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde olumlu özellikleri ifade etmek için kullanılır ve İslam ahlakının ideal kadın modelini tanımlar (Şener Okumuş, 2019).

Arapçada, erkeklere "sâlih", kadınlara ise "sâliha" denilmektedir. Sâliha kadın, aklını ve kalbini Allah'a teslim eden, Nebvî çizgisinden ayrılmayan ve eşine itaat eden, ahlaki değerlere sıkı sıkıya bağlı, seçkin bir varlıktır (Talay, 2013).

Sâliha kadın, şefkat, merhamet, iffet, edep, hayâ, tevâzu, cömertlik ve tefekkür gibi erdemlerle zirveleşen bir fazilet örneğidir. Allah'ın şeriatında belirlenen mahremiyet sınırlarına titizlikle riayet eder, toplumsal düzeni bozan ve fitneye yol açan davranışlardan kaçınır. Bu özellikler, sâliha kadının hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yüksek bir ahlaki olgunluğa sahip olduğunu gösterir.

Bu salih kadınlardan biri de, edep ve hayâ timsali olan merhume Hacı Emine Gökçe Hatun'dur. 64 yıllık ömrü boyunca fitne ve kargaşadan uzak durmuş, eşine sürekli itaât etmiş ve şeriatın belirlediği sınırlar çerçevesinde hayatını sürdürmüştür. Bu çalışmada, Hacı Emine Hatun'un kişisel ve ahlaki özellikleri ele alınmıştır.

Araştırma kapsamında, Hacı Emine Hatun hakkında mevcut yazılı ve sözlü kaynaklar incelenmiş olup, kendisiyle ilgili sınırlı bilgi bulunması nedeniyle anekdotlar ve tanıklıklara da yer verilmiştir. Bu çalışma, Hacı Emine Hatun'un kişisel hayatı ve ahlaki özelliklerini örnek alarak, sâliha kadın kavramını daha derinlemesine anlamayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda, toplumda kadınların rol model olarak algılanmasının önemini vurgulamayı ve Hacı Emine Hatun gibi örnek şahsiyetlerin, bu bağlamda ne denli önemli bir yer teşkil ettiğini göstermeyi hedeflemektedir.

1. KİŞİSEL BİLGİLER

1.1. Doğumu ve Nesebi

Hacı Emine Hatun, 4 Nisan 1957 yılında Mardin'in Nusaybin ilçesine bağlı Gurinê (Gürün) köyünde dünyaya gelmiştir. Peder-i âlileri, Nusaybin'in önde gelen eşraflarından Hacı

Süleyman Işık Efendi'dir (v.2021). Validesi, Gürün köyünün tanınmış ailelerinden Ahmet Efendi'nin (v.1944) kızı Hacı Nure Işık Hatun'dur (v.2010).

Peder-i âlileri ve validesi çok mütedeyyin kimselerdi. Babası, Nakşibendî- Haznevî Tarikatı'nın müntesiplerindendi. Annesi takvâ sahibi, itaât ve ibâdete yönelen bir hatundu (Hacı Abdulsamet Işık, Kişisel Görüşme: 29.06. 2024).

Hacı Emine Hatun'un nesebi şu şekildedir; Emine kızı Hacı Süleyman oğlu Hacı Hüseyin oğlu Musa oğlu Şeyhmus oğlu Cindî'dir. Hacı Emine Hatun, aslen Batman'ın Gercüş ilçesine bağlı Yakıtlı (Hermesê) köyündedir. Büyük dedeleri yaklaşık 160 yıl önce Gürün köyüne göç edip orya yerleşmişlerdir (Abdülhamit Işık, Kişisel Görüşme: 29.06.2024).

1.2. Saliha Nitelemesi

Hacı Emine Hatun vefatından kısa bir süre önce, büyük İslam âlimi, mutasavvıf ve ârif-i billâh olan Şeyh Muhammed Mutâ' El-Haznevî tarafından "Saliha" olarak nitelendirilmiştir. Bu nitelendirme, hem dini hem de toplumsal açıdan büyük bir anlam taşımaktadır (Mele Ahmed-ê Veysikê, Kişisel Görüşme: 29.06.2024).

Dini açıdan, Hacı Emine Hatun'un İslam ahlakına uygun bir hayat yaşadığını ve İslam'ın ideal kadın tipinin özelliklerini taşıdığını gösterir. Toplumsal açıdan ise, Hacı Emine Hatun'un toplum için bir örnek teşkil ettiğini ve diğer kadınlara ilham verdiğini ifade eder.

1.3.Evlilik ve Aile Hayatı

Hacı Emine Hatun, 15 Mayıs 1970 tarihinde Nakşibendî- Haznevî Tarikatı'nın kurucusu Şeyh Ahmed El-Haznevî'nin (v.1950) yol arkadaşı ve ilk halifesi olan Şeyh Hüseyin-ê Kınıkî'nin (v.1974) hilafet verdiği Mele Süleyman-ê Kemina'nın (v.2007) oğlu Mele Ahmed-ê Veysikê ile evlenmiştir. Bu evlilikten, iki erkek ve beşi kız olmak üzere toplam yedi çocuk dünyaya gelmiştir (Mele Ahmed-ê Veysikê, Kişisel Görüşme: 30.06.2024).⁴⁰

Hacı Emine Hatun, 1976 yılına kadar Nusaybin'e 40 km mesafede bulunan Turgutlu (Kemina) köyünde ikamet etmiştir. 1976 yılından sonra, Nusaybin çarşısı merkezine taşınmış ve 1979 yılında Nusaybin merkezdeki Veysikê Mahallesi'ne yerleşmiştir. Vefatına kadar bu mahallede ikamet etmiştir. Eşinin görevinden dolayı, 1992-1997 yılları arasında geçici olarak Gürün köyüne bulunmuşlar (Behiye Deniz, Kişisel Görüşme: 30.06.2024).

1.4.Dini ve İctimai Eğitimi

Hacı Emine Hatun, ilim ve âlimin faziletine inanan, sâliha bir kadındı. Temel dini eğitimini babasından almış; edep, hayâ, iffet, tevazû, cömertlik ve yardımseverlik gibi toplumsal değerleri ise annesinden öğrenmiştir. Ardından, dini eğitimini eşi Mele Ahmed Efendi'nin rehberliğinde tamamlamıştır (İbrahim Işık, Kişisel Görüşme: 30.06.2024).

1.5.Nakşibendî- Haznevî Tarikatı'na İntisap Etmesi

---

⁴⁰ "Mele" ve "Seyda" kelimeleri, "Molla" kelimesinin Kürtçedeki ve Doğu kültüründeki karşılıklarıdır. "Molla" terimi, bilgin, âlim ve öğretmen anlamlarına gelmektedir.

Hacı Emine Hatun, hem kendi ailesi hem de eşinin ailesi Nakşibendî-Haznevî Tarikatı kültürüne bağlı bir geçmişe sahipti.

Hacı Emine Hatun'un babası Hacı Süleyman Efendi, Şeyh Ahmed el-Haznevî döneminden itibaren Nakşibendî-Haznevî Tarikatı'na intisap etmiş ve sadık bir mürid olmuştur.

1968 yılında Şeyh Alêaddin El-Haznevî'yi, 2004 yılında ise Şeyh Muhammed El-Haznevî'yi evinde ağırlamıştır (Hacı Abdulsamet Işık ile Kişisel Görüşme: 30.06.2024).⁴¹

Hacı Emine Hatun, tarikattaki ilk tövbesini Şeyh Alêeddin el-Haznevî döneminde almıştır. Eşi Mele Ahmed Efendi ile birlikte, Şeyh İzzeddin el-Haznevî ve Şeyh Muhammed el-Haznevî dönemlerinde, Suriye'nin kuzeydoğusunda yer alan Kamışlı ilçesine bağlı Nakşibendî-Haznevî Tarikatı'nın ilk merkezi olan Tel-Mâruf beldesini sıkça ziyaret etmiştir. Ayrıca, 2011 yılında Şeyh Muhammed Mutâ' El-Haznevî tarafından Tel-İrfan Külliyesi'nde düzenlenen Mevlid-i Şerif'e katılmıştır. Tarikatın usûl ve âdablarına sadık kalan Hacı Emine Hatun, çocuklarına Nakşibendî-Haznevî Tarikatı yolu doğrultusunda bir hayat sürmelerini vasiyet etmiştir (Selma Gökçe, Kişisel Görüşme: 30.06.2024).

1.6.Hac Vazifesi

Hacı Emine Hatun ve eşi Mele Ahmed Efendi, 2011 yılında Hac ziyareti için Diyanet İşleri Bakanlığı'na kayıt yaptırmışlardır. Ancak, on yıl boyunca gerçekleştirilen kura çekimlerinde isimleri çıkmamıştır. Vefatından iki yıl sonra, eşi tarafından vekâlet yoluyla Hacı Emine Hatun'un Hac vazifesi yerine getirilmiştir (Doç.Dr. Mehmet Cüneyt Gökçe: Kişisel Görüşme: 30.06.2024).

1.7.Vefatı

Hacı Emine Hatun, 11 Haziran 2021 Cuma günü tedavi gördüğü Ankara Şehir Hastanesi'nde vefat etmiştir. Cenazesi, Nusaybin'e bağlı "Veysikê Mezarlığı"na defnedilmiştir.

Mele Ahmed Efendi, eşinin vefat sürecini şu şekilde anlatmaktadır (01.07.2024):

"2021 yılı Mayıs ayında Ramazan Bayramı'ndan kısa bir süre sonra, Hacı Emine Hatun'un tedavisi için Ankara'ya gittik. Ankara Şehir Hastanesinde bir süre tedavi gördü. Vefatından bir gün önce, yani 10 Haziran 2021 Perşembe günü akşamı bana, 'Allah'ın huzuruna temiz çıkmak' ve Peygamber Efendimiz'in, 'Temizlik imanın yarısıdır.' hadis-i şeriflerine nail olmak için, 'Tırnaklarımı kıs ve saçlarımı tara' dedi. İsteklerini yerine getirdikten sonra zamanın artık geldiğini ve Hacı Emine Hatun'un Rahmet-i Rahman'a kavuşacağını anladım. (Zira vefatından iki gün önce rahmetli babam, annem ve kayınvalidem evimize gelip Hacı Emine Hatun'u yeşil bir tabuta koyup götürdüklerini rüyamda görmüştüm.)

Sonra büyük kızımız Selma'ya, 'Allah'ın huzuruna aç çıkmamak için bana güzel bir yemek yap.' diye istekte bulundu. Normalde yemekten kesilen Hacı Emine Hatun, tabağını bitirdi.

Yemekten sonra, o gün hasta olmamasına rağmen ısrarla hastaneye gitmek istedi. Ambulansı çağırıp onu Ankara Şehir Hastanesine götürdük. Acil bölümünde direkt kırmızı alana alındı. Gece boyunca tetkikler yapıldı.

⁴¹ Haznevîyye Tekkesi, 1912 yılında Şeyh Ahmed el-Haznevî tarafından kurulmuştur.

Sabaha doğru durumu kötüleşti ve yapılan tüm müdahalelere rağmen 11 Haziran 2021 Cuma günü sabah 09.05'te vuslata kavuştu. (Sarsılmamız için hastanede vefat etmek istediğini sonradan idrak ettik.)

Cenaze alınıp yıkandıktan sonra, morg müdürü beni odasına çağırarak şunları söyledi: 'Hanımınızı yıkayan kadın, yıkama esnasında vücudundan güzel bir koku yayıldığını belirtti.' 'Gerçekten mübarek bir hanımız varmış, Allah rahmet eylesin inşallah.'

Aynı şekilde, "Hayalhanem" ekibinden Fatih Koyuncu, Hacı Emine Hatun'un cenazesini yıkayan gassal Asiye Bozkurt ile yaptığı röportajda "Güzel kokan bir cenaze yıkadınız mı?" sorusuna şu cevabı verdi: "Evet, bir tanesi denk gelmişti bana ve beni çok etkilemişti. Cenaze, bir imamın karısıymış. İçeri girdim, o kadar güzel bir koku geliyordu ki... Arkadaşıma ve ahiret bacıma olayı anlattım. 'Şehit olabilir,' dedi Asiye. Kanserden vefat etmişti. O kadar güzel kokular serpilmişti morga, anlatamam size. Yüzü de güleç bir şekildeydi. Rabbim, mekânını cennet eylesin inşallah." (<https://youtu.be/utIK2VfzCwQ>)

Daha sonra cenazeyi uçağa bindirip Nusaybin'e doğru yola çıktık. Koronavirüs salgını olmasına rağmen, cenaze töreninde mahşeri bir kalabalık vardı.

Defin esnasında, mezarın hemen üstünden büyük beyaz bir güvercin kanatlandı ve insanların arasında havalandı. Güvercini görenler kısa bir şok yaşadılar.

Vefatından bir ay sonra, Hacı Emine Hatun'un uzaktan bir akrabası olan Rıfha Hanım, bu olayla ilgili rüyasını şöyle anlatıyor: Hacı Emine Hatun, beyaz bir elbise içinde yanıma gelerek şunları söyledi: 'Mezarımın üzerinde havalanan büyük beyaz güvercin bendim. Üzerime toprak atıldığı an hemen havalandım ve göklere doğru süzüldüm...'

Görsel: Hacı Emine Hatun'un kabri

2.AHLAKİ ÖZELLİKLERİ

Hacı Emine Hatun, Allah'ın şeriatına sıkı bir şekilde bağlı kalarak, safsata ve hurafelerden uzak durmaya özen gösterirdi. Ayrıca, Peygamber Efendimiz'in sünnetini takip etmeyi ve güzel ahlâkı özümseyerek yaşamayı amaç edinmişti. (Gökçe, 2023).

Hacı Emine Hatun'un ahlaki özellikleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:⁴²

- Sabırlı, kararlı ve cesur bir şekilde hareket ederdi.
- Çevresine nazik bir dil kullanarak, nezâket ve hoşgörü ile yaklaşırdı.
- Dedikodu ve fitneden uzak durmayı en belirgin özelliği olarak kabul ederdi.
- İnsanlar arasında söz götürüp getirmekten kaçınırdı.
- Kimseyle alay etmez ve kimseyi hor görmezdi.
- Sözünde durur, emanete hıyanet etmezdi.
- Büyüklere hürmet, küçüklere şefkat gösterirdi.
- Dosdoğru bir yaşam sürer, ikiyüzlülükten sakınırdı.
- Yalan söylemekten kaçınır, yalancıya şahitlik yapmazdı.
- Çocuklarını ve çevresini hayır ve hasenâta teşvik ederdi.
- Darda kalmış garip ve gurebanın ihtiyaçlarını mümkün olduğunca giderirdi.
- Kardeşlerinin ve çocuklarının birliği ve beraberliğine büyük önem verirdi.
- Riya ve gösterişten uzak olarak sade elbiseler giyer, çarçafsız dışarı çıkmazdı.
- Daha az konuşmayı, daha çok dinlemeyi tercih ederdi.
- Kimseye yaranmaya çalışmazdı.
- Eşini hiçbir zaman ihmal etmez, aile fertleri arasında onu ikinci sıraya düşürmezdi.
- Evini temiz, düzenli ve güzel tutmaya özen gösterirdi.
- Eşinin ve çocuklarının sevinciyle sevinir, üzüntüleriyle kederlenirdi.
- Ailesinin sırlarını asla başkalarına ifşa etmezdi.
- Hasta ve taziye ziyaretlerini ihmal etmezdi.
- Akrabalık bağlarını güçlendirmeyi ve akrabalarını ziyaret etmeyi görev olarak kabul ederdi.
- Misafirlerine bizzat ikramda bulunur, onlarla ilgisini eksik etmezdi.
- Nafile namazlarını kılmak ve nafile oruçlarını tutmak için gayret gösterirdi.
- İsraftan ve şatafattan her zaman uzak dururdu.
- Eşinin görev yaptığı camiye perşembe günleri temizler, altı ayda bir halıları yıkardı.

---

⁴² Hacı Emine Hatun'un ahlâk anlayışı ve yaşam tarzı, başta aile bireyleri olmak üzere akrabaları, dostları ve komşuları ile yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilere dayanmaktadır. Kişi sayısının fazla olması nedeniyle, bu bölümde yalnızca genel görüşlere yer verilmiş, bireysel görüşmelere yer verilmemiştir.

SONUÇ

Bir erkeği terbiye ederseniz, bir insanı yetiştirmiş olursunuz; bir hatunu terbiye ederseniz, bir aileyi hatta toplumun genelini terbiye etmiş olursunuz." sözü, aile saadetine sağlanmasında salih bir erkeğin olduğu kadar, salih bir kadının da önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Salih kadın, eşine karşı sorumluluklarını yerine getirdiği gibi, çocuklarını eğitir ve onları bir arada tutar. Ayrıca, söz ve davranışlarıyla topluma örnek teşkil eder.

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre, Hacı Emine Hatun, hurâfe ve bidatlere karşı durarak Nebevî çizgiden sapmamıştır. Ayrıca, kadınların toplumdaki rolüne dair olumlu algıların güçlenmesine katkı sağlamıştır. Sünnet-i seniyye çizgisindeki yaşantısı, onun toplumda birleştirici bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır.

Anne ve babasından aldığı sağlam eğitim, eşine olan sadakati, çocuklarına verdiği düzgün terbiye ve yalandan, dedikodudan uzak mütevazı hayatı, onun örnek bir şahsiyet olduğunu kanıtlamaktadır.

ÖNERİLER

Çalışmaya aşağıda yer alan iki öneri sunulabilir:

-Sâliha kadın kavramının daha iyi anlaşılması için benzer kişiliklerin araştırılması ve incelenmesi.

-İslami ahlakın günlük hayata yansımaları için örnek yaşamların topluma tanıtılması ve bu konuda çalışmalar yapılması.

KAYNAKÇA

Deniz, Mehmet Akif. (2019). "Ailede Baba ve Anne", *İlkadım Dergisi/Bir Mekteptir*, (Erişim Tarihi: 29.06.2024), <https://ilkadimdergisi.net/arsiv/yazi/kapak-ailede-baba-ve-anne>

Gökçe, Selman. (2023). "Mele Süleyman-ê Kemina'nın Hayatı ve Tasavvufî Kişiliği", *TASAM*, (Erişim Tarihi: 29.06.2024), https://tasam.org/Files/Icerik/File/Mele_S%C3%BCleyman-

%C3%AA_Kemina%E2%80%99n%C4%B1n_Hayat%C4%B1_ve_Tasavvuf%C3%AE_Ki%C5%9Fili%C4%9Fi_pdf_d2f04e26-8a75-4d7a-a398-e7a6be36d771.pdf

Şener Okumuş, Zehra. (2019). “*Hadislere Göre En Faziletli Kadın ve Özellikleri*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Dalı, Yüksek Lisan Tezi, İstanbul.

Talay, Aydın. (2013). “Kadına Kimlik Kazandıran İslam’da Kadın Çalışması”, *Vuslat Eğitim, Kültür ve Düşünce Dergisi*, Sayı: 44, (Erişim Tarihi: 01.07.2024), https://vuslatdergisi.com/yazi_detay.php?id=3039&sID=144&year=2013&month=6

[www.https://youtu.be/utIK2VfzCwQ](https://youtu.be/utIK2VfzCwQ) (Erişim Tarihi: 01.07.2024).

MESLEK SEÇİMİNDE BİREYSEL ÖZELLİKLERLE UYUM: PSİKOLOJİK DANIŞMAN ADAYLARI İLE İLGİLİ BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Süleyman BALCI

Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fak. meb.suleyman@gmail.com,

0000-0001-9374-8808

ÖZ

Her bireyin etkin birey olarak bulunduğu toplum içerisinde yaşamını idame ettirmesi için bireysel özelliklerine uygun bir mesleğinin olması beklenmektedir. Meslek, bireyin hem hayatını kazanmak, hem de belirli özellikte ürün ya da hizmet üreterek toplumun bir ihtiyacını karşılamaktadır. Bununla birlikte, her meslekte belirli kurallar ya da ilkeler bulunmaktadır ve formal veya informal türdeki bir eğitimin sonucunda elde edilen bilgiler ve beceriler gerekmektedir. Ayrıca, meslek, kişinin hayatını kazanmasını sağlamanın yanında, psikolojik, fizyolojik ya da toplumsal yönden çeşitli ihtiyaçlarını karşılamasına katkı sunmaktadır. Bundan dolayı, meslek seçiminin bireyin yetenek türünün, ilgileri ve bireyin meslekten beklentileri ile uyumlu olması oldukça önemlidir. Bu çalışmanın amacı, psikolojik danışman adaylarının yetenek türünün, ilgilerinin ve mesleki beklentilerinin psikolojik danışma ve rehberlik bölümü için gerekli olan yetenek türü, ilgiler ve mesleki beklentiler ile ne kadar uyumlu olduğunu incelemektir. Bu çalışmada bir psikolojik danışmanlık ve rehberlik bölümüne devam eden 65 psikolojik danışman adayı yer almıştır. Verileri toplamak üzere Kendini Değerlendirme Envanteri uygulanmıştır. Katılımcılardan elde edilen verilerin incelenmesi sonucunda psikolojik danışman adaylarının yetenek türünün, ilgilerinin ve mesleki beklentilerinin psikolojik danışma ve rehberlik bölümü için gerekli olan yetenek türü, ilgiler ve mesleki beklentiler ile büyük oranda uyumlu iken az sayıda katılımcının bu özelliklerinin bu bölüm için gerekli olan yetenek türü, ilgiler ve mesleki beklentiler ile uyumlu olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Danışman Adayları, Mesleki Tercih Envanteri, Meslek Seçimi

THE COMPATIBILITY OF CAREER CHOICE WITH INDIVIDUAL CHARACTERISTICS: A STUDY ON CANDIDATE PSYCHOLOGICAL COUNSELORS

ABSTRACT

It is expected that each individual has a profession that suits their characteristics in order to continue their life as an active individual in the society they are in. A profession both provides an individual with a living and meets a need of the society by producing a product or service with a certain characteristic. However, there are certain rules or principles in every profession and information and skills obtained as a result of a formal or informal type of education are required for each profession. In addition, a profession contributes to meeting the individual's physiological, psychological or social needs, in addition to providing a person with a living. Therefore, it is very important that the choice of profession is compatible with the individual's type of talent, interests and expectations from the profession. The aim of this study is to examine how compatible the type of talent, interests and professional expectations of psychological

counselor candidates are with the type of talent, interests and professional expectations required for the psychological counseling and guidance department. 65 psychological counselor candidates who continue to a psychological counseling and guidance department took part in this study. The Self-Assessment Inventory was applied to collect the data. After the examination of the data obtained from the participants, it was found that the type of abilities, interests and professional expectations of the psychological counselor candidates were largely compatible with the type of abilities, interests and professional expectations required for the psychological counseling and guidance department, while these characteristics of a small number of participants were not compatible with the type of abilities, interests and professional expectations required for this department.

Keywords: Psychological Counselor Candidates, Career Preference Inventory, Career Choice

1. GİRİŞ

İnsanın yaşamında gün boyunca yaptığı etkinliklerin büyük çoğunluğu çalışılan işe yönelik faaliyetleri içermektedir. Bundan dolayı, bireyin meslek seçimi bireyin yaşamının nasıl devam edeceğini belirlemektedir ve meslek seçiminin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Owen vd., 2011). Meslek, hem hayatını kazanmasını sağlayarak bireyin, hem de belirli özellikte ürün ya da hizmet üreterek toplumun bir ihtiyacını karşılamayı sağlayan etkinlikleri içermektedir (Yeşilyaprak, 2014). Her meslekte formal veya informal türdeki bir eğitimin sonucunda elde edilen bilgiler ve beceriler gerekir (Kuzgun, 2004). Her meslek, kişinin psikolojik, fizyolojik ya da toplumsal yönden çeşitli ihtiyaçlarını karşılamasına katkı sunmaktadır ve belirli kurallar ya da ilkeler bulunmaktadır (Ensari ve Alay, 2017). Bundan dolayı, seçilen mesleğin bireyin yetenek türü ile, ilgileri ve bireyin meslekten beklentileri ile uyumlu olması önemlidir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, psikolojik danışman adaylarının yetenek türünün, ilgilerinin ve mesleki beklentilerinin psikolojik danışma ve rehberlik bölümü için gerekli olan yetenek türü, ilgiler ve mesleki beklentiler ile ne kadar uyumlu olduğunu incelemektir. Sorular;

- 1- Psikolojik danışman adaylarının yetenek türleri ve ilgileri nelerdir?
- 2- Psikolojik danışman adaylarının yetenek türleri ve ilgileri psikolojik danışma ve rehberlik bölümü için gerekli yetenek türü ve ilgileri ile uyumlu mudur?

1.2. Yöntem

Tarama türü bir çalışmadır. Bu çalışmaya bir psikolojik danışmanlık ve rehberlik bölümüne devam eden 21 erkek ve 44 kadın toplam 65 psikolojik danışman aday katılmıştır. Bu araştırmada gerekli verileri toplamak üzere ölçme aracı olarak “Kendini Değerlendirme Envanteri” uygulanmıştır. Kendini Değerlendirme Envanteri (KDE), bireylerin meslek seçiminde ve kendilerini daha iyi tanımlarında yardımcı olmak amacıyla, bireyin algıladığı yetenekler, ilgiler ve mesleki değerlere ilişkin özelliklerini belirlemek üzere Kuzgun (1988) tarafından geliştirilmiş bir ölçme aracıdır ve yeterli düzeyde geçerliliği ve güvenilirliği bulunan bir envanter olarak bilinmektedir (Aybek ve Çıkrıkçı, 2018). Bu envanter katılımcılar tarafından bireysel şekilde doldurulmuştur. Daha sonra katılımcıların

yeteneklerine, ilgilerine ve mesleki değerlerine ilişkin puanlar belirlenmiş ve bu ham puanlar üzerinden her katılımcı için yüzdelik değerler hesaplanmıştır.

2. BULGULAR

Psikolojik Danışma ve Rehberlik, daha çok sözel yeteneğin ve sosyal becerilerin kullanıldığı bir meslek olarak bilinmektedir (Yeşilyaprak, 2014). Bundan dolayı, psikolojik danışma ve rehberlik ile ilgili meslek elemanlarında ve adaylarında sözel yeteneğin ve sosyal becerilerin daha yüksek olması beklenmektedir. Bu araştırmada yer alan psikolojik danışman adaylarına uygulanan Kendini Değerlendirme Envanteri ile elde edilen verilerin analizinde ulaşılan bulgular aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: Katılımcılara İlişkin Analiz Verileri

		N (65)	%
Yetenekler	Sözel	37	55
	Sayısal	12	18
	Şekil uzay	16	24
İlgiler	Temel bilim	6	9
	Sosyal bilim	6	9
	Canlı varlık	8	12
	Mekanik	4	6
	İkna	34	52
	Ticaret	4	6
	İş ayrıntıları	42	65
	Edebiyat	10	15
	Güzel sanatlar	10	15
	Müzik	6	9
	Sosyal yardım	14	22
	Yeteneği kullanma	8	12
	Yaratıcılık	14	22
	Yarışma	6	9
	İş birliği	5	8

Beklentiler	Değişiklik	9	14
	Düzenli yaşam	11	17
	Liderlik	6	9
	Kazanç	12	18
	Ün sahibi olma	8	12

Tablo 1’de verilen bulgular incelendiğinde, psikolojik danışman adaylarının kendi meslekleriyle doğrudan ve önemli düzeyde ilişkili olan sözel yetenekte %55 oranında; ikna ilgisinde %52 oranında, iş ayrıntıları %65 oranında alanlarında yüksek oranda

yeteneğe, ilgiye ve mesleki beklentiye sahip oldukları görülmektedir. Diğer taraftan, psikolojik danışman adaylarının psikolojik danışman adaylarının kendi meslekleriyle dolaylı ve daha düşük düzeyde ilişkili olan sayısal yetenek %18, sosyal yardım %22, sosyal bilim %9, edebiyat %15 alanlarında daha düşük oranlara sahip olmaları dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, psikolojik danışman adaylarının büyük oranda kendi meslekleriyle doğrudan ve önemli düzeyde ilişkili gerekli yetenek ve ilgiye sahip iken az sayıdaki psikolojik danışman adaylarının kendi meslekleriyle doğrudan ve önemli düzeyde ilişkili olmayan farklı yetenek ve ilgi alanlarına sahip olduğu belirlenmiştir. Bu çalışma psikolojik danışman adayları ile ilgili yapılmış bir araştırma olmasından dolayı bu konuya ilişkin literatüre katkısı olacağı düşünülebilir. Araştırmadaki çalışma grubundaki katılımcı sayısının sınırlı olmasının, ulaşılan araştırma sonuçlarının tüm popülasyona genelleme yapılmasını güçleştirmektedir.

KAYNAKÇA

- Aybek, E. C. & Çıkrıkçı, R. N. (2018). Kendini Değerlendirme Envanteri'nin Bilgisayar Ortamında Bireye Uyarlanmış Test Olarak Uygulanabilirliği, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(50), 117-141.
- Akkoç, F. (2012). Lise öğrencilerinin mesleki kararsızlıkları ile kariyer inançları arasındaki ilişki. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (32), 49-70.
- Ensari, M. Ş. & Alay, H. K. (2017). Meslek Seçimini Etkileyen Faktörlerin Demografik Değişkenler ile İlişkisinin Araştırılması: İstanbul İlinde Bir Uygulama. *Humanitas*, 5(10), 409-422.
- Dinç, E. (2008). Meslek Seçiminde Etkili Faktörlerin İncelenmesi: Meslek Yüksek Okulu-Muhasebe Programı Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 90-106.
- Koca, A. İ. (2010). Kariyer Seçiminde Kariyer Değerleri İle Demografik Faktör İlişkisi: Çukurova Üniversitesi'nde Bir Araştırma. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1). 56-70.
- Kuzgun, Y. (1988). *Kendini Değerlendirme Envanteri El Kitabı*. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Kuzgun, Y. (1989). *Mesleğe Yönelme İlke ve Teknikleri Ders Notları* (Yayınlanmamış Ders Notları), Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Kuzgun, Y. (2004). *Meslek rehberliği ve danışmanlığına giriş*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Owen, F. K., Kepir, D. D., Özdemir, S., Özlem, U. & Yılmaz, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin bölüm seçme nedenleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3). 135-151.
- Yeşilyaprak, B. (2014). *Mesleki Rehberlik ve Kariyer Danışmanlığı* (5. Baskı), Ankara: Pegem yayın.

ERGENLERDE SOSYAL KAYGININ NEDENLERİ VE ÖNERİLER

Doç. Dr. Süleyman BALCI

Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
meb.suleyman@gmail.com, 0000-0001-9374-8808

ÖZET

Kaygı, bireyin geçmiş yaşantılarına yönelik veya geleceğe dönük olarak hissettiği tehlike durumlarını kapsayan ve belirsizlik içeren, nesnesi belirsiz olan bir duygudur ve kişinin yaşadığı o anda ve gelecekte nasıl gerçekleşeceği belli olmayan; öznel bir durumla ilgili tedirginlik duyma hali olarak tanımlanabilir. Sosyal kaygı ise kaygının toplumsallaşmaya dair olan türüdür. Birey gelecek sosyal ilişkilerin tehlike ya da problem getireceğini düşünerek toplumsallaşmaya maruz kaldığında yoğun bir kaygı yaşar. Sosyal kaygı düzeyi yüksek birey toplum önünde performans sergilemekten kaçınır. İnsanlarla konuşmak, bir gruba sunum yapmak, üst sınıfta olarak algılanan bireylerle bir arada bulunmak birey üzerinde izleniyormuş hissi uyandırır ve çoğu zaman birey bu tür etkinliklerden kaçınır. Kaçınmadığı durumlarda ise kalp atışlarının hızlanması, izleniyormuş hissi, terleme, kızarma, göz temasından kaçınma, titreme, göğüs sıkışması, kasların gerilmesi, rahatın bozulması ve konuşamama gibi durumlar bireyi etkisi altına alır. Genellikle üst makamların huzurunda bulunmak, toplum önünde sınanmaya dair olarak sergilenen davranışlar, yeni insanlarla tanışmak gibi rutinin dışında işler yapmak sosyal kaygı uyandırabilir. Bu çalışmada, ergenlerde gözlemlenen sosyal kaygının nedenleri insancıl yaklaşım, davranışçı yaklaşım, bilişsel yaklaşım ve biyolojik yaklaşıma göre ortaya konulmuştur ve bu yaklaşımların sosyal kaygıya ilişkin önerileri açıklanmıştır.

Anahtar kelimeler: Ergenler, Sosyal Kaygı, Sosyal Kaygının Nedenleri

THE REASONS OF SOCIAL ANXIETY AND RECOMMENDATIONS IN ADOLESCENTS

ABSTRACT

Anxiety is an emotion that includes the dangers felt by the individual regarding their past experiences or the future, and includes uncertainty, and its object is uncertain. It can be defined as a state of worry about a subjective situation that the person is experiencing at that moment and in the future, and perhaps it is not possible to happen at all. Social anxiety is the type of anxiety related to socialization. When an individual is exposed to socialization, thinking that future social relationships will bring danger or problems, they experience intense anxiety. Individuals with high levels of social anxiety avoid performing in front of the public. Talking to people, making a presentation to a group, being together with individuals perceived as being in the upper class make the individual feel like they are being watched, and most of the time the individual avoids such activities. In cases where they do not avoid, the individual is affected by situations such as increased heart rate, feeling like they are being watched, sweating, blushing, avoiding eye contact, trembling, tightness in the chest, muscle tension, discomfort and inability to speak. Generally, being in the presence of superiors, behaviors exhibited in relation to being tested in front of the public, doing things outside the routine such as meeting new people can cause social anxiety. In this study, the reasons for social anxiety observed in

adolescents were presented according to the humanistic approach, behavioral approach, cognitive approach and biological approach, and the suggestions of these approaches regarding social anxiety were explained.

Keywords: Adolescents, Social Anxiety, Causes of Social Anxiety

1. GİRİŞ

Kaygı, bireyin geçmiş yaşantılarına yönelik veya geleceğe dönük olarak hissettiği tehlike durumlarını kapsayan ve belirsizlik içeren, nesnesi belirsizlik taşıyan bir duygudur. Birey geçmiş veya geleceğe dönük olarak bazı endişeler taşır, gelecek zamanda karşılaşılabilecek tehlikeye dair düşünceler üretir. Kaygılı bireylerin zihni geçmişte olmuş veya gelecekte olacak şeylere odaklanma eğilimindedir (Şahin, 2019). Sosyal kaygı, bireyin toplumsal ilişkilerde hissettiği sıkıntı ve endişeyi tanımlamak için kullanılır. Sosyal kaygı düzeyi yüksek birey toplum önünde performans sergilemekten kaçınır. İnsanlarla konuşmak, bir gruba sunum yapmak, üst sınıfta olarak algılanan bireylerle bir arada bulunmak birey üzerinde izleniyormuş hissi uyandırır ve çoğu zaman birey bu tür etkinliklerden kaçınır. Kaçınmadığı durumlarda ise kalp atışlarının hızlanması, izleniyormuş hissi, terleme, kızarma, göz temasından kaçınma, titreme, göğüs sıkışması, kasların gerilmesi, rahatın bozulması ve konuşamama gibi durumlar bireyi etkisi altına alır. Bu durum bireyin yaşam işlevselliğini olumsuz yönde etkiler. Sosyal kaygısı yüksek ergenler ebeveynlerinin beklentilerini karşılayamayan özgüvensiz bireyler olarak görülebilir ve birlikte gerçekleştirilecek organizasyonların atılganlık ve yeni tanışmalar içerenlerinden bu ergenler kaçındıkları için korkaklıkla, pısrıklıkla itham edilebilirler. Günümüz toplumunda atılgan ve özgüvenli ergen, övgülerle ve takdirle karşılanıp örnek gösterilirken sosyal kaygısı yüksek ergenler hatalı etiketlemelere maruz kalmaktadır; ürkek, özgüvensiz, utangaç veya çekingen olarak tanımlanmaktadır (Totan, 2008).

Sosyal kaygısı yüksek ergenler diğerleriyle rahat iletişim kuramadıkları için sosyal ortamlardan kaçınmayı tercih edebilirler. Sosyal kaygısı yüksek bireyler dikkatlerini bedenleri üzerinde toplayarak izlendikleri, değerlendirildikleri ve her an eleştirilebileceklerini düşünürler. Tanımadığı insanların bulunduğu gruplara girmek, toplantıda sunum yapmak, dikkatleri üzerine çekmek bu ergenler kaygı düzeylerini arttırdığı için çoğunlukla yakın ilişki kurduğu, kabul gördüğü küçük gruplara dahil olarak sosyalleşme ihtiyacını giderirler. Kaçınma davranışını sürdüremedikleri durumlarda performansları düşer, telaşa kapılırlar. Örneğin bir projede sunucu olan sosyal kaygısı yüksek birey projenin gerçekleşeceği güne kadar sahnede kendisini ve karşısında oturanların bakışlarını düşünerek geleceğe dönük endişeler yaşar ve projenin iptal edilmesini temenni eder. Bazı araştırmacılar sosyal kaygıyı bireyin sınıandığı ve performans sergilediği durumlara bağlasa da (Yen vd., 2015), bazı çalışmalar sosyal anksiyetenin bununla sınırlı olmadığını topluluk içinde yemek tüketmek, umumi tuvaletlere girmek gibi durumların bireyin sosyal kaygı yaşamasına neden olabileceğini belirtmektedir (Stepherd ve Edelman, 2005). Ergenler için yeni okul ortamı, yeni dersler, yeni arkadaş ve öğretmenler sosyal ilişkilerin yeniden düzenlenmesi ve organize edilmesi anlamına gelmektedir. Bu yeniliklere uyum sağlayamayan öğrenciler, sosyal ilişkilerde zorlanmaktadır. Sosyal ilişkileri zorlaştıran problemlerden birisi yüksek sosyal kaygıdır. Bu çalışma, ergenlerin sosyal kaygı düzeylerini farklı yaklaşımlara göre incelemektedir ve öneriler sunmayı hedeflemektedir.

1.1.Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı ergenlerde gözlemlenen sosyal kaygının nedenlerini çeşitli yaklaşımlara göre açıklamak ve sosyal kaygıya ilişkin öneriler sunmaktır. Bu amaç çerçevesinde şu sorulara cevap aranmıştır:

- 1- Ergenlerde sosyal kaygının nedenleri nelerdir?
- 2- Ergenlerde sosyal kaygı için ne yapılabilir?

1.2.Yöntem

Bu çalışma, derleme türü bir çalışmadır. Literatürde ulaşılan kaynaklardan ergen bireylerin sosyal kaygı durumlarına ilişkin elde edilen kuramsal görüşler ve açıklamalar başlıklar halinde sunulmuştur.

2. SOSYAL KAYGI İLE İLGİLİ KURAMSAL GÖRÜŞLER

Ergen bireylerde görülen sosyal kaygının nedenlerine ilişkin ulaşılan kaynaklardan İnsancıl, Davranışçı, Bilişsel ve Biyolojik Yaklaşımlara göre elde edilen kuramsal görüşler aşağıda verilmiştir.

2.1.İnsancıl Yaklaşım Göre Sosyal Kaygı

Kaygı, Carl Rogers tarafından nedeni belirsiz durumdaki gerginlik ve huzursuzluk hali olarak belirtilir. Çocuklarda, koşulsuz saygı beklentisi bulunur. Çocuk, taşıdığı beklentiye uygun saygı ve ilgi ile muamele görürse çocuğun öz varlığı ile benliği arasındaki açıklık azalır. Yine de anne babalar ve çocuğun diğer yakınları çocuğun bazı davranışlarını onaylarken bazı davranışlarına onay vermeyebilir. Böyle oluncada zaman zaman çocuklar çatışmalar yaşarlar. Çatışmalar, bireylerin kendilerini olduğundan farklı görmesine neden olan bilinçli şekildeki değerler ile, bilinçli olmayan değer anlayışı arasında ortaya çıkar. Bu tür durumlarda çocuklar, benlik kavramlarının bütünlük halini korumak için, özvarlığı ile uyumlu olmayan yaşantılarını simgeler ile reddetmektedir. Bu durumda simge biçimine getirilemeyen yaşantıların kaygıya neden olduğu düşünülmektedir. Reddetme davranışı kaygı düzeyinin azalmasını sağlamaktadır; ancak, çocuğun öz varlığı ile benlik kavramı arasındaki açıklığın artmasına, dolayısıyla yakın olduğu başka insanlarla ilişkilerinin bozulmasına yol açmaktadır (Şahin, 2019).Toplumun beklentilerine uygun olacak ideal kişi kavramına ulaşması için bir çocuk, ana-babaları, öğretmenleri ve diğer yetişkinlerce zorlanmaktadır. Bu durumda, çocuktaki yetenekler çoğunlukla dikkate alınmaz. Bu durumdaki çocuklar, kendi öz tabiatlarını toplumsal beklentilere ulaşabilmek için bastırırlar. Bundan dolayı çocukların, toplumun beklentilere uyum sağlamak için öz tabiatlarıyla, öz tabiatlarını gerçekleştirme çabası içindeyken toplumun beklentiler ile çatışma yaşadıkları ve kaygıya kapıldıkları düşünülmektedir (Öztürk, 2014).

2.2.Davranışçı Yaklaşım Göre Sosyal Kaygı

Sosyal kaygı ile ilgili davranışçı yaklaşımın görüşlerine göre sosyal kaygının etiyojisine ilişkin doğrudan oluşan koşullanma, gözlem yoluyla öğrenme ve bilginin aktarımı şeklinde üç şekilde bu sorunun ortaya çıktığı savunulmaktadır. Doğrudan oluşan koşullanmada sosyal ortamdaki ergenin travmatik düzeyde bir yaşantı yaşamasıyla ortaya çıkmaktadır. Araştırmalara göre %50' ye yakın oranda ergende bu tür doğrudan yaşanan travmatik düzeyde toplumsal deneyimler olduğu görülmüştür. Gözlem yoluyla öğrenmede birey toplum içinde olumsuz bir

yaşantısı olan başka birisini gözlemleyerek benzer şekilde endişeler yaşayabilir. Bilginin aktarımı şeklindeki durumda ise sözlü veya sözlü olmayan biçimde ya da tutumlar ile bazı sosyal ortamların tehlikeli olabileceğinin ergen bireye aktarılması şeklinde sosyal kaygıların meydana gelmesi mümkündür. Sosyal kaygısı yüksek ergenlerle yapılan çalışmalarda sosyal kaygı sorununun daha çok doğrudan yaşantılar sonucu oluşan doğrudan koşullanma ile ortaya çıktığını ve sosyal kaygının çocukların erken yaşlarında yaşadıkları utangaçlık ile bağlantılı olduğu belirlenmiştir (Beidel, 1998).

2.3.Bilişsel Yaklaşım Göre Sosyal Kaygı

Bilişsel yaklaşımın sosyal kaygıya ilişkin açıklamalarında, sosyal kaygı düzeyi yüksek ergenlerin kendi davranışlarıyla ilgili ve başkalarında gördükleri benzer davranışların yargılanma biçimleri konusunda akılcı olmayan çeşitli düşünceler ve inançlar geliştirdikleri belirtilmektedir. Bu türdeki düşüncelerin ve inançların toplumsal olarak olumsuz değerlendirilmeye yönelik bazı otomatik düşünceler ürettiği ve bunun sonucunda sosyal kaygı durumunun tetiklendiği ve sosyal performansın bozulduğu belirtilmektedir. Sosyal performansındaki bozulma arttıkça sosyal kaygıdaki şiddetin yükseldiği ve döngü şeklinde sosyal performansın daha da kötüleştiği vurgulanmaktadır. Bu şekildeki olumsuz döngünün sürmesinde diğer bir neden ise sosyal kaygısı yüksek ergenlerin olumsuz değerlendirilmeye yönelik düşüncelerini ve inançlarını destekleyecek şekilde dikkatlerini seçici biçimde olumsuz durumlara ya da sonuçlara yoğunlaştırmalarıdır. Bir diğer ifadeyle, sosyal kaygısı yüksek ergenler, reddedilme, aşağılanma veya utanılmaya maruz kalma gibi bir olumsuz duruma düşme beklentisinden dolayı sosyal ortamlara girdiklerinde ya da sosyal ortama girme ihtimalinde kaygı duymaktadırlar. Bu şekilde mantık dışı akılcı olmayan düşünce ve inançlar, kısır bir döngü şeklinde sosyal kaygının etmesine neden olmaktadır ((Stepherd ve Edelman, 2005)). Bu şekilde sosyal kaygılı bir ergen, endişe ettiği durumla karşılaşmakta, kehanetinin gerçekleşmesini kolaylaştırmaktadır. Bunların yanında sosyal kaygılı ergenlerin olumsuz düşüncelere daha fazla önem verdiği ve olumlu otomatik düşünceleri küçümsediği ya da önemsiz gördüğü belirtilmektedir (Lucock ve Salkovkis 1988).

2.4.Biyolojik Yaklaşım Göre Sosyal Kaygı

Biyolojik yaklaşımın sosyal kaygıya ilişkin görüşlerinde kalıtımla ve beyinle ilgili biyolojik faktörlere dikkat çekilmektedir. Sosyal kaygıda kalıtımın önemli olduğu vurgulanmaktadır. Anne babasında bulunan kaygı ile ilgili bir sorun, kalıtımın etkisinden dolayı ergende de görülebilmektedir. Bu şekildeki ergenlerin de benzer durumlarda sosyal kaygı sorun olmaktadır ve benzer sosyal ortamlarda iletişim kurmakta güçlük yaşayabilmektedir (Merikangas Venevoli, Dierker ve Grillon, 1999). Bu konuya ilişkin araştırmalarda anne baba, çocuk, kardeşler gibi yakınlarında sosyal kaygı problemi olan ergenlerin, sosyal kaygı problemi olmayan ergenlere göre sosyal kaygıya daha yatkın oldukları bulunmuştur (Stein vd., 1998). Ergenlerin benzer sosyal ortamlarda benzer düzeyde sosyal kaygı yaşamadığı ve sosyal kaygıya ilişkin sosyal ortamların da ergenlere göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir (Türkçapar, 1999). Ergenlerin bazısı, izlendiği veya sınıandığı önemli sosyal ortamlarda daha fazla sosyal kaygı yaşarken diğerleri sınıanmanın ya da değerlendirmenin olmadığı durumlarda da yüksek düzeyde sosyal kaygı yaşayabilmektedir (Eldoğan, 2018).

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ergenlik döneminde hızlı bedensel değişim gözlemlenir. Bu dönemde hızlı gerçekleşen bedensel değişime uyum, en zorlu duygusal ödevlerden birisidir. Ergen bedeni üzerine odaklanır. Bu durum ergenin benlik saygısını, sosyal ilişkilerini ve şemalarını etkiler. Yaşantıları ve yaşantılarına yüklediği anlam sonucu benlik saygısı düşen gençler değersiz veya yetersiz olduğu inancına kapılabilir. Bu durum sosyal etkileşimlerini etkisi altına alır ve ergen sosyal ilişkileri yürütmekte zorlanabilir. Başkalarının kendisiyle alay edeceğini düşünen ergen, hissettiği kaygının düzeyine göre toplumsallaşmaktan, yeni bireylerle tanışmaktan, sosyal aktivitelerden ve okul ortamında grup etkinliklerinden kaçınabilir. Sosyal kaygı, ergenin iş ve okul hayatı üzerinde olumsuz etkiler bırakarak potansiyelini keşfetmesini ve üst düzey performans sergilemesini engeller. Sosyal kaygı üzerinde, kalıtım ve fizyolojik durum etkileyici faktörler arasındadır. Sosyal kaygıya kalıtsal yatkınlığı olan ergenlerde psikolojik travma ve stres olayları sonucunda sosyal kaygısının yükseldiği gözlemlenebilir (Stepherd ve Edelman, 2005).

Ergenlerde görülen sosyal kaygının kontrolü için öneri olarak, sosyal kaygısı yüksek ergen bireylere okullarda bu ergenlerin benlik saygısını, beden uyumunu ve özgüvenini geliştirici rehberlik etkinlikleri düzenlenebilir. Ayrıca, sosyal kaygı düzeyi yüksek ergenlere sınıf rehber öğretmeni, okul psikolojik danışmanı destek verirken bu bireylerin ailelerine yönelik psikoeğitim programları ve toplantılar düzenlenebilir. Sosyal kaygıyı yüksek düzeyde yaşayan ergenlerin iyileştirici rehberlik çalışmalarına dahil edilmesi, bu ergenlerin ailelerine ergen çağındaki çocuklarına yönelik sağlıklı tutum ve sağlıklı iletişim konusunda psikoeğitim ve psikolojik danışmanlık hizmeti sunulması sosyal kaygısı yüksek ergen bireyler için yararlı olabilir.

KAYNAKÇA

- Beidel, D. (1998). Social anxiety disorder: etiology and early clinical presentation. *Journal of Clinical Psychiatry*, 59: 27-31.
- Eldoğan, D. (2018). Sosyal Anksiyete Bozukluğunun Alt Tipleri: Heterojen Bir Tanı Kategorisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 212-227.
- Lucock, M., & Salkovkis, P. (1988). Cognitive factors in social anxiety and its treatment. *Behaviour Research And Therapy*, 4: 297-302.
- Meriç, B. (1999). Grup içinde popüler olan gençlerin bazı kişilik özellikleri üzerine bir inceleme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Merikangas, S., Venevoli, A., Dierker, L., & Grillon, C. (1999). Vulnerability Factors Among Children at Risk for Anxiety Disorders. *Biological Psychiatry*, 46, 1523-1535.
- Öztürk, A. (2014). Sosyal Kaygıyı Açıklayan Yaklaşımlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15-26.
- Pollard, C., & Henderson, J. (1994). Four types of social phobia in a community sample. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 176:440-445.

- Stein, M., Charier, M., Hazen, A., Kozak, M., Tancer, M., Lander, S., & Et, A. (1998). A Direct-Interview Family Study of Generalized Social Phobia. *American Journal of Psychiatry*, 155, 90-97.
- Stepherd, M. R., & Edelman, R. J. (2005). Reasons for internet use and social anxiety. *Personality and individual Differences*, 39, 949-958.
- Stopa, L., & Clark, D. (1993). Cognitive processes in social phobia. *Behaviour Research And Therapy*, 31(3): 255-267.
- Şahin, M. (2019). Korku, Kaygı ve Kaygı (Anksiyete) Bozuklukları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 117-135.
- Totan, T. (2008). Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstisüsü, Bolu.
- Türkçapar, M. H. (1999). Sosyal Fobinin Psikolojik Kuramı. *Klinik Psikiyatri*, 2: 247-253.
- Yen, Y. Y., Yen, C. F., Chen, C. S., Wang, P. W., Chang, Y. H., & Co, C. H. (2012). Social anxiety in online and real-life interaction and their associated factors. *Cyber Psychology, Behavior, and Social Networking*, 7-12.

"DEDE KORKUT KİTABI" NDA İSLAMİ ÜNSÜRLER

Doktora öğrencisi, GÜNEŞ MUSTAFAYEVA

AMİA Dilbilim Enstitüsü,

iltifatly@gmail.com- <https://orcid.org/0000-0002-3729-0932>

ÖZET

Dinsiz, inançsız millet yoktur. İnsanlığı oluşturan toplumların inanç düzeyleri farklıdır. Türkler çok zengin bir tarihe ve kültüre sahip bir halk olarak çeşitli inançlarla tanışmış ve benimsemişlerdir. Çeşitli dini tecrübelerine sahip olmalarına rağmen İslam dışındaki diğer dinleri kendi inanç ve kültürleriyle bağdaştıramadılar. Türklerin İslam'a geçmesi hem İslam tarihi hem de Türk tarihi açısından önemli bir olaydır. Bu sayede bir arada olmuşlar ve yok olma tehlikesinden kurtulmuşlar.

İslam'ın Türklerin hayatına girişi birçok kültürel eserde kendini göstermiştir. Türk halklarından biri olan Azerbaycan halkı, en eski ve kültürel miraslardan biri olan "Kitabi-Dada Korkut"un sahibidir. Bu anıt Azerbaycan halkının tarihini, kültürünü ve ruh halini yansıtıyor. Dede Korkut destanına Tanrı açısından baktığımızda çok çeşitli ve renkli anlarla karşılaşırız. Burada hem İslam'ın hem de diğer dinlerin izlerini görebilirsiniz.

Bu makalede destanda İslamiyet ile ilgili kullanılan düşünce, fikir ve sözler incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: destan, Dede Korkut destanı, İslam

ISLAMIC ELEMENTS IN « THE BOOK OF DEDE KORKUT »

RESUME

There is no nation without religion or belief. The societies that make up humanity have different levels of belief. Turks, as a people with a very rich history and culture, have met and adopted various beliefs. Despite having various religious experiences, they have not been able to connect other religions with their beliefs and culture. The conversion of Turks to Islam was an important event in terms of both Islamic history and Turkish history. Thanks to this, they were united and saved from the danger of extinction.

The introduction of Islam into the life of Turks has manifested itself in many cultural monuments. The Azerbaijani people, as one of the Turkic peoples, owns "Kitabi-Dada Gorgud", which is one of the oldest and cultural heritages. This monument reflects the history, culture and mood of the Azerbaijani people. When we look at the epic of Dede Gorgud from the point of view of God, we come across various and colorful moments. Here you can see traces of both Islam and other faiths.

In this article, the thoughts, ideas and words about Islam used in the epic have been studied.

Key words: epic, Dede Gorgud epic, Islam, religion

GİRİŞ

Azerbaycan'ın en eski ve kültürel miraslarından biri de "Dede Korkut Kitabı"dır. Bu anıt Azerbaycan halkının tarihini, kültürünü ve ruh halini yansıtıyor.

Dede Korkut destanına Tanrı açısından baktığımızda çok çeşitli ve renkli anlarla karşılaşırız. Burada hem İslam'ın, hem de diğer dinlerin izlerini görebilirsiniz. T. Hacıyev bu konudaki görüşünü şu şekilde ifade etmektedir: "Bu kitap, Dede Korkut veya bir Korkut şairi tarafından değil, destanı İslamlaştıran dahi bir sanatçı, dahi bir sanatçı-İslamcı "editör" tarafından sunulmuştur. Bu hipotezi temel alırsak destanın tarihinin daha önceki dönemlere ait olduğu ve sözlü örnek olarak İslam'a kadar ve İslam'ın sonraki dönemlerini de kapsayacak şekilde değiştirilip değiştirildiği ve gelişerek varlığını sürdürdüğü sonucuna varabiliriz».

Destanın tamamında İslami unsurlar mevcuttur. Sadece bazı kahramanların çok az dini bilgiye sahip olduğu bazı hikayeler var.

Destanın önsözünde Dede Korkut'un peygamber zamanına yakın yaşamış olması ve Bükdüz Aman'ın peygamberin yüzünü görmesi, İslami unsurların bol olacağına işaret etmektedir.

Destanda tanrı kavramı, Tanrı, Allah, Hak, Hak Taala sözcükleriyle ifade edilmektedir. Ancak bu kelimeler arasında "Tanrı" kelimesi kullanım sıklığı nedeniyle diğerlerinden farklılık göstermektedir. Destanda tanrı çeşitli özelliklerle yorumlanır:

1. Bütün dünyaları O yarattı. Kimseye benzemiyor: *Qamusına bənzəmədi cümlə aləmləri yaradan.* (1; 22) Allah'ın eşsizliği, El-Ahad ve onun yaratıcısı El-Sane, El-Fatir ve El-bari isimleriyle ifade edilmektedir.

2. Her şey onun iradesine göre gerçekleşir. O isterse insanlar zengin olabilirler. O isterse bütün zorluklar çözülür: *Allah-Allah diməyincə işlər onmaz. Qadir Tanrı verməyincə ər bayımaz.* (1; 19) Onun zorlukları çözmeye yeteneği El-Fattah ismiyle ifade edilmektedir. Hüküm veren, ihtiyaçları gideren O'dur ve buna Gaziyül-Hacet denir. Onun rızkı Mukît veya Muğîs ismiyle ifade edilir.

3. O, kibirlileri sevmez: *Təkəbbürlük eyləyəni Tanrı sevməz.* ((1; 19)

4. O, tektir: *Tanrının birliginə yoqdur güman.* (1; 34, 46, 97) Onun yalnızlığı El-Vitr ismiyle ifade edilir.

5. O ne yerde, ne de göktedir. O, mü'minlerin gönlündedir: *Neçə cahillər səni gögdə arar, yerdə istər. Sən xud möminlər könlindəsən.* (1; 98)

6. O, ne babadan, ne de anneden doğmuştur: *Anadan toğmadın sən, atadan olmadın.* (1; 122)

7. O, Adem peygambere değer verdi- ona taç verdi: *Sən Adəmə tac urdun.* (1; 122)

8. Muhammed Peygamber onun dostudur: *Tanrı dostı, in sərvəri Məhəmməd görkli.* (1; 21)

9. Kur'an Allah'ın ilmidir. Gökten yazılmıştır: *Tanrı elmi Quran görkli. Ol Quranı yazdı-düzdi.* (1; 21)

10. Mekke Allah'ın evidir: *Alçaq yerdə yapılubdur Tanrı evi Məkkə görkli.* (1; 21)

11. Krallar Tanrı'nın gölgesidir: *Padşahlar Tanrının kölgəsidir.* (1; 137)

12. Su Allah'ın yüzünü gördü: *Su Haq dizarın görmüşdür.* (1; 40)

Destanın önsözü "Bismillah ir-rəhman ir-rəhim və bihi nəstəin»" ile başlar. Bu cümlenin anlamı "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla"dır. Besmele de denir. Müslümanlar her işe başladıklarında bu ifadeyi kullanırlar- besmele çekerler. Çünkü hadislerde Peygamberimizin, besmelesiz başlanan işleri bereketsiz ve sonuçsuz olarak nitelendirdiği belirtilmektedir.

Dini kaynaklara göre Allah'ın isimlerinden biri seçilmiş ve bütün isimlerden üstündür. Bu isim, Allah'ın bütün zat ve sıfatlarını içermektedir. Allah'ın bu ismine ismi-azam denir. Bu ismin

anlamı "en büyük", "en şerefli"dir. Bu kelime destanda yalnızca 1 kez kullanılır: *İsmi-azəm oqudı.* (1; 59)

Hz. Muhammed, İslam dininin son peygamberi, Allah'ın sevgili dostu ve tüm insanlığa gönderilen elçisidir. İslam'a göre imanın esaslarından biri de onu tanımak, yani kabul etmektir. Dede Korkut destanında peygamberin adı sıklıkla geçmektedir. Destanın giriş bölümünde Dede Korkut hakkında bilgi verilirken, onun Peygamber zamanına yakın yaşadığının belirtilmesi tesadüf değildir: *Rəsul əleyhissəlam zamanına yaqın bayat boyından, Qorqud ata deyərlər.* (1; 59) Salavat göndermek, Allah'tan, Peygamber'e ve ailesine salat etmesini istemektir: *Adı görkli Məhəmmədə salavat gətürdilər* (1; 50), *Qanturalı adı görkli Məhəmmədə salavat gətürdi.* (1; 109) Ayrıca günahların bağışlanması için Allah'a dua ederken Hz. Muhammed'e olan saygıyı da dikkate almayı umuyorlardı. *Adı görkli Məhəmməd Mustafa yüzü suyuna bağışlasun, xanım hey.* (1; 51) Begin'in oğlu Emren hikayesinde Emren savaşını Hz. Muhammed'e ithaf ediyor: *Dini-Məhəmməd yolına dürişəyim səninçün.* (1; 140)

Peygamberler arasında Adem ve Hızır'ın da adı geçmiştir. Dirse Han Oğlu Boğaç hikayesinde Boğaç'ın yarasına merhem sürünce Boz atlısı Hızır şöyle dedi: *Oğlan anda yıqıldıqda Boz atlu Xızır oğlana hazır oldı* (1; 32), *Boz atlu Xızır mana gəldi* (1; 33). Destanda Hz. Adem'den şöyle bahsedilmektedir: *Adəmə sən tac urdun.* (1; 66, 122)

Destanda Ali, Hasan, Hüseyin, Uffan oğlu Osman, Ebu Bekir, Fatıma ve Aişe'den de bahsedilmektedir. Girişte onlar övülüyorlar:

- Ali: *Qılıç çaldı, din açdı şahi-mərdan Əli görkli.* (1; 21)
- Hasan ve Hüseyin: *Əlinin oğulları, - peyğəmbər nəvalələri-Kərbəla yazısında yezidilər əlində şəhid oldı Həsən ilə Hüseyin iki qardaş bilə görkli-21, Həsənlə Hüseyinin həsrəti su* (1; 41), *Şah Həsənlə Hüsünün beşigi ağac.* (1; 46)
- Osman: *Alimlər sərvəri Osman Üffan oğlu görkli.* (1; 21)
- Abubekr: *Məhəmmədin sağ yanında namaz qılan Əbubəkr Siddiq görkli.* (1; 21)
- Fatıma ve Aişe: *Ol Ayişə, Fatimə soyudur, xanım* (1; 22), *Ayişə və Fatimənin nigahı su.* (1; 41) Girişte ozanın sevdiği ve dua ettiği hanımlar arasında Aişe ve Fatıma da yer alıyor.

İslam dininin kutsal ve en önemli kitabı Kur'an-ı Kerim'dir. Destanın dilinde kutsal kitap, Kur'an ve Mushaf isimleriyle ifade edilmektedir: *Tanrı elmi Quran görkli* (1; 21), *Ol Quranı yazdı-düzdi* (1; 21), *Aruz araya Müshəf gətürdi* (1; 165), *Bilmədik, yemə-içmə arasında Müshəf gətürdilər.* (1; 168)

İslam'ın kutsal kitabında Kur'an'da anneye yönelik tavır destanlara da yayılmıştır. Bu nedenle Kur'an anne-babanın "uf" demesini yasaklamıştır. Kutsal kitabın bu düzeni Oğuzların hayatlarında uyguladıkları temel kurallardan biriydi. Destanın farklı yerlerinde Anne hakkından ve Tanrı hakkından söz edilmesi tesadüf değildir.

Destanın dilinde sadece kutsal kitabın adı değil, aynı zamanda onu oluşturan unsurların adı da geçmektedir: *Axır sipara başıdur əmmə görkli.* (1; 21) Bu örnekte "sipara" kelimesi kullanılmıştır. Sipara, Kur'an'ın bölündüğü 30 bölümden biridir. Verilen örnekte "amme" kelimesi de kullanılmıştır. Son Kur'an'ın 30. cüzüne Emme cüz adı verilir. Bu cüz'e Emme denmesinin sebebi cüz'ün ilk bölümü olan Nebe Suresi'nin "amme" kelimesiyle başlamasıdır. Destanda, həmçinin Yasin surəsinin adı çəkilir: *Hecəsınlayın düz oqunsa, yasin görkli.* (1; 21) Yasin Peygamber tarafından Kur'an'ın kalbi olarak adlandırılmıştır.

Ayrıca Kazılık Koca Oğlu Yegenek'te İhlas Suresi'nden bir cümle detaylandırılmıştır: *Qamu yerdə əhədsən, Allahu səmədsən!* (1; 122)

Kutsal kitaptan bahsederken, Kuran'ın doğrudan Tanrı tarafından değil, Cebrail melekleri aracılığıyla aktarıldığını belirtmek gerekir. Destanda Cebrail'in, Begin oğlu Emren hikayesinde Allah'ın emrini yerine getirdiği belirtilmektedir: *Haq Taala Cəbrayilə buyurdu kim: Ya Cəbrayil, var, şol quluma qırq ərcə qüvvət verdim.* (1; 143) Azrayil'den Duha'nın büyük oğlu Deli Domrul'un çağında bahsedilmektedir. Bu görüntüde, Allah'ın emrini yerine getiren, insanların canını alan, insanların gözüne görünmeyen ve mor kanatlarla tasvir edilen Azrail: *Dəli Domrul qırq yigid ilən yeyüb-içüb oturarkən nagahandan Əzrayil çıqa gəldi* (1; 95), *Əzrayilə buyruq eylədi* (1; 95), *Mərə dəli qavat, öginürdüün, derdin, al qanatlu Əzrayil mənim əlümə girsə.* (1; 95)

Destanda İslam düşüncesinin örnekleri hemen her boyutuyla yansıtılmaktadır. İslam'ın temel şartlarından biri Kelime-i Şehadetdir. Basat'ın Tepegözü Öldürmesi hikayesinde şu sözler Basat'ın dilinden alınmıştır: *Basatın dilinə bu gəldi kim, «La ilahə illallah, Məhəmməd rəsulallah» -dedi.*

İbadetlerin en kıymetlisi ve İslam dininin temeli, günde beş vakit namaz kılmaktır. Destanın farklı bölümlerinde çok sayıda dua örneği ve adımları verilmiştir. Namazın adımları içinde ezan ve abdest vardır. Aşağıda namaz, abdest, secde ve ezan örnekleri verilmiştir:

- Namaz: *Məhəmmədin sağ yanında namaz qılan Əbubəkr Siddiq görkli.* (1; 21) *İki rikət namaz qıldılar.* (1; 93)
- Ezan: *Minarədə banlayanda fəqih görkli.* (1; 22)
- Abdest: *Arı sudan abdəst aldılar.* (1; 93)
- Secde: *Ağ alınların yerə qodılar.* (1; 50)

Çeşitli dini inanışlara göre ölümden sonra gideceğine inanılan sonsuz dünyaya ahiret adı verilmektedir. Bu inanç İslam düşüncesinde de mevcuttur. İslam düşüncesine göre tüm insanlar, öldükten sonra kıyamet gününde sorguya çekilecek ve yaptıklarının karşılığı olarak cennet ve cehennemde sonsuza kadar yaşayacaklardır. Dede Korkut destanında bu nokta defalarca vurgulanmıştır: *Axır zamanda xanlıq gerü-Qayıya dəgə, kimsənə əllərindən almaya axır zaman olub qiyamət qopınca* (1; 19), *Axır-sonu arı imandan ayırmasun.* (1; 94)

Farklı inançlarda günah ve tövbe kavramı vardır. Bu kavramlar İslam dinini atlamamış ve destanın farklı yerlerinde şöyle ifade edilmiştir: *Qazlıq dağının günahı yoqdur* (1; 33), *Yığışdırsun-durişdırsun günahınızı*(1; 51), *Günahınızı adı görklü Məhəmmədə bağışalsun! Xanım, hey!* (1; 103)

Günah, Allah'ın yasakladığı bir dizi eylemi gerçekleştiren kişidir. Tövbe, kişinin işlediği tüm hata ve günahlardan dolayı daima Allah'tan af dilemesidir. Destana göre Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek hikayesinde Deli Garcar'ın tövbe etmesinin ardından günahının bağışlandığını söyler: *Günahına tövbə eylədi.* (1; 59) Destanda günah, “suç” kelimesiyle de ifade edilmektedir: *Bu suç, bu günah babamdandır.* (1; 33)

Müslümanlarla Yahudiler buluştuğunda biri diğerine selam verir. Selam, barış ve huzur demektir. Birbirine selam diyerek, Allah'tan kendisine huzur, güvenlik ve refah vermesini diler. İslam'da selam vermek müstehaptır, yani Allah katında makbuldür ve selamın karşılığında selam almak önemlidir. Destanda Dede Korkut, Deli Garcar'ı şu şekilde selamlıyor: *Əleykəssəlam! Ay əməl azmış, fəli dönmüş.* (1; 58) Ayrıca farklı boylardaki Oğuz boyunun

temsilcileri başlarını eğerek ve el sıkışarak birbirlerini selamlıyorlar: *Biz kafirə salam vergil* (1; 39), *Baş endirüb, salam verdilər* (1; 54), *Ağız-dıldən görkli salam verdi* (1; 58), *Dəlü ozan gəldi, baş endirdi, bağır basdı, salam verdi* (1; 71), *Döndüm ol ərə salam verdim* (1; 121) *Əl qavşırıb, ol yigidə salam vergil.* (1; 147)

Allah'ın insanlardan istediği davranışlardan biri de şükretmektir. Kuran'da şükretmeyle ilgili pek çok emir verilmiştir. Şükran, yapılan herhangi bir nimet veya iyiliğe karşı, sözle, fiille veya gönülden, bunu yapan kişiye saygı ve şükran duygusunu ifade etmektir. Şükür etmenin asıl amacı, insanı nankörlükten, en önemlisi Allah'a isyandan uzaklaştırmaktır. Destanda "şükür" ve "Əlhəmdülillah" sözcükleri kullanılmıştır: *Allahına şükrələr eylədi* (1; 76), *Baq, baq, mərə dəli qavat mənim birligim bilməz, birligümə şükr qılmaz* (1; 95), *Əlhəmdülillah, mənim oğlancığım böyük ər olmuş.* (1; 161)

Destanın farklı yerlerinde İslam ve diğer inançlara ait ifade ve fiiller çeşitliliğini korumaktadır. Yemin etmek Türk kültüründe çok eski çağlardan beri var olmuştur. İslam düşüncesinde evliyalar adına yemineleme vardır. Unutulmamalıdır ki, yeminden dönme ve yemini bozma, Allah'ın razı olmadığı davranışlardandır. Destanın farklı yerlerinde Allah sevgisine ve din sevgisine çeşitli yeminler edilmektedir: *Mədəd, Dədə Kərəm eylə, Allah eşqinə!-60, Mərə, bəg yigitlər, xəbər mana, Yaradanın eşqinə* (1; 123), *Dinin eşqinə, ol əri quyudan çıxar-155, Məhəmmədin dini eşqinə qılıc urdım.* (1; 156) Yemin ederken bazen "Vallah", "Billah" gibi ifadeler kullanıldı. Bamsı Beyrek ve Kazanın dillerinden çeşitli yemin örnekleri verilmektedir: *Beyrək and içdi* (1; 65), *And içmişəm qısır qısrağa bindigim yoq* (1; 71), *Sən dəxi and iç kim, bu bizim elə yağlığa gəlməyəsən* (1; 160), *Vallah, billah, doğru yolu görərkən əgri yoldan gəlməyəlim.* (1; 160)

Eski Türk kültüründe var olan düşüncelerden biri de adak adamaktır. Adak yapma fikrinin eski Türk yazılı eserlerinin dilinde anlatılması tesadüf değildir. Örneğin Xuastuanıft anıtı. Genel olarak iman varsa adak, zekât ve fedakarlığın da olması gerekir. Allah'ın huzurunda yerine getirilmesi için söz verme eylemine adak denir. Herhangi bir işin yapılması (veya yapılmaması) şartıyla yemin edilebilir. Dede Korkut destanında iki annenin oğulları hakkında adak adadığına tanık oluyoruz. Bunlardan biri Dirse Han Oğlu Boğaç Han, Salur Kazanın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkarması hikayesinde anlatıyor: *Qara donlu dərvişlərə nəzirilər verdim* (1; 31), *Qara donlu dərvişlərə nəzir verdim.* (1; 86)

Destanın ilginç noktalarından biri de Kam Bürenin başına gelen olaydır. Kam Büre Bey oğlu Beyrek'den ayrıldığı için göremedi. Oğlunun kanlı mendilini gözlerine kapattıktan sonra gözleri açıldı. Bu olay Yakub Peygamber'in de başına geldi. Oğlu Yusuf'un gömleğini gözüne çekmesiyle yeniden görmeye başladı. Burada tek tanrılı dinin izlerini görmek mümkündür. İslam diniyle ilgili destanın en önemli unsurlarından biri de dua ile ilgilidir. Her hikaye bir duayla biter. Oğuzların dua Dede Korkut'un duası olmadan çocuklarına isim vermediğinden bahsedilmektedir.

SONUÇ

Dede Korkut Kitabı, Azerbaycan'ın ve Türk kültürünün derin izlerini taşıyan bir destan olarak hem tarihsel hem de kültürel açıdan büyük bir öneme sahiptir. Eser, sadece bir halk destanı olmanın ötesinde, İslam'ın kabulü ve Türk halklarının dini inançlarıyla nasıl iç içe geçtiğini gösteren bir belgedir. Dede Korkut'taki İslami unsurlar, Tanrı'nın birliği, peygamber sevgisi, ahiret inancı, dua,

şükür ve günah, tövbe gibi temel İslami öğretilerle sıkça karşılaşılır. Bu unsurlar hem İslam'ın hem de Türk halkının yaşam biçimlerine nasıl etki ettiğini, geleneksel inançlarla birleşerek halk arasında nasıl bir kültür oluşturduğunu gözler önüne serer.

Eserdeki dini içerikler, Oğuz Türklerinin İslamiyet'i kabulüyle birlikte bu dinin kültürel ve toplumsal yapıyı nasıl şekillendirdiğini anlamamıza yardımcı olur. Dede Korkut Kitabı, İslam'la harmanlanmış eski Türk inançlarının bir yansıması olarak, halkın günlük yaşamında dinin ne kadar derin bir yer tuttuğunu ve bunun toplumsal değerlerle nasıl iç içe geçtiğini gösterir. Bu yönüyle, destan, yalnızca bir edebi eser değil, aynı zamanda halkın kültürünü, inançlarını ve tarihini anlayabilmek için önemli bir kaynaktır.

KAYNAKÇA

- [1] Kitabi-Dədə Qorqud Əsil və sadələşdirilmiş mətnlər, Öndər nəşriyyatı, Bakı, 2004
[2] Dədə Qorqud kitabı. Ensiklopedik lüğət. Bakı, 2004.

İnternet kaynakları

- [3] <https://shorturl.at/inhBz>
[4] https://www.anl.az/el/latin_qrafikasi/axe/kd-q.pdf
[5] <https://ziker.az/kitablar/quran-t%C9%99rc%C3%BCm%C9%99>
[6] <https://ziker.az/node/7814>
[7] <https://islam.az/1918/neziri-nece-deyek-ve-nece-emel-edek/>
[8] <https://az.wikipedia.org/wiki/And>
[9] <https://az.wikipedia.org/wiki/T%C3%B6vb%C9%99>
[10] <https://shorturl.at/e971f> [10] <https://shorturl.at/YBDpz>
[11] <https://shorturl.at/HbL9F>
[12] http://dede.musigi-dunya.az/i/islam_dini.html
[13] <https://shorturl.at/COFw6>

RESİMLİ ÇOCUK EDEBİYATI YAPITLARINDA ENGELLİK OLGUSU (“FARKLI AMA AYNI” ÖRNEĞİ)⁴³

Zehra GÜNAY

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,

zehragunay015@gmail.com - ORCID: 0000-0002-9917-5868

Doç. Dr. Erhan ŞEN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,

erhansen@yyu.edu.tr - ORCID: 0000-0001-7678-812X

ÖZET

Çocuk edebiyatı yapıtlarının temel işlevleri arasında çocuk okurda bireysel, toplumsal ve çevresel sorunlara karşı bir farkındalık oluşturmak yer almaktadır. Farkındalık sayesinde çocuk okur duyarlı, düşünceli ve sorgulayıcı bir kişilik edinebilir. Farkındalık kazandırılmak istenilen sorunlar hayatın içindeki gerçeklerdir. Engellilik, şiddet, istismar, göç, savaş bu sorunlardan bazılarıdır. Feridun Oral’ın okulöncesi çocuklarına seslenen “*Farklı Ama Aynı*” adlı resimli çocuk edebiyatı yapıtı engellilik olgusunu işleyen özgün ve nitelikli yapıtlardan biridir. Söz konusu yapıtta engelli doğan insanbiçimci bir karakterle (bir keçi) çocuğun ilgisi engellilik olgusuna çekilmiştir. Yapıt aracılığıyla çocuğun engelli bireyleri anlaması, onlara empatiyle yaklaşması hedeflenmektedir. Bu çalışmada sözü geçen çocuk edebiyatı yapıtı nitel araştırma deseniyle incelenmiştir. Verilerin toplanması için doküman analizinden, verilerin analizi için de içerik analizinden yararlanılmıştır. Sonuç olarak çözümlenen yapıtın çocuk okurun, engelli bireylere daha empatik bir tavır takınmasına, onlarla dostluk bağı kurmalarına yardımcı olacağı söylenebilir. Dolayısıyla bu yapıt, engelli veya engelli olmayan bireylerin yaşam ve farkındalık adına olumlu bakış kazanmalarını sağlayan bir ön deneyim aracı olarak tercih edilebilecek nitelikte olduğu söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: sorun odak, çocuk edebiyatı, farkındalık, duyarlılık, engellilik.

GİRİŞ

Farklılık, toplumun çok katmanlı yapısını oluşturan önemli dinamiklerden biridir. Bu farklılıklar din, dil, ırk, yaşam tarzı, düşünme şeklinde olduğu gibi beden ve zihin üzerinde de olabilir. Bedendeki veya zihindeki bu farklılık kimi toplumlarda kutsal kabul edilmişken kimi

---

⁴³ 30.11.2024 tarihinde TURNITIN intihal programından alınan raporun sonucuna göre bu çalışmanın benzerlik oranının %17 olduğu tespit edilmiştir.

toplumda da bu farklılığa sahip bireylerin toplumdan dışlanmalarına neden olmuştur. Engellilik olgusu da bu tür kavramlardan biridir.

Türkçe Sözlükte (TDK, 2011, s.800) engelli kavramı “vücudunda eksiklik veya kusuru olan”; engellilik ise engelli olma durumu şeklinde tanımlanmıştır Sözlükteki bu tanımlamaya bakıldığında bile engellilik kavramının eksiklik, kusur gibi olumsuz kelimeleri çağrıştırdığı söylenebilir.

Toplum sahip olduğu tutum, inanç ve düşüncüyü dilinde sözcüklerine de yansıtır. Dil bu yönüyle birçok konuda önemli ipuçları sunar. Örneğin atasözlerini engellilik açısından ele aldığımızda; deliden deli doğar, gördün sakat kapıyı kapat, aksak akıl vb. ifadelerin kullanıldığını görürüz. Aynı şekilde deyimlere de bakıldığında ise kör-topal gitmek, keli körü toplamak gibi engellilikle ilgili olumsuz bakış açısını yansıtan ifade veya ifade kalıplarına rastlarız. Hatta engelli sözcüğüne gelene kadar sakat, malul, özürlü gibi incitici kabul edilen sözcükleri de görmek mümkündür.1991 yılından itibaren özürlü gibi sözcüklere karşı geliştirilen olumsuz bakış açısını çocuk edebiyatı eserlerinde de görmek mümkündür (Gürdal Ünal, 2014).

Engelli bireylerin yaşadıkları olumsuzlukların, problemlerin Türk çocuk edebiyatında yer almasının tarihi yeni olduğu söylenemez. Ancak öznesi çocuk olan kitaplarda engelli bireylerle ilgili sorunların yer alması yakın bir tarihe işaret eder. Bu noktada çocukların farklı gelişimsel dönemlerdeki özellikleri esas alınarak kurgulanan çocuk kitapları aracılığıyla engelli bireylerin toplum tarafından algılanış şekilleri, eğitimi, iş gücüne doğrudan veya dolaylı katkıları, sosyal hayata dâhil edilmeleri, istismara maruz kalmaları ve toplum tarafından dışlanmaları artık konu edinmeye başlanmıştır. Engelliliğin farklı boyutlarıyla ele alındığı çocuk edebiyatlarından Sevim Ak'ın “Horoz Adam ve Korsanı, Can Göknil'in Kuyruksuz, Mine Soysal'ın Daralan, Ayla Çınaroğlu'nun Terzi Masalı gibi eserler örnek gösterilebilir. Bu eserlerde engelliliğin farklı boyutlarıyla ele alınıp işlendiği görülmektedir. Kemalettin Tuğcu ve Necati Tosuner'in bazı eserleri incelendiğinde engelli bireylerin acınılması gereken yardıma muhtaç karakter olarak, bir duygu sömürsü aracı haline getirilmesinin aksine bu yapıtlarda engelli bireylerin bireysel gayretleri, çevrenin desteğiyle mutlu olabilecekleri vurgulanmıştır (Yılmaz ve Yakar, 2018).

El (2022) “John Steinbeck’in Fareler ve İnsanlar” romanı ile Kemal Tahir’in Köyün Kamburu İsimli Romanlarının Engellilik Teması Üzerinden İncelenmesi” adlı çalışmasında iki farklı kültürün engellilik algısını romanlardaki engelli karakter üzerinden yansıtmıştır. Bu çalışmaya göre John Steinbeck’in “Fareler ve İnsanlar” romanında toplumsal algıda engellilik düzeltilmesi veya yok edilmesi gerektiği inancı hâkimdir. Kitapta engelli karakterlerin sağlık, eğitim, ekonomik destek gibi temel haklarının yok sayıldığı görülmektedir. Bu durumun engelli bireyi bir çıkmaza sürüklediği ve toplumun engelli bireye şans tanımadığı gerçeğini göze çarpmaktadır. Kemal Tahir “Köyün Kamburu” adlı eserinde ise başlarda engelli bireyler ötekileştirmeye ve aşağılanmaya maruz kalırken frengi nedeniyle akıl sağlığını yetirmiş bir engelli cinlenmiş denilerek öldürülmüştür. Köyün Kambur’unda engellilerin değişen konumu umut vaderken Fareler ve İnsanlar’ da engellerin bu şansı bile olmamıştır. Bu çalışma bize coğrafya farklı olsa da engelli bireylerin her yerde bir haksızlığa maruz kaldığı sadece haksızlık düzeylerinin farklı olduğunu göstermektedir.

Edebiyat yapıtları, çocuk okuru yaşamdaki gerçeklerle buluşturarak gerçek yaşama hazırlamaktadır. Gerçek yaşamda önyargılar ve kalıp yargılar, din, mezhep, dil, ırk, cinsiyet, kültürel farklılıklar ve engellilik gibi her türlü ötekileştirme, insan ve hayvan haklarına, adalete ters durumlar yaşamın istenmeyen gerçekleri arasındadır. Gerçek yaşamın bir parçası olan çocuklara, edebiyat ürünleri aracılığıyla bu tür tutum ve davranışları sergilemenin yol açacağı zararlar örtük bir şekilde sezinletilmelidir. Çocukların gerçek yaşamdaki sorunlarla mücadele edecek gücü bulabilmeleri bu tür duyarlı meselelerin işlendiği yazınsal nitelikli metinlerle karşılaştırılmaları gerekmektedir. Bu özellikleri yansıtan metinler, çocuğun farklı sorunları tanımasını sağlamakla birlikte bu karakterlerin sorunları nasıl çözüme kavuşturduklarını göstererek kurmaca bir deneyim kazanırlar. Bu tür metinlerle karşılaşan çocuk okurun hem farkındalık düzeyi artar ve daha bilinçli, duyarlı yetişkinler olma yolunda ilerlerler (Canan, 2021).

İletiler, çocuklara kazandırılmak istenen duyarlılığın oluşumuna kaynaklık eden önemli bir metin parçalarından biridir. Sever (2015)’ e göre yazarın bir eseri oluşturmasının nedeni çocuk okurla paylaşmak istediği duygu ve düşüncelerdir. Çocuklarda inşa edilmek istenen temel duyarlılık, onlara iletmek istenen asıl düşünceler olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle ileti, sanatçının konusunu işlemeye başlarken çocuk okura ulaştırmak için oluşturduğu, kelimelerle metnin dokusuna serpiştirdiği duygu ve düşünce ağıdır. Çocuğun gelişim özelliklerini dikkate alarak tasarımda bulunan yazar, yaşama ve insana dair bir iletiyi, görsel veya dilsel bir bütünlük içinde manaya dönüştürür. Yazarın ya da çizerin hayal ve düşünce gücüyle biçim verdiği bu mana ya da manalar metnin iletisini oluşturmaktadır.

Bir çocuk kitabının amacı öğreticilik değil insana özgü duyarlılık kazandırmaktır. Çocuk edebiyatı, anlamaya, sorgulamaya çalışan, duyumsayarak karar veren duyarlı bireylerin yetiştirilmesine öncelik verir. Bu nedenle çocuk edebiyatına yönelik yazmayı düşünen sanatçıların çocuklar için sorumluluk yüklemeleri gerekir. Sanatçının çocuğun zihninde ve kalbinde insanca duyarlılıklar ve düşünceler uyandırabilmesi, çocuğu bir bilinçlenme sürecine sokması çocuk edebiyatına yönelik anlamlı çabayı gösterir (Sever, 2021).

Gerçek yaşam edebiyatın önemli kaynaklarından biridir. Kurmaca yaşama yansıtılan gerçek yaşam, sadece iyi ve güzel yönleriyle ele alınmamalıdır. Gerçek yaşamın acı yönleri çocuğun gelişimsel özellikleri ve çocuk edebiyatı ilkeleri ölçüt alınarak yazılmalıdır. Bir çocuk için kabullenmesi, anlaşılması zor olan olay ya da durumlar, edebiyat yoluyla çocuk okura sunularak gerçekte yaşama zorunluluğu olmadan kurmaca bir ön deneyim fırsatı sunabilir (Şen, 2016).

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Feridun Oral'ın "Farklı Ama Aynı" adlı resimli çocuk edebiyatı yapıtının engellilik olgusunu nasıl ele aldığını tespit etmektir. Çalışmanın problem cümlesi "Feridun Oral'ın "Farklı Ama Aynı" adlı resimli çocuk kitabı engellilik olgusunu nasıl ele almıştır?" şeklinde açıklayabiliriz. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlara yanıt aranacaktır:

Feridun Oral'ın "Farklı Ama Aynı" adlı resimli çocuk kitabında;

1. Verilmek istenen iletiler nelerdir?
2. Karakter nasıl bir tutum ve davranış sergilemektedir?

Çalışmanın Yöntemi

Çalışma tasarlanırken nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Nitel araştırma, inceleme konusunu bütüncül ve öznel bakış açısıyla ele alan, detaylı bilgi ve derinlemesine tasvir fırsatı sunan, daha çok yorumlamaya dayalı bir yöntem olarak açıklayabiliriz (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Büyüköztürk ve diğerleri (2022)' ine göre nitel yöntem, araştırılmak istenen ilişki, etkinlik, durum, materyal ve olgunun detaylı betimlenmesidir. Özellikle karmaşık olay ve olgular tanımlanırken tercih edilen bir yöntemdir. Nitel bir çalışmada araştırmacı elde etmek istediği verilere doğrudan kaynağından ulaşır. Araştırmada

tümevarımsal bir yolla ilerleyen nitel araştırmacı, sonuçları sözel ifadelerle dile getirmeye özen gösterir.

Örneklem ve İnceleme Nesnesi

Bu çalışmanın inceleme nesnelere belirlemek için seçkisiz olmayan örneklem yöntemleri arasında gösterilen “amaçsal örneklem” kullanılmıştır. Amaçsal veya diğer adıyla amaçlı örneklem, araştırmanın temel amacı esas alınarak bilgi yönünden zengin olgu veya durumlarda tercih edilen daha derin bir çalışmanın yapılmasına olanak sağlayan örneklem türlerinden biridir. Belli kriterleri karşılayan ya da belli nitelikleri olan bir ya da daha fazla özel sayabileceğimiz durumlarda çalışmak isteyen araştırmacılar tarafından genelde tercih edilmektedir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2022). Bu incelemede de Feridun Oral’ın “*Farklı Ama Aynı*” adlı resimli çocuk kitabı bu araştırmanın inceleme nesnesini oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Çalışmanın verileri toplanırken nitel veri toplama araçlarından biri olan “doküman analizi” kullanılmıştır. Doküman analizi araştırma probleminin çözümüne ilişkin yazılı, basılı ve görsel materyallerin incelenmesini kapsayan bir veri toplama aracıdır. Doküman analizi, gözlem veya görüşme gibi veri toplama tekniklerinin kullanımına gerek kalmadan bilginin toplanmasına imkân sağladığı için zaman ve para açısından tasarruf sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Verilen çözümlemesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri özetlendiği sistematik yinelenen bir teknik olarak tanımlanır. Bir mesajın belli özelliklerinin objektif ve sistematik bir şekilde tanınmasına yönelik çıkarımların yapıldığı bir tekniktir. İçerik analizi metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemeye yönelik yapılır. Araştırmacılar, bu kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirler ve analiz ederek metindeki mesajla yönelik çıkarımlarda bulunurlar (Büyüköztürk ve diğerleri, 2022, s.258).

Bulgular

Feridun Oral’ın “Farklı Ama Aynı” adlı resimli çocuk kitabındaki iletiler

Feridun Oral’ın “Farklı Ama Aynı” adlı resimli çocuk kitabında engelli doğan bir keçi yavrusunun hikâyesi anlatılmaktadır. Bu keçi yavrusunun diğer keçilerden farklı olduğu şu cümlelerle ifade edilmiştir:

Bir ilkbahar akşamı çoban ve sürüsü mor tepeli dağdaki otlaklardan dönüyordu. Gün boyu otlayan sürü biraz yorulmuştu. Yamaçtaki zeytinlikte dinlenirken, dişi keçilerden biri yavrulamıştı. Simsiyah kulaklı çok sevimli bir oğlaktı bu. Ama sürüdeki diğer yavrulardan biraz farklı doğmuştu. Çoban, bacaklarındaki güçsüzlüğü hemen fark etti. Onu kucığına aldı. Ön bacakları tutmuyordu, bu haliyle yürümesi imkânsızdı (Farklı Ama Aynı, 2022, s.1-4).

Ön bacakları tutmadığı için diğer keçilerden farklı olduğuna değinilen engelli keçi yoluyla, bireylerin engelli doğabileceği iletisi, çocuk okura verilmek istenmiş olabilir. Ön ayakları tutmayan keçiyle özdeşim kurabilecek herhangi bir engelli birey kendileri gibi diğerlerinden farklı birilerinin varlığını görmesi yalnız olmadığı hissiyatı yaratabilir.

Engelli bireylerin yaşamı, çevrenin (aile, okul, arkadaş çevresi, devlet politikaları...) desteğiyle kolaylaşabilir. Çobanın keçiye yalnız bırakmaması, sürekli heybesinde taşıyıp gittiği yerlere götürmesi, sosyal bir varlık olarak hayata katılım sağlama imkânına erişmesine destek olması son derece önemlidir. Yapıtta çobanın keçinin yürümemesini dert edinmesi, diğer keçiler gibi yürüyebilmesi için yeni fikir üretmesi ve bu anlamlı çabanın keçide yarattığı mutluluk şu alıntıyla desteklenebilir:

Ertesi sabah çoban, sürü ağulda uyurken küçük oğlağı kucığına alıp avluya çıkardı. Ona ağaç dallarında değişik bir bisiklet yapmıştı. Oğlağı bisiklete bindirdi ve yavaşça arkasından itti. Küçük oğlak şaşkındı. Ne yapacağını bilmiyordu. Doğduğu günden beri ilk defa arka ayaklarının üzerinde duruyordu. Gövdesinin ağırlığını hissediyordu. Ama ne olup bittiğini tam anlayamıyordu. Çobanın yardımıyla çekinerek bir adım attı. Bir adım daha derken hareket etmeye başladı. Sevinçle meliyordu. Melemeleri öyle yüksekti ki, sesinden herkes uyanmıştı. Hemen annesinin yanına gitti. Kanatlanmış küçük bir kuş gibiydi. Artık yürüyebiliyordu (Farklı Ama Aynı, 2022, s.14-18).

Doğuştan ya da sonradan hastalık veya kaza sonucu başlayan engel durumu bireyleri acınılası, yardıma muhtaç, ya da uğursuz yapmaz. Engellilik hayatın gerçeklerinden biridir ve her birey bir engelli adayıdır. *Farklı ama aynı* yapıtında, ön bacakları tutmayan keçiye yönelik ne çobanın ne de sürüdeki diğer keçilerin olumsuz bir bakış açısı yansıtılmamıştır. Çobanın kucaklayıcı ve destekleyici tavrıyla keçi, arkadaşlarıyla eğlenebilmiş, sosyal hayata

katılım sağlamıştır. Keçi artık büyüdüğünde, çoban ona daha büyük bir bisiklet tasarlamıştı. Keçi sürüdeki diğer keçiler gibi yaşayabilmişti. İki yavru dünyaya getiren keçi anne de olabilmişti. Engeli kendi doğasına uygun yaşamasına engel olmamıştı. Bu noktada yazar, engelli bireylerin hayatlarını kolaylaştırdığımız sürece bizden farklı bir doğaya sahip olmadıklarını sezinletmeye çalışmış olabilir.

Bahar geldiğinde iki yavru dünyaya getirdi. Biri siyah diğeri beyazdı. Oradan oraya sıçrayıp zıplıyorlardı. Annelerinden farklı ama aynıydılar (Farklı Ama Aynı, 2022, s.26).

Feridun Oral'ın “Farklı Ama Aynı” adlı resimli çocuk kitabındaki karakter tutumları:

“Farklı ama aynı” adlı yapıtta ön ayakları tutmayan engelli bir keçinin hikâyesi anlatılmaktadır. Engelli keçinin diğerlerinden farklı olduğu için kendine yönelik olumsuz bir tutum geliştirmediğini görürüz. Çobana inatçı keçi taklidi yapması, beraber eğlenmeleri, iyimser ruh hali engel durumuyla barışık olduğunu gösterir.

Anlatıları somutlaştırmak için metinden şu kesit örnek gösterilebilir:

Çoban o günden sonra yürümeyen oğlağı heybesinde taşıdı. Hızla büyüyen yavrular otlakta koşup oynuyorlardı. Oğlağın yaptığı inatçı keçi taklidine gülüyor, birlikte çok eğleniyorlardı (Farklı Ama Aynı, 2022, s.8).

Küçük oğlağın arkadaşları gibi zıplayıp oynadığını hayal ettiği ve onlara bakıp hüznü bir tutum sergilediğini görmekteyiz. Kendiyle barışık olan küçük oğlak, yine de akranlarına bakıp onları gibi olmayı düşlemektedir:

Bazı günler, çoban onlara kaval çalıyordu. Küçük oğlak kavalın sesiyle hüzünleniyor, arkadaşları gibi sıçrayıp oynamayı, dağlarda, tepelerde koşmayı hayal ediyordu (Farklı Ama Aynı, 2022, s.10).

Çobanın tasarladığı bisiklet sayesinde yürüyebilen küçük oğlak hemen arkadaş grubuna katılmış, onlarla oynamıştır. Resimlerle desteklenen metne bakıldığında küçük oğlağın dışa dönük bir tutum sergilediğini görürüz:

O günden sonra oğlak, sürüsüyle birlikte dağlara tırmandı. Arkadaşlarıyla birlikte otladı, oynadı. Sürüye yeni katılan kuzuları, oğlakları, herkesi sırtında gezdirip dolaştırdı (Oral, 2022, s.20).

Geçmişten gündelik dile yansıyan engelli kavramı bireylere yönelik “yarım insan, özürlü, işe yaramaz” gibi ötekileştiren ifadeler toplumsal algının bir göstergesidir. Engelli

bireylerin, iş hayatına katkıda bulunması, üretebilmesi, para kazanabilmesi yani engeli dışında diğerleri gibi sosyal ve ekonomik hayata katkıda bulunabilmesi “işe yaramaz” algısının kırılmasında önemli bir rol oynar. Bu tema çerçevesinde öznesinin engelli bireyin olduğu kurgular, çocuk okurda istenilen engelli bilincinin oluşumuna zemin hazırlayabilir. Farklı Ama Aynı adlı resimli çocuk kitabında, engelli keçi, erkek bir keçiyi boynuzlarına dolanan sarmaşıktan kurtarmıştır. Engeli bir başkasına yardım etmesinde engel teşkil etmemiştir. Keçinin özgüvenle başkasına yardım etme tutumu sergilediğini görmekteyiz. Anlatılanları somutlaştırmak için kitaptan şu kesit örnek gösterilebilir:

Bir zaman sonra büyümüş genç bir keçi olmuştu. Çoban ona daha büyük bir bisiklet yapmıştı. Bir gün dağdaki yamaçta otlarken, erkek bir keçiyi boynuzlarına dolanan sarmaşıktan kurtardı. O günden sonra iki keçi arkadaş oldular, birlikte dolaşıp otladılar. Birbirlerinden hiç ayrılmadılar (Oral, 2022, s.21).

Sonuç ve Değerlendirme

“Farklı Ama Aynı” resimli çocuk edebiyatı yapıtı engellilik olgusu ışığında incelenmiş ve sonuç olarak engelli tasvir edilen küçük oğlak yavrusunun kendine yönelik olumlu bir bakış açısına sahip olduğu, sürüdeki diğer hayvanlardan farklı oluşunu kötümser yorumlamadığı görülmüştür. Bireyin olumlu benlik tutumu bu yönüyle belirgindir. Bu noktada engelli bireylere kendini olduğu kabul etmenin önemi sezdirilmiş olabilir.

Eserde ele alınması gereken konulardan biri de çobanın engelli hayvana karşı tutum ve davranışlarıdır. Kemalettin Tuğcu’ nun kitaplarında çoğunlukla rastladığımız engelli bireylere acıma hissini uyandıran, yardıma muhtaç, kadersiz tasvir edilen kahramanların çevresindeki bireyler tarafından ötekileştirilmesinin aksine çoban, keçinin yürüebilmesi için tasarımlarda bulunmuş, onu heybesinde taşımış ve birlikte şakalaşmışlardır. Çoban acıma güdüsüyle değil, küçük oğlağı yürütebilme, sürüye katabilme, arkadaşlarının arasına katmaya yönelik güdüyle hareket etmiştir.

İnceleme konusu olan eserde, engelli keçinin bisiklet yardımıyla yürüebilmesi ve sürüye katılıp arkadaşlarıyla oynaması karakterin sosyal ortama uyumlu ve dışa dönük bir tutum sergilediğini göstermektedir. Bununla birlikte engelli keçi engelli olmayan bir keçiyle yakın arkadaşlık kurduğundan ve birbirlerinden hiç ayrılmadıklarından bahsedilmiş. Engelli bireyler ile engelsiz bireyler yakın dostluklar kurabilirler. Bu ileti hem engelli bireylerin

engelli olmayan arkadaş gruplarına girme çekincesini yenmesine yardımcı olabilir hem de engelli bireylerin kabulünü kolaylaştırabilir.

Engelli bireyler gerçek hayatın dışında izole yaşam sürmemeli, hayatın içine katılarak engelleriyle var olmalılar. Farklılıklara karşı ön yargılarımız, kişileri sadece engelli olma özelliğiyle etiketlememiz ve toplumsal kalıplarımız engelli bireylerin kaliteli yaşam hakkını ve benlik saygısını zedeler. Engelli bireyleri toplumun dışında değil, toplumun içinde daha da görünür kılmak toplumsal görevlerimizden biridir. Bu bireyleri iş hayatında aktif kılacak, kaliteli yaşam standartlarını yükseltilecek devlet politikaları ve farklı bireyleri kabul edici bir algı, farklılıklarla bir arada yaşamamızı kolaylaştıracaktır. Toplum olarak algısal engellerimizin kırılması engelli bilinci gelişmiş, farkındalığı yüksek, yarının yetişkinleri bugünün çocuklarıyla mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Aslan, C. (2021). *Çocuk edebiyatı ve duyarlılık eğitimi*. (4.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. Çakmak, E. K. Algün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2022). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (32.Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- El, E. (2022). John Steinbeck'in Fareler ve İnsanlar romanı ile Kemal Tahir'in köyün kamburu isimli romanlarının engellilik teması üzerinden incelenmesi. *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30). 1138- 1155.
- Gürdal Ünal, A. (2014). Türk çocuk edebiyatı eserlerinden hareketle dil, ideoloji ve engellilik. *Türk Dili Dergisi*, 623-630.
- Oral, F. (2022). *Farklı ama aynı*. (2.Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık.
- Sever, S. (2015). *Çocuk edebiyatı ve okuma kültürü*. (2.Baskı), Ankara: Tudem Yayıncılık Sever, S. (2021). *Çocuk ve edebiyat* (11.Baskı), İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Şen, E. (2016). Çocuk edebiyatında bir yaşam gerçekliği olarak ölüm olgusu üzerine bir inceleme (Sevim Ak örneği). *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 14-23.

TDK, (2011). Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu

Yakar, Y. M. ve Yılmaz, O. (2018). Türk çocuk edebiyatı yapıtlarında sorun odaklı yaklaşım.
Çocuk ve Medeniyet Dergisi, 2(1). 29-42.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (12. Baskı).
Ankara: Seçkin Yayıncılık.

HERBERT GEORGE WELLS'İN ZAMAN MAKİNESİ KİTABININ ÇEVİRİSİNDE DEYİM VE GÜNLÜK DİL KULLANIMI: VENUTİ'NİN YERLİLEŞTİRME VE YABANCILAŞTIRMA STRATEJİSİNE GÖRE İNCELEMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatıma Zehra CEYLAN

Selçuk Üniversitesi, ceylanfatmazehra@gmail.com - 0009-0008-0259-6609

ÖZET

Kitap çevirisinde günlük dil kalıpları ve deyimlerin erek dile aktarımı, çeviri sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Günlük dil kalıpları ve deyimler, bir metnin anlam ve bütünlüğünü etkilemektedir. Çevirmen bu tür ifadelerin hedef dile aktarımında önemli bir konumdadır. Çeviri süresi boyunca, çevirmenin deneyimleri, kültürü ve metni algılama şekli, çeviri yaklaşımını etkilemektedir. Çevirmenlerin bu dilsel unsurlara yaklaşımları, metnin anlam ve üslubunu hedef dilde nasıl yansıttıklarını belirlemektedir.

Bu çalışmada bilimkurgu türünün önemli yapıtlarından olan Herbert George Wells'in "Zaman Makinesi" adlı eseri, araştırmanın merkezindedir. Eserdeki deyim ve günlük konuşma diline özgü ifadelerin kullanımı ve bu ifadelerin Türkçe diline nasıl aktarıldığı incelenmektedir. Türkçe çevirisi için, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından yayımlanan ve Celal Üster tarafından çevrilen metin, kaynak metinle karşılaştırılarak analiz edilmektedir.

Çalışma, Türkçe çevirideki deyimlerin ve günlük dil ifadelerinin Lawrence Venuti'nin yabancılaştırma ve yerleştirme kavramları doğrultusunda nasıl ele alındığını detaylı bir şekilde analiz etmeyi hedeflemektedir. Venuti'nin çeviri stratejisi, çevirmenin kaynak metnin yabancılığını koruma (yabancılaştırma) veya onu hedef kültürün dil ve normlarına uyarlama (yerleştirme) tercihlerinin, çeviri üzerindeki etkisinden bahsetmektedir. Araştırma, kültürel ifadelerin çeviri sürecinde nasıl yerleştirildiğini veya yabancılaştırıldığını incelemenin yanı sıra, bu ifadelerin erek metinde kazandığı anlam ve hedef okur kitlesine nasıl uyarlandığını da incelemektedir.

İngilizce kaynak metin ile Türkçe çevirisinde geçen deyimler ve günlük dil ifadelerinin karşılaştırmalı bir analizi yapılarak, çevirmenin yerleştirme ve yabancılaştırma stratejileri arasındaki tercihlerini ve bu tercihlerin çevirinin anlamı üzerindeki etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler : Zaman Makinesi, Kitap Çevirisi, Lawrence Venuti Yabancılaştırma ve Yerleştirme, Karşılaştırmalı Analiz, Çeviride Farklar

ZOLA’NIN KALEMİNDEN TERCÜMANIN DİLİNE: DEYİŞ KAYDIRMASI AÇISINDAN “NASIL ÖLÜNÜR” ÖYKÜSÜNÜN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Esmenur ELİK

Selçuk Üniversitesi, esmanurelik18@gmail.com - [0009-0009-4738-7314](tel:0009-0009-4738-7314)

ÖZET

Bu çalışma, Anton Popovič'in "deyiş kaydırması" teorisini temel alarak Emile Zola'nın “Nasıl Ölünür” adlı öyküsünün Türkçe çevirilerini analiz etmektedir. Popovič'in teorisine göre, çeviri sürecinde dilsel ve anlamsal kaymalar kaçınılmazdır ve bu kaymalar, metnin üslubu ve anlamında önemli değişikliklere neden olur. Araştırma, kaynak metin ve Türkçe çeviriler arasındaki dilsel, anlamsal ve kültürel farklılıkları ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, çevirmenlerin tercih ettikleri stratejiler çözümlenmekte ve çeviride meydana gelen kaymalar incelenmektedir.

Edebî çeviri eleştirisi alanında literatürde var olan boşlukları doldurma amacı taşıyan bu çalışma, çeviri sürecinde karşılaşılan kararları ve çeviri stratejilerinin nasıl devreye girdiğini açıklamaktadır. Aynı zamanda çevirmenlerin, Zola'nın üslubunu ve özgün metindeki duygusal tonlamaları nasıl aktardıklarını araştırarak, çeviri sürecindeki dilsel dönüşümlerin hedef dilde nasıl farklı algılandığını analiz eder. Çalışma, çeviri eleştirisi literatürüne teorik bir katkı sunarken, çeviri sürecine dair daha geniş bir anlayış kazandırmayı amaçlar.

Anahtar Kelimeler : Anton Popovič, Deyiş Kaydırması, Emile Zola, Çeviri Eleştirisi

تأثیر پذیری متقابل زبانی و ادبی کشورهای ایران و ترکیه

MUTUAL LINGUISTIC AND LITERARY INFLUENCE BETWEEN IRAN AND TURKEY

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe SOSAR,

Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, aysesosar@sakarya.edu.tr -
ORCID ID: 0000-0003-4288-0459

چکیده

ترکان به عنوان یکی از مهمترین حلقه های زنجیره تمدن اسلامی با کشور ایران که یکی از سازندگان و پدید آورندگان اصلی این فرهنگ بوده اند، سالیان طولانی در کنار هم زیسته، روابط آنان چه از نظر سیاسی و اجتماعی چه از نظر تبادل فرهنگ، زبان و ادبیات تغییراتی در جامعه آنها و جهان اسلام پدید آورده است. ترکها از بدو ورود به قلمرو ایران با فرهنگ ایرانی و زبان فارسی آشنا شده و در پی این آشنایی شایسته آن گشتند. به گونه ای که پس از اندک زمانی با تسلط به زبان فارسی آن را در بیان احساسات، عواطف و تفکرات خود به کار گرفته تا اواخر دوره عثمانی عمده آثار خود را با این زبان سرودند و نگاشتند. تأثیر عمیق ادبیات فارسی بر ادبیات ترکی موضوعی است انکار ناپذیر که همگان در آن اتفاق نظر دارند؛ ولی از آنجایی که اثر پذیری و اثر گذاری فرهنگ ملل یک سویه نمی تواند باشد؛ بلکه دو سویه و متقابل است ادبیات فارسی نیز با توجه به عواملی گوناگون تاریخی به ویژه در دوره مدرن از اندیشه، هنر و ادبیات ترکان اثر پذیرفته است. از این نقطه نظر این تحقیق می کوشد چگونگی و میزان تأثیر پذیری ادبیات این دو کشور را با توجه به تعامل تاریخی و فرهنگی آنها در دو حوزه قالب و محتوا که دو عنصر اصلی تحقیقات ادبی است مورد بررسی قرار دهد. **واژگان کلیدی:** ادبیات فارسی، ادبیات ترکی، روابط ایرانی، تأثیر گذاری.

ABSTRACT

Turks, as one of the essential components of the Islamic civilization, have a long history of coexistence with Iranians, who played a significant role in shaping this culture. Over the years, their interactions, both politically and socially, as well as in terms of cultural and literary exchanges, have led to changes in their societies and the broader Islamic world. Turks, upon entering Iranian territory, became familiar with Iranian culture and the Persian language, eventually adopting and using it to express their emotions, sentiments, and thoughts. This linguistic affinity persisted, and up until the end of the Ottoman period, the majority of their literary works were composed in Persian. Given that cultural influence is reciprocal, Persian literature has also been influenced by various historical factors, particularly during the modern era, from Turkish language and literature. This research aims to examine the mutual influence of literature in both countries, considering their historical and cultural interactions in the realms of form and content, the two fundamental elements of literary studies.

Keywords: Iranian Literature, Turkish Literature, Literary Interaction, Influence.

مقدمه

زبان به عنوان مهمترین ابزار و وسیله بر قراری ارتباط، یک پدیده اجتماعی زنده و پویاست و همانند سایر پدیده های اجتماعی بر اثر عوامل گوناگون متحول و متغیر می گردد. عوامل مؤثر تغییر و تحولات یک زبان ممکن است داخلی باشد و یا خارجی. با صرف نظر از عوامل داخلی که بحث آن در این مبحث نمی گنجد؛ مهاجرتها، مسافرتها، جنگها و روابط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ملل با یکدیگر از جمله مهمترین عوامل خارجی تغییر و تحول زبان ها به حساب می آید (Guneymi Hilal, 1378:143,149). همه زبانهای جهانی که دارای ویژگی های علمی، هنری و ادبی هستند از جهات مختلف بر یکدیگر تأثیر گذاشته و از هم دیگر تأثیر می پذیرند. تأثیر زبانها بر یکدیگر امری است عادی و طبیعی. زبانی که با زبانهای دیگر در ارتباط نباشد و داد و ستدی انجام نداده باشد، نمی تواند مراحل رشد را پشت سر گذاشته و راه ترقی را بییابد.

در باره داد و ستد زبانها دیدگاه های متفاوتی ارائه شده است. برخی اعتقاد دارند که آمیزش زبانها با یکدیگر و وجود واژه های بیگانه در یک زبان، باعث از بین رفتن اصالت زبان شده، آسیب و خللی در آن ایجاد می کند : "زبان در اثر ارتباط با زبانهای دیگر چیزهایی داخل آن خواهد شد که آن را از خلوص خواهد انداخت. ضایعه فاسد شدن و تغییر آن دو (خط و گفتار) ضایعه و تغییر در فرهنگ یک ملت را به دنبال خواهد داشت. از جهتی دیگر زبان ابزار مهم انتقال فرهنگ بیگانه است و از همین منظر نیز گاهی فرهنگ ملتی مورد تهدید قرار می گیرد" (Tal, 1373: 83). برخی نیز بر آنند که در آمیختگی زبانها نه تنها کوچکترین آسیبی به آنها نرسانده بلکه موجب استحکام و انسجام عناصر بومی و ملی می شود: "همه زبانهای زنده ملت های متمدن در آمیخته با لغت های دیگران است. این مبادله نه تنها عیب و کاستی به شمار نمی رود بلکه حسن و امتیاز برای هر زبانی و عامل پیشرفت و تکامل و زایندهگی زبانهاست. زبان خالصی که در آن هیچ لغت بیگانه نباشد از آن قبایل عقب مانده و وحشی است، نه ملت های پیشرفته و متمدن" (Rai, 1386:180).

مللی که در یک مقطع زمانی با یکدیگر زیسته و فرهنگ، دین و زبان نزدیک و همگون داشته اند، دارای اشتراکات زبانی و ادبی هستند که بر اثر تأثیر و تأثر فرهنگ آنان بر یکدیگر به وجود آمده است. در تاریخ ادبیات ملل این موضوع، بسیار مهم است به اندازه ای که موجب پدید آمدن یک رشته مستقل علمی موسوم به «ادبیات تطبیقی» گشته است. ادبیات تطبیقی، "بررسی ادبیات ملی (یا قومی) با توجه به روابط تاریخی آن با ادبیات ملت های دیگر و اثر گذاری آنها بر یکدیگر و همچنین بررسی این که ادبیات ملتی (یا قومی) چه چیزهایی را از ادبیات ملت های دیگر به وام گرفته و چه چیزهایی را به آنها بخشیده است" (Taha, 1383:25).

ترکان به عنوان یکی از مهمترین حلقه های زنجیره تمدن اسلامی با ایرانیان که از سازندگان اصلی این فرهنگ بوده اند؛ سالیان متمادی در کنار هم زیسته، روابط بین آنان چه از نظر سیاسی، اجتماعی و فرهنگی چه از نظر تبادل زبان و ادبیات، تغییراتی در جامعه آنها و جهان اسلام پدید آورده است. ترکها از بدو ورود به قلمرو ایران با فرهنگ ایرانی و زبان فارسی آشنا شده و در پی این آشنایی شیفته آن گشتند. به گونه ای که پس از تسلط به زبان فارسی آن را در بیان احساسات، عواطف و تفکرات خود به کار گرفته، تا اواخر دوره عثمانی عمده آثار خود را با این زبان سرودند و نگاشتند. ترک ها همان گونه که دین اسلام و فرهنگ اسلامی را از طریق ایرانیان گرفتند هنر و ادبیات را نیز از آنان اخذ کرده شعرا و ادبا و هنرمندان ایرانی را صد ها سال سرمشق و الگوی کار خود قرار دادند. شاعران ترک به گونه ای تحت تأثیر ادبیات فارسی بودند که بسیاری از آنان علاوه بر دیوان ترکی یک دیوان فارسی نیز ترتیب می دادند و خود را با شعرای ایرانی همسنگ می دانسته و با آنان مقایسه می کردند.

البته لازم به ذکر است که اثر پذیری و اثر گذاری فرهنگها بر یکدیگر نمی تواند یک سویه باشد بلکه دو سویه و متقابل است. بدین معنا که هر ملتی در نتیجه داد و ستد علمی، فکری و فرهنگی، همانگونه که اثر می گذارند اثر هم می پذیرند. در این میان ادب و فرهنگ ایرانی نیز با توجه به عواملی جدیدی که در دوره مدرن به وجود آمد از ادبیات ترک اثر پذیرفته، شعرا و ادبا ترک را به عنوان الگو و مدل مناسب فرا روی شعرا و نویسندگان ایرانی قرار داده است که در سطور آتی ارزیابی و تبیین خواهد شد. باید متذکر شد که بررسی تأثیر و نفوذ ادبیات ایران و ترکیه بر یکدیگر و یافتن پیوندهای آن، موضوعی است بسیار وسیع که بی شک نمی تواند در مجال این تحقیق بگنجد؛ اما با نگاه اجمالی و مختصر می توان زمینه های این تأثیر و تأثر را در دو حوزه قالب و محتوا که دو عنصر اصلی تحقیقات ادبی است، مورد بررسی و ارزیابی قرار داد.

در باره پیشینه تحقیق باید گفت که از سوی محققان و پژوهشگران هر دو کشور تا کنون تحقیقات زیادی صورت گرفته کتابها، مقاله ها و پایان نامه های فراوانی نوشته شده است که مورد استفاده نگارنده در این جستار نیز بوده است. با صرف نظر از نام بردن همه این آثار ارزشمندی که فهرست طولانی ای را در بر خواهد گرفت؛ آنچه در روند این تحقیق بدان دست یافتیم و ذکرش در اینجا ضروری می نماید، قلت تحقیقات مقایسه ای مبسوط و مستقل در زمینه آثار متعلق به دوره معاصر این دو کشور است. در حالی که آثار تولید شده در این برهه از تاریخ ادبی این کشورها ظرفیت بسار بالایی انجام تحقیقات متنوع مقایسه ای و تطبیقی را دارا می باشد که توجه و عنایت هر چه بیشتر علاقه مندان و محققان این حوزه را می طلبد.

1. اثر پذیری ادبیات ترکی از زبان و ادبیات فارسی

تمدن بزرگ اسلامی با مشارکت و همبستگی ملل مختلف به وجود آمده است. در این تمدن عظیم در تمام عرصه ها از جمله ادبیات، یک وحدت و انسجام خاص وجود دارد که چه از نظر انواع ادبی و ساختار بیرونی- درونی و چه از نظر شیوه و نحوه بیان از یک سری اصول و قواعد مشترک پیروی شده است. غالبترین و رایج ترین نوع ادبی در فرهنگ مشترک اسلامی، بی تردید قالب شعر است. اصولاً در ادبیات ملل مسلمان مفهوم شعر نخستین و مهمترین مفهومی است که از ادبیات استنباط می شود. از آنجا که شعر، نوع غالب ادبی ملل مسلمان از جمله جامعه ترکان است (Korkmaz,2009:51). اثر گذاری ادبیات فارسی در ادبیات ترک مسلماً در این زمینه بیشتر و ملموس تر از نثر بوده است.

جریانهای اصلی ادبیات ترکیه از اواخر قرن سیزدهم یعنی ایام تشکیل امپراتوری عثمانی تا قرن نوزدهم میلادی عبارت از: *ادبیات دیوانی*، *ادبیات مذهبی یا تکه* و *ادبیات عامیانه و بومی* است که در بین آنها *ادبیات دیوانی* با توجه به اثر پذیری عمیق از زبان و ادبیات فارسی از جهات مختلف در خور بحث و بررسی است. ادبیات دیوانی (درباری) در قرن یازدهم میلادی با اسلام آوردن ترکان در ماوراءالنهر آغاز و بعد از پشت سر گذاشتن دوره تکوین و تکامل در آناتولی، سرانجام در اواسط قرن نوزدهم خاتمه یافته است. ادبیات دیوانی به دلیل این که پس از اسلام و تحت تأثیر ادبیات عربی و فارسی به وجود آمده است، *ادبیات دوره اسلامی* و برای این که مخاطبان اصلی آن طبقه خاص و برتر جامعه از جمله نخبگان و روشنفکران و درباریان بوده *ادبیات اشرافی* نیز نامیده شده است.

شعرا و نویسندگان ادبیات دیوانی توجه و افری به آثار منظوم و منثور ادبیات فارسی داشته و با بهره گیری، الگو برداری و اخذ مضامین و موضوعات از آنها با ذوق و قریحه ذاتی خود آثار ناب و ارزشمندی به وجود آورده اند. انس و الفت مداوم شاعران و ادیبان ترک با شاهکارهای ادب ایرانی و عشق سرشارشان به شعر فارسی سبب گردید که همان تشبیهات، کنایات و استعارات را در شعر خود به کار ببرند (Doğan,2005:75) که جزو سنن شعر گذشته فارسی بوده است. تلمیحات و اشاراتی که در شعر ترکی به نامهای شخصیت های تاریخی و اساطیری و قهرمانان افسانه ای می شود، چنان است که گویی شعر از فارسی ترجمه شده و اصل آن در ایران سروده شده است (Kabaklı,2007:9).

زبان در ادبیات دیوانی ترک از اختلاط و امتزاج سه زبان، ترکی، عربی و فارسی تشکیل شده است که اصطلاحاً به ترکی عثمانی معروف است. آمیختگی سه زبان مذکور به درجه ای است که گاهی واژه های فارسی و عربی بر ترکی غلبه می کند. در این میان شعرا و نویسندگان ترک در بیشتر مواقع زبان فارسی را برای رساندن مقصود و مراد خود به کار گرفته اند. در نمونه های زیر به واژه های فارسی اشاره می گردد.

ابیاتی از غزل بهار «باقی» پر آوازه ترین شاعر قرن شانزدهم م. ترک:

Saki zaman-1 ayş-1 mey- i hoş güvardır

Birkaç piyale nüş edelüm nev bahardır

Buy- i nesim- i reng- i gül- i revnak- 1 bahar

Asar-1 fazl-1 rahmet- i Perverdigardır

Gafil geçürme ömrü bu dem künc- i gamde

Menzil kenar- 1 bağ-1 leb- i cuybardır

معنی فارسی: ساقیا! وقت عیش و می خوشگوار است/ چند پیاله نوش کنیم فصل نوبهار است/ بوی نسیم و رنگ گل و رونق بهار/ آثار فضل رحمت پروردگار است/ عمر را این دم در کنج غم با غفلت نگذار/ منزلگاه کنار باغ و لب جویبار است

همان گونه که ملاحظه می شود از واژه های به کار رفته در ابیات فوق فقط پنج واژه ترکی می باشد و بقیه واژه هایی که زیر آنها خط کشیده شده؛ واژه های متشکل از عربی و فارسی است که تعداد واژه های فارسی به مراتب بیشتر از عربی است. این امر باعث شده است که برخی از مستشرقان و محققان ترک، ادبیات دیوانی را اقتباس محض از ادبیات فارسی دانسته، شعرا و نویسندگان این دوره را هم متهم به تقلید کورکورانه از آن و موجب آسیب و تضعیف زبان ترکی کنند. (Kabaklı, 2007:75) این دسته از افراد حتی پا را چنان فراتر گذاشته اند که به دلیل تأثیر پذیری عمیق از عناصر بیگانه به ویژه فارسی، ادبیات دیوانی را در حوزه فرهنگ و ادب ملی و بومی نگنجانده اند- 233: Kahraman, 2016 (372). بدیهی است که چنین تصویری بسیار نادرست و دور از انصاف است. زیرا ادبیات دیوانی با قدمت هشت صد سال عالی ترین و پر بار ترین دوره ادبیات اسلامی- ترک به شمار می رود (Mazıoğlu, 1997:84).

با توجه به موارد فوق می توان ادبیات دیوانی را یکی از مهمترین مشترکات ادبی ایرانیان و ترکان به حساب آورد. البته با توجه به ارتباط دیرینه دو ملت باید مشترکات ادبی آنان را در ادوار قدیمی تر جستجو کرد که در این میان مهمترین دوره چنان که قبلاً هم ذکر گردید آغاز دوره اسلامی است. چون تحقیقات انجام گرفته در حوزه ادبیات ترک نشان داده است که در آثار ادبی متعلق به دوره قبل از اسلام عناصر بیگانه از جمله زبان فارسی بسیار کم و به ندرت یافت می شود. در حالی که هر چه از زمان آشنایی ترکان با اسلام و ایرانیان می گذرد ورود و ظهور این عناصر به طور چشمگیر افزایش می یابد. چرا که ترکان با اسلام آوردن، تمام نهادهای ایجاد شده توسط تمدن اسلامی را پذیرفته و قوانین ایجاد شده توسط این تمدن را در اعمال مربوط به زندگی اجتماعی - فرهنگی خود به کار گرفتند و در نتیجه طبیعی آن، دروس عربی و فارسی در مؤسسات آموزشی شروع شد و ادبیاتی به خصوصی تحت تأثیر زبان فارسی شکل گرفت (Yekbaş, 2009: 1141-42).

تمام آثار پدید آمده از دوره اسلامی تا انقراض دولت عثمانی چه از نظر زبان و قالب چه از نظر معنا و محتوا تحت تأثیر زبان و ادب فارسی شکل گرفته است. قوتادگو بیلیگ (۱۰۶۹ م.) نخستین اثر تألیف شده در دوره اسلامی ترک، نماینگر این نوع اثر پذیری است. قوتادگو بیلیگ اثری است منظوم که در قالب مثنوی و با وزن شاهنامه (فعولن فعولن فعولن) سروده شده است. باید خاطر نشان ساخت که وزن شاهنامه اولین وزن استعمال شده از اوزان عروضی در شعر ترکی می باشد. در این راستا سراینده قوتادگو بیلیگ نیز اولین کسی است که این وزن را در زبان و ادبیات ترک به کار برده است. این امر جایگاه شاهنامه و تأثیر عمیق آن را در ادبیات ترک به خوبی نمایان می سازد. با این که اثر مورد بحث بیرون از حوزه ایران و با اهتمام زیاد سراینده اش که کوشیده است زبان ترکی سره و خالص را به کار گیرد ولی نتوانسته است از سیطره زبان فارسی به دور باشد. هر چند تعداد واژه های فارسی در اوایل اثر به طور چشمگیر اندک است ولی در اواخر آن ناگزیر به خصوص به خاطر مشکلی که در وزن داشته، روی به استفاده واژه ها فارسی می آورد (Kabaklı, 2006:24).

در *عنبه الحقایق* که بعد از قوتادگو بیلیگ و با همان قالب و وزن شاهنامه سروده شده است تعداد واژه های فارسی به طور چشمگیر نمایان است. از نظر محتوا بین دو اثر مذکور و شاهنامه شباهتی چندانی وجود ندارد. این آثار مثل تمام آثار اولیه ادبیات ترک جنبه دینی و اخلاقی دارند و بیش از آنکه زندگی گذشته ترکها را منعکس نمایند انعکاسی از آیین جدید آنهاست؛ ولی از نظر اندیشه و تفکر غالب می توان بین آنها وجه شباهتی یافت. چرا که سرایندهگان آثار مذکور همانند سراینده شاهنامه با اهداف عالی جهت تلطیف و ترویج روح قومی و احیای فرهنگ ملی دست به قلم زده اند (Köprülü, 1981:161).

باید اذعان نمود که گذشته از تأثیر سطحی و صوری، تأثیر عمیق و اساسی شاهنامه در ادبیات ترک نفوذ فکری و معنوی آن است. به این معنی که قهرمانان و شخصیت های شاهنامه مثل فریدون، رستم، زال، کیخسرو، ایرج و اسفندیار نمونه های قهرمانی و با صفات و ویژگی های والای انسانی وارد ادبیات ترک شده اند و ادبیات ترک بدین صورت از شاهنامه نیرو گرفته است. به طوری که در بسیاری از قصیده ها شاعران، ممدوح خود را به یک یا چند قهرمان شاهنامه تشبیه کرده اند. از طرف دیگر به همین نسبت که شاهنامه در بین روشنفکران رواج داشته مورد علاقه عامه مردم نیز بوده است. مثلاً داستانهای رستم و سهراب، متناسب با فکر و فرهنگ ترکان روایت شده و به همین جهت هم کتابهای زیادی در این زمینه به نگارش در آمده است. می توان گفت که قهرمانان شاهنامه صد سال هم در ذهن روشنفکران هم در قلبهای عامه مردم بی سواد زیسته و روح آنها را غنی تر ساخته است. تأثیر شاهنامه چنان بوده است که عارف، شاهنامه نویس دربار قرن شانزدهم به منظور نشان دادن عظمت و تمجید سلاطین عثمانی از شاهنامه فردوسی که در

تمجید شاهان ایرانی است، اقتباس نموده و اثری با عنوان *شاهنامه آل عثمان* به وجود آورده است؛ (Riyahi,1369:56).
Eryilmaz,2014:120-154)

نکته جالب توجه نحوه برخورد سلاطین عثمانی به فارسی و فارسی گویان است که آنها همانند اسلاف خود یعنی سلاطین سلجوقی از زبان فارسی به عنوان زبان فرهنگ و ادب استقبال کرده و آن را نه تنها در آثار ادبی بلکه در مکاتبات رسمی و درباری نیز استفاده می کردند. از بین ۳۶ تن از سلاطین عثمانی تعداد زیادی از آنها به فارسی شعر می سروده و دیوان فارسی ترتیب داده اند. در این راستا از استقبال ویژه سلاطین به شعرای ایرانی نیز سخن باید برد که موجب ناراحتی و آزردن خاطر شدن شعرا و ادیبای ترک گشته است. رغبت به شعرای ایرانی چنان بوده است که روایت شده است، برخی از شعرای این دوره برای کسب شأن و منزلت، خود را به عنوان شاعر ایرانی معرفی کرده و بعد از مدتی با علنی شدن حقیقت از دربار رانده شده اند (Akçay,2020:154) که بسیار تأمل بر انگیز است.

زبان ترکی در آغاز به دلیل ویژگی های ساختار زبانی با اوزان عربی قابل تطبیق نبود. عدم هجای بلند در زبان ترکی و کثرت هجاهای کوتاه در آن، یکی از علل این امر بود. در واقع زبانهایی که دارای هجای بلند هستند یک موسیقی و آهنگ کلامی طبیعی دارند که زبان ترکی فاقد آن بوده است. هر چند در ادبیات شفاهی ترکان قدیم استفاده از سازهای مختلف هنگام سرودن شعر با توجه به هجاهای آن زبان یک ریتم و آهنگ طبیعی در آن به وجود می آورد ولی این آهنگ و ریتم بر قاعده ای استوار نبود و هیچ گونه شباهتی با اوزان عروضی نداشت. در مقابل زبان فارسی به عنوان یک زبان آهنگین از قدیم دارای وزن (هجایی) مشخص بود و نه تنها زمینه تطبیق با عروض را دارا بود، بعضی از وزنه های آن نیز با وزن عروضی شباهت داشت. شعرای ایرانی با آشنایی و بهره گیری از اوزان عروضی عربی به این اوزان تحول بخشیده و مطابق با ساختار زبانی خود برخی از آنها را کنار گذاشته و برخی اوزان جدید را نیز خود به وجود آوردند. ترکان در تطبیق اوزان عروضی به زبان خود به غیر از استفاده مستقیم از واژه های فارسی از قوانین آن نیز به ویژه تبدیل هجای کوتاه به هجای بلند که *ماله/ماله* (imale) نام دارد، استفاده کردند و از این طریق به واژه های ترکی ویژگی و قابلیت تطبیق با اوزان عروض بخشیدند (Pala,2014:107,112). در اشعار نخستین ترک به خاطر اماله های زیاد در ساختار کلمه ها تغییری ایجاد شده و اشعاری چندان خوب از نظر آهنگ و موسیقی سروده نشده است ولی با مرور زمان با ورود کلمه های فارسی و عربی و قوانین زبانی آنها در زبان ترکی، این مطابقت امکان پذیرفته و اشعار ناب و ارزشمندی سروده شده است.

در شعر گذشته عثمانی انواع قالبها شعری هم همانهایی است که در شعر فارسی است. قصیده، غزل، قطعه، رباعی، ترجیع بند، مثنوی و انواع وزنها و قافیه ها همانهایی است که در عروض و قافیه فارسی است. صنایع بدیعی باز عیناً همانهاست که در بدیع فارسی است (Riyahi,1369:226). در بین قالبهای متداول ادبیات ترک دوره اسلامی قصیده، غزل، مثنوی، رباعی، تیوق و شارق معروفتر و رایجتر از قالبهای دیگر است که از این قالبها قصیده و غزل از ادبیات عرب؛ مثنوی و رباعی از ادبیات فارسی گرفته شده؛ تیوق و شارق هم قالبهای بودند که ابتکار خود شاعران ترک و مختص ادبیات آنان بود.

از قالبهای مشترک ادبیات اسلامی، قصیده اولین قالب شعری است که در ادبیات فارسی بعد از اسلام به تقلید از ادبیات عرب به وجود آمده است. شعرای قصیده سرای فارسی زبان در آثار نخستین خود از قصاید عرب تقلید کرده و با قریحه و استعداد هنری خود آن را به درجه اعلی رساندند. بهترین نمونه های این نوع را شعرای ایرانی در اوایل قرن چهارم تا اواخر قرن ششم ارائه داده اند. رودکی، عنصری، منوچهری، فرخی، عسجدی، خاقانی و انوری معروفترین قصیده سرایان این دوره هستند که بررسی اشعار آنها تأمل آنان را در اشکال و قوالب شعر عربی نشان می دهد (Şemisa,1380:266). در ادبیات دیوانی ترک نیز احمد پاشا، نجاتی، باقی، نفعی و ندیم از معروفترین قصیده سرایان ترک به حساب می آیند.

از شعرای فوق الذکر به عنوان مثال می توان به نفعی نظری افکند که وی یکی از مشاهیر ادبیات دیوانی در نیمه اول قرن هفدهم میلادی و از سرایندهگان طراز اول قصیده در ادبیات ترک است. نفعی، زیر سیطره فرهنگ و ادب ترکی-فارسی پرورش یافته است که اشعار وی نشانگر اطلاعات کافی وافی او از ادب و هنر فارسی است. این شاعر نام آور همانند شعرای دیگر ترک با توجه به جایگاه و منزلت هنری شعرای ایرانی بسیار کوشیده است با آنها برابری کند. قدرت شگفت آور او در سخنوری موجب خود برتر بینی او شده و در بیشتر مواقع قریحه و ذوق و نیروی خلاق طبع خود را

برتر و بالا تر از شعرای ایرانی-حتی حافظ- دانسته است. وی از شعرای ایرانی تنها خاقانی را همسنگ خود دانسته و خود را مانند خاقانی پادشاه یگانه اقلیم سخن معرفی کرده است (Banarlı,2004:1/657).

غزل در ادبیات کلاسیک شرق به ویژه در ادبیات فارسی و ترک به عنوان پر طرفدار ترین و رایجترین قالب شعر در همه اعصار مورد توجه قرار گرفته است. غزل هر چند در ادبیات عرب نیز نمونه های خوبی عرضه کرده؛ ولی دوره تکامل و شکوفایی خود را در ادبیات فارسی گذرانده است. بعضی ها بر آنند که غزل در ادبیات فارسی از دیرباز وجود داشت، رودکی و شعرای دیگر اشعاری در قالب غزل سروده بودند (Şafak,1341:47; Furuzanfer,1383:89). با این حال در دوره های بعدی است که این قالب گسترش پیدا کرده و نمونه های عالی خود را عرضه داده است. موفقیت شعرا در این زمینه موجب پدید آمدن مکتبهای مختلف غزل شد که مهمترین آن مکتب حافظ است و اما در ادبیات ترک غزل با خواجه دهانی شروع و با فضولی، نوائی، باقی، احمدی و بسیاری دیگر ادامه پیدا کرد. استقبال و استعداد شعرای مذکور موجب پدید آمدن مکاتب خاص هر کدام شد که پیروان زیادی را به سوی خود جذب کردند. در بین غزل سرایان مذکور فضولی به عنوان شاعر بلند آوازه و چهره ممتاز جایگاه ویژه ای در ادبیات ترک حتی در ادبیات کل مشرق زمین دارد.

تفکر و جهان بینی شعرای ایرانی به خصوص مولوی، سعدی و حافظ در شکل گیری هنر شعرای ترک تأثیر بسزایی داشت. آثار شعرای مذکور در تاریخ ادبیات ترک اهمیتی ویژه ای دارد. از آنجا که قبل از تأسیس جمهوریت ترکیه و اندکی پس از آن برای آموزش زبان فارسی در مراکز رسمی و خصوصی در حوزه نثر گلستان سعدی و در حوزه نظم دیوان حافظ تدریس می شد (Yekbaş, 1141-42). تأثیر سبک سخن و تفکر حافظ در اشعار تمام شعرای دیوانی به طور واضح و روشن مشهود است که اینجا تنها به فضولی اشاره خواهد شد.

حافظ و فضولی با فاصله زمانی بیش از یک قرن و نیم از یکدیگر زندگی کرده اند. حافظ در نیمه دوم قرن چهاردهم میلادی و فضولی در نیمه اول قرن شانزدهم میلادی زندگی خود را سپری کردند. در اشعار هر دو شاعر تفاوت های ناشی از تمازج ذاتی، نژادی، نحوه زندگی، حوادث تاریخی و اجتماعی وجود دارد؛ ولی شباهت و قرابت تفکر، فلسفه و جهان بینی آنان آشنایی و تأمل فضولی را در هنر و اندیشه حافظ به اثبات می رساند. هر دو شاعر از مضامین و مفاهیم مشترک استفاده کرده و مضامین عالی و مفاهیم بسیار را در ابیات کوتاه گنجائیده اند- (Muşerref, 1380,208-49:237; Purnamdariyan,1376:48-49).

در اشعار فضولی همانند اشعار حافظ واژه هایی نظیر عشق، ساقی، می، میخانه، خرابات، پیر مغان و غیره هم در معنای واقعی هم در معنای مجازی (عرفانی) به کار رفته است. استفاده از این واژه ها در معنای مجازی (عرفانی) نوع فلسفه جدید به نام رند و رندیگری را در ادبیات فارسی به وجود آورده است که به عنوان سبک شعری رندانه در ادبیات فارسی مطرح است. این سبک بعد ها به ادبیات ترک نیز انتقال یافته است (Mazıoğlu,1997: 205).

فضولی به غیر از غزل در قالبهای مثنوی و قصیده نیز طبع آزمایی کرده و قریحه و ذوق بی چون و چرای خود را در همه این زمینه ها نشان داده است. در این میان مثنوی لیلی و مجنون وی یکی دیگر از شاهکارهای ادبیات ترک به حساب می آید که "به حق در بین کل لیلی و مجنون های سروده شده در دیار ترک، جایگاه ممتاز و والایی را از آن خود ساخته است. لیلی و مجنون فضولی انعکاس دهنده دست یافتن به کشف و شهود فلسفی و دراماتیک به نوعی عشق جهانی و عرفانی وی است که آن را از سایر لیلی و مجنون های سروده شده متمایز ساخته است" (Banarlı,2004:1/551). بی شک فضولی در سرودن آن از خمسه نظامی غافل نمانده است. اساساً مهارتی که نظامی در تنظیم و ترتیب منظومه های خود به کار برده، باعث شده است که به زودی آثار او مورد تقلید اکثر شاعران قرار گیرد. شمار کسانی از جمله شعرای ایرانی که آثار او را تقلید کرده اند بسیار است. نخستین و بزرگترین شاعری که به تقلید از نظامی در نظم پنج گنج همت گماشت، امیر خسرو دهلوی است و بعد از او از میان مقلدان بزرگ وی می توان خواجه، جامی، هاتقی، قاسمی، وحشی، عرفی، مکتبی، فیض فیاض، اشرف مراغی و آذر بیگدلی را نام برد که هر یک همه یا بعضی از مثنوی های او تقلید کرده اند (Sefa,1384:1/408). در ادبیات ترک نیز داستانهایی مانند لیلی و مجنون، خسرو و شیرین و یوسف و زلیخا به قلم هنرمندان بسیار مکرر سروده شده است. بسیاری از شعرای ترک همانند شعرای ایرانی، تحت تأثیر نظامی کوشیده اند خمسه ای نظیر خمسه او به وجود بیاورند. اغلب این شعرا در قرن چهاردهم و پانزدهم میلادی پرورش یافته اند که

احمدی با مثنوی های اسکندر نامه و جمشید و خورشید و شیخی با مثنوی های خرنامه و خسرو و شیرین از سرآمدان شعرای مثنوی سرای این دوره به شمار می رود.

شخصیت تاریخی و داستانه‌واره اسکندر یکی از موضوعات مشترک مثنوی های ادبیات مشرق زمین است که اسکندرنامه های فردوسی و نظامی مهمترین آنها است. نشانه های تأثیر این دو اثر در مثنوی اسکندر نامه احمدی نمایان است. خود او در مقدمه مثنوی جمشید و خورشید صریحاً بیان می دارد که در آن روش سلمان ساوجی و نظامی پیروی کرده است (Kudret, 1995:272).

تذکره نویسان ترک، شیخی را استاد مسلم مثنوی سرای و مثنوی خسرو و شیرین وی را در نوع خود بهترین دانسته اند که هیچ اثری نتوانسته است به پای شهرت و اعتبار آن برسد. شیخی در خلق آثارش ادبیات فارسی را با تمام ابعاد و جلوه هایش در نظر گرفته است. او نه تنها از قالب و مضمونهای شعر فارسی استفاده کرده؛ بلکه بعضی از ابیات را عیناً ترجمه و استفاده کرده است. او در اثر دیگر خود خرنامه که مثنوی کوچکی است در هجو از حکایتی موجود در زاد المسافرین امیر حسینی استفاده کرده است (Kudret, 1995:364).

از قرن چهاردهم تا قرن هجدهم میلادی موضوعات اصلی آثار پدید آمده را موضوعات اجتماعی، تواریخ، شهر آشوب ها، دین و اخلاق و ... تشکیل می دهد. مقارن همین سالها به تقلید از مثنوی های دیگر فارسی نظیر حدیقه الحقیقه حکیم سنایی، منطق الطیر شیخ عطار و به ویژه مثنوی مولانا، جریان دیگری تحت عنوان مثنوی های عرفانی به وجود آمد. گلشهری و عاشق پاشا از شعرای معروف و استادان مسلم عرفان و تصوف این دوره هستند. گلشهری تحت تأثیر منطق الطیر عطار اثری را به همین نام به زبان ترکی سرود که معروف به منطق الطیر گلشهری است. گلشهری اثر خود را بر اساس موضوع و طرح داستان منطق الطیر عطار طراحی و با استفاده از حکایاتی بر گرفته از مثنوی مولانا مزین ساخته است. خود گلشهری همانگونه که قبلاً هم اشاره گردید در جای جای آثارش صریحاً بیان کرده است که به روش شعرای بزرگ متصوفه ایرانی چون سنایی، عطار، مولانا و سعدی نظر داشته و خود را در حکم جانشینی آنها دانسته است.

غریبنامه، مثنوی معروف عاشق پاشا است که به منظور آموزش تصوف و طریقه درویشی برای آن دسته از کسانی که به زبان فارسی آشنایی یا تسلط نداشتند، سروده شده است. اثر، شامل یک مقدمه فارسی و ده باب است که در هر باب ده داستان نقل شده است. در غریبنامه نیز نشانه های بسیاری از تأثیر مثنوی مولانا و دیگر شعرای متصوفه نظیر سنایی و عطار به چشم می خورد. اساساً اغلب مثنوی های ادبیات کلاسیک ترک چه غنایی چه عرفانی به دلیل این که اکثراً ترجمه یا نظیره بوده اند از نظر موضوع و طرح رنگ و بوی مثنوی های فارسی را دارند (Kudret, 1995:197).

یکی دیگر از شعرای مثنوی سرای ترک که ذکرش ضروری می نماید، علی شیر نوایی است که وی به خاطر خدمات ارزنده و شایسته اش در پیشبرد زبان و ادبیات ترک همواره مورد توجه و ستایش قرار گرفته است. وی اولین کسی است که در ادبیات ترک به صورت سرودن پنج مثنوی، خمسه ای نظیر خمسه نظامی به وجود آورده و سپس با اضافه کردن یک مثنوی دیگر تعداد آن را به شش مثنوی رسانده است. مثنوی های نوایی عبارت است از؛ حیره الابرار، فرهاد و شیرین، لیلی و مجنون، سبعة سیاره، سد اسکندری و لسان الطیر که پنج مثنوی اول را در برابر خمسه نظامی و مثنوی آخر را نیز در برابر منطق الطیر عطار به صورت نظیره سروده است (Banarlı, 2004: 1/430).

در ادبیات دیوانی ترک نقش و تأثیر زبان فارسی در آثار منثور نیز قابل توجه است. آثار منثور این دوره همانند آثار منظوم، تحت تأثیر فرهنگ و ادب ایرانی- اسلامی شکل گرفته است. استفاده فراوان از واژه و ترکیبهای فارسی- عربی و قواعد زبانی آن، منجر به وجود آمدن نوع نثر مسجع در این دوره شده است. کتاب هشت بهشت ادریس بطلیسی که در مورد زندگی هشت تن از و با تقلید از آثار فارسی نگاشته شده است. به نظر محققان، مؤلف در انشای آن بسیار کوشیده است که سبک عظاملک جوینی را در تاریخ جهانگشا، شیوه و صاف را در تجزیة الامصار و تجزیة الاعصار و روش شرف الدین علی یزدی را در ظفرنامه پیروی کند (Miftah, Veli, 1374:261).

تضرع نامه سینان پاشا نمونه دیگر نثر مصنوع است که در بین آثار مصنوع ادبیات ترک دارای ارزش و اعتبار ویژه ای است. تضرع نامه اثری است عرفانی که موضوع آن نیایش و مناجات با خدا است. سینان پاشا اثر دیگری به نام تذکره الاولیاء نیز دارد که آن را به تقلید از تذکره الاولیاء عطار نوشته است.

با وجود چنین تأثیر پذیری با رخنه فرهنگ غرب در اواسط قرن نوزدهم میلادی در امپراطوری عثمانی و اجرای قوانین فرمان تنظیمات و اصلاحات، شیوه های جدید ادبیات غرب وارد ادبیات عثمانی شده معیارهای شرقی رفته رفته جای خود را به معیارهای غربی نهاد. در راستای اعلان جمهوریت و تشکیل ترکیه جدید زبان و ادبیات فارسی در این سرزمین به طور چشمگیر از رونق افتاد؛ اما هیچ وقت کاملاً از بین نرفت. الفاظ و ترکیبات فارسی همچنان مرسوم و متداول بود. بیشتر نویسندگان و سرایندگان ادبیات جدید ترک با آنکه مخالفت آشکار در رابطه با کاربرد این واژه ها داشتند و خواستار پاکسازی زبان ترکی از واژه و اصطلاحات بیگانه از جمله فارسی بودند؛ ولی در بیان احساسات و عواطف خود همچنان از این واژه ها استفاده می کردند. نمونه زیر از اشعار عبد الحق حامد تارهان (۱۸۵۲ - ۱۹۳۷ م.) است که وی به عنوان یکی از برجسته ترین شعرای دوره دوم تنظیمات، دیگرگونی بزرگی در ادبیات این دوره به وجود آورده است.

Acaba kim bu simin – ber

Kime aşık kime muğber

Tavrı pur – mani, heyeti sade

Ser – azade

Kim şu hasna - ı bi – hemta

Aceb kimdir

Afitab azim – i mağrib

O niçin olmamış garib

Sebep kimdir

Ne oturmuş tek – u tenha

Ne sevdada

Kimi bekler kenar - ı deryada

معنی بیت: کیست آیا این سیمین بر. عاشق کیست و از کی دلش شکسته. ظاهرش ساده است و رفتارش پر معنا. سرش آزاده. کیست آیا این زیبایی بی همتا. آفتاب شده عازم مغرب او چرا نشده است غارب. کیست مقصر آن. چرا نشسته است تنها و غریب. در کدامین سودا. به انتظار کیست در کنار دریا.

در شعر فوق واژه هایی که زیر آنها خط کشیده شده، شامل واژه های عربی و فارسی است که از آنها سیمین بر، پر، ساده، سر، آزاده، بی همتا، آفتاب، تنها و کنار دریا از واژه های فارسی می باشد. این امر، تأثیر و نفوذ زبان فارسی در زبان گویندگان ترک را به طور واضح نشان می دهد. چرا که شعر مذکور در دوره ای سروده شده است که تلاشهای جدی و وافر در زمینه پاکسازی زبان ترکی از واژه های فارسی (و عربی) انجام می گرفت.

2- اثر پذیری ادبیات فارسی از ادبیات ترکی

تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ترکان که از اواخر دوره عثمانی شروع و با تأسیس جمهوریت ترکیه گسترش پیدا کرد، تأثیر عمیق خود را در زمینه های مختلف به ویژه در عرصه فرهنگ و ادب آنان به جای گذاشت. تحولاتی که تحت تأثیر فرهنگ غرب، تمام شؤونات جامعه ترکان را دیگرگون ساخت و چهره ای دیگر بدان بخشید، چیزی نبود که مختص به جامعه آنان و محدود به آنها باشد؛ بلکه در اندک مدتی بنا بر اقتضا و نیازهای زمانه به کشورهای دیگر از

جمله ایران نیز سرایت کرد. با صرف نظر از چرایی و چگونگی به وجود آمدن این تحولات در کشورهای شرقی از جمله ترکیه و ایران، چیزی که با موضوع ما ارتباط دارد، موضوع سیر و روند تعاملات ادبی دو ملت در این دوره است. از آنجایی که تجدد گرایی خیلی قبل از ایران در جامعه ترکان شروع شده و راههای رفتنی را پیموده بود، برای جامعه ایرانی به عنوان الگو و مدل خوب به حساب می آمد. محیط مناسب فکری و فرهنگی کشور ترکیه موجب شد که تجدد گرایان و آزادی خواهان ایرانی به این کشور روی بیاورند. وجود ایرانیان ساکن در ترکیه که در انتقال فرهنگ جدید و حوادث نو به هموطنان خود نقش بسزایی داشتند و مهاجرت های روشنفکران ایرانی بدانجا، بخشی از عوامل آشنایی ایرانیان با فرهنگ غرب بود. شهر استانبول به عنوان مهمترین پل ارتباطی ایرانیان با غرب، محفل طرفداران تجدد و اهل قلم و اندیشه بود. این است که در جدید صحبت از تأثیر ادبیات ترک در ادبیات فارسی مطرح می شود (Kamşad, 1382:72). البته تجدد فکری و ادبی ایران در درجه اول تحت تأثیر غرب به خصوص کشور فرانسه به وجود آمده بود؛ ولی استفاده از تجارب ادبی ترکان که بیشتر و بیشتر از ایران دستخوش این تحولات شده بودند در شکل گیری آن بی تأثیر نبوده است.

نحوه تأثیر گذاری امپراتوری عثمانی بر نخبگان دوره مشروطه ایران از ابعاد مختلفی قابل بررسی است. " يك بعد آن مربوط رجال سیاسی و مذهبی دوران قاجار است که به نحوی از وضعیت داخلی امپراتوری عثمانی متأثر شده و در پی ایجاد اصلاح و تحول در ساخت سیاسی - اداری کشور بر آمدند بعد دیگر آن مربوط به فعالیت روشنفکران و بازرگانانی است که با حضور در امپراتوری عثمانی از آن تأثیر پذیرفته و برای ایجاد تحول در ایران از آن الهام می گرفتند. بعد سوم مربوط تأثیر گذاری مستقیم امپراتوری عثمانی در انقلاب مشروطه است و بعد چهارم مربوط به فعالیت روزنامه های ایرانی مقیم استانبول است" (Rencher, 1387:35-36).

همانگونه که ذکر گردید اقامت روشنفکران ایرانی به دلایل سیاسی- اجتماعی در استانبول، آشنایی آنان با ادبیات جدید عثمانی و تحقیق و تأمل در آثار متفکران ترک تأثیری مهمی در اندیشه و هنر تجدد طلبی آنان گذاشته است. میرزا آقا خان کرمانی به عنوان پر شورترین روشنفکر و آزادی خواه ایرانی نمونه بارز این نوع تأثیر پذیری است. "اقامت در استانبول، دست یابی به کتابخانه های غنی آن شهر، آشنایی با خاورشناسان اروپایی و نشست و برخاست با دانشمندان و روشنفکران عثمانی و نیز ایرانیانی پناه گرفته در آن سامان و... موجبات گشوده شدن دریچه های دانش و هنر جدید به روی میرزا آقا خان و توسعه دامنه آگاهی و گسترش و عمق یابی جهان بینی و تحول فکری او را فراهم آورد" (Reis Niya, 1374:2/534).

تقی زاده هم به عنوان یکی از جانبداران پرشور تجدد ادبی-اجتماعی و نخستین نظریه پرداز شعر نو نیمایی (Yahakki, 1379:30) در مقالات خود به تأثیر ادبیات عثمانی اشاره نموده و به بعضی از پیشروان اوایل مشروطه و بعد از مشروطه را که از کتب و مقاله های ترکی تأثیر پذیرفته اند، سخن به میان آورده است. وی در باره خود نیز چنین گفته است: " با عالم معارف و آداب ترکی عثمانی آشنا شدم و نه تنها کم و بیش کتب ترکی را می خواندم؛ بلکه به واسطه شور شدید سیاسی و آزادی خواهی که از همان اوان و مخصوصاً از سال ۱۳۱۶ قمری به این طرف داشتم به روزنامه های انقلابی مشروطه طلبان عثمانی که در پاریس و مصر منتشر می شد، دست می یافتم و خواندن آنها تأثیر خیلی زیادی در افکار من و روح من داشت. در پاییز سال 1322 ق. (اواخر سپتامبر 1904 م.) در اوان جنگ روس و ژاپن سفری به استانبول و سال بعد به بیروت و دمشق کردم. مدت قریب شش ماه که در استانبول بودم همه را به خواندن کتب ترکی (که از سالها پیش با آن آشنا شده بودم) گذراندم و اگرچه در آن زمان استبداد فوق العاده در مملکت عثمانی مستولی بود؛ من علاوه بر عده زیادی از کتب ادبی و ترجمه ترکی کتب فرنگی، کتب آزادی طلبان آن مملکت را نیز به طور بسیار مخفی به دست آورده و خواندم" (Reis Niya, 1374: 1/234).

بررسی ادبیات کشورهای ایران و ترکیه نشان می دهد که نهضت تنظیمات عثمانی و سالها پس از آن نهضت مشروطه در ایران روند مشابهی را طی نموده و منجر به تغییر و تحول اساسی در همه جنبه های زندگی از جمله ادبیات آنان هم از نظر شکل و هم از نظر محتوا به وجود آورده است. در پی این تغییر و تحولات هم در شعر و هم در نثر این دوره، گرایش به ساده نویسی رواج پیدا کرد. زبان از نظر واژگان و نحو دیگرگون شد. تعبییرات نغز ساده جای لغات های معلق بیگانه را گرفت (Riyahi, 1369: 255 ; Acudani, 1381:149). از نظر محتوا، مسایل و موضوعات سیاسی و اجتماعی وارد ادبیات شد. مفاهیمی مانند وطن، ملت، استقلال و آزادی بن مایه های اصلی ادبیات گشت که شاعران و نویسندگان به آنها می پرداختند. جدال بین کهنه و نو، شرق و غرب که در سالهای پیش آغاز گردیده بود شدت گرفت. یکی دیگر تغییرات مهمی که در ادبیات جدید ایران و ترکیه پدید آمد تحول و تنوعی است که در انواع نثر ملاحظه می

شود. به این معنی که در این دوره شاهد رشد و ترقی نثر و پدید آمدن گونه های ادبی نوینی مثل رمان، داستان کوتاه، نمایشنامه نویسی

و نقد نویسی هستیم. (Ruzbeh, 1392:11,12; Rahimiyan, 1387:1,17) و اما به عقیده بعضی محققان تأثیر پذیری اصلی در کار گویندگان و نویسندگان جوانی که در سالهای بعد از جنگ جهانی اول در استانبول به سر می برده اند، دیده می شود. عارف قزوینی، ابوالقاسم لاهوتی، عشقی، تقی رفعت، دهخدا و جعفر خامنه ای که پیشاهنگان ادبیات نوین هستند در زمره کسانی قرار دارند که چه از نظر زبان و فرم چه از نظر محتوا و اندیشه تحت تأثیر ادبیات عثمانی قرار گرفته و موجب اسلوبهای بیانی متفاوت، طرزهای تازه و انواع جدید شعر و نثر فارسی شده است (Sadri Niya, 1396:4). نمونه این تأثیر را می توان در ابیاتی زیر از شعر معروف دهخدا به نام مرغ سحر دید. این شعر از نظر وزن، آهنگ، موسیقی و نمادهای به کار رفته در آن همچنان عاطفه، حسرت و یاد دوستی که در لابلای ابیانش دیده می شود در همه زمانها تأثیر بسزا گذاشته است (İmami, 1390:26). گفته شده است که دهخدا این شعر را در فرم، سبک، وزن، ساختمان و حتی شماره مصراعها از رجائی زاده اکرم که یکی از شعرای طراز اول تجددگرای ترکیه و از پایه گذاران شعر نوین ترکیه است، تقلید کرده است (Aryenpur, 1352:95).

شعر رجائی زاده:

Vakta ki gelip bahar yekser	Eşyada ayan olur tagayyir
Vakta ki hezar-ı aşk perver	Yapraklar ile eder tesettür
Bimem kime karşı hasretinden	Başlar nev-hata bi-te'ahir
Kıl gökyüzünün letafetinden	Sıfıyetini aşkımı tahattur

Yâd-et beni bir dakıka yâd et

ترجمه فارسی:

آن گاه که بهار فرا می رسد/ در تمام اشیاء تغییرات پدید می آید
آن گاه که بلبل عشق پرور / در میان برگها جلوه گری می کند
نمی دانم از دوری چه کسی/ ناله و فریاد می کند
در آن دم از لطافت آسمان/ صفای عشق مرا یاد کن
یاد کن مرا یک دقیقه یاد کن.

شعر دهخدا:

بگذاشت ز سر، سیاهکاری	مرغ سحر چو این شب تار
رفت از سر خفتگان خماری	وز نفحه روح بخش اسحار
محبوبه نیلگون عماری	بگشود گره ز زلف زرتار
و اهریمن زشت خو حصاری	یزدان به کمال شد پدیدار

یاد آر ز شمع مرده یاد آر

تأثیر تجدد ادبی عثمانی را پیش از همه در آثار عشقی می توان دید. او در جوانی به استانبول رفت. ترکی استانبولی را آموخت و تحت تأثیر شعر جدید عثمانی و اپرا های عثمانی قرار گرفت. عشقی در استانبول از مباحث سیاسی و اجتماعی دار الفنون استانبول بهره یاب شد و در آنجا سرودن اپرای رزتاخیز شهیراران ایران و کفن سیاه را شروع کرد انگیزه سرودن این اپرا دیدار وی از ویرانه های کاخ مداین در اثنای سفرش به استانبول بود. گفتنی است که دیدار وی از اپرهای مختلف در خاک عثمانی در سرودن این اپراها بی تأثیر نبوده است.

یکی دیگر از شعرای تجددگرای دوره مشروطه که تحت تأثیر ترکان قرار گرفته، تقی رفعت است که اقامت وی در شهر طرابزون در آشنایی او با فنون ادب ترکان به ویژه ترکان جوان بی تأثیر نبوده است. ترکان جوان، گروهی تحصیل کردگان کشورهای غربی به ویژه فرانسه بودند که در حرکت های ملی ترکان تأثیری بسزایی داشتند. همچنین تأثیر آنها بر نخبگان ایران در زمینه فرهنگی بیش از سایر قلمرو ها بوده است. تقی رفعت با رونق فرهنگی و جریانات چند سویه سیاسی- اجتماعی ترکیه از نزدیک الفت یافت و با این لوازم تلقینات و تأثیر پذیری ها در آستانه جنگ جهانی اول به تبریز برگشت به آموزگاری در یکی از مدارس آنجا پرداخته است (Riyahi, 1369: 255). عارف قزوینی، شاعر موسیقی دان و تصنیف ساز تأثیر گذار دوره مشروطه نیز از جمله پناه بردگان دولت عثمانی است که در فراز و نشیب پر طلایم انقلاب در سالهای سخت جنگ جهانی اول به استانبول رفته در آنجا با تمدن جدید و مظاهر از جمله با موسیقی علمی، نت، اپرا و کنسرواتور از نزدیک آشنا شده و آثار خود را به وجود آورده است (Ajend, 1384:130).

نتیجه

کشور های ایران و ترکیه در طول تاریخ که قدمت آن به صد ها سال قبل از اسلام می رسد، در ادوار مختلف به هم دیگر رسیده در زمینه های مختلف بر یکدیگر تأثیر نهاده اند. ترک ها همانند ایرانیان دارای قدمت تاریخی؛ اما از نظر فرهنگی و ادبی از چنین قدمتی برخوردار نبوده اند. آنها پس از پذیرفتن دین اسلام و وارد شدن به دایره بزرگ تمدن اسلامی به وسیله ایرانیان، با خدمات مستقیم و غیر مستقیم ارزنده خود در زمینه های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی از جمله یکی از حلقه های مهم زنجیره این تمدن بزرگ گشته و پس از آشنایی با ایرانیان و فرهنگ و ادبیات آنان سخت شیفته آن شده، در بیان احساسات، عواطف و اندیشه ها خویش از آن سود جسته اند. شعرا و نویسندگان ادبیات دیوانی دوره عثمانی، توجه وافری به آثار منظوم و منثور ادبیات فارسی داشته و با بهره گیری و اخذ مضامین و الگو برداری از آن، آثار خود را پدید آوردند. تأثیر و نفوذ زبان و ادبیات فارسی بر زبان و ادبیات ترک به ویژه در ادبیات کلاسیک آن از دو مقوله، فرم و محتوا قابل بررسی است که با نگاه اجمالی و مختصری که در این تحقیق بدان شد نشان داد، بررسی ادبیات این دوره، مستلزم آشنایی و شناخت کامل از زبان و ادبیات فارسی است که تحت تأثیر آن شکل گرفته است. با تشکیل ترکیه جدید و تغییر و تحولاتی که با رخنه فرهنگ غرب در ساختار اجتماعی و سیاسی و فرهنگی به وجود آمد؛ این ارتباط هر چه کم رنگ گشته اما کاملاً از بین نرفته است. به گونه ای که حتی کسانی که طرفداران سر سخت زدودن زبان ترکی از زبان های بیگانه از جمله فارسی بودند، ناگزیر برای انتقال بهتر احساسات و اندیشه های خود در آثارشان از واژه و اصطلاحات فارسی استفاده کرده اند.

ادبیات دیوانی ترک که به ادبیات دوره عثمانی اطلاق می شود بخاطر تأثیر پذیری عمیق از ادبیات فارسی مورد بحث و انتقادهای پایان ناپذیری اغلب با دیدگاه های ایدئولوژیک قرار گرفته است. برای درک دروست ماهیت این ادبیات پخته و ریشه داری که توانسته است شش قرن متوالی موجودیت خود را حفظ نموده و جایگاه ممتاز و استثنایی را به خود اختصاص دهد؛ می بایست از نقطه نظری شروع کرد که این ادبیات تحت چه شرایطی به وجود آمده و چگونه بالیده است. آنچه مسلم است ادبیات دیوانی تحت تأثیر فرهنگ گسترده تر و متفاوت تری شکل گرفته است که منشأ و الهام بخش ادبیات ایران و حتی عرب هم بوده است. بنابراین نباید آن را صرفاً یک تأثیر فرهنگ ایرانی یا عرب دانست؛ بلکه تأثیر فرهنگی با چارچوب وسیعتر و عمیقتری قلمداد نمود که فراتر از آن دو فرهنگ است.

ادبیاتی که ترکان در خلق ادبیات دیوانی از آن الگو برداری و تقلید نموده اند در واقع ادبیاتی با ویژگی های اسلامی است. ترکان با ورود به دایره اسلام نه تنها عقاید و اعمال آن را پذیرفتند؛ بلکه تمدن ایجاد شده توسط این دین را نیز پذیرفته، تمام ساختار های اجتماعی و فرهنگی خود را در برابر تعیینات و شکل دهی این دین باز نگه داشتند که اثر پذیری از فرهنگ و ادب ایرانی را می توان نتیجه طبیعی این روند دانست. نقطه مهم دیگری که باید خاطر نشان ساخت این است که برخورد و واکنشی، منفی و تهاجمی به ادبیات دیوانی توسط برخی از نخبگان فکری جامعه ترک را می توان

ناشی از مخالفت و ستیز آنان با فرهنگ اسلامی و عدم پذیرش آن، ارزیابی نمود. زیرا دوره ای که این انتقادات و اتهامات پررنگتر و لحن سنگینتری به خود می گیرد، دوره ای است که فرهنگ غرب با تمام مظاهرش پذیرفته شده و هر چه خارج از آن و در مقابل آن قرار داشته باشد، مردود و منفور شمرده می شود. به عبارت دیگر بد بینی و منفی نگری این دسته از افراد نسبت به ادبیات دیوانی در حقیقت نه صرفاً از جهت تقلیدی بودن آن؛ بلکه عمق تأثیر و نفوذی است دینی-اسلامی که بیان گردید.

در این راستا آشنایی ترکان با فرهنگ و تمدن غرب و رخنه آن در جامعه آنها جدا از پیامدهای داخلی، روابط آنان با ملل مسلمان از جمله ایرانیان را هم تحت تأثیر قرار داده است. این دوره در واقع نقطه عطفی در روابط بین دو ملت ایران و ترکیه به حساب می آید. ترکان به دلایل مختلف از جمله موقعیت جغرافیایی کشور خود به مراتب بیشتر و پیشتر از ایرانیان با فرهنگ غرب در تماس بوده، تجربه ها و آزموده ها را پشت سر گذرانده اند که الگو و مدل برای نخبگان سیاسی، فرهنگی و ادبی ایرانی شده اند. از این روی است که در دوره معاصر صحبت از تأثیر معکوس یعنی اندیشه، هنر و ادبیات ترک به همپرازان خود در ایران به میان می آید.

آنچه باید تأکید نمود این است که کشورهای ایران و ترکیه در گذر تاریخ از جوانب مختلف، نه به طور یکسان و یک اندازه؛ ولی متقابلاً بر یکدیگر تأثیر نهاده و در شکل گیری حیات فکری و ادبی همدیگر سهم عظیم و بسزایی داشته اند. مطالب ارائه شده به همراه ذکر مثال و شواهد در این تحقیق به وضوح روشن ساخت که سهم ایرانیان در این تأثیر گذاری به مراتب بیشتر و گسترده تر از تأثیر گذاری ترکان بر ایرانیان بوده و به طور کلی شالوده ادبیات کلاسیک ترک را زبان و ادبیات فارسی شکل داده است. به گونه ای که بدون آشنایی به این زبان و شناخت کامل آن، امکان بررسی دقیق و صحیح ادبیات غنی این دوره برای محققان و پژوهندگان این عرصه ترک، میسر نخواهد بود.

Kaynakça / منابع

- Ajend, Y., *Teceddud-i Edebi der Dovre-i Meşrute*, Moessesese-i Tahkikat va Tovsee-i Ulum-i İnsani, Tahran, 1384.
- Acudani, M., *Ya Merg ya Teceddüd*, İntişarat-1 Fasl-1 Kitab, Londra, 1381.
- Akçay, G., *Divan-ı Le'ali*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2020.
- Aryenpur, Y., *Ez Saba ta Nima*, İntişarat-1 Franklin, Tahran, 1352.
- Banarlı, N.S., *Resimli Türk Edebiyatı*, C.1, MEB Yayınları, İstanbul, 2004.
- Baki, *Baki Divanı*, Haz. Sabahattin Küçük, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara. ?
- Dehhoda, A.E., *Divan-ı Dehhoda*, Haz. Muhammed Debir Siyaki, Tiraje, 1361.
- Doğan, M. N., *Eski Şiirin Bahçesinde*, Alternatif Yayınları, İstanbul, 2005.
- Eryılmaz, F.S., Adem'den Süleyman'a, *Osmanlı Sarayında Tarih Yazımı*, der. Erdem Çıpa, Emine Fetvacı, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014.
- Furuzanfer, B., *Tarih-i Edebiyat-ı İran*, İntişarat-1 Vezaret-1 Ferheng ve İrşad-1 İslami, Tahran, 1383.
- Guneymi, H.M., *Edebiyat-ı Tatbiki*, çev. Morteza Ayatullahzade Şirazi, İntişarat-1 Emir Kebir, Tahran, 1373.
- İmami, S., *Şi'r-i Muasır-ı İran*, İntişarat-1 Semt, Tahran, 1390.
- Kabaklı, A., *Divan Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007.
- Kabaklı, A., *İslamla Kaynaşmış Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006.
- Kahraman, M., *Divan Edebiyatı Üzerine Tartışmalar*, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2016.

- Kamşad, H., *Nesr-i Novin-i Farsi*, çev. Cevad Tahuriyan, Mehیار Alevi Mukaddem, Neşr-i Ajend, Sebzevar,1382
- Korkmaz, R., *Yeni Türk Edebiyatı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2009.
- Köprülü, M.F., *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1981.
- Kudret, C., *Örneklı Türk Edebiyatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,1995.
- Mazıoğlu, H., *Fuzuli Üzerine Makaleler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- Miftah, İ., Veli, V., *Nigahi be Revend-i Nufuz ve Gostariş-i Zeban ve Edebiyat-i Farsi der Torkiye, Vezaret-i Ferheng ve İrşad-i İslami*, Tahran,1374.
- Muşerref, M., *Zindigi ve Şi'ri Muhammed Fuzuli*, İntişarat-ı Rozene, Tahran,1387
- Pala, İ., İmale ile Med Arasındaki Fark, *İlmi Araştırmalar*, 10, 2014.
- Purnamdarıyan, T., Gazelha-i Farsi Fuzuli, *İranşınaht-i*, 5, 1376.
- Rahimiyan, H., Edvar-ı Nesr-i Farsi ez Meşrute ta İnkılab, İntişarat-ı Semt, Tahran,1387.
- Rai, M., Tesir-i Zeban ve Edeb-i Farsi der Zeban va Edeb-i Arabi, *Pejuheşname- Ulum-i İnsani* 54,1386.
- Riyahi, M.E., *Zeban va Edeb-i Farsi der Kalamro-i Osmanı*, İntişarat-ı Pajeng, Tahran, 1369.
- Reisniya, R., *İran ve Osmanı der Astane-i Karn-ı Bistom*, İntişarat-ı Sotude, Tahran, 1374.
- Rencber, M., İnkılab-ı Meşrute der İran ve Nakş-ı İmperatori-i Osmanı, *Mecelle-i Tarih-i İslam* 35/36, 1387.
- Ruzbeh, M.R., *Edebiyat-ı Muasır-ı İran*, Neşr-i Rozgar, Tahran, 1392.
- Sadriniya, B., Tesir-i Edebiyat-ı Nogerayi-i Tork ber Şi'ri Farsi Asr-ı Meşrute, *Name-i Ferengistan - Vije Name-i Ferhengistan Mutalaat-i Asya-i Sagir*, 46, 1396,
- Sefa, Z., *Tarih-i Edebiyat der İran*, C. 1, İntişarat-ı Firdevs, Tahran, 1384.
- Şafak, R., *Tarih-i Edebiyat-ı İran*, Emir Kebir, Tahran, 1341.
- Şemisa, S., *Enva-i Edebi*, İntişarat-I Firdevsi, Tahran,1380.
- Taha, N., *Edebiyat-ı Tatbiki*. çev. Hadi Nezeri Monezzem, Neşr-i Ney, Tahran, 1383.
- Tal, K., Tesirat-i Mutekabil-i Zebanha ber Yekdigir, *Mecelle Aşna*, 18/3 ,1373.
- Yahakki, C., *Cuybar-ı Lahzaha*, İntişarat-ı Nil, Tahran,1379
- Yekbaş, H., Divan Şairlerinin Penceresinden Acem Şairleri , *Turkish Studies* 4/2, 2009.

TÜKETİCİLERİN KAFE TERCİHİNDE SEMBOLİK TÜKETİMİN ETKİSİ: İNEGÖL ÖZEL LİSE KOLEJİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi, Funda Şehirli

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, f.sehirli@beun.edu.tr - 0000-0003-4972-9583

Yüksek Lisans Öğrencisi, Cansel-Kahraman

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, canselkahraman6@gmail.com - 0000-0001-8673-9727

ÖZET

Tüketiciler, ihtiyaçlarını karşılamak için tüketimde bulunurlar. Bu tüketim davranışı, zamanla temel ihtiyaçların karşılanmasının ötesine geçerek, tercih ettikleri ürün ve hizmetler aracılığıyla statülerini ve kişisel kimliklerini sosyal çevrelerine gösterme eğilimiyle sembolik tüketim gerçekleştirirler. Bu çalışmanın amacı, tüketicilerin kafe tercihinde sembolik tüketimin etkisini araştırmaktır. Araştırmanın örneklemini İnegöl ilçesinde bulunan özel lise kolejindeki 15-17 yaş arasındaki öğrencilerden oluşmaktadır. Bu çalışmada, toplam 350 öğrenciye anket uygulanmıştır. İlk aşamada, anket sorularının geçerliliğini ve güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla, 30 kişilik bir katılımcı grubu üzerinde pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Pilot çalışmadan elde edilen geçerlilik ve güvenilirlik düzeylerinin yüksek çıkması sonucunda, 320 kişiye de anket uygulayarak veri toplama süreci tamamlanmıştır. Elde edilen tüm veriler, 350 veri üzerinden SPSS istatistiksel paket programıyla ve AMOS ile analiz edilmiştir.

Verilerin analizinde, Değişkenlerin geçerliliğinin test edilmesinde açıklayıcı faktör analizi, modelin geçerliliğinin test edilmesinde doğrulayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Uyum iyilikleri sağlandıktan sonra verilerin analizinde, iki bağımsız grup karşılaştırması için t testi, ikiden fazla bağımsız grup olması durumunda ANOVA testi kullanılmıştır. Ölçekler arasındaki ilişki korelasyon, etki düzeyleri ise Regresyon Analizi ile test edilmiştir.

Araştırma sonucunda, tüketicilerin kafe tercihinde ambiyans, marka imajı ve sembolik tüketim faktörlerinin anlamlı ve pozitif etkisi olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Sembolik tüketim, marka imajı, ambiyans, kafe tercihi

SAĞLIK HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA YENİ NESİL ANLAYIŞLAR

Doç. Dr. Yakup ASLAN

Muş Alparslan Üniversitesi, y.aslan@alparslan.edu.tr - 0000-0001-9833-8840

ÖZET

Sağlık hizmetlerinin finansmanı, sürekli değişen ve gelişen bir alandır. Geleneksel finansman modelleri yerini, daha sürdürülebilir, erişilebilir ve verimli yeni nesil modellere bırakıyor. Bu yeni modeller, teknolojik gelişmeler, değişen sağlık ihtiyaçları ve ekonomik koşulların bir araya gelmesiyle ortaya çıkıyor. Sağlık hizmetlerinin finansmanı, toplumların refahı ve bireylerin yaşam kalitesi üzerinde doğrudan etkisi olan kompleks bir konudur. Sağlık hizmetlerine erişim, kalite ve sürdürülebilirlik gibi temel hedeflerin gerçekleşmesi, büyük ölçüde finansman modellerine bağlıdır. Sağlık hizmetlerinin finansmanı, dinamik ve sürekli değişen bir alandır. Yeni teknolojiler, demografik değişimler ve sağlık hizmetlerine olan talepteki artış, finansman modellerinin sürekli olarak güncellenmesini gerektirmektedir. Sağlıklı ve sürdürülebilir bir gelecek için, sağlık hizmetlerinin finansmanında adil, etkin ve verimli modellerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de sağlık hizmetlerinin finansmanı, karma bir model üzerine kuruludur. Genel sağlık sigortası sistemi, vatandaşların büyük bir kısmına sağlık hizmetleri sunmaktadır. Ancak, özel sağlık sigortası ve cepten ödeme gibi finansman yöntemleri de yaygın olarak kullanılmaktadır. Sağlık hizmetlerine herkesin eşit şartlarda ulaşabilmesi için etkin bir finansman sistemi şarttır. Finansman modelleri, sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan eşitsizlikleri azaltmaya veya artırmaya yönelik önemli bir etkiye sahiptir. Sağlık sektöründe yaşanan dönüşüm, yapay zekanın (YZ) sunduğu imkanlarla yeni bir boyut kazanmıştır. YZ, sadece teşhis ve tedavi süreçlerinde değil, aynı zamanda sağlık hizmetlerinin finansmanında da önemli bir rol üstlenmeye başlamıştır. Yapay zeka, sağlık finansmanında giderek daha önemli bir rol oynayacaktır. YZ algoritmaları, sağlık verilerini daha derinlemesine analiz ederek, daha iyi tahminler yapacak ve daha etkili kararlar alınmasını sağlayacaktır. Bu sayede, sağlık sistemleri daha verimli, daha adil ve daha sürdürülebilir hale gelecektir. Çalışmada teknolojik gelişmelerin ışığında sağlık hizmetlerinin finansman modellerinde yaşanan güncel durum aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Financing, Healthcare Services, New Financing Models

NEW GENERATION CONCEPTS IN FINANCING HEALTH SERVICES

ABSTRACT

The financing of health services is a constantly changing and evolving field. Traditional financing models are giving way to new generation models that are more sustainable, accessible and efficient. These new models emerge as a result of technological developments, changing health needs and economic conditions coming together. The financing of health services is a complex issue that has a direct impact on the well-being of societies and the quality of life of individuals. The achievement of basic goals such as access to health services, quality and sustainability largely depend on financing models. The financing of health services is a dynamic and constantly changing field. New technologies, demographic changes and the increase in demand for health services require constant updating of financing models. For a healthy and sustainable future, it is of great importance to develop fair, effective and efficient models in the financing of health services. The financing of health services in Turkey is based on a mixed model. The general health insurance system provides health services to a large portion of citizens. However, financing methods such as private health insurance and out-of-pocket payment are also widely used. An effective financing system is essential for everyone to have equal access to health services. Financing models have a significant impact on reducing or increasing inequalities in access to healthcare services. The transformation in the healthcare sector has gained a new dimension with the opportunities offered by artificial intelligence (AI). AI has begun to play an important role not only in diagnosis and treatment processes but also in the financing of healthcare services. Artificial intelligence will play an increasingly important role in healthcare financing. AI algorithms will analyze healthcare data more deeply, make better predictions and enable more effective decisions. In this way, healthcare systems will become more efficient, fairer and more sustainable. In the light of technological developments, the current situation in healthcare financing models will be conveyed in the study.

Keywords: Financing, Healthcare Services, New Financing Models

1. INTRODUCTION

Being healthy is the most important and perhaps the primary goal for individuals and societies. As is known, health services are among the factors that affect being healthy. Each country provides health services to its citizens in line with its own system and adopted model. Again, as is known, health services, which are mandatory for individuals in most cases, are in the high-cost service group. The search for how to finance high-cost health services or which method is the most appropriate continues by the country's health system managers. Each country creates its financing structure in line with its own socio-cultural structure and adopted economic

understanding (Ogrinc, 2012). Health services financing practices vary depending on the payment methods, health policies and organizations in the health systems of the countries. When we look at the practices in the world, we see that more than one method is used at the same time in most countries. Healthcare financing is the provision of financial resources required by private or public powers to provide the desired level of healthcare services in a country. Healthcare financing begins with the process of obtaining resources and ends with the process of collecting, accumulating resources, distributing resources to the necessary places and purchasing services. The collection of resources to be used in financing healthcare services may vary depending on the healthcare systems and internal dynamics of countries. Healthcare financing is provided by collecting resources through different methods. These methods are; social health insurance (Bismarck model), taxes (Beveridge model), private health insurance, medical savings account, community-based health insurance, conditional cash transfer, microbanking, public private partnership, lottery and betting revenues, debt, grants and donations, and out-of-pocket payments. The functions of health care financing consist of three basic components: revenue collection, fund pooling, and payment to providers. Combinations of these functions can be integrated or separated in different ways within the same country. Sometimes these components can be combined under a single organization, and sometimes one organization may undertake the revenue collection and fund pooling functions while another organization may undertake the payment to providers function.

2. THE CONCEPT OF FINANCING HEALTHCARE

The demand for health services is increasing day by day. With this increase, health institutions and organizations have turned to employing the latest technologies in the health sector and employing equipped health personnel who can use these technologies in order to provide better, faster and higher quality health services in order to meet these increasing demands (Reiter & Song, 2018). This tendency makes the issues of which sources and how the increasing expenses will be provided important (Gapenski & Reiter, 2016). Health services financing can be defined at macro and micro levels. Macro-level financing in health services is a concept that includes the principles and fundamentals regarding which sources (public or private) and how all health services provided in the health sector will be covered and how these resources will be directed to the relevant health investments in a sufficient, sufficient, timely and effective manner (Robinson, 2006). The concept of micro-level financing is the situation

consisting of the transactions and decisions regarding the provision of the necessary funds for the production and marketing of health services to institutions of all standards providing health services, the transformation and direction of funds into investments, and the distribution of the income and profits generated. The financing of health services determines the situations such as how many resources are available, who will carry the financial burden, who will control the funds, what kind of a fund pool will be created against risks, and whether there is a control mechanism for the costs incurred in health services.

Health financing is a core function of health systems that can improve effective coverage and financial protection, enabling progress toward universal health coverage. Today, millions of people cannot access services because of cost (Mamedov, Mamedova, & Mirzaev, 2019). Many others receive poor quality care, even when paying out of pocket (Ivanková, Kotulič, Gonos, & Rigelský, 2019). Carefully designed and implemented health financing policies can help address these issues. For example, contracting and payment arrangements can promote care coordination and improved quality of care; adequate and timely allocation of funds to providers can help ensure that there are enough staff and medicines to treat patients.⁴⁴

The WHO approach to health financing focuses on core functions:⁴⁵

- generating revenue (funding sources including government budgets, mandatory or voluntary prepaid insurance schemes, direct out-of-pocket payments by users, and external aid)
- pooling (pooling prepaid funds on behalf of some or all of the population)
- purchasing (paying or allocating resources to health care providers)

In addition, all countries have policies, even if not explicitly stated by the government, regarding which services the population is entitled to; therefore, services not covered are usually paid for by patients (sometimes called copayments).

Financing of health services generally includes the use of financial resources for the provided health service (Mamatmurodova, O’Ktamova, & Majidov, 2024). Accessing the financial resources needed to meet the costs that may arise during the provision of health services is also evaluated within the scope of health service financing . It can be said that health-related financing is examined in two ways as private and public financing. Here, the financing resources provided by the public are generally based on premium or tax revenues. When looking at private financing, it is seen that out-of-pocket payments made together with private health insurances are used. In this system, the person who gets sick can also cover the costs

---

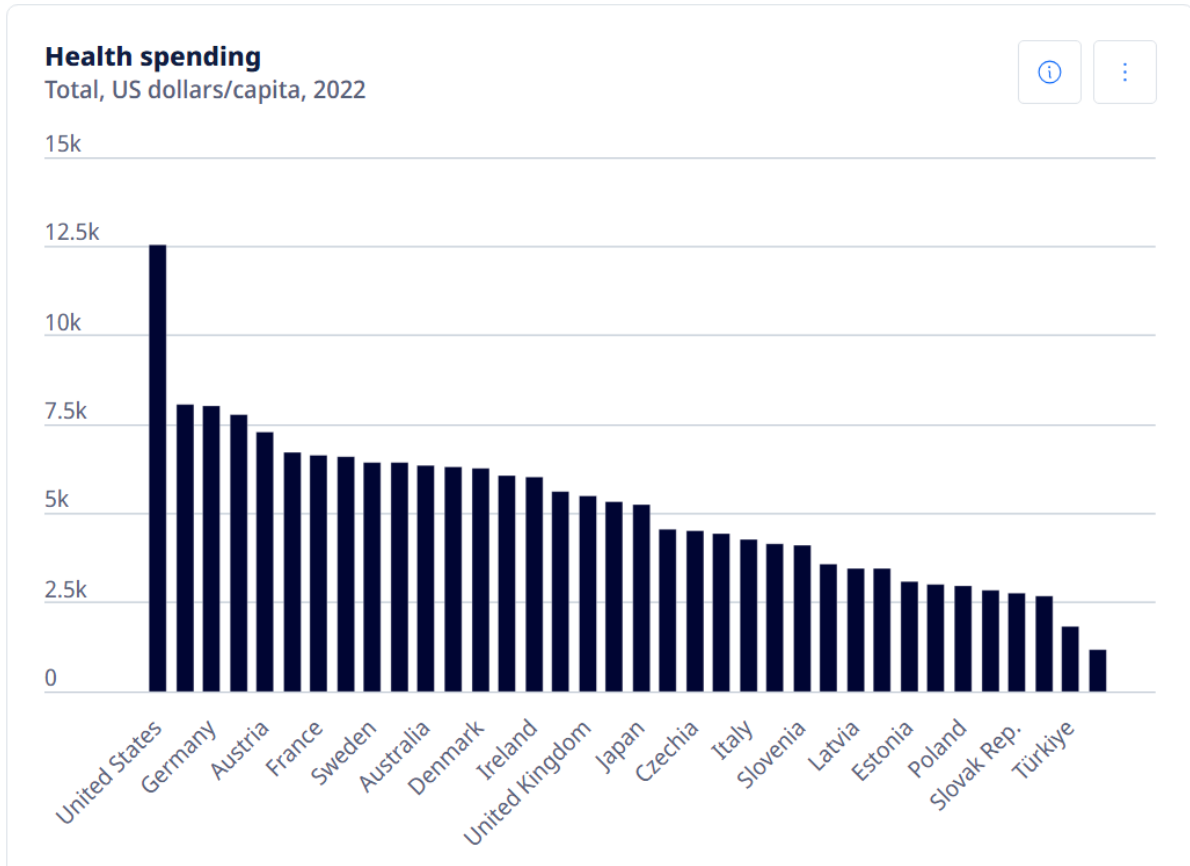
⁴⁴ https://www.who.int/health-topics/health-financing#tab=tab_1 Acces Date: 23.11.2024

⁴⁵ https://www.who.int/health-topics/health-financing#tab=tab_1 Acces Date: 23.11.2024

related to the health service himself . The General Health Insurance system, which was introduced in 2012, is also one of the best examples of the public financing system maintained in Turkey. The primary goal of the General Health Insurance, which is still in practice today, is to provide health services that cover the whole society equally to all citizens . Private insurances are considered to be the most important of the practices carried out regarding health. When we look at this source, which is within the scope of private financing sources, we see that private health insurance institutions make payments . In addition to all these, another practice carried out can be stated as out-of-pocket expenses. Although these expenses are seen as the old type of expenditure, they can be expressed as the person paying for the health service he/she receives . Financing methods in health are categorized in two ways as indirect and direct financing methods. Direct financing methods are provided by the person receiving the health service directly providing financing. In indirect financing management, the payment that occurs is covered by various intermediaries such as social insurance or private health insurance . Within the scope of indirect financing, a certain payment is made to the intermediary institution. All these payments made to protect against the risk of illness before the illness can be made under the Social Security Institution or private insurance. The concept of social security, which is the most important symbol of civilizations, has created a universal value for all humanity throughout history. The concept of social security, which emerged as a result of the need for people to be protected from any threat that may arise, aims to protect the person at a basic level.

Figure 1. Current Situation of Turkey in Per Capita Health Expenditures Based on Dollars

Source: (OECD, 2022)⁴⁶

3. NEW GENERATION CONCEPTS IN FINANCING HEALTH SERVICES

Data-Based Decision Making: With the use of technologies such as big data analytics and artificial intelligence, it is aimed to make more accurate and effective decisions by evaluating data in healthcare services.

Preventive Health: Instead of treating diseases, the focus is on encouraging healthy living habits and preventing diseases. In this way, healthcare expenses can be reduced and public health can be improved.

Personalized Medicine: Personalized treatment plans are created by taking into account the genetic structure, lifestyle and health status of each individual. In this way, more effective and safe treatment options can be offered.

Telehealth: Thanks to technology, remote healthcare services are provided, the frequency of patients visiting healthcare institutions is reduced and access to healthcare services is facilitated.

⁴⁶ <https://www.oecd.org/en/data/indicators/health-spending.html?oecdcontrol-00b22b2429-var3=2022>
Access Date: 23.11.2024

Stakeholder Collaboration: In the provision of healthcare services, the cooperation of the state, private sector, non-governmental organizations and patients is gaining importance. In this way, more comprehensive and effective solutions can be produced.

Sustainability: In order for healthcare services to be sustained in the long term, cost effectiveness and efficient use of resources are at the forefront.

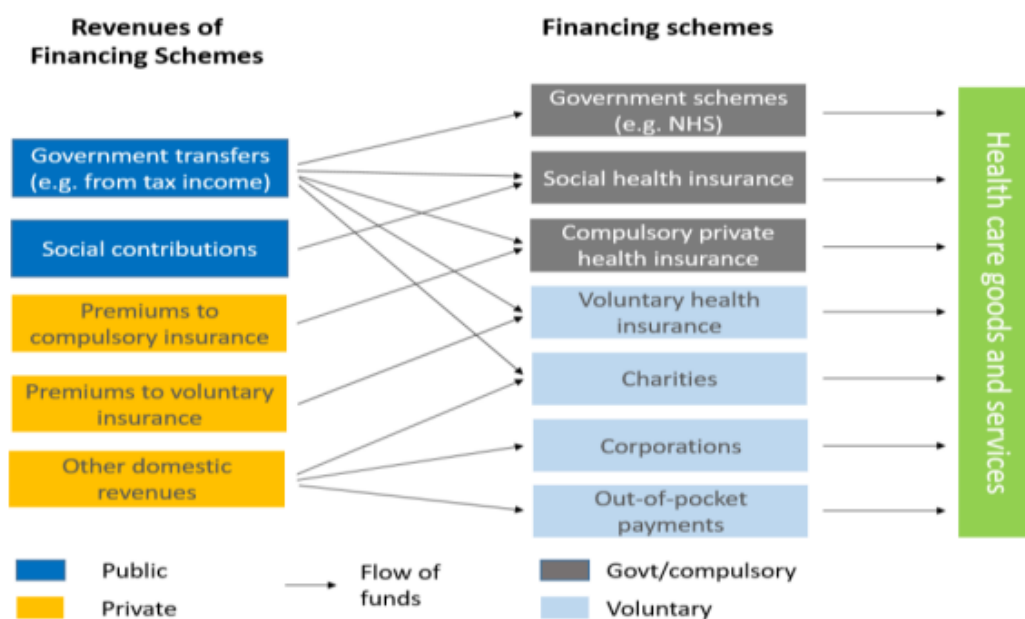
3.1. Examples of New Generation Understandings

Value-Based Health Services: Evaluating health services not only in terms of quantity but also quality and choosing the methods that provide the best results.

Comprehensive Care Models: A holistic care approach that meets all of the physical, psychological and social needs of patients.

Chronic Disease Management: Actively including patients in the treatment process and continuous monitoring for effective management of chronic diseases.

Healthy Life Programs: Organization of various programs for the society to gain healthy life habits.

Figure 2. Relationship between financing schemes and revenues of financing schemes

4. GENERAL EVALUATION AND A SUGGESTION

Healthcare spending is increasing both in Turkey and developed countries. New financing methods are being investigated in both Turkey and developed countries so that increasing healthcare spending does not create new financial burdens. The fact that health capital plays an important role in the economic growth of a country from a long-term perspective has been

confirmed in various studies. The health of the population is an important determinant of economic development because a healthy population means higher productivity. A healthy (fit for work) population is the driving force of every economy. In order to increase economic performance, long-term economic development or improve the quality of life in a country, adequate health services should be provided that reflect the opportunities for active product creation in the economy. In order to improve national health and quality of life, some countries should actively try to optimize policies related to health expenditures by increasing the efficiency of health costs in order to promote sustainable economic development. Investment in health services is an investment in human resources, which currently represent an indispensable part of product creation in every economy. Therefore, the relationship between the amount of health expenditures and the outputs that reflect the effectiveness of health services in countries should be understood.

Due to the impact of healthcare services, human life has been extended in both Turkey and developed countries, but as a result, there have been increases in chronic diseases that are common in old age. For this reason, since some of the treatment costs that increase in developed countries and Turkey during this age period are not covered by social security, citizens cannot be secured. Although they try out-of-pocket payment methods as a solution, there is a tendency to give up on receiving treatment due to income status. The influence of private sector or political pressures in making financial or administrative decisions in health should be reduced. Importance should be given to experience and merit in the employment of health personnel. The share allocated to health services from the budget should be increased. Revolving fund applications should be monitored. Performance-based efficiency evaluation should be made in health services. Bureaucracy should be reduced in public health institutions. Costs should be reduced in service production. Every application regarding financing should be compiled in the form of healthy statistics in terms of data analysis. The health system in Turkey is also undergoing significant transformations and new generation understandings are being adopted. Important steps are being taken especially in areas such as e-health applications, telehealth services and chronic disease management. However, some difficulties need to be overcome in order for this transformation to become faster and more widespread. These difficulties include financing problems, adequacy of health personnel and bureaucratic obstacles in the health system.

BIBLIOGRAPHY

- Gapenski, L. C., & Reiter, K. L. (2016). *Healthcare Finance: An Introduction to Accounting & Financial Management*. Health Administration Press.
- Ivanková, V., Kotulič, R., Gonos, J., & Rigelský, M. (2019). Health care financing systems and their effectiveness: an empirical study of OECD countries. *International journal of environmental research and public health*, 16(20), 3839.
- Mamatmurodova, D. A., O'Ktanova, R. O. T. Q., & Majidov, S. F. (2024). Foreign experience of financing the health care sector: budget model. *Science and Education*, 5(2), 701-707.
- Mamedov, Z., Mamedova, S., & Mirzaev, M. (2019). Characterises of Private Financing of Healthcare: New Challenges and Prospects. *Экономика и управление*(12 (170)), 41-55.
- Ogrinc, G. S. (2012). *Fundamentals of health care improvement: a guide to improving your patient's care*. Joint Commission Resources.
- Reiter, K., & Song, P. H. (2018). *Gapenski's Fundamentals of Healthcare Finance*. Health Administration Press.
- Robinson, S. (2006). Financing healthcare: funding systems and healthcare costs. *Healthcare management*, 1, 32-52.

YAPAY ZEKA VE MUHASEBE EĞİTİMİ: GELECEĞİN MUHASEBECİSİ

Doç. Dr. Yakup ASLAN

Muş Alparslan Üniversitesi, y.aslan@alparslan.edu.tr - 0000-0001-9833-8840

ÖZET

Muhasebe mesleği, teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte önemli dönüşümler yaşamaktadır. Yapay zekâ, makine öğrenimi, bulut teknolojileri ve otomasyon gibi araçlar, muhasebe süreçlerini dönüştürerek muhasebecilerin rollerini yeniden tanımlamaktadır. Bu durum gelecekteki muhasebecilerin sahip olması gereken beceri ve nitelikleri, karşı karşıya kalacakları zorlukları ve mesleğin geleceği hakkında genel bir bakış sunmaktadır. Yapay zekâ (YZ), günümüzde birçok sektörde olduğu gibi muhasebe alanında da devrim yaratan bir teknolojidir. Rutin işlerin otomasyonu, veri analizinin derinleştirilmesi ve daha doğru tahminlerin yapılması gibi birçok avantaj sunan YZ, muhasebe eğitiminin de yeniden şekillenmesini gerektirmektedir. Yapay zekânın muhasebeye entegre olmasıyla birlikte muhasebecilerin rolü de değişiyor. Rutin işlerden kurtulan muhasebeciler, daha stratejik ve analitik görevler üstleniyorlar. Veri analizi, finansal strateji geliştirme, risk yönetimi ve işletmelerin büyümesine katkı sağlama gibi alanlarda daha etkin rol oynamaya başlıyorlar. Yapay zekâ, muhasebe alanında hala gelişmeye devam eden bir teknolojidir. Bu koşullarda her mali nitelikteki işlemi kaydetmek, sınıflandırmak, raporlamak ve analiz etmekle görevli muhasebe departmanı bu dönüşümden topyekün etkilenmektedir. Öyle ki yapay zekâ uygulamaları günlerce süren muhasebe süreçlerini anlık veri halinde sunabilmektedir. Muhasebenin işletmenin ana fonksiyonlarından biri olduğu düşünüldüğünde ve de muhasebenin ürettiği bilgilerin toplumun önemli bir kesimini ilgilendirdiği düşünüldüğünde konunun hassasiyeti daha dramatik şekilde ortaya çıkmaktadır. Gelecekte, YZ'nin daha da gelişmesiyle birlikte muhasebe süreçleri daha da otomatikleşecek ve muhasebecilerin rolü daha stratejik hale gelecektir. Muhasebecilerin, yapay zekâyı etkin bir şekilde kullanabilmek için sürekli olarak kendilerini geliştirmeleri ve yeni teknolojileri öğrenmeleri gerekmektedir. Bu çalışmada, YZ'nin muhasebe eğitimi üzerindeki etkileri, yeni nesil muhasebecilerin sahip olması gereken beceriler ve geleceğin muhasebe eğitimi için öneriler detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Finansal Muhasebe, Muhasebe Eğitimi

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ACCOUNTING EDUCATION: ACCOUNTANTS OF THE FUTURE

ABSTRACT

The accounting profession is experiencing significant transformations with the rapid development of technology. Tools such as artificial intelligence, machine learning, cloud technologies and automation are transforming accounting processes and redefining the roles of accountants. This situation provides an overview of the skills and qualifications that future accountants should have, the challenges they will face and the future of the profession. Artificial intelligence (AI) is a technology that is revolutionizing the accounting field as well as many other sectors today. Offering many advantages such as automation of routine tasks, deepening data analysis and making more accurate predictions, AI also requires the reshaping of accounting education. The role of accountants is also changing with the integration of artificial intelligence into accounting. Accountants who are freed from routine tasks are taking on more strategic and analytical tasks. They are starting to play a more active role in areas such as data analysis, financial strategy development, risk management and contributing to the growth of businesses. Artificial intelligence is a technology that is still developing in the accounting field. Under these conditions, the accounting department, which is responsible for recording, classifying, reporting and analyzing every financial transaction, is completely affected by this transformation. So much so that artificial intelligence applications can present accounting processes that last for days as instant data. When we consider that accounting is one of the main functions of the business and that the information produced by accounting concerns a significant part of society, the sensitivity of the issue becomes more dramatic. In the future, with the further development of AI, accounting processes will become more automated and the role of accountants will become more strategic. Accountants need to constantly improve themselves and learn new technologies in order to use AI effectively. In this study, the effects of AI on accounting education, the skills that new generation accountants should have, and recommendations for future accounting education will be discussed in detail.

Keywords: Artificial Intelligence, Financial Accounting, Accounting Education

1. INTRODUCTION

To fully understand the concept of artificial intelligence, it is necessary to move away from the idea of processing data in a classical way on a computer (Ballantine, Boyce, & Stoner, 2024).

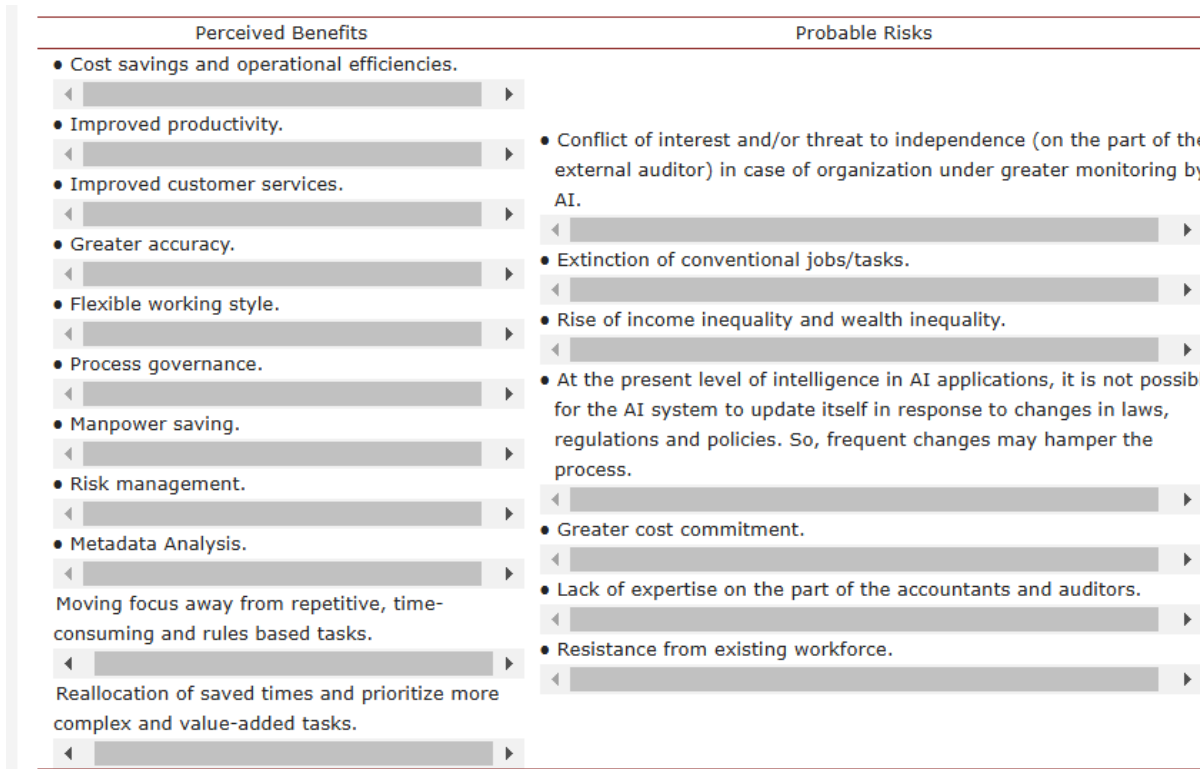
The situation in question is to reveal more crucial features beyond performing classical algorithm operations with computer programs (Ballantine et al., 2024). When exemplified, it can be thought of as a computer that has a keyboard but understands what you are talking about and responds by performing commands and tasks (Leitner-Hanetseder, Lehner, Eisl, & Forstenlechner, 2021). It presents the result through output units such as audio or graphic displays (O'Leary, 1995). In addition, it can also be provided to produce programs that will perform the functions you have defined from the computer (Almaqtari, 2024). All of these were ideas that could not go beyond being dreams in the past. However, it is seen that many, if not all, of these have come true (Adeyeri, 2024). The rapid development and widespread use of computer technology has undertaken an important role in this respect. With Industry 4.0, artificial intelligence technology is expected to become more widespread. Artificial intelligence can be generally defined as the creation of machines that think like humans and the attempt to minimize losses that may arise from the human element in production (in professional life). With the development of artificial intelligence technology, it is expected that the human element will begin to be replaced by machines that think like humans. In recent studies, it is accepted that the accounting profession will also undergo a change with the development of Industry 4.0 and therefore the concept of artificial intelligence; instead of the members of the profession who perform the traditional recording function of accounting, those who can think more analytically and have interpretive qualities will come, and transactions with artificial intelligence technology will begin to be seen in the field of accounting. In this case, technological developments can bring with them some opportunities and threats in terms of the human element in the accounting profession, as in many other professions. The purpose of this study is to evaluate the concept of artificial intelligence and the importance of artificial intelligence for the accounting profession, as well as the opportunities brought by the digitalizing accounting profession and the threats (risks) posed by these developments for Turkey. Robotic developments will replace many jobs done by humans, and with artificial intelligence, jobs done by white-collar workers will increasingly be done automatically. Artificial intelligence is changing the functioning of financial institutions for reasons such as cost savings and operational efficiency. In recent years, accounting has transformed from its relationship with paper and pen to a profession that also includes computers and software. In this context, it is possible to say that artificial intelligence technology has begun to transform the accounting profession and make the profession more technology-oriented.

2. THE CONCEPT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ACCOUNTING

Today, AI technologies have matured significantly, with an impressive array of powerful computational tools (Ahmad, 2024). Just as other branches of engineering have gradually divided into a series of sub-specialties, so too has the study of AI been subdivided (Boritz & Stratopoulos, 2023). Applications of artificial intelligence in finance, which reduce fraud, predict system failures, and better detect anomalies, will lead to cost savings, especially in the trading sector. With its secure structure, artificial intelligence can be used to manage risk and profitability more efficiently. The accounting profession will face significant changes in the next 30 years, and professional organizations, members and educational institutions will need to keep pace with this change. The development of smart and digital technology, the globalization of reporting/disclosure standards and new forms of regulation are three changes that the profession will have to deal with.

Although there are different approaches to the definition of artificial intelligence, the current definition of artificial intelligence made by the European Commission in 2018 is important both in terms of accessibility and in terms of containing the typical features of contemporary definitions. According to this definition, "Artificial intelligence refers to systems designed by humans that, when given a complex purpose, act in the physical or digital world by perceiving their environment and interpreting the structured or unstructured data collected." (EU Commission, 2018: 7). AI systems can also be designed to learn to adapt their behavior by analyzing how the environment has been affected by their previous actions. It is also possible to consider AI as an umbrella term that includes a wide range of technologies and applications. It is also necessary to distinguish between AI that is under development, AI that is already in widespread use, and AI that is even speculated to exist in the future. Since AI refers to many techniques and contexts, more distinction and acuity may be required to conduct meaningful and constructive discussions about it.

Figure 1. Opportunities and Threats Presented by Artificial Intelligence to the Accounting Profession

Source: (Hasan, 2021)

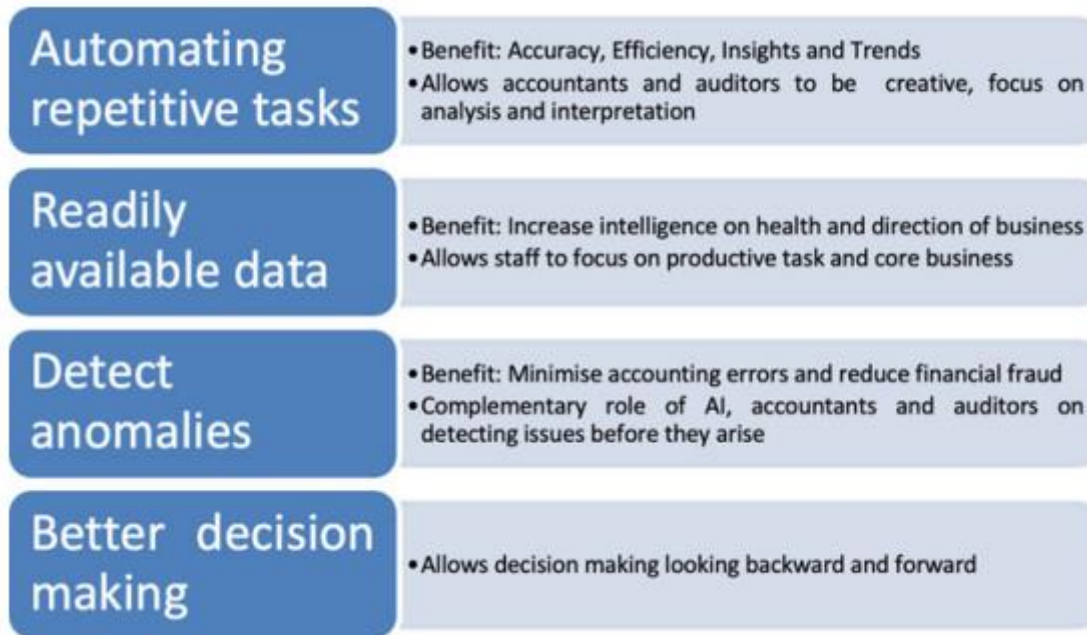
3. THE ACCOUNTANT OF THE FUTURE IN THE SHADOW OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Due to the continuous advancement in computer technology, most large accounting firms have supported the use of AI in audit decision making as part of integrated audit automation systems. Therefore, AI is an integral part of the decision-making process and continues to be developed and adopted in both technical and administrative processes of modern businesses and professions, including auditing. The key to the digital transformation of accounting and finance is to bring humans and machines together, allowing each to contribute in the areas they are best at. Machines can analyze vast amounts of data efficiently and accurately, detect patterns in data, and learn how to handle various types of data. While machines deal with monotonous tasks, human accountants and finance professionals will take on tasks for which they are better suited. The accounting profession, which dates back to the 1500s, is currently facing many technological advances, and the emergence of new business forms is causing intense pressure on the profession. Today, businesses are rapidly starting to use many new technologies such as big data analysis, cloud computing technologies, artificial intelligence applications or blockchain technology. New generation companies focused on digital accounting, which successfully use all these technologies, are leaving the traditional accounting profession in very difficult situations. Traditional accounting processes have become unable to meet the changing

expectations of businesses in the medium and long term. Many accounting and auditing companies are investing in these technologies. KPMG, Deloitte and IBM are conducting joint studies on artificial intelligence. Today, there are various companies and applications that currently use artificial intelligence in the accounting and finance world. For example, HSBC Bank uses artificial intelligence for fraud detection, and while viewing credit card and bank card transactions, it marks suspicious ones for human evaluation. Robo advisors using artificial intelligence at Morgan Stanley, which operates in the financial services sector, provide investment recommendations to clients based on real-time market data. The era of zero-data-entry, code-free accounting is rapidly approaching. Cloud accounting platforms are moving beyond process automation to analytics. Machine learning could give accounting professionals unprecedented insight into client data,” Oliver says. The traditional accountant job has shifted to “information systems manager.” This person has expertise in digital accounting and the ever-evolving applications of new technologies. In other words, an information systems manager is there to help their clients understand and control both their data and their cash flow. While machines do the data entry and organization, accountants can focus on more proactive business efforts, such as preparing for major financial transactions such as initial public offerings, mergers/acquisitions, debt financings, strategic reviews or restructurings. Accountants can now use AI to benchmark, track and improve their clients’ work. There are currently many areas of the financial services industry where AI is not, or only partially, present.

It is inevitable that artificial intelligence technologies, which can be used in different areas today, will also be used in accounting and auditing fields (Serçemeli, 2018). Because it can be said that artificial intelligence will provide new opportunities for accountants in terms of increasing productivity and providing more value. In the long term, since decision-making tasks will increasingly be undertaken by artificial intelligence, much more radical developments are expected to emerge. At this point, it should be noted that with the development of artificial intelligence technologies, it may be possible to redesign and improve the quality of business and investment decisions, which is the ultimate goal of the accounting profession. In addition, it is possible to foresee that accounting professionals will contribute much more to the accounting activities of businesses aimed at strategic decision-making by using artificial intelligence technologies. Today, it will be inevitable for accountants to welcome artificial intelligence technology and integrate it to maximize professional output for efficiency. Accounting firms and accountants who are better equipped to adopt and implement artificial intelligence technology in their accounting processes will become more valuable to both their clients and other stakeholders.

Figure 2. Transformations in the Auditing Profession Caused by Artificial Intelligence

Source: (Alareeni & Hamdan, 2022)

4. GENERAL EVALUATION AND A SUGGESTION

Artificial intelligence has become a key factor in daily life. In such an environment, the effects of artificial intelligence are now felt in all sectors and professions. In this context, the accounting profession also naturally receives its share of these effects (Petkov, 2020). The reflections of artificial intelligence on the accounting field are summarized in the study as follows;

Artificial intelligence brings with it many positive developments such as the early detection of tax risks, minimizing the margin of error caused by humans and reducing tax administrative costs. Of course, the absolute desire of every state is to prevent tax losses. It can be seen as a great advantage in this regard. In terms of auditing, the presence of all kinds of records and documents created in a digital environment and their presence on algorithms will provide an audit opportunity with a very high level of assurance. When it comes to reporting, it has been concluded that the reporting function in accounting will not be affected by artificial intelligence since the concept of professional judgment is a human process. The highest benefit has been provided from digitalization and technological developments in the COVID-19 global pandemic. All work and workflow processes have been carried out with the digital products of the age such as the internet, computers, tablets. In the future, in any ordinary or extraordinary situations, solutions will be sought in the digital products of the digital age. Therefore, first of all, without being complacent about the future of the accounting profession, one should be prepared for every situation and not avoid the innovations required by the age. In line with all these, in this study where different views are included together, it can be easily seen as a result of the examinations that artificial intelligence

actually brings uncertainty, causes conflicts of opinion and, as a result, there are question marks in minds. In the following studies, it is recommended to meet with the companies where artificial intelligence technology is applied, to conduct the necessary research and to add these studies to the literature. One of the areas that artificial intelligence will affect is the accounting profession. In previous studies on the subject, it is stated that the profession will undergo a transformation with the use of the concept of artificial intelligence in accounting processes. This means that the professional qualifications expected from people in the accounting profession will change over time. With the rapidly increasing use of technology, it is becoming very important for members of the accounting profession to have knowledge about technological thinking and skills. In Turkey, it is possible to talk about the phenomenon of digitalization, especially in the field of tax collection. At this point, significant changes are being experienced in Turkey. Taxes can be collected in a shorter time on the internet. However, it does not seem possible to talk about a development in terms of the recording, classification, summarization, analysis and reporting functions of accounting. The reasons for this include, the fact that there is a tax-focused accounting approach in Turkey, the use of technology is very costly, business practices are not fully compatible with technology, accounting legislation changes frequently, etc. Therefore, while it is possible to say that artificial intelligence technology has affected the accounting profession, it can be accepted that this impact is still limited in terms of the accounting profession in Turkey. In subsequent studies, it is recommended that studies such as the level of adaptation of accounting professionals to technology in Turkey and case studies be conducted with accounting firms that use artificial intelligence applications. Accounting professionals should be equipped to meet the expectations of the rapidly changing digital environment. To do this, first of all, the accounting education received before the profession should be parallel to current developments, and then, after the profession, adaptation to the digital world should be ensured with continuous in-service development courses. Although it cannot be said that the accounting and auditing professions will completely disappear in the future, it can be stated that there may be a decrease in the number of employment. In the digital transformation of the accounting and auditing professions, the duties and definitions assigned to the profession are also changing. The fact that many functions of accounting and auditing can now be performed by artificial intelligence also affects the roles of accountants and auditors. It will now be quite easy to obtain accounting and auditing data, and the important thing will be to manage this big data.

BIBLIOGRAPHY

- Adeyeri, T. B. (2024). Automating Accounting Processes: How AI is Streamlining Financial Reporting. *Journal of Artificial Intelligence Research*, 4(1), 72-90.
- Ahmad, A. (2024). Ethical implications of artificial intelligence in accounting: A framework for responsible ai adoption in multinational corporations in Jordan. *International Journal of Data and Network Science*, 8(1), 401-414.
- Alareeni, B., & Hamdan, A. (2022). *Artificial Intelligence and COVID Effect on Accounting*: Springer Nature Singapore.
- Almaqatari, F. A. (2024). The Role of IT Governance in the Integration of AI in Accounting and Auditing Operations. *Economies*, 12(8), 199.
- Ballantine, J., Boyce, G., & Stoner, G. (2024). A critical review of AI in accounting education: Threat and opportunity. *Critical Perspectives on Accounting*, 99, 102711.
- Boritz, J. E., & Stratopoulos, T. C. (2023). AI and the accounting profession: Views from industry and academia. *Journal of Information Systems*, 37(3), 1-9.
- Hasan, A. R. (2021). Artificial Intelligence (AI) in accounting & auditing: A Literature review. *Open Journal of Business and Management*, 10(1), 440-465.
- Leitner-Hanetseder, S., Lehner, O. M., Eisl, C., & Forstenlechner, C. (2021). A profession in transition: actors, tasks and roles in AI-based accounting. *Journal of Applied Accounting Research*, 22(3), 539-556.
- O'Leary, D. E. (1995). AI in accounting, finance and management. *Intelligent Systems in Accounting, Finance and Management*, 4(3), 149-153.
- Petkov, R. (2020). Artificial intelligence (AI) and the accounting function—A revisit and a new perspective for developing framework. *Journal of emerging technologies in accounting*, 17(1), 99-105.
- Serçemeli, M. (2018). MUHASEBE VE DENETİM MESLEKLERİNİN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜNDE YAPAY ZEKÂ. *Electronic Turkish Studies*, 13(30).

ENTELEKTÜEL SERMAYE VE İNOVASYON ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE'DEKİ İNOVATİF MARKALARDAN ÖRNEKLER

Prof. Dr. Yasemin KESKİN BENLİ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF
Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü
yasemin.benli@hbv.edu.tr

ORCID ID: [0000-0002-8386-2620](https://orcid.org/0000-0002-8386-2620)

Öğr. Gör. Sinan Can ALTUNTAŞ

Başkent Üniversitesi
Kahramankazan MYO
Dış Ticaret Programı
scaltuntas@baskent.edu.tr

ORCID ID: [0000-0002-6550-4264](https://orcid.org/0000-0002-6550-4264)

ÖZET

Bilgi dünyadaki maddi olmayan en büyük ve en önemli hazinedir. Günümüzde insanlar ihtiyaç duyduğu bilgilere teknolojinin yardımı ile hızlı bir şekilde ulaşabilmektedir. Mevcut olan bilgilerin insanların ihtiyaçlarını karşılayamaması ve sorunlarına çözüm oluşturamaması durumunda ise yeni bilgilerin üretilmesi gereklidir. Yeni bilgilerin üretilmesi sürecinde entelektüel sermaye unsurlarının gelişimi önemli bir etkidir. Entelektüel sermaye unsurlarının gelişmiş ve kullanımının yaygın olduğu toplumlarda ve işletmelerde daha çok inovasyonun ortaya çıktığı görülmektedir. Bu çerçevede çalışmanın amacı; entelektüel sermaye unsurları ve inovasyon kavramları hakkında bilgi vermek, Türkiye'nin 2024 yılındaki Küresel İnovasyon Endeksi'ndeki (KİE) konumunu belirlemek ve Türkiye'de inovatif mal ve hizmetler üreten işletmeler hakkında örnekler sunmaktır. Türkiye'nin 2024 yılındaki Küresel İnovasyon Endeksi'ndeki yeri Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nün (WIPO) yayımlanmış olduğu 2024 yılı raporu doğrultusunda incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; entelektüel sermaye unsurları gelişmiş olan toplumlarda ve işletmelerde daha çok inovasyonun ortaya çıktığı, ülkenin ekonomik büyümesine pozitif katkı sağladığı, fertlerin refah seviyesini arttırdığı belirtilebilir. Buna göre makro ölçekte ülkelerin ve mikro ölçekte ise işletmelerin entelektüel sermaye unsurlarını artırıcı stratejiler belirleyerek ve eylem planlarını uygulayarak daha çok inovatif mal ve hizmet üretimi gerçekleştirmesi beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Entelektüel Sermaye, İnovasyon, Küresel İnovasyon Endeksi.

THE RELATIONSHIP BETWEEN INTELLECTUAL CAPITAL AND INNOVATION: EXAMPLES FROM INNOVATIVE BRANDS IN TÜRKİYE

ABSTRACT

Knowledge is the greatest and most important non-material treasure in the World. Nowadays, people can quickly access the information they need with the help of technology. If existing information cannot meet people's needs and cannot provide solutions to their problems therefore new information must be produced. The development of intellectual capital elements is an important factor in the process of producing new knowledge. It is observed that more innovation occurs in societies and businesses where intellectual capital elements are developed and used widely. In this context, the aim of the study is to provide information about the elements of intellectual capital and innovation concepts, determining Türkiye's position in the Global Innovation Index (GII) in 2024 and to provide examples of businesses producing innovative goods and services in Türkiye. Türkiye's position in the GII in 2024 was examined in line with the 2024 report published by the World Intellectual Property Organization (WIPO). According to the results obtained from the study; more innovation is created in societies and businesses with developed intellectual capital elements. It is stated that this situation contributes positively to the economic growth of the country and increases the welfare level of individuals living in the country. Therefore, countries on a macro scale and businesses on a micro scale should devise strategies to increase their intellectual capital elements. It is expected to produce more innovative goods and services.

Key Words: Intellectual Capital, Innovation, Global Innovation Index.

1. GİRİŞ

Günümüzün zorlu yaşam koşullarında bilgi ve bilgiye duyulan ihtiyaç önemli bir hal almıştır. Bilginin hızlı bir şekilde değiştiği ve güncellendiği teknoloji çağında en doğru bilgiye ulaşmak zaman almaktadır. Geçmişten günümüze kadar olan tarihsel süreçte bilgi üç önemli dönemden geçmiş bugün ise dördüncü dönemini sürdürmektedir. Birinci bilgi devrimi Mezopotamya, Çin ve Orta Amerika'da yazının icat edilmesine kadar geçen süreci kapsamaktadır. İkinci bilgi devrimi Yunanistan'da Homeros Destanının kitap haline getirilmesi sürecini içermekte ve üçüncü bilgi devrimi ise Alman Gutenberg'in 1450'lerde matbaayı icat etmesi ile başlamış ve günümüze kadar olan dönemi kapsamıştır. Dördüncü bilgi devrimi günümüzdeki modern hayatı nitelendiren bilgi teknolojisinin geliştiği, bilgisayarların yoğun olarak kullanıldığı, bilgiye erişimin hızlı şekilde olduğu dönemi içermektedir (Drucker, 2003: 120).

İşletmeler faaliyet gösterdikleri sektörde başarılı olabilmek için bilgiye yoğun şekilde ihtiyaç duymaktadır. İşletmeler bilgiyi elde tutmak ve doğru kullanmak için büyük yatırımlar yapmaktadır. Önceden emek veya teknoloji yoğunluğuna sahip olan işletmeler sektörde güçlü işletmeler olarak nitelendirilirken, günümüzde bilgi yoğunluğuna sahip olan işletmeler sektörde güçlü işletme olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda bilginin ve bilgi yönetiminin önemi işletmelerde entelektüel sermaye kavramını ortaya çıkartmıştır (Sakur, 2017: 550). Entelektüel sermayesi güçlü olan işletmeler faaliyet gösterdikleri sektörde rakiplerinden daha hızlı ve daha kolay şekilde inovasyon yaratmakta ve sağlanan bu rekabet gücü sayesinde farklılaşmaktadır.

Ülkelerin sahip olduğu inovasyon kapasitesini ve yenilikçilik boyutunu nicel araştırma yöntemleri ile inceleyen WIPO yayınlamış olduğu KİE ile hangi ülkelerin daha yenilikçi

olduğunu açıklamaktadır. KİE ile ülkelerin her yıl inovasyon performansı açıklanmaktadır. Daha çok inovasyon yaratan, daha çok inovatif faaliyet gerçekleştiren ülkeler KİE'nin üst sıralarında yer almaktadırlar. KİE'de üst sıralarda yer alabilmek için işletmelerin dolayısı ile ülkelerin daha çok inovasyon yapması gerekmektedir. Bu kapsamda Türkiye'de inovatif ürünler üretmiş ve inovasyon yaratmış olan bazı işletmelerin inovasyonlarından örnekler sunulmuştur.

2. ENTELEKTÜEL SERMAYE

Günümüzde işletmelerin sahip oldukları sermaye en genel sınıflandırma ile üç başlık altında değerlendirilmektedir. Birinci sermaye türü fiziki sermaye, ikincisi finansal sermaye ve üçüncüsü ise işletmeye rakiplerine karşı rekabet gücü sağlayan entelektüel sermayedir. Son dönemlerde işletmeler entelektüel sermaye unsuruna, fiziki ve finansal sermayeye göre daha çok önem vermektedir. Entelektüel sermaye literatürde “fikri sermaye” olarak da yer almaktadır.

1969 yılında J. Kenneth Galbraith “entelektüel sermaye” kavramını ilk kullanan araştırmacı olmuştur. Galbraith'e (1969: 495) göre entelektüel sermaye işletmelerin gelecek dönemlerdeki faaliyetlerini potansiyel olarak etkileyebilecek yetkinliklerdir. Stewart (1997: 5) entelektüel sermayeyi, zenginlik meydana getirmek üzere devreye alınan entelektüel malzeme yani bilgi, enformasyon, entelektüel mülkiyet ve deneyim şeklinde ifade etmiştir. Entelektüel sermaye görünmeyen, soyut değerlerden oluşan bir kavramdır. Sakur (2017: 551)'e göre entelektüel sermaye işletmedeki insan kaynaklarının ve personellerin sahip olduğu, bilgiden yaratılan katma değerdir. Entelektüel sermaye, işletmelerin ve bütün sosyoekonomik yapıların mallarına ve hizmetlerine katkıda bulunmaktadır. Entelektüel sermaye işletmelerin kazanç sağlamasına ve hedefledikleri değerleri yaratmaya imkân tanıyan ve aracılık yapan insan kaynağı, bilgi, deneyim, yetenek, fikirler gibi maddi olmayan varlıklardır (Akyüz, 2011: 8). Entelektüel sermaye günümüzde işletmelerin rakiplerine karşı rekabet üstünlüğü sağlayabilmek ve sektörde başarılı olabilmek için en çok önemsendiği maddi olmayan unsurlardan birisidir. Entelektüel sermayenin beşeri sermaye, yapısal sermaye ve sosyal sermaye olmak üzere üç alt boyutu bulunmaktadır. Bu boyutlar aşağıda açıklanmıştır.

Beşeri Sermaye

Beşeri sermaye literatürde “insan sermayesi” olarak da yer almaktadır. Entelektüel sermayenin beşeri sermaye boyutu işletmeye rekabet avantajı sağlama konusunda önemli bir yere sahiptir. Beşeri sermaye işletmenin en önemli ve en büyük maddi olmayan kaynağıdır. Beşeri sermaye tüketicilerin istek, ihtiyaç ve taleplerine istinaden üretilecek olan malların ve hizmetlerin planlanmasında, organizasyonunda, üretiminde ve sonrasında meydana gelen birçok süreçte kullanılan en önemli unsurlardan birisidir. Beşeri sermaye insanın doğal yeteneklerini, almış olduğu eğitim sonucu kazanmış olduğu yetkinlikleri ve hayattaki deney, tecrübelerinden meydana gelmiş olan yaratıcılık enerjisidir. Beşeri sermaye işletme personelinin kendisine verilen iş sorumluluğunu yerine getirebilmesi amacıyla sahip olduğu bilgilerin, yetkinliklerin ve yaratıcılık yetenekleri gibi insana özgü olan bütün özelliklerin bir arada bulunmasını ifade etmektedir. Beşeri sermaye işletmeye ait olan değerleri, ilkeleri, kültürü ve örgüt felsefesini de

içermektedir. İşletmeler beşeri sermayeyi sahiplenemezler çünkü bu sermaye işletme personeline aittir (Bontis, 2001: 42). Grantham (2015: 9)'a göre beşeri sermaye işletmenin içsel ve dışsal problemlerini çözmek için sahip olduğu toplam insan sermayesidir. Beşeri sermaye sahip olduğu bilgiyi kullanarak işletmenin problemlerine çözüm yaratmaktadır ve pazardaki fırsatları değerlendirmesine imkân sağlar. Luthy (2000: 5)'e göre beşeri sermaye insanın kendisidir. Dolayısı ile işletmeler beşeri sermayeye sahip değildirler; fakat onu kiralayabilirler. İşletme personeli işletmeden ayrıldığı anda beşeri sermayede işletmeden ayrılmaktadır.

Yapısal Sermaye

Yapısal sermaye literatürde “organizasyonel sermaye” olarak da yer almaktadır. Bontis (2001: 55)'e göre yapısal sermaye işletme personelinin verimliliğini ve etkililiğini destekleyen işletmedeki donanım, yazılım, veri tabanı, örgütsel yapı, patentler, markalar ve diğer benzer unsurları ifade etmektedir. Yapısal sermaye ortaya çıkartılan bilgi, patent, yenilikler ve işletme içinde öğrenilen örgüt kültürü ve iklimi, kurum yapısı, yönetim felsefesi, bilgi ve karar sistemleri gibi bilginin işletme içerisinde aktarılmasını, depolanmasını, paylaşılmasını ve çoğaltılmasını da sağlayan bütün teknik ve donanımsal sistemlerden oluşmaktadır (Akyüz, 2011: 30). Yapısal sermaye işletme personeli tarafından elde edilen bilginin işletme içerisinde kalmasını ve işletme personelinin kendi düşüncesi ile ürünleri üretmek, paketlemek, tanıtmak ve dağıtmak için oluşturmuş olduğu mekanizmayı ifade etmektedir (Eren ve Akpınar, 2004: 10). Yapısal sermaye işletme yönetimi tarafından sahiplenilebilir ve işletmenin ticari yapısı içerisinde hızlı bir şekilde kullanılabilir. Her işletmenin kendine göre bir yapısal sermayesi mevcuttur ve bu sermaye türü işletme personeli tarafından paylaşılır (Çetin, 2005: 362).

Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye literatürde “müşteri sermayesi” olarak da yer almaktadır. Pazarlama alanında yapılan bilimsel çalışmalarda ortaya çıkan en büyük ve ortak sonuç; yeni müşteri bulmanın mevcut müşteriyi elde tutmaktan daha masraflı olduğudur. Bu nedenle müşteriler ile olan sosyal ilişkiler büyük bir öneme sahiptir (Sakur, 2017: 552). Stewart (1997: 3) işletmelerin yeni müşteriler aramaktansa mevcut müşterileri ile sosyal ilişki kurmasının ve bu durumu korumasının maliyet açısından daha avantajlı olduğunu belirtmiştir. Lynn (1998: 14)'a göre sosyal sermaye, işletmenin dış çevre ile olan müşteri sadakati, işletme değeri, tedarikçi, dağıtıcı ve toptancılarla olan ilişkileri gibi bağlantıları içermektedir ve işletme için değer yaratacak olan işletme dışındaki tüm taraflar ile ilgili bir kavramdır. Tedarik zinciri ve dağıtım kanalları, müşteri özellikleri, trendler ve rekabetçi yapı hakkında işletmenin sahip olduğu bilgi sosyal sermayeyi oluşturmaktadır (Çetin, 2005: 363).

3. İNOVASYON

İnovasyon kelimesi günümüzde popüler bir kavram haline gelmiştir. “İnovasyon yaratmak”, “inovatif davranmak” gibi trend terimler her alanda kullanılan ve teşvik edilen başlıca kavramlardır. İnovasyonun asli görevi ve misyonu işletmenin pazarda başarılı olmasını sağlamaktır. İnovasyonun önemi hem iş hayatında hem de sosyal yaşantıda vurgulanmaktadır. Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde inovasyon “yenileşim” olarak Türkçeleştirilmiştir (TDK,

2024). Türkçeye Fransızcadan geçen inovasyon sözcüğünün kökeni Latince ‘yenilik’ anlamına gelen ‘innovare’ kelimesinden gelmektedir.

İnovasyon, yeni ve orijinal fikirleri belirli bir araştırma-deneysel geliştirme ve proje oluşturma faaliyeti sonunda işletmeye ekonomik ve ticari değer kazandıracak şekilde organize etme sürecini ifade etmektedir. İnovasyon; yeni veya iyileştirilmiş mal, hizmet, işletme sistemi ve pazarlama modeli geliştirmek ve bu süreci ticari hale getirerek sürdürülebilir iktisadi gelir yaratma amacıyla yürütülen tüm faaliyetleri kapsamaktadır. İnovasyon süreklilik arz eden ve sürdürülebilir olan bir faaliyettir. Dolayısı ile günün değişen koşullarına, fırsatlarına ve pazar taleplerine göre ortaya atılan her yeni fikrin geliştirilmesi, olgunlaştırılması, iyileştirilmesi ve işletmeye kazanç sağlayacak rekabet gücü formuna kavuşturulması gereklidir. Kısacası her yeni fikir, yeni inovasyon sürecini meydana çıkartmaktadır.

Oslo Kılavuzu’na göre inovasyon ‘‘işletme içi uygulamalarda, iş yeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir ürün veya süreç, yeni bir pazarlama yöntemi ya da yeni bir organizasyonel yöntemin gerçekleştirilmesi’’ olarak tanımlanmaktadır (TÜBİTAK, 2005: 50). İnovasyon kısaca; yenilik yapılabilen her alanda değer yaratma süreci olarak belirtilebilir. Oslo Kılavuzu’nda inovasyonun boyutları dört grupta ele alınmıştır. Bu boyutlar aşağıda açıklanmıştır.

1.Ürün İnovasyonu

Ürün inovasyonu, mevcut özellikleri veya öngörülen kullanımlarına göre yeni ya da önemli derecede iyileştirilmiş mal veya hizmetin ortaya konulmasıdır. Bu durum teknik özelliklerde, bileşenlerde ve malzemelerde, birleştirilmiş yazılımda, kullanım kolaylığında ve diğer işlevsel özelliklerinde önemli derecede iyileştirmeleri içermektedir (TÜBİTAK, 2005: 52). Ürün inovasyonu yeni bir mal veya hizmet üretmek veya var olan ürünler üzerinde farklı geliştirmeler ve iyileştirmeler yaparak bu ürünlerin ekonomik bir kıymet karşılığında piyasaya arz edilmesi ve işletmelerin bu faaliyetten maddi kazanç sağlama sürecini içermektedir. Ürün inovasyonu kapsamında yapılan yenilik faaliyetleri ürünlerin özelliklerini, tasarımını, kalitesini ve benzeri formları revize etmektedir. Kısaca ürün inovasyonu yeni bir ürün meydana çıkartarak katma değer yaratmaktadır.

2.Süreç İnovasyonu

Süreç inovasyonu, işletmenin üretmekte olduğu mal veya hizmetin tüketiciye ulaşana kadar geçen süre zarfında hem üretim aşamasında hem de tedarik zinciri operasyonlarında geçirmiş olduğu teknik, donanımsal ve yönetsel yenilikler veya iyileştirmelerdir. Yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir üretim sistemi modeli veya dağıtım, teslimat yönteminin gerçekleştirilmesidir. Bu yenilik, teknikler, teçhizat ve yazılımlarda önemli değişiklikleri içermektedir (TÜBİTAK, 2005: 53).

3.Organizasyonel İnovasyon

Organizasyonel inovasyon, işletmenin mevcutta sahip olduğu hiyerarşik yapısında, iş yapış modelinde ve düzeninde yapılan yeniliklerin ve iyileştirmelerin bütünüdür. İşletmenin ticari uygulamalarında, iş yeri organizasyonunda ve dış ilişkilerinde yeni bir organizasyonel yöntemin ve sistemin kurgulanması ve uygulanmasıdır (TÜBİTAK, 2005: 55).

4.Pazarlama İnovasyonu

Pazarlama inovasyonu, ürün tasarımı veya ambalajlaması, ürün konumlandırması, ürün tanıtımı (promosyonu) veya fiyatlandırmasında önemli değişiklikleri kapsayan yeni veya iyileştirilmiş pazarlama tekniklerinin uygulanmasına denir (TÜBİTAK, 2005: 53). Pazarlama inovasyonu, yeni malların ve hizmetlerin piyasada talep görmesi için ve işletmenin satış faaliyetlerinde başarılı olmasını destekleyen ve bu sürece katkıda bulunan tüm pazarlama aktivitelerini kapsamaktadır.

İnovasyon boyutlarını sürdürülebilir şekilde yerine getiren işletmeler piyasada ekonomik ve ticari açıdan başarılı olabilecekler ve ülke ekonomisine katkı sağlayabileceklerdir.

4. TÜRKİYE’NİN KÜRESEL İNOVASYON ENDEKSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Küresel İnovasyon Endeksi (KİE)’nin İngilizcesi Global Innovation Index (GII)’dir. KİE ilk kez 2007 yılında INSEAD üniversitesinin araştırmaları ve World Business dergisinin girişimleri doğrultusunda yayınlanmıştır. KİE, 2011 yılından itibaren ise WIPO tarafından her yıl düzenli bir şekilde kamuoyu ile paylaşılmış ve 2024 yılı itibari ile 17. raporu sunulmuştur. KİE’nin ülke sıralamasındaki amacı; ülkelerin inovasyon kapasitelerini, inovasyon performanslarını değerlendirmek ve ülkelerin dünya genelindeki yenilikçilik düzeylerini belirlemektir. 2024 yılı itibari ile KİE toplamda 133 ülkeyi kapsamakta ve sıralamaktadır. WIPO sıralamayı oluştururken çeşitli kaynaklardan toplanan nesnel verileri ve çeşitli parametreleri kullanmaktadır (Aubert, 2010: 48). Bu parametreler; kurumlar, beşeri sermaye ve araştırma, altyapı, iş ve pazar gelişmişliği, bilgi-teknoloji çıktıları ve yaratıcı çıktı değişkenleridir (WIPO, 2024). Türkiye’nin KİE genel sıralamasındaki yeri 2015-2024 yılları için Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Türkiye’nin KİE Genel Sıralamasındaki Yeri (2015-2024)

Yıl	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Sıra	58	42	43	50	49	51	41	37	39	37

Kaynak: 2015-2024 yıllarındaki WIPO GII verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1'e göre Türkiye'nin KİE genel sıralamadaki yeri 2024 yılında 2023'e göre 2 basamak yükselerek 133 ülke arasında 2022'de sergilediği performans gibi 37. sıradadır. KİE'nin 2024 yılı inovatif ülke sıralamasında ilk üçte sırasıyla, İsviçre, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yer almaktadır. 2024 yılı KİE'ye göre üst-orta gelirli 34 ülke ekonomisinin yer aldığı kategoride Türkiye 3. sıradadır. Türkiye, 2024 yılı KİE'de 2023 yılına göre markalar göstergesinde 5. sıradan 1. sıraya, endüstriyel tasarım göstergesinde 4. sıradan 1. sıraya, faydalı model göstergesinde 11. sıradan 9. sıraya ve fikri mülkiyet gelirlerinin toplam ticarete oranı göstergesinde 60. sıradan 55. sıraya yükselmiştir (Türkpatent. 2024).

5. TÜRKİYE'DEKİ İNOVATİF MARKALARDAN ÖRNEKLER

Acıbadem Sağlık Grubu yapmış olduğu inovasyon ile işletmede yeni, modern bir yönetim modeli kurgulamış ve mevcutta var olan yönetim sistemini değiştirmiştir. Acıbadem, altyapı yatırımlarına 2001 yılında meydana gelen ve tüm dünyayı olumsuz şekilde etkileyen ekonomik kriz döneminde bile hız vererek işletmeyi kurumsal bir yapıya kavuşturmuştur. Acıbadem hizmette, finansmanda ve yönetimde inovasyon yapmayı benimseyerek küçük bir semt hastanesi olmaktan çıkmış ve büyük bir sağlık grubuna evrimleşmiştir. Grup doğru zamanda doğru hamleler gerçekleştirerek sağlık alanında branşlaşmış ve tam uzmanlaşma sağlayarak ilerleyişini sürdürmektedir. Acıbadem süreç inovasyonunu başaran bir işletme niteliğine sahip olmuştur.

Adopen Plastik işletmesi ürün inovasyonu yaratma konusunda başarılı çalışmalara imza atmıştır. Adopen "Perdefix" isimli pencere sistemi icadı ile perdeli-pencere üretimi gerçekleştirerek sektörde yeni bir açılım meydana getirmiştir. Adopen ürünün patent haklarını da satın alarak taklit ürünlere karşı ekonomik kazancı kaybetmemek adına ürünü hukuki boyutta koruma altına almıştır. İşletme PVC'den inşaat kalıbı üreterek ve adını "Pladeck" şeklinde markalaştırarak inovatif ürünlerine bir yenisini daha eklemiştir. Adopen ürün inovasyonunu başaran bir işletme niteliğine sahip olmuştur.

Ahmet Kocakabak adlı girişimci inovatif ürün üreten bir çiftçidir. Geçmişten kalma, geleneksel yollar ve yöntemlerle iki haftada dezavantajlar meydana gelerek kurutulabilen yaş üzümleri, 24 saat gibi kısa bir sürede dezavantaj meydana gelmeden kurutabilen bir makine icat etmiştir. İcat edilen bu makine sadece yaş üzüm kurutmasıyla sınırlı kalmamış, birçok meyve ve sebze çeşidini de kurutabilen inovatif bir ürün haline evrimleştirilmiştir. Bu şekilde üreticilerin meyve ve sebze kurutması ile ilgili olan problemi çözüme kavuşturulmuştur. Ahmet Kocakabak adlı girişimci ürün inovasyonunu başarmıştır.

Alara Tarım işletmesi günümüzde dünyanın en büyük incir ve en büyük ikinci kiraz ihracatçısıdır. Alara Tarım ürün portföyünü günün değişen koşullarına ve tüketici tercihlerine göre güncellemekte, becerilerini yatırıma dönüştürerek ürün iyileştirmesi yapmakta ve yaratıcı fikirler ortaya çıkartmaktadır. Alara Tarımın pazar odaklı çalışmasını geliştirmesi ile sadece Avrupa ülkelerindeki hallere satış yapmasının yanı sıra yine Avrupa'daki Mark & Spencer, Tesco, Carrefour, Spar, Migros vb. gibi zincir marketlere de ürünlerini satabilmiştir. Alara Tarım sektörde var olan global fırsatları görerek stratejik yapısını ve sistemini buna göre

kurgulamıştır. Ek olarak işletme, müşteri ve pazar odaklı çalışmayı kural olarak benimsemiştir. Alara Tarım hem ürün hem de süreç inovasyonunu başaran bir işletme niteliğine sahip olmuştur.

Alphan Manas adlı girişimci Brightwell Holding'in kurucusudur. Manas'ın çok iyi bir araştırmacı ve gözlemci olması dolayısıyla birçok yenilikçi malın, hizmetin ve projenin yaratılmasına katkısı büyüktür. Ortaya çıkartmış olduğu bazı projeler şunlardır; karayollarında kullanılan otomatik geçiş sistemi, İddaa oyunu, ilaç sektöründe kullanılan barkod uygulaması, nüfus sayımı projesi, uzaktan ve otomatik sayaç okuma sistemi, Spor Toto ve at yarışları bahis sistemi, deniz taksi gibi projelerdir. Manas, hayatı daha da kolaylaştırmak için kısa ve öz çözüm yöntemleri üretmektedir.

Altınkılıç Gıda işletmesi yüzlerce yıllık tarihi olan ve Türk içeceği olarak tescil edilen kefirli endüstriyel ürün haline getiren ve Türkiye'de ambalajlayarak zincir marketlere sunan ilk işletme olmuştur. Altınkılıç işletmesi, Türkiye pazarına 2004 yılında zorlu bir giriş yapmış ve piyasada tutunarak başarılı olmuştur.

Arçelik özel sektörde inovasyon yaratma konusunda önde gelen işletmelerden biridir. Türkiye'de son dört yılda yapılan patent başvurularının %13'ü Arçelik tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Türkiye'den WIPO'ya yapılan uluslararası patent başvurularının %45'i Arçelik tarafından gerçekleştirilmiştir (Altun, 2008: 22). Türk Patent Enstitüsü tarafından organize edilen Türkiye Patent Ligi'nde farklı kategorilerde birincilik ödüllerini kazanmıştır. Patenti alınmış birçok buluş ile uluslararası platformlarda ödüller elde etmiştir. Yaratmış olduğu projeler ile WIPO tarafından açıklanan listede dünya çapında en çok patent başvurusu yapan 500 işletme arasında ilk ve tek Türk işletmesidir. İnovasyon yaratma çalışmaları doğrultusunda üretmiş olduğu Energy+ markalı buzdolapları, dünyada en az enerji tüketimi sağlaması nedeniyle Avrupa Birliği tarafından ödüle layık görülmüştür. Türk Kahvesi hazırlama makinesi olan "Telve" birçok patent ile koruma altına alınmıştır. Çamaşır makinası, kurutma makinası kategorilerinde de inovatif ürün geliştirme ödülleri almıştır. Arçelik sadece ürün bazında inovasyon yapmamakta süreç inovasyonu ile de yeniliklere odaklanmaktadır. 7 gün 24 saat çağrı merkezi hizmeti, ürün kiralama hizmeti, bayilerin eğitimini ve iletişim kalitesini arttırmak için kapalı devre televizyon yayını, ara depo kullanmadan fabrikadan bayiye veya tüketicinin evine direkt nakliye hizmeti, ürünlerde garanti arttırımı uygulaması gibi hizmetler de süreç inovasyonundaki örneklerden bazılarıdır.

Arcı işletmesi yaklaşık olarak yılın yarısını göçebe şekilde geçiren seyyar arıcıların enerji ihtiyacını karşılamak için güneş enerjisini elektrik enerjisine çeviren bir cihaz icat etmiştir. İşletme bu inovatif ürün ile hizmet inovasyonu ödülüne layık görülmüştür.

Aygün Cerrahi Aletler işletmesi Türkiye'de cerrahi alet imalatındaki sektörel boşluğu fark etmiş ve bu boşluğu fırsata çevirebilmek için bir dizi inovatif faaliyette bulunmuştur. Cerrahi alet üretiminde hammadde problemi yaşayan işletme, çatal-bıçak ürünlerinden hammadde tedarikini kendi imkânları ile sağlamıştır. Cerrahi alet üretiminde cerrahların ihtiyacı olan aletler yerinde tespit edilerek, yeni tasarımlar ile yeni ürün üretilmiştir. İşletme ilk zamanlarda farklı işletmelerin ürün kataloglarından ürün kopyalama ve ürün taklidi yaparken günümüzde

ihtiyaçlara göre tasarlanmış orijinal ürünler üretmektedir. İşletmenin başarısının püf noktası uzmanlaşma ve piyasanın yakından takip edilmesidir.

Başak Çatı grubunun yarattığı inovasyonun dayanak noktası sportif faaliyetlerdeki takım tutma fanatizmi üzerinedir. Başak Çatı, Türkiye’de ilk renkli çatı kiremitini üreterek müşterilerinin tuttuğu takımın renkleri ile çatıları kaplamayı kendisine faaliyet alanı olarak belirlemiştir. Bu inovasyon ile çatı çift renk kaplanabilmekte ve müşteriye prestij kazandırılarak sosyal statüsü sağlanmaktadır.

Bemka Bobin işletmesi aynı sektörde faaliyet gösteren dört farklı işletmenin birleşmesi sonucu kurulmuştur. İşletme ihracat rakamlarında, satış hasılasında ve verimlilik konusunda avantaj yakalamıştır. Küresel rekabet unsurları, birbirlerinden farklı olan dört rakip işletmenin tek bir çatı altında toplanmasını hızlandıran en önemli dışsal faktör olmuştur. Yapılmış olan ortaklık anlaşması ve ilişkisi Türkiye’de iş ve ticaret dünyasında zihniyetin ve vizyonun değiştiğinin açık bir kanıtıdır.

BYS Holding uyguladığı yönetim şekli ve iş ortaklarıyla yaptığı bilgi paylaşımı ile dünyada eşine az rastlanan bir iş modeli oluşturmuştur. *BYS Holding* 18’i yabancı toplamda 89 ortaklı yapısı ile uluslararası piyasada faaliyet göstermektedir. Ortaklar arasında sınırsız bilgi paylaşımı bulunmaktadır ve faaliyet gösterilen sektörlerde tecrübe sahibi olan yetkin kişilerle çalışılmaktadır. Bu yönetim anlayışı ve çok ortaklı model ile organizasyonel inovasyon başarılmıştır.

Biletix Bilet Dağıtım işletmesi 2000 yılından beri eğlence sektöründe Türkiye’de ilk elektronik biletleme, online bilet satışı ve dağıtım hizmeti veren işletme olarak faaliyetlerine devam etmektedir. *Biletix* internet üzerinden taksitle bilet satan ilk işletme olmuştur.

Boyner Holding yarattığı iş modeli ve uyguladığı ticaret anlayışı ile Türkiye’nin yenilikçi işletmelerindedir. Yeni markalar ve bünyesine kattığı yabancı şirketler ile müşterilerinin özgün, trendleri takip eden ve yenilikçi olmasını sağlamaktadır. Türkiye’de ilk kez hiçbir aracı ve finansal kuruluşu arkasına almadan taksitli alışveriş imkânını kendi öz kaynakları ile organize etmiş ve çıkartmış olduğu alışveriş kartı ile bu süreci gerçekleştirmiştir. Mağazalarında “Kelebekli Ürünler” adı ile ilk kez indirim kampanyası sistemini uygulayarak müşteri patlaması yaşamış ve bu pazarlama faaliyeti pazarlama inovasyonu olarak vaka çalışmalarına örnek teşkil etmiştir. “T-Box” fikri ile günün değişen ihtiyaçlarına farklı bir bakış açısı ile çözüm getirmiş hız, eğlence ve modayı bir arada kurgulayarak sektörde olmayan bir konsept geliştirmiştir. “Back-Up” uygulaması ilk toplu hizmet paketi olmuştur. Back-up hizmeti acil ve acil olmayan ihtiyaçları karşılamak için *Boyner* ile iletişime geçmeyi tasarlamıştır.

Botanika Dış Ticaret işletmesi farklı, pratik icat ve buluşlarıyla inovasyon yaratan bir işletmedir. Şemsiyeli plaj sandalyesinin mucididir. Bu ürün güneşin ışınlarından korunmak ve sıcak havalarda gölge isteyenler tarafından çok ilgili görmüştür. Ayrıca *Botanika* “Pencere Önü Bostanları” ürününü piyasaya sunmuştur. Bu ürün organik toprak ve tohum içeren pencere

önünde sulanabilen saksılardır. Bahçecilik hobisi, hevesi olan ama yeterince vakti ve arazisi olmayan kişiler tarafından talep görmüştür.

Celal Birsen / Avrupa Şemsiye işletmesi iş hayatında çok iyi gözlem ve analiz yaparak büyük bir şemsiye üreticisi ve markası olmayı başarmıştır. Öncelikle yağmur şemsiyesi sonrasında ise güneş ve plaj şemsiyeleri üretmiştir. Yağmur şemsiyesi kategorisinde bambu saplı, çantalı, leopar desenli inovatif ürünler üretmiştir. Dünyada ilk olan cep telefonu boyutunda şemsiye üretmiştir. Üretmiş olduğu ürünlerinde ömür boyu kullanım garantisi verilmiştir. Yapılan inovasyon çalışmaları ile şemsiyelerin rüzgârda ters dönmesinin ve kırılmasının önüne geçilmiştir. Şemsiyelerde teknolojik kumaşlar kullanılmıştır.

Colin's işletmesi satış cirosunu arttırmak amacıyla farklı pazarlama inovasyonları uygulamaktadır. Her iki tarafı da giyilen kot pantolon ve “Jean Fikirler” kampanyaları ile büyük başarılar elde edilmiştir.

Çığ Gıda işletmesi asidi ve gazı alınmış bakliyatla özellikle nohut ürünü ile ticari başarı elde etmiştir.

Çilek Mobilya işletmesinin gelişmesindeki en önemli faktör inovatif fikirlere sahip olmasıdır. Mobilya sektöründe inovatif duruş ve davranış sergileyerek sadece belirli bir yaş grubuna özel tasarım ve üretim yapan ilk marka olmuştur. Dünyada benzeri olmayan “Biconsept” serisi pazara arz edilmiştir ve üç boyutlu araba formu ürünler, çeşitli özellikler de eklenerek çocuklar için karyola setine dönüştürülmüştür. Bu bağlamda Biconsept serisi ile çocuk odalarının havası ve trendi değiştirilmiştir.

Dardanel işletmesi Türkiye’yi ton balığı kültürüyle tanıştıran ilk işletmedir. Türk halkının yemek yeme alışkanlıklarını ton balığı konservesi ürünü ile değiştirmiştir. İşletme ilk kez dondurulmuş meyve-sebze, hazır gıda ve hamur ürünleri de üretmiştir. Türkiye’de ilk kez ton balığı reklamı ve tüketimi kampanyaları yapılarak Türkiye’de kişi başına ton balığı tüketimi 15 kat arttırılmıştır.

Deniz Oktar isimli girişimci üniversite öğrencisi genç harika bir pazarlama inovasyonu gerçekleştirerek anlaştığı işletmelerin marka görsellerini ve reklamlarını t-shirtüne baskı alarak sosyal ortamlarda ve toplum içerisinde sergileyerek tanıtımını gerçekleştirmiştir.

Devredergi projesi gazete ve dergi bayilerinde zamanında satılmayan ve iade edilen dergilerden yeni bir pazar yaratmıştır. Bu proje ile piyasadan iade edilen açılmamış dergiler bekleme süresinin fazla olduğu iş yerlerine daha ucuz bir fiyata satılmaktadır. Bu proje ile ekonomik sisteme katkı sağlanırken kâğıt israfının da önüne geçilmiş ve hem okuyucuların hem de işletmelerin masrafları azaltılmıştır.

Digitürk, Türkiye’nin ilk dijital televizyon platformu olarak toplumsal yaşamın bir parçası olmuştur. Digitürk, aile üyelerinin ilgisini çekebilecek kanalları ile üye sayısını günden güne arttırmıştır. Çocuklara yönelik oyun ve eğlence; ev hanımlarına yönelik yemek, hobi, dizi; erkeklere yönelik spor programları ile kişiye özel, butik televizyon yayıncılığı yapmaktadır.

Dizayn Grup işletmesi topraksız tarım projesi kapsamındaki araştırma geliştirme çalışmaları ile toprağa ihtiyaç olmadan sadece suda yetişebilen domates üretmiştir. Böylece gıda krizinin önüne geçilebileceği belirtilmiştir.

Düğün TV projesi bugüne kadar hiç yapılmayan bir televizyon yayınıdır. Almanya menşeli kanalın temel amacı Avrupa’da yaşayan Türk gurbetçilerin düğün, nişan vb. etkinliklerini yayımlayarak para kazanmaktır. Bu proje ile sektörde fark yaratarak diğer işletmelere hizmet inovasyonu konusunda örnek teşkil etmiştir.

DYO Boya işletmesi dünyada yeni sayılan ve birçok sektörde kullanılan nanoteknolojiyi Türkiye’de ürüne dönüştüren ilk boya işletmesidir. Bu yenilikçi boyalar ışık ile kendisini temizleyebilmekte, çizilmemekte ve yangın geciktirici özelliğine sahiptir. DYO’nun nanoteknoloji içeren boya ları Avrupa Patent Ofisi tarafından buluş niteliği taşıdığı belirtilmiştir.

Eurotech işletmesi Türkiye’de ilk kez döner kesme makinasının seri üretimini gerçekleştirmiş ve bu makinaları Avrupa’ya ihraç etmiştir.

Ece Banyo işletmesi sektörün en inovatif işletmelerinden birisidir. Solmaya dayanıklı lavabo, anti-bakteriyel banyo ürünleri, yukarı ve aşağı hareket eden raylı veya asansörlü lavabolar, banyo dolapları ve su tasarruflu klozet gibi ürünler ile dünyada bir ilktir. Özellikle asansörlü lavabo ürünü yaşlılar, engelli bireyler ve çocuklar için tasarlanarak ürün inovasyonu gerçekleştirilmiştir.

Eczacıbaşı şirketler topluluğu Türkiye’de inovasyon denilince ilk akla gelen işletmelerden birisidir. Eczacıbaşı inovasyon stratejisi uygulamaktadır. Bu amaç ile “yenilikçi ve yaratıcı buluşmalar” etkinliği, “inovasyon çalışma grubu” gibi inovasyon yetkinliğini artırıcı uygulamalar geliştirmiştir.

Evlin Tekstil işletmesi dünyanın ilk kendi kendini temizleyen perdesini üretmiştir. Nanoteknoloji ile üretilmiş olan bu inovatif perde yıkamaya gerek kalmadan kendisini temizleyebilmektedir.

Filiz Makine, Türkiye’nin ilk bilgisayarlı kesici makinesini üretmiştir. Bu makine muadillerine göre daha az maliyetli ve daha hızlıdır.

Ford Otosan işletmesi Türkiye’nin ilk seri üretim otomobillerini hayata geçirmiştir. Ford ilk fiberglastan gövdeyi üreterek Türk otomotiv sektöründe önemli bir yer elde etmiştir. Ford yüzde yüz Türk mühendisliğinin ürünü olan hibrit Transit ticari model aracı geliştirmiştir. Ticari araç segmentinde Türkiye’nin ilk hibrit aracıdır ve bu model ile Türkiye Avrupa’da temsil edilmektedir.

Galleria Alışveriş Merkezi, Türkiye’nin ilk alışveriş merkezidir. Bu inovatif proje ile mağazacılık endüstrisinde radikal değişim yaşanmıştır.

Garanti Bankası piyasaya inovatif çözümler sunarak birçok yeni ürüne imza atmıştır. Garanti Bankası Bonus Card uygulaması ile alışveriş ve kredi kartını birleştiren, müşterileri “bonus”

kazanma fırsatıyla tanıştıran, program ortağı olan mağazalarda bedava ve taksitli alışveriş imkânı sunan Türkiye'nin ilk çipli ve çok marka içeren kredi kartıdır. Bonus Card, alışılmış kredi kart formundan çıkartılmış ve günlük hayatta kullanılan kol saati ve anahtarlık gibi aksesuarların üzerine entegre edilmiştir. Bu uygulama hem Türkiye'de hem de Avrupa'da bir ilk olmuştur. Bozuk paraya alternatif olarak düşük meblağlı ödemeler için geliştirilen Bonus Trink Card Avrupa'daki ilk temassız kredi kartı olma özelliğine sahiptir. Shop & Miles Kartı alışveriş ve uçuş milini birleştiren Türkiye'nin ilk kredi kartı uygulamasıdır. Flexi Card, kullanıcısı tarafından tüm finansal parametrelerinin belirlendiği ilk kredi kartı uygulamasıdır. Cepbank uygulaması dünyada cep telefonu ile bankacılık işlemlerinin yapıldığı ilk örnek olmuştur. İlk bireysel nakit yönetimi işlemleri, ilk yaşam evreleri bankacılık paketleri, ilk birikimli altın hesabı gibi ilklerde yine Garanti Bankası tarafından oluşturulmuştur. Ayrıca ilk defa Vadeli İşlemler Borsası uygulamalarını internet üzerinden yönetme fırsatı sunmaktadır. Türkiye'nin ilk ve tek Mortgage Çağrı Merkezi sistemini uygulamaya başlamış ve kadın girişimcilere yönelik ilk destek paketini de geliştirmiştir.

Kuşam Tekstil, Wenice Kids markalı ürünleri ile Türkiye'de ve Dünyada ilk kez engelli çocuklar için kıyafet koleksiyonu üretmiştir. Koleksiyonunu "özel çocuklar için rahat giyim" sloganı ile pazarlamıştır. Küresel ısınmaya karşı tasarruf sağlayan ürünler yaratmak için Türkiye'nin ilk küresel ısınma araştırma laboratuvarını kurmuştur. Bu kapsamda çevreyi koruyan ürünler üretilmektedir.

Turkcell'in Şubat 1994'te sektöre çıkması ile Türkiye'de mobil iletişim için küresel sistem temelli mobil iletişim hizmeti başlamıştır. New York Borsasında işlem gören ilk Türk işletmesidir.

Otokar Otomotiv işletmesi 1960'lı yıllarda Türkiye'nin ilk şehirlerarası otobüsü olan Magirus'un lisansını alarak üretmeye başlamıştır.

Papağan Kuruyemiş işletmesi kuruyemiş pazarında önemli inovatif fikirlere sahip bir işletme olarak dikkatleri üzerine çekmiştir. Çevreci bir yaklaşım ile ay çekirdeği ürününün yanına çöp poşeti ekleyerek paketli kuruyemişi Dünyada ve Türkiye'de ilk kez bu şekilde piyasaya arz etmiştir. Ek olarak paketli kuruyemişlerin açıldıktan sonra bayatlamasını engelleyen "keper" metodu bir ilk olarak yine paketlerde uygulanmıştır.

Shopping TV, televizyonda canlı satış yapan tek kanal olma özelliğine sahiptir. Tüketici ürünü görüp hemen sipariş verebilmektedir. Dünya genelinde televizyon üzerinden satış-pazarlama faaliyetinde Shopping TV ileri seviyede yayınlar yapmıştır.

Twingy Terlik işletmesi sıra dışı tasarımlar içeren yumuşak-hassas dokulu ev ve taraftar terlikleri üreterek tüketicilerin beğenisini kazanmıştır. Twingy, terlik ürününü ev giyim aksesuarı olmaktan çıkartmış, ihtiyaç duyulan ve duygusal anlam yüklenen bir mal haline getirmiştir. Ayrıca Twingy, terlik ürününü başlı başına bir ürün kategorisi olarak ele almış ve Türkiye'de ilk defa sadece terlik ürününün satışının yapıldığı mağazalar açmıştır.

Uzay Kimya işletmesi Türkiye’de henüz üretilme imkânı olmamış ama tüketicinin modern yaşamda ihtiyaç duyduğu ürünleri ilk kez üretmiştir. Uzay Kimya “Giz” markası ile ilk yerli bulaşık makinası deterjanını ve mobilya cilasını üretebilme yetkinliğine sahip olmuştur.

UNO Ekmekçilik işletmesi Türkiye’nin ilk paketli ekmek işini hayata geçirmiştir. Unlu mamuller sektöründe katma değere sahip ürünler üretilerek mahalle fırını kavramına yön değiştirtilmiştir. İlk paketli tost ekmeği de yine UNO tarafından üretilmiştir.

Ülker Gıda işletmesinde inovasyon yaratmak stratejik hedeflerden birisidir. Ülker ilk yerli bebek mamasını üretebilme yeteneği sergilemiştir. Ülker Türkiye’de bir ilke imza atarak ayran içeceğini maden suyu içeceği ile birleştirerek “İçim Pasifik Ayrınlı İçecek” ürününü piyasaya arz etmiştir.

Vitra işletmesi inovatif, teknolojik, işlevsel ve modern ürünler yaratmaktadır. Vitra çığır açıcı ürün inovasyonu yetkinliği ile “en yaratıcı ürün” ödülüne sıçratmayan pisuvar ve kokusuz klozet ürünleri ile layık görülmüştür. Bu ürünler hem Dünyada hem de Türkiye’de bir ilk olma özelliği taşımaktadır.

Yemeksepeti.com paket servis hizmeti bulunan restoranlar ile yemek siparişi vermek isteyen internet kullanıcılarını aynı çevrimiçi ortamda buluşturan Türkiye’nin ilk online paket sipariş sağlayıcı sistemidir.

6. SONUÇ

Hem iş hayatında hem de sosyal yaşamda kullanılan bilgi günden güne hızlı bir şekilde gelişmekte, değişmekte ve güncellenmektedir. İşletmeler için bilgiye sahip olmak, bilgiyi depolamak, bilgiyi kurum içerisinde ilgili birimlere aktarmak ve bilginin kurum içerisinde kalması önemli olduğu kadar aynı zamanda zor bir süreçtir. İşletmelerin kurumsal hafızalarında mevcut olan bilgiyi doğru yer ve zamanda kullanması başarılı işlere imza atmasında önemli bir rol oynar.

Teknoloji çağında ve bilgi toplumunda işletmelerin finansal ve fiziksel sermayeye sahip olması gereklidir. Finansal ve fiziksel sermayenin entelektüel sermaye unsurları aracılığıyla yönetilmesi ve yönlendirilmesi işletmelerin başarılı olabilmesi için gereklidir.

Beşeri sermaye, yapısal sermaye ve sosyal sermaye unsurları entelektüel sermayenin boyutlarıdır. Bu boyutlar her işletmede az veya çok miktarda bulunmakla birlikte işletmenin faaliyet gösterdiği sektörlerle göre de birbirlerini etkileme oranları farklılık göstermektedir.

Yenilik yaratmak veya var olanlar üzerinde iyileştirme yapmak kısaca inovasyon olarak belirtilmektedir. Yeni bir mal veya hizmet üretmek, yeni bir üretim yöntemi kurgulamak, yeni pazarlama faaliyetlerinde bulunmak, yeni bir işletme modeli organize etmek, yeni pazarlar ve müşteri kitlesi bulmak, yeni tedarik zinciri ve kaynağı elde etmek gibi faaliyetler inovasyonun çatısı altında yer alan tüm süreçleri kapsamaktadır. Buna göre ürün, süreç, organizasyonel ve pazarlama inovasyon çeşitleri inovasyonun temel alt boyutları olarak karşımıza çıkmaktadır.

KİE raporu inovasyon yapmanın önemini vurgulamaktadır. KİE ile ülkelerin inovasyon performansı çeşitli parametreler baz alınarak 2007 yılından beri ölçülmektedir. 2024 yılında 17. kez yayınlanmış olan KİE’de ilk üç ülke sırasıyla İsviçre, İsveç ve ABD’dir. Türkiye ise bu listede 37. sırada bulunmaktadır. Türkiye’nin KİE’deki sıralamasını ve üst-orta gelire sahip ülkeler içerisindeki önemini arttırabilmesi için daha çok inovasyon yaratması gerekmektedir. Ülkelerin, işletmelerin ve bireylerin daha çok inovasyon gerçekleştirebilmesi için ise politika yapımcılarının, ülkedeki eğitim ve öğretim imkanlarını arttırması, teknolojik gelişmeleri takip ederek ülkeye entegre etmesi, girişimcilik ekosistemini tabana yayarak teşvik etmesi gibi temel yapıları kurgulaması gereklilik arz etmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda çalışmadan elde edilen sonuçlar; entelektüel sermaye unsurları gelişmiş olan toplumlarda ve işletmelerde daha çok inovasyonun ortaya çıktığı, inovasyon yaratmanın ülkenin ekonomik büyümesine pozitif katkı sağladığı ve fertlerin refah seviyesini arttırdığı belirtilebilir. Buna göre makro ölçekte ülkelerin ve mikro ölçekte ise işletmelerin entelektüel sermaye unsurlarını arttırıcı stratejiler belirleyerek ve eylem planlarını uygulayarak daha çok inovatif mal ve hizmet üretimi gerçekleştirmesi beklenmektedir. Ülkelerin inovasyon alanındaki performansı, ülkelerin iktisadi büyüme elde etmesi ve işletmelerin rekabet gücü kazanabilmesi adına önemli bir etken olmaya devam edecektir. Bu bağlamda çalışmanın literatüre, araştırmacılara, piyasa uygulayıcılarına, piyasa yapımcılarına ve işletme yöneticilerine yol göstereceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Altun, Ş. (2008). A'dan Z'ye Türkiye'den İnovasyon Manzaraları. Doğu İletişim Yayıncılık. İstanbul. 1-192.

Akyüz, Ö. F. (2011). İnsan ve bilgi ekseninde entelektüel sermayenin etkin yönetimi. Türk Hava Yolları Teknik A.Ş. Yayınları. İstanbul.1-198.

Aubert, J., E. (2010). Innovation policy: A guide for developing countries. World Bank. Washington.

Bontis, N. (2001). Assessing knowledge assets: a review of the models used to measure intellectual capital. International journal of management reviews, 3(1), 41-60.

Çetin, A. (2005). Entelektüel sermaye ve ölçülmesi. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20(1), 359-378.

Drucker, P. (2003). Yenilikçilik Disiplini, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası Yayınları, 412(1), İstanbul, 119-134.

Eren, E. ve Akpınar, S. (2004). Yapısal Sermayenin İşletme Performansı Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması. Öneri Dergisi, 6(22), 9-17.

Galbraith, J. K. (1969). Professor Gordon on "The Close of the Galbraithian System". Journal of Political Economy, 77(4) Part 1, 494-503.

Grantham, G. (2015). Capitalism in the Twenty-First Century: An Overview. Basic Income Studies, 10(1), 7-28.

Luthy, D. H. (1998). Intellectual capital and its measurement. In Proceedings of the Asian Pacific Interdisciplinary Research in Accounting Conference (APIRA), Osaka, Japan. 1-18.

Lynn, B. (1998). Intellectual capital: key to value added success in the next millennium. CMA-the Management Accounting Magazine, 72(1), 10-16.

Sakur, R. (2017). Entelektüel sermaye ile firma finansal performansı ilişkisi: BİST'te işlem gören bankalar üzerine bir ekonometrik analiz. International Conference on Eurasian Economies. 550-555.

Stewart, T. A. (1997). Entelektüel Sermaye: Örgütlerin Yeni Zenginliği, N. Elhüseyni (Çev.), İstanbul: MESS Yayınları, İstanbul.

TÜBİTAK (2005). Oslo Kılavuzu: Yenilik verilerinin toplanması ve yorumlanması için ilkeler. (Çev.: TÜBİTAK). 1-166. Üçüncü Baskı, TÜBİTAK Yayınları: Ankara.

WIPO (2024). Global Innovation Index: Unlocking the Promise of Social Entrepreneurship 2024.

İnternet Kaynakları

<https://sozluk.gov.tr/> (inovasyon)

Erişim Tarihi: 14.11.2024

<https://www.turkpatent.gov.tr/>

(Küresel

İnovasyon

Endeksi

2024)

Erişim Tarihi: 14.11.2024

MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ YÖNETİMİNİN MÜŞTERİ SADAKATİNE ETKİSİNDE SATIŞ PROMOSYONLARININ ARACI ROLÜ

Öğrenci, Kemal DİZDAR

İnönü Üniversitesi, kemaldiizdar@gmail.com - 0009-0000-9553-1653

Dr. Öğr. Üyesi Sami SEVER

İnönü Üniversitesi, sami.sever@inonu.edu.tr - 0000-0001-6827-054X

Prof. Dr. İbrahim AKSU

İnönü Üniversitesi, ibrahim.aksu@inonu.edu.tr - 0000-0002-3903-9338

ÖZET

Bu çalışmanın amacı müşteri ilişkileri yönetiminin müşteri sadakatine etkisinde satış promosyonlarının etkisini tespit etmektir. Araştırma evrenini, optik mağaza müşterileri oluşturmaktadır. Evrene ilişkin herhangi bir liste olmaması sebebiyle kolayda örneklem yoluyla veriler toplanmıştır. Online ortamda hazırlanan anket yoluyla verilerin toplandığı bu çalışmaya 385 kişi katılım sağlamıştır. Verilerin analizinde SPSS 23 paket programı kullanılmıştır. Yapılan açıklayıcı faktör analizinde, müşteri ilişkileri yönetimi, müşteri sadakati ve satış promosyonları değişkenlerinin her birinin tek boyut altında toplandığı tespit edilmiştir. Yapılan analizler neticesinde müşteri ilişkileri yönetiminin marka sadakatine olumlu yönde etki ederken, bu etkiye satış promosyonların aracılık ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müşteri ilişkileri yönetimi, Müşteri sadakati, Satış promosyonları

THE MEDIATORY ROLE OF SALES PROMOTIONS IN THE EFFECT OF CUSTOMER RELATIONSHIPS MANAGEMENT ON CUSTOMER LOYALTY

Abstract

The purpose of this study is to determine the effect of sales promotions on the effect of customer relationship management on customer loyalty. The population of research consists of optical store customers. Since there is no list regarding the population, data was collected through convenience sampling. 385 people participated in this study, where data was collected through a survey prepared in an online environment. SPSS 23 package program was used in the analysis of the data. In the explanatory factor analysis, it was determined that each of the variables of customer relationship management, customer loyalty and sales promotions were collected

under a single dimension. As a result of the analysis, it was concluded that while customer relationship management positively affects brand loyalty, this effect is mediated by sales promotions.

Keywords: Customer relationship management, Customer loyalty, Sales promotions

1. GİRİŞ

Günümüz rekabet ortamında müşteri sadakatine sahip işletmeler, pazardan daha fazla pay elde edebilmektedir. Sadık müşteriler sayesinde işletmeler rakipleri ile olan farkı her geçen zaman dilimi içerisinde açabilmektedir. Sadakat kavramı hem davranışsal hem de tutumsal olmak üzere iki şekilde ele alınabilmektedir. Davranışsal sadakat, müşterilerin satın alma fiilini tekrarlaması olarak ele alınırken tutumsal sadakat, müşterilerin ürün satın almasa bile işletme hakkında olumlu konuşmalar yapması, başkalarına işletmeyi tavsiye etmesi şeklinde ifade edilmektedir (Çatı ve Koçoğlu, 2008: 169). Hem davranışsal hem de tutumsal sadakatin bir arada olması, karma yaklaşım üzerinden açıklanmaktadır (Çatı, Koçoğlu ve Gelibolu, 2010: 434). Ayrıca sadakat yalnızca işletmeye değil, aynı zamanda işletmenin ürün ve hizmetlerine yönelik de olabilmektedir (Bayuk ve Küçük, 2007: 287).

Müşteriler her geçen gün, daha özgür, daha katılımcı, daha seçici ve daha duyarlı davranışlar sergilemektedir (Çiçek, 2005: 60). Değişen müşteri davranışlarına uygun ilişki modelleri geliştirmek işletmeler için hayati önem taşımaktadır (Yücel, 2013: 1642). Müşteriler ile etkili ve çift yönlü iletişim, müşterilerin ihtiyaç ve beklentilerini tespit etmede önemli bir araç olarak kullanılabilir (Çiçek, 2005: 60). Müşteri ilişkileri yönetimi olarak da ifade edilen bu süreç sayesinde, işletmeler müşteriler hakkında detaylı bilgi toplayabilmekte ve müşterilere ilişkin veri tabanları oluşturabilmektedir (Özilhan, 2010: 19). Müşteriye ilişkin bilgiler incelenerek müşterilerin birbirleriyle benzerlikleri ve farklılıkları işletmelerce tespit edilebilmektedir. Bu kapsamda her bir müşteriye farklı yaklaşım biçimleri geliştirmek gerekebilmektedir (Özdağoğlu, Özdağoğlu ve Öz, 2008: 368). İşletmeler müşterilerle iyi iletişim ve etkileşimle güven unsurunu ön planda tutarak, sadık ve kazançlı müşteri elde edebilmektedir (Demirel, 2007: 57).

Son yıllarda işletmeler satış promosyonlarının önemini anlayarak pazarlama uygulamalarında iyi bir planlama ve uygulama süreciyle sıklıkla kullanır hale gelmiştir (Shahriar ve Tahmores, 2012: 98-99). Literatürde yer alan tanımlamaların genelinde satış promosyonları kısa vadeye dayalı ve tüketicide anında davranış değişikliği oluşturmaya yönelik olarak kullanılan bir araç

olarak ele alınmaktadır (Hasim vd., 2018: 2; Temel, vd., 2023: 150). Bir kısım araştırmacı ise satış promosyonlarını müşteri sadakatinin gelişmesinde engelleyici bir unsur olarak değerlendirmektedir (Chandon, Wansink ve Laurent, 2000; Doğru ve Koçer, 2016: 137). Ancak literatürde Zhang ve Tang, (2010) yapmış oldukları araştırmada satış promosyonlarının müşteri memnuniyeti yoluyla sadakat üzerinde olumlu etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte fiyat dışı promosyonların uzun vadede tekrar satın almaya neden olabileceği ifade edilmektedir (Gedenk ve Neslin, 1999).

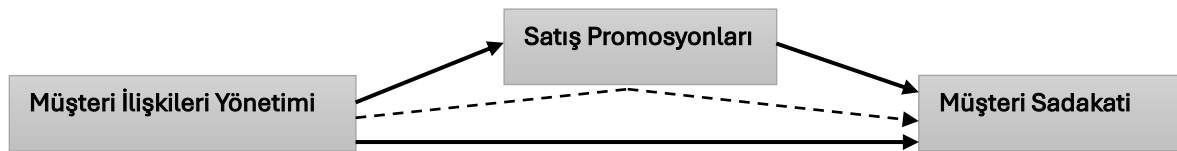
Literatürde müşteriyle iletişimin, etkileşimin ve müşteriye verilen değerin müşteri sadakati üzerinde etkisinin olduğu tespit edilmiştir (Demirel, 2007: 77). Bu çalışmada ise müşteri ilişkileri yönetiminin müşteri sadakati üzerindeki etkisinde satış promosyonlarının aracı rolü incelenmiştir. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde optik sektöründe böyle bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan literatürde yer alan boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Bununla birlikte çalışmanın optik sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin pazarlama stratejilerini belirleme ve müşteri sadakati oluşturma süreçlerine yönelik olarak önemli bir rehber niteliği taşıyacağı düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

Araştırmada nicel araştırma deseni kapsamında optik mağaza müşterileri üzerinde açıklayıcı (sebeup-sonuç) bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Müşteri ilişkileri yönetiminin müşteri sadakati üzerindeki etkisinde satış promosyonlarının aracı rolü, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu konu bağlamında araştırmanın modelinde değişkenler arasındaki etkileşimler yer almaktadır. Araştırmanın kavramsal modeli ise 1 nolu görselde yer almaktadır.

Görsel 1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeline uygun olacak şekilde şu hipotezler test edilmiştir;

H1: Müşteri ilişkileri yönetimi müşteri sadakatini etkilemektedir.

H2: Müşteri ilişkileri yönetimi satış promosyonlarını etkilemektedir.

H3: Satış promosyonları müşteri sadakatini etkilemektedir.

H4: Müşteri ilişkileri yönetiminin müşteri sadakatine etkisinde satış promosyonlarının aracı rolü vardır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Türkiye’de satış gerçekleştiren optik mağazaların müşterileri oluşturmaktadır. Evrene ilişkin herhangi bir liste olmaması sebebiyle kolayda örneklem yoluyla veriler toplanmıştır. Online ortamda hazırlanan anket yoluyla verilerin toplandığı çalışmaya 385 kişi katılım sağlamıştır.

2.3. Veri Toplama Yöntemi ve Analizi

Araştırmada veriler, temel veri toplama araçlarından biri olan anket yöntemi ile toplanmıştır. Anketin birinci bölümü katılımcıların cinsiyet, medeni durum, yaş ve gelir düzeylerini ölçmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. İkinci bölümde ise, müşteri ilişkileri yönetimi, müşteri sadakati ve satış promosyon ölçeklerine yer verilmiştir. Alan yazında bulunan müşteri ilişkileri yönetimi (Wu ve Li, 2011), satış promosyon (Mendez, vd., 2015) ve müşteri sadakat (Zeithaml, Berry ve Parasuraman, 1996) ölçekleri incelenerek amaca uygun olacak şekilde uyarlanmıştır. Online ortamda elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Science) programına aktarılarak analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırmada öncelikle katılımcıların tanımlayıcı istatistik sonuçları incelenmiştir. Katılımcıların cinsiyet, medeni durum, yaş ve gelirlerine ilişkin bulgular Çizelge 1’de yer almaktadır.

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Demografik Özellikler	Gruplar	Kişi Sayısı	Yüzde Değeri
Cinsiyet	Kadın	165	%42,9
	Erkek	220	%57,1
Medeni Durum	Evli	147	%38,2
	Bekar	238	%61,8
Yaş Aralığı	18-24Yaş arası	98	%25,5
	25-44 Yaş arası	231	%60,0
	45-60 Yaş arası	48	%12,5

	61 Yaş ve üzeri	8	%2,1
Gelir	17.002 TL ve daha az	50	%13
	17.003 TL-30.000 TL arası	186	%48,3
	30.001 TL-50.000 TL arası	92	%23,9
	50.001 TL- 70.000 TL arası	41	%10,6
	70.001 TL ve üzeri	16	%4,2

Çizelgede yer alan sonuçlar incelendiğinde katılımcıların %57,1'inin erkek ve %61,8'inin bekar olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş aralığı incelendiğinde çoğunluğunun (%60) 25-44 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların yarıya yakınının (%48,3) 17003 TL-30000 TL aralığında bir gelire sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmada ele alınan müşteri ilişkileri yönetimi değişkenine ilişkin açıklayıcı faktör analizi sonucu Çizelge 2'de yer almaktadır.

Çizelge 2. Müşteri İlişkileri Yönetimi Açıklayıcı Faktör Analizi

Maddeler	Yük	Öz Değer	Varyans %
		3,473	69,455
Optik mağazam şikayetlerime yanıt vermektedir.	,895		
Optik mağazam isteğime uygun hizmeti sunmaktadır.	,878		
Optik mağazam gözlük ile ilgili ihtiyaçlarımla ilgilenmektedir.	,856		
Optik mağazamın çalışma saatleri bir müşteri olarak benim taleplerimi karşılamaktadır.	,818		
Optik mağazam uygun bir ödeme seçeneği sunmaktadır.	,706		
KMO örneklem yeterliliği: 0,851 Bartlett testi: X ² : 1128,991, Serbestlik düzeyi (df): 10, Anlamlılık düzeyi (p): ,000, Açıklanan toplam varyans: %69,46			

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Testi sonuçlarına göre verilerin faktör analizi için uygunluğu belirlenmiştir. KMO değerinin 0,7'nin üzerinde olması ve Bartlett testi sonuçlarının anlamlı olması örneklemin analizler için yeterli olduğuna işaret etmektedir (Karagöz, 2019:673). Müşteri ilişkileri yönetimi ölçeğine ilişkin yapılan açıklayıcı faktör analizi sonuçları, ölçeğin tek faktörlü yapısını doğrulanmaktadır. Bu tek faktör toplam varyansın %69,46'sını açıklamaktadır. Bu değer %30'dan büyük olması, ölçeğinin yapı geçerliliğinin var olduğuna işaret etmektedir (Büyüköztürk, 2018: 135).

Araştırmada ele alınan müşteri sadakati değişkenine ilişkin açıklayıcı faktör analizi sonucu Çizelge 3'te yer almaktadır.

Çizelge 3. Müşteri Sadakati Açıklayıcı Faktör Analizi

Maddeler	Yük	Öz Değer	Varyans %
		2,547	84,898
Optik mağazamı kullanmaya devam edeceğim.	,936		
Yeni bir gözlük alacak olsam aynı mağaza'dan almaya devam edeceğim.	,915		
Müşterisi olduğum optik mağazasını arkadaşlarıma öneririm.	,914		
KMO örneklem yeterliliği: ,751 Bartlett testi: X ² : 787,729 Serbestlik düzeyi (df): 3, Anlamlılık düzeyi (p): ,000, Açıklanan toplam varyans: %84			

Faktör analizi sonucuna ilişkin KMO değerinin 0,7'nin üzerinde olması ve Bartlett testi sonuçlarının anlamlı olması örneklemin analizler için yeterli olduğuna işaret etmektedir (Karagöz, 2019:673). Müşteri sadakat ölçeğine ilişkin yapılan açıklayıcı faktör analizi sonuçları, ölçeğin tek faktörlü yapısını doğrulanmaktadır. Bu tek faktör toplam varyansın %84'ünü açıklamaktadır. Bu değer %30'dan büyük olması, ölçeğinin yapı geçerliliğinin var olduğuna işaret etmektedir (Büyüköztürk, 2018: 135).

Araştırmada ele alınan müşteri sadakati değişkenine ilişkin açıklayıcı faktör analizi sonucu Çizelge 4'te yer almaktadır.

Çizelge 4. Satış Promosyonu Açıklayıcı Faktör Analizi

Maddeler	Yük	Öz Değer	Varyans %
		3,539	70,779
Optik mağazalarında bir gözlükte indirimli fiyat avantajı sunulması satın alma kararımı etkiler.	,870		
Optik mağazalarında bir gözlük yanında hediye başka bir gözlük (güneş gözlüğü, optik gözlük) verilmesi satın alma kararımı etkiler.	,855		
Optik mağazalarında gözlük alırken yanında gözlük bezi, gözlük kılıfı, gözlük spreyi vb. hediye ürünlerin sunulması satın alma kararımı etkiler.	,840		

Optik mağazalarında gözlükte hediye çeki, kupon gibi avantajlar satın alma kararımı etkiler.	,839		
Optik mağazalarında taksitli ödeme imkanı sunulması satın alma kararımı etkiler.	,800		
KMO örneklem yeterliliği: ,849 Bartlett testi: X ² : 1120,108 Serbestlik düzeyi (df): 10, Anlamlılık düzeyi (p): ,000, Açıklanan toplam varyans: %70			

Faktör analizi sonucuna ilişkin KMO değerinin 0,7'nin üzerinde olması ve Bartlett testi sonuçlarının anlamlı olması örneklemin analizler için yeterli olduğuna işaret etmektedir (Karagöz, 2019:673). Satış promosyonları ölçeğine ilişkin yapılan açıklayıcı faktör analizi sonuçları, ölçeğin tek faktörlü yapısını doğrulanmaktadır. Bu tek faktör toplam varyansın %70'ini açıklamaktadır. Bu değer %30'dan büyük olması, ölçeğinin yapı geçerliliğinin var olduğuna işaret etmektedir (Büyüköztürk, 2018: 135).

Araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin güvenilirlik analizi sonuçları Çizelge 5'te yer almaktadır. Cronbach Alpha değeri dikkate alınarak güvenilirlik ölçümü yapılmıştır.

Çizelge 5. Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik Sonuçları

Değişkenler	Ort.	Madde sayısı	Alfa Katsayısı
Müşteri İlişkileri Yönetimi	4,33	5	0,88
Müşteri Sadakati	4,35	3	0,91
Promosyon	4,51	5	0,90

Çizelgede yer alan sonuçlar incelendiğinde Cronbach alpha değerlerinin 0,88 ile 0,91 değerleri arasında olduğu görülmektedir. Bu sonuç tüm yapıların güvenilirliğinin literatürde kabul gören 0,6 değerinin üzerinde olduğunu göstermektedir (Can, 2017: 391).

Çizelge 6'da aracılık etki analizlerine ilişkin ölçüm sonuçları yer almaktadır. Ayrıca aracılık etkisiyle birlikte değişkenler arası ikili etkileşimler de aynı çizelgede yer almaktadır.

Çizelge 6. Müşteri İlişkileri Yönetiminin Müşteri Sadakatine Etkisinde Satış Promosyonlarının Aracı Rolüne İlişkin Sonuç Çıktıları

Model: 4 Y: Müşteri Sadakati X: Müşteri İlişkileri Yönetimi M1: Promosyon Örneklem Sayısı: 385							
Doğrudan Etki	Katsayı	SH	t	p	Alt GA	Üst GA	Hipotez kabul

							ret durumu
p1: MİY → Sadakat	,7960	,0421	18,909 3	,0000	,7132	,8788	Kabul
p2: MİY → Promosyon	,5438	,0384	14,164 4	,0000	,4683	,6193	Kabul
p3: Promosyon → Sadakat	,1405	,0454	3,0954	,0021	,0512	,2297	Kabul
	Etki	SH	t	p	Alt GA	Üst GA	
c1: Toplam etki	,8724	,0345	25,300 9	,0000	,8046	,9402	Kabul
Dolaylı etkiler			Etki	Boot SH	Boot Alt GA	Boot Üst GA	
MİY → Promosyon → Sadakat			,0764	,0413	,0113	,1726	Kabul
p<0.05, SH : Standart Hata, GA : Güven Aralığı							

Çizelge 6'da yer alan sonuçlar incelendiğinde müşteri ilişkileri yönetiminin hem müşteri sadakati hem de satış promosyonları üzerinde; satış promosyonlarının ise müşteri sadakati üzerinde doğrudan etkisinin olduğu görülmektedir. Tabloda yer alan dolaylı etki sonuçları incelendiğinde ise müşteri ilişkileri yönetiminin müşteri sadakatine etkisinde satış promosyonlarının aracı rolü olduğu gözlemlenmektedir. Bu sonuçlardan hareketle H1, H2, H3 ve H4 hipotezleri kabul edilmiştir.

4. SONUÇ

Yapılan bu araştırma sonucunda öncelikle müşteri ilişkileri yönetiminin (MİY) müşteri sadakatini artırmada etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu literatürde yapılan araştırmalarda da desteklenmektedir (Demirel, 2007; Koçer, 2017). Müşteri ilişkileri yönetiminin satış promosyonlarına yönelik algıyı olumlu yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte satış promosyonlarının da müşteri sadakatini artırdığı görülmektedir. Müşteri sadakati oluşturma sürecinde satış promosyonlarının MİY'nin etkisini anlamlı şekilde artıran kritik bir aracı rol oynadığı görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle müşteri sadakati oluşturmak üzere müşteri ilişkileri yönetilirken satış promosyonlarının stratejik bir araç olarak entegre edilmesi gerektiğini ifade etmek mümkündür. Ayrıca satış promosyonlarının doğru planlanması ve hedef kitleye uygun şekilde aktarılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda promosyon stratejileri, müşteri ilişkileri yönetimiyle uyumlu olmalı ve yalnızca indirim, ödül gibi kısa vadeli teşvikler sunmak yerine, müşterilere duygusal fayda sunmayı da hedeflemelidir. Örneğin müşterilerin doğum günleri gibi çeşitli özel günlerinde kişiselleştirilmiş promosyonlar sunulabilir.

Sektörel anlamda bakıldığında ise öncelikle kişiselleştirilmiş ürün önerileri sunulabilir. Örneğin, optik gözlük kullanan müşterilere güneş gözlüğü veya çeşitli aksesuar önerileri

yapılabilir. Belirli aralıkla gözlük veya lens değişikliği yapan müşterilere düzenli satın alma hatırlatmalarıyla birlikte özel indirimler sunulabilir. Bakım hatırlatmaları veya yeni ürün bilgilendirmeleri yaparak müşterilerle düzenli iletişimler yoluyla güven ve sadakat artırılabilir. Alışveriş başına puan kazandıran ve bu puanların gelecekteki alışverişlerde kullanılmasını sağlayan bir sistem oluşturulabilir. Belirli bir süre boyunca sadık kalan müşterilere ücretsiz ürünler, indirim çekleri veya özel hizmetler sunulabilir. Uzun vadeli ve yüksek harcama yapan müşterilere özel avantajlar sunulabilir.

KAYNAKÇA

- Bayuk, M. ve Küçük, F. (2007). Müşteri tatmini ve müşteri sadakati ilişkisi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 285-292.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum* (24. Baskı.). Ankara: Pegem Akademi.
- Can, A. (2017). *Spss ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi* (7. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Chandon, P., Wansink, B. ve Laurent, G. (2000). A benefit congruency framework of sales promotion effectiveness. *Journal of Marketing*, 64, 65–81.
- Çatı, D. K., Koçoğlu, C. M. ve Gelibolu, L. (2010). Müşteri beklentileri ile müşteri sadakati arasındaki ilişki: Beş yıldızlı bir otel örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 429-446.
- Çatı, K. ve Koçoğlu, C. M. (2008). Müşteri sadakati ile müşteri tatmini arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 167-188.
- Çiçek, E. (2005). Müşteri ilişkileri yönetimini uygulama sürecinde başarıyı etkileyen faktörler. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2005(2), 60-72.
- Demirel, Y. (2007). Türk bankacılık sektöründe müşteri ilişkileri yönetimi'nin müşteri sadakati üzerine etkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 56-81.
- Doğru, S. ve Koçer, S. (2016). GSM operatörü kullanıcılarının marka sadakati üzerine bir inceleme. *Global Media Journal TR Edition*, 6(12), 131-171.
- Gedenk, K. ve Neslin, S. A. (1999). The role of retail promotion in determining future brand loyalty: Its effects on purchase event feedback. *Journal of Retailing*, 75(4), 433–459.
- Hasim, M. A., Shamsudin, M. F., Ali, A. M. ve Shabi, S. (2018). The relationship between sales promotions and online impulse buying in Malaysia. *Opcion*, 34(16), 295-308.

- Karagöz, Y. (2019). *SPSS ve AMOS uygulamalı nicel-nitel-karma bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği*. (2. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Koçer, K. (2017). Müşteri ilişkileri yönetiminin müşteri sadakati üzerine etkisi: bankacılık sektörü üzerine bir alan araştırması. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 713-735.
- Mendez, M., Bendixen, M., Abratt, R., Yurova, Y. ve O'Leary, B. (2015). Sales promotion and brand loyalty: some new insights. *International Journal of Education and Social Science*, 2(1), 103-117.
- Özdağoğlu, A., Özdağoğlu, G. ve Öz, E. (2008). Müşteri sadakatinin sağlanmasında müşteri ilişkileri yönetiminin önemi: İzmir'de bir hipermarket araştırması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 367-388.
- Özilhan, D. (2010). Müşteri ilişkileri yönetimi (MİY) uygulamalarının işletme performansına etkileri. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 18-30.
- Shahriar, A. C. ve Tahmores, H. Y. (2012). Effect of sales promotion on consumer behavior based on culture. *African Journal of Business Management*, 6(1), 98- 102
- Temel, E., Durukal, E., Aksu, C. ve Semiz, A. (2023). Tüketicilerin online satın alma davranışında online satış promosyonları ve e-hizmet kalitesinin rolü. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(27), 146-182.
- Yücel, N. (2013). Müşteri ilişkileri yönetimi'nde yeni bir anlayış: Sosyal müşteri ilişkileri yönetimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(1), 1641-1656.
- Wu, S. I. ve Li, P. C. (2011). The relationships between CRM, RQ, and CLV based on different hotel preferences. *International Journal of Hospitality Management*, 30(2), 262-271.
- Zeithaml, V. A., Berry, L. L. ve Parasuraman, A. (1996). The behavioral consequences of service quality. *Journal of marketing*, 60(2), 31-46.
- Zhang L. ve Tang, S. (2010). An Empirical Study on Impact of Sales Promotion on Brand Loyalty of Service Enterprise, *2010 International Conference on Management and Service Science*, Wuhan, China, 2010, ss. 1-3.

KIRSAL SAĞLIK HİZMETLERİNDE ÖRNEK UYGULAMALAR

Dr.Öğr. Üyesi. Mustafa FİLİZ

Artvin Çoruh Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi, mustafa2108@artvin.edu.tr.

ORCID: 0000-0002-7445-5361

Prof. Dr.Yalçın KARAGÖZ

Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi, yalcinkaragoz@duzce.edu.tr,

ORCID: 0000-0001-5642-6498

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı, kırsal sağlık hizmetlerinde başarılı uygulamaları keşfetmek ve kırsal nüfus için sağlık hizmeti sunumunu ve erişimini artıran etkili modeller için kapsamlı bir ön literatür sunmaktadır.

Yöntem: Araştırma, çeşitli kırsal sağlık ortamlarında mevcut literatür, nicel, nitel ve sistematik derlemelerle gerçekleştirilmiş akademik yayınlara odaklanılmıştır. Burada odak nokta uygulamalı olarak yapılan bir yöntem, model, sistem vb. kırsal sağlık hizmetlerini kolaylaştıran veya geliştiren en az bir uygulamaya yer veren akademik yayınlara odaklanılmıştır. Elde edilen yayınlara yönelik içerik analizi yapılmıştır.

Bulgular: Analiz, kırsal alanlarda sağlık sonuçlarını önemli ölçüde iyileştiren birkaç örnek uygulamayı değerlendirmiştir. Ana bulgular arasında, bakım erişimini ve hasta katılımını artıran tele tıp hizmetleri, toplum sağlık çalışanı programları ve mobil sağlık kliniklerinin başarılı bir şekilde uygulanması bulunmaktadır. Ayrıca, sağlık sağlayıcıları ile toplum kuruluşları arasındaki güçlü iş birliğinin bu girişimlerin başarısında kritik bir faktör olduğu öne çıkmaktadır.

Sonuç: Elde edilen bulgular, kırsal sağlık hizmeti sunumunda başarılı modellerin benimsenmesinin ve ölçeklendirilmesinin sağlık hizmetlerine erişim ve sonuçları iyileştirmek için önem arz etmektedir. Bu örnek uygulamalardan öğrenerek, politika yapıcılar ve sağlık yöneticileri kırsal nüfusun özel ihtiyaçlarını ele alan hedefe yönelik müdahaleler geliştirebilirler. Türkiye açısından, kırsal sağlık hizmetlerinin gelişimi için önemli öngörüler içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Sağlık Hizmetleri, Sağlık Politikaları, Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri, Sağlık Erişimi.

SAMPLE APPLICATIONS IN RURAL HEALTH SERVICES

ABSTRACT

Aim: The aim of this study is to explore successful practices in rural health services and provide a comprehensive literature review on effective models that enhance the delivery and accessibility of healthcare for rural populations.

Method: The research focused on existing literature from various rural healthcare settings, including academic publications based on quantitative, qualitative, and systematic reviews. The focus was on academic works that provided at least one practical application, method, model, or system that facilitated or improved rural healthcare services. A content analysis was conducted on the selected publications.

Results: The analysis identified several exemplary practices that have significantly improved health outcomes in rural areas. Key findings include the successful implementation of telemedicine services, community health worker programs, and mobile health clinics, all of which enhanced access to care and patient engagement. Additionally, strong collaboration between healthcare providers and community organizations was found to be a critical factor in the success of these initiatives.

Conclusion: The findings highlight the importance of adopting and scaling successful models in rural healthcare delivery to improve access and outcomes. Learning from these exemplary practices, policymakers and health managers can develop targeted interventions that address the specific needs of rural populations. In the context of Turkey, the study provides important insights for the development of rural health services.

Keywords: Rural Health Services, Health Policies, Primary Healthcare, Healthcare Access.

GİRİŞ

Kırsal alanlar, genellikle büyük şehirlerin aksine sağlık hizmetlerine erişimde zorluklarla karşılaşan bölgeler olarak dikkat çekmektedir. Bu zorluklar arasında sağlık altyapısının yetersizliği, sağlık profesyonellerinin eksikliği, ulaşım güçlükleri ve düşük gelir düzeyi gibi faktörler yer almaktadır (Halton, 2005; Bourke ark., 2010; Shinde ve ark., 2014; Deitenbeck ve ark., 2018).

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de kırsal bölgelerde sağlık hizmetlerine erişim, önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Kırsal sağlık hizmetlerinin etkin sunulması, yalnızca sağlık sisteminin verimliliği açısından değil, aynı zamanda kırsal nüfusun yaşam kalitesini artırmak

ve sağlık eşitsizliklerini azaltmak açısından da buyk bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, kırsal bölgelerde sağlık hizmetlerinin daha erişilebilir ve etkili hale gelmesi için farklı yenilikçi uygulamaların geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, kırsal sağlık hizmetlerinde farklı ülkelerde uygulanan başarılı uygulamaları inceleyerek, kırsal nüfus için sağlık hizmeti sunumunu ve erişimini artıran etkili modeller hakkında kapsamlı bir literatür sunmaktır.

YÖNTEM

Bu alışma, kırsal sağlık hizmetlerine odaklanan bir literatür tarama yöntemi benimsemiştir ve son on yıl içinde yayınlanmış araştırmaları dikkate almıştır. Literatür taraması kapsamında *Web of Science* gibi uluslararası saygın akademik veri tabanından yararlanılmıştır. Bu veri tabanı aracılığıyla kırsal sağlık hizmetlerine dair en güncel ve yüksek etkili çalışmalara ulaşılmıştır. Akademik makaleler, incelenmiş; kırsal sağlık hizmetlerinin başarıyla sunulmasını sağlayan örnek uygulamalar değerlendirilmiştir. Özellikle, farklı bağlamalarda etkili stratejilerin ve sonuçlarının örneklerine odaklanılmıştır. Elde edilen literatür bulguları, kırsal sağlık hizmetlerine uygulanabilirlik açısından analiz edilmiştir. Kırsal alanlarda sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini, etkinliğini ve kalitesini artırma potansiyeline sahip uygulamaların tespitine özel önem verilmiştir. Bu uygulamalar, kırsal sağlık hizmetlerinde kullanılabilirlik ve verimliliği açısından değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Mobil sağlık

Mobil sağlık uygulamaları, kırsal bölgelerde sağlık hizmetlerine erişimi iyileştirme potansiyeli sunmaktadır. Bu uygulamalar, hasta ve sağlık hizmeti sağlayıcıları arasında uzaktan iletişim sağlama, hasta verilerini dijitalleştirme ve sağlık bilgisi aramalarını kolaylaştırma gibi işlevler sunmaktadır (Shinde ve ark., 2014; Deitenbeck ve ark., 2018).

Örneğin, Hindistan, Nijerya ve Güney Afrika gibi ülkelerde mHealth teknolojileri, kırsal kesimde anne ve ocuk sağlığı hizmetleri gibi alanlarda etkili şekilde kullanılmaktadır (Shinde ve ark., 2014; Deitenbeck ve ark., 2018).

Hindistan'da "mMitra" adı verilen bir uygulama, hamile kadınlara hamilelik dönemi ve yeni doğan bakımı hakkında düzenli bilgilendirme yapmaktadır. Güney Afrika'da ise "MomConnect" programı, hamile kadınlara destek sağlamanın yanı sıra, sağlık hizmeti

sunucularıyla geri bildirim alışverişine imkan tanımaktadır. Bu tür uygulamalar kırsal bölgelerde sağlık sonuçlarını iyileştirme konusunda büyük bir potansiyele sahiptir.

Toplum Katılımı

Toplum katılımının, kültürel açıdan hassas uygulamaların ve sağlık eğitiminin, yeterince hizmet alamayan bölgelerde güveni artırabileceğini ve sağlık hizmeti kullanımını iyileştirebileceğini göstermiştir. Güven, özellikle azınlık topluluklarında sağlık girişimlerine toplum katılımını kolaylaştırmak için temeldir (Hulme Chambers ark., 2018).

Hindistan'da başlatılan *Accredited Social Health Activist (ASHA)* programı, kırsal alanlarda toplumun sağlık hizmetlerine katılımını artırmak için yerel kadınların eğitilip sağlık çalışanı olarak görevlendirilmesini içermektedir. ASHA çalışanları, önleyici sağlık eğitimi vermek, hamile kadınları tıbbi bakıma yönlendirmek ve çocuk aşılamalarını teşvik etmek gibi görevleri yürütmektedir. Bu program, kırsal topluluklarda sağlık bilincini artırmak ve hizmetlere erişimi kolaylaştırmakta büyük bir başarı elde etmiştir.

Bolivya'da yerel sağlık komiteleri, topluluğun sağlık hizmetlerinin planlanmasına ve uygulanmasına katılımını sağlamıştır. Bu komiteler, topluluk üyeleriyle sağlık çalışanları arasında köprü görevi görerek, sağlık hizmetlerinin kültürel olarak uygun hale getirilmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca, yerel halkın sağlık konularındaki endişelerini dile getirmesine olanak tanımış, böylece güven artırılmıştır.

Avustralya'da, Aborjin ve Torres Boğazı Adaları topluluklarına yönelik özel sağlık programları yürütülmektedir. Bu programlar, yerli halkın kültürel değerlerini dikkate alarak sağlık eğitimi ve hizmetlerini şekillendirmiştir. Yerli sağlık çalışanlarının eğitilmesi ve toplum merkezli sağlık kliniklerinin kurulması, toplulukların sağlık sistemine olan güvenini artırmıştır (Hulme Chambers ark., 2018).

Hedefe Yönelik Politikalar ve Fonlama

Kırsal sağlık için özel bütçeler oluşturulması ve sürdürülebilir politikalar geliştirmesi gerekmektedir. Sağlık hizmetlerine erişimde eşitliği artırmak için düşük maliyetli veya ücretsiz hizmet modellerin geliştirilmesi birçok sorunun çözülmesine olanak tanımaktadır (Strasser ve ark., 2016).

ABD'de Sağlık Kaynakları ve Hizmetleri İdaresi (HRSA), kırsal sağlık hizmetlerini desteklemek için çeşitli hibe programları sunmaktadır. Örneğin, Kırsal Sağlık Hizmetleri Outreach Programı, yerel toplulukların konsorsiyumlar oluşturmasını ve yenilikçi yaklaşımlarla

kırsal sağlık sorunlarını ele almasını teşvik eder. Program kapsamında, sağlık altyapısının güçlendirilmesi, toplum katılımı ve hizmet sunumunun genişletilmesi gibi hedefler bulunur. Bu çabalar, toplumsal sağlık sonuçlarını iyileştirmek için önemli adımlar olarak görülmektedir.

Veri Tabanlı Karar Alma

Kırsal sağlık hizmetleri ile ilgili verileni toplanması ve analiz ederek zayıf alanları belirlenip çözümün geliştirilmesi ile kırsal sağlık hizmetlerinde önemli yenilikler sağlamaktadır (Carson vd., 2022).

Kenya'da, mobil tabanlı mUzima uygulaması, kırsal sağlık hizmetlerine yönelik veri toplama ve analizinde kullanılmaktadır. Sağlık çalışanları, mobil cihazlar aracılığıyla hasta kayıtlarını günceller ve anında analiz yapar. HIV/AIDS ve tüberküloz gibi hastalıkların tedavi süreçlerini izlemek ve müdahale stratejilerini şekillendirmede önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Hasta takip oranlarında iyileşme ve tedaviye uyumun artırılmada önemli başarılar sağlamıştır.

Bangladeş, Kayıt ve İstatistik Sistemi (CRVS) aracılığıyla doğum, ölüm ve hastalık verilerini toplar. Bu sistem, sağlık hizmetlerinin zayıf alanlarını belirlemek için bir temel sağlar. Kırsal bölgelerde anne ölümlerini ve çocuk hastalıklarını azaltmak. Sağlık hizmetlerinde bölgesel eşitsizliklerin azaltılmasında başarı sağlamıştır.

SONUÇ

Kırsal sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, bu hizmetlere erişimi artırma ve kırsal nüfusun sağlık sonuçlarını iyileştirme açısından kritik bir öneme sahiptir. Sonuç olarak, bu örnek uygulamalar, kırsal sağlık hizmetlerinin etkinliğini artırmak için yenilikçi stratejilerin ve sürdürülebilir politikaların önemini göstermektedir. Özellikle bu konuya daha fazla eğilmesi ve daha çok araştırma yapılması literatüre büyük katkı sağlayacaktır. Türkiye gibi sağlık hizmetlerinde bölgesel eşitsizliklerin görüldüğü ülkelerde, bu modellerin benimsenmesi, kırsal bölgelerde daha etkili, erişilebilir ve sürdürülebilir sağlık hizmetlerinin sağlanmasına önemli katkılar sunabilir.

REFERANSLAR

- Bourke, L., Coffin, J., Taylor, J., & Fuller, J.D. (2010). Rural Health in Australia. *Rural society*, 20, 2-109.
- Carson, D., Preston, R., & Hurtig, A. K. (2022). Innovation in rural health services requires local actors and local action. *Public Health Reviews*, 43, 1604921.

- Deitenbeck, B., Qureshi, S., & Xiong, J. (2018). The role of mHealth for equitable access to healthcare for rural residents. *Role of mHealth for Equitable Access to Healthcare*.
- Halton, J. (2005). Improving the health of rural Australians. *Rural and remote health*, 5 3, 487.
- Hulme Chambers, A., Tomnay, J.E., Stephens, K., Crouch, A., Whiteside, M., Love, P., McIntosh, L., & Waples Crowe, P. (2018). Facilitators of community participation in an Aboriginal sexual health promotion initiative. *Rural and remote health*, 18 2, 4245.
- Shinde, S. R., Shinde, R., Shanbhag, S., Solanki, M., Sable, P., & Kimbahune, S. (2014, June). mHEALTH-PHC-Application design for rural health care. In *2014 IEEE Canada International Humanitarian Technology Conference-(IHTC)* (pp. 1-5). IEEE. <https://doi.org/10.1109/IHTC.2014.7147514>
- Strasser, R.P., Kam, S.M., & Regalado, S.M. (2016). Rural Health Care Access and Policy in Developing Countries. *Annual review of public health*, 37, 395-412 .

SAĞLIKTA DEVRİM: TANI, TEDAVİ VE HASTA YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKANIN ROLÜ

Prof. Dr. Yalım KARAGÖZ

Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi, yalcinkaragoz@duzce.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-5642-6498.

Dr. Öğr. Üyesi. Mustafa FİLİZ

Artvin Çoruh Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi, mustafa2108@artvin.edu.tr.
ORCID: 0000-0002-7445-5361.

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı, yapay zeka araçlarının sağlık alanında nasıl kullanıldığını ve bu araçların sağlık hizmetlerine olan katkılarını incelemektir. Özellikle, yapay zekanın tanı, tedavi ve hasta yönetimi süreçlerine etkileri üzerinde bir literatür araştırması gerçekleştirilmektedir.

Yöntem: Çalışma, literatür taraması yöntemiyle gerçekleştirildi. Sağlık alanında yapay zeka kullanımıyla ilgili uluslararası makaleler incelendi. Yapay zeka uygulamalarının etkinliğini, zorluklarını ve sağlık sistemlerine entegrasyonunu değerlendirmek yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler dikkate alındı.

Bulgular: Yapay zeka araçlarının sağlık alanındaki uygulamalarının, erken teşhis, hastalık tahmini, kişiselleştirilmiş tedavi ve hasta izleme süreçlerinde önemli avantajlar sağladığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, veri güvenliği, etik sorunlar ve sağlık profesyonellerinin yapay zekaya adaptasyonu gibi bazı zorlukların da mevcut olduğu görülmektedir.

Sonuç: Yapay zeka, sağlık hizmetlerinde devrim gerçekleştirme potansiyeline sahip araçlardır. Sağlık profesyonelleri tarafından etkili bir şekilde kullanıldığında, hasta bakımını iyileştirme ve sağlık sistemlerini daha verimli hale getirme imkanı sunmaktadır. Ancak, yapay zekanın entegrasyonu için gerekli eğitimlerin sağlanması ve etik sorunların ele alınması da büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, Sağlık Hizmetleri, Tanı ve Tedavi, Hasta Yönetimi.

REVOLUTIONIZING HEALTHCARE: THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN DIAGNOSIS, TREATMENT, AND PATIENT MANAGEMENT

ABSTRACT

Aim: This study aims to explore the use of artificial intelligence tools in healthcare and assess their contribution to healthcare services. Specifically, a literature review will be conducted to examine the impact of artificial intelligence on diagnosis, treatment and patient management processes.

Method: The research was conducted using a literature review method. International articles on the use of artificial intelligence in healthcare were analysed. The effectiveness, challenges, and integration of artificial intelligence applications into healthcare systems were assessed based on existing studies and evaluations.

Results: The application of artificial intelligence tools in healthcare was found to provide significant benefits in areas such as early diagnosis, disease prediction, personalised treatment and patient monitoring processes. However, challenges such as data security, ethical issues and the adaptation of healthcare professionals to artificial intelligence were also identified.

Conclusion: Artificial intelligence tools have the potential to revolutionise healthcare. If used effectively by healthcare professionals, they offer opportunities to improve patient care and the efficiency of healthcare systems. However, providing the necessary training for artificial intelligence integration and addressing ethical issues are critical to maximising their benefits.

Keywords: Artificial Intelligence, Health Services, Diagnosis and Treatment, Patient Management.

GİRİŞ

Son yıllarda teknoloji, sağlık sektöründe önemli bir dönüşüm geçirerek, sağlık hizmetlerinin sunumunu ve kalitesini yeniden şekillendirmiştir. Bu dönüşümün en önemli bileşenlerinden birisi de, yapay zekâ uygulamalarının sağlık alanına entegrasyonudur. Yapay zeka, algoritmalar ve veri analizi kullanarak, hastalıkların tanı ve tedavisinden hasta yönetimine kadar pek çok sağlık sürecine yenilikçi çözümler sunmaktadır. Yapay zekanın bu alandaki potansiyeli, sağlık profesyonellerine karar destek sistemleri sağlamaktan, hastalıkların erken teşhisini koymaya ve kişiselleştirilmiş tedavi planları geliştirmeye kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Sağlık hizmetlerinin sürekli olarak daha fazla insana ulaşma ve daha etkili bir şekilde sunulma ihtiyacı, yapay zekanın önemini artırmıştır. Özellikle, hastalıkların erken tespiti, tedavi süreçlerinin

optimize edilmesi ve hasta takibinin iyileştirilmesi gibi temel alanlarda yapay zeka uygulamaları büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Yapay zekâ teknolojilerinin tanı sistemlerine entegrasyonu, örneğin görüntüleme, biyomarker analizi gibi alanlarda uzmanlık gerektiren görevlerin hızla ve doğru bir şekilde yerine getirilmesini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, hastaların tedavi süreçlerinin kişiselleştirilmesi, tedaviye uyumun artırılması ve hasta yönetiminin optimize edilmesi konularında da yapay zeka önemli bir rol oynamaktadır (Srikannan, 2024; Qayyum vd., 2023; Prajapati et al., 2023).

Bu kapsamda çalışmanın amacı, yapay zekanın sağlık alanındaki mevcut uygulamalarını inceleyerek, tanı, tedavi ve hasta yönetimi süreçlerine olan etkilerini değerlendirmektir.

YÖNTEM

Araştırmanın temelini, uluslararası literatürde yer alan akademik makalelerin ve raporların ve kısa bir taraması oluşturmuştur. Bu süreçte Web of Science ve PubMed gibi akademik veri tabanları üzerinden tarama yapılmıştır. Özellikle "yapay zeka ve sağlık", "tanı süreçlerinde yapay zeka", "kişiselleştirilmiş tıp ve yapay zeka" gibi anahtar kelimeler kullanılmıştır. Yalnızca sağlık sektöründe yapay zeka uygulamalarına odaklanan çalışmalar seçilmiştir. Bu çalışmalar, tanı süreçleri, tedavi planlama, hasta yönetimi ve sağlık verilerinin analitiği gibi konular dikkate alınmıştır.

BULGULAR

IBM Watson Health

IBM Watson Health, IBM'in yapay zeka ve veri analitiği odaklı sağlık platformu olarak 2015'te tanıtıldı. Büyük veri setlerini işleyerek yapılandırılmamış klinik notlar ve tıbbi kayıtları analiz etme yeteneğiyle, tanı, tedavi önerileri ve kişiselleştirilmiş sağlık hizmetleri sunmayı hedefledi. Onkoloji, ilaç keşfi ve klinik deneylerde doktorlara karar destek sistemleriyle yardımcı olan platform, tahmine dayalı analizleriyle dikkat çekti. Ancak, pratikte doğruluk ve etkin kullanım konularında eleştiriler aldı. Tüm zorluklara rağmen, Watson Health yapay zeka uygulamalarını sağlık sistemlerinde geliştirme çalışmalarını sürdürmektedir (Strickland, 2019).

DeepMind Health

DeepMind Health, Google'ın 2014'te satın aldığı DeepMind'in sağlık sektörüne odaklanan girişimidir ve tıbbi görüntüleme, hastalık teşhisi ile klinik veri analizi gibi alanlarda yapay zeka uygulamaları geliştirir. En dikkat çeken projelerinden biri, göz hastalıklarını yüksek doğruluk oranlarıyla tespit eden yapay zeka algoritmalarıdır. 2016'da NHS ile iş birliği yaparak hasta

verilerinin analizi ve klinik kararların iyileştirilmesi üzerine çalışmalar yürütmüştür. Sağlık hizmetlerinin verimliliğini artırmayı hedefleyen bu teknolojiler, güçlü veri işleme ve derin öğrenme tekniklerine dayanır. Ancak, büyük miktarda hasta verisi kullanımından kaynaklanan etik ve gizlilik sorunları, geniş çaplı uygulamalarda önemli engeller olarak öne çıkmaktadır (Jabbar vd., 2018).

Buoy Health

Buoy Health, 2014 yılında kurulan, yapay zeka destekli bir sağlık uygulamasıdır ve kullanıcıların semptomlarını değerlendirerek potansiyel sağlık sorunları hakkında bilgi sağlayan bir platform sunar. Uygulama, semptomlara dayalı tahmini teşhisler ve tedavi önerileri geliştirmek için yapay zeka ve makine öğrenimi algoritmalarını kullanır. Özellikle kişiselleştirilmiş sağlık bilgileri sağlayarak kullanıcıları doğru tedavi seçeneklerine yönlendirir. Mobil cihazlar üzerinden anında geri bildirim sunması, sağlık hizmetlerine erişimde düşük maliyetli bir alternatif sağlar. Ancak, Buoy Health'in en büyük farkı, kullanıcıların semptomlarını gerçek zamanlı olarak analiz etmesi ve gerektiğinde doktor desteğine yönlendirme yapmasıdır, bu da özellikle doktora ulaşım imkânı sınırlı olan bireyler için avantaj sağlamaktadır (Bi vd., 2023).

Da Vinci Surgical System (Robotik Cerrahi)

Da Vinci robotik cerrahi sistemi, minimal invaziv cerrahi prosedürlerde kullanılmak üzere geliştirilmiştir. Yapay zeka destekli bu sistem, cerrahların yüksek hassasiyetle çalışmasına olanak tanır. Örneğin, cerrahlar robotik kolları kullanarak daha küçük kesiler yapabilir ve kamera sistemleriyle üç boyutlu görselleştirme sağlayabilir. Bu teknoloji, özellikle üroloji, jinekoloji ve kardiyovasküler cerrahide etkili bir şekilde kullanılmaktadır ve daha hızlı iyileşme süreleri sumaktadır (Douissard vd., 2019).

Moon Surgical's Maestro System

Moon Surgical tarafından geliştirilen Maestro sistemi, laparoskopik cerrahi sırasında kullanılan yenilikçi bir robotik cihazdır. Sistem, cerrahların kamera ve diğer cerrahi araçlar üzerindeki kontrolünü kolaylaştırarak operasyon sırasında yüksek verimlilik sağlar. NVIDIA tarafından desteklenen bu sistem, yapay zeka ile generatif modellemeler sunarak ameliyat öncesi ve sonrası süreçleri iyileştirmektedir (Cadière vd., 2023).

AI Tabanlı Tıbbi Görüntüleme (GE Healthcare ve NVIDIA)

GE Healthcare, yapay zeka destekli SonoSAMTrack gibi tıbbi görüntüleme sistemleri geliştirmiştir. Bu sistemler, ultrason görüntülerinde organları, yapıları veya lezyonları hızlı ve doğru bir şekilde tanımlayabilir. Bu tür teknolojiler, doktorların teşhis sürecini hızlandırmasına ve tedavi planlamasını optimize etmesine yardımcı olmaktadır (Massat, 2018).

Veri Güvenliği ve Etik Sorunlar

Veri Güvenliği ve Gizlilik: Kişisel sağlık verilerinin korunması, yapay zeka uygulamalarının geliştirilmesinde büyük bir engel oluşturmaktadır.

Etik Kaygılar: Yapay zekanın karar alma süreçlerindeki şeffaflığı ve olası hatalarıyla ilgili etik sorunlar, hasta ve sağlık çalışanları arasında güven eksikliği ortaya çıkarabilmektedir.

Adaptasyon: Sağlık çalışanlarının yapay zeka araçlarını etkili bir şekilde kullanabilmesi için eğitim programlarının eksik olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte, yapay zekanın sağlık profesyonellerinin iş yükünü azaltarak verimliliği artırdığı gözlemlenmiştir (Zhang & Zhang, 2023).

SONUÇ

Yapay zekanın sağlık alanındaki etkileri, tanı, tedavi ve hasta yönetiminde önemli yenilikler sunmaktadır. Erken teşhiste yapay zeka, görüntü analizi ve genetik risk değerlendirmesi gibi alanlarda etkin bir şekilde kullanılmakta ve sağlık sonuçlarını iyileştirmektedir. Kişiselleştirilmiş sağlık hizmetleri sayesinde, tedavi planları bireysel ihtiyaçlara göre uyarlanarak hasta bakımında büyük ilerlemeler sağlanmaktadır. Yapay zeka, sağlık alanında devrim yaratma potansiyeline sahip olsa da, bu süreç ancak etik sorumlulukların ve güvenlik standartlarının sağlanması ile mümkün olacaktır. Bu teknolojilerin doğru kullanımı, daha etkili, erişilebilir ve sürdürülebilir bir sağlık sistemi oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

REFERANSLAR

Bi, Y., Xue, B., Briscoe, D., Vennell, R., & Zhang, M. (2023). A new artificial intelligent approach to buoy detection for mussel farming. *Journal of the Royal Society of New Zealand*, 53(1), 27-51.

Cadière, G. B., Himpens, J., Poras, M., Pau, L., Boyer, N., & Cadière, B. (2023). First human surgery using a surgical assistance robotics device for laparoscopic cholecystectomies. *Surgical Endoscopy*, 37(10), 7812-7818.

- Douissard, J., Hagen, M. E., & Morel, P. (2019). The da Vinci surgical system. *Bariatric robotic surgery: a comprehensive guide*, 13-27.
- Jabbar, M. A., Samreen, S., & Aluvalu, R. (2018). The future of health care: Machine learning. *International Journal of Engineering & Technology*, 7(4.6), 23-25.
- Massat, M. B. (2018). The Intersection of AI and precision medicine at RSNA 2018. *Applied Radiology*, 47(11), 24-27.
- Prajapati, H. B., Prajapati, A. P., Narkhede, S., & Luhar, S. (2023). A review on the role of artificial intelligence in diagnosis of disease and drug management. *EPRA International Journal of Research & Development (IJRD)*, 8(12). <https://doi.org/10.36713/epra15266>
- Qayyum, M. U., Sherani, A. M. K., Khan, M., & Hussain, H. K. (2023). Revolutionizing Healthcare: The Transformative Impact of Artificial Intelligence in Medicine. *BIN: Bulletin Of Informatics*, 1(2), 71-83.
- Srikannan, D. (2024). Integrated Diagnosis, Treatment and Prognosis in Healthcare using Artificial Intelligence. *Indian Journal of Artificial Intelligence and Neural Networking*. <https://doi.org/10.54105/ijainn.C1086.04030424>
- Strickland, E. (2019). IBM Watson, heal thyself: How IBM overpromised and underdelivered on AI health care. *IEEE Spectrum*, 56(4), 24-31.
- Zhang, J., & Zhang, Z. M. (2023). Ethics and governance of trustworthy medical artificial intelligence. *BMC medical informatics and decision making*, 23(1), 7.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE PARALİMPİK OYUNLARI: BİLİMSEL BİR DERLEME

Furkan Salih YAVUZ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi- 0009-0008-0457-6310

furkansalihyavuz@gmail.com

Prof.Dr. İlker ÖZMUTLU

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi-0000-0002-8287-4275

iozmutlu@nku.edu.tr

ÖZET

Paralimpik Oyunları, engelli bireylerin spor alanında kendilerini ifade edebilmeleri ve yeteneklerini sergileyebilmeleri için uluslararası organizasyonlardan biridir. Paralimpik hareket, toplumsal farkındalığı ortaya koyma, engelli bireylerin topluma katılımını destekleme ve fırsat eşitliği sağlama gibi temel hedefler çerçevesinde planlanmıştır. Bu araştırmada nitel betimleme yöntemlerinden literatür derlemesi modeli kullanılmıştır. Seçilen literatür, Paralimpik Oyunları'nın tarihsel gelişimi, sosyal etkileri, sporcu kimliği, fırsat eşitliği ve engelli sporcuların karşılaştığı zorluklar gibi tematik başlıklar altında kategorize edilmiştir. Paralimpik Oyunlarının tarihsel gelişimi, temel amaçları, sporcu profili ve toplumsal etkisi incelenmiş; ayrıca bu alandaki mevcut literatür ışığında oyunların küresel etkileşimleri değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Paralimpik Oyunları'nın spor dünyası ve toplumsal açıdan büyük bir öneme sahip olduğu görülmüştür. Yapılan araştırmalar ışığında, Paralimpik oyunlarının engelli bireylerin toplumda eşit haklara sahip bireyler olarak kabul edilmelerine önemli katkılar sunduğunu göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Paralimpik Oyunları, Spor, Engelli.

THE PARALYMPIC GAMES FROM THE PAST TO THE PRESENT: A SCIENTIFIC REVIEW

ABSTRACT

The Paralympic Games is one of the international organisations for disabled people to express themselves and showcase their talents in the field of sport. The Paralympic movement is planned within the framework of basic goals such as revealing social awareness, supporting the participation of disabled people in society and providing equal opportunities. In this study, the literature review model, one of the qualitative description methods, was used. The selected literature was categorised under thematic headings such as the historical development of the Paralympic Games, social impact, athlete identity, equal opportunities and challenges faced by disabled athletes. The historical development, main objectives, athlete profile and social impact of the Paralympic Games were examined and the global interactions of the Games were evaluated in the light of the existing literature in this area. The results show that the Paralympic Games are of great importance to the world of sport and society. In the light of the research, it is shown that the Paralympic Games make a significant contribution to the acceptance of disabled people as individuals with equal rights in society.

Key words: Paralympic Games, Sport, Disability.

GİRİŞ

Paralimpik Oyunları, dünya çapında en önemli engelli spor organizasyonlarından biridir ve engelli bireylerin spor yoluyla toplumda daha fazla kabul görmelerine katkı sağlamaktadır. 1960 yılında Roma'da başlayan ve giderek tüm dünyada büyük bir etkinliğe dönüşen Paralimpik Oyunları, engelli sporculara rekabet etme, yeteneklerini sergileme ve toplumsal normlara meydan okuma fırsatı sunmaktadır (Howe, 2008). Oyunların başlangıcından bu yana geçen süreçte, engelli bireylerin spor dünyasındaki temsili hızla artmış ve Paralimpik Oyunları, sporun sınırlarını aşarak toplumsal bir olay haline gelmiştir (Brittain, 2010). Paralimpik Oyunları'nın toplumsal etkisi, sadece sporculara yönelik fırsatlar sunmakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda engelli bireyler ile ilgili toplumsal önyargıların da azalmasına yardımcı olmuştur (DePauw & Gavron, 2005). Bununla birlikte, oyunlar engelli bireylerin spor alanındaki başarılarını sergilerken, onların profesyonel sporcular olarak tanınmalarını sağlamış ve engellilik ile sporcu kimliği arasında güçlü bir ilişki kurulmasını sağlamıştır (Purdue & Howe, 2012). Ancak, bu olumlu gelişmelere rağmen, engelli sporcuların karşılaştığı yapısal ve toplumsal engellerin tamamen ortadan kalktığı da söylenemez.

Literatürde, Paralimpik Oyunları'nın medya tarafından nasıl temsil edildiği ve bu temsillerin toplumsal algılar üzerindeki etkisi de tartışılmaktadır (Schantz & Gilbert, 2001). Medyanın sporcuları "kahraman" veya "süper insan" olarak göstermesi, bazen engelli bireylerin karşılaştığı gerçek sorunları ve mücadeleleri gölgede bırakabilmektedir (Silva & Howe, 2012). Ayrıca, oyunlardaki teknolojik gelişmeler, engelli sporcuların performansını artırırken, rekabetin adil olup olmadığı yönündeki tartışmaları da gündeme getirmiştir (Jones & Wilson, 2009).

Bu çalışmanın amacı, Paralimpik Oyunları üzerine yapılan akademik çalışmaları derleyerek, oyunların tarihsel gelişimi, toplumsal etkileri, engelli sporcuların deneyimleri ve medya temsilleri gibi konuları incelemektir.

YÖNTEM

Bu çalışma, nitel betimleme yöntemleri çerçevesinde yapılan bir literatür derlemesi modelini temel almaktadır. Literatür derlemesi, belirli bir konu üzerine mevcut akademik ve teorik çalışmaları inceleyip değerlendirerek, araştırma alanındaki ana eğilimleri ve tartışmaları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Creswell, 2014). Bu bağlamda, Paralimpik Oyunları üzerine yapılan akademik çalışmaların kapsamlı bir incelemesi yapılmıştır.

Yöntem olarak, çalışma dört temel aşamadan oluşmaktadır:

Veri Tabanlarının Seçimi

Literatür taraması için kullanılan veri tabanları, spor bilimleri, sosyoloji, psikoloji ve engellilik çalışmalarıyla ilgili önde gelen akademik kaynaklardan derlenmiştir. Bu çalışmada PubMed, Scopus, Web of Science, Google Scholar ve SportDiscus gibi çok disiplinli ve spor odaklı veri tabanları kullanılmıştır. Bu veri tabanları, Paralimpik Oyunları ve engelli sporlarıyla ilgili en güncel ve güvenilir bilimsel araştırmaları içermektedir.

Anahtar Kelimeler ve Kapsam

Literatür taraması sırasında "Paralimpik Oyunları", "engelli sporları", "fırsat eşitliği", "kapsayıcılık", "sporcu kimliği", "engellilik ve spor" gibi anahtar kelimeler ve bunların çeşitli kombinasyonları kullanılmıştır. Bu anahtar kelimeler, spor ve engellilik üzerine yapılan çalışmaların kapsamını genişletmek ve konuya dair farklı bakış açılarını değerlendirmek amacıyla seçilmiştir.

Dahil Edilme ve Hariç Tutulma Kriterleri

Derleme çalışmasında ele alınan makaleler, 2000 yılı ve sonrasında yayınlanmış, hakemli dergilerde yer alan çalışmalardan seçilmiştir. Çalışmaların Paralimpik Oyunları, engelli bireylerin spor alanındaki temsili, sporcuların psikososyal gelişimi ve toplumsal etkileri konularını kapsamaları gerekmektedir. Medya içerikli, popüler kaynaklardan alınan bilgiler ile akademik niteliği olmayan yayınlar, bu çalışmanın dışında bırakılmıştır.

Veri Analizi

Seçilen literatür, Paralimpik Oyunları'nın tarihsel gelişimi, sosyal etkileri, sporcu kimliği, fırsat eşitliği ve engelli sporcuların karşılaştığı zorluklar gibi tematik başlıklar altında kategorize edilmiştir. Analiz sırasında, literatürde yer alan bulgular karşılaştırılarak ana eğilimler ve tartışma konuları öne çıkarılmıştır.

BULGULAR

1. Tarihsel Süreçte Paralimpik Oyunları

Paralimpik hareketin kökenleri, 1948'de Sir Ludwig Guttmann tarafından Stoke Mandeville Hastanesinde düzenlenen tekerlekli sandalye sporlarıyla başlamıştır. Bu etkinlik, II. Dünya Savaşı'nda yaralanan gazilerin fiziksel ve zihinsel rehabilitasyonuna katkıda bulunmayı amaçlamış ve zamanla uluslararası bir boyut kazanmıştır. İlk resmi Paralimpik Oyunları ise 1960 yılında Roma'da gerçekleştirilmiştir (Brittain, 2016). O günden bu yana Paralimpik Oyunları, Olimpiyat Oyunları ile paralel olarak dört yılda bir düzenlenmektedir ve oyunlar, zamanla birçok farklı engel grubunu kapsayacak şekilde genişlemiştir (Brittain, 2016). Yaz Olimpiyat Oyunlarının sona ermesinden iki hafta sonra aynı yerde yapılmaya devam etmektedir.

2. Paralimpik Oyunlarının Amacı ve Temel İlkeleri

Paralimpik Oyunlarının temel amacı, engelli bireylerin spor yoluyla topluma entegre olmalarını sağlamak, sporcu performanslarını sergilemelerine fırsat tanımak ve toplumun engellilere yönelik farkındalığını artırmaktır (DePauw & Gavron, 2005). Literatürde bu amaçlar sıklıkla şu başlıklar altında incelenmiştir:

- **Fırsat eşitliği:** Paralimpik Oyunları, engelli bireylerin spor yoluyla kendilerini ifade etmelerine olanak tanır ve toplumun onlara bakış açısını değiştirmeyi hedefler (Howe & Jones, 2006).
- **Engellerin aşılması:** Paralimpik sporcuların gösterdiği yüksek performans, engellerin fiziksel ve zihinsel olarak aşılabileceği mesajını topluma ileterek engellilik algısına dair yeni bir anlayış kazandırır (Brittain, 2016).
- **Kapsayıcı toplum:** Engelli bireylerin aktif bir şekilde sporla uğraşmalarını teşvik eden Paralimpik Oyunları, toplumda daha fazla kapsayıcılık ve çeşitliliği teşvik eder (Howe & Silva, 2017).

3. Paralimpik Sporcuların Profili ve Spor Dalları

Paralimpik Oyunları'na katılan sporcular, görme engelli, bedensel engelli, zihinsel engelli ve diğer çeşitli engel gruplarını kapsar. Sporcular, engel türlerine ve derecelerine göre farklı kategorilerde yarışır. Oyunlarda atletizm, yüzme, tekerlekli sandalye basketbolu, para halter ve tekerlekli sandalye tenisi gibi birçok farklı spor dalı yer alır (Bailey, 2008).

Literatürde, Paralimpik sporcuların yaşadığı zorluklar, sporcu kimliklerinin oluşumu ve kariyer yönetimleri üzerine de geniş bir tartışma bulunmaktadır. Özellikle, engelli bireylerin toplumda kabul görme mücadelesi, sporcuların psikolojik dayanıklılığı ve sporun bireysel gelişime katkıları üzerine çalışmalar dikkat çekmektedir (Swartz, 2020).

4. Paralimpik Oyunlarının Sosyal ve Kültürel Etkileri

Paralimpik Oyunları, engellilik algısını değiştirmeye yönelik önemli bir sosyal dönüşüm aracıdır. Literatürde, bu oyunların toplumda engelliliğe yönelik önyargıları yıktığı ve engelli bireylerin yeteneklerinin fark edilmesine katkıda bulunduğu sıkça vurgulanmaktadır (Brittain, 2016). Paralimpik Oyunları, özellikle medya aracılığıyla geniş kitlelere ulaşarak engellilikle ilgili farkındalığı artırır ve engelli bireylerin spor yoluyla güçlenmelerine olanak tanır (Howe, 2008).

Sosyal etkilerinin yanı sıra, Paralimpik Oyunları ekonomik ve politik anlamda da önemli sonuçlar doğurur. Organizasyon, ev sahibi ülkelere ekonomik kazançlar sağlamakla birlikte, engelli bireyler için spor altyapısının iyileştirilmesi ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesi yönünde politik değişiklikleri teşvik eder (Cashman & Darcy, 2008).

5. Paralimpik Oyunlarının Geleceği ve Zorluklar

Paralimpik Oyunları, zamanla daha fazla engel grubunu içine alacak şekilde genişlemekte ve oyunlardaki sporcu sayısı hızla artmaktadır. Ancak bu büyüme, beraberinde bazı zorlukları da getirmektedir. Literatürde, bu zorluklar arasında finansal kaynakların yetersizliği, altyapı sorunları ve medyanın Paralimpik Oyunlarına olan ilgisinin yeterince yüksek olmaması gibi sorunlar sıklıkla dile getirilmektedir (Misener & Mason, 2006). Ayrıca, teknoloji ve inovasyonun engelli sporcularına etkisi de tartışma konusudur. Özellikle protez teknolojisindeki gelişmeler, bazı sporcuların avantajlı hale gelmesine neden olmuş ve bu durum oyunların rekabetçi doğasını yeniden değerlendirme ihtiyacını doğurmuştur (Howe & Jones, 2006).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Paralimpik Oyunları, engellilik ve spor alanında toplumsal dönüşümlerin önemli bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde, Paralimpik Oyunları'nın yalnızca bir spor etkinliği olmanın ötesine geçtiği ve engelli bireylerin toplumdaki yerlerini yeniden tanımlama sürecine katkı sunduğu vurgulanmaktadır (DePauw & Gavron, 2005). Engelli bireylerin spor yoluyla görünürlük kazanması, toplumsal önyargıların yıkılmasına katkı sağlamakta ve fırsat eşitliği mücadelesine önemli bir destek vermektedir (Hughes & Coakley, 2001). Bu bağlamda, Paralimpik Oyunları'nın küresel düzeydeki etkisi, sporun sadece bedensel becerilerin sergilenmesinden öte, bir eşitlik ve hak mücadelesi aracı olduğunu ortaya koymaktadır (Thomas & Smith, 2009).

Literatür, Paralimpik Oyunları'nın engellilik algısını pozitif yönde değiştirdiğini gösterse de, sporcuların karşılaştığı yapısal ve sosyal engeller hâlâ tam anlamıyla ortadan kalkmış değildir (Purdue & Howe, 2012). Engelli sporcular, hem fiziksel engellerle hem de toplumsal engellerle mücadele etmektedir. Bu bağlamda, Paralimpik Oyunları'nın sadece sporun ötesinde bir sosyal dönüşüm aracı olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (DePauw & Gavron, 2005).

Sonuç olarak; Paralimpik Oyunları, engelli bireylerin spor yoluyla kendilerini ifade etmelerine olanak tanıyan, toplumsal farkındalığı artıran ve fırsat eşitliği sağlayan küresel bir hareket olarak büyük bir öneme sahiptir. Literatürde bu oyunların sosyo-kültürel etkileri, sporcu kimliklerinin gelişimi ve engellilik algısına katkıları üzerine yapılan çalışmalar, Paralimpik Oyunlarının hem bireysel hem de toplumsal düzeyde geniş çaplı etkiler yarattığını göstermektedir. Gelecekte oyunların daha kapsayıcı hale gelmesi, daha fazla spor dalı ve engel grubunu içine alması beklenmekte; bu durum, oyunların küresel etkisini daha da artıracaktır.

KAYNAKÇA

Brittain, I. (2010). *The Paralympic Games explained*. Routledge.

Brittain, I. (2016). *The Paralympic Games explained*. Routledge.

Cashman, R., & Darcy, S. (2008). *Benchmark games: The Sydney 2000 Paralympic Games*. Walla Walla Press.

DePauw, K. P., & Gavron, S. J. (2005). *Disability sport*. Human Kinetics.

Howe, P. D. (2008). *The cultural politics of the Paralympic movement: Through an anthropological lens*. Routledge.

Howe, P. D., & Jones, C. (2006). Classification of disabled athletes: (Dis)empowering the Paralympic practice community. *Sociology of Sport Journal*, 23(1), 29-46.

Hughes, R., & Coakley, J. (2001). Positive deviance among athletes: The implications of overconformity to the sport ethic. *Sociology of Sport Journal*, 18(3), 255-279.

Jones, C., & Wilson, J. (2009). Prosthetic technology and the Paralympics: Advancements and controversy. *Journal of Sport and Social Issues*, 33(2), 126-140.

Misener, L., & Mason, D. S. (2006). Creating community networks: Can sporting events offer meaningful sources of social capital? *Managing Leisure*, 11(1), 39-56.

Purdue, D. E. J., & Howe, P. D. (2012). Who's in and who is out? Legitimate bodies within the Paralympic Games. *Sociology of Sport Journal*, 29(4), 375-390

Purdue, D., & Howe, P. D. (2012). Empower, inspire, achieve: (Dis)empowerment and the Paralympic Games. *Disability & Society*, 27(7), 903-916.

Schantz, O. J., & Gilbert, K. (2001). An ideal misconstrued: Newspaper coverage of the Atlanta Paralympic Games in France and Germany. *Sociology of Sport Journal*, 18(1), 69-94.

Silva, C. F., & Howe, P. D. (2012). The (in)validity of supercrip representation of Paralympian athletes. *Journal of Sport and Social Issues*, 36(2), 174-194.

Thomas, N., & Smith, A. (2009). *Disability, sport and society: An introduction*. Routledge.

CEZAEVİ PERSONELLERİNİN SPOR YAPMA TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Furkan Salih YAVUZ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi- 0009-0008-0457-6310

furkansalihyavuz@gmail.com

Prof.Dr. İlker ÖZMUTLU

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi-0000-0002-8287-4275

iozmutlu@nku.edu.tr

ÖZET

Araştırmanın amacı, Tekirdağ 2 No'lu T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda görev yapan personelin spora yönelik tutumlarını çeşitli değişkenler açısından incelemektir. Araştırma grubu, 2024 yılında kapalı cezaevinde görev yapan, 178'i erkek ve 14'ü kadın olmak üzere toplam 192 personelden oluşmaktadır. Veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen Demografik Bilgi Formu ile Halil Evren Şentürk (2012) tarafından oluşturulan Spora Yönelik Tutum Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 27 paket programı kullanılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediği test edilmiş, normal dağılım göstermediği belirlenen veriler üzerinde parametrik olmayan testler uygulanmıştır. Bu kapsamda, normallik testleri sonucunda Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis testlerinden yararlanılmıştır.

Araştırma sonucunda, katılımcıların spora yönelik tutumlarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmazken, yaş, sağlık durumu, spor yapma durumu ve eğitim durumu değişkenlerine bağlı olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: spor, cezaevi, tutum

THE EXAMINATION OF PRISON STAFF'S ATTITUDES TOWARD SPORTS PARTICIPATION

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the attitudes of staff working at Tekirdağ No. 2 Type T Closed Penal Institution towards sports in terms of various variables. The research group consists of 192 staff members employed in the closed penal institution in 2024, including 178 men and 14 women. Data were collected using a Demographic Information Form developed by the researchers and the Attitude Towards Sports Scale developed by Halil Evren Şentürk (2012). Data analysis was conducted using SPSS 27 software. Tests were performed to determine whether the data followed a normal distribution, and non-parametric tests were applied to data that did not meet this assumption. In this context, Mann-Whitney U and Kruskal-Wallis tests were utilized based on normality test results.

The findings reveal no significant differences in participants' attitudes towards sports based on gender. However, significant differences were identified in relation to age, health status, participation in sports, and education level.

Keywords: sports, prison, attitude

GİRİŞ

Spor, bireylerin fiziksel, zihinsel ve sosyal yönlerini geliştiren, belirli kurallar çerçevesinde yapılan düzenli fiziksel aktiviteler bütünüdür. Sporun temel amacı, fiziksel sağlığı korumak ve geliştirmek olmasının yanı sıra sosyal becerileri güçlendirme, disiplin sağlama ve bireylerin özgüvenlerini artırma gibi faydalar sunmaktır (Torkildsen, 2005). Tutum, bireylerin belirli bir nesne, kişi, olay veya durumla ilgili olarak sahip oldukları duygu, düşünce ve davranış eğilimlerini içeren psikolojik bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Ajzen, 2001).

Fiziksel aktivite, stresin azaltılması, fiziksel sağlığın iyileştirilmesi ve sosyal etkileşimlerin geliştirilmesi gibi önemli faydalar sunmaktadır (Archer & Lloyd, 2019). Özellikle cezaevlerinde çalışan personelin spor yapma tutumlarının değerlendirilmesi, çalışma yaşamlarının iyileştirilmesine ve bu zorlu çalışma ortamında daha sağlıklı bir yaşam sürmelerine katkı sağlayabilir. Cezaevi personelinin spora yönelik tutumları hem bireysel sağlıklarını hem de genel yaşam kalitelerini etkileyen faktörler arasında yer almakta ve çalışma ortamında fiziksel aktivitenin teşvik edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Biddle et al., 2019).

Bu çalışmanın amacı, Tekirdağ Kapalı Cezaevinde görev yapan personelin spora yönelik tutumlarını cinsiyet, yaş, sağlık durumu, spor yapma durumu ve eğitim düzeyi gibi demografik değişkenler açısından incelemektir. Çalışmada kullanılan Spora yönelik tutum anketi, katılımcıların demografik değişkenlere göre spora yönelik düşüncelerini ve algılarını derinlemesine analiz etmeyi amaçlamaktadır. Literatürde, demografik faktörlerin spor yapma alışkanlıkları ve spora yönelik tutumlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir (Gill, 2000).

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Cezaevi personelinin spor yapma tutumlarını demografik belirlenen bağımsız değişkenlere göre arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmanın modeli tarama (survey) modelidir. Büyüköztürk (2010)'a göre tarama modeli belirli bir evrende var olan bir durumu olduğu şekliyle tanımlamaya yönelik bir araştırma yaklaşımıdır.

Araştırma

Grubu

Araştırma grubunu, Tekirdağ Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda çalışan 178'i erkek, 14'ü kadın olmak üzere toplam 192 personelden oluşmaktadır. Katılımcıların seçimi basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, cinsiyet, yaş grubu, sağlık durumu ve eğitim durumu gibi demografik değişkenler açısından çeşitlilik göstermekte olup, bu sayede bulguların genellenebilirliği artırılmıştır.

Veri

Toplama

Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak “Kişisel Bilgi Formu” ve “Spor Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda katılımcıların cinsiyet, yaş, sağlık, spor yapma durumu ve eğitim durumu gibi temel bilgilerin edinilmesi amaçlanmıştır. Katılımcıların spora ilişkin

tutumlarının belirlenmesi amacıyla Şentürk (2012) tarafından geliştirilen ve 25 madde tek alt boyuttan oluşan 5’li liket tipi “Spor Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Bu anket, spor tutum ölçekleri üzerinde yapılan önceki çalışmalara dayalı olarak geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmış bir araçtır (McAuley & Rudolph, 1995; Torkildsen, 2005).

Veri

Analizi

Verilerin analizinde SPSS 27 paket istatistik yazılımı kullanılmıştır. Cinsiyet, yaş, sağlık durumu ve eğitim düzeyi gibi demografik değişkenlerin spora yönelik tutumlar üzerindeki etkisini belirlemek için, öncelikle normal dağılım gösterip göstermediği test edilmiş ve normal dağılım göstermediğinden parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis testleri ile grup farklılıkları değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1: Araştırma Grubunun Cinsiyet Değişkenine Göre Spor Yapma Tutumunu Gösteren Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	Z	P
Erkek	178	94,38	16799,50	868,500	-1,886	,059
Kadın	14	123,46	1728,50			

Tablo 1 incelendiğinde Araştırma grubunun cinsiyet değişkenine göre spora yönelik tutumlarını gösteren Mann-Whitney u test sonuçlarında anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p > 0,05$).

Tablo 2: Araştırma Grubunun Yaş Değişkenine Spor Yapma Tutumunu Gösteren Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

YAŞ	N	Sıra Ortalaması	Chi-Square	df	P	Fark
18-25	24	83,42	14,330	3	,002	2<3
26-35	93	85,63				2<4
36-45	57	109,26				
46-55	18	129,69				

Tablo 2 incelendiğinde Araştırma grubunun yaş değişkenine göre spora yönelik tutumlarını gösteren Kruskal-Wallis test sonuçlarında gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($p < 0,05$). Farkın hangi gruplar arasından kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre 26-35 yaş aralığı katılımcıların 36-45 ve 46-55 yaş aralığındaki katılımcılara göre daha düşük puanlara sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 3: Araştırma Grubunun Sağlık Durumu Değişkenine Göre Spor Yapma Tutumunu Gösteren Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Sağlık Durumu	N	Sıra Ortalaması	Chi-Square	df	P	Fark
Sağlıklıyım	78	68,67	61,001	3	,000	1<2,3,4
Önemsiz şikayetlerim var	83	98,90				2<3,4
Çok sık hastalanıyorum	21	154,60				
Kronik rahatsızlığım var	10	171,65				

Tablo 3 incelendiğinde Araştırma grubunun sağlık durumu değişkenine göre spora yönelik tutumlarını gösteren Kruskal-Wallis testi sonuçlarında gruplar arasında anlamlı fark bulunmuştur. ($p < 0.001$). Farkın hangi gruplar arasında kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Maan-Whitney U testi sonuçlarına göre sağlıklıyım durumunu belirten katılımcıların, önemsiz şikayetlerim var, çok sık rahatsızlanıyorum ve kronik rahatsızlığım var durumunu belirten katılımcılardan daha düşük puanlara sahip olduğu, önemsiz şikayetlerim var durumunu belirten katılımcılarında, çok sık hastalanıyorum ve kronik rahatsızlığım var durumunu belirten katılımcılara göre daha düşük puanlara sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 4: Araştırma Grubunun Spor Yapma Durumu Değişkenine Göre Spor Yapma Tutumunu Gösteren Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Spor Yapma Durumu	N	Sıra Ortalaması	Chi-Square	df	P	Fark
Düzenli olarak spor yapıyorum	43	38,35	102,437	3	,000	1<2,3,4
Ara sıra spor yapıyorum	83	90,70				2<3,4
Nadiren spor yapmıyorum	38	122,42				
Hiç spor yapmıyorum	28	167,80				

Tablo 4 incelendiğinde Araştırma grubunun spor yapma durumu değişkenine göre spora yönelik tutumlarını gösteren Kruskal-Wallis test sonuçlarında gruplar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p < 0.001$). Farkın hangi gruplar arasından kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Maan-Whitey U testi sonuçlarına göre düzenli spor yapan katılımcıların ara sıra spor yapan, nadiren spor yapan ve hiç spor yapmayan katılımcılara göre daha düşük puanlara sahip olduğu, ara sıra spor yapan katılımcılarında nadiren spor yapan ve hiç spor yapmayan katılımcılara göre daha düşük puanlara sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 5: Araştırma Grubunun Eğitim Durumu Değişkenine Göre Spor Yapma Tutumu Gösteren Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	Chi-Square	df	P	fark
Ortaokul	2	181,50	12,882	3	,005	2>3,4
Lise	108	105,56				3<4
Üniversite	76	81,91				

Yüksek Lisans/Doktora	6	89,83				
-----------------------	---	-------	--	--	--	--

Tablo 5 incelendiğinde Araştırma grubunun eğitim durumu değişkenine göre spora yönelik tutumlarını gösteren Kruskal-Wallis test sonuçlarında gruplar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p < 0.005$). Farkın hangi gruplar arasında kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Mann-Whitey U testi sonuçlarına göre lise durumundaki katılımcıların üniversite ve yüksek lisans/doktora durumundaki katılımcılara göre daha yüksek puanlara sahip olduğu, üniversite durumundaki katılımcılarında yüksek lisans/doktora düzeydeki katılımcılara göre daha düşük puanlara sahip olduğu görülmüştür.

TARTIŞMA

Araştırma grubunun cinsiyet değişkenine göre spora yönelik tutumları incelendiğinde, anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Cinsiyetin spora yönelik tutumlar üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını göstermektedir. Literatürde yapılan benzer çalışma sonuçları incelendiğinde; Tekkanat (2008) ve Brown ve arkadaşlarının (2004) çalışmaları ile tutarlıdır, her iki araştırmada cinsiyetin spor tutumları üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı görülmüşse de Keller vd., 2020; Baş Aslan, 2003; Özüdoğru, 2013; araştırmalarında erkeklerin spora yönelik tutumlarının kadınlara kıyasla daha olumlu olduğu görülmüştür. Bu farklılıkların, çalışmalarda kullanılan örneklem gruplarının sosyo-kültürel ve çevresel özelliklerindeki değişikliklerden kaynaklandığı düşünülebilir.

Araştırma grubunun yaş değişkenine göre spora yönelik tutumları incelendiğinde, yaş arttıkça spora yönelik olumlu tutumların arttığı gözlemlenmiştir ($p < 0,05$). Benzer araştırmalar incelendiğinde Kartal (2023) ve Vural ve arkadaşlarının (2010) araştırmalarıyla paralellik göstermektedir; bu araştırmalarda da yaş ilerledikçe sporun sağlık üzerindeki faydalarının daha fazla farkına varıldığı ve spor yapma tutumlarının daha olumlu hale geldiği görülmüştür. Ancak, Genç ve arkadaşlarının (2002) araştırmalarında genç yaş gruplarının spora yönelik olumlu tutumlar gözlemlediği görülmüştür. Bu durum, genç yaş gruplarının enerjik yapısı ve daha fazla serbest zamana sahip olmalarından kaynaklanabilir.

Araştırma grubunun sağlık durumu değişkenine göre spora yönelik tutumları incelendiğinde, sağlığı kötü olan katılımcıların spora yönelik daha olumlu bir tutum sergilediği ortaya çıkmıştır ($p < 0,001$). Sağlık sorunları yaşayan bireylerin, sporun sağlık üzerindeki olumlu etkilerini daha fazla göz önünde bulundurdıkları düşünülebilir. Yapılan benzer çalışma sonuçları da bulgularımızı destekler niteliktedir. Martin ve arkadaşları (2021) ile Akça ve Taşçı'nın (2011) araştırmalarıyla uyumludur. Benzer şekilde Altay (2019) ve Koç (2020) da bu gruptaki olumlu tutumları gözlemlemiştir. Ancak, bazı araştırmalar (Özdemir, 2017; Yıldız, 2018) sağlıklı bireylerin spora yönelik tutumlarının, sağlık sorunları olan bireylere göre daha az olumlu olabileceğini, sağlıklı bireylerin spor yapmayı daha az acil bir ihtiyaç olarak gördüğünü belirtmektedir. Bu farklılık, bireylerin sağlık durumlarıyla spora yönelik motivasyonlarının değişebileceğini göstermektedir.

Araştırma grubunun spor yapma durumu değişkenine göre spora yönelik tutumları incelendiğinde Düzenli spor yapan bireylerin, ara sıra veya nadiren spor yapanlara göre spora yönelik tutumlarının daha düşük olduğu bulunmuştur ($p < 0,001$). Bu da onların spor yapma tutumlarının daha olumsuz olduğunu göstermektedir. Ara sıra spor yapanların daha olumlu tutum sergilemeleri, sporun zevk alınan bir etkinlik olarak görüldüğü gruplarda daha olumlu bir yaklaşım oluşturabileceğini düşündürmektedir (Solmaz, 2016). Eime ve arkadaşlarının (2010) çalışmaları bulgularımızı desteklemektedir. Araştırmamızdaki bulguların aksine Smith, 2019; Kara, 2020 araştırmaları düzenli spor yapanların, sağlıklı yaşam tarzının bir parçası olarak spora daha olumlu bir bakış açısına sahip olduğunu ve bunun ruh sağlığı üzerindeki olumlu etkilerini artırdığını belirttiği görülmektedir.

Araştırma grubunun Eğitim durumu değişkenine göre spora yönelik tutumları incelendiğinde eğitim seviyesi arttıkça spora yönelik olumlu tutumların da arttığı bulunmuştur ($p < 0,005$). Lise ve üniversite mezunları ile yüksek lisans ve doktora mezunları arasında anlamlı farklılıklar, eğitim seviyesinin sporun önemini kavramada etkili olduğunu göstermektedir. Yapılan literatür taramasında Biddle ve Asare'nin (2011) çalışmalarıyla benzerken, Çelik, 2020; Yılmaz, 2021 çalışmalarıyla farklılık göstermektedir. Bu durum, yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin spor yapma alışkanlıkları ile tutumları arasında karmaşık bir ilişki olabileceğini düşündürmektedir.

Bu araştırmanın sonucunda, araştırma grubunun spora yönelik tutumlarının demografik değişkenlerden etkilendiğini göstermektedir. Katılımcıların spora yönelik tutumlarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık tespit edilmezken, yaş, sağlık durumu, spor yapma sıklığı ve eğitim durumu değişkenlerine bağlı olarak anlamlı farklılıklar gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Ajzen, I. (2001). Nature and operation of attitudes. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 27-58.
- Akça, F., & Taşçı, T. (2011). Fiziksel aktivitenin çocuk, ergen ve yetişkinler üzerindeki yararları. *Spor Bilimleri Dergisi*, 22(2), 123-135.
- Altay, M. (2019). Kronik hastalıkların yönetiminde fiziksel aktivitenin rolü. *Sağlık ve Spor Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 34-45.
- Archer, R. & Lloyd, C. (2019). The Role of Physical Activity in the Rehabilitation of Offenders: A Review. *Journal of Offender Rehabilitation*, 58(2), 99-117.

- Baş Aslan, Ü. (2003). Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumlarının incelenmesi. *Spor Bilimleri Araştırmaları*, 5(3), 89-98.
- Biddle, S. J. H., & Asare, M. (2011). Physical activity in children and adolescents. *British Journal of Sports Medicine*, 45(11), 866-870.
- Brown, J. R., Smith, K., & Johnson, M. (2004). Gender differences in physical activity behavior. *Journal of Health Psychology*, 19(4), 321-330.
- Büyüköztürk Ş (2010). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çelik, A. (2020). Eğitim düzeyi ile spor katılımı arasındaki ilişki. *Spor Bilimleri Dergisi*, 25(1), 55-70.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2008). Prison health: WHO guidelines on the health of prisoners. Geneva: World Health Organization.
- Eime, R. M., Young, J. A., Harvey, J. T., & Payne, W. R. (2010). The importance of social support for physical activity participation. *Sport & Exercise Science*, 35(3), 187-192.
- Genç, H., & Erdem, E. (2002). Gençlerde spor yapma alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 101-118.
- Gill, D. L. (2000). The development of the sport attitude inventory. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 22(1), 81-92.
- Kara, M. (2020). Düzenli spor yapan bireylerin spor tutumları üzerine bir inceleme. *Journal of Physical*
- Kartal, A. (2023). *Yaş ve spor tutumları: Sağlık üzerindeki etkiler*.
- Keller, K., et al. (2020). Gender differences in exercise behavior and motivation. *Journal of Sport and Health Science*, 9(3), 209-215.
- Koç, F. (2020). Sağlık ve fiziksel aktivite arasındaki ilişki. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(2), 78-84.
- Martin, K., et al. (2021). The relationship between health status and physical activity levels. *Journal of Physical Activity & Health*, 18(2), 195-203.
- McAuley, E., & Rudolph, D. L. (1995). Physical activity, aging, and psychological well-being. In P. O. F. R. E. E. A. E. S. R. A. S. M. C. D. R. E. C. A. D. L. A. L. (Eds.). *The psychology of exercise: Integrating theory and practice* (pp. 61-78). Human Kinetics.
- Özdemir, Y. (2017). Sağlık durumu ve spor katılımı arasındaki ilişki. *Sağlık ve Spor Dergisi*, 8(3), 200-210.
- Özudoğru, F. (2013). *Cinsiyetin spor tutumları üzerindeki etkisi: Yeni bulgular*.
- Smith, L. (2019). The impact of regular exercise on mental well-being. *International Journal of Sports Science*, 14(4), 150-160.

Solmaz, M. (2016). Sosyal destek ve fiziksel aktivite. *Spor ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(4), 299-309.

Tekkanat, Ö. (2008). Üniversite öğrencilerinin spor yapma durumları ve spora yönelik tutumları üzerine bir araştırma. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 45-53.

Torkildsen, G. (2005). *Leisure and Recreation Management*. Routledge.

Torkildsen, G. (2005). Sports Development: Policy, Process, and Practice. In: *Torkildsen, G. (Eds.). Leisure and Recreation Management*. Routledge.

Yıldız, R. (2018). Sağlıklı bireylerin spor yapma motivasyonları. *Spor ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(2), 95-105.

Yılmaz, E. (2021). Yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin spor katılımı: Nedenler ve sonuçlar. *Journal of Health and Fitness*, 9(1), 110-120.

KADIN FUTBOL HAKEMLERİNİN MESLEKLERİYLE ALAKALI TOPLUM ALGISI ÜZERİNE GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Esra SEVİLİR¹

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, esrasevilir55@gmail.com, 0000-0002-0577-5572

Dr. Muhammet KUSAN²

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, muhammetkusan0055@gmail.com, 0000-0001-6813-859X

Doç. Dr. Hacı ALİ ÇAKICI³

Ordu Üniversitesi, cakicihaciali@gmail.com, 0000-0001-9439-1118

Prof. Dr. Soner ÇANKAYA⁴

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, scankaya@omu.edu.tr, 0000-0001-8056-1892

ÖZET

Bu araştırma, kadın futbol hakemlerinin meslekleriyle ilgili toplum algısı hakkındaki görüşlerini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Nitel bir araştırma olan çalışma, fenomenoloji deseni çerçevesinde yürütülmüştür. Araştırmanın örneklem grubunu, ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiş 15 kadın futbol hakemi oluşturmaktadır. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla yüz yüze görüşmelerle toplanmış, görüşmeler ses kaydına alınarak yazıya dökülmüş ve içerik analizi yöntemiyle Nvivo programında analiz edilmiştir. Güvenirlik oranı %84 olarak hesaplanmıştır. Araştırma bulguları, kadın futbol hakemlerinin erkek hakemlere oranla daha az maç aldıklarını, kritik maçlarda yeterli görülmediklerini ancak süreç içerisinde erkek hakemlerden destek gördüklerini ortaya koymuştur. Ayrıca, bazı kadın hakemlerin futbolcular, antrenörler ve yöneticiler tarafından önyargıyla karşılandıkları, ancak bazılarının saygı gördükleri belirlenmiştir. Kadın hakemlerin taraftar tepkilerinden genellikle etkilenmedikleri, toplumda ise kadınların futbol hakemliği yapamayacağı algısının yaygın olduğu tespit edilmiştir. Meslek seçiminde baba, arkadaş, antrenör gibi kişilerin yanı sıra kurslar ve futbola duyulan ilginin etkili olduğu görülmüştür. Hakemlerin mesleklerinde karşılaştıkları olumsuzluklara rağmen mesleklerini bırakmayı düşünmedikleri, ancak yaptırımların caydırıcılıktan uzak olduğu vurgulanmıştır. Kadın futbol hakemleri, toplum algısının değişmesi, mesleklerinde daha fazla sorumluluk verilmesi, cinsiyet ayrımının sona ermesi ve daha fazla destek sağlanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu araştırma, kadın hakemlerin deneyimleri ve önerileri üzerinden, mesleklerinde karşılaştıkları sorunlara ışık tutmayı ve bu alanda farkındalık oluşturmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler : Futbol, hakem, kadın, toplum algısı

AN ANALYSIS OF FEMALE FOOTBALL REFEREES' PERCEPTIONS OF SOCIETAL ATTITUDES TOWARDS THEIR PROFESSION

ABSTRACT

This study aims to explore the perceptions of female football referees regarding societal attitudes towards their profession. Conducted as a qualitative study, it follows the phenomenological research design. The sample group consists of 15 female football referees, selected using the criterion sampling method. Data were collected through semi-structured interview forms, and face-to-face interviews were conducted. These interviews were recorded, transcribed, and analyzed using the content analysis method with Nvivo software. The reliability of the study was calculated to be 84%. The findings reveal that female football referees are assigned fewer matches than their male counterparts, are considered less capable in critical matches, but often receive support from male referees during their careers. Some female referees face prejudice from players, coaches, and managers, while others gain respect in the field. Although female referees are generally unaffected by negative reactions from fans, societal perceptions still suggest that women are less suited for football refereeing. Career choices were influenced by factors such as parents, friends, coaches, promotional courses, and a strong interest in football. Despite encountering challenges, female referees expressed no intention of quitting their professions, although they noted that sanctions in the field lack deterrence. Female referees highlighted the need for changes in societal attitudes, increased responsibilities, the elimination of gender discrimination, and greater support for their professional growth. This study sheds light on the challenges faced by female referees and their recommendations, aiming to raise awareness and contribute to progress in this area.

Keywords: Football, referee, women, society perception

1.GİRİŞ

Kadın futbol hakemleri, spor dünyasında toplumsal cinsiyet algısının şekillendirdiği bir meslek grubunu temsil etmektedir. Hakemlik, spor müsabakalarında tarafsızlığı sağlama ve adaletin uygulanması gibi kritik sorumlulukları içerse de, kadın hakemler için bu meslek yalnızca kural bilgisi ve fiziksel yeterlilik değil, aynı zamanda toplumsal önyargılarla mücadeleyi de kapsamaktadır. Futbol, dünya genelinde en popüler spor dallarından biri olup fiziksel performans ve mücadele gerektiren doğası nedeniyle tarihsel olarak erkek egemen bir yapı içinde gelişmiştir. Bu durum, kadınların futbol dünyasında geri planda kalmasına yol açmış, kadın futbolunun gelişimi ve kadın hakemlerin mesleki kabulü tarihsel süreçte zorluklarla karşılaşmıştır (Bozlu, 2018).

Türkiye’de kadın futbolu, 1993 yılında resmîyet kazansa da, kadın futbol hakemlerinin sahada varlık göstermesi ve toplumun bu konudaki algısını değiştirmesi, uzun bir süreci beraberinde getirmiştir. Günümüzde Türkiye, kadın hakem sayısı ile Avrupa’da en fazla kadın hakemi olan ikinci ülke konumundadır. Ancak kadın hakemlerin toplam hakemler içindeki oranı sadece %16’dır. Bu düşük oran, kadınların futbol dünyasındaki yetersiz temsiliyetini göstermekte ve toplumsal cinsiyet algısının bu mesleğe yansımaları ortaya koymaktadır. Kadın hakemlere yönelik tutum ve davranışlar, hem saha içindeki mücadelelerde hem de toplum genelinde cinsiyet algılarının sorgulanmasına neden olmaktadır (Deveci, 2018).

Hakemler, bir maç sırasında adaleti sağlamak için kural ihlallerine müdahale etmeye kadar geniş bir görev alanına sahiptir. Toplum, futbol gibi geniş bir izleyici kitlesine sahip bir sporda, hakemlerin kusursuz bir yönetim göstermesini bekler (Herdem, 2020). Ancak kadın hakemlerin, sahada cinsiyet temelli algılara ve önyargılara maruz kalması, bu beklentileri daha karmaşık hale getirmektedir. Kadın futbol hakemlerinin sahadaki tecrübeleri ve mesleki yeterliliklerinin artırılması, toplumsal algıyı dönüştürmek açısından kritik bir öneme sahiptir. Özellikle kadın futbol hakemlerinin daha fazla deneyim kazanması, toplumda spordaki cinsiyet eşitliğini teşvik edecek stratejik bir adım olarak değerlendirilmektedir (Bozlu, 2018).

Bu bağlamda, kadın futbol hakemlerinin mesleklerine ilişkin toplumsal algılar, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli bir inceleme alanıdır. Kadın hakemlerin sahadaki varlık göstermesi, hem futbol camiasında hem de toplum genelinde cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlenmesine yönelik algıları dönüştürme potansiyeline sahiptir. Bu çalışma, kadın futbol hakemlerinin meslekleriyle ilgili toplumsal algıları, karşılaştıkları zorlukları ve bu algıyı kırmaya yönelik önerilen stratejileri derinlemesine ele almayı amaçlamaktadır.

2.YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Modeli

Araştırmada, kadın futbol hakemlerinin meslekleriyle alakalı toplum algısı üzerine görüşlerinin incelenmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Çalışma nitel araştırma yönetiminin bir çeşidi olan fenomenoloji modelindedir. Fenomenoloji araştırmalar, bireylerin kendi bakış açısından algı ve deneyimlerini ön plana çıkarmayı amaçlayan bir araştırma desendir (Saban ve Ersoy, 2016: 55). Dolayısıyla bu çalışmada da kadın futbol hakemlerinin meslekleriyle alakalı toplum algısı üzerine görüşlerini ön plana çıkarmak için fenomenoloji deseni tercih edilmiştir.

2.2.Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreni kadın futbol hakemlerinden oluşturmakta olup; örneklem grubu ise 15 kadın futbol hakem kapsamındadır. Çalışmada örneklem grubu ölçüt örneklem yöntemi ile belirlenmiştir. Çünkü çalışmadaki ölçüt örneklem grubunun kadın futbol hakemlerinden oluşması koşuldur.

2.3.Veri Toplama Aracı

Araştırmanın yürütülmesi hususunda Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu 31.12.2021 tarihli 2021-1014 sayılı kararına göre etik kurul onayı alınmıştır. Çalışmada, kadın futbol hakemlerinin meslekleriyle alakalı toplum algısı üzerine görüşlerini incelemek amacıyla araştırmacılar tarafından 11 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır.

2.4.Verilerin Toplanması

Alınana izinler doğrultusunda çalışmada kadın futbol hakemlerinin meslekleriyle alakalı toplum algısı üzerine görüşlerini incelemek amacıyla kadın futbol hakemleri ile belirlenen gün ve saatte yüz yüze görüşmeler yürütülmüş ve veri kaybına sebebiyet vermemek için görüşmeler ses kaydına alınmıştır. Görüşmeler 20-35 dakika arasında değişkenlik göstermiştir.

2.5.Verilerin Analizi

Çalışmada araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları ile yüz yüze görüşmeler sağlanmıştır. Veri kaybına sebebiyet vermemek için görüşmeler ses kaydına alınmıştır. Elde edilen ses kayıtlarının yazıya dökümü gerçekleştirilmiştir. Yazıya aktarılan veriler Nvivo programında içerik analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Verilerin çözümlenmesi sonucunda kod ve tema listesi oluşturulmuştur. Ortaya çıkan kod listesi uygun temalara atanmıştır. Kod listesindeki uyuşma oranını tespit etmek amacıyla iki uzmandan oluşan bir ekip oluşturulmuştur. Kodlama sürecinde aynı işaretlemeler görüş birliği farklı olan işaretlemeler ise görüş ayrılığı olarak belirlenmiştir. Güvenirlik hesaplaması “görüş birliği/görüş birliği + görüş ayrılığı x 100” formülüyle hesaplanmıştır. Çalışmada güvenirlik oranının %84 olduğu belirlenmiştir. Genellikle bu hesaplamada %70 oranı yeterli görülmektedir (Miles and Huberman, 1994).

3.BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde kadın futbol hakemleri ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucu verilerin analiz süreciyle ilgili bilgiler yer almaktadır.

Çizelge 1: Kadın futbol hakemlerine yönelik demografik bilgiler

	Yaş	Hakemlik Yaşı	Eğitim Durumu	Klasman	Futbol ile İlgilenme Durumu
K1	24	4	Lisans	KBYH	Evet
K2	29	9	Lisans	KBYH	Hayır
K3	23	5	Lise	KBHY	-
K4	28	5	Lisans	KBHY	Hayır
K5	26	5	Lisans	KBHY	Hayır
K6	22	4	Lisans	KBHY	Hayır
K7	22	4	Lisans	KBHY	Evet
K8	32	11	Lisans	KBHY	Hayır
K9	27	6	Lisans	İl Hakemi	Evet
K10	22	2	Lisans	İl Hakemi	Hayır
K11	25	3	Yüksek Lisans	BYH	Evet
K12	22	3	Lisans	İl Hakemi	Evet
K13	22	1	Lisans	Aday Hakem	Evet
K14	22	3	Lisans	İl Hakemi	Hayır

KBYH: Kadın bölgesel yardımcı hakem- BYH: Bölgesel yardımcı hakem

Çizelge 2. Kadın futbol hakemlerinin erkek futbol hakemlerine oranla aldığı maç sayısına yönelik görüşleri

Name	Node Type	Name	Coded Words	Coded Text
Maç Sayısı	Node	Kadın Futbol Hakemleri	45	Bazen geride kalıyoruz Kritik maçlarda yeterli görülmiyoruz Eşit olduğunu düşünüyorum Maç sayım yüksek Çok az Eşit değil Erkeklere nazaran az Sayıca eşit Daha az maç aldım Her maç bize uygun görülmiyor Daha az ilgi görüyoruz Sayısal anlamda ayrımcılık yok Bazen erkeklerden daha fazla maç alıyorum
Reports\\ Kadın Futbol Hakemleri				

Çizelge 2'de kadın futbol hakemlerinin erkek futbol hakemlerine oranla aldığı maç sayısına yönelik görüşleri yer almaktadır. Kadın futbol hakemlerinin çoğunluğu süreç içerisinde erkek futbol hakemlerine nazaran daha az maç aldıklarını, geri planda kaldıklarını ve kritik maçlarda kendilerinin yeterli görülmediği şeklinde görüşlerini bildirmektedirler.

Çizelge 3. Kadın futbol hakemlerinin erkek futbol hakemlerin tutumlarına ilişkin görüşleri

Name	Node Type	Name	Coded Words	Coded Text
Erkek Hakemlerin Tutumu	Node	Kadın Futbol Hakemleri	31	Oldukça olumlular Yardımcı olmaya çalışıyorlar Olumlu yaklaşıyorlar Gelişimim için önerilerde bulunurlar Destekliyorlar Güvenmiyorlar Kadınları biraz daha geride tutuyorlar Saygı duyuyorlar Olumsuz düşünmüyorlar Çok destek gördüm Takdir ettiler Önyargı var Motive ediyorlar
Reports\\ Kadın Futbol Hakemleri				

Çizelge 3'te kadın futbol hakemlerinin süreç içerisinde erkek futbol hakemlerin tutumlarına ilişkin görüşleri yer almaktadır. Kadın futbol hakemlerinin çoğunluğu erkek hakemlerin kendilerini destekleyici, motive edici tutum sergilediklerini, kendilerine olumlu yaklaştıklarını ve çeşitli önerilerde bulduklarını belirtmektedirler.

Çizelge 4. Kadın futbol hakemlerinin futbolcu-antrenör-yönetici tutumlarına ilişkin görüşleri

Name	Node Type	Name	Coded Words	Coded Text
Futbolcu Antrenör Yönetici Tutumu	Node	Kadın Futbol Hakemleri	39	Önyargılılar Uygun olmadığımız görüşündeler Camiada çok iyi karşılanmıyor Maçları yönettikten sonra olumlu oldu Zamanla güven kazandık Kadın hakemlere daha saygı duyuyorlar Gelişebileceklerine inanıyorlar Zamanla olumlu yaklaşılar Psikolojik baskı kuruluyor Futbolun erkek işi olduğunu savundular Müdahale ediyorlar Kaybedince sitemde bulunurlar
Reports\\ Kadın Futbol Hakemleri				

Çizelge 4'te kadın futbol hakemlerinin süreç içerisinde futbolcu-antrenör-yönetici tutumlarına ilişkin görüşleri yer almaktadır. Kadın futbol hakemlerin bir bölümü futbolcuların, antrenörlerin ve yöneticilerin kadın futbol hakemlerine karşı önyargılı olduklarını, müdahalede bulduklarını, kaybedince siteme etiklerini bildirirken; diğer futbol hakemleri ise kendilerine saygı duyulduğunu, zaman geçtikçe kendilerine duyulan önyargının ortadan kalktığı şeklinde görüşlerini bildirmektedirler.

Çizelge 5. Kadın futbol hakemlerinin taraftarlardan gelen olumsuz tepkilerin performanslarına etkisine ilişkin görüşleri

Name	Node Type	Name	Coded Words	Coded Text
Taraftar Tepkisi	Node	Kadın Futbol Hakemleri	33	Kulağımı tribünlere kapatıyorum Etkilenmemeye çalışıyorum Duymamak için çabalıyorum Motive oluyorum Sabırlıyım Baskı hissetmiyorum Takmıyorum Zamanla duymuyorum Hazırlıklıyım Kulaklarımı kapatıyorum duymuyorum Umurumda değil Duymuyorum Oyuna yansıtmiyorum Etkilenmiyorum Maç esnasında duymuyorum Soğukkanlılığımı korudum Modum düşüyor
Reports\\ Kadın Futbol Hakemleri				

Çizelge 5'te kadın futbol hakemlerinin maç esnasında taraftarlardan gelen tepkiler veya küfür gibi kötü tezahüratların performans durumlarına etkisine ilişkin görüşleri yer almaktadır. Kadın futbol hakemlerinin çoğunluğunun maç esnasında taraftardan gelen kötü tepkileri veya

tezahüratları duymadıkları, maça konsantre oldukları, etkilenmedikleri, baskı hissetmedikleri ve bu durumu oyuna yansıtmadıkları belirlenmiştir.

Çizelge 6. Kadın futbol hakemlerinin kamuoyunun tutum ve davranışlarına yönelik görüşleri

Name	Node Type	Name	Coded Words	Coded Text
Kamuoyu Tutumu	Node	Kadın Futbol Hakemleri	40	Şaşırıyorlar Olumlu yaklaşıyorlar Moral veriyorlar Destekliyorlar Geri plandayız Eskiye göre iyi Kadın futboldan ne anlar algısı mevcut Kadınlara güvenmiyorlar Yakıştıramıyorlar Hakemliği doğru yapamadığımız algısı var Erkeklerle nazaran olumsuz görüşler mevcut Geçmişe göre daha çok destek veriliyor Teşvik için kurslar açılmakta
Reports\\ Kadın Futbol Hakemleri				

Çizelge 6'da kadın futbol hakemlerinin bu süreçte kamuoyunun tutum ve davranışlarına ilişkin görüşleri yer almaktadır. Kadın futbol hakemleri kamuoyunda eskiye nazaran olumlu tutumlarla karşılaştıklarını, geçmişe göre daha çok destek gördüklerini ve bu hususta teşvik edici kursların açıldığını bildirmektedirler. Diğer taraftan bazı kadın futbol hakemleri ise kadının futboldan anlamayacağı algısının mevcut olduğunu ve bu konuda kendilerine güvenilmediği şeklinde görüşlerini ifade etmektedirler.

Çizelge 7. Kadın futbol hakemlerinin meslek seçiminde etkili olan faktörlere ilişkin görüşleri

Name	Node Type	Name	Coded Words	Coded Text
Meslek Seçimi	Node	Kadın Futbol Hakemleri	30	Futbola olan düşkünlüğüm Sınıf arkadaşım Hakemler Bölümünden dolayı Fizik öğretmenim Arkadaş tavsiyesi Üniversitede yapılan tanıtım Babam Üniversitede okuyana arkadaşım Futboldan kopmak istememem Sevdiğim için Erkek arkadaşım vasıtasıyla Kurs duyurusu Antrenör
Reports\\ Kadın Futbol Hakemleri				

Çizelge 7'de kadın futbol hakemlerinin, hakemliği tercih etmesindeki unsurlara ilişkin bilgiler yer almaktadır. Kadın futbol hakemlerinin meslek seçimlerinde baba, arkadaş, antrenör,

öğretmen, kurs ve tanıtımların duyurusu, futbola olan düşkünlük gibi faktörlerin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 8. Kadın futbol hakemlerinin tükenmişlik durumuna ilişkin görüşleri

Name	Node Type	Name	Coded Words	Coded Text
Tükenmişlik Durumu	Node	Kadın Futbol Hakemleri	39	Kesinlikle yaşamadım Seviyorum Emek var Daha çok hırslandım Kadın soyunma odasının olmaması Olumsuz hava koşulları Yılmadım İnsanların haddini aşması etkiledi Pes etmedim Küfürlerden ötürü oldu ama pes etmedim Bırakmayı düşünmedim Küslüğe meydan bırakmadım Yoruluyordum ama bırakmadım Hiçbir zaman vazgeçmedim
Reports\\ Kadın Futbol Hakemleri				

Çizelge 8'de kadın futbol hakemlerinin tükenmişlik durumuna ilişkin görüşleri yer almaktadır. Kadın futbol hakemlerinin, kadın soyunma odasının olmaması, olumsuz hava şartları, küfür, yorgunluk vb. faktörlerin tükenmişlik durumunu etkilediği ancak mesleklerini bırakmayı düşünmedikleri belirlenmiştir.

Çizelge 9. Kadın futbol hakemlerinin sözlü veya fiziksel şiddet sonucu yaptırımlarına ilişkin görüşleri

Name	Node Type	Name	Coded Words	Coded Text
Yaptırımlar	Node	Kadın Futbol Hakemleri	27	Yaptırımlar uygulanıyor Yaptırımlar yetersiz Aracılar devreye giriyor Yetersiz Yeterli olduğunu düşünmüyorum Kesinlikle yetersiz Üst liglerde uygulanıyor Caydırıcı değil Yeterli değil Kesinlikle ayırım yapıyor Daha üst düzeyde olmalı
Reports\\ Kadın Futbol Hakemleri				

Çizelge 9'da kadın futbol hakemlerinin, hakemlere yönelik yapılan sözlü veya fiziksel şiddet sonucunda yaptırımlara ilişkin görüşleri yer almaktadır. Kadın futbol hakemlerinin çoğunluğu yaptırımların yeterli ve caydırıcı olmadığını, ayrımcılık yapıldığını, üst liglerde uygulandığı şeklinde görüşlerini bildirmektedirler.

Çizelge 10. Kadın futbol hakemlerinin toplumun kadın ve erkek hakemlere yönelik tutum ve davranışlarına ilişkin görüşleri

Name	Node Type	Name	Coded Words	Coded Text
Kadın ve Erkek Hakemler	Node	Kadın Futbol Hakemleri	33	Erkek işi Kadın futboldan anlamaz Kadın hakemlikten anlamaz Maçta seni döverler Futbolculara yetişemezsin Erkeklerin daha iyi yöneteceği düşüncesi Futbolun erkeğe özgü olduğu algısı Kadın yapamaz algısı Önyargı Erkeklerin maçı daha iyi yönettiği görüşü
Reports\\ Kadın Futbol Hakemleri				

Çizelge 10'da kadın futbol hakemlerinin toplumun kadın ve erkek hakemlere yönelik tutum ve davranışlarına ilişkin görüşleri yer almaktadır. Kadın futbol hakemleri toplumda kadın hakemlere yönelik bir önyargı ve kadın hakemlerin futboldan anlamayacağı düşüncesinin yaygın olduğunu belirtmektedirler. Bunun yanı sıra maçları erkeklerin daha iyi yönetebileceği düşüncesinin benimsendiği ve bu işin erkek işi olduğu şeklinde görüşün toplumda kabul gördüğünü ifade etmektedirler.

Çizelge 11. Kadın futbol hakemlerinin süreçle ilgili görüş ve önerileri

Name	Node Type	Name	Coded Words	Coded Text
Görüş ve Öneriler	Node	Kadın Futbol Hakemleri	76	Kadın işi değildir algısının değişmesi gerek Kadınlar sahada daha çok yer almalı Kadınlar desteklenmeli Kadınlar sosyal platformda daha çok yer almalı Yönetimde daha çok yer almalı Daha ön planda olmalı Sayıca artmak Kendimizi geliştirmek Önerileri dikkate almak Kural kitabı okumak Maç izlemek Konsantre olmak Kadın hakemlere daha fazla sorumluluk verilmeli Ayrım yapılmamalı Daha fazla şans verilmeli Kadın hakemlere süper lig maçları verilmeli Kadın hakemlere daha çok güvenilmeli Cinsiyet ayrımı yapılmamalı Şiddete maruz kalan hakemlerin haklarının savunulması
Reports\\ Kadın Futbol Hakemleri				

Çizelge 11'de kadın futbol hakemlerinin süreçle ilgili görüş ve önerileri yer almaktadır. Kadın futbol hakemleri toplumdaki algının değişmesi, sayıca artmak, gelişmek, konsantre olmak, maç izlemek, yönetimde daha çok yer almak, daha fazla sorumluluk verilmesi, cinsiyet ayrımı yapılmaması, daha çok destek verilmesi şeklinde görüş ve önerilerini bildirmektedirler.

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmada elde edilen verilerin analiz sonuçları incelendiğinde, kadın hakemlerin süreç içerisinde erkek futbol hakemlerine nazaran daha az maç aldıkları, planda kaldıkları ve kritik maçlarda kendilerinin yeterli görülmedikleri saptanmıştır. Bu durum, kadın hakem sayısının erkeklere göre az olması ve kadınların hakemlik mesleğine yönelik ilgilerinin erkeklere nazaran daha düşük olması kaynaklı yorumlanabilir. Genç (2023) tarafından yapılan çalışmada, mevcut araştırma sonucuna vurgu yapılmaktadır. Kadın hakemlerin yeterli maç yönetme durumunun olmadığı ifade edilmektedir. Erkek futbol hakemlerinin tutumlarına göre incelendiğinde, genellikle erkek hakemlerin kendilerini destekleyici, motive edici tutum sergilediklerini, kendilerine olumlu yaklaştıklarını ve çeşitli önerilerde buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bunların yanı sıra bazı kadın futbol hakemlerinin futbolcular, antrenörler ve yöneticiler tarafından önyargıyla karşılaştığı ancak bazı hakemlere ise bu süreçte saygı duyulduğu belirlenmiştir. İlâveten kadın futbol hakemlerinin çoğunluğunun maç esnasında taraftardan gelen kötü tepkiler veya tezahüratlardan etkilenmedikleri, kamuoyunda destekleyici bir tutum olmasının dışında toplumda kadın futbol hakemlerinin bu işten anlamayacağı algısının mevcut olduğu tespit edilmiştir. Çıkan sonuç kadın hakemlere karşı olumsuz yönde oluşan toplumsal algı kaynaklı olabilir. Alan yazın incelediğinde, Engin ve ark. (2019) tarafından yapılan çalışma sonucu ile mevcut araştırma sonucu benzerlik göstermektedir.

Kadın futbol hakemlerinin meslek seçiminde ise; baba, arkadaş, antrenör, öğretmen, kurs ve tanıtımların duyurusu, futbola olan düşkünlük gibi faktörlerin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kadın futbol hakemlerinin meslek seçiminde aile, arkadaşlar, antrenörler ve tanıtım faaliyetleri gibi sosyal çevrelerin etkisi sıklıkla vurgulanmaktadır (URL-1). Bu sonuç çevresel faktörlerin etkisi ve eğitim faktörünün yol göstericiliğinden kaynaklı olduğu ifade edilebilir. Kadın futbol hakemlerinin tükenmişlik durumları incelenecek olunursa, kadın hakemleri etkileyecek olumsuz olaylarla karşılaştıkları ancak mesleklerini bırakmayı düşünmedikleri, yaptırımların yeterli ve caydırıcı olmadığı, toplumda bu işin erkek işi olduğu görüşünün yaygın olduğu belirlenmiştir (Gubby ve Martin, 2024). Elde edilen sonuç, toplumsal ve sosyolojik faktörler temelli olduğu düşünülebilir. Sonuç olarak, kadın futbol hakemlerinin toplumdaki algının değişmesi, sayıca artmak, gelişmek, yönetimde daha çok yer almak, daha fazla sorumluluk verilmesi, cinsiyet ayrımı yapılmaması, daha çok destek verilmesi şeklinde görüş ve önerilerinin olduğu tespit edilmiştir. Böylece kadın futbol hakemlerinin toplum açısından kabul edilmesi ve desteklenmesi büyük önem arz etmektedir. Çalışma sonuçları, yaşanan sorunları kapsamlı ve objektif bir şekilde ortaya koyarak, literatüre önemli katkılar sunmaktadır. Ayrıca mevcut araştırma, gelecekte yapılacak çalışmalara da rehber olacağı ve kadın hakemlerin problemlerinin anlaşılmasına olanak sağlayacağı düşünülmektedir. İlâveten kadın futbol hakemlerin üzerine yapılacak çalışma sayılarının artması, belirli farkındalıkların ortaya çıkmasına ve eksikliklerin giderilmesine yol açacaktır.

5.KAYNAKÇA

- Bozlu, B. (2018). Türkiye’de kadın futbolcular: Kadın ve erkek futbolcuların karşılaştırmalı ilişkisel analizi.
- Deveci, A. (2018). Futbol hakemlerinin sosyal yaşantılarının karar verme becerilerine etkisi (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Engin, S. G., Yüce, A., & Katırcı, H. (2019). Erkek dünyasında pembe kartlar: yeşil sahalardaki kadınların hakemliğe bakışı. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences*, 2(1), 54-75.
- Genç, D.D. (2023). Kadın futbol hakemlerinin kariyer engellerinin incelenmesi. (Master's thesis, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Gubby, L., & Martin, S. (2024). Sexism, abuse and threatening behaviour: experiences of women football referees in amateur and semi-professional men’s football in the UK. *Sport, Education and Society*, 1-14.
- Herdem, M. E. (2020). *Türkiye Futbol Federasyonuna bağlı hakemlerde çift kariyerlilik sorunu ve kariyere etkisi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. CA: Sage Publication.
- Saban, H. ve Ersoy, E. (2016). *Eğitimde nitel araştırma desenleri*. Ankara: Anı Yayıncılık
- URL-1 (2023). Breaking barriers and inspiring as a female referee. Erişim Adresi: <https://nsfa.asn.au/female-football/breaking-barriers-and-inspiring-as-a-female-referee/>
Erişim Tarihi: 20.11.2024

SPOR ALANLARI KALİTESİNİN FUTBOL TARAFTARLARININ TAKIMA DUYGUSAL BAĞLILIK ÜZERİNE ETKİSİ

Lisans Öğrencisi Baran KARADENİZ¹

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, barankaradeniz29@gmail.com, 0009-0006-0206-4077

Dr. Muhammet KUSAN²

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, muhammetkusan0055@gmail.com, 0000-0001-6813-859X

Prof. Dr. Soner ÇANKAYA³

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, scankaya@omu.edu.tr, 0000-0001-8056-1892

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, futbol taraftarlarının spor alanlarının kalitesine yönelik algılarını ve futbol takımlarına duygusal bağlılıklarını bazı sosyo-demografik özelliklere göre incelemek ve aralarındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Araştırmanın evrenini, Samsunspor ve Trabzonspor taraftarları, örneklemini ise, bu taraftarlar arasından tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiş 298 birey oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından geliştirilmiş kişisel bilgi formu, Türkçe'ye uyarlaması Yorulmaz (2009) tarafından yapılmış "Spor Alanları Kalite Ölçeği" ile Türkçe'ye uyarlaması Erdoğan ve Şirin (2021) tarafından yapılmış "Spor Takımına Duygusal Bağlılık Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada, erkek taraftarın kadın taraftara göre, üniversite ve lisansüstü mezunu olan taraftarların, ortaokul ve lise mezunu olanlara göre, maça tek, arkadaş veya ailesi ile gidenlerin taraftar grupları ile gidenlere göre spor alanları kalite ölçek toplam puanı daha yüksek bulunmuştur. Bekar ve kombinesi olanların takımına duygusal bağlılıkları evli ve kombinesi olmayanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, taraftarlarının takımına duygusal bağlılık düzeyleri ile spor alanları kalite toplam puanları arasında negatif zayıf düzeyde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Dolayısı ile spor alanlarının kalitesini arttırmaya yönelik alınacak olan her tedbir ve iyileştirmeler, seyircilerin takımına olan duygusal bağlılığını artırma da önem arz edecektir.

Anahtar Kelimeler : Duygusal Bağlılık, Futbol, Saha, Kalite

THE IMPACT OF SPORTS FACILITY QUALITY ON FOOTBALL FANS' EMOTIONAL ATTACHMENT TO THEIR TEAMS

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine football fans' perceptions of the quality of sports facilities and their emotional attachment to their teams based on various socio-demographic characteristics and to explore the relationship between these factors. The population of the study comprises Samsunspor and Trabzonspor fans, while the sample includes 300 individuals selected through random sampling from these fan groups. Data were collected using a personal information form developed by the researchers, the "Sports Facility Quality Scale" adapted to Turkish by Yorulmaz (2009), and the "Emotional Attachment to Sports Teams Scale" adapted to Turkish by Erdoğan and Şirin (2021). The findings revealed that male fans scored higher on the sports facility quality scale compared to female fans. Fans with university and postgraduate education levels also scored higher than those with middle or high school education. Additionally, fans attending games alone, with friends, or family scored higher compared to those attending with fan groups. Regarding emotional attachment to teams, unmarried fans and those with season tickets exhibited higher levels of emotional attachment compared to married fans and those without season tickets. Moreover, a weak negative correlation was found between fans' emotional attachment to their teams and their scores on the sports facility quality scale. Therefore, measures and improvements aimed at enhancing the quality of sports facilities are crucial for increasing spectators' emotional attachment to their teams.

Keywords: Emotional Commitment, Football, Field, Quality

1.GİRİŞ

21. yüzyılın getirdiği hızlı değişim ve teknolojik gelişmeler, bireylerin yaşam tarzlarını ve toplumsal alışkanlıklarını önemli ölçüde dönüştürmüştür. Hareketsiz yaşam tarzının yaygınlaşması, fiziksel ve psikolojik sağlık sorunlarını artırırken, sporun bireylerin fiziksel ve ruhsal iyilik halini desteklemede kritik bir araç olduğu görülmektedir (Aydınlı ve Arslan, 2016). Bu bağlamda, sporun bireylerin hayatındaki yerini artırmaya yönelik stratejiler, özellikle spor tesislerinin sunduğu hizmet kalitesinin iyileştirilmesiyle yakından ilişkilidir. Spor alanlarının temizliği, güvenliği ve kullanıcı dostu yapısı, bireylerin bu alanlara olan bağlılığını artıran temel unsurlar arasında yer almaktadır (Fettahlıoğlu ve ark., 2016).

Spor seyircileri ve taraftarları, spor endüstrisinin duygusal ve ekonomik açıdan önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Taraftarların takımlarına olan bağlılıkları, diğer ürün ve hizmetlerde görülmeyen, benzersiz bir duygusal bağ ve sadakat düzeyi yaratmaktadır (Koo ve Hardin, 2008). Takıma bağlılık, yalnızca maçlara katılım ya da ürün satın alma gibi davranışsal sadakatle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda psikolojik bağlar ve duygusal yakınlık düzeyleriyle de ilişkilendirilmektedir (Trail ve James, 2001).

Araştırmalar, spor alanlarının fiziksel kalitesinin ve sunulan hizmetlerin taraftarların duygusal bağlılığını nasıl etkilediği üzerine sınırlı bilgiler sunmaktadır. Oysaki bir takımın performansı

ve sunduğu deneyim kadar, taraftarların maçları izledikleri mekânların da bağlılık üzerinde etkili olabileceği öne sürülmektedir (Çakmak ve ark., 2022). Spor alanlarının sunduğu imkanların taraftarların deneyimlerini geliştirmesi, takıma olan bağlılığı artıran kritik bir unsur olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, spor alanlarının kalitesi ile futbol taraftarlarının duygusal bağlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi, spor yönetimi ve pazarlaması literatürüne önemli katkılar sağlayabilir.

Bu çalışma, futbol taraftarlarının spor alanları kalitesine yönelik algıları ile takımlarına olan duygusal bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele almayı amaçlamaktadır. Literatürde spor alanlarının fiziksel ve hizmet kalitesinin taraftarların duygusal bağlılığı üzerindeki etkisini ölçen kapsamlı bir araştırmaya rastlanmamış olması, bu çalışmanın önemini artırmaktadır. Elde edilecek bulgular, spor yönetimi alanında stratejik kararlar alınmasına ışık tutabilir.

2.YÖNTEM

Araştırma için Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu 29.03.2024 tarih ve 2024-330 sayılı kararı ile etik kurul onayı alınmıştır.

2.1.Araştırma Modeli

Araştırmada, genellikle bir konu veya popülasyon hakkında mevcut durumu anlamak için kullanılan tarama araştırma modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli; iki veya daha fazla değişken arasındaki var olan ya da olduğu düşünülen ilişki derecelerini incelemek amacı ile kullanılmaktadır (Karasar, 1999).

2.2.Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Samsunspor ve Trabzonspor taraftarları, örneklemini ise, 2024-2025 futbol sezonunda maçlara düzenli giden taraftarlar arasından tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiş ve araştırmaya katılmaya gönüllü olmuş 298 birey oluşturmaktadır.

2.3.Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından geliştirilmiş kişisel bilgi formu, Türkçe'ye uyarlaması Yorulmaz (2009) tarafından yapılmış "Spor Alanları Kalite Ölçeği" ile Türkçe'ye uyarlaması Erdoğan ve Şirin (2021) tarafından yapılmış "Spor Takımına Duygusal Bağlılık Ölçeği" kullanılmıştır. Kişisel bilgi form soruları yaş, cinsiyet, gelir durumu, medeni durum, eğitim durumu, maça kimler ile gittiği, kombine olup olmadığı sorularından oluşmaktadır.

Wakefield ve ark. (1996) tarafından geliştirilen ve Türkçe'ye uyarlaması Yorulmaz (2009) tarafından yapılmış "Spor Alanları Kalite Ölçeği", 30 madde ve 8 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar; stadyum içerisinde istenilen yere ulaşım kolaylığı, stadyumun estetik yapısı, alan dağılımı, koltuk konforu, skorbord, park alanı, kalma isteği ve stadyumun yön levhaları şeklinde alt boyutlara ayrılmıştır.

Dwyer ve ark. (2015) tarafından geliştirilen ve Erdoğan ve Şirin (2021) tarafından Türkçeye uyarlanan "Spor Takımına Duygusal Bağlılık Ölçeği," 7 maddeden oluşan, 7'li Likert tipi bir ölçektir. Bu ölçek, spor takımına duygusal bağlılığı bilişsel yatırım ve duygusal kazanım olarak iki alt boyutta değerlendirmektedir: Ölçeğin toplam puanı, 7 ile 49 arasında hesaplanmaktadır.

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırma grubunu oluşturan Samsunspor ve Trabzonspor taraftarlarına anket soruları uygulanmadan önce araştırma amacı açıklanarak dikkat edilecek unsunlar hakkında gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır.

Araştırma anketleri 13.09.2024- 03.10.2024 tarihleri arasında Google formlar üzerinden ve elden fiziksel anket yöntemi gönüllü katılım esas alınarak spor bilimleri fakültesi öğrencilerine uygulanmıştır.

2.5.Verilerin Analizi

Araştırmaya katılan kişilerin ölçek maddelerine vermiş oldukları cevapların iç tutarlılığını kontrol etmek amacı ile güvenilirlik katsayıları (Cronbach Alpha) hesaplanmıştır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri cevaplara ait iç tutarlılık katsayıları

Ölçekler	İç Tutarlılık Katsayısı	Değerlendirme
Spor Alanları Kalite Ölçeği (SAKÖ)	0,938	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Park Alanı	0,748	Orta Düzeyde Güvenilir
Estetik Yapı	0,851	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Skorbord	0,732	Orta Düzeyde Güvenilir
Koltuk Konforu	0,725	Orta Düzeyde Güvenilir
Ulaşım Kolaylığı	0,743	Orta Düzeyde Güvenilir
Yön Levhaları	0,705	Orta Düzeyde Güvenilir
Alan Dağılımı	0717	Orta Düzeyde Güvenilir
Kalma İsteği	0,682	Orta Düzeyde Güvenilir
Spor Takımına Duygusal Bağlılık Ölçeği	0,921	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Bilişsel Yatırım	0,801	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Duygusal Kazanım	0,940	Yüksek Düzeyde Güvenilir

Araştırmada Spor Alanları Kalite Ölçeği tüm maddelerine ve alt boyut maddelerine verilen cevapların iç tutarlılığı orta ve yüksek düzeyde güvenilir, Spor Takımına Duygusal Bağlılık ölçeği tüm maddelerine ve alt boyut maddelerine verilen cevapların iç tutarlılığı ise yüksek düzeyde güvenilir bulunmuştur.

Verilerin istatistiksel değerlendirilmesinde ilk olarak normallik varsayımı Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testi ile incelenmiştir ($P>0,05$). Çalışmada, ölçek toplam puanlarının cinsiyet, medeni durum ve kombine olup olmama durumuna göre farklılık gösterip göstermediği Student t test, yaş, gelir düzeyi, eğitim durumu, maça kimler ile gittiği değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediği ise Tek Yönlü Varyans Analizi ve Tukey çoklu karşılaştırma testi ile belirlenmiştir. Ayrıca, taraftarların Spor Alanları Kalite Ölçeği toplam ve alt boyut toplam puanları ile Spor Takımına Duygusal Bağlılık ölçeği toplam ve alt boyut toplam puanları arası ilişki Pearson korelasyon katsayısı, ilişkinin denklemi ise regresyon analizi ile belirlenmiştir. Tüm istatistiksel hesaplamalarda SPSS 22.0 V. istatistik paket programı kullanılmıştır. Araştırma bulguları, n(%), ortalama, standart sapma değerleri olarak verilmiş olup, bulgular $p<0,05$ düzeyinde anlamlı kabul edilmiştir. Tüm istatistiksel hesaplamalarda SPSS 22.0 V. istatistik paket programı kullanılmıştır. Araştırma bulguları, frekans (%), ortalama, standart sapma değerleri olarak verilmiş olup, bulgular $P<0,05$ düzeyinde anlamlı kabul edilmiştir.

3.BULGULAR

2024-2025 futbol sezonunda maçlara düzenli giden taraftarlar arasından tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiş ve araştırmaya katılmaya gönüllü olmuş taraftarların sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımları Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Cinsiyet	n	%	Yaş	n	%
Kadın	63	21.1	18-23	112	37.6
Erkek	235	78.9	24-29	35	11.7
Toplam	298	100.0	30-35	10	3.4
			36-40	19	6.4
Gelir Düzeyi	n	%	41 ve üzeri	122	40.9
Düşük (Gelir<Gider)	35	11.7	Toplam	298	100.0
Orta (Gelir=Gider)	241	80.9			
Yüksek (Gelir>Gider)	22	7.4			
Toplam	298	100.0			
Medeni Durum	n	%	Kombineniz var mı?	n	%
Bekar	165	55.4	Evet	46	15.4
Evli	133	44.6	Hayır	252	84.6
Toplam	298	100.0	Toplam	298	100.0
Eğitim Düzeyi	n	%	Maça kimler ile gidiyor sunuz?		
Ortaokul	9	3.0	Tek	39	13.1
Lise	83	27.9	Arkadaş	198	66.4
Üniversite	190	63.8	Aile	50	16.8
Lisansüstü	16	5.4	Taraftar Grubu	11	3.7
Toplam	298	100.0	Toplam	298	100.0

Araştırmaya gönüllü olarak katılan taraftarların %78,9'u erkek, %40,9'u 41 yaş ve üstü, %80,9'u orta gelirli, %55,4'ü bekar, %15,4'ü kombinesi olan, %63,8'i üniversite mezunu ve %66,4'ü ise maça arkadaş grubu ile giden bireyler olduğu belirlenmiştir (Çizelge 2).

Çizelge 3. Cinsiyet durumuna göre taraftarların spor alanları kalite ve spor takımına duygusal bağlılık düzeyi

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	Ortalama	SS	P-değeri
Spor Alanları Kalite Ölçeği (SAKÖ)	Kadın	63	41.84	7.64	0,005
	Erkek	235	45.28	8.82	
Park Alanı	Kadın	63	5.97	1.33	0,035
	Erkek	235	6.40	1.48	
Estetik Yapı	Kadın	63	6.16	1.53	0,001
	Erkek	235	7.03	1.99	
Skorbord	Kadın	63	5.35	1.26	<0,001
	Erkek	235	6.20	1.45	
Koltuk Konforu	Kadın	63	5.92	1.44	0,190
	Erkek	235	6.20	1.48	
Ulaşım Kolaylığı	Kadın	63	5.60	1.55	0,342
	Erkek	235	5.80	1.47	
Yön Levhaları	Kadın	63	2.60	0.81	0,556
	Erkek	235	2.67	0.83	
Alan Dağılımı	Kadın	63	5.70	1.32	0,001
	Erkek	235	6.35	1.44	
Kalma İsteği	Kadın	63	4.54	0.96	0,573
	Erkek	235	4.63	1.10	
Spor Takımına Duygusal Bağlılık Ölçeği	Kadın	63	39.78	8.51	0,554
	Erkek	235	40.51	8.71	
Bilişsel Yatırım	Kadın	63	16.60	4.04	0,543

	Erkek	235	16.96	4.12	
Duygusal Kazanım	Kadın	63	23.17	5.08	0,612
	Erkek	235	23.55	5.22	

Araştırmada erkek ve kadın taraftarların spor alanları kalite toplam puan ve park alanı, estetik yapı, skorbord, alan dağılımı alt boyut toplam puanları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilirken ($P<0,05$), spor takımına duygusal bağlılık toplam ve alt boyut toplam puanları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($P>0,05$; Çizelge 3). Araştırmada erkek taraftarların spor alanları kalite toplam puan ve park alanı, estetik yapı, skorbord, alan dağılımı alt boyut toplam puanları kadın taraftarların puanından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 4. Medeni duruma göre taraftarların spor alanları kalite ve spor takımına duygusal bağlılık düzeyi

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Medeni Durumu	n	Ortalama	SS	P-değeri
Spor Alanları Kalite Ölçeği (SAKÖ)	Bekar	165	42.16	7.96	<0,001
	Evli	133	47.52	8.65	
Park Alanı	Bekar	165	6.01	1.45	<0,001
	Evli	133	6.68	1.39	
Estetik Yapı	Bekar	165	6.22	1.68	<0,001
	Evli	133	7.62	1.95	
Skorbord	Bekar	165	5.75	1.42	<0,001
	Evli	133	6.37	1.43	
Koltuk Konforu	Bekar	165	5.93	1.44	0,008
	Evli	133	6.39	1.49	
Ulaşım Kolaylığı	Bekar	165	5.56	1.41	0,008
	Evli	133	6.02	1.55	
Yön Levhaları	Bekar	165	2.52	0.78	0,001
	Evli	133	2.83	0.86	
Alan Dağılımı	Bekar	165	5.94	1.46	<0,001
	Evli	133	6.55	1.35	
Kalma İsteği	Bekar	165	4.24	1.05	<0,001
	Evli	133	5.07	0.91	
Spor Takımına Duygusal Bağlılık Ölçeği	Bekar	165	41.65	8.01	0,004
	Evli	133	38.74	9.17	
Bilişsel Yatırım	Bekar	165	17.53	3.94	0,002
	Evli	133	16.08	4.17	
Duygusal Kazanım	Bekar	165	24.12	4.80	0,016
	Evli	133	22.66	5.54	

Araştırmada, Samsunspor ve Trabzonspor taraftarlarının evli ve bekar olma durumuna göre spor alanları kalite toplam puan ve alt boyut toplam puanları ile spor takımına duygusal bağlılık toplam ve alt boyut toplam puanları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($P<0,05$; Çizelge 4). Araştırma, bekar olduğunu beyan eden taraftarların spor alanları kalite toplam ve alt boyut toplam puanı evli olan taraftara göre daha düşük iken, spor takımına duygusal bağlılık kalite toplam ve alt boyut toplam puanı daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 5. Kombine bilet durumuna göre taraftarların spor alanları kalite ve spor takımına duygusal bağlılık düzeyi

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Kombineniz Var mı?	n	Ortalama	SS	P-değeri
Spor Alanları Kalite Ölçeği (SAKÖ)	Evet	46	43.93	8.64	0,600
	Hayır	252	44.67	8.70	
Park Alanı	Evet	46	6.46	1.39	0,466
	Hayır	252	6.29	1.47	
Estetik Yapı	Evet	46	6.96	1.93	0,663
	Hayır	252	6.82	1.93	
Skorbord	Evet	46	5.93	1.50	0,653
	Hayır	252	6.04	1.45	
Koltuk Konforu	Evet	46	5.91	1.52	0,263
	Hayır	252	6.18	1.47	
Ulaşım Kolaylığı	Evet	46	5.50	1.49	0,195
	Hayır	252	5.81	1.49	
Yön Levhaları	Evet	46	2.61	0.74	0,663
	Hayır	252	2.67	0.84	
Alan Dağılımı	Evet	46	6.13	1.51	0,679
	Hayır	252	6.23	1.43	
Kalma İsteği	Evet	46	4.43	1.07	0,235
	Hayır	252	4.64	1.07	
Spor Takımına Duygusal Bağlılık Ölçeği	Evet	46	42.54	7.20	0,062
	Hayır	252	39.95	8.85	
Bilişsel Yatırım	Evet	46	18.13	3.26	0,024
	Hayır	252	16.65	4.20	
Duygusal Kazanım	Evet	46	24.41	4.63	0,180
	Hayır	252	23.30	5.27	

Araştırmada, Samsunspor ve Trabzonspor taraftarlarının kombine bilet olup olmama durumuna göre spor alanları kalite toplam puan ve alt boyut toplam puanları ile spor takımına duygusal bağlılık toplam ve duygusal alt boyut toplam puanları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($P>0,05$; Çizelge 5). Kombine olduğu beyan eden taraftarların bilişsel yatırım alt boyut toplam puanı kombine olmayan taraftarlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($P=0,024$).

Çizelge 6. Gelir durumuna göre taraftarların spor alanları kalite ve spor takımına duygusal bağlılık düzeyi

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Gelir Durumu	n	Ortalama	SS	P-değeri
Spor Alanları Kalite Ölçeği (SAKÖ)	Düşük(Gelir<Gider)	35	45.34	8.42	0,155
	Orta (Gelir=Gider)	241	44.75	8.71	
	Yüksek (Gelir>Gider)	22	41.18	8.46	
Park Alanı	Düşük(Gelir<Gider)	35	6.29	1.45	0,951
	Orta (Gelir=Gider)	241	6.32	1.45	
	Yüksek (Gelir>Gider)	22	6.23	1.66	
Estetik Yapı	Düşük(Gelir<Gider)	35	6.77	1.97	0,187
	Orta (Gelir=Gider)	241	6.92	1.93	
	Yüksek (Gelir>Gider)	22	6.14	1.73	
Skorbord	Düşük(Gelir<Gider)	35	6.11	1.49	0,586
	Orta (Gelir=Gider)	241	6.04	1.45	
	Yüksek (Gelir>Gider)	22	5.73	1.49	
Koltuk Konforu	Düşük(Gelir<Gider)	35	6.31	1.60	0,068
	Orta (Gelir=Gider)	241	6.17	1.46	
	Yüksek (Gelir>Gider)	22	5.45	1.26	
Ulaşım Kolaylığı	Düşük(Gelir<Gider)	35	6.14	1.61	0,059
	Orta (Gelir=Gider)	241	5.76	1.46	
	Yüksek (Gelir>Gider)	22	5.18	1.47	
Yön Levhaları	Düşük(Gelir<Gider)	35	2.89a	0.90	0,013
	Orta (Gelir=Gider)	241	2.66ab	0.82	
	Yüksek (Gelir>Gider)	22	2.23b	0.61	
Alan Dağılımı	Düşük(Gelir<Gider)	35	6.23	1.40	0,775
	Orta (Gelir=Gider)	241	6.23	1.45	
	Yüksek (Gelir>Gider)	22	6.00	1.45	
Kalma İsteği	Düşük(Gelir<Gider)	35	4.60	1.12	0,219
	Orta (Gelir=Gider)	241	4.64	1.07	
	Yüksek (Gelir>Gider)	22	4.23	0.97	
Spor Takımına Duygusal Bağlılık Ölçeği	Düşük(Gelir<Gider)	35	39.40	10.59	0,235
	Orta (Gelir=Gider)	241	40.23	8.42	
	Yüksek (Gelir>Gider)	22	43.23	7.57	
Bilişsel Yatırım	Düşük(Gelir<Gider)	35	16.91	4.87	0,598
	Orta (Gelir=Gider)	241	16.80	4.01	
	Yüksek (Gelir>Gider)	22	17.73	3.78	
Duygusal Kazanım	Düşük(Gelir<Gider)	35	22.49	6.15	0,098
	Orta (Gelir=Gider)	241	23.43	5.07	
	Yüksek (Gelir>Gider)	22	25.50	4.46	

Araştırmada, Samsunspor ve Trabzonspor taraftarlarının gelir durumuna göre spor alanları kalite toplam puan ve alt boyut toplam puanları (yön levhaları alt boyutu hariç) ile spor takımına duygusal bağlılık toplam ve alt boyut toplam puanları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($P>0,05$; Çizelge 6). Araştırmada, düşük gelire sahip olduğunu beyan eden taraftarların yön levhaları alt boyut toplam puanı yüksek gelirli taraftarlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($P=0,013$).

Çizelge 7. Maça kimler ile gidiyorsunuz? değişkenine göre taraftarların spor alanları kalite ve spor takımına duygusal bağlılık düzeyi

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Maça kimler ile gidiyorsunuz?	n	Ortalama	SS	P-değeri
Spor Alanları Kalite Ölçeği (SAKÖ)	Tek	39	45.69	9.57	0,139
	Arkadaş	198	44.61	8.53	
	Aile	50	44.70	8.76	
	Taraftar Grubu	11	38.82	6.49	
Park Alanı	Tek	39	6.26	1.53	0,331
	Arkadaş	198	6.34	1.48	
	Aile	50	6.42	1.25	
	Taraftar Grubu	11	5.55	1.57	
Estetik Yapı	Tek	39	7.38	2.15	0,072
	Arkadaş	198	6.78	1.87	
	Aile	50	6.90	1.99	
	Taraftar Grubu	11	5.73	1.35	
Skorbord	Tek	39	6.05a	1.38	0,010
	Arkadaş	198	6.16a	1.46	
	Aile	50	5.74ab	1.47	
	Taraftar Grubu	11	4.82b	0.87	
Koltuk Konforu	Tek	39	6.18	1.48	0,371
	Arkadaş	198	6.16	1.47	
	Aile	50	6.18	1.52	
	Taraftar Grubu	11	5.36	1.43	
Ulaşım Kolaylığı	Tek	39	5.85	1.57	0,385
	Arkadaş	198	5.78	1.47	
	Aile	50	5.78	1.54	
	Taraftar Grubu	11	5.00	1.18	
Yön Levhaları	Tek	39	2.79	0.86	0,594
	Arkadaş	198	2.64	0.83	
	Aile	50	2.68	0.82	
	Taraftar Grubu	11	2.45	0.69	
Alan Dağılımı	Tek	39	6.56	1.35	0,291
	Arkadaş	198	6.17	1.44	
	Aile	50	6.20	1.40	
	Taraftar Grubu	11	5.73	1.74	
Kalma İsteği	Tek	39	4.62	1.25	0,325
	Arkadaş	198	4.58	1.06	
	Aile	50	4.80	1.01	
	Taraftar Grubu	11	4.18	0.87	
Spor Takımına Duygusal Bağlılık Ölçeği	Tek	39	38.05b	10.64	0,045
	Arkadaş	198	40.97ab	7.94	
	Aile	50	38.78b	8.83	
	Taraftar Grubu	11	44.55a	10.55	
Bilişsel Yatırım	Tek	39	16.18	4.71	0,124
	Arkadaş	198	17.05	3.97	
	Aile	50	16.28	3.87	
	Taraftar Grubu	11	19.09	4.59	
Duygusal Kazanım	Tek	39	21.87b	6.35	0,035
	Arkadaş	198	23.92ab	4.73	
	Aile	50	22.50b	5.47	
	Taraftar Grubu	11	25.45a	6.01	

Araştırmada, Samsunspor ve Trabzonspor taraftarlarının maça kimler ile gitme durumuna göre spor alanları kalite toplam puan ve alt boyut toplam puanları (skorbord alt boyutu hariç) arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmez iken ($P>0,05$), spor takımına duygusal bağlılık toplam ve duygusal alt boyut toplam puanları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık

tespit edilmiştir ($P < 0,05$; Çizelge 7). Araştırmada, taraftar grupları ile maça gittiğini beyan eden taraftarların maçlara tek, ailesi veya arkadaş grubu ile gittiğini beyan edenlere göre spor takımına duygusal bağlılık toplam ve duygusal kazanım alt boyut toplam puanları daha yüksek, skorbord alt boyut toplam puanı ise daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 8. Eğitim durumuna göre taraftarların spor alanları kalite ve spor takımına duygusal bağlılık düzeyi

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Eğitim Düzeyi	n	Ortalama	SS	P-değeri
Spor Alanları Kalite Ölçeği (SAKÖ)	Ortaokul	9	42.89b	7.75	0,027
	Lise	83	42.64b	8.24	
	Üniversite	190	45.11ab	8.69	
	Lisansüstü	16	48.88a	9.60	
Park Alanı	Ortaokul	9	5.78b	1.64	0,013
	Lise	83	5.95b	1.47	
	Üniversite	190	6.44ab	1.42	
	Lisansüstü	16	6.94a	1.39	
Estetik Yapı	Ortaokul	9	6.78	2.05	0,305
	Lise	83	6.60	1.87	
	Üniversite	190	6.89	1.94	
	Lisansüstü	16	7.56	2.00	
Skorbord	Ortaokul	9	5.78	1.30	0,063
	Lise	83	5.71	1.52	
	Üniversite	190	6.13	1.40	
	Lisansüstü	16	6.56	1.59	
Koltuk Konforu	Ortaokul	9	5.56	1.51	0,064
	Lise	83	5.86	1.48	
	Üniversite	190	6.25	1.46	
	Lisansüstü	16	6.63	1.45	
Ulaşım Kolaylığı	Ortaokul	9	5.33b	1.32	0,018
	Lise	83	5.42b	1.41	
	Üniversite	190	5.87ab	1.49	
	Lisansüstü	16	6.50a	1.67	
Yön Levhaları	Ortaokul	9	2.44b	0.73	0,022
	Lise	83	2.58b	0.81	
	Üniversite	190	2.65ab	0.82	
	Lisansüstü	16	3.25a	0.86	
Alan Dağılımı	Ortaokul	9	6.44	1.33	0,167
	Lise	83	5.93	1.44	
	Üniversite	190	6.29	1.42	
	Lisansüstü	16	6.56	1.55	
Kalma İsteği	Ortaokul	9	4.78	0.83	0,723
	Lise	83	4.59	1.12	
	Üniversite	190	4.58	1.07	
	Lisansüstü	16	4.88	0.96	
Spor Takımına Duygusal Bağlılık Ölçeği	Ortaokul	9	44.78	3.70	0,395
	Lise	83	39.90	8.32	
	Üniversite	190	40.45	8.87	
	Lisansüstü	16	39.00	9.56	
Bilişsel Yatırım	Ortaokul	9	18.56	2.01	0,497
	Lise	83	16.73	3.71	
	Üniversite	190	16.94	4.31	
	Lisansüstü	16	16.00	4.31	
Duygusal Kazanım	Ortaokul	9	26.22	1.86	0,400
	Lise	83	23.17	5.29	
	Üniversite	190	23.51	5.19	
	Lisansüstü	16	23.00	5.75	

Araştırmada, Samsunspor ve Trabzonspor taraftarlarının eğitim durumuna göre spor alanları kalite toplam puan ve park alanı, ulaşım kolaylığı, yön levhaları alt boyut toplam puanları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilir iken ($P < 0,05$), spor takımına duygusal bağlılık toplam ve alt boyut toplam puanları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($P > 0,05$; Çizelge 8). Araştırmada, lisansüstü mezunu olduğunu beyan eden taraftarların ortaokul ve lise mezunu taraftarlara göre spor alanları kalite toplam puanı ile park alanı, ulaşım kolaylığı, yön levhaları alt boyut toplam puanları daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 9. Eğitim durumuna göre taraftarların spor alanları kalite ve spor takımına duygusal bağlılık düzeyi

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Yaş Grupları	n	Ortalama	SS	P-değeri
Spor Alanları Kalite Ölçeği (SAKÖ)	18-23	112	41.90ab	7.73	<0,001
	24-29	35	40.94b	8.81	
	30-35	10	43.10ab	7.45	
	36-40	19	46.37ab	9.31	
	41 ve üzeri	122	47.86a	8.34	
Park Alanı	18-23	112	5.83b	1.31	<0,001
	24-29	35	5.89b	1.73	
	30-35	10	6.80a	1.40	
	36-40	19	6.58ab	1.54	
	41 ve üzeri	122	6.80a	1.33	
Estetik Yapı	18-23	112	6.09b	1.53	<0,001
	24-29	35	6.31ab	1.92	
	30-35	10	6.00b	1.05	
	36-40	19	7.26a	1.88	
	41 ve üzeri	122	7.69a	1.98	
Skorbord	18-23	112	5.63b	1.38	0,001
	24-29	35	5.80ab	1.51	
	30-35	10	6.20a	1.62	
	36-40	19	6.05ab	1.51	
	41 ve üzeri	122	6.43a	1.40	
Koltuk Konforu	18-23	112	6.04ab	1.45	0,025
	24-29	35	5.49b	1.56	
	30-35	10	6.20a	1.14	
	36-40	19	6.32a	1.60	
	41 ve üzeri	122	6.39a	1.43	
Ulaşım Kolaylığı	18-23	112	5.64ab	1.44	0,041
	24-29	35	5.29b	1.36	
	30-35	10	5.20b	1.23	
	36-40	19	5.89ab	1.73	
	41 ve üzeri	122	6.03a	1.51	
Yön Levhaları	18-23	112	2.59	0.80	0,056
	24-29	35	2.43	0.78	
	30-35	10	2.30	0.67	
	36-40	19	2.79	0.92	
	41 ve üzeri	122	2.80	0.84	
Alan Dağılımı	18-23	112	5.88b	1.39	<0,001
	24-29	35	5.66b	1.55	
	30-35	10	6.00ab	1.56	
	36-40	19	6.68a	1.45	
	41 ve üzeri	122	6.61a	1.32	
Kalma İsteği	18-23	112	4.20b	1.06	<0,001
	24-29	35	4.09b	0.92	
	30-35	10	4.40ab	0.84	
	36-40	19	4.79ab	0.92	
	41 ve üzeri	122	5.12a	0.92	

Çizelge 9. Eğitim durumuna göre taraftarların spor alanları kalite ve spor takımına duygusal bağlılık düzeyi (devamı...)

Ölçek	Spor Alanları Kalite				Toplam Puan
	18-23	24-29	30-35	36-40	
Spor Takımına Duygusal Bağlılık Ölçeği (STDBÖ)	112	35	10	19	0,140
	41.35	41.83	43.00	39.47	
	8.42	8.32	5.87	8.42	
	38.93	38.93	38.93	38.93	
	9.06	9.06	9.06	9.06	
Bilişsel Yatırım (BY)	112	35	10	19	0,063
	17.51	17.63	17.70	16.42	
	4.06	3.97	3.06	4.05	
	16.10	16.10	16.10	16.10	
	4.16	4.16	4.16	4.16	
Duygusal Kazanım (DK)	112	35	10	19	0,350
	23.84	24.20	25.30	23.05	
	5.20	4.71	3.06	5.21	
	22.84	22.84	22.84	22.84	
	5.42	5.42	5.42	5.42	

Araştırmada, Samsunspor ve Trabzonspor taraftarlarının yaş gruplarına göre spor alanları kalite toplam puan ve alt boyut toplam puanları (yön levhaları alt boyutu hariç) arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilir iken ($P < 0,05$), spor takımına duygusal bağlılık toplam ve alt boyut toplam puanları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($P > 0,05$; Çizelge 9). Araştırmada, 36 yaş ve üstü taraftarların 24 yaş ve altı taraftarlara göre spor alanları kalite toplam puanı ile park alanı, estetik yapı, skorbord, koltuk konforu, ulaşım kolaylığı, alan dağılımı ve kalma isteği alt boyut toplam puanları daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 10. Taraftarların spor alanları kalite ve spor takımına duygusal bağlılık düzeyi arası ilişki

Ölçekler ve alt boyutlar	STDBÖ	BY	DK
SAKÖ	r-değeri	-0,305	-0,306
	p-değeri	<0,001	<0,001
Park Alanı	r-değeri	-0,147	-0,161
	p-değeri	0,011	0,005
Estetik Yapı	r-değeri	-0,325	-0,316
	p-değeri	<0,001	<0,001
Skorbord	r-değeri	-0,194	-0,209
	p-değeri	0,001	<0,001
Koltuk Konforu	r-değeri	-0,210	-0,218
	p-değeri	<0,001	<0,001
Ulaşım Kolaylığı	r-değeri	-0,235	-0,229
	p-değeri	<0,001	<0,001
Yön Levhaları	r-değeri	-0,194	-0,167
	p-değeri	0,001	0,004
Alan Dağılımı	r-değeri	-0,168	-0,179
	p-değeri	0,004	0,002
Kalma İsteği	r-değeri	-0,433	-0,420
	p-değeri	<0,001	<0,001

STDBÖ: Spor Takımına Duygusal Bağlılık Ölçeği; BY: Bilişsel Yatırım; DK: Duygusal Kazanım; SAKÖ: Spor Alanları Kalite Ölçeği

Araştırmada Samsunspor ve Trabzonspor taraftarlarının spor alanları kalite toplam puan ve alt boyut toplam puanları ile spor takımına duygusal bağlılık toplam ve alt boyut toplam puanları arasında negatif zayıf düzeyde anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir ($P<0,05$; Çizelge 10).

Çizelge 11. Taraftarların spor alanları kalite ve spor takımına duygusal bağlılık düzeyi arası ilişkinin denklemi

Değişkenler	b	s _b	t-değeri	p-değeri
Sabit	53,904	2,504	21,524	<0,001
SAKÖ	-0,304	0,055	-5,513	<0,001

Bağımlı değişken: Spor Takımına Duygusal Bağlılık; SAKÖ: Spor Alanları Kalite Ölçeği

Araştırmada, Samsunspor ve Trabzonspor taraftarlar açısından spor alanları kalitesinin takıma duygusal bağlılık üzerine etkisi istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Spor alanları kalitesindeki bir puanlık artış takıma duygusal bağlılık üzerinde 0,304 puanlık düşüşe neden olmasından dolayı olumsuz etki yaptığı belirlenmiştir ($p<0,001$; Çizelge 11).

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, Samsunspor ve Trabzonspor taraftarlarının spor alanları kalitesinin takıma duygusal bağlılık üzerindeki etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Erkek taraftarların spor alanları kalite puanlarının kadın taraftarlara göre daha yüksek olduğu, ancak takıma duygusal bağlılık açısından anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. Erkek taraftarların spor alanları kalite puanlarının daha yüksek olması, erkeklerin spor ortamlarını daha fazla deneyimlemesi, beklentilerinin farklılaşması veya fiziksel koşullara daha fazla önem vermeleriyle açıklanabilir. Ancak, duygusal bağlılık açısından fark olmaması, takım sevgisinin cinsiyetten bağımsız, daha evrensel bir duygu olduğunu gösterebilir. Bu sonuç Aksoy ve Çakıcı (2023) ile uyumludur.

Yaş gruplarına göre 36 yaş ve üzeri taraftarların spor alanları kalite puanlarının genç taraftarlara göre daha yüksek olduğu, ancak duygusal bağlılıkta fark olmadığı görülmüştür. 36 yaş ve üzeri taraftarların spor alanları kalite puanlarının daha yüksek olması, yaşla birlikte beklentilerin olgunlaşması, tecrübelerin artması ve fiziksel konfor gibi unsurlara daha fazla önem verilmesiyle açıklanabilir. Ancak, duygusal bağlılıkta fark olmaması, taraftarlığın yaşa bağlı olmaksızın güçlü bir duygusal bağla sürdüğünü gösterebilir. Öztürk'ün (2010) yaptığı çalışmada, sağlıklı yaşam ve spor merkezi üyelerinin “fiziksel ve psikolojik tatmin” alt boyutunda yaş grupları arasındaki ortalamaların istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Gürbüz'ün (2019) araştırmasında, çalışmaya katılan üyelerin spor işletmeleri müşteri memnuniyeti ölçeği puan ortalamalarının yaş grupları değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirtmiştir.

Eğitim durumu açısından, lisansüstü mezunlarının spor alanları kalite puanlarının daha yüksek olduğu, ancak duygusal bağlılık açısından farklılık tespit edilmediği saptanmıştır. Lisansüstü mezunlarının spor alanları kalite puanlarının daha yüksek olması, eğitim seviyesinin beklentileri artırması ve detaylara daha fazla dikkat edilmesiyle açıklanabilir. Ancak, duygusal bağlılıkta fark olmaması, takım sevgisinin eğitim düzeyinden bağımsız, kişisel bir bağlılık olduğunu gösterebilir. Sevilmiş'in (2015) çalışmasında, spor merkezi kalitesi alt ölçeğinde lise

eğitim seviyesine sahip kullanıcıların, üniversite eğitim seviyesine sahip kullanıcılara kıyasla daha yüksek memnuniyet düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir.

Medeni durum değişkeninde, bekar taraftarların spor alanları kalite puanlarının evli taraftarlara göre daha düşük olduğu, ancak takıma duygusal bağlılıklarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bekar taraftarların spor alanları kalite puanlarının düşük olması, spor etkinliklerine katılımı farklı önceliklere veya deneyimlere sahip olmalarıyla açıklanabilir. Ancak, duygusal bağlılıklarının daha yüksek olması, bekar taraftarların spora ve takıma daha fazla zaman ve enerji ayırabilmeleriyle ilişkilendirilebilir. Sevilmiş (2015) çalışmasında, gelişim alt boyutunda evli müşterilerin memnuniyet düzeylerinin bekar müşterilere kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde, Öztürk'ün (2010) araştırmasında, sağlıklı yaşam ve spor merkezi müşterilerinin fiziksel ve psikolojik tatmin alt boyutunda evli müşteriler lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Maça kimlerle gidildiği değişkeninde ise, taraftar grupları ile maça gidenlerin takıma duygusal bağlılık puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Taraftar gruplarıyla maça gidenlerin duygusal bağlılıklarının daha yüksek olması, grup dinamiklerinin aidiyet duygusunu güçlendirmesi ve birlikte yaşanan coşkunun takıma olan bağlılığı artırmasıyla açıklanabilir. Grup desteği, bireylerin takımlarıyla daha güçlü bir bağ kurmasını teşvik edebilir.

Sonuç olarak erkek taraftarın kadın taraftara göre, üniversite ve lisansüstü mezunu olan taraftarların, ortaokul ve lise mezunu olanlara göre, maça tek, arkadaş veya ailesi ile gidenlerin taraftar grupları ile gidenlere göre spor alanları kalite ölçek toplam puanı daha yüksek bulunmuştur. Bekar ve kombinesi olanların takıma duygusal bağlılıkları evli ve kombinesi olmayanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, taraftarlarının takıma duygusal bağlılık düzeyleri ile spor alanları kalite toplam puanları arasında negatif zayıf düzeyde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Dolayısı ile spor alanlarının kalitesini arttırmaya yönelik alınacak olan her tedbir ve iyileştirmeler, seyircilerin takıma olan duygusal bağlılığını artırma da önem arz edecektir.

5.KAYNAKLAR

- Aksoy, Y., & Çakıcı, H. A. (2023). The Relationship Between Emotional Attachments Of Football Fans, Levels Of Fanaticism And Perceptions Of Club Image. *International Journal of Education Technology & Scientific Researches*, 8(24).
- Aydınlı, C., & Arslan, S. (2016). Hizmet kalite boyutlarının memnuniyete etkisi: İletişim sektöründe multisektörel bir uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 175-197.
- Çakmak, G., Başaran, Z., & Karatut, A. (2022). Futbol taraftarlarının takıma psikolojik bağlılık, fanatiklik ve mutluluk düzeylerinin incelenmesi. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 95-110.
- Dwyer, B., Greenhalgh, G.P., & Lecom, C.W. (2015). Exploring fan behavior: developing a scale to measure sport evangelism. *Journal of Sport Management*, 29, 642-656. <https://doi.org/10.1123/JSM.2014-0201>
- Erdoğan, A., & Şirin, E. F. (2021). Spor Takımına Duygusal Bağlılık Ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 19(4), 192-207.

- Fettahlıoğlu, Ö.O., Polat, M. & Demir, S. (2016). Hizmet kalitesinin servqual analizi ile ölçümü. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6 (3), 849-860.
- Gürbüz, C. (2019). Özel Spor İşletmelerinden Hizmet Alan Bireylerin Memnuniyet Düzeylerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Koo, G. Y., & Hardin, R. (2008). Difference in Interrelationship between Spectators' Motives and Behavioral Intentions Based on Emotional Attachment. *Sport Marketing Quarterly*, 17(1).
- Öztürk, H. (2010). Sağlıklı Yaşam Ve Spor Merkezi Müşterilerinin Tatmin Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenlerle İlişisinin Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sevilmiş, A. (2015). Hizmet Odaklı Spor İşletmelerinde Dış Müşteri Memnuniyetini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Trail, G. T., & James, J. D. (2001). The motivation scale for sport consumption: Assessment of the scale's psychometric properties. *Journal of sport behavior*, 24(1).
- Wakefield K. L. Blodgett J. G. & Sloan H.J. (1996). *The effect of team loyalty and selected stadium factors on spectator attendance. Journal of Sport Management*. 10. 15-31.
- Yorulmaz, A. (2009). Spor Alanları Kalite Ölçeği Türkçe versiyonu geçerlilik güvenirlik çalışması. (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

PİLATES YAPAN BİREYLERDE FİZİKSEL AKTİVİTEDEN KEYİF ALMA VE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Lisans Öğrencisi Beyza Nur AĞUŞ¹

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, byznr6109@gmail.com, 0009-0007-0308-1255

Doktora Öğrencisi Faik ÖZ²

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, dr.ozfaik@gmail.com, 0009-0008-8883-2130

Prof. Dr. Soner ÇANKAYA³

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, scankaya@omu.edu.tr, 0000-0001-8056-1892

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, pilates yapan bireylerde fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş düzeylerini bazı sosyo-demografik özellikler açısından incelemek ve bunlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Araştırmanın evrenini, pilates yapan bireyler, örneklemini ise, pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen bireyler içerisinde tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilmiş ve araştırmaya katılmaya gönüllü olmuş 206 birey oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ve Türkçeye uyarlaması Özkurt ve ark (2022) tarafından yapılmış “Fiziksel Aktivitelerden Keyif Alma Ölçeği” ile Türkçeye uyarlaması Telef (2013) tarafından yapılmış “Psikolojik İyi Oluş Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada, pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen katılımcıların cinsiyetine, yaşına, haftalık pilatese gitme gün sayısına, sağlık problemi olma durumuna göre fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Diğer taraftan, sporcu geçmişi olduğunu beyan edenlerin sporcu geçmişi olmayanlara göre, gelir düzeyinin yüksek olduğunu beyan edenlerin düşük olduğunu beyan edenlere göre psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırmada, pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen bireylerin fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş toplam puanları arasında orta düzey pozitif anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Dolayısı ile bireylerin fiziksel aktiviteden keyif alma duygu durumu arttıkça psikolojik iyi oluş düzeylerinde yükselme olması beklenmektedir. Pilates gibi düzenli fiziksel aktiviteleri yapan bireylerin, sadece fiziksel sağlıklarını değil, psikolojik iyilik hallerini de geliştirdiklerini göz önünde bulundurularak, toplum sağlığını iyileştirmek adına bu tür aktivitelerin daha geniş bir kitleye yayılması teşvik edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Fiziksel Aktivite, Pilates, Psikolojik İyi Oluş

EXAMINATION OF THE ENJOYMENT OF PHYSICAL ACTIVITY AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING LEVELS OF INDIVIDUALS PERFORMING PILATES

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the enjoyment of physical activity and psychological well-being levels of individuals doing pilates in terms of some socio-demographic characteristics and to reveal the relationship between them. The population of the research consists of individuals who do pilates, and the sample consists of 206 individuals who were selected by random sampling method among individuals who regularly come to pilates studios and volunteered to participate in the research. The data collection tools used in the study include a personal information form developed by the researchers, the "Enjoyment of Physical Activities Scale" adapted into Turkish by Özkurt et al. (2022), and the "Psychological Well-Being Scale" adapted into Turkish by Telef (2013). In the study, no significant difference was found between the enjoyment of physical activity and psychological well-being levels of the participants who come to pilates studios regularly, depending on their gender, age, number of days per week, and whether they have health problems. On the other hand, it was determined that the psychological well-being levels of those who declared that they had an athletic background were higher than those who did not have an athletic background, and those who declared that their income level was high compared to those who declared that it was low. In the study, no significant difference was found between the enjoyment of physical activity and psychological well-being levels of the participants who come to pilates studios regularly, depending on their gender, age, number of days per week, and whether they have health problems. On the other hand, it was determined that the psychological well-being levels of those who declared that they had an athletic background were higher than those who did not have an athletic background, and those who declared that their income level was high compared to those who declared that it was low. In addition, the study determined that there was a moderate positive significant relationship between the enjoyment of physical activity and the total psychological well-being scores of individuals who regularly attend pilates studios. Therefore, it is expected that as individuals' mood of enjoying physical activity increases, their psychological well-being levels will increase. Considering that individuals who engage in regular physical activities such as Pilates improve not only their physical health but also their psychological well-being, the spread of such activities to a wider audience should be encouraged in order to improve public health.

Keywords: Physical Activity, Pilates, Psychological Well-Being

1.GİRİŞ

Pilates, kontrollü hareketler ve doğru nefes tekniklerine dayalı bir egzersiz yöntemi olarak bireylerin fiziksel ve zihinsel sağlıklarını desteklemektedir. İlk kez 20. yüzyılın başlarında Joseph Pilates tarafından geliştirilen bu yöntem, günümüzde esneklik, denge, güç ve beden farkındalığını artırma amacıyla yaygın şekilde uygulanmaktadır. Pilates, fiziksel aktivitenin sadece bir beden hareketi olmanın ötesine geçip, ruhsal dengeyi ve içsel huzuru teşvik eden bir yaşam biçimi haline gelmesini sağlamaktadır (Korkmaz, 2015, s. 87). Fiziksel aktiviteden keyif alma, bireylerin egzersiz sırasında hissettikleri mutluluk ve tatmin düzeylerini ifade etmektedir. Pilates, düşük yoğunluklu ancak etkili hareket serileriyle katılımcılara fiziksel olarak rahatlama, güçlenme ve esneklik sağlarken, egzersizin keyifli bir deneyime dönüşmesine de olanak tanımaktadır. Bireylerin bu tür aktivitelerden keyif alması, motivasyonlarını artırarak düzenli katılımı desteklemekte ve dolayısıyla sağlıklı yaşam alışkanlıklarını güçlendirmektedir. Özellikle pilates yapan kişilerin, bireysel başarı duygusu geliştirdikleri ayrıca grup derslerinde sosyal bağlarını kuvvetlendirdikleri görülmektedir (Demirkan, 2019, s. 45). Pilates yapmanın faydaları arasında kasları güçlendirme, esnekliği artırma, postürü düzeltme ve dengeyi geliştirme yer alır. Bunun yanı sıra, doğru nefes teknikleri sayesinde stres seviyesini azaltarak zihinsel rahatlama sağlar ve beden farkındalığını artırır.

Psikolojik iyi oluş, kişinin yaşamdan memnuniyet duyduğu, olumlu duyguların baskın olduğu ve stresle başa çıkabildiği bir durumu ifade eder (Kaya, 2018, s. 21). Pilatesin, bireyin zihinsel huzurunu artırma ve stres seviyesini azaltma konusundaki etkisi geniş bir literatürle desteklenmektedir. Nefes odaklı bir egzersiz olması, pilatesin meditasyon benzeri bir deneyim sunmasını sağlamaktadır. Bu durum, katılımcıların egzersiz sırasında bedensel farkındalık geliştirmelerine ve de zihinsel olarak rahatlamalarına katkıda bulunmaktadır (Öztürk, 2021, s. 34). Pilates, bireylerin sadece fiziksel sağlığını desteklemekle kalmaz, aynı zamanda özgüvenlerini artırarak sosyal çevrelerinde daha aktif bir rol üstlenmelerine yardımcı olur. Bu egzersiz yöntemi, kişilerin kendilerine olan inançlarını pekiştirdiği, stresle daha kolay başa çıktıkları ve duygusal dayanıklılık kazandıkları bir araç olarak değerlendirilmektedir (Tuna, 2020, s. 50). Düzenli olarak pilates yapan bireylerde, stres hormonu olarak bilinen kortizol seviyelerinin düştüğü ve mutluluk hormonları olan serotonin ve dopamin seviyelerinin arttığına dair bulgular, bu etkinin biyolojik temelini ortaya koymaktadır (Yılmaz, 2020, s. 64). Pilatesin grup dersleri şeklinde uygulanması, bireylerin sosyal bağlarını güçlendiren bir ortam yaratmaktadır. Özellikle topluluk içinde yapılan egzersizler, bireylerin birbirleriyle etkileşim kurmalarını ve sosyal destek ağlarını geliştirmelerini sağlamaktadır. Bu sosyal boyut, fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Grup dinamikleri, bireylerin egzersiz sırasında motive olmalarını artırırken, aynı zamanda toplumsal uyum duygusunu da güçlendirmektedir. Pilates, yaşam kalitesini artırma noktasında da önemli bir araçtır. Esneklik, denge ve koordinasyon gibi fiziksel becerilerdeki gelişim, bireylerin günlük aktivitelerini daha rahat gerçekleştirmelerine olanak tanır. Aynı zamanda bedensel farkındalığı ve kontrolü artırarak bireylerin kendilerini daha enerjik ve sağlıklı hissetmelerini sağlar. Pilates yapan bireylerin, yaşamlarında daha fazla denge ve memnuniyet hissettikleri belirtilmektedir (Demirkan, 2019, s. 46). Sonuç olarak, pilates yapan bireylerin fiziksel

aktiviteden keyif alma düzeyleri ile psikolojik iyi oluş durumları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle, pilatesin bireylerin yaşam kalitesini artıran ve toplum sağlığına katkıda bulunan bir egzersiz yöntemi olarak daha yaygın bir şekilde teşvik edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, pilates yapan bireylerin fiziksel aktiviteden keyif alma düzeylerini ve psikolojik iyi oluş durumlarını inceleyerek bu egzersiz yönteminin bireylerin genel sağlık ve yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Pilates, fiziksel güçlenme ve esneklik gibi bedensel faydalar sağlarken, aynı zamanda bireylerin stresle başa çıkma becerilerini artırıp zihinsel huzurlarını desteklemektedir. Araştırma, pilatesin fiziksel ve ruhsal sağlık üzerindeki olumlu etkilerinin anlaşılması, bireylerin bu tür egzersizleri benimsemesini teşvik edecek ve toplum genelinde sağlıklı yaşam alışkanlıklarının yaygınlaşmasına katkı sağlayacaktır.

2.YÖNTEM

Araştırma için Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu 29.03.2024 tarih ve 2024-344 sayılı kararı ile etik kurul onayı alınmıştır.

2.1.Araştırma Modeli

Araştırmada, genellikle bir konu veya popülasyon hakkında mevcut durumu anlamak için kullanılan tarama araştırma modellerinden ilişki modelini kullanılmıştır. İlişki modelini; iki veya daha fazla değişken arasındaki var olan ya da olduğu düşünülen ilişki derecelerini incelemek amacı ile kullanılmaktadır (Karasar, 2005).

2.2.Araştırma Grubu

Araştırmanın evrenini, pilates yapan bireyler, örneklemini ise, pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen bireyler içerisinde tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilmiş ve araştırmaya katılmaya gönüllü olmuş 206 birey oluşturmaktadır.

2.3.Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ve Türkçeye uyarlaması Özkurt ve ark (2022) tarafından yapılmış “Fiziksel Aktivitelerden Keyif Alma Ölçeği” ile Türkçeye uyarlaması Telef (2013) tarafından yapılmış “Psikolojik İyi Oluş Ölçeği” kullanılmıştır. Fiziksel aktiviteden keyif alma ölçeği, 8 madde ve tek alt boyuttan oluşan, 7’li likert (1= Kesinlikle Katılmıyorum,...,7= Kesinlikle Katılıyorum) şeklinde derecelendirmeye sahip bir ölçektir. Ölçekten alınacak puan ortalamasının yüksek olması fiziksel aktivitelerden alınan keyif düzeyinin yüksek olduğunu, ölçekten alınan puan ortalamasının düşük olması ise fiziksel aktivitelerden alınan keyif düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği; tek alt boyut 8 maddeden oluşan 7’li likert formatında hazırlanmış bir ölçektir. Ölçekten alınacak puan ortalamasının yüksek olması psikolojik iyi oluş düzeyinin artmasının, düşük olması ise psikolojik iyi oluş düzeyinin düşük olmasını göstermektedir.

2.4.Verilerin Toplanması

Araştırma grubunu oluşturan pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen bireylere ölçek soruları uygulanmadan önce araştırma amacı açıklanarak dikkat edilecek unsurlar hakkında gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Araştırma verileri 20.04.2024- 15.05.2024 tarihleri arasında

çevrimiçi veri toplama yöntemi ile Google formu tanımlanmış kişisel bilgi formu ve ölçek maddelerine işaretleme yaptırılarak online olarak toplanmıştır.

2.5.Verilerin Analizi

Araştırmaya katılan kişilerin ölçek maddelerine vermiş oldukları cevapların iç tutarlılığını kontrol etmek amacı ile güvenilirlik katsayıları (Cronbach Alpha) hesaplanmıştır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri cevaplara ait iç tutarlılık katsayıları

Ölçekler	İç Tutarlılık Katsayısı	Değerlendirme
Fiziksel Aktiviteden Keyif Alma Ölçeği	0,943	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	0,895	Yüksek Düzeyde Güvenilir

Araştırmada, katılımcıların Fiziksel Aktiviteden Keyif Alma ve Psikolojik İyi Oluş Ölçekleri tüm maddelerine ve alt boyut maddelerine verdikleri cevapların iç tutarlılığı yüksek düzeyde güvenilir bulunmuştur.

Verilerin istatistiksel değerlendirilmesinde ilk olarak normallik varsayımı Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testi ile incelenmiştir ($P>0,05$). Çalışmada, ölçek toplam puanlarının cinsiyet, haftalık pilatese gitme gün sayısı, spor geçmişi ve fiziksel sağlık problemi olma durumuna göre farklılık gösterip göstermediği Student t testi, yaş ve gelir durumuna göre farklılık gösterip göstermediği ise Tek Yönlü Varyans Analizi ve Tukey çoklu karşılaştırma testi ile belirlenmiştir. Tüm istatistiksel hesaplamalarda SPSS 22.0 V. istatistik paket programı kullanılmıştır. Araştırma bulguları, frekans (%), ortalama, standart sapma değerleri olarak verilmiş olup, bulgular $P<0,05$ düzeyinde anlamlı kabul edilmiştir.

3.BULGULAR

Pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen ve araştırmaya gönüllü olarak katılan bireylerin demografik özelliklerine göre dağılımları Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Cinsiyet	n	%	Spor Geçmişi	n	%
Kadın	168	81,6	Var	125	60,7
Erkek	38	18,4	Yok	81	39,3
Toplam	206	100,0	Toplam	206	100,0
Haftalık Pilatese Gitme Gün Sayısı	n	%	Fiziksel Sağlık Problem	n	%
1-2	164	79,6	Var	37	18,0
3-4	42	20,4	Yok	169	82,0
Toplam	206	100,0	Toplam	206	100,0
Yaş (yıl)	n	%	Gelir Durumu	n	%
18-25	46	22,3	Düşük (Gelir<Gider)	19	9,2
26-33	77	37,4	Orta (Gelir=Gider)	160	77,7
34-41	48	23,3	Yüksek (Gelir>Gider)	27	13,1
42 ve üzeri	35	17,0	Toplam	206	100,0
Toplam	206	100,0			

Araştırmaya gönüllü olarak katılan bireyleri %81,6’sı kadın, %60,7’si sporcu geçmişi olan, %79,6’sı haftada 1-2 gün pilatese giden, %18,0 fiziksel sağlık problemi olduğunu beyan eden, %37,4’ü 26-33 yaş aralığında ve %77,7’si orta gelirli bireylerden oluşmaktadır (Çizelge 2).

Çizelge 3. Cinsiyet durumuna göre katılımcıların fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş düzeyleri

Ölçekler	Cinsiyet	n	Ortalama	SS	P-değeri
Fiziksel Aktiviteden Keyif Alma Ölçeği	Kadın	168	48,68	6,13	0,283
	Erkek	38	47,29	10,71	
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	Kadın	168	45,07	7,47	0,805
	Erkek	38	45,42	9,47	

Pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen kadın ve erkek bireylerin fiziksel aktiviteden keyif alma ($P=0,283$) ve psikolojik iyi oluş düzeyleri ($P=0,805$) arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (Çizelge 3).

Çizelge 4. Spor Geçmişi duruma göre katılımcıların fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş düzeyleri

Ölçekler	Spor Geçmişi	n	Ortalama	SS	P-değeri
Fiziksel Aktiviteden Keyif Alma Ölçeği	Var	125	48,69	8,20	0,511
	Yok	81	48,01	5,27	
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	Var	125	45,97	8,30	0,050
	Yok	81	43,85	6,97	

Pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen bireylerin sporcu geçmişi olup olmama durumuna göre fiziksel aktiviteden keyif alma ($P=0,511$) toplam puanları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmez iken psikolojik iyi oluş düzeyleri ($P=0,050$) arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (Çizelge 4). Sporcu geçmişi olduğunu beyan eden bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 5. Haftalık Pilatese Gitme Gün Sayısına göre katılımcıların fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş düzeyleri

Ölçekler	Haftalık Pilatese Gitme Gün Sayısı	n	Ortalama	SS	P-değeri
Fiziksel Aktiviteden Keyif Alma Ölçeği	1-2	164	48,21	7,20	0,411
	3-4	42	49,24	7,18	
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	1-2	164	44,90	7,97	0,388
	3-4	42	46,07	7,39	

Pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen bireylerin haftalık pilatese gitme gün sayısı açısından fiziksel aktiviteden keyif alma ($P=0,411$) ve psikolojik iyi oluş düzeyleri ($P=0,388$) arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (Çizelge 5).

Çizelge 6. Fiziksel Sağlık Problemi olma durumuna göre katılımcıların fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş düzeyleri

Ölçekler	Fiziksel Sağlık Problemi	n	Ortalama	SS	P-değeri
Fiziksel Aktiviteden Keyif Alma Ölçeği	Var	37	47,84	7,97	0,586
	Yok	169	48,55	7,02	
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	Var	37	43,57	10,51	0,180
	Yok	169	45,48	7,14	

Pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen bireylerin fiziksel sağlık problemi olma durumuna göre fiziksel aktiviteden keyif alma ($P=0,586$) ve psikolojik iyi oluş düzeyleri ($P=0,180$) arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (Çizelge 6).

Çizelge 7. Yaş grubuna göre katılımcıların fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş düzeyleri

Ölçekler	Yaş Grubu	n	Ortalama	SS	P-değeri
Fiziksel Aktiviteden Keyif Alma Ölçeği	18-25	46	46,37	10,46	0,170
	26-33	77	49,27	5,01	
	34-41	48	48,75	4,52	
	42 ve üzeri	35	48,80	8,65	
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	18-25	46	42,93	10,21	0,121
	26-33	77	45,65	7,51	
	34-41	48	45,10	6,12	
	42 ve üzeri	35	46,94	6,74	

Pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen bireylerin yaş gruplarına göre fiziksel aktiviteden keyif alma ($P=0,170$) ve psikolojik iyi oluş düzeyleri ($P=0,121$) arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (Çizelge 6).

Çizelge 8. Gelir durumuna göre katılımcıların fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş düzeyleri

Ölçekler	Gelir	n	Ortalama	SS	P-değeri
Fiziksel Aktiviteden Keyif Alma Ölçeği	Düşük (Gelir<Gider)	19	45,79	5,12	0,150
	Orta (Gelir=Gider)	160	48,48	7,61	
	Yüksek (Gelir>Gider)	27	49,96	5,20	
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	Düşük (Gelir<Gider)	19	40,95b	9,03	0,030
	Orta (Gelir=Gider)	160	45,33ab	7,38	
	Yüksek (Gelir>Gider)	27	46,96a	8,95	

Pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen bireylerin gelir durumuna göre fiziksel aktiviteden keyif alma ($P=0,150$) toplam puanları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmez iken psikolojik iyi oluş düzeyleri ($P=0,030$) arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (Çizelge 8). Gelir durumunun yüksek olduğunu beyan eden bireylerin düşük gelire sahip olduğunu beyan eden bireylere göre psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ayrıca araştırmada, Pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen bireylerin fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş toplam puanları arasında %66'lık pozitif anlamlı bir ilişki ($r=0,66$; $p<0,001$) olduğu belirlenmiştir. Dolayısı ile bireylerin fiziksel aktiviteden keyif alma duygu durumu artıkça psikolojik iyi oluş düzeylerinde yükselme olması beklenmektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen bireylerin fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş durumları bazı sosyo-demografik özellikler açısından incelenmiş ve bunlar arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada, pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen kadın ve erkek bireylerin fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş düzeyleri arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Araştırmada cinsiyet değişkenine göre farklılık belirlenememesinin nedeni, her bireyin spordan aldığı keyif ve psikolojik iyi oluş düzeyi, cinsiyetten bağımsız olarak kişisel ilgi, deneyim ve beklentilerine göre değişebileceği düşünülmektedir. Benzer bulguya Kıran, (2021) araştırmasında da rastlanılmaktadır. Diğer taraftan Uluç (2022) yapmış olduğu araştırmasında erkek sporcuların

kadın sporculara oranla psikolojik iyi düzeylerinin daha yüksek düzeyde olduğunu belirlemiştir. Bu durum bize erkeklerin kadınlara göre pilates yaparken uygulanan güç ya da spor yaparken daha dayanıklı olabilmeleri ve daha fazla spor yapmaları etkili olmuş olabilir.

Araştırma bulgularına göre, pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen bireylerin spor geçmişi açısından fiziksel aktiviteden keyif alma düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaz iken, spor geçmişi olan bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum, spor geçmişine sahip bireylerin, düzenli fiziksel aktivitenin getirdiği olumlu psikolojik etkilerden daha fazla faydalandığını veya spor yapmanın uzun vadede psikolojik iyi oluş üzerinde kalıcı bir etkisi olduğunu düşündürebilir. Bireylerin spor geçmiş süreleri ne kadar fazla olursa o bireyde egzersiz yapma isteği o kadar fazla olabilir. Bu durumda da aynı şekilde pilates yaparken bireyde spor geçmişi olacağı için yapılan egzersizlerden o kadar fazla keyif almış olur. Vücut yapısı gereği insanlarda kas hafızası denilen durum söz konusu olduğu için vücut kendini çok yormadan adapte olabilir bu da bireyin yaptığı fiziksel aktiviteden daha fazla keyif almasını daha fazla sağlayabilir.

Pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen bireylerin haftalık pilatese gitme gün sayısı açısından fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş düzeyleri arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bu durum, pilatese haftada daha fazla gün katılmanın bu iki faktör üzerinde belirgin bir etki yaratmadığını, bireylerin pilatese katılım sıklığı ne olursa olsun, aktiviteden aldıkları keyif ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin benzer olduğunu göstermektedir. Her ne kadar çalışmamızda bu sonucu bulmuş olsak da literatür bulgumuzu desteklememektedir. Literatürde bu alanda farklı örneklem grupları üzerinde yürütülen çalışmalara bakıldığında spor yapma sıklığının fiziksel aktiviteden keyif alma düzeyine etki ettiği görülmüştür (Dereceli ve diğerleri, 2023). Ergenlerin spora katılım ve spora ilgi düzeylerinin incelendiği bir çalışmada spor yapma sıklıklarına göre katılımcıların fiziksel aktiviteden hoşlanma düzeylerinin anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. İlgili çalışmada hiç spor yapmayan katılımcılar ve ara sıra spor yapan bireylere kıyasla düzenli olarak spor yapan katılımcıların fiziksel aktiviteden hoşlanma düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Durmaz, 2017). Öğrencilerin fiziksel aktivite yapma sıklıklarının fiziksel aktiviteden keyif alma durumunu etkilemesinin diğer bir nedeni olarak fiziksel aktivitenin psikolojik sağlığı koruması ve geliştirilmesinin yattığı düşünülebilir. Fiziksel aktiviteye katılım sayesinde psikolojik yapısı daha sağlıklı ve gelişmiş olan bireylerin düzenli olarak fiziksel aktiviteye yönelmeleri ve fiziksel aktiviteden keyif almaları beklenmektedir (Kalik, 2024). Dolayısı ile, pilates yapmanın diğer spor branşlarına nazaran daha yavaş ve nefes ile birlikte alanında uzman eğitimciler eşliğinde ve kontrollü yapıldığında insan sağlığına hiçbir zararı olmadığı için haftalık gün sayısında arttırılma yapılabilir.

Araştırma bulgularına göre, pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen bireylerin fiziksel sağlık problemi olup olmaması, onların fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark yaratmamaktadır. Hastalık genellikle hoş olmayan duygular ya da acı ile alakalıdır, bu sebeple hastalıkların varlığı doğrudan olumsuz duyguları arttırmaktadır. Bununla beraber hastalık genellikle kişilerin fizyolojik problemler yaşamasına neden olur, hayatı olumsuz yönde etkileyip yaşantıyı güçleştirir. Bu sebeplerden dolayı olumlu duygu ve yaşam doyumunu azaltabilir (Ryan ve Deci, 2001). Fiziksel sağlık ve stres arasındaki ilişkinin incelediği bir çalışma da olumsuz duyguların sağlık problemleri ile anlamlı ilişkisi

olmasına rağmen uzun süreli sağlık durumu ile güçlü veya sürekli ilişkisinin olmadığı görülmüştür (Watson ve Pennebaker 1989). Bu sonuç, sağlık problemi olan ve olmayan bireylerin pilatesten benzer derecede keyif aldıklarını ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin sağlık durumundan bağımsız olarak benzer olduğunu göstermektedir. Pilates herkesin yapabileceği farklı birçok hareketleri içinde barındığı bir spor branşı olduğu için sağlık problemi olan ya da olmayan her birey pilates yapabilir.

Araştırmada, pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen bireylerin yaş grupları, fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir. Bu bulgu, farklı yaş gruplarındaki bireylerin pilatesten benzer şekilde keyif aldığını ve yaşın psikolojik iyi oluş düzeylerinde belirleyici bir etken olmadığını göstermektedir. Psikolojik iyi oluş düzeyleri açısından yaş gruplarına göre araştırma bulguları örtüşen çalışmalar (Köse, 2020; Eraslan 2015) olduğu gibi farklılaşan çalışmaya da rastlanılmıştır (Uluç, 2022), Uluç (2022) yapmış olduğu çalışmada 18-20 yaş arasında olan sporcuların psikolojik iyi oluş puanları 24 yaş üzeri olan sporculara göre daha düşük olduğunu belirtmiştir.

Araştırma bulgularına göre, pilates stüdyolarına düzenli gelen bireylerin gelir durumu, fiziksel aktiviteden keyif alma düzeylerinde anlamlı bir farklılık yaratmazken, psikolojik iyi oluş düzeylerinde önemli bir etkiye sahiptir. Yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin psikolojik iyi oluş seviyelerinin düşük gelirli bireylere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum, daha yüksek gelire sahip olmanın bireylere finansal güvence ve yaşam kalitesi gibi faktörlerle desteklenmiş bir psikolojik rahatlama sağladığını ve bunun da iyi oluş düzeylerine olumlu yansıdığını düşündürebilir. Literatürdeki birçok araştırmada fiziksel aktiviteden keyif alma durumunun gelire göre arttığını ifade eden bulgulara rastlanılmaktadır (Ergün, 2013; Topsaç, Bişgin, 2013; Ateş ve Ateş, 2023; Dereceli ve ark., 2024).

Araştırmada, pilates stüdyolarına düzenli olarak gelen bireylerin fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş toplam puanları arasında orta düzey pozitif anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Dolayısı ile bu bulgu fiziksel aktivitenin psikolojik iyi oluş düzeyine olumlu etki yapabileceğini göstermektedir. Fiziksel aktivitenin, ruh haline iyi gelebileceği, depresyonu azaltabileceği, daha sağlıklı ve dengeli bir hayatın yaşanabileceği sonucuna ulaşılmış ve egzersizin ruh sağlığını korumada da önem taşıdığı bulunan araştırmalara rastlanılmıştır (Bal ve ark., 2020).

5.ÖNERİLER

Araştırma bulgularına göre;

- ✓ Spor geçmişine sahip olmayan bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerini yükseltmek amacıyla, fiziksel aktivitenin uzun vadeli faydalarını vurgulayan eğitim ve bilinçlendirme programları uygulanabilir.
- ✓ Gelir düzeyi düşük bireylerin psikolojik iyi oluş seviyelerini desteklemek için pilates stüdyolarında sosyal destek grupları ve stres yönetimi programları oluşturulabilir.
- ✓ Pilatese katılım sıklığının fiziksel aktiviteden keyif alma ve psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisinin farklı bireyler arasında değişkenlik gösterebileceği dikkate alınarak, bireylerin ihtiyaçlarına göre esnek katılım seçenekleri sunulmalıdır.

- ✓ Yaş ve sağlık durumu gibi demografik değişkenlerin etkisinin sınırlı olduğu görülse de tüm yaş gruplarına ve sağlık durumlarına uygun programlar tasarlanarak katılımın teşvik edilmesi sağlanmalıdır.

Bunlara ilaveten, pilates stüdyolarında düzenli olarak fiziksel aktiviteye katılan bireylerin psikolojik iyi oluşları ile bireylerin aktiviteye olan ilgisini ve fiziksel aktiviteden keyif alma düzeylerini artırmak için kişisel motivasyon ve beklentiler doğrultusunda tasarlanmış egzersiz programlarının planlanması önerilmektedir.

6.KAYNAKLAR

- Ateş, H., & Ateş, N. (2023). Voleybol Antrenörlerinin Psikolojik İyi Oluş Düzeyleri ile Öz Yeterlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 6(1-Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 1045-1059.
- Bal, F, and Aras, H. (2020). Sporun Depresyon Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Journal of International Social Research* 13(73), 1129-1137.
- Demirkan, F. (2019). Fiziksel Aktivitenin Psikolojik İyi Oluş Üzerindeki Etkileri. İstanbul: *Sağlık ve Spor Akademisi Yayınları*.
- Dereceli, Ç., Dereceli, E., Dokuzoğlu, G. (2024). The Effect Of Associate Degree Students' Cognitive Behavioral Physical Activity Levels On The Enjoyment Of Physical Activities. *Research In Sport Education And Sciences*, 26(2), 39-50.
- Dereceli, E., Dokuzoğlu, G. ve Dereceli, Ç. (2023). Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin Fiziksel Aktivitelerden Keyif Alma Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Research In Sport Education And Sciences*, 25(2), 40-44.
- Durmaz, E.E. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Fiziksel Aktiviteden Hoşlanma Yaşamdoyumunu Ve Umutsuzluk Durumlarının Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Eraslan M. (2015). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Psikolojik İyi Olma Düzeylerinin Yaş, Cinsiyet ve Spor Yapma Durumlarına Göre İncelenmesi. *Uluslararası Spor Bilimleri Dergisi* 1(1), 14-21.
- Ergün, S. (2013). Okul Çağı Çocuklarında Egzersizden Hoşlanma ile Fiziksel Aktivite Arasındaki İlişki (Doctoral Dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Kalik R.B. (2024). 12. Sınıf Öğrencilerin Fiziksel Aktiviteden Keyif Alma Durumlarına Göre Eğitim Streslerinin Değerlendirilmesi. Amasya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Amasya.
- Karasar, N. (2005). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler. Ankara: *Nobel Yayıncılık*.
- Kaya, S. (2018). Pilates'in Ruh Sağlığına Etkisi Üzerine Bir İnceleme. *Spor ve Egzersiz Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 19-25.
- Kıran, Z. (2021). Spor Sonrası Yaşamda Elit Sporcuların Psikolojik İyi Oluşları (Master's Thesis, Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Korkmaz, M. (2015). Egzersiz ve Psikolojik İyi Oluş: Teorik Bir Bakış. *Psikoloji ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3(2), 85-90.
- Köse, M. (2020). Bireylerin Spor Yapma Durumlarına Göre Kişilik Tipleri ve Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin İncelenmesi. Yayımlanmamış *Yüksek Lisans Tezi*, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Niğde.
- Öztürk, E. (2021). Pilates'in Sosyal ve Psikolojik Faydaları. *Egzersiz ve Sağlık Dergisi*, 5(3), 30-36.
- Ryan, R.M., Deci, E. L. (2001). On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being. *Annual Review Of Psychology*, 52, 141-166.

- Topsaç, M., Bişgin, H. (2013). Üniversitede Okuyan Engelli Öğrencilerin Fiziksel Aktivite Düzeylerinin İncelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (40)
- Tuna, B. (2020). Egzersiz ve Psikolojik Sağlık: Pilates Üzerine Bir Araştırma. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8(1), 48-53.
- Uluç, E. A. (2022). Psikolojik İyi Oluş ve Psikolojik Kırılganlık Arasındaki İlişki: Üniversiteler Arası Müsabakalarda Mücadele Eden Sporcular Örneği. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 5(4), 1035-1047.
- Watson, D., Pennebaker, J. W. (1989). Health Compliments, Stress, And Distress: Exploring *The Central Role Of Negative Affectivity*. *Psychological Review*, 96, 2, 234-254.
- Yılmaz, A. (2020). Egzersiz Türlerinin Psikolojik Etkileri: Pilates ve Yoga Örneği. *Sağlık Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 60-65.

SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET ARACILIĞIYLA SPOR ÜRÜNÜ ALMA EĞİLİMİ VE GIYİLEBİLİR TEKNOLOJİK SPOR ÜRÜNLERİNE YÖNELİK TUTUMU

Lisans Öğrencisi Enez KARAYANIZ¹

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 21600054@stu.omu.edu.tr, 0009-0001-7143-4733

Doktora Öğrencisi Faik ÖZ²

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, dr.ozfaik@gmail.com, 0009-0008-8883-2130

Prof. Dr. Soner ÇANKAYA³

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, scanakaya@omu.edu.tr, 0000-0001-8056-1892

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin internet üzerinden spor ürünü alma eğilimlerini ve giyilebilir teknolojik spor ürününe karşı tutumunu bazı sosyo-demografik özellikler açısından incelemek ve bunlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Araştırmanın evrenini, üniversitelerin spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrenciler, örneklemini ise, 2023-2024 Eğitim-Öğretim Yılı içerisinde Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler içerisinden tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenmiş 214 birey oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ve Türkçe'ye uyarlaması Aydın ve Gümüşboğa tarafından yapılmış "İnternet Aracılığıyla Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği" ile Çar ve ark (2022) tarafından geliştirilmiş "Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünlerine Yönelik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada internet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti, tutum, özel norm ve beklenen olumsuz duygu alt boyutlarında erkek katılımcıların puanları kadın katılımcılara, 1-3 saat internet kullanım süresi olan katılımcıların 8 ve üzeri kullanım süresi olanlara, spor yaşı 1-3 yıl olanların spor yaşı 10 ve üzeri yıl olanlara oranla yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, katılımcıların giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum ölçek toplam puanı 18-20 yaş bireylerin puanları 21-23 yaş grubundakilere göre, 1-3 saat internet kullanım süresi olan katılımcıların 8 ve üzeri kullanım süresi olanlara göre, spor yaşı 1-3 yıl olanların spor yaşı 10 ve üzeri yıl olanlara oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada öğrencilerin İnternet Aracılığıyla Spor Ürünü Satın Alma Niyeti ölçek toplam puan ve alt boyut toplam puanları ile giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum ölçeği toplam puanları arasında orta düzey pozitif anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, internet üzerinden spor alışverişi ve giyilebilir teknoloji pazarlarının geleceği için önemli ipuçları sunmaktadır Dolayısı ile sporla ilgilenen ve teknolojiye aşina olan bireylerin, giyilebilir teknolojik ürünlere daha olumlu bir tutum geliştirmesi, internet üzerinden spor ürünü satın alma niyetlerini arttırmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Giyilebilir Teknoloji, İnternet, Spor Ürünü

Sports Sciences Students' Tendencies to Purchase Sports Products via the Internet and Their Attitudes Towards Wearable Technological Sports Products

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the tendency of sports science faculty students to purchase sports products over the internet and their attitudes towards wearable technological sports products in terms of some socio-demographic characteristics and to reveal the relationship between them. The population of the study consists of university students enrolled in sports sciences faculties, and the sample includes 214 individuals selected through random sampling from the students of the Faculty of Sports Sciences at Ondokuz Mayıs University during the 2023-2024 academic year. The data collection tools are a personal information form developed by the researchers and two scales: the "Intention to Purchase Sports Products via the Internet Scale," adapted into Turkish by Aydın and Gümüşboğa, and the "Attitude Towards Wearable Technological Sports Products Scale," developed by Çar et al. (2022). The study found that male participants scored higher than female participants in the subdimensions of intention to purchase sports products via the internet, attitude, subjective norm, and expected negative emotions. Similarly, participants who engage in sports scored higher than non-athletes, those with 1-3 hours of internet usage per day scored higher than those with 8 or more hours of usage, and participants with 1-3 years of sports experience scored higher than those with 10 or more years of sports experience. Furthermore, participants aged 18-20 had higher scores on the attitude scale towards wearable technological sports products compared to those aged 21-23, and those with 1-3 hours of internet usage scored higher than those with 8 or more hours of usage, as well as participants with 1-3 years of sports experience compared to those with 10 or more years of experience. Additionally, a medium-level positive significant relationship was found between the total scores of the "Intention to Purchase Sports Products via the Internet Scale" and the total scores of the "Attitude Towards Wearable Technological Sports Products Scale." These findings provide valuable insights into the future of online sports shopping and the wearable technology market. Therefore, it is expected that individuals who are interested in sports and familiar with technology will develop a more positive attitude towards wearable technological products, which is likely to increase their intention to purchase sports products online.

Keywords: Wearable Technology, Internet, Sports Product

1. GİRİŞ

Teknolojinin hızla gelişmesi ve dijitalleşmenin hayatın her alanına nüfuz etmesi, bireylerin alışkanlıklarını ve davranışlarını köklü bir şekilde dönüştürmüştür. İnternetin sunduğu erişim kolaylığı, farklı seçenekleri karşılaştırma imkânı ve geniş ürün yelpazesi, tüketicilerin alışveriş tercihlerini büyük ölçüde etkilerken, dijital alışveriş platformları birçok sektörde önemli bir müşteri kitlesine ulaşmayı başarmıştır. Dijital platformlar ve kanallar, işletmelerin daha geniş müşteri kitlelerine düşük maliyetlerle ulaşmasını sağlayarak ürün ve hizmetlerini daha etkili bir şekilde tanıtmalarına olanak tanır. Ayrıca, satış sonrası hizmetler sunarak tüketicilerin hızlı ve kolay bir şekilde geri bildirimde bulunmasına da imkân tanır Dönmez ve ark., (2020). Spor ürünleri sektörü de bu dönüşümden etkilenmiş; özellikle teknolojik yeniliklerin ve dijital kanalların yaygınlaşmasıyla tüketicilere yenilikçi hizmetler sunulmaya başlanmıştır.

Araştırmalar, günümüzde birçok spor ürünleri firmalarının sanal ortama taşındığını ve interneti etkili bir pazarlama yöntemi olarak kullandıklarını göstermektedir Altınkaya ve Nacar, (2020). Spor bilimleri öğrencileri akademik gereklilikler ve profesyonel ilgi alanları nedeniyle spor ürünlerini sıkça kullanan önemli bir tüketici grubu olarak dikkat çekmektedir. Bu öğrencilerin internet üzerinden spor ürünleri satın alma eğilimleri, alışveriş davranışlarının yanı sıra teknolojik gelişmelere adaptasyon düzeylerini anlamak için önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır. Teknolojinin hızla gelişmesi, 21. yüzyılda günlük yaşamın hemen her alanında köklü değişikliklere yol açmıştır. Bilgiye erişimin hızlanması, iletişim araçlarının çeşitlenmesi ve dijital dönüşüm, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yeni fırsatlar sunmaktadır. Bu hızlı değişim, bireylerin teknolojiye uyum sağlamasını zorunlu hale getirirken, toplumsal dönüşümlerin yönünü de etkilemektedir.

Son yıllarda spor sektörü, teknolojik inovasyonların etkisiyle giyilebilir cihazlar gibi yenilikçi ürünlerin hızla yaygınlaştığı bir alan haline gelmiştir. Giyilebilir teknolojiler, bilgisayar, mobil telefonlar ve benzeri akıllı cihazlar ile senkronize bir şekilde çalışarak, kullanıcılarına uzun vadeli veri takibi sağlamak amacıyla, tasarlanmış cihazlardır Yüce ve ark., (2020). Akıllı saatler, aktivite takip cihazları, kalp atış hızı monitörleri ve GPS özellikli ekipmanlar gibi giyilebilir teknolojiler, bireylerin fiziksel aktivitelerini izlemelerine ve de sağlık verilerini sürekli kontrol altında tutmalarına olanak tanımaktadır Demir ve Şahin, (2023). Özellikle spor bilimleri öğrencileri arasında bu ürünlere olan ilginin giderek artması, bireylerin kişisel sağlık bilincini artırdığını ve profesyonel spor yaşamlarına entegre edebilecekleri yeni araçlar aradığını göstermektedir. Giyilebilir teknolojik ürünler sayesinde, spor bilimleri alanında aktif veya pasif olarak spor yapan birçok birey, gündelik hayatta rahat bir şekilde hareket etmektedir Buyrukoğlu ve Bayındır, (2023). Bu tür ürünlere yönelik olumlu tutumlar, öğrencilerin teknolojiyi kullanma becerileri ve spor performanslarını geliştirme motivasyonları ile doğrudan ilişkilidir Aydoğan ve Çetinkaya, (2020). Spor sektörü, teknolojik inovasyonlarla büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Giyilebilir cihazlar gibi yenilikçi ürünler, bireylerin antrenman ve sağlık verilerini gerçek zamanlı takip etmesine olanak tanıyarak spor yapma deneyimini daha bilimsel ve kişiselleştirilmiş bir hale getirmiştir. Bu ürünlerin yaygınlaşması, sporcuların performanslarını optimize etmesine ve sağlık risklerini daha etkili bir şekilde yönetmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca, bu teknolojiler sadece profesyonel sporcular için değil, amatör sporcular ve günlük aktivite yapan bireyler için de erişilebilir hale gelmiştir.

İnternet üzerinden alışveriş son yıllarda ortaya çıkan önemli olgulardan biridir. Tüketicilere yalnızca zaman kazandırmakla kalmayıp, aynı zamanda alışveriş deneyimlerini kişiselleştirme ve ekonomik avantajlar sunma olanağı da tanımaktadır Turan, (2011). Spor ürünleri gibi spesifik ve maliyeti yüksek ürünlerin internet üzerinden satın alınması, tüketicilere daha geniş bir ürün çeşitliliği sunarken, fiyat avantajı ve rahatlık sağlaması nedeniyle de tercih edilmektedir. Bununla birlikte, spor bilimleri öğrencilerinin internet üzerinden satın alma alışkanlıklarının incelenmesi, onların tüketim davranışlarının yanı sıra dijitalleşmeye uyum düzeylerini de anlamayı mümkün kılmaktadır. Giyilebilir teknolojik ürünler günümüzde farklı alanlarda olduğu gibi spor alanında da önemini göstermektedir Serçek ve Korkmaz, (2023). Giyilebilir teknolojilere olan olumlu yaklaşım ise, dijitalleşmenin bireylerin spor yapma biçimlerini dönüştürdüğünü ve teknolojik araçların spor aktivitelerinde önemli bir role sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Teknolojik ürünlerin spor aktivitelerine entegrasyonu, bireylerin

spor yapma motivasyonlarını, performanslarını ve genel sağlık durumlarını önemli ölçüde etkileyen bir unsur haline gelmiştir. Giyilebilir teknolojik spor ürünleri sporculara günlük hayatlarında, beslenmelerinde, dinlenmelerinde, antrenmanlarda ve müsabakalarda destek sağlayarak kendilerini geliştirmelerine ve daha sistemli bir yol haritası izlemelerine katkı sağladığı düşünülmektedir Gayretli ve ark., (2023). Bu doğrultuda, spor bilimleri öğrencilerinin internet üzerinden spor ürünü satın alma eğilimleri ve giyilebilir teknolojilere yönelik tutumlarının incelenmesi bireysel alışkanlıkları anlamak ve dijitalleşen spor pazarının dinamiklerine ışık tutmak açısından kritik bir önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın önemi, dijitalleşmenin spor ürünleri tüketimi üzerindeki etkilerini anlamanın yanı sıra, genç bireylerin bu süreçteki rollerini ve gelecekteki teknolojik yeniliklere uyum sağlama potansiyellerini ortaya koymasından gelmektedir. Elde edilen bulgular, spor sektörü için stratejik kararlar alınmasına ve dijital spor pazarının şekillenmesine katkı sağlayacaktır. Dolayısı ile bu çalışmanın amacı, spor bilimleri öğrencilerinin internet üzerinden spor ürünü satın alma eğilimlerini ve giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutumlarını incelemektir.

2. YÖNTEM

Araştırma için Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu 29.03.2024 tarih ve 2024-334 sayılı kararı ile etik kurul onayı alınmıştır.

2.1.Araştırma Modeli

Araştırmada, genellikle bir konu veya popülasyon hakkında mevcut durumu anlamak için kullanılan tarama araştırma modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli; iki veya daha fazla değişken arasındaki var olan ya da olduğu düşünülen ilişki derecelerini incelemek amacı ile kullanılmaktadır Karasar, (2005).

2.2.Araştırma Grubu

Araştırmanın evrenini, üniversitelerin spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrenciler, örneklemini ise, 2023-2024 Eğitim-Öğretim Yılı içerisinde Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler içerisinden tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenmiş 214 birey oluşturmaktadır.

2.3.Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ve Türkçe'ye uyarlaması Aydın ve Gümüşboğa tarafından yapılmış "İnternet Aracılığıyla Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği" ile Çar ve ark (2022) tarafından geliştirilmiş "Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünlerine Yönelik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Kişisel bilgi form soruları yaş, cinsiyet, gelir durumu, internet kullanım süresi, okuduğu fakülte, spor yaşı ve sorularından oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan İnternet Aracılığıyla Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği 26 madde ve 7 alt boyuttan (tutum, öznel norm, algılanan davranışsal kontrol, beklenen olumlu duygu, beklenen olumsuz duygu, arzu ve davranışsal niyet) oluşmaktadır. Ölçek maddelerine verilen cevaplar 5'li likert tipinde olup, "Kesinlikle katılmıyorum (1)", "katılmıyorum (2)", "kararsızım (3)", "katılıyorum (4)" ve "kesinlikle katılıyorum (5)" şeklinde değerlendirilmektedir. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Puan arttıkça internet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti düzeyide artmaktadır. Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünlerine Yönelik Tutum Ölçeği ise 14 madde ve 2 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutları

1,2,3,4,5,6,7,8,9 maddelerinden oluşan “pozitif alt boyutu” ile 10,11,12,13,14 maddelerinden oluşan “negatif alt boyutu” olup, negatif alt boyutun maddeleri ters maddelerden oluşmaktadır. Ölçek maddelerine verilen cevaplar 5’li likert tipinde olup, “Kesinlikle katılmıyorum (1)”, “katılmıyorum (2)”, “kararsızım (3)”, “katılıyorum (4)” ve “kesinlikle katılıyorum (5)” şeklinde değerlendirilmektedir. Puan arttıkça giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum düzeyi de artmaktadır.

2.4.Verilerin Toplanması

Araştırma grubunu oluşturan spor bilimleri fakültesi öğrencilerine anket soruları uygulanmadan önce araştırma amacı açıklanarak dikkat edilecek unsunlar hakkında gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Araştırma anketleri 03.07.2024- 03.08.2024 tarihleri arasında Google formlar üzerinden ve elden fiziksel anket yöntemi gönüllü katılım esas alınarak spor bilimleri fakültesi öğrencilerine uygulanmıştır.

2.5.Verilerin Analizi

Araştırmaya katılan kişilerin ölçek maddelerine vermiş oldukları cevapların iç tutarlılığını kontrol etmek amacı ile güvenilirlik katsayıları (Cronbach Alpha) hesaplanmıştır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri cevaplara ait iç tutarlılık katsayıları

Ölçekler	İç Tutarlılık Katsayısı	Değerlendirme
İnternet Aracılığıyla Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği	0,922	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Tutum	0,831	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Öznel Norm (ON)	0,716	Orta Düzeyde Güvenilir
Algılanan Davranışsal Kontrol (ADK)	0,675	Orta Düzeyde Güvenilir
Beklenen Olumlu Duygu (BOD)	0,770	Orta Düzeyde Güvenilir
Beklenen Olumsuz Duygu (BOsuzD)	0,893	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Arzu	0,764	Orta Düzeyde Güvenilir
Davranışsal Niyet (DN)	0,821	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünlerine Yönelik Tutum	0,869	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Pozitif	0,864	Yüksek Düzeyde Güvenilir
Negatif	0,908	Yüksek Düzeyde Güvenilir

Araştırmada internet aracılığıyla spor ürünü Satın alma niyeti ölçeği tüm maddelerine ve alt boyut maddelerine verilen cevapların iç tutarlılığı orta ve yüksek düzeyde güvenilir, giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum ölçek maddelerine verilen cevapların iç tutarlılığı ise yüksek düzeyde güvenilir bulunmuştur (Çizelge 1).

Verilerin istatistiksel değerlendirilmesinde ilk olarak normallik varsayımı Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testi ile incelenmiştir ($P>0,05$). Çalışmada, ölçek toplam puanlarının cinsiyet durumuna göre farklılık gösterip göstermediği Student t test, gelir düzeyi, internet kullanım süresi, spor yaşı, okuduğu fakülte ve yaşa göre farklılık Gösterip göstermediği ise Tek Yönlü Varyans Analizi ve Tukey çoklu karşılaştırma testi ile belirlenmiştir. Ayrıca, spor bilimlerinde öğrenim gören öğrencilerin internet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti ve giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum toplam puanları arası ilişki Pearson korelasyon katsayısı ile belirlenmiştir. Tüm istatistiksel hesaplamalarda SPSS 22.0 V. istatistik

paket programı kullanılmıştır. Araştırma bulguları, n(%), ortalama, standart sapma değerleri olarak verilmiş olup, bulgular $p<0,05$ düzeyinde anlamlı kabul edilmiştir.

3.BULGULAR

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesinde eğitim-öğretim gören ve araştırmaya gönüllü olarak katılan üniversite öğrencilerinin demografik özelliklerine göre dağılımları Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Cinsiyet	n	%	Yaş	n	%
Kadın	73	34,1	18-20	117	54,7
Erkek	141	65,9	21-24	86	40,2
Toplam	214	100,0	24 ve üstü	11	5,1
			Toplam	214	100,0
Gelir Düzeyi	n	%	İnternet Kullanım Süresi		
Düşük (Gelir<Gider)	51	23,8	1-3 saat	104	48,6
Orta (Gelir=0Gider)	129	60,3	4-8 saat	95	44,4
Yüksek (Gelir>Gider)	34	15,9	9 ve üstü	15	7,0
Toplam	214	100,0	Toplam	214	100,0
Spor Yaşı (yıl)	n	%	Fakülte	n	%
3 yıl ve az	126	58,9	Spor Yöneticiliği	98	45,8
4-6 yıl	43	20,1	Antrenörlük Eğitimi	33	15,4
7-9 yıl	29	13,6	Beden Eğit. ve Spor Öğr.	36	16,8
10 yıl ve üstü	16	7,5	Rekreasyon	47	22,0
Toplam	214	100,0	Toplam	214	100,0

Araştırmaya gönüllü olarak katılan bireylerin %65,9’u erkek, %60,3’ü orta düzey gelire sahip, %54,7’si 18-20 yaşlarında, %48,6’sı 1-3 saat internet kullanan, %58,9’u 3 yıl ve az spor yaşında olan ve %45,8’i’u yöneticilik bölümünde okuyan öğrencilerden oluşmaktadır (Çizelge2).

Çizelge 3. Cinsiyet durumuna göre katılımcıların internet aracılığıyla spor ürünü alma eğilimi ve giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutumu

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	Ortalama	SS	P-değeri
İnternet Aracılığıyla Spor Ürünü Satın Alma Niyeti	Kadın	73	97,86	12,25	0,018
	Erkek	141	100,18	10,83	
Tutum	Kadın	73	15,58	2,55	0,016
	Erkek	141	16,28	2,15	
Öznel Norm	Kadın	73	15,18	2,50	0,035
	Erkek	141	15,89	2,13	
Algılanan Davranışsal Kontrol	Kadın	73	16,85	2,13	0,092
	Erkek	141	16,65	1,83	
Beklenen Olumlu Duygu	Kadın	73	16,29	2,12	0,522
	Erkek	141	16,33	2,03	
Beklenen Olumsuz Duygu	Kadın	73	9,97	3,24	0,001
	Erkek	141	11,29	2,79	
Arzu	Kadın	73	11,97	1,96	0,111
	Erkek	141	11,94	1,85	
Davranışsal Niyet	Kadın	73	16,00	2,46	0,625
	Erkek	141	15,82	2,53	
	Kadın	73	55,07	7,38	0,276

Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünlerine Yönelik Tutum	Erkek	141	56,91	6,60	
Pozitif	Kadın	73	35,48	5,03	0,044
	Erkek	141	36,77	3,71	
Negatif	Kadın	73	19,59	4,23	0,745
	Erkek	141	20,15	4,34	

Araştırmada cinsiyet durumuna göre katılımcıların giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum toplam puan ve alt boyut toplam puanları ile internet aracılığıyla spor ürünü alma eğilimi ölçeğinin algılanan davranışsal kontrol, beklenen olumlu duygu, arzu ve davranışsal niyet alt boyut toplam puanları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($P>0,05$; Çizelge 3). İnternet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti, tutum, özel norm ve beklenen olumsuz duygu alt boyutlarında erkek katılımcıların puanları kadın katılımcılara oranla yüksek tespit edilmiştir. Pozitif alt boyutunda ise kadın katılımcıların puanları erkek katılımcılara göre yüksek tespit edilmiştir.

Çizelge 4. Yaş gruplarına göre katılımcıların internet aracılığıyla spor ürünü alma eğilimi ve giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutumu

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Yaş Grubu	n	Ortalama	SS	P-değeri
İnternet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti	18-20	117	102,42a	9,83	<0,001
	21-23	86	95,31b	12,67	
	24 ve üstü	11	99,09ab	3,78	
Tutum	18-20	117	16,68a	2,20	<0,001
	21-23	86	15,19ab	2,34	
	24 ve üstü	11	15,91b	0,30	
Öznel Norm	18-20	117	16,07a	2,12	0,007
	21-23	86	15,06b	2,50	
	24 ve üstü	11	15,73ab	0,90	
Algılanan Davranışsal Kontrol	18-20	117	16,97	1,73	0,114
	21-23	86	16,41	2,22	
	24 ve üstü	11	16,45	1,21	
Beklenen Olumlu Duygu	18-20	117	16,82a	1,63	<0,001
	21-23	86	15,63b	2,47	
	24 ve üstü	11	16,27ab	0,65	
Beklenen Olumsuz Duygu	18-20	117	11,25ab	2,86	0,046
	21-23	86	10,22b	3,16	
	24 ve üstü	11	11,36a	2,87	
Arzu	18-20	117	12,39a	1,49	0,001
	21-23	86	11,37b	2,22	
	24 ve üstü	11	11,82ab	1,72	
Davranışsal Niyet	18-20	117	16,36a	2,21	0,008
	21-23	86	15,29b	2,86	
	24 ve üstü	11	15,36ab	1,29	
Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünlerine Yönelik Tutum	18-20	117	57,98a	6,45	<0,001
	21-23	86	54,06b	7,18	
	24 ve üstü	11	55,64ab	4,52	
Pozitif	18-20	117	37,34a	3,69	<0,001
	21-23	86	34,97b	4,75	
	24 ve üstü	11	36,18ab	2,23	
Negatif	18-20	117	20,64a	3,94	0,037
	21-23	86	19,09b	4,68	
	24 ve üstü	11	19,45ab	3,96	

Araştırmada yaş göre katılımcıların giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum toplam puan ve alt boyut toplam puanları ile internet aracılığıyla spor ürünü alma eğilimi toplam ve alt boyut toplam puanları arasında (algılanan davranışsal kontrol alt boyutu hariç) istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($P<0,05$; Çizelge 4). Araştırmada, internet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti, özel norm, beklenen olumlu duygu, arzu, davranışsal niyet, giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum, pozitif ve negatif toplam ve alt boyut toplam puanlarında 18-20 yaş bireylerin puanları 21-23 yaş katılımcılara göre puanları yüksek tespit edilmiştir. Tutum alt boyutunda 18-20 yaş bireyler ile 24 ve üstü yaş grubu ayrışma yaşarken, beklenen olumsuz duygu alt boyutunda ise 24 ve üzeri yaş grubu katılımcıların puanları 21-23 yaş grubu katılımcılarına göre yüksek tespit edilmiştir.

Çizelge 5. Günlük internet kullanım süresine göre katılımcıların internet aracılığıyla spor ürünü alma eğilimi ve giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutumu

Ölçekler ve Alt Boyutlar	İnternet kullanım süresi	n	Ortalama	SS	P-değeri
İnternet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti	1-3 saat	104	101,67a	8,01	<0,001
	4-7 saat	95	98,48ab	12,78	
	8 saat ve üstü	15	89,33b	15,57	
Tutum	1-3 saat	104	16,31a	1,81	0,001
	4-7 saat	95	16,08ab	2,36	
	8 saat ve üstü	15	13,87b	3,74	
Öznel Norm	1-3 saat	104	15,99a	1,69	0,003
	4-7 saat	95	15,55ab	2,61	
	8 saat ve üstü	15	13,87b	2,85	
Algılanan Davranışsal Kontrol	1-3 saat	104	16,73ab	1,43	0,003
	4-7 saat	95	16,95a	2,04	
	8 saat ve üstü	15	15,13b	3,31	
Beklenen Olumlu Duygu	1-3 saat	104	16,54a	1,44	0,109
	4-7 saat	95	16,21ab	2,45	
	8 saat ve üstü	15	15,40b	2,72	
Beklenen Olumsuz Duygu	1-3 saat	104	11,66a	2,02	<0,001
	4-7 saat	95	10,21ab	3,55	
	8 saat ve üstü	15	9,13b	3,52	
Arzu	1-3 saat	104	12,35a	1,48	0,005
	4-7 saat	95	11,67ab	2,12	
	8 saat ve üstü	15	11,00b	2,27	
Davranışsal Niyet	1-3 saat	104	16,23a	1,79	0,026
	4-7 saat	95	15,72ab	2,90	
	8 saat ve üstü	15	14,47b	3,50	
Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünlerine Yönelik Tutum	1-3 saat	104	57,44a	5,47	<0,001
	4-7 saat	95	56,01ab	7,60	
	8 saat ve üstü	15	50,00b	8,22	
Pozitif	1-3 saat	104	37,07a	3,19	0,001
	4-7 saat	95	36,06ab	4,88	
	8 saat ve üstü	15	32,87b	4,61	
Negatif	1-3 saat	104	20,38a	4,12	0,023
	4-7 saat	95	19,95ab	4,32	
	8 saat ve üstü	15	17,13b	4,70	

Araştırmada günlük internet kullanım süresine göre katılımcıların giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum toplam puan ve alt boyut toplam puanları ile internet aracılığıyla spor ürünü alma eğilimi toplam ve alt boyut toplam puanları arasında tüm boyutlarda istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($P<0,05$; Çizelge 5). Bulgular neticesinde internet kullanım süresi 1-3 saat olan katılımcıların her iki ölçek toplam ve alt boyut toplam puanları

internet kullanım süresi 8 saat ve üzeri olan bireylerin puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 6. Gelir durumuna göre katılımcıların internet aracılığıyla spor ürünü alma eğilimi ve giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutumu

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Gelir Durumu	n	Ortalama	SS	P-değeri
İnternet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti	Düşük (Gelir<Gider)	51	102,43aa	9,47	0,035
	Orta (Gelir=Gider)	129	97,81b	11,69	
	Yüksek (Gelir>Gider)	34	100,82ab	11,88	
Tutum	Düşük (Gelir<Gider)	51	16,61a	2,08	0,032
	Orta (Gelir=Gider)	129	15,71b	2,39	
	Yüksek (Gelir>Gider)	34	16,44ab	2,16	
Öznel Norm	Düşük (Gelir<Gider)	51	16,33a	2,09	0,017
	Orta (Gelir=Gider)	129	15,30b	2,34	
	Yüksek (Gelir>Gider)	34	15,91ab	2,09	
Algılanan Davranışsal Kontrol	Düşük (Gelir<Gider)	51	16,49	1,90	0,638
	Orta (Gelir=Gider)	129	16,78	1,89	
	Yüksek (Gelir>Gider)	34	16,79	2,19	
Beklenen Olumlu Duygu	Düşük (Gelir<Gider)	51	16,76	1,35	0,199
	Orta (Gelir=Gider)	129	16,16	2,13	
	Yüksek (Gelir>Gider)	34	16,21	2,56	
Beklenen Olumsuz Duygu	Düşük (Gelir<Gider)	51	11,82a	2,28	0,003
	Orta (Gelir=Gider)	129	10,32b	3,25	
	Yüksek (Gelir>Gider)	34	11,35ab	2,63	
Arzu	Düşük (Gelir<Gider)	51	12,29	1,85	0,334
	Orta (Gelir=Gider)	129	11,84	1,94	
	Yüksek (Gelir>Gider)	34	11,88	1,72	
Davranışsal Niyet	Düşük (Gelir<Gider)	51	16,18	2,36	0,284
	Orta (Gelir=Gider)	129	15,66	2,61	
	Yüksek (Gelir>Gider)	34	16,26	2,29	
Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünlerine Yönelik Tutum	Düşük (Gelir<Gider)	51	57,73	7,29	0,083
	Orta (Gelir=Gider)	129	55,43	6,88	
	Yüksek (Gelir>Gider)	34	57,35	6,13	
Pozitif	Düşük (Gelir<Gider)	51	37,10	4,26	0,200
	Orta (Gelir=Gider)	129	35,91	4,45	
	Yüksek (Gelir>Gider)	34	36,74	3,18	
Negatif	Düşük (Gelir<Gider)	51	20,63	4,61	0,186
	Orta (Gelir=Gider)	129	19,52	4,30	
	Yüksek (Gelir>Gider)	34	20,62	3,70	

Araştırmada gelir durumuna göre katılımcıların giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum toplam puan ve alt boyut toplam puanları ile internet aracılığıyla spor ürünü alma eğilimi ölçeğinin algılanan davranışsal kontrol, beklenen olumlu ve olumsuz duygu, arzu, davranışsal niyet alt boyut toplam puanları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($P>0,05$; Çizelge 6). Araştırmada internet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti toplam ve tutum, öznel norm, beklenen olumsuz duygu alt boyut toplam puanları incelendiğinde, düşük gelire sahip katılımcıların puanları orta gelire sahip katılımcılara göre puanları daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 7. Bölüme göre katılımcıların internet aracılığıyla spor ürünü alma eğilimi ve giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutumu

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Bölüm	n	Ortalama	SS	P-değeri
	Spor Yöneticiliği	98	94,50c	12,34	<0,001

İnternet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti	Antrenörlük Eğitimi	33	103,15b	10,57	
	Beden Eğit. ve Spor Öğr.	36	106,25a	6,54	
	Rekreasyon	47	101,70b	7,93	
Tutum	Spor Yöneticiliği	98	15,28b	2,65	<0,001
	Antrenörlük Eğitimi	33	16,39ab	1,73	
	Beden Eğit. ve Spor Öğr.	36	17,08a	1,52	
	Rekreasyon	47	16,57ab	1,90	
Öznel Norm	Spor Yöneticiliği	98	14,77c	2,65	<0,001
	Antrenörlük Eğitimi	33	16,48b	1,80	
	Beden Eğit. ve Spor Öğr.	36	16,56a	1,86	
	Rekreasyon	47	16,19ab	1,15	
Algılanan Davranışsal Kontrol	Spor Yöneticiliği	98	16,77	2,22	0,404
	Antrenörlük Eğitimi	33	16,73	1,66	
	Beden Eğit. ve Spor Öğr.	36	17,06	1,66	
	Rekreasyon	47	16,34	1,63	
Beklenen Olumlu Duygu	Spor Yöneticiliği	98	15,87b	2,41	0,004
	Antrenörlük Eğitimi	33	16,85ab	1,89	
	Beden Eğit. ve Spor Öğr.	36	17,17a	1,46	
	Rekreasyon	47	16,21b	1,41	
Beklenen Olumsuz Duygu	Spor Yöneticiliği	98	9,16c	3,41	<0,001
	Antrenörlük Eğitimi	33	12,09b	2,39	
	Beden Eğit. ve Spor Öğr.	36	12,78a	1,20	
	Rekreasyon	47	11,98ab	1,05	
Arzu	Spor Yöneticiliği	98	11,34b	2,18	<0,001
	Antrenörlük Eğitimi	33	12,64ab	1,75	
	Beden Eğit. ve Spor Öğr.	36	12,78a	1,33	
	Rekreasyon	47	12,13ab	1,12	
Davranışsal Niyet	Spor Yöneticiliği	98	15,17c	2,87	<0,001
	Antrenörlük Eğitimi	33	16,00ab	2,14	
	Beden Eğit. ve Spor Öğr.	36	17,17a	1,70	
	Rekreasyon	47	16,28b	1,93	
Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünlerine Yönelik Tutum	Spor Yöneticiliği	98	53,59c	8,01	<0,001
	Antrenörlük Eğitimi	33	56,55ab	5,66	
	Beden Eğit. ve Spor Öğr.	36	59,75a	3,95	
	Rekreasyon	47	59,06b	4,37	
Pozitif	Spor Yöneticiliği	98	35,06b	5,16	<0,001
	Antrenörlük Eğitimi	33	37,27b	3,06	
	Beden Eğit. ve Spor Öğr.	36	38,06a	3,18	
	Rekreasyon	47	36,98ab	2,47	
Negatif	Spor Yöneticiliği	98	18,53c	4,67	<0,001
	Antrenörlük Eğitimi	33	19,27ab	4,13	
	Beden Eğit. ve Spor Öğr.	36	21,69b	3,27	
	Rekreasyon	47	22,09a	2,85	

Araştırmada bölümlere göre katılımcıların giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum toplam puan ve alt boyut toplam puanları ile internet aracılığıyla spor ürünü alma eğilimi toplam ve alt boyut toplam puanları arasında (algılanan davranışsal kontrol alt boyutları hariç) istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($P<0,05$; Çizelge 7). Giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum ve internet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti toplam ve alt boyut toplam puanlar incelendiğinde, beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğrencilerinin puanları spor yöneticiliği bölümü öğrencilerine göre puanları yüksek tespit edilmiştir. Sadece, negatif alt boyutunda rekreasyon bölümü öğrencilerin puanları spor yöneticiliği bölümü öğrencilerine oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 8. Spor yaşına göre katılımcıların internet aracılığıyla spor ürünü alma eğilimi ve giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutumu

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Spor yaşı	n	Ortalama	SS	P-değeri
İnternet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti	1-3	126	102,19a	10,59	<0,001
	4-6	43	98,05ab	10,99	
	7-9	29	93,21ab	10,61	
	10 ve üzeri	16	92,19b	12,22	
Tutum	1-3	126	16,52a	2,16	0,001
	4-6	43	15,74ab	2,13	
	7-9	29	15,03ab	2,65	
	10 ve üzeri	16	14,81b	2,26	
Öznel Norm	1-3	126	16,02a	2,11	0,012
	4-6	43	15,47ab	2,13	
	7-9	29	14,66ab	2,70	
	10 ve üzeri	16	14,94b	2,62	
Algılanan Davranışsal Kontrol	1-3	126	16,68	1,76	0,120
	4-6	43	16,28	1,91	
	7-9	29	17,07	2,59	
	10 ve üzeri	16	17,50	1,79	
Beklenen Olumlu Duygu	1-3	126	16,56	1,88	0,103
	4-6	43	16,23	1,73	
	7-9	29	15,76	2,49	
	10 ve üzeri	16	15,56	3,01	
Beklenen Olumsuz Duygu	1-3	126	11,88a	2,10	<0,001
	4-6	43	10,47ab	3,27	
	7-9	29	8,31ab	3,23	
	10 ve üzeri	16	8,25b	3,68	
Arzu	1-3	126	12,27a	1,72	<0,001
	4-6	43	12,14ab	1,47	
	7-9	29	11,10ab	2,50	
	10 ve üzeri	16	10,50b	1,90	
Davranışsal Niyet	1-3	126	16,36a	2,22	0,002
	4-6	43	15,65ab	2,09	
	7-9	29	15,03ab	3,51	
	10 ve üzeri	16	14,25b	2,54	
Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünlerine Yönelik Tutum	1-3	126	58,33a	6,23	<0,001
	4-6	43	54,00ab	6,64	
	7-9	29	53,10a	6,62	
	10 ve üzeri	16	52,06b	7,84	
Pozitif	1-3	126	37,05a	3,92	0,027
	4-6	43	35,49ab	4,29	
	7-9	29	34,97b	4,59	
	10 ve üzeri	16	35,38ab	5,02	
Negatif	1-3	126	21,29a	3,51	<0,001
	4-6	43	18,51ab	4,96	
	7-9	29	18,14ab	3,85	
	10 ve üzeri	16	16,69b	5,00	

Araştırmada spor yaşına göre katılımcıların giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum toplam puan ve alt boyut toplam puanları ile internet aracılığıyla spor ürünü alma eğilimi toplam ve alt boyut toplam puanları arasında (algılanan davranışsal kontrol ve beklenen olumlu duygu alt boyutları hariç) istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($P<0,05$; Çizelge 8). Giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum ve internet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti toplam ve alt boyut toplam puanlar incelendiğinde spor yaşı 1-3 yıl olduğunu beyan

eden katılımcıların puanları 10 yıl ve üzeri olan katılımcıların toplam puanlarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 9. İnternet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti ve giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutumları ilişkisi

Ölçekler ve alt boyutlar		İASUSAN	Tutum	ON	ADK	BOD	BOsuzD	Arzu	DN
GTSÜYT	r- değeri	0,638	0,615	0,501	0,301	0,386	0,401	0,490	0,605
	p- değeri	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
Pozitif	r- değeri	0,681	0,644	0,532	0,323	0,447	0,399	0,543	0,655
	p- değeri	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
Negatif	r- değeri	0,355	0,355	0,281	0,166	0,180	0,251	0,253	0,326
	p- değeri	<0,001	<0,001	<0,001	0,015	0,008	<0,001	<0,001	<0,001

GTSÜYT: Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünlerine Yönelik Tutum; İASUSAN: İnternet Aracılığıyla Spor Ürünü Satın Alma Niyeti; ON: Öznel Norm; ADK: Algılanan Davranışsal Kontrol; BOD: Beklenen Olumlu Duygu; BOsuzD: Beklenen Olumsuz Duygu; DN: Davranışsal Niyet

Araştırmada öğrencilerin internet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti ölçek toplam puan ve alt boyut toplam puanları ile giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum ölçeği toplam puanları arasında orta düzey pozitif anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir ($P < 0,05$; Çizelge 9).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada internet aracılığıyla spor ürünü alma eğiliminin giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutumu bazı değişkenler göz önünde bulundurularak incelenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmada, kadın ve erkek göre katılımcıların giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Erkek katılımcıların spor ürünü satın alma niyeti, tutum, özel norm ve olumsuz duygular açısından kadınlardan daha yüksek puan aldığı, ancak pozitif duygularda kadınların erkeklerden daha yüksek puan aldığı tespit edilmiştir. Literatür taraması neticesinde mevcut araştırma bulguları ile örtüşen (Ertürk, 2019; Özbek, 2018; Demirel, 2010) ve örtüşmeyen (Binkanat ve Duygun, 2020) sonuçlara rastlanılmıştır. Bu farklılıkların nedeni, cinsiyetler arasındaki farklı ilgi alanları, alışveriş alışkanlıkları ve spor ürünlerine yönelik motivasyonlar olabilir. Erkekler genellikle spor ve teknolojiye daha fazla ilgi gösterirken, kadınlar spor ürünlerini daha çok sağlık, kişisel gelişim ve estetik açısından değerlendirebilirler. Bu da erkeklerin tutum ve niyetlerinin, kadınların ise pozitif duygularının daha yüksek olmasına yol açabilir.

Araştırmada, internet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti, özel norm, beklenen olumlu duygu, arzu, davranışsal niyet, giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum, pozitif ve negatif toplam ve alt boyut toplam puanlarında 18-20 yaş bireylerin puanları 21-23 yaş katılımcılara göre puanları yüksek tespit edilmiştir. Tutum alt boyutunda 18-20 yaş bireyler ile

24 ve üstü yaş grubu ayrışma yaşarken, beklenen olumsuz duygu alt boyutunda ise 24 ve üzeri yaş grubu katılımcıların puanları 21-23 yaş grubu katılımcılarına göre yüksek tespit edilmiştir. Tutum alt boyutunda 18-20 yaş bireyler ile 24 ve üstü yaş grubu ayrışma yaşarken, beklenen olumsuz duygu alt boyutunda ise 24 ve üzeri yaş grubu katılımcıların puanları 21-23 yaş grubu katılımcılarına göre yüksek tespit edilmiştir. Araştırma bulgusu, 18-20 yaş grubundaki bireylerin yeni teknolojilere ve giyilebilir ürünlere karşı daha açık bir tutum sergilediğini göstermektedir. Alanyazın taraması sonucunda ilgili değişkenle ilgili bir bulguya rastlanılmamıştır. Bu yeniliklere açıklık, bu bireylerin giyilebilir spor ürünlerine yönelik olumlu bir tutum geliştirmelerine katkı sağlar. Öte yandan, 24 yaş ve üzerindeki bireyler, 18-20 yaş grubuna göre genellikle daha fazla sorumluluk ve yaşam deneyimi taşırlar. Bu grup, yaşamlarının farklı aşamalarında karşılaştıkları zorluklar nedeniyle daha temkinli bir yaklaşım benimseyebilir. Bu temkinlilik, giyilebilir teknolojik ürünlere yönelik tutumlarını etkileyebilir; bu bireyler, ürünlerin gerekliliği veya faydası konusunda daha eleştirel bir bakış açısına sahip olabilirler ve bu da olumsuz duyguların artmasına yol açabilir.

Araştırmada günlük internet kullanım süresi 1-3 saat olan katılımcıların giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum ve internet aracılığıyla spor ürünü alma eğilimi ölçek toplam ve alt boyut toplam puanları internet kullanım süresi 8 saat ve üzeri olan bireylerin puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Alanyazında araştırma bulguları ile örtüşmeyen (Köker ve ark., 2018; Özbey ve Çavdar, 2024) araştırmalar bulunmaktadır. Köker ve ark. (2018) yaptığı araştırmada, internette ve sosyal medyada daha çok vakit geçiren ve sosyal medya hesaplarını daha sık kontrol eden kullanıcıların daha fazla alışveriş niyeti geliştirdiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Özbey ve Çavdar (2024) yaptığı çalışmada teknoloji kullanım düzeyinin çevrimiçi satın alma niyeti üzerinde etkisinin olduğu ve sosyal medya kullanımının çevrimiçi satın alma niyeti üzerine etkisinde aracı rolünün olduğu sonucundan hareketle sosyal medya kullanıcılarının teknoloji kullanım düzeyinin artması çevrimiçi satın alma eğilimlerini daha da arttırabileceğini ifade etmiştir. Araştırma bulgusundaki süreye bağlı tutum ve satın alma eğilimindeki azalışı, 8 saat ve üzeri internet kullanan katılımcıların sürekli olarak bu ürünlerle ilgili içeriklere maruz kalıyor olmasına bağlı olarak zamanla doyumluk hissine yol açabilir ve ürünlere yönelik tutumlarını olumsuz etkileyebilir.

Araştırmada internet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti toplam ve tutum, öznel norm, beklenen olumsuz duygu alt boyut toplam puanları incelendiğinde, düşük gelire sahip katılımcıların puanları orta gelire sahip katılımcılara göre puanları daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatür taraması incelendiğinde, mevcut araştırma sonuçlarının aksine sonuçlar sunan araştırmalara rastlanılmaktadır (Akarsu ve Alacahan, 2018; Demirel, 2010). Bunun sebebinin düşük gelire sahip katılımcıların giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik daha yüksek puanlar almasının genel nedenleri arasında bütçe kısıtlamalarıyla birlikte dikkatli harcama yapma eğilimleri yer alabileceğini bildirmişlerdir.

Giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum ve internet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti toplam ve alt boyut toplam puanlar incelendiğinde, beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğrencilerinin puanları spor yöneticiliği bölümü öğrencilerine göre puanları yüksek tespit edilmiştir. Sadece, negatif alt boyutunda rekreasyon bölümü öğrencilerin puanları spor yöneticiliği bölümü öğrencilerine oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Alanyazın taraması sonucunda ilgili değişkenle ilgili bir bulguya rastlanılmamıştır. Bu farklılıkların sebebi, katılımcıların eğitim alanlarının sağladığı deneyim ve bakış açılarıyla ilişkilidir. Öğretmenlik bölümü öğrencileri, eğitim süreçleri aracılığıyla sağlık ve spor konularına dair bilgi ve farkındalık kazanma fırsatına sahip olabilirler. Bu nedenle, giyilebilir teknolojik spor ürünlerine karşı daha olumlu bir tutum geliştirebilirler; bu durum, onların bu ürünleri daha işlevsel ve faydalı görmelerine yol açabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada, giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum ve internet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti toplam ve alt boyut toplam puanlar incelendiğinde spor yaşı 1-3 yıl olduğunu beyan eden katılımcıların puanları 10 yıl ve üzeri olan katılımcıların toplam puanlarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Alanyazın taraması sonucunda kullanılan ölçek puanlarının spor yaşı değişkenine göre incelendiği bir bulguya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu araştırmadan elde edilen bulguya göre, spor yaşı kısa olan bireylerin, genellikle fitness ve spor alanında daha fazla yenilik arayışında olduğunu, uzun yıllardır spor yapan bireylerin ise, alıştıkları geleneksel yöntemlere ve spor alışkanlıklarına bağlı kalma eğiliminde olmalarını göstermektedir. Bu sebeple spor alanındaki e-ticarette karar vericiler (üreticiler, tasarımcılar, pazarlamacılar vb) spor yaşı kısa olan bireylerin ilgisini çeken giyilebilir teknolojik ürünler, kullanıcı deneyimini odak noktasına alarak daha fazla tanıtılabilir ve bu grubun ihtiyaçlarına yönelik tasarım iyileştirmeler yapılabilir.

Araştırmada öğrencilerin internet aracılığıyla spor ürünü satın alma niyeti attıkça giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutumunda da pozitif bir iyileşme olacağı belirlenmiştir. Ülkemizde, son 12 ayda internet kullanan bireylerin İnternet üzerinden özel kullanım amacıyla mal veya hizmet satın alma ya da sipariş verme (e-ticaret) oranı, 2023 yılında %49,5 iken 2024 yılında %51,7 oldu (TUİK, 2024). Bu durum, dijitalleşen dünyada internetin alışveriş ve ürün tercihlerindeki etkisinin artan bir şekilde hissedildiğini göstermektedir. Tüketicilerin giyilebilir teknolojilerin sunduğu yenilikçi özellikleri ve sağlık, fitness gibi kişisel ihtiyaçlarına yönelik sağladığı faydaları daha iyi anlayabilmeleri için, firmalar ve üreticiler dijital pazarlama stratejileri geliştirerek hedef kitleye ulaşmalı ve ürünlerinin online platformlarda tanıtımını güçlendirmelidir.

KAYNAKLAR

- Akarsu, Y., & Alacahan, N. D. (2018). Tüketicilerin Online Satın Alma Davranışlarını Etkileyen Faktörler: Gökçeada Örneği. *Journal Of Life Economics*, 5(3), 77-92.
- Altinkaya, Ş., & Nacar, R. (2020). Dijital Pazarlama Açısından Web Sitelerinin İçerik Analizi: Spor Ürünleri Sektöründe Bir Karşılaştırma. *Tujom*, 5(3), 179-200.
- Aydın, İ., & Gümüşboğa, İ. (2022). İnternet Aracılığıyla Spor Ürünü Satın Alma Niyeti Ölçeği: Türkçe Uyarlama Çalışması. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 418-431.
- Binkanat, G. G., & Duygun, A. (2020). İnternette Alışveriş Yapan Tüketicilerin Karar Verme Tarzlarının Satın Alma Tercihleri Üzerine Etkisi. *Beykoz Akademi Dergisi*, 8(2), 312-327.
- Demirel, H. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Elektronik Alışveriş Hakkındaki Görüşleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 119-134.

- Dönmez, E., Yıldız, K., & Polat, E. (2020). Spor Taraftarlarının İnternette Spor Ürünleri Satın Alma Davranışları, İhtiyaç Doyumu Ve Algıladıkları Risk Üzerine Bir Analiz. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 588-602.
- Ertürk, N. (2019). Küreselleşen Dünyada E-Ticaretin Yeri ve Üniversite Öğrencilerinin Giysi Satın Alma Davranışlarında E-Ticaret. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (72), 91-104.
- Gayretli, Z., Zengin, S., Çelik, A., & Özmutlu, İ. (2023). Sporcuların Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünlerini Kullanım Algı Düzeylerinin İncelenmesi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 6(3), 136-146.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Köker, N. E., Köseoğlu, Ö., & Yakın, M. (2018). E-satın alma niyeti internet ve sosyal medya kullanımı tarafından pekiştiriliyor mu? Üniversite öğrencileri üzerine nicel bir araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 143-162.
- Özbek, A. (2018). Genç Tüketicilerin İnternette Giysi Alışverişinin Analizi: Sinop Üniversitesi Öğrencilerine Bir Uygulama. *Verimlilik Dergisi*, (4), 135-152.
- Özbey, K. Y., & Çavdar, E. (2024). Sosyal Medyanın Çevrimiçi Satın Alma Niyetine Etkisinde Teknoloji Kullanım Düzeyinin Aracı Rolü. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(29), 97-128.
- Tuik, (2024). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (Bt) Kullanım Araştırması*. Türkiye İstatistik Kurumu, Erişim Adresi: [https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(Bt\)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492](https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(Bt)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492), Erişim Tarihi: 27.08.2024
- Yüce, A., Aydoğdu, V., Katırcı, H., & Yüce, S. G. (2020). Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünleri Kullanım Algısı Ölçeği: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 18(4), 113-124.

TARİHTE KAYDEDİLEN İLK SPORLAR VE TAILTEANN OYUNLARI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

¹ Yüksek lisans öğrencisi Sevim ÖMERLİO

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, sevimomerlii@gmail.com, 0009-0003-4554-4845

² Doç. Dr. Fatih KARAKAŞ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, fkarakas@sinop.edu.tr, 0000-0002-3366-7587

ÖZET

Bu çalışmanın amacı tarihte kayıt edilen ilk sporlar ve ilk olimpiyat türü oyunlar üzerine yeni literatür ışığında açıklamalarda bulunmaktır. Literatür taraması yapılmıştır. Tarihte kayıt edilen ilk sporlar üzerinde tam bir fikir birliği mevcut olmasa da ilk sporlar koşma, güreş ve avlanma olarak belirtilebilir. Olimpiyat türü veya organize oyunlar olarak her ne kadar antik Yunandaki oyunlar temel alınsa da Tailteann Oyunlarının daha eski olduğu belirtilir. Dünyanın en eski sporları olarak koşmak, güreşmek ve avlanmak için yapılan hareketlerden doğan sporlardır. Güreşin tarihte en eski spor olarak anılması Sümerler, Mısırlılar, Yunanlılar ve diğerleri gibi eski uygarlıklarda var olmasından kaynaklanabilir. Bu düşüncenin yanında en eski organize oyunlarda Tailteann oyunları olarak görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Spor, Güreş, Koşu, Avcılık, Tailteann Oyunları

Thoughts on the First Recorded Sports and Tailteann Games in History

Abstract

The aim of this study is to make explanations in the light of new literature on the first sports recorded in history and the first Olympic-type games. A literature review was conducted. Although there is no consensus on the first sports recorded in history, the first sports can be stated as running, wrestling and hunting. Although the Olympic type or organized games are based on the games in ancient Greece, it is stated that the Tailteann Games are older. As the oldest sports in the world, they are sports that emerged from movements made for running, wrestling and hunting. Wrestling is considered the oldest sport in history because it existed in ancient civilizations such as the Sumerians, Egyptians, Greeks and others. In addition to this idea, the oldest organized games are seen as Tailteann games.

Keywords: Sports, Wrestling, Running, Hunting, Tailteann Games

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı/Samsun

**Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi Spor Yöneticiliği Bölümü/Samsun

GİRİŞ VE AMAÇ

Sporun ne zaman başladığını kimse söyleyemez. Çocukların kendiliğinden yarış veya güreş yapmadıkları bir zamanı hayal etmek imkansız olduğundan, çocukların oyunlarına her zaman sporu dahil ettikleri açıktır, ancak sporun yetişkinler için fiziksel yarışmalar olarak ortaya çıkması hakkında ancak spekülasyon yapılabilir. Avcılar tarih öncesi arkeolojik belgelerle tasvir edilir. Ancak avcılarının avlarını acımasız bir zorunluluk havasında mı yoksa sporcuların sevinç coşkusu ile mi kovalamaca veya kaçma hareketleri yaptıkları bilinemez. Bununla birlikte, tüm eski uygarlıkların zengin edebi ve ikonografik kanıtlarından, avlanmanın kısa sürede kendi başına bir faaliyet ve en azından kralların ve asillerin bir uğraşısı olduğu kesindir. Tarih öncesi veya Prehistorya insanlığın yazının bulunmasından önceki dönemidir. Kimi bölgelerde 2 milyon yıl öncesinde yaşanmaya başlayan bu dönem, insanlığın geçirdiği en uzun aşamadır (<https://tr.wikipedia>). Yazının bulunmasından önceki çağlara prehistorik (tarih öncesi çağlar) dönem denir. Bu dönemde yazının bulunmamasından dolayı herhangi bir yazılı belge günümüze ulaşmamıştır. Prehistorik dönemler Paleolitik Çağ (~ MÖ 2.000.000 –MÖ 10000), Mezolitik Çağ (MÖ 10.000-MÖ 8000), Neolitik Çağ (MÖ 8000-MÖ 5500), Kalkolitik Çağ (Taş-Bakır Çağı MÖ 5500-MÖ 3000) ve Maden Çağları (MÖ 3000-MÖ 1200) olarak sınıflandırılabilir. Tarih öncesi kültürler, insan kültürlerini başlangıcından yazılı kanıtların (Çivi yazısı / Babil; hiyeroglif yazı / Mısırda MÖ 3000 yıllarında) başlangıcına kadar olan zamanı kapsar (Çetin ve İmamoğlu,2021a ve2021b). Sporun tarihi M.Ö. 7000'li yıllara kadar uzanır. Spora dönüşen fiziksel aktivitenin, savaş ve eğlenceyle ilk bağlantıları vardı (Crowther,2007). Spor tarihinin incelenmesi, sosyal değişimler ve sporun doğası hakkında dersler verebilir, çünkü spor, temel insan becerilerinin geliştirilmesinde rol oynuyor gibi görünmektedir. Tarihte daha geriye gidildikçe, kanıtlar azalmaktadır ve sporun kökenleri ve amaçlarına ilişkin teorilerin desteklenmesini giderek zorlaştırıyor. Sporun başlangıcına kadar askeri eğitimle ilgiliydi. Örneğin rekabet, bireylerin hizmet için uygun ve yararlı olup olmadığını belirlemek için bir araç olarak kullanıldı. Takım sporları, orduda savaşma yeteneğini eğitmek ve kanıtlamak ve aynı zamanda bir takım olarak (askeri) birlikte çalışmak için kullanıldı. Tarihte kaydedilen ilk spor, Milattan önce 70.000 yılında eski avcılarının becerilerini geliştirme ihtiyacından ortaya çıkan mızrak fırlatmaydı. Bowling, MÖ 3.200'de Mısır'da ortaya çıkan bilinen ilk top oyunuydu; daha sonra M.Ö. 2.500 yılında antik Mayaların oynadığı Pitz ve ardından M.Ö. 8. yüzyılda yaşayan Yunanlıların “ortak top” olarak adlandırdığı Episkyros gelir. Olimpiyatlardan çok önce, antik İrlandalıların MÖ 1800 civarında düzenlediği Tailteann Oyunları vardı. MÖ 760 yılında kaydedilen ilk Olimpiyat Oyunlarında tek bir etkinlik vardı: koşu yarışı (URL-1; URL-2).

Tarihte kaydedilen en eski sporun güreş olduğuna inanılıyor. Antik Yunanistan'da ortaya çıktı ve MÖ 708 gibi erken bir tarihte Olimpiyat Oyunlarının bir parçasıydı. Güreşin, dünya çapındaki eski uygarlıklarda bulunan benzer dövüş sporu biçimlerinin kanıtlarıyla birlikte uzun ve zengin bir tarihi vardır. Fransa'da bulunan ve 15.000 yıl öncesine ait mağara resimleri nedeniyle güreş dünyanın en eski sporu olarak kabul ediliyor. Tailteann Oyunları, MÖ 1829'dan MS 1932'ye kadar neredeyse her yıl İrlanda'da düzenlendi ve bu da onları antik Olimpiyat Oyunlarından daha eski hale getirdiği düşünülüyor (URL-2).

Tailteann Oyunları, Tailtin Fuarı, Áenach Tailteann , Aonach Tailteann , Talti Meclisi , Taltiu festivali veya Taltii Festivali, Hıristiyanlık Öncesi İrlanda'nın yarı efsanevi tarihiyle ilişkili cenaze oyunlarıydı (URL-4) . Oyunlar İstilalar kitabına göre, Ollamh Érenn (usta zanaatkar veya bilim doktoru) Lugh Lámhfhada tarafından, üvey annesi Taltiu'nun ölümünün yas töreni olarak kuruldu (Erenn,1941).

Bu çalışmanın amacı tarihte kayıt edilen ilk sporlar ve ilk olimpiyat türü oyunlar üzerine yeni literatür ışığında açıklamalarda bulunmaktır.

GELİŞME VE SONUÇ

Dünyanın İlk Sporü Neydi?

Dünyanın ilk sporü nedir sorusuna cevap verebilmek için öncelikle sporun tam tanımını yapmakta fayda var. Tüm uluslararası spor federasyonlarının dünya çapındaki şemsiye kuruluşu olan SportAccord, aşağıdaki kriterleri kullanarak sporü tanımlamaktadır:

- *Bir sporun rekabet unsuru olması gerekir
- *Spor yapmak hiçbir canlıya zarar vermemelidir
- *Tek bir tedarikçinin sağladığı ekipmanlara bağlı kalmamalı
- *‘Şans’ unsuruna güvenmemeli
- *Öncelikle fiziksel veya zihinsel olabilir (URL-6).

Tarih öncesi çağlarda spor: Fransa'daki Lascaux mağaralarında bulunan mağara resimleri, yaklaşık 15.300 yıl önce Üst Paleolitik'te koşu ve güreşini tasvir ediyor gibi görünüyor. Moğolistan'ın Bayankhongor Eyaletindeki Neolitik Çağ'a (M.Ö. 7000) tarihlenen mağara resimleri, kalabalıklarla çevrili bir güreş karşılaşmasını göstermektedir. Mısır'daki Gilf Kebir yakınlarındaki Wadi Sura'daki yüzücülerin mağarasında bulunan Neolitik Kaya sanatı, yüzmenin kanıtlarını göstermektedir. Ve okçuluk M.Ö. 10.000 civarında yapıyor. Japonya'daki tarih öncesi mağara resimlerinde sumo güreşine benzer bir spor tasvir ediliyor (Vörös,2007; URL-2).

Avcılık Dünyanın İlk Sporü muydu?

İlk insanlar için çok önemli bir aktivite olan avcılık, çoğu zaman dünyanın ilk sporü olarak övülmüştür. Günümüzde pek çok kişi avcılığı hâlâ bir spor olarak sınıflandırıyor (bu farklı türdeki etkinliklerin çoğunu kapsayan ülke sporları terimi), ancak bir sporun tanımını yukarıdaki SportAccord'daki gibi alırsak, o zaman avcılığı bir spor olarak sınıflandırmak zordur. Rekabet unsuru yoktur (avlanan hayvan kaçıp hayatta kalabilir ama avcuyu hiçbir şekilde mağlup etmemiştir) ve doğası gereği diğer canlılara zararlıdır. Bu nedenle avcılığı bir spordan

ziyade ilk insanın hayatta kalması için hayati önem taşıyan bir faaliyet olarak görmeliyiz (URL-6).

Dünyanın İlk Spor Olma Yarışmacıları: Aslında dünyanın ilk sporunun ne olduğuna dair kesin bir cevap yok, ancak ana yarışmacı olarak öne çıkan ve ilk spor olma konusunda eşit iddiaya sahip olan iki spor var. Güneybatı Fransa'daki Lascaux mağaralarında hem güreşi hem de sürat koşusunu tasvir eden Paleolitik mağara resimlerinin bulunması nedeniyle, hem koşma hem de güreş bu unvanı eşit derecede hak edebilir. Güreşin iddiası, Moğolistan'daki M.Ö. 7000 yıllarına ait Neolitik mağara resimlerinde, seyirciler tarafından izlenen bir güreş karşılaşmasını açıkça göstermesi gerçeğiyle daha da güçleniyor. Kanıt bulunan diğer erken sporlar arasında Neolitik dönemden Libya'daki Gilf Kebir yakınlarındaki mağaralarda okçuluk ve yüzme tasvirleri ve Japonya'daki tarih öncesi mağara resimlerinde sumo güreşinin erken bir versiyonunun tasvir edilmesi yer alıyor (URL-6).

Koşu, Güreş ve Avcılık: Dünyanın en eski sporları olarak koşmak, güreşmek ve avcılık olduğu yaygın görüştür. Dünyanın en eski sporu koşu olarak ileri sürülür. MÖ 776'da profesyonel bir spor haline geldi. Yunanistan'da düzenlenen antik Olimpiyat Oyunlarında başladı. Koşucular 600 metrelik parkurda koşacak ve kazanan altın madalya kazanacak ve memleketine şeref getirecekti. Özellikle Avcılığın kökeni, bunu sadece hayatta kalmak için değil aynı zamanda günümüz sporları gibi bir beceri etkinliği için de yapan mağara adamlarına kadar uzanır. Güreşten söz eden papirüs parçaları bulunmuştur. Yunancaya çevrildiğinde kelimenin tam anlamıyla 'dövüşmek' anlamına gelir. Ayrıca Mısır'da satranca en çok benzeyen Senet adı verilen en eski oyunlardan biri vardı. Oyunun tahtaları ve parçaları Eski Mısır mezarlarını kazarken bulundu (URL-5).

Güreş Dünyanın İlk Sporuydu: Koşmanın dünyanın ilk sporu olduğu iddiası güçlü olsa da, güreşin insanlığın ilk günlerinden günümüze kadar sürekli bir spor olarak uygulandığını gösteren çok daha fazla kanıt var. Güreş, eski Hint Vedaları ve Mahabharata ve Ramayana destanlarından Gılgamış Destanı ve Homeros'un İlyada'sına kadar dünya çapındaki erken tarihlerde anılır. Güreş, Antik Yunan'da yaşamın önemli bir parçasıydı ve bu, Roma zamanlarına ve sonrasına kadar devam etti. Kuzey Amerika'daki ilk Avrupalı yerleşimciler aynı zamanda Yerli Amerikalıların güreşlerine de tanık oldular, dolayısıyla güreşin orada da uzun yıllar boyunca popüler olduğu rahatlıkla varsayılabilir (Koca ve İmamoğlu,2024; URL-6).

Tailteann Oyunları: Olimpiyatlardan önce Tailteann Oyunları olarak bilinen eski İrlanda oyunları vardı. Tailteann Oyunları aynı zamanda "Talitin Fair, Áenach Tailteann, Aonach Tailteann, Assembly of Talti, Fair of Taltiu ve Festival of Taltii" adları ile de bilinir. Tailteann Oyunlarının, geleneksel olarak İrlanda Yüksek Kralının bulunduğu şehir Meath'te gerçekleştiğine inanılıyor. Bu oyunların MÖ 1829'a dayandığı düşünülüyor ve bu da onları MÖ 776'da başlayan antik Olimpiyat Oyunlarından bile daha eski yapıyor. Tailteann Oyunlarının adını İrlanda mitolojisindeki bir figür olan Taitiu'dan (Taitiu ve Talti olarak da bilinir) aldığı söyleniyor. Efsaneye göre Taitiu, İrlanda'nın Fir Bolg Yüksek Kralı Eochaid mac Eirc ile evliydi. Taitiu, İrlanda mitolojisindeki en tanınmış tanrılardan biri olan Lugh'un üvey annesi oldu. Taitiu'nun, araziye tarıma hazırlamak için çok çalıştıktan sonra yorgunluktan öldüğü bildirildi. Antik İrlanda oyunları veya Tailteann Oyunları, Lugh tarafından Taitiu'yu onurlandırmak için yapıldı (URL-3). Festivalin orta çağdan modern çağa kadar aralıklarla kutlandığı bilinen Teltown bölgesinde, Demir Çağı'na tarihlenen antik toprak işleri kompleksi bulunmaktadır (URL-3).

Eski İrlanda oyunlarında yer alan sporlar: Oyunlar yaklaşık 30 gün sürdüğü ve birçok sporu, ölüleri anma ve onurlandırma ritüellerini ve şenlikleri içeriyordu. Dahil olan sporlar Uzun atlama, Yüksek atlama, Koşma, Fırlatma, Mızrak atma, Boks, Kılıç savaşı, Okçuluk, Güreş, Yüzme, At arabası yarışı, At yarışı olarak sayılır. Ayrıca değişik sanat dallarında da yarışmalar düzenlendi. Bunlardan bazıları dans, şiir söyleme ve Fidchell (eski bir masa oyunu) olarak sayılabilir. Tailteann Oyunlarını oluşturan tüm spor etkinliklerine ek olarak, sportif olmayan bir dizi yarışma da vardı. Örneğin müzik, şiir, İrlanda dansı, hikaye anlatımı, şarkı söyleme ve sanat dallarında yarışmalar düzenlenirdi (URL-3).

Tailteann Oyunları düzenleme zamanları: Tailteann Oyunları sırasında da evlilikler düzenlendi. Yeni evli çiftlerin birlikte kalmak isteyip istemediklerine karar vermek için bir yıl bir günleri vardı. Birlikte kalmamaya karar verirse, 'ayrılık tepelerinde' birbirlerinden uzaklaşıp gelecek yıl tekrar deneyebilirler (URL-3).

Tailteann Oyunları Serüveni: 19. yüzyılın sonlarına doğru, Eski İrlanda Oyunlarının popülaritesinin yeniden canlandığı bir 'Gal Uyanışı' yaşandı. Bu süre zarfında İrlandalılar, ülkelerinin kültürüne ve zengin tarihine olan takdiri göstermenin bir yolu olarak İrlanda'nın geçmişinin geleneklerini yeniden canlandırmaya çalıştılar. 1922'de, Tailteann Oyunlarının yeniden canlandırılmasıyla ilgili yıllarca süren tartışmaların ardından İrlanda hükümeti, oyunların o yılın Ağustos ayında yapılmasına yönelik planları nihayet uygulamaya koymaya karar verdi. Oyunlara hazırlık olarak hükümet, Croke Park'ı yenileyebilmeleri için Gal Atletizm Birliği'ne 10.000 £ verdi. Yeni Tailteann Oyunlarında yarışabilecek olanlar yalnızca İrlanda'da yaşayanlar değildi; aynı zamanda dünyanın her yerindeki İrlandalı topluluklar da katılmaya davet edildi. Dünyanın her yerindeki İrlandalılar, Antik İrlanda Oyunlarının yeniden canlandırılmasından heyecan duyuyorlardı, ancak Haziran 1922'de İrlanda İç Savaşı'nın patlak vermesiyle planlar aniden durma noktasına geldi. Savaş bir yıldan az sürdü, ancak bu kısa sürede İrlanda'yı harap etti. Hükümetin başlangıçta Tailteann Oyunlarını yeniden canlandırmak için para harcamanın artık mantıklı olmadığına dair endişesine rağmen, İrlanda halkının morali yükseltmek için böyle bir olayı kullanabileceği düşünüldü ve oyunlar Ağustos 1924'e yeniden planlandı. Ağustos 1924 geldiğinde Tailteann Oyunları gerçekleşti ve büyük bir başarı elde etti. Hatta aynı yıl Paris'te düzenlenen Olimpiyatlardan bile daha başarılı olduklarına inanılıyor. Tailteann Oyunları'nın açılış töreni Croke Park'ta yapıldı; burada yaklaşık otuz bin kişi İrlandalı kurt köpeklerinin ve Kelt kıyafetleri içindeki aktörlerin arenada yürüyüşünü ve Dublin gökyüzünü aydınlatan muhteşem havai fişek gösterisini izledi. İrlanda mirasına sahip sporcular, Yeni Zelanda, Güney Afrika, Arjantin, Kanada ve Amerika'ya kadar uzanan çok uzak yerlerden, dünyanın dört bir yanından oyunlara katılmak için akın etti. 1924 Tailteann Oyunlarının büyük başarısından dolayı, etkinliğin Olimpiyatlara benzer şekilde dört yılda bir yapılacağı varsayılmıştı. Bir sonraki Tailteann Oyunları da 1928'de benzer bir başarı elde etti. Ancak yalnızca dört yıl sonra, 1932'de İrlanda'da işler önemli bir değişime uğradı. O yıl Fianna Fáil seçimi kazandı ve İrlanda, siyasi rakipleri tarafından tasarlanan Tailteann Oyunlarından hiçbir şekilde hoşlanmayan yeni bir hükümete kavuştu. Bu, 1932 Oyunları öncesinde meydana gelen bir dizi talihsiz olayla birleştiğinde, etkinliğin önceki yıllara kıyasla tam bir başarısızlık olduğu anlamına geliyordu. Bundan sonra Tailteann Oyunlarına olan coşku önemli ölçüde azaldı ve tekrar yarışıp katılmayacakları belirsizdi. 1938'de Tailteann Oyunları resmen durduruldu ve ne yazık ki etkinlik o zamandan beri gerçekleşmedi (URL-3).

SONUÇ

Dünyanın en eski sporları olarak koşmak, güreşmek ve avlanmak için yapılan hareketlerden doğan sporlardır. Güreşin tarihte en eski spor olarak anılması Sümerler, Mısırlılar, Yunanlılar ve diğerleri gibi eski uygarlıklarda var olmasından kaynaklanabilir. Bu düşüncenin yanında en eski organize oyunlarda Tailtean oyunları olarak görülmektedir.

KAYNAKLAR

Crowther, Nigel B. (2007). *Sport in Ancient Times*. Praeger Series on the Ancient World. Westport, Connecticut: Greenwood Publishing Group. p. xxii. ISBN 9780275987398. ISSN 1932-1406. Retrieved 30 May 2018.

Çetin S., İmamoğlu O. (2021a). Prehsitorik Kültürde Maden Çağlarında Sportif Aktiviteler, Spor ve Bilim 7 (Ed.: Hakan Salim Çağlayan-Osman Pepe), Bölüm 7, sh 121-139, Gece Kitaplığı, Ankara

Çetin S., İmamoğlu O. (2021b). Parahsitorik Kültürde Paleolitik Dönemden Kalkolitik Çağlara Sportif Aktiviteler, Spor ve Bilim 7 (Ed.: Hakan Salim Çağlayan-Osman Pepe), Bölüm 6, sh 103-120, Gece Kitaplığı, Ankara

Érenn L. G (1941).Original text edited and translated by R A Stewart Macalister, D. Litt, Part IV: Irish Texts Society, Volume 41, pp. 59, 115, 117, 149, 177, 179,

Koca F., İmamoğlu O. (2024), Roma Dönemi Antalya Yazıtlarına Göre Güreş Sporunun Önemi, Çolak H., Yağız Y. (Ed),Spor Bilimlerinde Yeni Çalışmalar (s.66-77) içinde. Duvar Yayınları

Vörös, Gyözö (2007). *Egyptian Temple Architecture: 100 Years of Hungarian Excavations in Egypt, 1907-2007*. American University in Cairo Press. pp. 39.

URL-1: “A Visual History of Sports”, <https://www.theatlantic.com/video/index/552878/history-of-sports/>

URL-2: “History of sport”, https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_sport

URL-3: “Ancient Irish Games”, <https://www.twinkl.com.tr/teaching-wiki/ancient-irish-games>

URL-4: “Tailteann Games (ancient)”, [https://en.wikipedia.org/wiki/Tailteann_Games_\(ancient\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Tailteann_Games_(ancient)).

URL-5: “What is the world’s oldest sport?”, <https://www.quora.com/What-is-the-oldest-recorded-sport-in-history-and-when-did-it-originate>

URL-6: What Was the World's First Sport?,<https://www.rulesofsport.com/faq/what-was-the-world-s-first-sport.html>

ANTİK DÖNEMDE YUNANDA SPOR KÜLTÜRÜ GELİŞİMİ VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

¹ Yüksek lisans öğrencisi Sevim ÖMERLİO

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, sevimomerlii@gmail.com, 0009-0003-4554-4845

² Doç. Dr. Fatih KARAKAŞ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, fkarakas@sinop.edu.tr, 0000-0002-3366-7587

³ Prof. Dr. Osman İMAMOĞLU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, osmani55@omu.edu.tr, 0000-0001-6671-6042

ÖZET

Bu çalışmanın amacı antik dönemde Yunan da spor kültürünün gelişimi ve Roma dönemine etkisini incelemektir. Literatür taraması yapılmıştır. Antik dönemde olimpiyat oyunlarının başladığına dair genel kanaat olması o dönemlerde değişik sportif yarışmaların tespit edilmesi ve sporla ilgili belgelerin bulunması ile kendini göstermiştir. Antik Yunan sporunda Tanrılarla Tanrılar ve Tanrılarla insanlar arasında savaş ve spor kendine yer bulmuştur. Sonuç Antik dönemde Yunanistan'da ortaya çıkan sporlar Yunan site devletlerinin birliğini sağlama durumundan eğitilmiş ve sportif insanlar yetiştirmeye kadar çok çeşitli amaçları içermiştir. Sportif yarışmaların yanı sıra spor, Yunanca konuşulan dünyadaki toplulukların eğitim ve askeri eğitim sistemlerine de dahil edilmiştir. Özellikle Mısır ve Roma da (Akdeniz havzasında) etkisini göstermiştir. Mısır ve Roma'da ve de Anadolu'da Yunan sporu biraz daha kurallı sporlara dönüştüğü gibi Roma ve Mısırdaki günümüzde yapılmayan sporlarında ortaya çıktığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Antik Çağ, Yunan, Spor, Kültür

Development of Sports Culture in Greece in Ancient Period and Its Reflections on Today

Abstract

The aim of this study is to examine the development of sports culture in ancient Greece and its impact on the Roman period. A literature review was conducted. The general belief that the Olympic Games started in ancient times was demonstrated by the discovery of different sports competitions and the discovery of sports-related documents at that time. In ancient Greek sports, war and sports found a place between Gods and Gods and between Gods and humans. Conclusion: The sports that emerged in Greece in ancient times had a wide variety of purposes, from ensuring the unity of the Greek city states to raising educated and sportive people. Along with athletic competitions, sports have also been incorporated into the educational and military training systems of communities in the Greek-speaking world. It showed its influence especially in Egypt and Rome (in the Mediterranean basin). In Egypt, Rome and Anatolia, Greek sports

turned into sports with more rules, and sports that are not practiced today appeared in Rome and Egypt.

Keywords: Antiquity, Greece, Sports, Culture

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı/Samsun

**Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi Spor Yöneticiliği Bölümü/Samsun

GİRİŞ VE AMAÇ

Spor antik dönemde yerleşik yarışmalardaki sportif yarışmayı ve aynı zamanda örneğin beden eğitiminin bir parçası olarak her türlü fiziksel egzersizi içeren daha geniş anlamıyla anlaşılmaktadır. 'Antik dünya', genellikle insanın varoluşunun başlangıcından Roma imparatorluğunun çöküşüne kadar Akdeniz havzası çevresinde gelişen kültürleri ifade eden, aynı derecede geniş kapsamlı bir ifadedir. Ancak mevcut koleksiyonun coğrafi ve kronolojik kapsamı daha kısıtlıdır; yani öncelikle MÖ 1000'den MS 4. yüzyıla kadar Doğu Akdeniz'deki Grek-Romen dünyasını kapsamaktadır. Dünya çapında milyonlarca spor tutkunu için Olimpiyat Oyunları, antik dünyanın en büyük sportif mirasıdır. Antik spora dair kanıtlar, özellikle de varlığının en erken dönemlerine dair çok azdır. Olympia'daki kutsal alandan elde edilen arkeolojik kanıtlar, alanın M.Ö. 1000 yılına kadar sistematik olarak dini amaçlarla kullanıldığını gösteriyor ancak büyük ölçekli sportif yarışmaların M.Ö. 8. yüzyılın sonundan önce yapıldığı şüphelidir (Papakostantinou,2009). Antik Yunan'da dansın günlük yaşamda önemli bir yeri vardı. Yunanlılar birçok farklı durumda dans ediyorlardı ve top oynamak (top oyunları) veya ritmik fiziksel egzersiz gibi birçok performans dışı aktiviteyi dans olarak görüyorlardı (Güney ve İmamoğlu,2023).

Yunanlar Olympia ve Delphi'de gerçekleştirilen büyük oyunlara büyük bir hevesle katılırlardı ve Yunanistan'ın her bir tarafındaki daha birçok festivalde de sportif müsabakalar gerçekleştirilirdi. Atlı araba yarışları; yaralanma veya ölüm içeren olası bir çarpışmanın cazibesini sunardı. Aynı zamanda, koşu yarışları ve pentatlon gibi Yunanların hız ve yeteneklerini kullanarak yarıştıkları parkur ve saha etkinlikleri de vardı (Dilek ve ark.,2018). Antik Yunanda literatüre göre sporda erkeklerin çok fazla üstünlüğü görülse de kadınlarında sporda var olduğu belirtilir. Kadınların bazı top oyunlarına katıldıkları, akrobatik hareketlere katıldıkları, dans ettikleri, Binicilik sporları, Avcılık ve güreş sporu yaptıkları belirlenmiştir (Şener,2021).

Ulusal, uluslararası, dünya şampiyonaları ve Olimpiyat Oyunları ile modern sporun özü, Batı dünyasında Yahudi-Hıristiyan ve Yunan mitolojilerinden alınan temel mitlerin etkisiyle kurulduğu belirtilir (Mendot ve ark.,2021).

GELİŞME VE SONUÇ

Antik olimpiyatlara sportif yarışmalar da dahil olmak üzere festivalin geç arkaik ve klasik dönemlerdeki gelişimi hakkında oldukça iyi bilgi sahibiyiz. Tam da bu döneme ait en önemli edebi kaynaklardan biri, tarihi ve etnografik anlatımıyla antik tarih yazımında uzun süredir bir dönüm noktası olarak kabul edilen Herodot'tur. Bu nedenle tarihçiler ve edebiyat eleştirmenleri bu önemli metnin birçok yönünü incelediler. Herodot'un Tarihlerinde sporun imajına daha az dikkat edilmiştir. Kyle (1997) Yunan kimliği, siyaseti ve savaşıyla bağlantılı olarak sporun Herodotçu ufkunu araştırıyor. Ana teması Pers Savaşları (MÖ 490-78) olan Herodot'un metni, Yunanlılar ile 'barbarlar' (yani Yunanca konuşmayanlar) arasında algılanan kültürel antitezin sembolik bir temsili olarak duruyor. Herodot'un, seçtiği konu ve muhtemelen kişisel eğilimleri nedeniyle doğrudan sporla ilgilenmemesine rağmen, Tarihlerde sporun sıklıkla Yunan etnik kimliğinin bir göstergesi olarak ortaya çıkması oldukça açıklayıcıdır. Üstelik Tarihler, geç arkaik ve klasik Yunanistan'da, özellikle de Pers Savaşları sırasındaki bölgesel dar görüşlülük ve Yunanlılar arasındaki ortak birlik duygusunun karşıt eğilimleri açısından, sporun siyasi ve ideolojik sömürsününün bir kanıtıdır. Kyle'nin belirttiği gibi, 'Herodot, son derece retorik pasajları idealist temsiller olarak dikkatlice biçimlendirdi ve yerleştirdi; fedakarlık ve uyumu öne sürerken Yunan gerginliklerini, ayrılıklarını ve stratejik hesaplarını maskeliyordu'. Herodot'un savaşla meşgul olmasının haklı bir nedeni vardı. Aslına bakılırsa bu kadar endişe duyan tek antik tarihçi o değildi. Savaş, antik dünyada tarih yazımının günümüze ulaşan en önemli eserlerinden bazılarının ana konusunu oluşturur; bunlar arasında sadece birkaçını saymak gerekirse Thukydides, Polybius ve Livy'nin eserleri de vardır. Bu sadece bir tercih meselesi değildi. Savaş, antik dünyada gerçekten yaygın bir durumdu ve tarihçilerin bunu görmezden gelmeyi göze almaları pek mümkün değildi (Papakostantinou,2009; Van Wees,2004).

Savaş sözleşmeleri ve uygulamaları elbette modern zamanlardan oldukça farklıydı. Teknoloji eksikliği nedeniyle, eski savaşlar önemli düzeyde fiziksel kondisyon gerektiriyordu; bu nedenle bilim adamlarının, özellikle Yunan dünyasında sporun ortaya çıkışını ve hızlı gelişimini sıklıkla askeri eğitimle ilişkilendirmeleri şaşırtıcı değil. Pritchard makalesinde klasik Atina'da savaş ve spor arasındaki 'kültürel örtüşmeyi' araştırıyor. Başlangıçta, seçkinlerin binicilik başarılarına bazen şüpheyle bakılmasına rağmen, klasik dönemde yoksul Atinalıların spora ve uygulayıcılarına büyük saygı duyduklarını iddia ediyor. Ancak genel olarak atletizm, 'diğer üst sınıf etkinliklerinin şehrin popüler kültüründe bulunduğu şeklindeki oldukça eleştirel değerlendirmeden kaçtı. Aynı zamanda, alt sınıftaki Atinalılar, mali kısıtlamalar nedeniyle, eğitimsel gelişimlerinin bir parçası olarak beden eğitiminden genellikle kaçındılar. Genel olarak kanıtlar, sporun demokratik Atina'da biraz tuhaf bir konuma sahip olduğunu gösteriyor; Pritchard'a göre bu, kısmen spor ve savaş arasındaki ideolojik bağlantıyla açıklanabilir. Bu yakınlık, ortak kelime dağarcığı ve kavramlar da dahil olmak üzere çeşitli şekillerde kendini gösterdi. Antik Atinalıların hayatında savaşın her yerde mevcut olması ve önemi nedeniyle, savaş ve spor arasındaki yakınlık aynı zamanda ikincisine verilen önemi ve prestiji de açıklamaktadır. Bu bakımdan klasik Atina'da alt toplumsal tabakaların savaş çabalarına artan katılımı kritik önem taşıyordu. Genel olarak Pritchard, Atina demokrasisinin üst sınıfların spor üzerindeki kalesini temelden değiştirmemesine rağmen, 'savaşın pratik ve ideolojik olarak açılmasının alt sınıf Atinalıların sporculara ve spora ilişkin algılarını derinden değiştirdiğini' öne sürüyor. Son zamanlarda yapılan çalışmalarda yaşanan artış, antik spor araştırmalarının

'yorumlayıcı' akışının artan popülaritesini doğrularken, zaman zaman arkeolojik keşifler antik spor hakkındaki olgusal bilgi havuzumuzu önemli ölçüde zenginleştiriyor. Böyle yeni bir keşif, Pella'lı Posidippus'a atfedilen epigramların külliyyatıdır. Bu önemli koleksiyon, M.Ö. üçüncü yüzyılda Ptolemaik Mısır'daki elit binicilik rekabeti uygulamalarını vurgulayan ve epinician şiiri ve onun ideolojik sömürüsü üzerine yeni bakış açılarını ortaya çıkaran sportif temalı bir dizi şiirden oluşur. Remijsen makalesinde yeni Posidippus epigramlarını Ptolemaik Mısır'da sporun yeniden değerlendirilmesi için bir başlangıç noktası olarak alıyor. Şu ana kadar papirolojik ve epigrafik kanıtlar Helenistik dönemde Mısır'da spor yapıldığını doğruluyor. Bununla birlikte, kraliyet ve elitlerin spora, özellikle de panhellenik oyunlardaki binicilik yarışmalarına katılımına ilişkin bilgimiz oldukça sınırlıydı. Yeni epigramlar bu boşluğu büyük ölçüde dolduruyor. Remijsen, Ptolemaik krallığın kuruluşundan bu yana, kraliyet ailesinin ve yönetici sınıfın, Helen kimliğinin bir göstergesi ve uluslararası bir güç sembolü olarak spor sembolizmine büyük yatırım yaptığını savunuyor. Krallar ve kraliçeler, Panhellenik periodos oyunlarındaki binicilik yarışlarında zaferler kazandılar ve başarılarının gerektiği gibi reklamını yaptı ve bunlardan faydalandılar. Kraliyet sarayının ötesinde, Ptolemaios Mısırlı sporcular, Yunan anakarasındaki geleneksel periodos oyunlarında ve özellikle de Olimpiyatlarda kapsamlı ve önemli bir başarı elde ederek yarıştılar. Remijsen'e göre MÖ üçüncü yüzyılda ortaya çıkan Helenistik monarşiler arasında 'görünüşe göre yalnızca Mısır, Olimpiyat oyunlarında geleneksel Yunan dünyasına meydan okumaya hazırdı'. Yunan tarzı sportif tesisler inşa etme ve İskenderiye ve Mısır kırsalında gelecek vaat eden sporculara sponsorluk yapma girişimleri de dikkate değerdi. Kısacası, Posidippus'un sağladığı yeni kanıtlar, diğer kaynakların Helenistik Mısır için öne sürdüğü sportif dinamizm tablosunu tamamlıyor. Sportif yarışmaların yanı sıra spor, Yunanca konuşulan dünyadaki toplulukların eğitim ve askeri eğitim sistemlerine de dahil edildi. Pritchard, klasik Atina'daki rekabetçi olmayan sporun çeşitli yönlerini inceliyor ve Kennell, Doğu Roma'daki ephēbeia kurumunun evrimini inceliyor. Ephēbeia, genel olarak, ergenlik çağındaki erkek gençlerin, askeri ve sportif konularda kamu tarafından atanan öğretmenlerin gözetiminde genellikle bir veya iki yıllık süreler boyunca eğitim aldığı yerleşik bir askeri eğitim dönemi idi. Ephēbeia'nın yerel versiyonları, klasik dönemden bu yana çeşitli Yunan şehirlerinde tasdik edilmiştir ve genellikle mali sponsorların ve katılımcı gençlerin isimlerini ve faaliyetlerini kaydeden yazıtlardan oluşan kanıtlar, Helenistik dönemde çoğalır. Bununla birlikte, Roma imparatorluk döneminde ephēbeia'ya ilişkin kanıt miktarında bir azalma vardır; bu, Kennell'in kurumun 'özelleştirilmesine' atfettiği bir gerçektir. Başka bir deyişle, klasik ve Helenistik dönemlerde ephebic eğitimi az ya da çok kamu tarafından finanse edilirken, Roma döneminde şehirler giderek yerel elitlerin sübvansiyonlarına ve daha az ölçüde de imparatorluk hükümetinin cömertliğine güveniyordu. Bu eğilim, Roma döneminin eklektik doğasını ve ephebic yazıtların sayısının azalmasını açıklayabilir, çünkü içerikleri ve hatta varlıkları artık 'hesabı ödeyen kişinin isteğine kalmıştır'. Kennell'in Roma dönemine ait mevcut ephebic yazıtları üzerine yaptığı demografik analiz, daha önceki dönemlerle karşılaştırıldığında sayılarının azalmasıyla birlikte, onu aynı dönemde pek çok ephebat'ın ara sıra gerçekleştiğini, 'yalnızca yeterli sayıda genç bulunabildiğinde düzenlendiğini' öne sürmeye yöneltmektedir. Genel olarak Kennell, Roma imparatorluğunun doğu kısmındaki ephebic himayesinin dinamiklerini, ephebic eğitiminin içeriğini ve geç antik çağda sivil ephebeiai'nin kademeli olarak yok oluşunu canlı bir şekilde tasvir ediyor. Roma imparatorluğunun doğu kısımlarındaki

çok sayıda Yunan şehri, ephēbeia'yı geleneksel bir sportif, askeri ve entelektüel eğitim kurumu olarak korurken, batıda Romalılar, en ünlüsü gladyatör dövüşleri, hayvan avı ve diğerleri olmak üzere kendilerine özgü spor ve oyun türlerini geliştirdiler. Tüm bu etkinliklerin arasında gladyatör gösterileri hiç şüphesiz Roma yaşamının ikonik bir simgesidir. Gladyatörlerin popülaritesi, Roma devletinin İtalya'daki merkeziyle sınırlı değildi; ikincisi genişledikçe, tabii nüfuslar gladyatör oyunlarını ve diğer şiddet gösterilerini (canavar avları, infazlar) benimsedi. Bu, hem batı eyaletlerinde hem de Yunanca konuşulan doğuda, yani eski periodos oyunları (Olimpiyat Oyunları) da dahil olmak üzere yerleşik spor yarışmalarının uzun bir geleneğini Roma yönetimi altında miras almış ve sürdürmeye devam etmiş bir bölge için geçerlidir. , Pythian, Isthmian, Nemean) ve arkaik, klasik ve Helenistik dönemlerde kurulan yüzlerce yerel oyundur. Gladyatör dövüşlerinin Roma'ya özgü doğası göz önüne alındığında, Roma egemenliği altındaki Yunan doğusundaki gladyatörlerin ve gladyatör gösterilerinin varlığı, genellikle bir Roma kurumunun başarılı bir şekilde nakledilmesi ve buna bağlı olarak Helen kültürünün Roma kültürüne kazandırılmasına yönelik çabalarda bir aşama olarak görülmüştür. Son yıllarda, Roma'nın gladyatör gösterilerini dayatmasına ilişkin tek yönlü görüşe itiraz edildi. Mann ve Carter'ın iki makalesi, Yunanca konuşulan dünyadaki gladyatör gösterilerinin koşullarını ve dinamiklerini inceleyerek bu tartışmaya katkıda bulunuyor. Mann, doğudaki Roma gladyatör gösterilerinin yerel tepkilerin çeşitliliğini hesaba katmayan yorum modellerini sorguluyor. Hem doğuda hem de batıda oyunların organizasyonunda, finansal temeli sağlayan elit cömertlik, gladyatörlerin sosyal kökenleri ve gladyatör gösterileri ile imparator kültü arasındaki bağlantı da dahil olmak üzere bir dizi benzerlik tespit ediyor. Dahası, gladyatör gösterileri, fiziksel ortam (geleneksel Yunan atletizm tesisleri arasında yer almayan amfiteyatrolarda) ve Yunanca konuşanlar tarafından kullanılan Latince gladyatör terminolojisi de dahil olmak üzere, çeşitli yönlerden geleneksel Yunan atletizminden açıkça ayrılıyordu. Ancak doğu ve batıdaki gladyatör uygulamaları arasındaki en çarpıcı fark, mevcut mezar yazıtlarında da ortaya çıktığı gibi, gladyatörlerin kendilerini algılamaları ve temsil etmelerinde yatmaktadır. Batıdaki gladyatör mezar yazıtları yalnızca ölen kişi hakkında çok temel bazı bilgileri aktarırken (çoğunlukla yaş, rütbe, dövüş geçmişi), doğudaki gladyatör kitabeleri Yunan kahramanlık sportif ideolojisine açık imalarda bulunur ve bu nedenle sportif zafer kutlama kültürü literatürü ve yazıtlar Helenik ideolojinin bir uzantısı olarak okunmalıdır. Mann'a göre, bu yazıtlarda iş başında gördüğümüz şey, Roma kültürünün bir ürününün Yunanca konuşanlar tarafından aşamalı olarak benimsenmesi ve aynı zamanda Helenik sportif uygulamalar bağlamında anlamının yeniden müzakere edilmesi sürecidir. Yunanlılar spor çağdaş ruhsal ve psikolojik tabirle, zihin, beden ve ruhu içeren “bütünsel” bir uygulama olarak anladılar. Sporcuların tanrı mertebesine yüceltiği mitolojik kahramanlar ve kahramanlıkları vardır (Mendot ve ark.,2021).

Carter makalesinde ayrıca Roma imparatorluğunun Yunanca konuşulan doğu kısımlarındaki gladyatör gösterilerinin etkisini inceliyor ve ek yorum olasılıklarını araştırıyor. Roma'daki gladyatör oyunlarının kültürel önemine, özellikle de Roma sosyal ve etnik kimliklerinin inşasına ilişkin önemli yeni teorilerin gözden geçirilmesinin ardından Carter, kültürel performans kavramının bu oyun için uygun bir metodolojik çerçeve olarak kullanılmasını savunmaktadır. Gladyatör gösterilerinin analizi. 'Kültürel performanslar', basit bir eğlencenin ötesinde, toplumun bir şekilde kendi kültürel önceliklerini, değerlerini ve değerlerini ortaya

koyan performansları izlemek ve değerlendirmek üzere bir araya geldiği, günlük gerçeklerden yola çıkan özel etkinliklerdir. Dolayısıyla antik Roma'da gladyatör gösterileri ve diğer kan gösterileri, Roma devletinin resmi ideolojisi tarafından onaylanan idealleri ve değerleri (askeri cesaret ve beceriler; sosyal hiyerarşi) destekledi ve sonuç olarak Roma kimliğini müzakere etti ve güçlendirdi (Poliakoff,1987).

Peki ya Yunanistan'ın doğusu? Carter, Yunanca konuşan gladyatörlerin kitabelerinin, tüm kahramanca ve sportif imalarıyla birlikte, büyük olasılıkla, daha geniş Yunan topluluğu tarafından benimsenen gladyatör gösterilerinin statüsü ve rolüne ilişkin bir anlayışı yansıttığını savunuyor. Eğer bu doğruysa, o zaman Roma'ya benzer şekilde Yunan doğusundaki gladyatör oyunları da sıradan vatandaşların/izleyicilerin benimsediği değerleri yeniden üretiyordu. Dahası, doğuda gladyatörlerin performans sergilediği amfitiyatrolarda ve dönüştürülmüş tiyatrolarda, ayrıca daha geniş bir Yunan izleyici kitlesine hitap eden mezar yazıtlarında, gladyatörler ve gösterileri Yunan ve Roma arasında bir temas noktası olmuş ve uygarlığın temel konularını ele alan bir söylemin oluşmasına yardımcı olmuştur. Kültürel değişim nadiren tek yönlü bir yoldur. Her ne kadar Romalılar, Yunan tarzı atletizmi, Yunanca konuşanların gladyatör gösterilerini benimsedikleri kadar hevesle benimsememiş olsalar da, yine de Roma sporu ve oyunlarında olası Yunan nüansları tespit edilebilir. Romalılar bir süper güç haline gelmeden önce, Yunanlılar ve Etrüskler arasındaki ilişkinin doğası çok tartışmalı olmasına rağmen, orta İtalya'daki Etrüskler, Yunan tarzı spora meraklı görünüyorlar. Üstelik güney İtalya ve Sicilya'daki eski Yunan kolonilerinin vatandaşları, Yunanistan ana karasındaki şehir devletlerine benzer şekilde spor yapıyor ve sportif yarışmalar düzenliyorlardı. Romalılar İtalyan yarımadasının kontrolünü ele geçirdikten sonra, Yunan sporlarını Roma'da ve bölgenin diğer bölgelerinde tanıtmaya yönelik tarihsel olarak kanıtlanmış bazı girişimler oldu, ancak bunların hiçbiri uzun ömürlü olmadı veya son derece başarılı olmadı. Ancak yine de bu ve diğer spor etkinliklerinde Romalı organizatörlerin erkekler için Yunanistan'daki daha iyi bilinen benzerlerine büyük ölçüde karşılık gelen yaş kategorisi ayrımlarını benimsedikleri ortaya çıkıyor. Crowther makalesinde Roma sporları ve oyunlarındaki yaş ayrımlarıyla ilgili hususları titizlikle inceliyor. Toga Civilis'in, yani erkeklik kıyafetinin Romalı gençler tarafından benimsenmesinin, Roma sporlarında yaş kategorilerinin belirlenmesinde büyük olasılıkla bir mihenk taşı olduğunu savunuyor. Bu bakımdan belirli yaşların yanı sıra güç, sakalın çıkmış olması gibi diğer kriterler de önemli olabilirdi. Zaman zaman çocuklar gladyatör oyunlarına, danslara ve diğer eğlence türlerine de katıldılar; bu, çocukların cenaze yazıtlarında sıklıkla kaydedilen bir gerçektir.

Sonuç Antik dönemde Yunanistan'da ortaya çıkan sporlar Yunan site devletlerinin birliğini sağlamaktan eğitimi ve sportif insanlar yetiştirmeye kadar çok çeşitli amaçları içermiştir. Sportif yarışmaların yanı sıra spor, Yunanca konuşulan dünyadaki toplulukların eğitim ve askeri eğitim sistemlerine de dahil edilmiştir. Özellikle Mısır ve Roma da (Akdeniz havzasında) etkisini göstermiştir. Mısır ve Roma'da ve de Anadolu'da Yunan sporu biraz daha kurallı sporlara dönüştüğü gibi Roma ve Mısırdaki günümüzde yapılmayan sporlarında ortaya çıktığı görülmüştür.

KAYNAKLAR

Dilek A.N., İmamoğlu O., Çebi M. (2018). Antik Yunanda Mücadele Sporü Güreş, Boks ve Pankreas, 3. Uluslararası Avrasya Spor Eğitim ve Toplum Kongresi Bildiri Kitabı, sh. 76-84, (Editor: Dr. Mutlu TÜRKMEN), Mardin, www.iecses.org

Güney G., İmamoğlu O. (2023). The use of dance sport in Ancient Greece for approaching the Gods and for therapeutic purposes against diseases, [Journal of Population Therapeutics & Clinical Pharmacology](#), 30(11);193-205. DOI: 10.47750/jptcp.2023.30.11.022

Kyle , D. (1997). ‘Rethinking the Roman Arena: Gladiators, Sorrows, and Games’. Ancient History Bulletin , 11 : 94 – 97 .

Mendot İ.E-O., Şener O.A., İmamoğlu O. (2021). Sports and Its Reflections in Greek Mythology, 10 International Turkish Folks Traditional Sports Games Symposium Poceding Book, (Editor: Kayrat BELEK - Mehmet TÜRKMEN- Adem KAYA), 160-166, Bishkek.

Papakostantinou Z. (2009). Prologue: Sport in the Cultures of the Ancient World, The International Journal of the History of Spor, 26(2);141-148, <https://doi.org/10.1080/09523360802511011>

Poliakoff , M. (1987) . *Combat Sports in the Ancient World: Competition, Violence, and Culture* , New Haven , CT : Yale University Press .

Şener O.A.(2021). Antik Çağ Yunanistan’da Kadınlarda Spor Ve Yansımaları, Yayın Yeri: gece kitaplığı, Basım sayısı:1, Sayfa sayısı:153, ISBN:978-625-430-144-5, Bölüm Sayfaları:89-98

Van Wees , H. (2004) . *Greek Warfare: Myths and Realities* , London : Duckworth

DECOUPLING ECONOMIC GROWTH FROM CARBON EMISSIONS: EVIDENCE FROM EMERGING AFRICAN ECONOMIES' GREEN TECHNOLOGY ADOPTION.

Ali Umar Ahmad

Universiti Malaysia Terengganu
Maryam Abacha American University of Nigeria
um.ahmad@maaun.edu.ng
aliumarahmd@gmail.com

Maikudi Muhammad

Kano State College of Education and Preliminary Studies
maidalailu85@gmail.com

Inuwa Mukhtar Ahmad

Kano State polytechnic Rano SORTED
inuwamukhtarahmad@kanopoly.edu.ng
inuwagabari@gmail.com

Bashir Yakubu Sani

Capital University of Economics and Business (CUEB)
bashiryakubusani21@gmail.com

Atiku Muhammad Abubakar

AL-QALAM University Katsina
abbaktn@gmail.com

Hussaini Shiaibu

AL-QALAM University Katsina
Nasabuwa@gmail.com

ABSTRACT

This study investigates the relationship between economic growth and carbon emissions in emerging African economies from 1970 to 2023, focusing on the role of green technology adoption in achieving emissions decoupling. Utilizing a comprehensive panel dataset of emerging African nations, we employ second-generation unit root tests to account for cross-sectional dependence, followed by Westerlund cointegration analysis to examine long-run relationships. The Cross-sectional Autoregressive Distributed Lag (CS-ARDL) model is applied to assess both short and long-run dynamics, while the Dumitrescu-Hurlin causality test explores directional relationships between variables. Results indicate a significant decoupling effect in countries that have adopted green technologies, with a 1% increase in green technology

investment associated with a 0.3% reduction in carbon emissions while maintaining economic growth. The findings reveal bidirectional causality between green technology adoption and economic growth, suggesting a complementary relationship. This study provides empirical evidence supporting the feasibility of sustainable development in emerging African economies through green technology adoption, offering valuable insights for policymakers seeking to balance economic growth with environmental sustainability.

Keywords: Carbon emissions, Economic growth, green technology, African economies, Decoupling, Panel data analysis.

TR72 BÖLGESİ TEMEL İŞGÜCÜ GÖSTERGELERİNİN CİNSİYETE VE YILLARA GÖRE İNCELENMESİ

Doç. Dr. Sait BARDAKÇI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,

sbardakci@cumhuriyet.edu.tr - 0000-0003-3720-5029

ÖZET

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ülkenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı üzerinde en etkili olan göstergelerden birisinin işgücü piyasası olduğu bilinmektedir. İşgücü piyasasının bazı önemli göstergeleri temel işgücü göstergeleri olarak da adlandırılmaktadır. Bu bağlamda değerlendirilebilecek olan işgücüne katılım, istihdam ve işsizlik oranı değişkenleri bir ülkenin ekonomik bakımdan gelişmişlik düzeyinin önemli göstergeleri olarak ön plana çıkmaktadır. İşgücü piyasasının ciddi göstergelerinden biri olan istihdam, dar anlamıyla emek unsurunun üretime katılması; geniş anlamıyla ise bütün üretim unsurlarının üretim sürecine dâhil edilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. İşgücüne katılım oranı ise, istihdam edilen kişilerin ve çalışmayan kişilerin toplamından meydana gelen işgücünün toplam faal nüfusa oranıdır. Bu oran, faal nüfus içerisinde işgücünün göreceli ağırlığını ifade etmektedir.

Bu çalışmada Sivas, Kayseri ve Yozgat illerinden oluşan TR72 bölgesine ait temel işgücü göstergelerinin yıllar ve cinsiyet değişkeni bağlamında değişiminin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada TÜİK tarafından paylaşılan ve 2020-2023 yılları arasındaki dönemi kapsayan 15 yaş ve üzeri nüfusun temel işgücü verileri kullanılmıştır. TR72 bölgesindeki erkek ve kadın nüfusun işgücüne katılım, istihdam ve işsizlik oranları yıllara göre incelenerek istatistiksel ve grafiksel analizleri yapılmıştır. Bu oranların dağılımında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı Ki-kare bağımsızlık testi ile incelenmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, TR72 bölgesinde 2020-2023 döneminde 15 yaş ve üzeri erkeklerin işgücüne katılım oranının ve istihdam oranının artarak değişim gösterdiği, işsizlik oranının ise azalan bir eğilim gösterdiği tespit edilmiştir. Kadınlara ait işgücüne katılım oranı ve istihdam oranı 2020-2023 yılları arasında yıl yıl düzenli bir artış gösterirken işsizlik oranları daha dalgalı bir seyir izlemektedir.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, İşsizlik, İşgücüne Katılım, TR72 Bölgesi.

REVIEW OF TR72 REGION BASIC LABOR INDICATORS BY GENDER AND YEARS

ABSTRACT

As is the case all over the world, in Turkey, it is known that one of the most effective indicators on the socio-economic and socio-cultural structure of a country is the labor market. Some important indicators of the labor market are also called basic labor market indicators. In this context, labor force participation, employment and unemployment rate variables that can be evaluated stand out as important indicators of the level of economic development of a country. Employment, which is one of the serious indicators of the labor market, is defined in a narrow sense as the participation of the labor element in production; in a broad sense, as the inclusion of all production elements in the production process. The labor force participation rate is the ratio of the labor force, which consists of the sum of employed and unemployed people, to the total active population. This ratio expresses the relative weight of the labor force within the active population.

This study aims to examine the changes in the basic labor force indicators of the TR72 region, which consists of Sivas, Kayseri and Yozgat provinces, in the context of years and gender variables. The basic labor force data of the population aged 15 and over, shared by TUIK and covering the period between 2020-2023, was used in the study. The labor force participation, employment and unemployment rates of the male and female population in the TR72 region were examined by years and their statistical and graphical analyses were performed. The Chi-square test of independence was used to examine whether there was a statistically significant difference in the distribution of these rates.

According to the findings obtained as a result of the research, it was determined that the labor force participation rate and employment rate of males aged 15 and over in the TR72 region increased and changed in the 2020-2023 period, while the unemployment rate showed a decreasing trend. While the labor force participation rate and employment rate of women increased regularly from year to year between 2020-2023, unemployment rates followed a more fluctuating course.

Keywords: Employment, Unemployment, Labor Force Participation, TR72 Region.

1. GİRİŞ VE TEORİK ÇERÇEVE

Her ülkede olduğu gibi ülkemizde de sosyo-ekonomik yapı hakkında bilgi sağlayan en önemli göstergelerden birisinin işgücü piyasası olduğu bilinen bir durumdur. İşgücü piyasasına ait bazı önemli istatistiksel göstergeler temel işgücü göstergeleri olarak tanımlanmaktadır. Bu

göstergelerinin başında gelen işgücüne katılım, istihdam ve işsizlik rakamları, aynı zamanda bir ülkenin ekonomik yönden gelişmişlik düzeyinin önemli göstergeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir ülkedeki işgücü miktarı ve niteliği, ülke ekonomisinin insan kaynağını somut olarak yansıtan önemli bir göstergedir. Nüfustaki gelişmelere bağlı olan toplam işgücü arzı ve ekonomik şartların bir sonucu olan işgücü talebi, işgücü piyasasının dinamiklerini oluşturmaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2000). Etkin bir işgücü piyasası, sürdürülebilir kalkınma ve refah bakımından vazgeçilmez ön şarttır. Bu bakımdan işgücü piyasasının yapısal özelliklerinin bilinmesi, işgücü piyasasına yönelik politikaların belirlenmesinde ve işgücü piyasası sorunlarının çözümünde yol gösterici olacaktır (Karabıyık, 2012).

Türkiye’de işgücünün işe katılım oranı; işgücü sınıfındaki nüfusun çalışan nüfusa oranlanmasıyla elde edilmektedir. İşgücüne katılım oranı, işgücünü oluşturan kişi sayısının çalışma çağındaki nüfusa oranıdır. TÜİK, işgücüne katılım oranı tanımlamasında, 15-64 yaş grubu yerine, 15 ve üzeri yaş grubunu kullanmaktadır (Tansel; 2012:62). Çalışma çağı ve şartlarını taşıyıp çalışan nüfusun, çalışma çağındaki nüfusa oranıdır. Bu rakamlar çalışan iş gücünü göstermektedir (Erdoğan ve Okudum, 2015:57). Başka bir tanıma göre işgücüne katılım, istihdam edilen kişilerin ve çalışmayan (işsiz) kişilerin toplamından meydana gelen toplam işgücünün toplam faal nüfusa oranıdır. Bu oran, faal nüfus içerisinde işgücünün göreceli ağırlığını ifade etmektedir. Burada faal nüfustan kasıt, bir ülkede çalışma yaşları arasında (TÜİK’e göre 15 yaş ve üzeri) bulunup, çalışmaya engel bir sakatlığı olmayan ve çalışma arzu ve isteğinde bulunan nüfustur.

Temel işgücü göstergelerinin bir diğeri olan istihdam ise; bir görevde kullanma, çalışma anlamlarına gelmektedir. Bir ülkede, bir yıldaki ekonomik faaliyetlere katılacak durumda olan insan gücünün; kullanılma, çalışma ve çalıştırılma derecesi istihdamı göstermektedir (Genç ve Vural, 2018:51). Günümüzde ülkelerin ekonomik yapıları incelenmek istendiğinde en önemli belirleyicilerden bir tanesi istihdamdır ve özellikle politika yapıcılar, vatandaşlarının istihdam sayısını artırmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır (Bakan, 2018:496). Türk Dil Kurumu tarafından istihdam “bir kişinin bir işte, bir görevde çalıştırılması ve kullanılması” olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkede ekonomik ve sosyal açıdan refah, istihdamın artmasına bağlı görülmektedir. Aynı zamanda, üretime ait unsurların aktif bir şekilde kullanılabilmesi, kalkınma ve ekonomik gelişmeye ait temel koşullar arasında ifade edilmektedir (Etçi ve Karagöl, 2019:60). İstihdam, ekonomik anlamda en dar anlamıyla “emek unsurunun üretime katılması” şeklinde, geniş anlamıyla ise, “bütün üretim unsurlarının üretim sürecine dâhil edilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır. İşgücü göstergesi olarak kullanılan istihdam oranı ise, aktif olarak çalışan iş gücünün aktif nüfusa bölünmesiyle elde edilmektedir.

Bu çalışmada kullanılan üçüncü temel işgücü göstergesi olan işsizlik, belli bir dönemde çalışma istek ve arzusunda olup iş aramasına rağmen iş bulamayan kişi olarak tanımlanabilmektedir (Koç ve diğerleri, 2024:75). Young (1985) de işsizliği, “cari dönem içinde çalışmayan, iş arayan fakat iş bulamayan bir bireyin içinde bulunduğu durum” olarak açıklamaktadır. TÜİK ise aylık olarak yayımladığı istatistiklerde, işsizliği değerlendirirken son dört hafta içinde aktif iş arama kanallarından en az birini kullanmış olan ve referans olarak alınan haftayı takip eden iki hafta

içinde işe başlayabilecek durumda olan kişileri dikkate almaktadır. Bu bağlamda TÜİK'in açıklamakta olduğu temel işgücü göstergeleri raporunda işsizlik oranı değişkeni, 15 yaşından büyük olup da son üç ay içinde iş arayan ve 15 gün içinde işbaşı yapmaya hazır olduğunu bildirenlerin toplam işgücüne bölünmesiyle hesaplanmaktadır.

2. MATERYAL VE METOT

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Sivas, Kayseri ve Yozgat illerinden oluşan TR72 bölgesine ait temel işgücü göstergelerinden olan işgücüne katılım oranı, istihdam oranı ve işsizlik oranı değişkenlerinin yıllar ve cinsiyet değişkeni bağlamında değişiminin istatistiksel ve grafiksel olarak incelenmesi amaçlanmıştır.

2.2. Araştırmada Kullanılan Veriler

Araştırmada TÜİK tarafından paylaşılan ve TR72 bölgesi için 2020-2023 yılları arasındaki dönemi kapsayan 15 yaş ve üzeri nüfusun temel işgücü verileri kullanılmıştır. Söz konusu veri setinde TR72 bölgesindeki erkek, kadın ve toplam nüfusa ait 2020-2023 yılları arasındaki işgücüne katılım, istihdam ve işsizlik rakamları ile bunların oranları yer almaktadır. Verilere TÜİK'in Web sayfasından erişim sağlanmıştır.

2.3. İstatistiksel Yöntem

TR72 bölgesine ait işgücüne katılım, istihdam ve işsizlik oranı değişkenlerinin yıllara ve cinsiyet gruplarına göre dağılımı çapraz tablolar (Crosstabs) kullanılarak analiz edilmiştir. Bu oranlar arasında illere ve cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı Ki-kare bağımsızlık testi kullanılarak incelenmiştir. Söz konusu temel işgücü göstergelerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği ise bağımsız gruplar t testi yardımıyla analiz edilmiştir. Testlerin önem seviyesi $\alpha=0,05$ olarak alınmıştır.

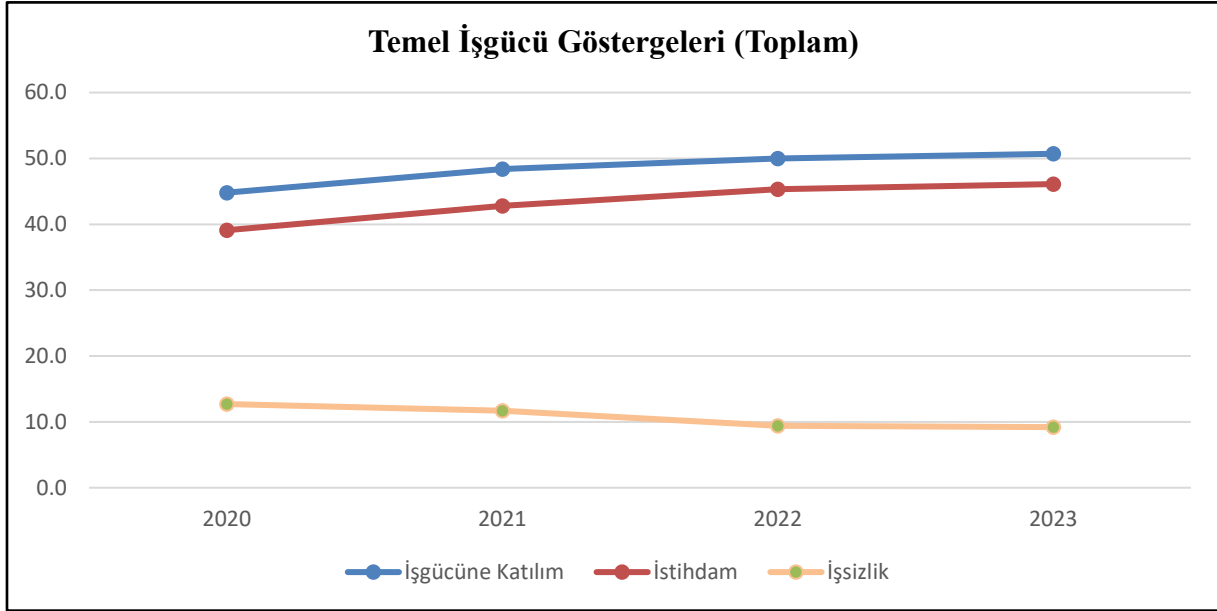
3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Öncelikle TR72 bölgesindeki toplam nüfus için temel işgücü göstergelerinden olan işgücüne katılım, istihdam ve işsizlik oranlarının yıllara göre dağılımına ilişkin bulgulara Çizelge 1'de ve Şekil 1'de yer verilmiştir.

Çizelge 1. TR72 Bölgesi Toplam Nüfusuna Ait Temel İşgücü Göstergeleri (2020-2023 Dönemi)

Yıllar	İşgücü Göstergeleri					
	İşgücüne Katılım		İstihdam		İşsizlik	
	Bin Kişi	Yüzde (%)	Bin Kişi	Yüzde (%)	Bin Kişi	Yüzde (%)
2020	831	44,8	726	39,1	105	12,7

2021	896	48,4	791	42,8	105	11,7
2022	937	50,0	849	45,3	88	9,4
2023	961	50,7	872	46,1	89	9,2

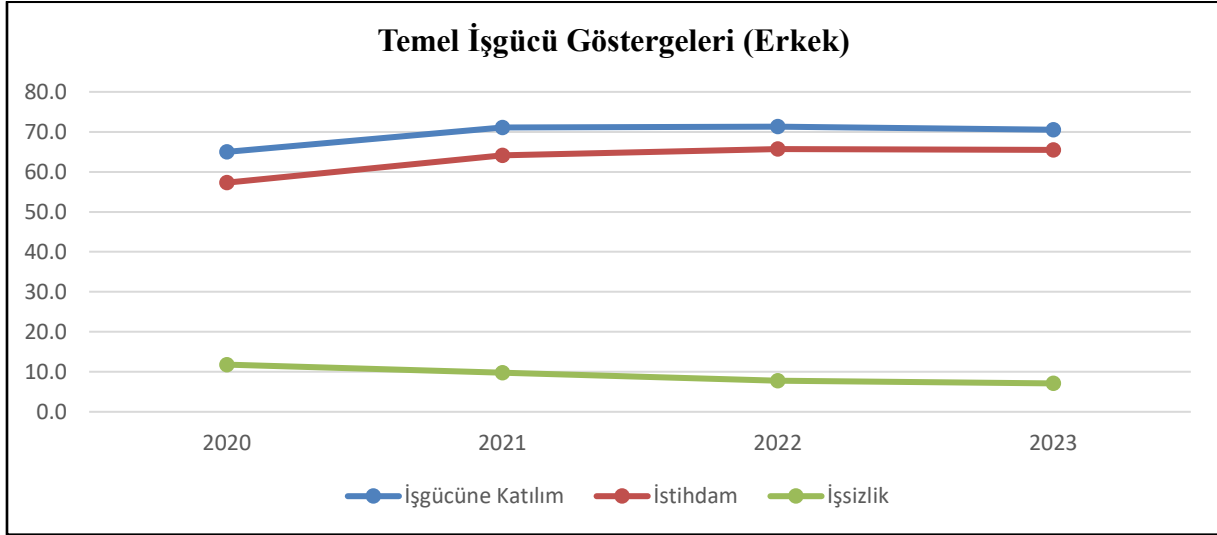

Görsel 1. TR72 Bölgesi Temel İşgücü Göstergelerinin Yıllara Göre Değişimi (2020-2023)

Çizelge 1'deki bulgulara göre, TR72 bölgesindeki toplam nüfusa ait işgücüne katılım ve istihdam oranlarının yıllara göre artış yönünde bir eğilim gösterdiği görülmektedir. Aynı bölgeye ait işsizlik oranı ise yıllara göre azalış yönünde bir değişim göstermektedir. Yapılan Ki-kare bağımsızlık testi sonuçlarına göre, temel işgücü göstergesi olan üç oranın yıllara göre dağılımında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($\chi^2=8,005$; $p=0,238>0,05$).

Çizelge 2. Erkek Nüfus İçin TR72 Bölgesi Temel İşgücü Göstergeleri (2020-2023)

Yıllar	İşgücü Göstergeleri					
	İşgücüne Katılım		İstihdam		İşsizlik	
	Bin Kişi	Yüzde (%)	Bin Kişi	Yüzde (%)	Bin Kişi	Yüzde (%)
2020	593	65,0	523	57,3	70	11,8
2021	642	71,1	579	64,1	63	9,8
2022	662	71,3	610	65,7	52	7,8
2023	661	70,5	614	65,5	47	7,1

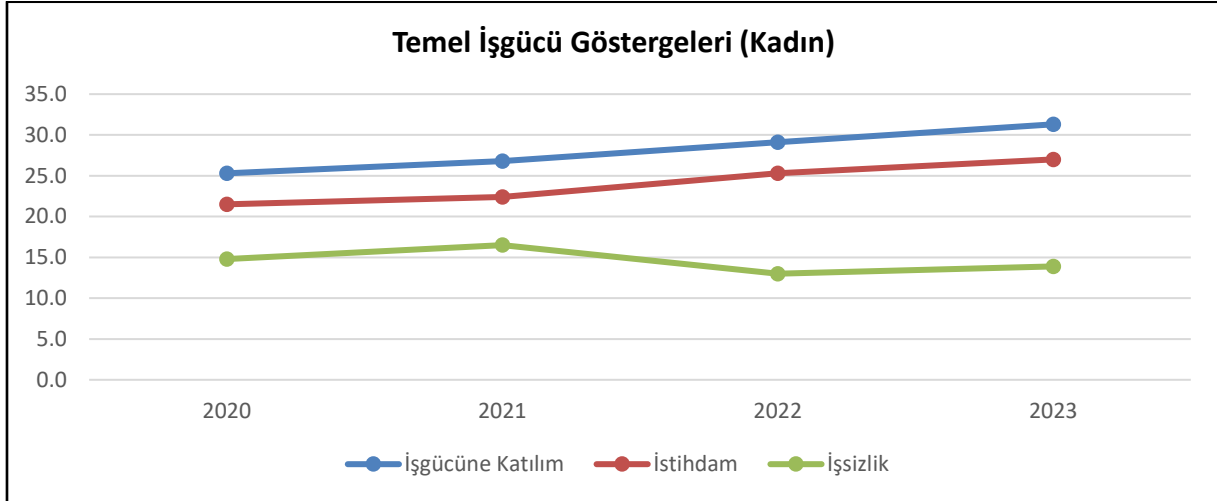
Görsel 2. TR72 Bölgesi Temel İşgücü Göstergelerinin Yıllara Göre Değişimi-Erkek (2020-2023)

Çizelge 2 ve Görsel 2'deki bulgulara göre, TR72 bölgesindeki erkek nüfusuna ait işsizlik oranı yıllara göre azalış yönünde bir değişim göstermektedir. İşgücüne katılım ve istihdam oranları ise 2023 yılında 2020 yılına göre artmış olsa da yıllara göre değişimin dalgalı bir eğilim gösterdiği görülmektedir. Yapılan Ki-kare bağımsızlık testi sonucunda, işgücüne katılım, istihdam ve işsizlik oranlarının yıllara göre dağılımının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($\chi^2=10,069$; $p=0,122>0,05$).

Çizelge 3. Kadın Nüfus İçin TR72 Bölgesi Temel İşgücü Göstergeleri (2020-2023)

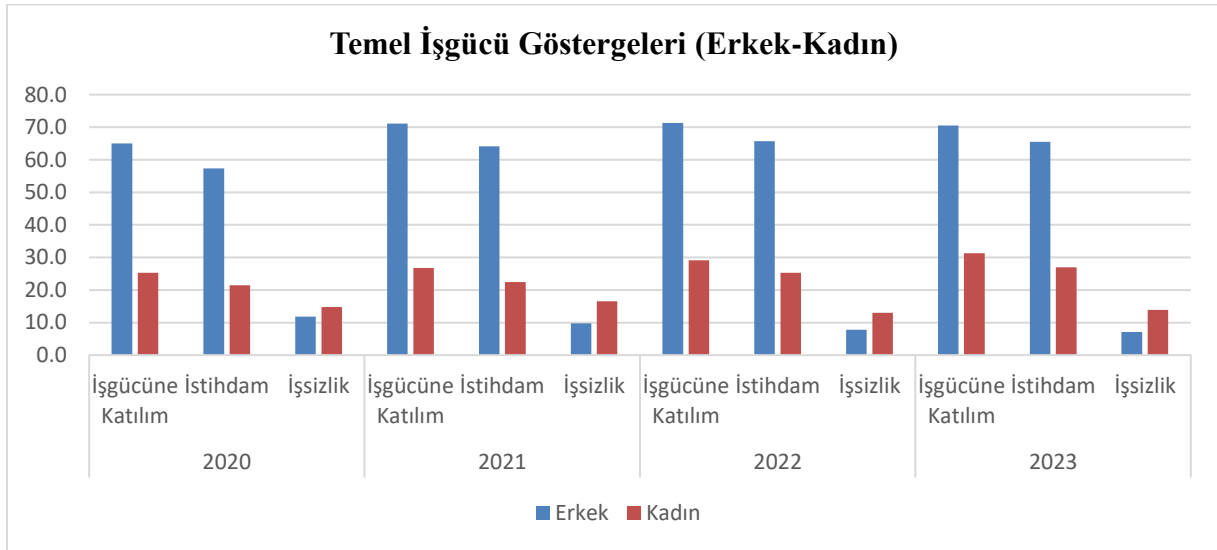
Yıllar	İşgücü Göstergeleri					
	İşgücüne Katılım		İstihdam		İşsizlik	
	Bin Kişi	Yüzde (%)	Bin Kişi	Yüzde (%)	Bin Kişi	Yüzde (%)
2020	238	25,3	203	21,5	35	14,8
2021	253	26,8	212	22,4	42	16,5
2022	275	29,1	239	25,3	36	13,0
2023	299	31,3	258	27,0	42	13,9

Görsel 3. TR72 Bölgesi Temel İşgücü Göstergelerinin Yıllara Göre Değişimi-Kadın (2020-2023)

Çizelge 3 ve Görsel 3'te verilen bulgulara göre, TR72 bölgesindeki kadın nüfusuna ait işgücüne katılım ve istihdam oranları yıllara göre artış yönünde bir değişim göstermektedir. İşsizlik oranı ise 2023 yılında 2020 yılına göre azalmıştır fakat yıllara göre değişim dalgalı bir eğilim göstermektedir. Ki-kare bağımsızlık testi sonucunda işgücüne katılım, istihdam ve işsizlik oranlarının yıllara göre değişimine ait dağılımın istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır ($\chi^2=1,357$; $p=0,968>0,05$).

Görsel 4. TR72 Bölgesi Temel İşgücü Göstergelerinin Yıllara Göre Değişimi (Erkek-Kadın)

Bu aşamada son olarak, temel işgücü göstergelerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine yönelik yapılan bağımsız gruplar t testi sonucunda elde edilen bulgulara göre,

- Erkek ve kadınlara ait işgücüne katılım oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunduğu tespit edilmiştir ($t=2,160$; $p<0,05$). Erkeklerin işgücüne katılım oranının kadınlara göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

- Benzer şekilde erkek ve kadınlara ait istihdam oranları arasında da anlamlı bir farklılık bulunduğu belirlenmiş ($t=1,841$; $p<0,05$), erkeklerin istihdam oranının kadınlara göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu saptanmıştır.
- Erkek ve kadınlara ait işsizlik oranları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı bulgusuna ulaşılmıştır ($t=1,143$; $p>0,05$). Kadınların işsizlik oranı erkeklere göre daha yüksek olsa da bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Görsel 4’te verilen bulgular da söz konusu bulguları destekler niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Bakan S. (2018). Açılan ve Kapanan Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme Sayıları ile İstihdam Oranları Arasındaki ilişki: Türkiye Örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 71, 495-499. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7250>
- Erdoğan, R. ve Okudum, R. (2015). Türkiye’de İşgücünün Bölgesel Analizi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(33), 49-62. <https://doi.org/10.17295/dcd.15058>
- Etcı, H. ve Karagöl, V. (2019). Türkiye’de İstihdam ve İşsizlik: 2008-2018. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 58-75. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/tusbd/issue/46940/540586>
- Genç, Y. ve Vural, F. (2018). İstihdam Politikalarının Çalışma Hayatına Etkisi Ve Sosyal Hizmetler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(72), 47-60.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-%C4%B0statistikleri-2023-53521&dil=1>
- Karabıyık, İ. (2012). İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri Ve Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılma Sorunu. *International Journal Of Human Sciences*, 9(2), 1282-1310.
- Kepek, Y. ve Yentürk, N. (2000). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koç, Ö. E., Bayramoğlu, G. ve Koç, N. (2024). Genç Nüfusta İşsizlik Kaygısı Üzerine Bir Saha Araştırması. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 73-92.
- Tansel, A. (2012). *2050’ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: İşgücü Piyasasına Bakış*. TÜSİAD Yayınları.
- Young, W. D. (1985). The Effect of Length of Unemployment on Self-Esteem, Locus of Control and Anomy. Yayınlanmamış doktora tezi. University of Tulsa, Oklahoma.

TR72 BÖLGESİNE AİT İSTİHDAM ORANLARININ YILLARA GÖRE SEKTÖREL ANALİZİ

Doç. Dr. Sait BARDAKÇI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,

sbardakci@cumhuriyet.edu.tr - 0000-0003-3720-5029

ÖZET

İstihdam, bir ülkenin en önemli sosyo-ekonomik göstergelerinden birisi olarak ön plana çıkan ve kapsamı oldukça geniş olan bir kavramdır. Sözlük anlamıyla “hizmete alma, hizmette kullanma” olarak tanımlanan istihdam, daha geniş anlamıyla üretim faktörleri olarak nitelendirilen emek, sermaye, girişimci ve doğal kaynakların optimal biçimde kullanılarak üretim sürecine katılması olarak tanımlanabilir. Tam olarak tanımının yapılabilmesi için istihdam kavramının ne amaçla kullanıldığı önemlidir. İstihdam kavramı yaygın olarak, dar anlamının ifade ettiği “emeğin optimal seviyede üretim sürecine katılması” anlamında kullanılmaktadır. Bu çalışmada da istihdam, işgücü piyasasının önemli bir göstergesi olarak bu anlamda kullanılmış ve Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinden meydana gelen TR72 bölgesine ait istihdam oranlarının sektörlere göre dağılımının incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada 2020-2023 yılları arasındaki 15 yaş ve üzerindeki erkek ve kadın istihdam oranlarının tarım, sanayi ve hizmet sektörlerine göre dağılımını içeren Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri kullanılmıştır. Söz konusu verilere TÜİK’in internet sayfasından ulaşılmıştır. Bu veriler kullanılarak TR72 bölgesindeki erkek ve kadın nüfusun istihdam oranları sektörel bazda ve yıllara göre incelenmiş, grafiksel ve istatistiksel analizi yapılmıştır. Yıllara ve sektörlere göre erkek ve kadın istihdam oranı dağılımlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesinde Ki-kare bağımsızlık testi kullanılmıştır.

Araştırma bulgularına göre, tarım sektöründeki erkek ve kadın istihdam oranlarının 2020-2022 yılları arasında azalan, 2023 yılında artan bir eğilim gösterdiği belirlenmiştir. Hizmet sektöründe erkek ve kadın istihdam oranının 2020-2022 döneminde artış yönünde iken 2023 yılında azalış yönünde değiştiği görülmüştür. Sanayi sektöründe ise erkek istihdam oranı 2020-2022 yılları arasında artan 2023 yılında azalan, kadın istihdam oranı 2020-2022 yılları arasında azalan 2023 yılında artan bir eğilim göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, Sektörel Analiz, TR72 Bölgesi.

REVIEW OF TR72 REGION BASIC LABOR INDICATORS BY GENDER AND YEARS

ABSTRACT

Employment is a concept that stands out as one of the most important socio-economic indicators of a country and has a very wide scope. Defined in the dictionary as “putting into service, using in service”, employment can be defined in a broader sense as the participation of labor, capital, entrepreneur and natural resources, which are considered as production factors, in the production process by using them in an optimal way. In order to make a full definition, it is important for what purpose the concept of employment is used. The concept of employment is widely used in the narrow sense of “the participation of labor in the production process at an optimal level”. In this study, employment is used in this sense as an important indicator of the labor market and it is aimed to examine the distribution of employment rates by sector in the TR72 region, which consists of Kayseri, Sivas and Yozgat provinces.

The data of the Turkish Statistical Institute (TUIK), which includes the distribution of male and female employment rates of 15 years of age and over between the years 2020-2023 according to the agriculture, industry and service sectors, was used in the research. The data in question was accessed from the TUIK website. Using these data, the employment rates of male and female population in the TR72 region were examined on a sectoral basis and by year, and graphical and statistical analysis was performed. Chi-square test of independence was used to examine whether the distribution of male and female employment rates by year and sector showed a statistically significant difference.

According to the research findings, it was determined that male and female employment rates in the agricultural sector showed a decreasing trend between 2020-2022 and an increasing trend in 2023. It was observed that the male and female employment rates in the service sector increased in the period of 2020-2022, but changed to a decreasing trend in 2023. In the industrial sector, the male employment rate increased between 2020-2022 and decreased in 2023, and the female employment rate decreased between 2020-2022 and increased in 2023.

Keywords: Employment, Sectoral Analysis, TR72 Region.

1. GİRİŞ VE TEORİK ÇERÇEVE

İstihdam kavramının doğuşu ve gelişimi ücretli çalışmanın başlamasına yani yaklaşık olarak sanayi devriminin başlama yıllarına rast gelmektedir. İstihdamın belirgin bir sorun niteliğine dönüşmesiyle birlikte istihdam kavramının gerçek içeriğine kavuşması ve istihdam kurumlarının gelişmesi hız kazanmıştır. 1929 Büyük Dünya Bunalımının sonrasında işsiz kalan kitleler ve bunların ekonomiye ve toplumsal hayata olumsuz yansıyan etkileri, iktisat bilimi içerisinde istihdamın üzerinde durulması gereken önemli bir kavram olduğunu ispatlamıştır (Doğan, 2012:2).

Bir ülkenin ekonomisinin sahip olduğu insan kaynağını en somut olarak yansıtan gösterge, ülkedeki işgücü miktarı ve niteliğidir. Nüfustaki çeşitli değişimlere bağlı olan toplam işgücü

arzı ve ekonomik koşulların bir sonucu olan işgücü talebi, işgücü piyasasının önemli dinamiklerini oluşturmaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2000). Bu dinamiklerin en önemlilerinden biri olan istihdam, bir ülkenin önemli sosyo-ekonomik göstergelerinden birisi olarak ön plana çıkan ve kapsamı oldukça geniş olan bir kavramdır.

İstihdam kelimesinin Türk Dil Kurumu tarafından yapılan tanımına göre, “bir kişinin bir işte, bir görevde çalıştırılması ve kullanılması” istihdam olarak tanımlanmaktadır. Tam olarak tanımının yapılabilmesi için istihdam kavramının ne amaçla kullanıldığı önemlidir. Geniş anlamıyla istihdam, emek, toprak ve sermaye kapasitesinin bir yıllık dönem içindeki kullanılma derecesini ifade eden bir ülkenin sahip olduğu üretim unsurları olarak tanımlanabilir. Bu üretim unsurlarının bir kısmı ya da tamamı üretimde kullanılabilir. İstihdamın bu geniş anlamı tanımında, bir üretim faktörünün kullanım oranı o faktörün istihdamı olarak değerlendirilir. Dar anlamda istihdam ise, bir ülkenin bir yıllık dönem içerisinde gerçekleştirdiği ekonomik faaliyetlere katılacak durumda olan insan gücünün kullanılma, çalışma ya da çalıştırılma düzeyini göstermektedir (Köklü, 1976:67; Korkmaz, 2010).

Bir ekonomideki bütün üretim faktörlerinin üretim sürecine dâhil edilmesi, yani hiçbir faktörün atıl kalmaması durumuna ise tam istihdam denilmektedir. Tam istihdam da; geniş anlamda ve dar anlamda olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Geniş anlamda tam istihdam, bir ekonomideki tüm üretim faktörlerinin üretime koşulması olarak tanımlanabilir. Dar anlamda tam istihdam ise; ekonomide çalışma istek ve arzusunda bulunan 15+ yaş grubundaki insanların, iş bulup çalışmaları olarak ifade edilmektedir. Ancak şu da bilinmektedir ki, bir ekonomide 15+ yaş grubundaki herkesin iş bulup çalışabilmesi, yani tam istihdam durumunun sağlanması gerçekte hiçbir zaman mümkün değildir. Yani bir ekonomide tam istihdamdan değil ancak istihdam oranının yüksek olmasından bahsedilebilir (Dinler, 2002:446-447).

İstihdam başlığında ele alınan bir diğer kavram ise eksik istihdamdır. Ekonomik sebeplerle 40 saatten daha az çalışan, fakat bu süre içinde mevcut işinde ya da ikinci bir diğer işte daha fazla çalışmaya müsait olan kişiler, mevcut işindeki gelirin azlığı nedeniyle iş arayanlar ve esas işinde çalışmadığından dolayı mevcut işini değiştiren veya ikinci bir iş arayan kişilerin tamamı eksik istihdamı oluşturmaktadırlar (TÜİK, 2023:8).

Bir ülkedeki emek arzının tamamının istihdam edilmesi durumunda bile karşılanamayan emek talebinin söz konusu olması halinde aşırı istihdamdan bahsedilmektedir. Yapılan tüm tanımlamalar dikkate alındığında istihdam kavramı, literatürde en yaygın olarak dar anlamda, yani emek unsuru için kullanılmaktadır (Işığışık, 2005). Bu çalışmada da bu tanıma bağlı kalınarak istihdam kavramı ile emek yani insan gücü kastedilecektir.

2. MATERYAL VE METOT

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinden meydana gelen TR72 Kayseri alt bölgesine ait 2020-2023 dönemi istihdam oranlarının tarım, sanayi ve hizmet sektörlerine göre dağılımının istatistiksel ve grafiksel olarak incelenmesidir. Çalışmada aynı zamanda söz konusu istihdam oranlarının hem cinsiyet grupları hem yıllar bazında incelenmesi de amaçlanmıştır.

2.2. Araştırmada Kullanılan Veriler

Araştırmada 2020-2023 yılları arasındaki TR72 bölgesine ait 15 yaş ve üzerindeki erkek ve kadın nüfusun istihdam oranlarının tarım, sanayi ve hizmet sektörlerine göre dağılımını içeren Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri kullanılmıştır. Söz konusu verilere TÜİK'in Web sayfasından ulaşılmıştır.

2.3. İstatistiksel Yöntem

TR72 bölgesine ait istihdam oranlarının sektörlere, yıllara ve cinsiyet gruplarına göre dağılımı çapraz tablolar (Crosstabs) oluşturularak belirlenmiştir. Bu oranların sektörlere ve yıllara göre dağılımının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği Ki-kare bağımsızlık testi aracılığıyla analiz edilmiştir. İstihdam oranlarının ortalamasının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği ise bağımsız gruplar t testi yardımıyla incelenmiştir. Testlerin önem seviyesi olarak $\alpha=0,05$ alınmıştır.

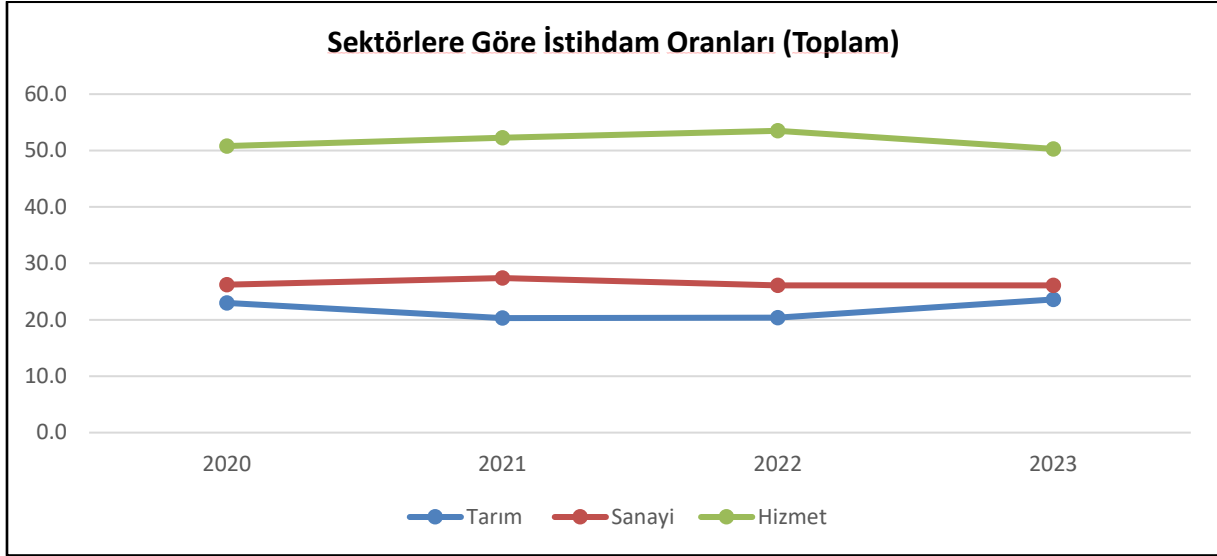
3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

TR72 bölgesindeki toplam nüfusa ait tarım, sanayi ve hizmet sektörlerindeki istihdam oranlarının yıllara göre dağılımına ilişkin bulgular Çizelge 1 ve Şekil 1'de verildiği gibidir.

Çizelge 1. TR72 Bölgesi Toplam Nüfusunun Sektörlere Göre İstihdam Oranları (2020-2023 Dönemi)

Yıllar	Sektör					
	Tarım		Sanayi		Hizmet	
	Bin Kişi	Yüzde (%)	Bin Kişi	Yüzde (%)	Bin Kişi	Yüzde (%)
2020	167	23,0	190	26,2	368	50,8
2021	161	20,3	217	27,4	414	52,3
2022	173	20,4	222	26,1	455	53,5
2023	206	23,6	228	26,1	439	50,3

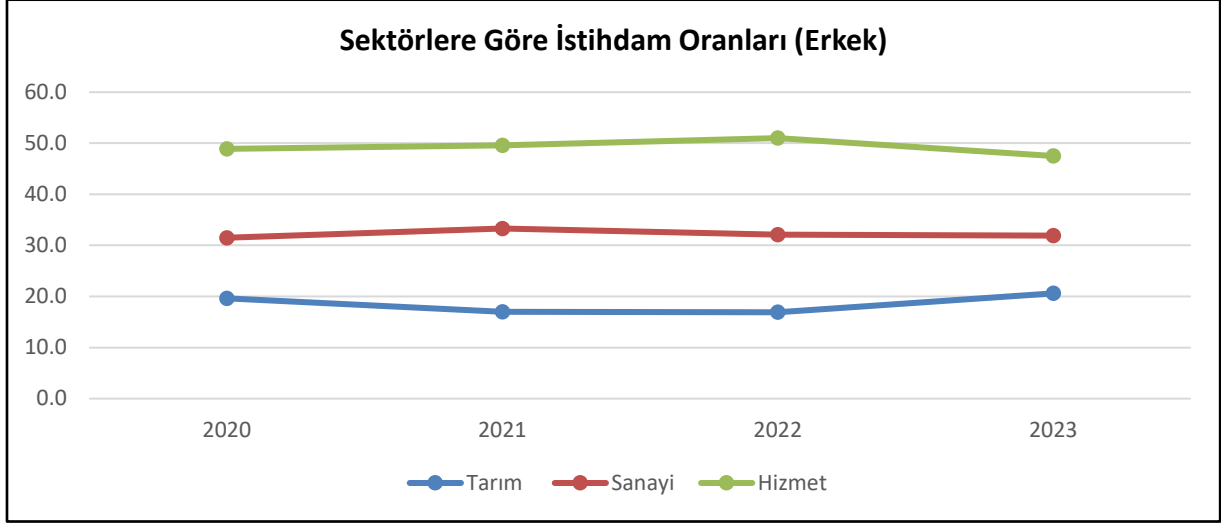

Görsel 1. TR72 Bölgesi Sektörlere Göre İstihdam Oranının Değişimi (2020-2023)

Çizelge 1'deki bulgulara göre, TR72 bölgesinde tarım, sanayi ve hizmet sektörlerine ait istihdam oranlarının tümünün yıllara göre değişiminin düzenli bir artış ya da azalış yönünde olmadığı görülmektedir. Aynı zamanda bölgedeki en az istihdam sağlayan sektörün tarım sektörü, en çok istihdam sağlayan sektörün ise hizmet sektörü olduğu gözlenmektedir. 2020-2023 döneminde TR72 bölgesinde hizmet sektöründeki istihdam oranı bölgenin toplam istihdamının yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Hizmet sektöründe 2020 yılından 2022 yılına kadar bir artış görünmekte fakat 2023 yılındaki düşüşle birlikte istihdam oranının 2020 yılının da altına düştüğü görülmektedir. Uygulanan ki-kare bağımsızlık testi bulgularına göre, sektörlere ait istihdam oranlarının yıllara göre dağılımının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($\chi^2=4,818$; $p=0,567>0,05$).

Çizelge 2. Erkek Nüfus İçin TR72 Bölgesi Sektörlere Göre İstihdam Oranları (2020-2023)

Yıllar	Sektör					
	Tarım		Sanayi		Hizmet	
	Bin Kişi	Yüzde (%)	Bin Kişi	Yüzde (%)	Bin Kişi	Yüzde (%)
2020	103	19,6	165	31,5	255	48,9
2021	99	17,0	193	33,3	288	49,6
2022	103	16,9	196	32,1	311	51,0
2023	126	20,6	196	31,9	292	47,5

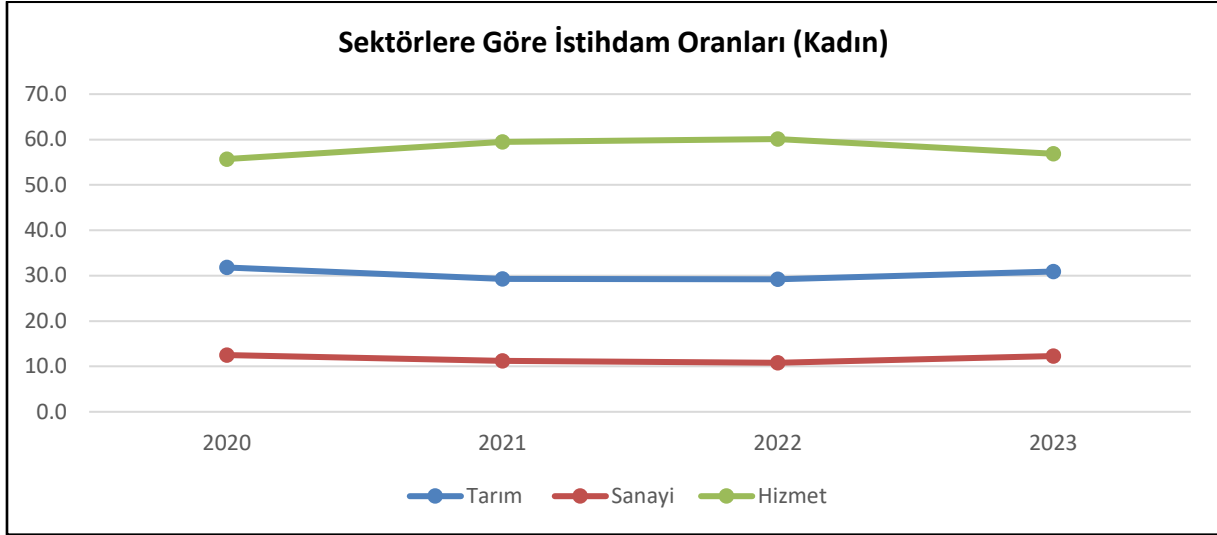

Görsel 2. TR72 Bölgesi Sektörlere Göre Erkek Nüfusa Ait İstihdam Oranının Değişimi (2020-2023)

Çizelge 2 ve Görsel 2'deki bulgulara göre, TR72 bölgesinde tarım, sanayi ve hizmet sektörlerine ait erkek nüfusun istihdam oranlarının yıllara göre değişiminin düzenli bir artış ya da azalış yönünde eğilim göstermediği görülmektedir. Bölgedeki erkek nüfusa yönelik en az istihdam sağlayan sektörün tarım sektörü, en çok istihdam sağlayan sektörün ise hizmet sektörü olduğu gözlenmektedir. 2020-2023 döneminde TR72 bölgesinde toplam nüfusta olduğu gibi erkek nüfusu için de hizmet sektöründeki istihdam oranının bölgenin toplam istihdamının hemen hemen yarısını oluşturduğu ifade edilebilir. Hizmet sektöründe 2020 yılından 2022 yılına kadar erkek istihdam oranında bir artış olduğu görünmekte fakat 2023 yılında bu oranın 2020 yılının altına kadar düştüğü görülmektedir. Ki-kare bağımsızlık testi sonucunda ise sektörler için istihdam oranlarının yıllara göre dağılımında görülen farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($\chi^2=4,323$; $p=0,633>0,05$).

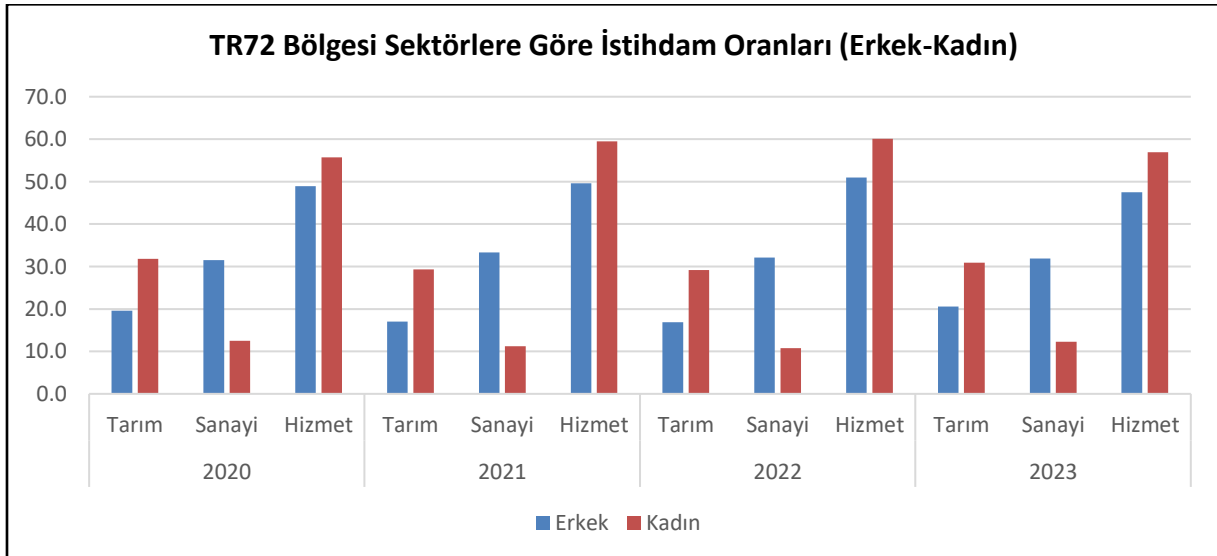
Çizelge 3. Kadın Nüfus İçin TR72 Bölgesi Sektörlere Göre İstihdam Oranları (2020-2023)

Yıllar	Sektör					
	Tarım		Sanayi		Hizmet	
	Bin Kişi	Yüzde (%)	Bin Kişi	Yüzde (%)	Bin Kişi	Yüzde (%)
2020	64	31,8	25	12,5	113	55,7
2021	62	29,3	24	11,2	126	59,5
2022	70	29,2	26	10,8	144	60,1
2023	80	30,9	32	12,3	147	56,9

Görsel 3. TR72 Bölgesi Sektörlere Göre Kadın Nüfusa Ait İstihdam Oranının Değişimi (2020-2023)

Çizelge 3 ve Görsel 3'te yer alan bulgulara göre, TR72 bölgesindeki kadın nüfusa ait tarım, sanayi ve hizmet sektörlerindeki istihdam oranlarının tümünün yıllara göre değişiminin düzenli bir artış ya da azalış yönünde olmadığı gözlenmektedir. Aynı zamanda bölgedeki kadın nüfusuna en az istihdam sağlayan sektörün sanayi sektörü, en çok istihdam sağlayan sektörün ise hizmet sektörü olduğu görülmektedir. 2020-2023 döneminde TR72 bölgesinde hizmet sektöründeki kadın istihdam oranının bölgenin toplam kadın istihdamının yarısından fazlasını oluşturduğu söylenebilir. Yapılan ki-kare bağımsızlık testi bulgularına göre, sektörlere ait kadın istihdam oranının yıllara göre dağılımının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır ($\chi^2=1,146$; $p=0,979>0,05$).

Görsel 4. TR72 Bölgesi İstihdam Oranlarının Sektörlere Göre Yıllara Bağlı Değişimi (Erkek-Kadın)

Son olarak, TR72 bölgesindeki sektörlere ait istihdam oranlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği bağımsız gruplar t testi ile incelenmiştir. Test sonucunda elde

edilen bulgulara göre, erkek ve kadınlara ait tarım sektörü istihdam oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir ($t=1,720$; $p>0,05$). Kadınların tarım sektörü istihdam oranı erkeklere göre daha yüksektir fakat bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir. Erkek ve kadınlara ait sanayi sektörü istihdam oranları arasında ise anlamlı bir farklılık bulunduğu belirlenmiştir ($t=2,146$; $p<0,05$). Erkeklerin sanayi sektöründeki istihdam oranının kadınlara göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu saptanmıştır. Son olarak, erkek ve kadınların hizmet sektöründeki istihdam oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($t=0,593$; $p>0,05$). Hizmet sektöründe kadınların istihdam oranı erkeklere göre daha yüksek bulunsa da gözlenen bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir

KAYNAKÇA

- Dinler, Z. (2002). *İktisada Giriş*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Doğan, G. (2012). İstihdam ve Genç İşsizlik. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Işığınçok, Ö. (2005). *XXI. Yüzyılda İstihdam ve İnsana Yakışır İş*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2000). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Korkmaz, S. (2010). Türkiye’de İstihdam Ve Verimlilik İlişkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köklü, A. (1976). *Makro İktisat*. İstanbul: S Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). *İşgücü İstatistikleri Mikro Veri Seti*. Erişim Adresi: <https://www.tuik.gov.tr/media/microdata/pdf/isgucu.pdf>

ÇOK KRİTERLİ FİNANSAL PERFORMANS ANALİZİ: JOHANNESBURG BORSASI'NA KAYITLI BANKALAR ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Özcan IŞIK

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, ozcanisik@cumhuriyet.edu.tr- 0000-0003-2230-8738

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Johannesburg Borsası'nda işlem gören altı bankanın 2022 yılındaki finansal performansını karşılaştırmak ve analiz etmek için hibrit bir karar verme yaklaşımı önermektir. Önerilen hibrit karar alma modeli, Modified Preference Selection Index (MPSI), Modified Standard Deviation (MSD), and Weighted Aggregated Sum Product Assessment (WASPAS) algoritmalarını içermektedir. Önerilen performans değerlendirme prosedürünün ilk aşamasında, MPSI ve MSD algoritmaları ile finansal performans kriterlerinin ağırlıkları hesaplanmıştır. Ardından, ikinci aşamada alternatif bankalar kümesindeki bankalar WASPAS algoritması ile finansal başarıları açısından sıralanmıştır. MPSI ve MSD objektif ağırlıklandırma sonuçlarına göre, banka performansını etkileyen en önemli kriterin faiz dışı gelirlerin toplam varlıklara oranı olduğu tespit edilmiştir. Bu bulguya ek olarak, WASPAS sonuçlarına göre finansal açıdan en başarılı banka Capitec Bank Holdings Ltd.'dir. Öte yandan, en az başarılı bankanın ise Absa Group Ltd. olduğu tespit edilmiştir. Mevcut çalışma bankacılık sektörü ile ilgili karar vericiler (banka yönetimi, politika yapıcılar, hissedarlar, banka müşterileri vs.) ve uygulayıcılar açısından önemli sonuçlar içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal performans analizi, bankacılık sektörü, MPSI, MSD, WASPAS.

MULTI-CRITERIA FINANCIAL PERFORMANCE ANALYSIS: THE CASE OF BANKS REGISTERED ON THE JOHANNESBURG STOCK EXCHANGE

ABSTRACT

The aim of this study is to propose a hybrid decision-making approach to compare and analyze the financial performance of six banks listed on the Johannesburg Stock Exchange in 2022. The proposed hybrid decision-making model includes the Modified Preference Selection Index (MPSI), Modified Standard Deviation (MSD), and Weighted Aggregated Sum Product Assessment (WASPAS) algorithms. In the first stage of the proposed performance evaluation procedure, the weights of the financial performance criteria were calculated with the MPSI and MSD algorithms. Then, in the second stage, the banks in the alternative bank set were ranked in terms of their financial success with the WASPAS algorithm. According to the MPSI and

MSD objective weighting results, it was determined that the most important criterion affecting the bank performance was the ratio of non-interest income to total assets. In addition to this finding, according to the WASPAS results, the most successful bank in financial terms was Capitec Bank Holdings Ltd. On the other hand, the least successful bank was found to be Absa Group Ltd. The current study contains important implications for decision makers (bank management, policy makers, shareholders, bank customers, etc.) and practitioners in the banking sector.

Keywords: Financial performance analysis, banking sector, MPSI, MSD, WASPAS.

1. GİRİŞ

Bankacılık sektörü, finansal aracılık, kaynak dağıtımını ve ekonomik istikrardaki merkezi rolü nedeniyle ekonominin sürdürülebilirliği açısından hayati öneme sahiptir. Bankalar, ekonomik büyüme ve kaynak dağılımını açısından hayati önem taşıyan küresel ticareti kolaylaştıran ticaret finansmanı, döviz ve uluslararası ödemeler gibi temel hizmetler sunarlar.

Finansal aracılık ve kaynak dağıtımını ile ilgili olarak bankalar bireylerden ve kurumlardan tasarruf toplar, atıl fonları üretken yatırımlara dönüştürürler. Bankalar sahip oldukları fonlar aracılığıyla işletmelere ve bireylere kredi imkanı yaratırlar, girişimcilik, altyapı geliştirme ve tüketici harcamaları gibi ekonomik faaliyetleri desteklerler. Ayrıca, bankalar uzun vadeli ekonomik büyümeye ve sürdürülebilirliğe katkıda bulunan yenilikçi projeleri ve teknolojileri finanse ederler.

Ekonomik büyüme ve istikrarla ilgili olarak, bankalar firmalara genişleme, modernizasyon ve iş yaratma için gereken sermayeyi sağlarlar. Bireysel krediler ve ipotekler aracılığıyla tüketici satın alma gücünü artırır, talebi ve ekonomik büyümeyi yönlendirirler. Bankalar, firmaları ve bireyleri koruyan sigorta, türev araçlar ve diğer finansal araçlar sunarak finansal riskleri yönetirler. Buna ilaveten, bankalar, yenilenebilir enerji projelerini, yeşil altyapıyı ve diğer çevre dostu girişimleri finanse ederek çevresel sürdürülebilirliği teşvik ederler. Ayrıca bankalar, küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) ve toplumsal projelerini destekleyerek sosyal sürdürülebilirliğe ve yoksulluğun azaltılmasına da katkıda bulunurlar. Dahası, bankalar ekonomik kriz sırasında firmalara ve bireylere likidite desteği sağlayarak ekonomileri istikrara kavuşturmada kritik ve hayati bir rol oynarlar.

Bankacılık faaliyetlerinin periyodik analizi, düzenleyici ve denetleyici otoriteler, yatırımcılar, müşteriler ve politika yapıcılar dahil olmak üzere çok çeşitli paydaşlar için kritik içgörüler sağlar. Bankacılık sektörü ile ilgili gerçekleştirilecek performans analizleri şeffaflığı teşvik eder, istikrarı sağlar, stratejik karar almaya rehberlik eder ve bankacılık uygulamalarını daha geniş ekonomik ve sürdürülebilirlik hedefleriyle uyumlu hale getirir. Dolayısıyla performans değerlendirmesi nihayetinde bankacılık sisteminin dayanıklılığının artmasına ve sektörün büyümesine katkı sağlar.

Mevcut çalışmada amaç bankaların finansal açıdan performansını Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) teknikleri ile analiz etmek ve karşılaştırmaktır. Bu amaçla çalışmada banka performansını ölçmek ve değerlendirmek için hibrit bir karar verme yaklaşımı önerilmektedir. Önerilen karar verme yaklaşımı Modified Preference Selection Index (MPSI), Modified Standard Deviation (MSD) ve Weighted Aggregated Sum Product Assessment (WASPAS) algoritmalarını içermektedir.

Önerilen performans değerlendirme prosedürü Johannesburg Borsası'nda işlem gören altı ticari bankanın 2022 yılındaki finansal performansını karşılaştırmayı içeren bir vaka çalışmasına uygulanmıştır.

Bu çalışmanın önceki literatüre katkıları ve yenilikleri aşağıda açıklanmıştır:

- MPSI-MSD-WASPAS algoritması daha önce herhangi bir karar verme çalışmasında kullanılmamıştır.
- Vaka çalışmasına konu olan bankacılık sektörü önceki bir karar verme çalışmasında ilk kez kullanılmaktadır.
- Bankacılık sektöründeki karar vericiler ve uygulayıcılar önerilen karar destek prosedürü ile verecekleri stratejik kararların güvenilirini sağlamlığını ve tutarlılığını arttırabilirler.

2. LİTERATÜR ANALİZİ

Son yıllarda finansal olmayan firmaların yanı sıra finansal firmaların da performansının ÇKKV yaklaşımları ile analiz edilmesi konusu akademik çevre ve araştırmacılar tarafından yoğun ilgi görmektedir. Bu bağlamda bankaların performansının karar verme yaklaşımlarına dayalı olarak analizine odaklanan bazı çalışmaların literatür özeti aşağıda Çizelge 1 de verilmiştir.

Çizelge 1. Literatür incelemesi

Çalışma	Örneklem	Uygulanan Yöntem	Ulaşılan Sonuçlar
Seçme vd. (2009)	Türkiye'deki 5 banka / 2007	Bulanık AHP ve TOPSIS	Ziraat bankasının en başarılı, Yapı Kredi bankasının ise en başarısız banka olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Doğan (2013)	BİST'te kote 10 banka / 2005-2011	GİA	Diğer bankalara kıyasla Akbank'ın daha başarılı bir performans ortaya koyduğu tespit edilmiştir.
Siew vd. (2017)	Malezya Borsası'nda işlem gören 8 banka / 2011-2015	Eşit ağırlık ve TOPSIS	Seçilen bankalardan, CIMB Group Holdings Berhad'ın diğer bankalara kıyasla daha başarılı olduğu rapor edilmiştir.
Laha ve Biswas (2019)	Hindistan bankacılık sektörüne kayıtlı 10 banka / 2012-2016	Entropi ve CODAS	Çalışma sonucunda özel mülkiyetli bankaların, kamu mülkiyetli bankalardan daha üstün bir performans ortaya koydukları belirlenmiştir.
Gazel vd. (2021)	Türk mevduat bankaları /2007-2017	Bulanık Entropi, Bulanık TOPSIS ve Regresyon	Adabank, Deutsche Bank ve Citibank'ın analiz dönemleri süresince

			en başarılı bankalar oldukları ifade edilmiştir.
Rao vd. (2021)	Özel sermayeli 6 Hint bankası / 2020	SD, CRITIC, ARAS ve MOORA	Yapılan uygulamalar neticesinde, performansı en yüksek olan bankanın HDFC, en düşük olan bankanın ise Yes Bank olduğu sonucu rapor edilmiştir.
Sama vd. (2022)	Hindistan'daki 18 özel sektör bankası / 2018-2019	CRITIC-TOPSIS ve CRITIC-GIA	Analizler için seçilen yöntemlerin uygulanması neticesinde HDFC Bank'ın ilk sırada, Bandhan Bank ise ikinci sırada olduğu belirlenmiştir.
Kumar ve Sharma (2023)	Hindistan'da faaliyet gösteren on büyük ticari banka / 2016-2017 ile 2020-2021	AHP ve TOPSIS	Seçilen iki zaman dilimi için yapılan analizler sonucunda Bandhan Bank'ın diğer bankalara kıyasalar daha üstün bir performans ortaya koyduğu tespit edilmiştir.
Ali vd. (2024)	19 Irak bankası / 2007-2020	CRITIC ve RAFSI	Finansal sürdürülebilirlik performansının ölçüldüğü çalışmanın sonucunda en başarılı banka BTRI ve en başarısız banka ise BNOR olarak belirlenmiştir.
Kumar ve Sharma (2024)	Hindistan'da faaliyet gösteren en büyük 9 özel sektör bankası / 2015-2016 ile 2020-2021	CRITIC ve TOPSIS	Farklı dönemler için uygulanan analizler sonucunda, Bandhan Bank'ın tüm dönemlerde seçilen diğer bankalara kıyasla en başarılı banka olduğu belirlenmiştir.
Akbulut ve Aydın (2024)	BİST'te işlem gören 6 ticari banka / 2022	MPSI, MSD ve RAWEC	Çok boyutlu sürdürülebilirlik performansının analiz edildiği çalışma sonucunda, Garanti Bankası'nın en başarılı, Şekerbank'ın ise en başarısız banka olduğu belirtilmiştir.

3. METODOLOJİ

3.1. MPSI Tekniği

Objektif ağırlıklandırma yöntemlerinden biri olan PSI tekniği Maniya ve Bhatt (2010) tarafından çok kriterli karar verme problemlerini çözmek için geliştirilmiştir. Daha sonra Gligorić vd. (2022) bu yöntemi modifiye etmiştir.

MPSI tekniğinin işlem adımları aşağıda verilmiştir.

Adım 1. Karar matrisinin oluşturulması

$$X = [x_{ij}]_{m \times n} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

Adım 2. Karar matrisinin normalize edilmesi

Fayda yönlü kriterler için normalizasyon;

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\max_{x_{ij}}} \quad (2)$$

Fayda yönlü olmayan kriterler için normalizasyon;

$$r_{ij} = \frac{\min_{x_{ij}}}{x_{ij}} \quad (3)$$

Adım 3. Normalize elemanların ortalamasının hesaplanması

$$f_j = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m r_{ij} \quad (4)$$

Adım 4. Tercih varyasyon değerinin hesaplanması

$$k_j = \sum_{i=1}^m (r_{ij} - f_j)^2 \quad (5)$$

Adım 5. MPSI tekniğine dayalı objektif ağırlıkların hesaplanması

$$w_j^{mps} = \frac{k_j}{\sum_{j=1}^n k_j} \quad (6)$$

3.2. MSD Tekniği

Bir diğer objektif ağırlıklandırma yöntemi Diakoulaki vd. tarafından geliştirilen Standart Sapma (SD) yöntemidir. Bu yöntem daha sonra Puška vd. (2022) tarafından modifiye edilmiştir. Modifiye Standart Sapma (MSD) yönteminin hesaplama adımları aşağıda verilmiştir.

Adım 1. Karar matrisinin oluşturulması. Bu matris Eşitlik 1’de verilmiştir.

Adım 2. Karar matrisinin normalize edilmesi. Normalize matrisin elemanları Eşitlikler 2 ve 3 ile hesaplanır.

Adım 3. Her bir kriterin standart sapmasının hesaplanması (σ_j)

Adım 4. Her kriter açısından normalize değerlerin toplanması ($\sum_{j=1}^n r_{ij}$)

Adım 5. Her kriterin standart sapmasının normalize değerlerin toplamına bölünmesi

$$g_j = \frac{\sigma_j}{\sum_{j=1}^n r_{ij}} \quad (7)$$

Adım 5. MSD tekniğine dayalı objektif ağırlıkların hesaplanması

$$w_j^{msd} = \frac{g_j}{\sum_{j=1}^n g_j} \quad (8)$$

3.3. Nihai Kriter Ağırlıklandırma

Hem MPSI hem de MSD teknikleri ile elde edilen objektif ağırlıklar aşağıda gösterilen Eşitlikle entegre edilmiştir.

$$w_j = \frac{w_j^{mpsi} w_j^{msd}}{\sum_{j=1}^n w_j^{mpsi} w_j^{msd}} \quad (9)$$

3.4. WASPAS Tekniği

Zavadskas vd. (2012) tarafından önerilen WASPAS yöntemi ağırlıklı toplam (Weighted Sum Model) ve ağırlıklı çarpım (Weighted Product Model) modellerini kombine eden bir ÇKKV tekniğidir. Bu yöntemin işlem adımları aşağıda verilmiştir (Zavadskas vd. 2012: 3-4; Karabasevic vd. 2016: 5-6).

Adım 1. Karar matrisinin oluşturulması. Bu matris Eşitlik 1’de verilmiştir.

Adım 2. Karar matrisinin normalize edilmesi. Normalize matrisin elemanları Eşitlikler 2 ve 3 ile hesaplanır.

Adım 3. Her bir karar alternatifi için toplam göreceli önem Eşitlik (10) vasıtasıyla hesaplanır.

$$Q_i^{wsm} = \sum_{j=1}^n r_{ij} w_j \quad (10)$$

W_j = SD yöntemi ile hesaplanan kriter ağırlığı.

Adım 4. Her bir karar alternatifi için toplam göreceli önem Eşitlik (11) kullanılarak bulunur.

$$Q_i^{wpm} = \prod_{j=1}^n (r_{ij})^{W_j} \quad (11)$$

Adım 5. Her bir karar alternatifinin toplam göreceli önemi Eşitlik (6) yardımı ile elde edilir.

$$Q_i = \frac{1}{2} (Q_i^1 + Q_i^2) \quad (12)$$

Son adımda Q_i değeri en büyük olan karar alternatifi en iyi seçenek olarak kabul edilir.

3.5. Veri Seti

Uygulamada kullanılan karar kriterleri ve alternatif bankalar sırasıyla Çizelge 2 ve 3’te sunulmuştur.

Çizelge 2. Uygulamada kullanılan karar kriterleri

Nitelik	Kod	Kriter
Fayda	K1	Özkaynaklar / Toplam Aktifler
Maliyet	K2	Yabancı Kaynaklar/Toplam Aktif
Maliyet	K3	Duran Varlıklar / Toplam Varlıklar

Fayda	K4	Likit Aktifler/Kısa Vadeli Yükümlülükler
Fayda	K5	Özkaynak Karlılık Oranı
Fayda	K6	Aktif karlılık oranı
Fayda	K7	Faiz Dışı Gelirler (Net)/Toplam Aktifler
Fayda	K8	Faiz Geliri/Faiz Gideri
Maliyet	K9	Faiz Giderleri / Toplam Varlıklar
Maliyet	K10	Personel Gideri / Diğer Faaliyet Giderleri

Çizelge 3. Banka alternatifleri

Kod	Banka
A1	Nedbank Group Ltd
A2	Standard Bank Group Ltd
A3	FirstRand Ltd
A4	Absa Group Ltd
A5	Sasfin Holdings Ltd
A6	Capitec Bank Holdings Ltd

4. UYGULAMA

MPSI tekniği kullanılarak elde edilen sonuçlar Çizelge 4'te sunulmuştur.

Çizelge 4. MPSI Sonuçları

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
w_j^{mpsi}	0.0558	0.1261	0.1367	0.0872	0.0343	0.0813	0.1386	0.0706	0.1367	0.1326

MSD tekniği kullanılarak elde edilen sonuçlar Çizelge 5'te sunulmuştur.

Çizelge 5. MSD Sonuçları

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
w_j^{msd}	0.0482	0.0970	0.1808	0.0469	0.0304	0.0779	0.1814	0.0641	0.1808	0.0925

Eşitlik 9 uygulanarak hesaplanan entegre kriter ağırlıkları Çizelge 6'da sunulmuştur.

Çizelge 6. Entegre kriter ağırlıkları

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
w_j	0.0228	0.1039	0.2098	0.0347	0.0089	0.0538	0.2135	0.0385	0.2098	0.1043
Sıra	9	5	2	8	10	6	1	7	2	4

Çizelge 6'da sunulan bulgular dikkate alındığında analize konu olan bankaların finansal performansı üzerinde en etkili olan kriterin K7 yani faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı olduğu tespit edilmiştir.

WASPAS tekniğinin kullanılmasıyla ulaşılan sıralama sonuçları Çizelge 7'de rapor edilmiştir.

Çizelge 7. WASPAS Sonuçları

	Q_i^{wsm}	Q_i^{wpm}	Q_i	Sıra
A1	0.2395	0.1558	0.1977	5
A2	0.3775	0.2362	0.3068	3
A3	0.3032	0.2324	0.2678	4
A4	0.2168	0.0730	0.1449	6
A5	0.3835	0.2403	0.3119	2
A6	0.5081	0.1703	0.3392	1

Çizelge 7’de rapor edilen sonuçlara göre A6 (Capitec Bank Holdings Ltd) finansal açıdan performansı en yüksek bankadır. Bununla beraber A4 (Absa Group Ltd) ise en düşük performans sergileyen bankadır.

5. SONUÇ

Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) teknikleri kullanılarak bankaların finansal performanslarının analiz edilmesi, bankacılık sektörü ile ilgili geniş bir yelpazedeki paydaşlara nicel ve kapsamlı bir değerlendirme çerçevesi sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle, ÇKKV tekniklerinin bankaların finansal performansını değerlendirmede kullanılması, banka yönetiminden politika yapıcılara, yatırımcılara ve müşterilere kadar herkese sektör hakkında analitik bir değerlendirme çerçevesi sağlamaktadır.

ÇKKV teknikleri, banka yöneticilerinin güçlü ve zayıf yönlerini belirlemelerine, girişimlere öncelik vermelerine ve kaynakları etkili bir şekilde tahsis etmelerine yardımcı olur. Ayrıca, banka üst yönetimi bankalarının performansını rakipleriyle karşılaştırabilir ve iyileştirme için ölçütler belirleyebilir. Dahası, banka profesyonelleri, finansal oranları ve performans göstergelerini analiz ederek potansiyel riskleri belirleyebilir ve azaltabilir.

ÇKKV teknikleri uygulanarak elde edilen sonuçlar, istikrarlı ve dayanıklı bir bankacılık sektörü oluşturmak için politikaların oluşturulmasına rehberlik edebilir. Buna ilaveten, şeffaf ve adil bir performans değerlendirmesi banka müşterilerinin bankacılık sistemine olan güveni artırır.

ÇKKV teknikleri uygulanarak elde edilen bulgular yatırımcılara bankaların finansal performansı hakkında kritik bilgiler sağlayabilir. Ayrıca, bu tür performans analizleri yatırımcıların bankaların karlılığını, likiditesini ve risk profilini değerlendirmesine yardımcı olur.

MPSI, MSD ve WASPAS gibi MCDM teknikleri, karlılık, likidite, risk ve dinamik bankacılık ortamında kritik öneme sahip diğer faktörler gibi birden fazla çelişen kriterin dikkate alınmasına olanak tanır.

Mevcut çalışmada MPSI-MSD-WASPAS entegre modeli pay senetleri Johannesburg Borsası’nda işlem gören altı ticari bankanın 2022 yılındaki finansal verilerini kapsayan bir vaka çalışmasında kullanılmıştır. Elde edilen ağırlıklandırma sonuçlarına göre banka finansal performansı üzerinde en etkili olan kriterin faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı kriteri

olduğu sonucuna varılmıştır. WASPAS sıralama sonuçları ise 2022 yılında finansal açıdan en başarılı bankanın Capitec Bank Holdings Ltd. olduğuna işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Akbulut, O. Y. & Aydın, Y. (2024). A hybrid multidimensional performance measurement model using the MSD-MPSIRAWEC model for Turkish banks. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 11(3), 1157- 1183.

Ali, M., Azmi, W., Kowsalya, V., & Rizvi, S. A. R. (2023). Interlinkages between stability, carbon emissions and the ESG disclosures: Global evidence from banking industry. *Pacific-Basin Finance Journal*, (82), 102154.

Diakoulaki, D., Mavrotas, G., & Papayannakis, L. (1995). Determining objective weights in multiple criteria problems: The critic method. *Computers & Operations Research*, 22(7), 763-770.

Doğan, M. (2013). Measuring bank performance with gray relational analysis: The case of Turkey. *Ege Akademik Bakış*, 13(2), 215-225.

Gazel, Y. H., Altinirmak, S., & Karamaşa, . (2021). Türkiye’de faaliyet gösteren ticari bankaların ok kriterli karar verme yöntemlerine göre performanslarının sıralanması. *Sosyoekonomi*, 29(48), 161-180.

Gligorić, M., Gligorić, Z., Lutovac, S., Negovanović, M., & Langović, Z. (2022). Novel hybrid MPSI–MARA decision-making model for support system selection in an underground mine. *Systems*, 10(6), 248.

Karabařević, D., Stanujkić, D., Urořević, S., & Maksimović, M. (2016). An approach to personnel selection based on SWARA and WASPAS methods. *Bizinfo (Blace) Journal of Economics, Management and Informatics*, 7(1), 1-11.

Kumar, P., & Sharma, D. (2023). Benchmarking the financial performance of Indian commercial banks by A hybrid MCDM approach. *International Journal of Process Management and Benchmarking*, 15(3), 285-309.

Kumar, P., & Sharma, D. (2024). Prioritising the financial performance of Indian private sector banks by a hybrid MCDM approach. *International Journal of Process Management and Benchmarking*, 16(4), 490-511.

Laha, S. & Biswas, S. (2019). A Hybrid unsupervised learning and multi-criteria decision-making approach for performance evaluation of Indian banks. *Accounting*, 5(4), 169-184.

Maniya, K., & Bhatt, M. G. (2010). A selection of material using a novel type decision-making method: Preference selection index method. *Materials & Design*, 31(4), 1785-1789.

Puška, A., Nedeljković, M., Šarkoćević, Ž., Golubović, Z., Ristić, V., & Stojanović, I. (2022). Evaluation of agricultural machinery using multi-criteria analysis methods. *Sustainability*, 14(14), 8675.

Rao, S. H., Kalvakolanu, S., & Chakraborty, C. (2021). Integration of ARAS and MOORA MCDM techniques for measuring the performance of private sector banks in India. *International Journal of Uncertainty, Fuzziness and Knowledge-Based Systems*, 29(2), 279-295.

Sama, H. R., Kosuri, S. V. K., & Kalvakolanu, S. (2022). Evaluating and ranking the Indian private sector banks—A multi-criteria decision-making approach. *Journal of Public Affairs*, 22(2), e2419.

Seçme, N. Y., Bayrakdaroğlu, A., & Kahraman, C. (2009). Fuzzy performance evaluation in Turkish banking sector using Analytic Hierarchy Process and TOPSIS. *Expert Systems with Applications*, 36(9), 11699- 11709.

Siew, L. W., Fai, L. K. & Hoe, L. W. (2017). Evaluation on the financial performance of the Malaysian banks with TOPSIS model. *American Journal of Service Science and Management*, 4(2), 11-16.

Zavadskas, E. K., Turskis, Z., Antucheviciene, J., & Zakarevicius, A. (2012). Optimization of weighted aggregated sum product assessment. *Elektronika ir elektrotechnika*, 122(6), 3-6.

TARSİM'İN SPC VE EDAS YÖNTEMLERİNE DAYALI ÇOK KRİTERLİ FİNANSAL PERFORMANS ANALİZİ

Doç. Dr. Özcan IŞIK

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,

ozcanisik@cumhuriyet.edu.tr, 0000-0003-2230-8738

ÖZET

Tarım; ülkelerin istihdamı, beslenmesi ve kalkınması açısından son derece hayati ve stratejik bir sektördür. TARSİM, tarım sektörünün dayanıklılığını artırmayı ve çiftçilerin mali refahını korumayı amaçlayan Türkiye'nin tarım politikasının önemli bir parçasıdır. TARSİM özellikle olumsuz hava olaylarının ve diğer tarımsal risklerin neden olduğu mali kayıplardan çiftçileri korumaya yardımcı olan kritik bir risk yönetimi aracıdır. Bu çalışmada 2017-2023 dönemi için TARSİM'in performansının ölçülmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla performans analizinde Symmetry Point of Criterion (SPC) ve Evaluation Based on Distance from Average Solution (EDAS) yöntemlerini içeren hibrid bir karar verme yaklaşımı kullanılmıştır. SPC algoritması karar kriterlerinin objektif önem ağırlıklarının hesaplanmasında, EDAS algoritması ise alternatif yılların sıralamasında ve değerlendirilmesinde kullanılmıştır. Belirlenen performans kriterleri (toplam sigorta bedeli, toplam prim üretimi, toplam ödenen hasarlar, genel giderler, mali gelir, teknik gelir, toplam aktifler, poliçe sayısı ve kısa vadeli yükümlülükler) TARSİM in faaliyet raporlarından derlenmiştir. Performans değerlendirme 2017-2023 dönemindeki 7 yılı kapsamaktadır. SPC objektif ağırlıklandırma yöntemi ile ulaşılan bulgular göstermektedir ki teknik gelir, mali gelir ve ödenen hasarlar Taksim'in performansı üzerinde etkili olan üç kritik faktördür. Ayrıca, EDAS sıralama sonuçlarına dayalı olarak, COVID-19 pandemisinin ortaya çıktığı 2020 yılı hariç olmak üzere, TARSİM'in istikrarlı bir biçimde performansını iyileştirme eğiliminde olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Performans değerlendirmesi, TARSİM, SPC, EDAS.

MULTI-CRITERIA FINANCIAL PERFORMANCE ANALYSIS OF TARSİM BASED ON SPC AND EDAS ALGORITHMS

ABSTRACT

Agriculture is a vital and strategic sector in terms of employment, nutrition and development of countries. TARSİM is an important part of Turkey's agricultural policy, which aims to increase the resilience of the agricultural sector and protect the financial well-being of farmers. TARSİM is a critical risk management tool that helps protect farmers from financial losses caused by adverse weather events and other agricultural risks. This study aims to measure and evaluate the performance of TARSİM for the period 2017-2023. For this purpose, a hybrid decision-making approach including Symmetry Point of Criterion (SPC) and Evaluation Based on Distance from Average Solution (EDAS) methods was employed in performance analysis. SPC algorithm was applied to compute the objective importance weights of the decision criteria and EDAS algorithm was utilized to rank and evaluate the alternative years. The performance criteria (i.e., total sum insured, total premium production, total paid claims, general expenses, financial income, technical income, total assets, number of policies and short-term liabilities) were compiled from the annual reports of TARSİM. Performance assessment covers 7 years in the 2017-2023 period. The findings obtained with the SPC objective weighting method indicate that technical income, financial income and paid claims are the three critical factors that affect Taksim's performance. Moreover, based on the EDAS ranking results, it is concluded that TARSİM tends to steadily improve its performance, with the exception of 2020, when the COVID-19 pandemic emerged.

Keywords: Performance evaluation, TARSİM, SPC, EDAS.

1. GİRİŞ

Tarım, gıda güvenliğini, ekonomik istikrarı ve kırsal kalkınmayı sağlamadaki rolü nedeniyle her ülke için stratejik öneme sahip bir sektördür. Bu bağlamda TARSİM, Türkiye'de tarım sektörünü desteklemede hayati bir rol oynamaktadır.

TARSİM, "Tarım Sigortaları Havuzu" nun kısaltması olup, Türkiye'de kapsamlı tarım sigortası çözümleri sunmak ve tarım sektörü ile ilgili risklerin teminat altına almak için kurulmuş bir sistemdir. 2005 yılında 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu kapsamında oluşturulan bir kamu-özel sektör ortaklığıdır. TARSİM'in temel amacı, çiftçileri ve tarım üreticilerini doğal afetler, hastalıklar ve zararlılar nedeniyle oluşan maddi kayıplardan korumak, tarımsal üretim sürecinde meydana gelebilecek riskleri en aza indirmek ve böylece tarımda sürdürülebilirliği teşvik etmektir (TARSİM, 2023).

TARSİM, çiftçileri öngörülemez mali kayıplardan koruyarak kırsal ekonomileri ve ulusal tarımsal üretkenliği desteklemektedir. Ayrıca, TARSİM, tarımsal üretimle ilişkili riskleri azaltarak istikrarlı bir gıda tedariki sağlamaktadır. Buna ilaveten, sürdürülebilir tarım

uygulamalarını teşvik eder ve risk yönetimi stratejilerini teşvik ederek çiftçilerin iklim değişikliğine uyum sağlamasına yardımcı olmaktadır (TARSİM, 2023).

TARSİM'in finansal performansının periyodik olarak değerlendirilmesi tarım sigorta sisteminin uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlamak için kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda finansal performans ölçümünde Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) tekniklerinin kullanılması karar vericilere çeşitli avantajlar sunmaktadır. Bunlar sırasıyla kapsamlı bir değerlendirme, risk yönetiminin değerlendirilmesi, performans iyileştirilmesi için karar desteği ve karşılaştırmalı analiz olarak ifade edilebilir.

Mevcut çalışmada amaç kurumsal performansı ÇKKV modelleri ile ölçmek ve analiz etmektir. Bu amaçla çalışmada kurumsal performansını ölçmek için entegre bir karar verme çerçevesi önerilmektedir. Önerilen hibrit model, Symmetry Point of Criterion (SPC) ve Evaluation Based on Distance from Average Solution (EDAS) algoritmalarının entegre edilmesine dayanmaktadır. Önerilen performans değerlendirme modeli TARSİM'in finansal performansının analiz edilmesini konu alan bir vaka çalışmasına uygulanmıştır.

Mevcut araştırmanın literatüre katkıları aşağıdaki gibi sayılabilir:

- SPC-EDAS hibrit modeli daha önce herhangi bir karar verme çalışmasında uygulanmamıştır.
- Geliştirilen modelin etkinliği ve sağlamlığı TARSİM'in finansal performansının ölçüldüğü bir vaka çalışması aracılığıyla gösterilmiştir.
- Önerilen karar modeli sigortacılık sektöründeki karar vericiler ve uygulayıcıların stratejik kararlar almaları için karar destek sistemi sağlamaktadır. Bununla beraber tanıtılan yaklaşım diğer sektörlerde de performans analizinde kullanılabilir.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Sigortacılık sektöründe ÇKKV teknikleri kullanılarak gerçekleştirilmiş birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların bazılarının kısa özeti aşağıda Çizelge 1 de sunulmuştur.

Çizelge 1. Literatür

Yazar	Ağırlıklandırma Yöntemi	Sıralama Yöntemi	Performans Kriteri	Konu
Özüdoğru ve Uzun (2024)	AHP	TOPSIS	16	Sigortacılık Sektöründe Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi
Işık vd. (2024)	Pisagor Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci	MAIRCA	14	Türk sigorta sektöründe faaliyet gösteren hayat dışı sigorta şirketlerinin performans değerlendirilmesi
Taşcı (2024a)	CRITIC ve MEREC	MOOSRA	7	Türk hayat dışı sigorta sektörünün performans analizi

Taşcı (2024b)	PSI ve MEREC	ARAS	10	Bir reasürans şirketinin finansal performansının incelenmesi
Taşcı (2024c)	ENTROPY ve MEREC	MACONT	12	Sigorta şirketlerinin finansal ve hizmet ağı performansını çok boyutlu olarak ölçülmesi
Taşcı (2024d)	ENTROPY	EDAS-M	5	Türk sigorta sektöründe faaliyet gösteren ikisi ulusal ikisi uluslararası sermayeli dört sigorta şirketinin performans karşılaştırması
Taşcı (2024e)	MEREC	CRADIS	5	Doğal Afet Sigortaları Kurumu'nun performansının analiz edilmesi
Işık vd. (2023)	LOPCOW ve SWARA II	MARCOS	8	Türk hayat dışı sigorta şirketlerinde prim üretimi ile finansal performans arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenmesi.
Sönmez (2023)	CRITIC	WASPAS	7	BIST'te yer alan sigorta şirketlerinin performans sıralaması
Puska vd. (2023)	LMWA ve ENTROPY	CRADIS	9	Tarımsal ürün sigortası için sigorta şirketi seçimi
Taşcı (2023)	LOPCOW	CODAS	4	Borsa İstanbul'da işlem gören sigorta şirketlerinin piyasa çarpanlarıyla performanslarının incelenmesi
Bektaş (2022)	MEREC ve LOPCOW	COCOSO ve EDAS	6	Türk sigorta sektörünün yıllara ilişkin performansının analiz edilmesi
Bilbao-Terol vd. (2022)	EBW	MRP	7	İspanya'da faaliyette bulunan hayat dışı sigorta şirketlerinin değerlendirilmesi
Işık (2022)	AHP ve CRITIC	WEDBA	9	Axa sigorta firmasının değerlendirilmesi
Çamlıbel (2022)	SD	MARCOS	10	Türk sigorta sektöründe faaliyette bulunan hayat ve emeklilik şirketlerinin performans değerlendirilmesi

Pehlivan ve Akpınar (2022)	SD	ARAS	4	Tarım Sigortaları Havuz İşletmesi'nin performans analizi
Çınaroğlu (2022)	EDAS	CODAS	7	Bireysel emeklilik şirketlerinin performans değerlendirmesi
Beiragh vd. (2020)	AHP	Veri Zarflama Analizi	15	Sigorta sektöründe sürdürülebilirlik performans analizi
Işık (2019)	CRITIC	TOPSIS ve MULTIMOORA	10	Türkiye'de hayat dışı sigorta sektörünün finansal performansının tabanlı
Noyan vd. (2019)	AHP	GİA	8	Bireysel emeklilik şirketi seçimi

Çizelge 1 de özetlenen çalışmalar dikkate alındığında SPC ve EDAS prosedürlerinden oluşan entegre bir modelinin önceki literatürde kullanılmadığı görülmektedir. Ayrıca bu hibrit model karar verme alanında herhangi bir problemin çözüm sürecinde de entegre edilmemiştir. Bu açıdan mevcut çalışmada önerilen değerlendirme çerçevesi ve bu çerçevenin uygulandığı vaka çalışması daha önce herhangi bir çalışmaya konu olmamıştır.

3. METODOLOJİ

3.1. SPC Tekniği

Objektif bir kriter ağırlıklandırma algoritması olan SPC yöntemi, Gligorić vd. (2023) tarafından geliştirilmiştir. Bu algoritmanın işlem adımları aşağıda verilmiştir.

Adım I. Karar matrisinin oluşturulması

$$X = [x_{ij}]_{mn} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

Adım II. Her kritere göre performans değerlerinin simetri noktasının hesaplanması

$$SPC_j = \frac{\min\{x_{ij}\} + \max\{x_{ij}\}}{2} \quad (2)$$

Adım III. Mutlak uzaklık matrisinin oluşturulması

$$K = \left\| |k_{ij}| \right\|_{mn} = \begin{bmatrix} |x_{11} - SPC_1| & |x_{12} - SPC_2| & \dots & |x_{1n} - SPC_n| \\ |x_{21} - SPC_1| & |x_{22} - SPC_2| & \dots & |x_{2n} - SPC_n| \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ |x_{m1} - SPC_1| & |x_{m2} - SPC_2| & \dots & |x_{mn} - SPC_n| \end{bmatrix} \quad (3)$$

Adım IV. Simetri modüllerinin matrisini oluşturulması. j'inci kritere göre i'inci alternatifin modülü, C_j 'den ortalama mutlak uzaklık olarak tanımlanır. Bu matrisin elemanları (h_{ij})

aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$H = \left[|h_{ij}| \right]_{mn} = \begin{bmatrix} \left| \frac{\sum_{i=1}^m k_{i1}}{m} \right| & \left| \frac{\sum_{i=1}^m k_{i2}}{m} \right| & \dots & \left| \frac{\sum_{i=1}^m k_{in}}{m} \right| \\ x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ \left| \frac{\sum_{i=1}^m k_{i1}}{m} \right| & \left| \frac{\sum_{i=1}^m k_{i2}}{m} \right| & \dots & \left| \frac{\sum_{i=1}^m k_{in}}{m} \right| \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \left| \frac{\sum_{i=1}^m k_{i1}}{m} \right| & \left| \frac{\sum_{i=1}^m k_{i2}}{m} \right| & \dots & \left| \frac{\sum_{i=1}^m k_{in}}{m} \right| \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (4)$$

Adım V. Simetri kriterinin modülünü türetilmesi. Simetri kriterinin modülü, H matrisinin ilgili sütununun elemanlarının ortalaması alınarak elde edilir.

$$U_j = (u_{1j})_{1n} = \left[\frac{\sum_{i=1}^m h_{i1}}{m}, \frac{\sum_{i=1}^m h_{i2}}{m}, \dots, \frac{\sum_{i=1}^m h_{in}}{m} \right] \quad (5)$$

Adım VI. Objektif önem ağırlıklarının hesaplanması

$$w_j = \frac{U_j}{\sum_{j=1}^n U_j} \quad (6)$$

3.2. EDAS Tekniği

EDAS algoritması Ghorabae vd. (2015) tarafından geliştirilmiş bir sıralama yöntemidir. EDAS algoritmasının işlem adımları aşağıda verilmiştir.

Adım I. Karar matrisinin oluşturulması. Bu matris Eşitlik 1'de verilmiştir.

Adım II. Ortalama değerleri içeren satır vektörünün (AV_j) oluşturulması

$$AV_j = \frac{\sum_{i=1}^m x_{ij}}{m} \quad (7)$$

Adım III. Ortalamadan pozitif (PDA – positive distance from average) ve negatif (NDA – negative distance from average) uzaklık matrislerinin bulunması

$$PDA = [PDA_{ij}]_{mn} \quad (8)$$

$$NDA = [NDA_{ij}]_{mn} \quad (9)$$

8 ve 9 no'lu eşitliklerdeki PDA ve NDA sırasıyla, i. alternatifin j. kritere göre ortalama çözüme olan pozitif ve negatif uzaklık değerini ifade etmektedir. Eğer performans kriterleri fayda nitelikli kriterler ise;

$$PDA_{ij} = \frac{\max(0, (X_{ij} - AV_j))}{AV_j} \quad (10)$$

$$NDA_{ij} = \frac{\max(0, (AV_j - X_{ij}))}{AV_j} \quad (11)$$

Eğer performans kriterleri fayda nitelikli olmayan kriterler ise;

$$PDA_{ij} = \frac{\max(0, (AV_j - X_{ij}))}{AV_j} \quad (12)$$

$$NDA_{ij} = \frac{\max(0, (X_{ij} - AV_j))}{AV_j} \quad (13)$$

Adım IV. Ağırlıklı toplam pozitif uzaklıklar (SP_i) ve ağırlıklı toplam negatif (SN_i) uzaklıkların hesaplanması

$$SP_i = \sum_{j=1}^n PDA_{ij} w_j \quad (14)$$

$$SN_i = \sum_{j=1}^n NDA_{ij} w_j \quad (15)$$

Adım V. Tüm alternatifler için SP ve SN değerlerinin aşağıda gösterildiği gibi normalleştirilmesi:

$$NSP_i = \frac{SP_i}{\max_i(SP_i)} \quad (16)$$

$$NSN_i = 1 - \frac{SN_i}{\max_i(SN_i)} \quad (17)$$

Adım VI. Her bir karar alternatifinin performans skorlarının (PS_i) bulunması.

$$PS_i = \frac{(NSP_i + NSN_i)}{2} \quad (18)$$

EDAS algoritmasına göre bir karar alternatifinin en iyi performansa sahip olması için o alternatifin PS_i değerinin en yüksek olması gerekmektedir.

3.3. Veri Seti

Uygulamada TARSİM'in performansını ölçmek ve değerlendirmek için kullanılan performans kriterleri ve alternatif yıllar sırasıyla Çizelge 2 ve 3'te verilmiştir.

Çizelge 2. Uygulamada kullanılan karar kriterleri

Performans kriterleri	Optimizasyonun yönü	Kod
Toplam Sigorta Bedeli	Mak.	C1
Toplam Prim Üretimi	Mak.	C2
Toplam Ödenen Hasarlar	Min.	C3
Genel Giderler	Min.	C4

Mali Gelir	Mak.	C5
Teknik Gelir (Net)	Mak.	C6
Toplam Aktifler	Mak.	C7
Poliçe Sayısı (Adet)	Mak.	C8
Kısa Vadeli Yükümlülükler	Min.	C9

Çizelge 3. Alternatifler

Kod	Alternatif
A1	2017
A2	2018
A3	2019
A4	2020
A5	2021
A6	2022
A7	2023

4. UYGULAMA

SPC tekniğinin uygulanması sonucunda elde edilen objektif kriter ağırlıkları Çizelge 4'te sunulmuştur. Çizelge 4'te rapor edilen objektif ağırlıklandırma sonuçlarına göre C6 (Teknik Gelir (Net)), C5 (Mali Gelir) ve C3 (Toplam Ödenen Hasarlar) TARSİM'in performansını etkileyen en kritik üç faktördür.

Çizelge 4. SPC Ağırlıklandırma Sonuçları

Kriter	w_j	Sıra
C1	0.0201	6
C2	0.0191	7
C3	0.1137	3
C4	0.0393	5
C5	0.3164	2
C6	0.3977	1
C7	0.0085	9
C8	0.0674	4
C9	0.0179	8

EDAS sıralama algoritması kullanılarak elde edilen sıralama sonuçları Çizelge 5'te rapor edilmiştir.

Çizelge 5. EDAS Sonuçları

		NSP	NSN	PS	Sıra
A1	2017	0.0676	0.5415	0.3045	6
A2	2018	0.2700	0.3834	0.3267	5
A3	2019	0.0527	0.7805	0.4166	4
A4	2020	0.0000	0.0000	0.0000	7
A5	2021	0.0998	0.7880	0.4439	3
A6	2022	0.2095	0.9708	0.5902	2
A7	2023	1.0000	0.9213	0.9606	1

Çizelge 5’de rapor edilen sonuçlara göre TARSİM’in performansının en yüksek olduğu yıl 2023 yılıdır. Bununla beraber COVID 19 pandemisinin ortaya çıktığı 2020 yılı ise TARSİM’in performansının en düşük olduğu yıldır. Ayrıca Çizelge 5 dikkatlice incelendiğinde TARSİM’in performansının 2020 yılı hariç sürekli arttığı gözlemlenmektedir ki bu da TARSİM tarafından izlenen ve uygulanan sigortacılık politikalarının etkinliğini ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ

ÇKKV modelleri ile kurumsal finansal performansın değerlendirilmesi sigortacılık sektörü ile alakalı birçok paydaşa (düzenleyici kurumlara, şirket üst yönetimine, poliçe sahiplerine, politika yapıcılara vs.) kapsamlı bir değerlendirme çerçevesi sağlar.

Bu çalışmada kurumsal finansal performans ölçümü için SPC ve EDAS yöntemlerinden oluşan hibrit bir yöntem önerilmiştir. Önerilen model kapsamında SPC prosedürü kriterlerin önem ağırlıklarının bulunmasında kullanılmıştır. Ayrıca, EDAS algoritmasının uygulanmasıyla da alternatif yıllar performans kriterleri açısından sıralanmıştır. Bu bağlamda, önerilen yaklaşım TARSİM şirketinin finansal performansının ölçüldüğü bir vaka çalışmasına uygulanmıştır.

SPC objektif ağırlıklandırma sonuçları dikkate alındığında TARSİM’in performansını etkileyen en kritik üç kriterin sırasıyla teknik gelir (net), mali gelir ve toplam ödenen hasarlar olduğu tespit edilmiştir. EDAS sırlama sonuçları ise TARSİM’in performansının COVID 19 krizinin ülkemizde görüldüğü 2020 yılı hariç olmak üzere sürekli iyileşme eğiliminde olduğuna işaret etmektedir.

Bu çalışmada kurumsal finansal performans ölçümünde sadece bir şirketin kullanılması çalışmanın ilk sınırlılığı olarak değerlendirilebilir. Bir diğer sınırlılık ise seçilen performans kriterleri ile ilişkilendirilebilir. İleriki çalışmalarda farklı ÇKKV tekniklerinin uygulanmasıyla elde edilen sonuçlar bu çalışmanın sonuçları ile karşılaştırılabilir. Ayrıca, araştırmacılar ileriki çalışmalarda finansal olan ve olmayan değerlendirme kriterlerini bir arada kullanarak daha kapsamlı bir analiz yapabilirler.

KAYNAKÇA

Bektaş, S. (2022). Türk sigorta sektörünün 2002-2021 dönemi için MEREC, LOPCOW, COCOSO, EDAS ÇKKV yöntemleri ile performansının değerlendirilmesi. BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi, 16(2), 247-283.

Bilbao-Terol, A., Arenas-Parra, M., Quiroga-García, R., & BilbaoTerol, C. (2022). “An Extended Best–Worst Multiple Reference Point Method: Application in The Assessment of Non-Life Insurance Companies”, Operational Research, 1-40

Çamlıbel, F. (2022). Evaluation of life and pension companies' performance with SD and MARCOS methods. *International Journal of Insurance and Finance*, 2(2), 1-16.

Çınaroğlu, E. (2022). Entropi destekli EDAS ve CODAS yöntemleri ile bireysel emeklilik şirketlerinin performans değerlendirilmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 325-345. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.961937>

Gharizadeh Beiragh, R., Alizadeh, R., Shafiei Kaleibari, S., Cavallaro, F., Zolfani, S. H., Bausys, R. ve Mardani, A. (2020). An integrated multi-criteria decision making model for sustainability performance assessment for insurance companies. *Sustainability*, 12(3), 789.

Ghorabae, K. M., Zavadskas, E. K., Olfat, L., & Turskis, Z. (2015). Multi-criteria inventory classification using a new method of evaluation based on distance from average solution (EDAS). *Informatica*, 26(3), 435-451.

Gligorić, Z., Gligorić, M., Miljanović, I., Lutovac, S., and Milutinović, A. (2023). Assessing Criteria Weights by the Symmetry Point of Criterion (Novel SPC Method)--Application in the Efficiency Evaluation of the Mineral Deposit Multi-Criteria Partitioning Algorithm. *CMES-Computer Modeling in Engineering & Sciences*, 136(1), 955-979.

Işık, Ö., Çalık, A., & Shabir, M., (2024). A Consolidated MCDM Framework for Overall Performance Assessment of Listed Insurance Companies Based on Ranking Strategies. *Computational Economics*.

Işık, Ö., Shabir, M. ve Belke, M. (2023). Is there a causal relationship between financial performance and premium production? evidence from turkish insurance industry. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 1388- 1412.

Işık, Ö. (2019). Türkiye'de hayat dışı sigorta sektörünün finansal performansının CRITIC tabanlı TOPSIS ve MULTIMOORA yöntemiyle değerlendirilmesi. *Business & Management Studies: An International Journal*, 7(1), 542-562.

Işık, Ö. (2022). AHP, CRITIC ve WEDBA Yöntemlerini İçeren Entegre Bir ÇKKV Modeli İle AXA Sigorta Şirketinin Finansal Performansının Analizi. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 5(2), 892-908.

Noyan, E., Gavcar, E. Ve Gavcar, C. T. (2019). Bireysel emeklilik şirketi seçimine analitik hiyerarşi prosesi ve gri ilişkisel analiz yöntemlerinin uygulanması. İşletme Araştırmaları Dergisi, 11(2), 835-847.

Özüdoğru, H., Uzun, H. (2024). Sigortacılık Sektöründe Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi: AHS ve TOPSIS Yöntemi, İşletme Araştırmaları Dergisi, 16 (2), 1200-1225.

Pehlivan, E., & Akpınar, Ö. (2022). Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri ile TARSİM Özelinde Bir Uygulama. Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2), 132-151

Puşka, A., Lukić, M., Božanić, D., Nedeljković, M., & Hezam, I. M. (2023). Selection of an insurance company in agriculture through hybrid multi-criteria decision-making. Entropy, 25(6), 959

Sönmez, Y. (2023). CRITIC Temelli WASPAS Yöntemini Kullanarak Finansal Performansın Değerlendirilmesi: BIST Endeksinde Yer Alan Sigorta Şirketleri Örneği. Erciyes Akademi, 37(2), 581-595. <https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1248877>

TARSİM (Tarım Sigortaları Havuzu) 2023 faaliyet raporu. https://www.tarsim.gov.tr/staticweb/krm-web/dergi/faaliyet-raporlari/2023_1.pdf

Taşcı M. Z (2024) Sectoral Performance Assessment Through a Consolidated Framework: Turkish Non-Life Insurance Sector, International Journal of Current Social Science, 3(1): 26-35.

Taşcı, M. Z. (2024). Milli Reasürans Şirketi'nin Finansal Performansının PSI-MEREC-ARAS Modeliyle Değerlendirilmesi. Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, (667),9-34.

Taşcı, M. Z. (2023). MEREC ve CRADIS Yöntemlerini İçeren Entegre Bir ÇKKV Modeli İle DASK Özelinde Bir Uygulama. Doğu Üniversitesi Dergisi, 25(1), 35-53. <https://doi.org/10.31671/doujournal.1294336>

Taşcı, M. Z. (2023). Piyasa Çarpanlarıyla Performans Analizi: BIST Sigorta Şirketleri. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 13(2), 1211-1224. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1277228>

Taşcı, M. Z. (2024). Multidimensional Performance Evaluation Using the Hybrid MCDM Method: A Case Study in the Turkish Non-Life Insurance Sector. Journal of Mehmet Akif

Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty, 11(2), 854-883.
<https://doi.org/10.30798/makuiibf.1439172>

Taşcı, M.Z. (2024), Hibrit Bir ÇKKV Modeli ile Ulusal ve Uluslararası Sermaye Yapısına Sahip Şirketlerin Finansal Performans Karşılaştırması: Türk Sigorta Sektörü Özelinde Bir Uygulama, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 67, 113-120, doi:10.18070/erciyesiibd.1326709

AVRUPA BİRLİĞİ YEŞİL MUTABAKATI'NIN TÜRKİYE İHRACATINA ETKİSİ: KİMYA SEKTÖRÜ ANALİZİ⁴⁷

Muhammed Can ÖZDEMİR

Ege Üniversitesi, muhammetcan.ibf@gmail.com, 0009-0008-6053-1539

Doç. Dr. Elif Tunah Çalışkan

Ege Üniversitesi, eliftunalicaliskan@gmail.com, 0000-0001-5231-9206

Küreselleşen dünyada ticaret ülkeler için var olabilmek adına en büyük kaynaktır. İthalat, ihracat gibi kavramlar ile ülkeler temel ihtiyaçlarını karşılayabilmekte ve ülkelerinde hâkim olduğu ürünlerinin ihracatı ile ülkelere döviz girdisi sağlamaktadır. Dünya bu noktada küreselleşmiş iken aynı zamanda birçok tehdit altındadır. Bunlardan en önemlisi artan karbon emisyonudur. Ülkeler hem ticaret yapmaya devam zorunda olup aynı zamanda da Dünya'nın geleceği için karbon emisyonlarını azaltmak zorundadırlar. 1980'li yıllardan beri dünyada karbon emisyonu ve iklim değişikliği ile ilgili farkındalık artmıştır. Küresel iklim değişikliği ile ilgili yaşanan gelişmeler sonucunda dünya genelinde başta Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü, Paris İklim Anlaşması ve Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı olmak üzere çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır (Uçak ve Villi, 2021: 96-97). Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı, AB'nin 2030 yılına karbon emisyonunu %55 azaltmasını 2050 yılında da karbon nötr bir ekonomi haline gelmesini hedeflemektedir (Diriöz, 2021: 111). 2019 yılında imzalanan mutabakat başta demir-çelik, çimento, alüminyum, enerji, tekstil, tarım ve gıda sektörlerini odağa almakla beraber bu sektörlerle ilişkili pek çok sektörü de etkilemektedir (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022: 2).

AB üye ülkeleri 2005 yılından beri Emisyon Ticaret Sistemine (ETS) dahildir. ETS sistemi önemli bir adım olsa da bu noktada AB ülkelerinin üzerinde durduğu bir diğer konu da karbon kaçağı olmuştur. Karbon kaçağı AB ülkelerinin üretimlerini AB dışında başka ülkelere kaydırmaları ya da ithal edilen yüksek karbon yoğunluğuna sahip ürünlerden kaynaklanabilmektedir. Karbon kaçağını önlemek adına atılan kritik bir adım AB'nin ticari ilişkilerinin olduğu üçüncü ülkelere yönelik Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizmasını (SKDM) uygulamaya sokmuş olmasıdır. Bu da AB'ye ihracat yapan ülkelere karbon emisyonlarını düşürmedikleri sürece ek maliyetler getirmektedir. 2026 yılına kadar ülkeler için geçiş dönemi kapsamında demir-çelik, çimento, alüminyum, gübre, enerji ve hidrojen sektörleri SKDM'ye dahil edilmiş ve adım adım diğer sektörleri kapsamayı planlanmıştır. AB ülkeleri hem bu sektörlerin bazılarını içerdiği hem de bu sektörlerle girdi sağladığı için kimya sektörü özelinde de çalışmalar yürütmektedir. Konu ile ilgili literatür incelendiğinde, SKDM'nin Türkiye'nin ticaretini önemli ölçüde etkileyeceği görülmektedir. Ancak sektörel bağlamda etkilerini araştıran sınırlı sayıda çalışma olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda, çalışmanın amacı AB Yeşil Mutabakatının Kimya Sektörüne etkisinin incelenmesidir. Böylece ekonomi için kilit

⁴⁷ Bu çalışma Muhammed Can Özdemir'in Yüksek Lisans Tezinden türetilmiştir.

sektörlerden biri olan kimya sektöründe SKDM bağlamında alınması gereken önlemler ve stratejik öneriler sunulabilecektir.

Anahtar Kelimeler: AB Yeşil Mutabakatı, Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması, İhracat, Kimya Sektörü

A COMPARISON OF THE SETTLEMENT AND INTEGRATION OF SOMALI REFUGEES IN ETHIOPIA AND THE UNITED KINGDOM

Rukiya Yusuf Osman

Advisor: Asst. Prof. Dr. Filiz Tutku AYDIN BEZİKOĞLU
Social Science University of Ankara

Rukiyaosman223@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-4665-5887>

Abstract

This study aims to investigate the settlement and adaptation of Somali refugees in Ethiopia and the UK since 1991. Through comparative and historical case studies of Somali refugees in both countries, we investigate the reasons for insufficient levels of integration and the reasons for poor adaptation. We argue that refugees in Ethiopia cannot settle and adapt despite long periods of stay in the country due to their living in camps, being excluded from society, and inability to integrate into local cultures and economies. While Ethiopia follows a compassionate policy of open- borders and settlement of a large number of refugees, the economic and legal-political limitations of the Ethiopian state mostly account for the protracted non-integration of refugees. Comparatively, re-settled and “legal” refugees in the UK do not suffer from “bare life” issues and can reach education and employment, though their adaptation is severely limited by feelings of insecurity and discrimination due to raising New Right, racist, and anti-immigrant movements. However, the UK does not even aim to settle a larger portion of “illegal” or “irregular migrants,” which are also in fact refugees escaping war and poverty. The article pays special attention to female refugees, who are the least integrated and who suffer incredible costs in the process of migration and settlement due to violence, breakdown of families and social norms, and lack of gendered policies to pay special care for their security, reproductive health, and dignity. This article is contributing to the explorations of informal ways in the integration of refugees.

Keywords: Somali refugees, settlement, integration, Ethiopia, UK

NUDGING TECHNIQUES AS A PUBLIC POLICY TOOL IN THE UNITED KINGDOM

DOÇ. DR. Hayriye SAĞIR

Selçuk University, hayriyesamur@selcuk.edu.tr - ORCID: 0000-0003-3302-0203

Master's Student, Zehra ÖZTÜRK

Selçuk University, ozturkzehra693@gmail.com - ORCID:0009-0000-3219-1495

ABSTRACT

Wherever the concept of the state exists, regardless of its form or content, the concept of governance is also present. Another key concept in societies based on governance is public policy. Public policies identify issues that arise within society and develop solutions for these problems. With the state's increasing role in society, the scope of public policies has also expanded. While traditional tools continue to evolve, some public policy issues remain unresolved, leading to the emergence of new tools. One such tool, nudging, is the main subject of this study. Behavioral economics holds an important place among human-centered fields, and its subfield, nudge theory, aims to influence individuals' behaviors and guide them toward making better decisions. Developed by Richard Thaler and Cass Sunstein, nudging is based on the assumption that individuals do not always act rationally in their daily lives and are influenced by behavioral biases. The nudge approach has emerged as a novel and effective application within public policy literature and is also seen as an efficient governance strategy. Guided by this theory, various public policies have been developed at both national and international levels. This study examines the nudging techniques implemented in the United Kingdom, a pioneering country in the field and one of the first to adopt behavioral public policies. It also explores the impact of nudging techniques as a public policy tool on individuals and society. It uses nudge techniques as a successful public policy tool, especially in the education and energy sectors.

KEYWORDS: United Kingdom, Nudge Techniques, Public Policies

1. Introduction

Public policies identify problems arising in society and develop solutions to these problems. This process starts with the creation of laws, continues by implementing the necessary regulations by the law, and ends with the determination of the most appropriate option among the solutions offered for the problem (Aldemir and Kaya, 2020, p.126). Public policy is a socio-political field that is shaped not only through objectives and content but also through the techniques and tools used. Public policies are created to meet the needs of citizens and to carry out legally prescribed actions. Public policies have technical and social functions. Policy instruments are techniques used by governing authorities to achieve certain objectives. Through public policies, the state can inform citizens how to behave. Public policies have various instruments that can be used. These are norms, financial regulations, and information. Kirschen's analysis of the instruments available in the context of economic policy was the first major attempt to classify policy instruments. Salamon (2011, p.1645) identified 13 different

commonly used policy instruments. These consist of government, social, and economic regulation, grants, contracts, tax expenditure, levies, employer obligations, public institutions, expenditure certificates, credit, credit guarantees, and insurance. Vedung (2010) categorizes policy instruments into three basic categories with a more holistic and comprehensible classification. These are; regulations, economic instruments, and information. It has been observed that classical public policy instruments are insufficient to solve all the problems in society and a search has been made for new policy instruments. As a result of this search, the concept of nudge emerged. The nudge approach is useful in cases where traditional policy instruments based on harsh economic incentives and strict legal regulations are insufficient. The difference of nudging from traditional instruments is that it is costless and public administrators are favorable to this approach. Following the development of the nudge approach, policy makers in many countries have started to use nudge theory in combination with traditional policy instruments. Nudge theory has been addressed by authors working on behavioral economics rather than public policy discipline (Erat and Savaş, 2022, p.175-183).

2. Nudge Concept

The concept of nudging was first introduced in Thaler and Sunstein's 2008 paper "Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth and Happiness" (Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth and Happiness). The word meaning of nudge means to push a person slightly with the elbow (Şahin and Tülüce, 2023, p.260). Thaler and Sunstein (2008) defined nudging as a 'choice architecture' that guides human behavior in a predictable way, without prohibiting options or changing the economic incentives that people deal with too much. The concept of nudging can be defined as avoiding negative behaviors that may be caused by one's mental skills and being guided by policy makers to achieve long-term goals (Kuşseven, 2022). Nudging changes individuals' behavior predictably and does not prohibit choices, change economic incentives, impose interventions, use financial incentives, or conceal relevant factual information. Nudging is a soft policy instrument. For an intervention to be considered a nudge, it should be easy and low-cost to avoid it. At the same time, nudges are not orders and do not contain any obligation (Erat and Savaş, 2022, p.183). The application of nudges in a subtle and unnoticeable way increases the power of the nudge by causing more effective results. Nudges act as a kind of reminder. In the last decade, the use of nudges to find solutions to challenging policy problems has become widespread on a global scale. Nudging has been applied in various fields such as taxation, environmental protection, social security, organ donation, education, finance, energy conservation, blood donation, and public health. The policy areas where nudging techniques are most commonly used are health and environment (Deun et al., 2018, p.12). In 2010, after the establishment of the Behavioural Insight Team in the United Kingdom, many developed and developing countries, as well as international organizations (World Bank, Organisation for Economic Co-operation and Development, European Union), established their own nudging units to support their policies. According to the data from the Organisation for Economic Co-operation and Development, the number of nudging units operating at both national and international levels worldwide has exceeded 200 and this number continues to increase (Kuşseven, 2022). Due to differences in the legislative, executive, and governmental systems of countries, there is no uniform methodology for behavioral insights. Each country develops its own methodology. Thus, the way behavioral

approaches are applied varies across countries. While units in some countries benefit from these approaches in all processes from policy formulation to implementation, some units benefit from behavioral approaches only in the evaluation of assumptions during policy choice (Kılıç, 2020, p.255).

The nudge approach is based on the understanding that individuals cannot make good and correct decisions with their own choices, that is, they cannot protect their benefits. According to the nudge approach, individuals' preferences are not rational. Advances in behavioral economics and psychology have shown that our decision-making behavior and preferences differ from rational behavior, indicating that the decision-making process misleads individuals and moves away from personal preferences. Instead of having a direct effect on the choices that individuals explicitly make, nudges influence some characteristics that individuals ignore. In cases where people do not behave rationally, it is possible to encourage them to make more rational decisions through public interventions. Such interventions can help improve individuals' decision-making processes and lead to more informed choices. These interventions, called nudges, affect the subconscious of individuals for them to make preferences in the desired direction. In this process, libertarian paternalism is at the forefront and individuals' freedom of choice is protected without any coercive legal regulations or sanctions (Mercan and Altıntaş, 2019, p.13). In libertarian paternalism, no coercion can be mentioned. This approach can also be defined as a libertarian paternalistic management model. The behavior change achieved through nudging can be easily reversed. Because the individual always has the freedom to behave differently. Nudging differs from other interventions by helping individuals to make better decisions using their mental limitations. Nudging does not work perfectly in some cases due to various factors. Because nudging techniques vary according to personal characteristics. In such cases, we encounter the concept of data. With better data, nudging can be used more effectively. Data reporting increases the effect of nudging by shaping it. The most valuable data is usually data based on behavior (Halpern, 2015).

Thaler and Sunstein (2017) make a distinction by defining two different human models. On the one hand, there is Econ, a model assumed by classical economic theory, which always makes consistent choices and is independent of emotions, and on the other hand, Sapiens, which has cognitive limitations. In studies conducted in the context of behavioral economics, the Econ model has been insufficient in explaining the behavior of individuals. Individuals generally do not consider profit utility maximization when making choices and act with limited rationality as stated by Herbert Simon (1957, as cited in Altıntaş and Mercan, 2019, p.14). Herbert Simon emphasized that individuals do not always have full information, unlike the model of the fully rational individual defined as Homo economicus. He stated that the behaviors they exhibit are also limited due to the limited information they have. Many factors make it difficult for individuals to think rationally and affect their decision-making processes. These factors are the framing effect, expectancy theory, opportunity cost and ownership effect, sunk costs, feeling of regret, mental accounting, herd psychology, excessive optimism, overconfidence, anchoring, and status quo bias (Özdilek and Akal, 2020, p.243-248).

Framing effect; when individuals make various decisions, changing the way of presentation of the options presented to them can be effective in the decisions of individuals.

For example, the expressions '90% fat-free' and '10% fat' used for salami express the same meaning. However, these expressions create different perceptions in individuals. While the expression '10% fat' presents a more negative frame, the expression '90% fat-free' presents a positive frame. This difference leads to significant changes in individuals' decisions and preferences.

Anchoring effect; the first information that individuals experience or learn is effective in their decision-making processes.

Loss aversion is the unhappiness that individuals experience when they lose something they have, which has a stronger effect than the happiness they experience when they have that thing. In this case, individuals give up gains to prevent losses.

Herd psychology; herd psychology has a significant impact on people. Individuals can make decisions by observing their environment and being influenced by others without having any knowledge (Mola, 2020, p.27-29).

Status quo effect; individuals tend to protect the current situation they are in due to reasons such as anxiety against uncertainty and, a desire to avoid changes and habits (Karagöl, 2020, p.3).

Expectancy theory; Individuals avoid risk when they gain gains. However, they prefer to take risks when they face a loss or loss situation. This theory is an indication that individuals are more cautious about their earnings (Yılmaz and Canbazer, 2020, p.1831).

Optimism and overconfidence; are tendencies that unrealistically increase the risk-taking rates of individuals. This situation causes the individual to underestimate possible dangers and causes him/her to take more risks.

Mental accounting; refers to the cognitive processes that individuals use when making financial decisions (Yılmaz and Canbazer, 2020, p.1835).

Possession effect; losses are more effective on individuals than gains. It can be challenging for individuals to give up an item they own (Ministry of Trade, 2018).

Nudge theory consists of sub-headings. These subheadings can be listed as default options, combining complex options and social norms. The default option method automatically includes individuals in any option without their approval (Kılıç, 2020, p.247). Social norms are a set of unwritten rules that individuals are expected to follow within a society or a particular group. These rules guide the behavior of individuals and have an impact on their preferences (Şahin and Tülüce, 2023, p.266). Finally, combining complex options is perceived as a kind of simplification. It is the reduction of existing options as uniformly as possible in order not to cause confusion and waste of time (Erat and Savaş, 2022, p.189).

As a result of the studies conducted by Cadario and Chandon (2019, p.365-378), seven basic types of urges were identified. These urges are combined into three main categories. These categories are cognitive nudges, emotional nudges, and behavioral nudges. Cognitive nudges consist of explanatory food influence, evaluative food influence, and visibility enhancement. Emotional nudges can be listed as healthy eating calls and hedonic enhancement. Behavioral

nudges are accessibility improvement and size improvement. In the cognitive nudge approach, various information is presented to individuals, and symbols and signs are used to facilitate the understanding of this information. Thus, it is assumed that visual elements can encourage individuals to change their behavior. In the emotional nudge approach, attractive packages and presentations are used to attract consumers' attention. Thus, it is aimed to positively influence consumers' behavior. Finally, in the behavioral nudge approach, access to healthy products is facilitated and the portions of these products are increased to increase individuals' tendency towards healthy choices.

3. Nudging Techniques Practised in the United Kingdom

The UK is the leading country in the field of behavioral public policies (Kuşseven and Yıldız, 2022, p.68). The Behavioural Insight Team established in the United Kingdom is the first behavioural insight unit in the world to be officially operational and was established in 2010. This unit has become a model for many countries. Although the Behavioural Insight Team was officially established in 2010, its history dates back to mid-1990. The official establishment of the Behavioural Insight Team took place in 2010 when the Cabinet Office Strategy Unit was transformed into the Behavioural Insight Team after New Labour lost the election and was replaced by the Conservative-Liberal Democrat coalition. With this development, the Behavioural Insight Team gained autonomy and separated from the Cabinet Office. By 2013, the Behavioural Insight Team was transformed into a private consultancy company. Between 2010 and 2013, the Behavioural Insight Team served four main objectives. First, to showcase the work of the Behavioural Insights Team. Second, to build knowledge in the field of behavioral public policy by publishing their work. The third goal is to announce their work through the media and the last goal is to create a framework for behavioral public policy. By 2022, the Behavioural Insight Team started to be referred to as the nudge unit (Curley, 2022, p.1-13).

The Behavioural Insights Team aims to reduce the costs of public services and make it easier for citizens to use them. This team, which initially worked with seven people, now has more than one hundred and sixty employees. The Behavioural Insight Team has carried out many studies on education, the national health system, and public finance (Özdemir, 2019, p.257-258). The Behavioural Insight Team, to determine the basic conditions for establishing an effective behavioral analysis team, has developed the " He developed the acronym 'APPLES'. These factors are bureaucratic support, political support, people, location, experimentation, and science. In order for the incentive unit to be successful, it needs people who know and understand the working system of the government, high-level political support, expertise, and academic ties (Kuşseven and Yıldız, 2022, p.69).

The Behavioural Insight Team prepared a joint study with the Prime Minister's Office and the Ministry of Education using nudging techniques in the field of education. It has been observed that students with high scores in high school graduation exams prefer a university at a lower level than their score. To prevent this situation, students were sent letters from other students with similar achievements studying at higher-level universities. In the letter, the students talked about how they were satisfied with the university they were studying at and the opportunities offered by the university. In this way, the application rates of students to

successful schools were increased. A similar study was carried out to ensure students' attendance to courses. Motivational messages were sent to young people to continue the courses and in this context, the participation rate of young people in courses was increased (Ministry of Trade, 2018, p.133).

4. CONCLUSION

The inadequacy of traditional public policy tools in solving some public problems has made it necessary to turn to new public policy tools. Nudge theory, which is a new public policy tool, is defined as the behavior of directing individuals to the right option without prohibiting or imposing any option on individuals. The use of nudging techniques helps individuals with limited rationality to make rational decisions. The low cost of nudges allows them to be used more than traditional tools. The area of use of nudges is increasing day by day. In this context, it is observed that behavioral insight teams have been established in many countries. The most important of these teams is the Behavioural Insight Team, which was established in the United Kingdom and has a long history. This team has an impact on the decisions of individuals by using nudging techniques in many fields, especially in education and health. Together with the nudging techniques applied in different countries, it is concluded that nudging works as a public policy tool. Accordingly, the field of study of behavioral public policies is expanding day by day.

SOURCE

Aldemir, C. and Kaya, M." Poking" Implementation of the Idea as a Public Policy Instrument by Governments in the Covid-19 Era, May,2020.

Cadario, R. & Chandon. P. Which Healthy Eating Nudges Work Best? A Meta-Analysis of Field Experiments. Marketing Science, September, 39,3,2020.

Curley, L.J. and Neuhaus,T. The Emergence of Global Behavioural Public Policy- Developments of and around the Nudge Unit, September, 3,2,2022.

Deun,H, Acker, W., Fobe, E. and Brans, M.Nudging in Public Policy and Public Management: A Scoping review of the literature. Presented At The PSA 68th Annual International Conference, March, 1-27,2018.

Erat,V. and Savaş,D .Nudging as a Public Policy Tool, August 6,2, 2022.

Halpern, D. Inside The Nudge Unit How Small Changes Can Make a Big Difference, UK: Penguin Random House,2015.

Karagöl,V.(2020). The Role of Behavioural Economics in Combating the Covid-19 Pandemic, December, 1,1, 2020.

Kılıç,E. The Importance of Behavioural Economics in Public Policies: Application Examples from the World and Turkey, April, 4,1, 2020.

Kuşseven,A. Nudging Approach in Public Policies and the Use of Artificial Intelligence. September, 4,1, 2022.

Kuşseven,A. and Yıldız,M. Emergence & development of behavioral public policy units in government: the case of Turkey, September, 44,1, 2022.

Mercan,B. and Altıntaş,K. Nudge Policies of the Public Sector: Libertarian Paternalism Approach, September,107, 2019.

Mola, H. Hidden Traps and Nudges in the Economic Decision-Making Process from the Perspective of Behavioural Economics, December, 2,1, 2020.

Özdemir, Ş.Behavioural Insight as a Public Policy Tool. Turkish Journal of Communication Research,20,1, 2019.

Özdilek,E. and Akal, M. Richard Thaler's Views in the Framework of Behavioural Economics, July, 5, 13,2020.

Salamon, M. The New Governance and the Tools of Public Action: An Introduction, 28, 5, 2011.

Your Decision? A Behavioural Approach to Public Policy Design. Ministry of Trade. (2018). Retrieved from https://ticaret.gov.tr/data/5b9623ea13b8761ce82c5e34/senin_kararin_mi.pdf.

Şahin, M. and Tülüçe, N. An Alternative Approach to Improving Health Services: Nudging, February, 26, 1, 2023.

Thaler, R. and Sunstein, C. Nudge on Improving Decisions Taken for Health, Wealth and Happiness, Pegasus Publishing, İstanbul, 2008.

Thaler, R. & Sunstein, C. R. Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness, Yale University Press, London, 2017.

Vedung,E. Policy Instruments: Typologies and Theories. In: M.LBemelmans-vidéc, R.C.Rist, E.Vedung(Eds), carrots, Sticks and Sermon, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, 2010.

Yılmaz, V. and Canbazer, C. Behavioral Approach to Public Policies and Turkey Reflections, October, 31, 4, 2020.

URBAN CONSCIOUSNESS AS A PROCESS OF SOCIAL CHANGE: IĞDIR EXAMPLE

DOÇ.DR. Hayriye SAĞIR

Selçuk University, hayriyesamur@selcuk.edu.tr - ORCID: 0000-0003-3302-0203

Master's student, Gamze ÖZKAN

Selçuk University, gozkan089@gmail.com - ORCID: 0009-0006-3735-7638

URBAN CONSCIOUSNESS AS A SOCIAL CHANGE PROCESS: THE IĞDIR CASE

ABSTRACT

The process of urbanization refers to individuals' adaptation to social, cultural, and economic changes, and this process plays a key role in the formation of urban culture and urban consciousness. Urban consciousness is shaped by individuals' sense of belonging to the city they live in, as well as their willingness to participate in environmental and social responsibilities. Urban culture, on the other hand, is a concept that is gradually shaped by the city's history, traditional structures, and social dynamics over time. The aim of this study is to examine how urban consciousness is shaped by local traditions and cultural values, and the impact of the urbanization process on the development of this consciousness, with Iğdır as an example. Iğdır is a province with a rich cultural heritage and traditions, which deeply influence the social structure of the city and the daily lives of its people. Traditional values such as strong family ties, a sense of social solidarity, and hospitality are of great importance, forming the fundamental building blocks of urban consciousness in Iğdır. The process of urbanization strengthens the sense of responsibility toward the city by integrating these traditions into urban life. Furthermore, the residents are encouraged to view the city not just as a living space, but as a "community" and a "sharing" space. Although traditional ways of life in Iğdır have modernized through urbanization, this cultural heritage naturally contributes to the development of urban consciousness. The people of Iğdır, who have lived in close connection with nature, possess a strong sensitivity toward the environment. This sensitivity, combined with urbanization, increases their sense of responsibility towards the environment, supporting the preservation of green spaces and the promotion of environmentally friendly projects. Local

cultural elements such as local handicrafts, folk music, traditional foods, unique weddings, and festivals, all contribute to strengthening urban consciousness in Iğdır. These cultural values increase individuals' attachment to their city and reinforce their sense of belonging. The integration of traditional values into urban life plays a crucial role in the development of urban consciousness in Iğdır. With the process of urbanization, individuals face challenges related to migration and the transition from rural to urban life, and they begin to explore new social norms. The active roles of women in urban life, particularly, contribute significantly to the development of a sense of social responsibility. In conclusion, the example of Iğdır demonstrates that urban consciousness is not merely a physical transformation, but a social change process. This process is shaped by local traditions, cultural values, and a sense of social solidarity. The adaptation of traditional culture to modern urban life is an important factor in both preserving cultural heritage and strengthening urban consciousness. In this process, the contributions of local governments and social awareness campaigns play a significant role in the development of urban culture and the fulfillment of social responsibilities.

Keywords: urban belonging, urban consciousness, urban identity, urban solidarity, Iğdır

1. INTRODUCTION

The city is a structure formed by the accumulation of social, spatial and cultural components of different times throughout history. It is insufficient to evaluate the city in spatial dimension, it also appears as a whole of economic and social values. These values are the concrete embodiment of the city. It is inevitable to distinguish between city and urbanisation. The concept of urbanisation and the city are differentiated from each other, to give a more specific example, it is the understanding, acceptance and appropriate behaviour of individuals and society to the norms and rules, life dynamics brought and required by the city. Cities have developed through continuous change and transformation as required by social life. Especially industrialisation comes to the forefront in this change. Industrialisation has accelerated urbanisation and this growth has shaped the identity construction of cities. At the same time, cities are the places where economic mechanisms are most clearly processed and they appear as symbols of civilisations. Each city builds an identity within the scope of its development, growth and scope. Cities have unique souls like people. One of the important elements that add meaning to a city is the people and the structures of the city. The identities of cities are built within the framework of geographical location, climate and cultural values. These identities are shaped according to geographical location and historical processes. The urbanisation process is a dynamic transformation process with its opportunities and challenges. In the case of Iğdır,

multicultural structure, participation of the young population and social and cultural cohesion stand out as important factors. However, challenges such as infrastructure deficiencies and environmental problems should also be taken into consideration in this context. The success of this process is possible with the co-operation of local administrations and society. Sustainable solutions and the preservation of cultural diversity can create a more livable and dynamic city.

1.1 The Concept of City and Urbanisation

The city is conceived as a space where people come together. It is defined as a spatial formation that unites economic, cultural, and social forces, facilitating interactions among people and extending activities both into the past and the future. Additionally, it provides specific areas for spaces prepared by people (e.g., museums, theaters, universities) (Mumford, 2019, p. 655). One of the characteristics of cities is their large populations. Unlike rural settlements, cities have more extensive settlement areas and stand out with organized infrastructure facilities. Moreover, cities serve as functional spaces in terms of cultural activities, industry, commerce, education, and various social services. This multifaceted structure of cities transforms them into centers of social, economic, and cultural interactions beyond mere physical settlement areas. With the Industrial Revolution, urbanization became the center of social mobility, initiating an urban-focused transformation process in social structures (Sezal, 1992, pp. 12-13). In this context, the demolition of city walls surrounding urban areas allowed cities to grow in an unplanned and unlimited manner, weakening the ability to control social mechanisms. The increase in both private transportation and public transport systems accelerated urban transformation processes while also acting as a driving force for the change (Mumford, 2019, p. 509). While urbanization represents economic and demographic aspects, the socio-cultural phenomena arising from this process are expressed by the concept of "urbanization." Urbanization, in this sense, reflects a social and sociological process (Ministry of Public Works and Settlement, 2009, pp. 16-17). Cities demand that migrants reconsider, modify, and adapt their existing traditional habits, behaviors, and lifestyles. This requirement explains the phenomenon called "urbanization" in the literature, which signifies the process of adapting to the necessities of urban life (Kaygalak, 2009, p. 27).

1.2. Urban Culture and Urban Awareness

Culture is an active and organic whole consisting of techniques, institutions, beliefs and traditions developed by society to fulfil its needs (Hançerlioğlu, 1967, p.225). The concept of culture has assumed a critical role in the formation of urban structure and shaping urban life.

Many of the intangible and tangible values formed in cities have been shaped by the processes of cultural increase. This situation has made culture one of the most fundamental components of urban spaces for the continuity of social life. The elements that make up urban culture have exhibited a multifaceted structure with both material and spiritual aspects. Cities have needed to ensure the continuity of urban culture in order to continue their existence as physical, political, economic and cultural living spaces of societies. The protection of historical heritage, which is one of the basic principles of urban culture, is important for the continuity of cities. Keeping the original qualities of the city alive, transferring the heritage to future generations is of vital importance in terms of preserving the urban identity. Another effective element in the transfer of the city to the future has been the cultural interaction stages that give it an identity (Es, 2007, p.50-51). Urban culture, due to the fact that it differs in every society, has many elements that make a city unique; historical consciousness, natural beauties, traditions and customs, urban settlement, the value that individuals transfer to the city in terms of spatial and spiritual aspects, politics and economic structures and local government understanding. In this context, the protection of urban culture and identity and the understanding of municipalism, which realises the transfer to future generations in a concrete way, has had a significant impact on the development vision of the city. This approach, which increases living standards in cities, increases sustainability and contributes to the protection of urban culture, has been described as an effective element in the originalisation of urban identity. The works of the administrations on this issue will both keep the social memory of the city alive and ensure that the urban culture is bestowed to future generations. In order for the city not to lose its culture, urban societies need to be aware of the city. This concept is explained by Keleş (2021, 2.70) as the change created by the urbanisation process in society, its reflection on the behaviour of the individual, affecting relationships, attitudes and value judgements, and witnessing both material and spiritual transformations. Urban consciousness is formed when individuals are aware of the elements that make up a city and that make it exist, and in this context, they develop their behaviour patterns within fixed thought patterns. The person's assimilation of urban culture, gaining urban consciousness and internalising this culture have played an important role. Keleş (1998, p.84) emphasised that the concepts of city and urbanity are inseparable. He defined people who were born and raised in a city, who have an emotional and historical connection with the city, and who have a sense of social responsibility towards the city as "urbanites". Expressing that individuals with this mentality have urban consciousness, Keleş described this consciousness as the individual being aware of the fact that he/she lives in the city, forming ties

with the city and acting and thinking accordingly. Urban consciousness enables individuals to integrate with urban life and society, to take on the task of preserving and developing the city, and to develop city-specific behaviours, attitudes and perceptions (Birol, 2008, p.28). This consciousness also states that individuals should act by realising the requirements of urban society (Kaya, 2003, p.34-35). In this context, urban consciousness has ensured the individual's continuous participation in urban life and the strengthening of belonging to the city.

1.3. Urbanisation Process and Social Transformation in Iğdır: Culture and Consciousness Perspectives

Iğdır province became a province in 1992 and then entered into an urbanisation process rapidly. The factors that accelerated the urbanisation of Iğdır were stated as the activation of Dilucu border gate, the formation of a university structure and population increase. It has been observed that these innovations have led to significant changes in the spatial utilisation of the city. In the mentioned process, in addition to the developments in the service sector, the increase in the phenomenon of migration and in this context, the housing structuring of the city has increased. The critical factor in the formation of a sustainable city in Iğdır has been the increase of green areas in the urbanisation process. The city has been strengthened not only physically but also socially and urban consciousness has developed. There are places to stay intertwined with nature. The urbanisation process has also been directly related to environmental problems, and the conscious approach and behaviour of the individuals living here towards the environment has had a great impact on the formation of a sustainable living environment. Urban consciousness is formed when individuals adopt both social and environmental responsibilities. This consciousness has been one of the cornerstones of environmental sustainability. The city of Iğdir has also taken an important role in the creation of urban consciousness in order to develop and implement strategies to eliminate environmental problems. First of all, public awareness has been raised on issues such as conservation of water resources, combating air and noise pollution and plant waste management. Monitoring air quality, identifying pollution sources and taking protective measures against these sources is an important move to improve the quality of urban life. As in air quality, regular monitoring of water quality and identification of pollution sources contributed to the continuity of water resources. In addition to these, noise pollution has also been addressed. Noise has been a factor directly affecting the comfort of city dwellers. Therefore, controlling the sources of noise and solving them quickly will ensure a quiet and tranquil city. In addition, monitoring waste management is of vital importance in

terms of environmental sustainability and development of urban consciousness. When vegetable waste oils are processed and prevented in a way that does not harm the environment, it has ensured both the protection of the environment and the reinforcement of the environmental responsibilities of the people. Thus, the city residents have become more responsible individuals by being aware of the effects of environmental damages. Iğdır aims to be an exemplary city with its domestic waste management, recycling activities and hygiene services. In order to achieve this goal, keeping the streets and avenues clean, extending underground container systems and collecting recyclable wastes and giving them a chance have made the city residents aware of their environmental responsibilities. Another element that has deepened the urban consciousness has been the widespread collection of unused household goods and renovation wastes. In this context, the solidarity network formed both environmentally and socially has contributed to the development of urban consciousness. It is concluded that environmental sustainability and urban consciousness are two basic phenomena that complement each other. Iğdır province has blended these two concepts in the light of these two concepts and has shown significant developments in terms of combating environmental problems. These methods have been encouraging not only for the protection of the environment but also for the city dwellers to fulfil their individual responsibilities. Thus, a city identity that strengthens the ties between the environment and society has been built. For example, the festival of Nowruz, official and religious holidays have a special importance in terms of organising social groups and maintaining common cultural ties. In Turkish culture, Nowruz is not only a symbol of the arrival of spring but also a symbol of freedom and liberation (Alım, 2009:233). The structure of the Turkic communities based on customs and traditions has enabled Nowruz to be celebrated with pride in wide geographies. Many different communities such as Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan, Turkmenistan, Uzbekistan, Tatarstan, Uyghur Turks, Anatolian and Balkan Turks have kept their Nevruz traditions alive today. These celebrations have increased social cohesion as a stage for various activities such as festivals, special food preparation, and gift-giving (Akçay, 2017: 32). Our Anatolia has been among the important regions where the festival of Nevruz is celebrated enthusiastically. Thus, Iğdır province has the characteristics of an important city that keeps traditional Nevruz holiday rituals active today (Kayacan, 2021; 472-473). The continuation of the aforementioned traditions in Iğdır is due to the strong commitment of the people of the region to their cultural heritage and traditions. Iğdır, being the gateway of Anatolia to the Turkish world, has undertaken an important task in preserving cultural diversity and accumulation. The local

people have adopted it as a duty to keep alive the customs, traditions, traditions and customs inherited from their ancestors and to transfer them to future generations. Nevruz has not only been a cultural movement but also an important element shaping the urban culture and identity of Iğdir. As a result, Nevruz has increased the social solidarity of the city residents, contributed to the protection of cultural values and the strengthening of urban consciousness.

CONCLUSION

The phenomenon of urbanisation, which started with the transition to industrial society in the West, gained momentum in Turkey, especially in the post-1950 period, and today, our country has reached an advanced point in terms of urbanisation rate. This process has brought serious problems and caused serious bottlenecks in cities. For the solution of these problems, local administrations and provincial organisations of central administrations have sometimes been insufficient and a paradox has emerged between effective administration and justice in representation. In this context, the development of urban culture and the creation of urban consciousness play a critical role in solving urban problems. While urban consciousness encourages the voluntary participation of individuals in the processes of producing solutions to urban problems, urban culture creates a common sense of belonging that supports this participation. This is a process that requires local governments and universities to act in co-operation. In the specific case of Iğdir, the city is experiencing the difficulties of the urbanisation process intensively due to dynamics such as migration and demographic diversity. Local governments have the potential to increase urban awareness and develop urban culture through social and cultural activities they organise. Universities' research and collaborations with local stakeholders can be an important actor in solving the problems brought about by urbanisation. In this context, the example of Iğdir has the capacity to produce solutions to urbanisation problems that can serve as a model for other cities. Success in solving urban problems can be achieved not only through administrative reforms, but also through the activation of social awareness and participation processes. In this respect, the cooperation between local and central administrations and academic institutions should be strengthened.

REFERANCES

Alım, M. (2009). Iğdir-III in terms of natural and human sciences. Academia.edu.

Akçay, M. (2017). Iğdir-III in terms of natural and human sciences. Academia.edu.

Ministry of Public Works and Settlement (2009). Urban consciousness, culture and education commission report. Ankara: Publication of the Ministry of Public Works and Settlement.

Birol, E. (2008). Reading the concept of urban consciousness through Ruşen Keleş's conceptual framework. *Journal of Urban Studies*, 13(37), 1246-1268.

Es, M. (2007). The importance of cultural elements in the creation of city identity: A study on Balıkesir. *Paradox: Journal of Economics, Sociology and Politics*, 12(Special Issue), 50-51.

Hançerlioğlu, O. (1967). *The science of society*. Istanbul: Remzi Bookstore.

Iğdır Municipality. (2015-2019). Strategic plan. <https://sp.gov.tr>

Kaya, A. (2003). Reading the concept of urban consciousness through Ruşen Keleş's conceptual framework. *Journal of Urban Studies*, 13(37), 1246-1268.

Kayacan, E. (2021). Iğdır-III in terms of natural and human sciences. *Academia.edu*. 472-473.

Kayalak, R. (2009). A periodical analysis of articles on the phenomenon of urbanisation and migration in Turkey. *Journal of Urban and Environmental Research*, 3(1), 27.

Keleş, R. (2021). Reading the concept of urban consciousness through Ruşen Keleş's conceptual framework. *Journal of Urban Studies*, 13(37), 70.

Mumford, L. (2019). Urban culture and urban consciousness Erzincan Binali Yıldırım University example. *Journal of Academic Studies*, 5(3), 655.

Sezal, B. (1992). Urban culture and urban consciousness Erzincan Binali Yıldırım University example. *Journal of Academic Studies*, 5(3).

ADİ ORTAKLIKTA İTİRAZ HAKKININ SAHİBİ

Dr. Öğr. Üyesi Hakan Yıldırım

Balıkesir Üniversitesi Hukuk Fakültesi,

hakan.yildirim@balikesir.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9483-0475.

Özet

Adi ortaklıkta yönetim işleri, ortaklığın olağan işlerini kapsar. Olağanüstü işlerde, bütün ortakların oybirliği ile karar almaları gerekir. Ancak gecikmesinde tehlike bulunan hallerde, olağanüstü işlerin tek yönetici ortak tarafından da yapılması mümkündür (6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu [TBK] m. 625/3). Adi ortaklıkta “yönetim, sözleşme veya kararla yalnızca bir veya birden çok ortağa ya da üçüncü bir kişiye bırakılmış olmadıkça, bütün ortaklar ortaklığı yönetme hakkına sahiptir” (TBK m. 625/1). Adi ortaklık, “ortakların tümü veya birkaçı tarafından yönetilmekte ise, bunlardan her biri, diğerleri katılmaksızın işlem yapabilir; ancak ortaklığı yönetmeye yetkili olan her ortak, tamamlanmasından önce işleme itiraz etmek suretiyle, bu işlemin yapılmasını engelleyebilir” (TBK m. 625/2). Söz konusu hükümden anlaşılacağı gibi, ortaklıkta birden fazla yönetici varsa, yönetici ortaklardan her biri diğer yöneticilerin katılımı gerekmeksizin işlem yapabilir. Bu şekilde olağan işler bakımından bireysel yönetim ilkesinin benimsenmesinin neticesi olarak, kanun koyucu yönetim yetkisinin denetimini sağlamak amacıyla diğer yönetici ortaklara itiraz hakkı tanımıştır. Yönetim hakkının ayrılmaz bir parçası olan, kullanılmasıyla birlikte işlemin tamamlanmasına engel teşkil eden, böylece hem yönetime hem de temsile ilişkin sonuçlar doğuran itiraz hakkının kimler tarafından kullanılabilmesinin net bir şekilde belirlenmesi gerekir. Bu çalışma içerisinde hakkında birçok tartışma bulunan itiraz hakkının sahibi konusu, öğretideki farklı görüşler ve yargı kararları dikkate alınarak incelenecektir. Bu inceleme sonucu elde edilen veriler sonuç bölümünde paylaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Adi Ortaklık, İtiraz Hakkı, Yönetim Yetkisi.

COCO FİLMİNİN PSİKOSOSYAL GELİŞİM KURAMININ ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ ÖZELLİKLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Lisans Öğrencisi, Mebruke BEKLER

Aksaray Üniversitesi, mebrukebekler@gmail.com, 0009-0006-9815-317X

ÖZET

Psikoloji; insan davranışlarını gözlenebilen ve gözlenemeyen bilişsel süreçler üzerinde açıklama ve anlamlandırma yoluyla çalışmalarını sürdürmekteyken bunları birçok yöntemle de insanlara ulaştırma çabasındadır. Sinema ile bu çalışmalar beyaz perdeye aktarılmış olarak insan duygularına sunulma yöntemlerinden biri olmuştur. Erken çocukluk ve orta çocukluk dönemleri kişinin hayatında uzun süre izlerini taşıdığı hatta bazen bu dönemden aldıkları bilgi, deneyim, tecrübe, duygu, bilişsel gelişim ve yaşantılar, kültür ile yaşamını sürdürdüğü önemli bir dönemlerdir. Bu çalışmanın temel amacı yönetmenliğini Lee Unkrich'in; senaristliğini Adrian Molina ve Matthew Aldrich'in üstlendiği Coco filminin çocuk, çocukluk kavramı, çocuğun sosyo-duygusal ve psiko-sosyal gelişimi açısından ve bu gelişimi etkileyen ceza, ebeveyn tutumları, aile içi iletişimi, içinde bulunduğu ailenin kültürel yapısı ve başarıya/çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu açısından içinde olduğu çocukluk döneminin incelenmesidir. Erikson'nun psiko-sosyal gelişim evreleri çerçevesinde ele alınan bu çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden biri olan ve aynı zamanda araştırma yöntemlerinde bir tamamlayıcı olma özelliği ile Doküman İncelemesi/Analizi yöntemi kullanılmıştır. Sonuçlar doğrultusunda Coco filminin erken ve orta çocuklukta sosyo-duygusal ve psiko-sosyal gelişime ait paralel bulgular göstererek ortak ilerlediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Psikoloji, Sinema, Çocukluk Dönemi, Coco Filmi*

THE ANALYSIS OF COCO MOVIE IN THE CONTEXT OF EARLY CHILDHOOD CHARACTERİSTİC OF PSYCHOSOCIAL DEVELOPMENT THEORY

ABSTRACT

While psychology continues its studies by explaining and making sense of human behavior through observable and unobservable cognitive processes, it also strives to convey these to people through many methods. Cinema has been one of the methods of presenting these studies to human emotions by transferring them to the white screen. Early childhood and middle childhood periods are important periods in a person's life that they carry the traces of for a long time, and sometimes even continue their lives with the knowledge, experience, experience, emotion, cognitive development and experiences, and culture they receive from this period. The main purpose of this study is to analyze the movie Coco, directed by Lee Unkrich and written by Adrian Molina and Matthew Aldrich, in terms of the child, the concept of childhood, the socio-emotional and psycho-social development of the child, and the childhood period in which the child is in terms of punishment, parental attitudes,

communication within the family, the cultural structure of the family in which the child lives and the sense of inferiority against success / hard work. Within the scope of this study, which is handled within the framework of Erikson's psycho-social development stages, the Document Review/Analysis method, which is one of the qualitative research methods and at the same time a complementary feature in research methods, was used. In line with the results, it is seen that the movie Coco progresses together by showing parallel findings regarding socio-emotional and psycho-social development in early and middle childhood.

Keywords: *Psychology, Cinema, Childhood, Coco Movie*

GİRİŞ

Erikson yaşam boyu gelişim kuramında insanın psikososyal gelişim dönemlerini belirli evrelere ayırmıştır. Bu dönemler sırasıyla; temel güvene karşı güvensizlik, özerkliğe karşı kuşku ve utanç, girişimciliğe karşı suçluluk, çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu, kimlik duygusuna karşı rol karşılığı, yakınlığa karşı yalıtılmışlık, üretkenliğe karşı durgunluk ve son olarak da ego bütünlüğüne karşı umutsuzluktur. Bu dönemler birbirleri içinde aşılması, yerine getirilmesi gereken sorunlar, görevler ve sorumlulukları içerir. Aynı zamanda da bir sonraki döneme geçiş için basamak görevi görürler. Erikson (1963,1968), çalışmamızda ele aldığımız Çalışkanlığa Karşı Aşağılık Duygusu evresini altı yaşlarından ergenliğin başlamasına kadar olan bir süreç olarak tanımlamıştır. Bu dönemde çocuk, okul yaşantısına başlar, okuma yazma öğrenme, arkadaşlık ilişkilerinde aktif olma ve ilişkilerini sürdürme, derinleştirme gibi bir evrededir. Bu dönemde çocuklar ailelerinin güvenli alanından çıkarak toplumun sağladığı öğrenme ve çalışma alanında kendini göstermeye çalışır (Erikson, 1968; Öztürk, 2002). Çocuklar okul yaşantısıyla yetişkinlerin dünyasında kullanılan araç gereci ve o toplumun teknolojisinin temellerini benliklerine yerleştirmeye çalışırlar (Öztürk, 2002). Çocuklar bu dönemde ailelerinin sahip olduğu kültür ve çevreden de çabuk etkilenebilir olurlar. Filme Rivere ailesinin sağlam ayakta durma üretmekle ünlenmiş ve biliniyor olmaları Miguel'i de bu yönde yetiştirmelerine neden olmuştur.

Aynı zamanda katı ve esnek olmayan, dar bir bakış açısına sahip otoriter olan ebeveyn tutumunun çocuğun yeteneğini geliştirmesinde, kendini ifade etmesinde engelleyici bir faktör olduğunu, çocuğu istemeden olumsuz davranış örüntülerine yönlendirebileceğini ve kısıtladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu sert ebeveyn tutumunun uyguladığı ceza stratejisi de yine çocukta yıkıcı duygu ve durumların oluşmasına neden olacaktır. Buna karşılık bu dönemde çocukların çalışkanlık ve yeterlilik duygularına karşı karşılaşabilecekleri sorun yetersizlik ve aşağılık duygularıdır. Çocuklar bu evrede okul yaşantısıyla ilgili gereklilikleri yerine getiremezse ya da sorun yaşarsa yetersizlik duyguları yaşamaya başlarlar. Bunların sonucunda kendine ilişkin yeterlilik duygusu konusunda umutsuzluk yaşayarak aile içi bağımlılığa geri dönebilir (Öztürk, 2002). Çalışmamızın amacı; yönetmenliğini Lee Unkrich'in; senaristliğini Adrian Molina ve Matthew Aldrich'in üstlendiği Coco filminin çocukluk çağında çocuğun sosyo-duygusal ve psiko-sosyal gelişimi açısından ve bu gelişimi etkileyen ceza, ebeveyn tutumları, aile içi iletişimi, içinde bulunduğu ailenin kültürel yapısı içinde başarıya/çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu açısından çocukluk döneminin incelenmesidir.

YÖNTEM

Yıldırım ve Şimşek (2005), nitel araştırmalarda verilerin dört aşamada analiz edildiğini belirtmektedir: (1) verilerin kodlanması, (2) temaların bulunması, (3) kodların ve temaların düzenlenmesi, (4) bulguların tanımlanması ve yorumlanması(Yıldırım ve Şimşek 2005). Bununla birlikte bu aşamalar birbirinden bağımsız ve birbirini takip eden değil, iç içe geçmiş ve çoğu kez bir arada yürütülen süreçlerdir. Nitel araştırmalarda, araştırma stratejisi yapılaşmamıştır ve araştırmadaki verilerin doğası zengin ve derindir(Kuş,2009). Araştırmamızda nitel araştırma yöntemlerinden biri olan ve aynı zamanda araştırma yöntemlerinde bir tamamlayıcı olma özelliği ile Doküman İncelemesi/Analizi yöntemi kullanılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Film Meksika’da Dia de Muertos yani Ölüler Günü Anma etkinliği ile başlar. Bu anma etkinliğinde ölülerin resimlerinin bulunduğu Ofrondo odasına konulmasıyla onlar adına sunulan ve onlara ulaşıldığına inanılan bir inanç sistemi hakimdir.

Görsel 1: Ofrondo odası, ölülerin, yaşayanların dünyasına dönmeleri için resimlerinin bırakıldığı oda.

Miguel müziğe ilgisi olan ve gitar çalmayı ailesinden gizli bir şekilde hayranı olduğu Ernesto de la Cruz’ eserlerini kendi gitarıyla çalışını izleyerek öğrenmiştir. Ancak ailesinin büyük büyük babaannesinden gelen müziğe karşı sert tutumları dolayısıyla bu yeteneğini asla ailesi içinde gösterememiştir. Babaannesi Tonya da aile geleneğinden gelen bu katı müzik anlayışı ile müziği evin sınırlarından asla geçirmemiştir.

Görsel 2: Miguel’in babaannesi Tonya.

Tonya çok iyi bir ayakkabıcıdır ve bütün aile bireylerini de sadece iyi bir ayakkabıcı olarak yetiştirmek istemektedir. Tonya'nın bu çabasına rağmen Miguel müzik yeteneğini gösterebilmek adına ölümler günü anma etkinliğine özel yapılacak olan bir müzik yarışmasına katılmak istemektedir.

Görsel 3: Meslekleri ayakkabı yapımı ve tamirciliği olan Rivera ailesi.

Bu yarışma için ailesinin sert ve esnek olmayan katı tutumundan dolayı onlardan gizli, kimsenin bilmediği, içinde hayranı olduğu Ernesto de la Cruz'un filmlerinin, kasetlerinin, posterlerinin olduğu odasında kendi imkanlarıyla akorduna kadar yaptığı gitarı ile son çalışmalarını yapar.

Görsel 4: Miguel'in ailesinden gizli kendi için özel tasarladığı odası.

Ancak o sırada ailesine yakalanır ve hazin bir son yaşayarak Tonya onun gitarını elinden alıp parçalar. Bununla beraber bir hayal kırıklığı yaşayan Miguel bu özel anma gününde ailesiyle olmak istemediğini, bu duruma çok öfkelenmişinden ötürü onlardan nefret ettiğini söyleyerek evden kaçar.

Görsel 5: Ailesinin Miguel'in gizli odasını öğrendiği an.

Ölüleri anma günündeki bu müzik yarışmasına katılmak için bir gitara ihtiyacı vardır ve bunu sağlamak için hayranı olduğu Ernesto de la Cruz'un anıtındaki gitarı ödünç almak ister. Bunu izinsiz yaptığı için de ceza olarak ölüler diyarına gönderilir. Yaşayanlar dünyasına geri dönmek için tek şart ise; ölü aile bireylerinden birinin kadife çiçeği ile rıza gösterip gün doğmadan yaşayanlar dünyasına geri gönderilmesidir. Ölen aile bireylerinin müziği bırakması şartıyla rıza gösterebileceklerini söylemesi üzerine Ölüler diyarında akrabası olduğunu zannettiği Ernesto de la Cruz'a ulaşır rıza almaya karar verir. Daha sonraki süreçte Hektor adında başka bir müzisyenle karşılaşır. Hektor'un da yardımıyla bir gitara sahip olur ve yaşayanlar diyarında değil de ölüler diyarında ilk sahnesine çıkar. Amacı buradaki müzik yarışmasıyla kazanıp Ernesto'ya ulaşmaktır. Bu ilk sahnesi olduğundan Miguel fazlasıyla korkar ve kaygı yaşamaktadır.

Görsel 6: Miguel'in Ölüler diyarında gitar ile ilk sahne alışı.

Hektor' un Miguel' isteği, yeteneği ve arzusu karşısında onu desteklemesi ile Miguel çok başarılı bir performans sergiler ve dinleyiciler tekrar tekrar ondan müzik dinlemek istediklerini dile getirirler. Daha sonraki yaşanan olaylar sonucunda Ernesto de la Cruz'a ulaşır ancak öğrendiği gerçekler ile müziği bırakmayı istemese de ailesinden rıza alarak

yaşayanlar dünyasına dönmesi gerekir. Ancak ailesinin de bir dizi olumsuz durumlar sonucunda Miguel' e hak vermeleri sonucunda yaşayanlar dünyasına dönmesinde müziği bırakması ve müzikle ilgilenmemesi şartını geri çekerek onu yaşayanlar dünyasına gönderirler.

Görsel 7: Miguel'in Hektor'dan sosyal destek alışı.

Gün doğmadan eve dönmeyi başaran Miguel'i ailesi de aramak için sokaklarda dolaşmaktadır. Yaşayanlar diyarına dönmesiyle yaşayan aile bireyleriyle duygusal anlar yaşar. Ailesi de bu olumsuz durumdan sonra kendisinin müzik yapmasına karışmazlar ve Miguel gitarıyla bir sonraki Dia de Muertosta Ofrendo odasında büyük büyük annesi Coco'nun da resmini koyarak Ölüleri Anma gününde hem yaşayan hem de ölü aile bireylerine bolca müzik keyfi yaşatır.

Görsel 8: Miguel'in hayallerini gerçekleştirdiği an.

SONUÇ VE ÖNERİ

Çocukların kendilerini en iyi ifade edebildikleri aile yaşantılarında anlaşılma, önemsenme, fikirlerine saygı duyulma, kendilerinin özel olduğu düşüncesini hissetme eğilimi ve isteği içinde olurlar. Yaratıcılıklarının, yeteneklerinin, özerklik girişimlerinin devam ettiği erken ve orta çocukluk dönemlerinde karşılaşılabilecekleri krizler sonucunda yaşadıkları hayal kırıklığı, yetersizlik duygusu, başarısızlık, akademik gerileme onların daha sonraki yaşam dönemlerini de etkilemektedir. Aile yapısı, ebeveyn tutumu, kültürel yapı ve ceza örüntüleri, çocuğun gelişimine olumsuz yönde gerçekleştiğinde; bu filmde de karşılaştığımız üzere çocuklar her zorluğu kendilerinin aşması gerektiği, olumsuz davranış etkisi bırakacak çözümler ürettiği ve ruhsal anlamda kendini iyi hissetmediği durumlar yaşamaktadırlar. Çocukların deneyimlere açık olması sağlanmalı, çocuklardan tek bir

alanda mükemmel olmaları beklenmemelidir. Çocukların yeni bir şeyler keşfetme arzularına ket vurulmamalı, çocukların ailelerden bağımsız yeteneklerinin keşfi ve geliştirilmesi için desteklenmeleri gerekir. Çocukların bireyselliklerini kazanmaları, yetenekleri ve yeterlilikleri kapsamında bağımlı bireyler olmamaları sağlanmalıdır. Bu tarz çocukların gelişimi, yetenekleri, ihtiyaçlarını konu alan filmler eğitim alanında da kullanılabilir olmalıdır. Özellikle Erikson'un psikososyal gelişim evreleri irdelenirken Benjamin Button'ın Tuhaf Hikayesi filminin kullanılması yararlı olabileceği gibi(Morsünbül, Ü., & Uçar, M. E,2017) bu çalışmada ele alınan Coco filmi de gelişimsel yaşam evrelerinden çalışkanlığa karşı aşağılık/yetersizlik duygusunu incelemek için faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Erikson, E. H. (1968). Identity: Youth and crisis. New York: W.W. Norton

<https://www.hdfilmizle.to/coco-izle-hd/> Erişim tarihi: 20.09.2024

Kuş, E.(2009). Nicel/ Nitel Araştırma Teknikleri, Anı Yayınları, 3. Baskı, Ankara.

Morsünbül, Ü., & Uçar, M. E. Benjamin Button'ın Tuhaf Hikayesi Filminin Erikson'un Yaşam Boyu Gelişim Kuramı Açısından Analizi Analyzing The Curious Case Of Benjamin Button Movie In Terms Of Erikson's Life-Span Development.

Öztürk, O. (2002). Ruh Sağlığı ve Bozuklukları, Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

AYRIMCILIK, TOTEMİZM VE DİNİN AYRIMCILIĞA SEBEP OLAN YÖNLERİ

Sevim Karabörk

İstanbul Aydın Üniversitesi, sevimkarabork@stu.aydin.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-7779-8738>

ÖZET

Bu makalede ayrımcılık, ayrımcılığın çeşitleri, din-savaş ilişkisi, totemizm ve dinin ayrımcılığa sebep olan yönleri incelenmiştir. Giriş kısmında ayrımcılık konusunun, dinden bağımsız olarak insanlığın kültürüne yerleşmiş olduğuna dair görüşler sunulmuştur. Ardından ayrımcılık çeşitlerinden bahsedilmiştir. Dinin ve ayrımcılığın tarihsel kökenlerine inmek amacıyla, totemizm konusuna özellikle değinilmiştir. Totemizm için bilhassa Sigmund Freud ve Emile Durkheim'in fikirlerinden yararlanılmıştır. Makalenin diğer başlıklarında ise konuya dair yazılmış çok sayıda literatür taranarak, çalışmaya çeşitlilik katılmıştır. Makalenin bulgusu; dinin toplumsal, cinsiyetçi, fikirsel, ekonomik ve kültürel ayrımcılıkları pekiştirdiği yönündedir. Çalışmanın yöntemi; karşılaştırmalı araştırma ve eleştirel perspektifte değerlendirme yapılmıştır. Makalenin önemi; güçlü toplumsal aidiyetlerle kitleleri harekete geçiren dinsel olgunun, toplumun yaratıcısı olarak tüm kültürel faaliyetlerin temelinde ayırıştırıcı rolünü farklı bir perspektifte anlaşılır kılmasıdır.

Anahtar sözcükler: Ayrımcılık, Totemizm, Din-Savaş İlişkisi, Din ve Ayrımcılık

DISCRIMINATION, TOTEMISM, AND THE ASPECTS OF RELIGION THAT CAUSE DISCRIMINATION

ABSTRACT

This article examines discrimination, its types, the relationship between religion and war, totemism, and the aspects of religion that lead to discrimination. In the introduction, views are presented suggesting that the issue of discrimination has ingrained itself into human culture independently of religion. Subsequently, the various types of discrimination are discussed. To explore the historical roots of religion and discrimination, special attention is given to totemism, drawing particularly on the ideas of Sigmund Freud and Emile Durkheim. In other sections, extensive literature related to the topic has been reviewed to add diversity to the study. The article finds that religion reinforces social, sexist, ideological, economic, and cultural discriminations. The study employs a comparative research method and evaluates from a critical perspective. The significance of the article lies in clarifying, from a different viewpoint, the divisive role of the religious phenomenon—which mobilizes masses through strong social affiliations—as the creator of society at the foundation of all cultural activities.

Keywords: Discrimination, Totemism, Religion-War Relationship, Religion and Discrimination

GİRİŞ

Sınıflandırma, doğanın ve toplumun doğal bir parçası olan insanın kendini kuşatan bu yapıları anlama ve kontrol etme aracıdır. İnsanın bir şeyi parçalarına ayırmadan kendi bedenine katması, kendi biyolojik doğasının parçası haline getirmesi mümkün olmadığı gibi bir bütün olarak da doğayı ya da insanı anlama ve kontrol etme ihtimali yoktur. Freud'un dediği gibi kültürün; doğanın zenginliklerini ele geçirme ve sonra da bu zenginlikleri insanlar arasında dağıtma olarak iki temel rolü vardır. Doğayı ve toplumu kontrol etmenin yolu da onları bölmek ve sınıflandırmaktır (Freud, 2000:1).

İnsanlar ilk çağlardan beri doğanın kontrolü için birbirleriyle ölümüne bir savaşa girişmişlerdir. Bu savaşta güç birliği oluşturabilenler tek tek bireylerin gücünü birleştirip tek bir beden, bir toplum, bir devlet oluşturabilenler doğanın ve insanların kontrolünde diğerlerinin önüne geçmişlerdir. Aristoteles devleti doğal bir oluşum olarak kabul eder. Yani hücrelerimizin bir beden halinde bir araya gelmesi ve bizi oluşturması nasıl doğal bir süreçse bireylerin de bir araya gelip bir beden olan devleti oluşturması da o kadar doğal bir süreçtir (Urhan, 2016:211-230).

Doğayı ve toplumu kontrol edecek teknik ve sosyal beceriler, kurallar, kurumlar oluşturulduktan sonra en güç olan görev bu kurumları sürdürmek ve bireylere benimsetmektir. İşte bu noktada din devreye girmektedir. Din; insanların yarattıkları toplumsal grupları, iş yapma biçimlerini (ahlakı) Tanrıya dayandırarak kutsallaştırır yani dokunulmaz hale getirir. Bu durumda din toplumların diğer toplumlardan farklı olan giyim kuşamlarını, avlanma, savunma biçimlerini, ahlaklarını pekiştirme görevi görür. Bu da demek oluyor ki, dinin doğuşu temelde ayrımları yok etmek değil ayrımları pekiştirmektir. Durkheim, Dini Hayatın İlk Biçimleri kitabında Tanrının toplumların suretinde yaratıldığını ve dinlerin toplumların yaşam biçimi olarak doğduğunu yüzlerce Avustralya kabilesini inceleyerek gösterir (Durkheim, 2011:122-129).

Totemizm üzerine çalışmalar bize Dinin ve Tanrının toplumsal doğasını göstermektedir. Toplumun kendi yaşam biçimini göğe yansıtması ya da Tanrısallaştırması diyebileceğimiz din, bir insan grubunu diğerlerinden ayırmak ve grup içinde birliği ve dayanışmayı sağlamak içindir. Dinin birleştirici yönü bulunduğu gibi ayrıştırıcı yönü de bulunmaktadır. Din ortak ibadetler/ritüeller/törenlerle toplumsal birliği sağlayıp pekiştirir ve sürdürür; ancak bu durum bir insan grubunun diğer insanlardan kendilerini yalıtması ve diğerlerinden ayrımlarının gittikçe daha çok pekişmesi anlamına gelir. Din kesme işareti gibi hem ayırmakta hem birleştirmektedir. Uçsuz bucaksız homojen doğayı anlamak için onu bölgelere, kıtalara, coğrafyalara ayırmak gerektiği gibi sonsuz insan kaynağını da gruplara ve toplumlara ayırmak gerekir. Bu ayırma işinde din hayati bir rol oynar. Ayrımları Tanrıya dayandırdığı için dokunulmaz ve kutsal hale getirir (Yahudilik gibi onlar kendilerini Tanrının çocukları olarak görürler ve diğer milletlerin kendilerine hizmet etmek için yaratıldığını düşünürler.) Böylece nasıl hayvanları hayvanlaştırarak yani onların düşünmediğini, hissetmediğini söyleyerek yenilebilir hale getiriyorsak aynı şekilde diğer toplumların dinini kültürünü küçümseyerek, onlara kafir diyerek, onların malına ve canına el koyma hakkı kazanırız. Bugün Batı demokratik olmayan ülkelere saldırma hakkını kendinde görürken, aynı mantığın başka bir biçimini kullanmaktadır. Modern toplumlar moda, teknoloji, dil, argo, uzmanlaşma gibi çeşitli ayırıcı ve

dışlayıcı yöntemi, üyeleri üzerinde hiç fark ettirmeden kullanmaktadır. Yüzbinlerce yıl süren toplum yaratma ve dışlama tecrübesinden sonra modern toplumlar bunu o kadar ustalıklarla yapmaktadırlar ki, sıradan insan bunu hiçbir şekilde fark etmemektedir. Dinden tamamen arınmış olan toplumlar bile ayrımcılıktan vazgeçememektedirler.

Ayrımcılığın medeniyetin kültürüne nasıl içkin hale geldiğini aktarmaya çalıştık. Şimdi bu makalemizde ilk olarak ayrımcılık ve çeşitlerine değineceğiz. Ardından dinin temellerinden olan totemizme dair bilgiler sunacağız. Keza totemizm dönemi birçok toplumsal ayrımcılığa da kökensel dayanak oluşturabilmektedir. Aynı zamanda dinin kökenini de oluşturduğundan, aslında din ve ayrımcılık konusuna içkin bir olgudur. Totemizmden sonra dinler tarihinden yararlanarak, dinler arası savaflara ve Henry Laoust'un ışığında İslam'daki ayrılıkçı görüşlere değineceğiz. Burada dinler tarihinin sürekli bir savaş, parçalanma ve ayrımcılık silsilesine konu olduğunu göstermek niyetindeyiz. Keza savaş ve talan gibi eylemler, ayrımcılığın pratiğe geçmiş en sert halleridirler. Son başlık ise din ve ayrımcılıktır. Bu konu totemizmden itibaren tüm başlıkları içine alıyor olsa da, burada dinin mahiyetine ve yarattığı ayrımcılık çeşitlerine özel olarak eğilmeye çalışılmıştır.

Ayrımcılık ve Çeşitleri

Ayrımcılık sosyal yaşantıda adil olmayan davranış üzerinde temellenmiştir. Ayrımcılıklar ve önyargılar sosyal yaşantıda her zaman var olmuş olgulardır ve çeşitlilik gösterebilmektedirler. İnsan kategorize eden, ayıran ve yargılar geliştiren bir canlıdır. Bu insanlar arası ilişkilere de yansımaktadır. Biz ve onlar ayrımı, kendisinin veya ait olduğu grubun özelliklerini barındırmayan kişi veya gruplara karşı ayrımcı tavırlar geliştirilebilmektedir. Önyargı ile ayrımcılık farklı hususlardır, ancak birbirleriyle bağlantılıdır. Keza ayrımcılık, olumsuz ön yargının pratiğe geçmesidir (Erdoğan & Vatandaş, 2020:474-485).

Ayrımcılık çeşitlerine baktığımızda, ırk, cinsiyet, ekonomik statü, inanç, ideoloji, fiziksel noksanlık ve yaş gibi konulara dayalı önyargılar öne çıkmaktadır. Ayrımcılık, bu ön yargılar sebebiyle ilgili kişilerin belirli maddi ve manevi kaynaklara ulaşmasını engellemek veya kısıtlamaktır. Budak'ın tanımı şöyledir; "İrk, etnik, din, cinsiyet, meslek, eğitim düzeyi vb. ile tanımlanan bir grubun üyelerine yönelik çoğunlukla olumsuz düşmanca bir değerlendirme ve tutumdur" (Budak, 2000:572).

Ayrımcılık konusuna etnosentrizm ve ırkçılık da dahil edilmektedir. Etnosentrizm, insanın ait olduğu kültürü, milliyeti, dini üstün görmesi, dışında kalan kültürleri, dinleri ve milliyetleri ise aşağılamasıdır. Dış gruplar etnosentrik tavırda reddedilmektedir. Hangi gruba ait olunursa o üstün görülmekte, diğer insanlar da ait oldukları gruplara bakılarak değerlendirilmektedir. Burada ilgili grubun dışında çok sayıda grup olduğundan, etnosentrik kişi için dış grup kavramının karşılığı sürekli değişebilmektedir (Alkan, 1983:109). İrkçılık da etnosentrik tutumun bir uzantısı olarak ele alınabilmektedir. Özellikle ırkçılık, üzerine geliştirilen bir yüceltme ve aşağılamaya bağlıdır. İrk kavramı aslında insan grupları arasında bulunan farklarla ilgili olsa da, hayli zamandır kültürel ve etnik gruplar da konuya dahil edilmiştir (Harlak, 2000:34).

Ayrımcılığın en sık işlediği alanlardan biri de cinsiyet temellidir. Cinsiyetçi tavır, toplumsal cinsiyet tavırları üzerinden şekillenmekte ve özellikle kadınlara karşı gerçekleştirilmektedir.

Örneğin kadınların “ahlaklı” biçimde giyinmesi gerektiğine dair kanaatler, erkek egemen bir ayrımcılık ve kontrol yaratmaktadır. Kaldı ki din de bu konuda birçok görüş ortaya koyduğu için, cinsiyetçiliği tetiklediği görülebilmektedir (Zengin, 2019:58). İleride bu konuya döneceğiz. Erkek egemen sistem, kadınları daha zayıf ve bazen aşağı tür insanlar olarak görmektedir. Biçilmiş rollerin başında, erkek evin geçimini sağlayan ve iş hayatına katılan kişi iken, kadın ev içi düzeni getirmek, çocuk doğurmak ve onlara bakmakla yükümlü kişidir. Kadınlar bir süredir kamusal çalışma alanlarına girmişlerdir, ancak hala ev içi sorumluluklar kadının görevi gibi sunulmaktadır. Ayrıca kadının istihdama daha geç girmiş olması sebebiyle, süreç boyunca kadına özgü iş ve erkeğe özgü iş gibi ayrımcılıklar da yapılmıştır.

Genelde erkekler evin dışında ve evin geçimini sağlayan, para kazanan; kadın ise ev işlerini yapan, aileye bakan kişi olarak görülmektedir (Külahçı, 1989: 49). Cinsiyete dayalı ayrımcılıkta ilk olarak, kadının ev içi çalışması değerlendirme dışı tutulmakta ya da eksik değerlendirilmektedir. İkincisi, kadın ücretli olarak ev dışında çalışsa bile ev işleri ile ilgili yükümlülükleri sürmektedir. Üçüncüsü, iş gücü piyasalarına erkek çalışanlardan çok sonra giren kadın çalışanlar, bu alanda kendileri için tanımlanmış işleri yapmak durumunda bırakılmışlardır. Böylece “kadın işi”, “erkek işi” ayrımı ortaya çıkmıştır (Acar, Ayata, & Varoğlu, 1999:6).

Dini hoşgörüsüzlük ve ayrımcılık da önemli bir konudur. Tarih boyunca din her zaman ayrımcılığa konu olmuş bir sosyal değerdir. Genellikle aynı dini inanca sahip olmayanlara karşı, belli bir dine mensup kişiler tarafından yapılmaktadır. Bu elbette dinlerin oluşumu ve tarihiyle de yakından ilgilidir; birçok yargılar tarihsel olarak toplumsal belleğe işlemiş ve ayrımcılık sürmeye devam etmiştir. Nice dokunulmaz önyargı korunmuş olduğundan, nefret ve düşmanlık gibi hislerle ilişki içindedir (Yürüşen, 1996:25). Din yalnızca başka dinlere karşı ayrımcılık yapılan bir kaynak değil, doğrudan kendi içinde de birçok ayrımcılığa konu olmaktadır. Ancak bu konuya geçmeden önce, dinin kökenleri adına totemizm hususuna değinilecektir.

Totemizm

Totemizm bir grubun veya kişinin, çeşitli hayvanlar, bitkiler, nesnelere ve doğa hadiselerine totemik anlamlar yüklemesi, aynı atadan geldiğine inanması ve bu bağdan ortaya çıkan sorumlulukların, ritüellerin, yasaklamaların meydana getirdiği bir sistemdir (Emiroğlu & Aydın, 2003:806).

Freud iki önemli çalışmasında bu konulara eğilmiştir. Freud’a göre dinlerin ortaya çıkmasına sebep olan kaynaklar tabulardır, yani tabular dinlerden çok daha eski dönemlerde var olmuştur. Freud insanlığı üç döneme ayırır; mitolojik yani animist dönem, dinsel dönem ve bilim dönem (Freud, 2014:40). Ona göre dinlerin temeli de animistik dönemde aranmalıdır. Totem yemeği ile Tanrı simgesi “Baba”ya karşı ayaklanma önemli kaynaklardır. Baba figürünü alt eden genç erkekler, totemsel kardeşliği yaratmışlardır. Totem çoğunlukla bir hayvandır, kutsaldır ve yenip avlanması yasaklanmıştır. Sadece belirli zamanlarda şölen ve tören benzeri toplanmalarda totem yemeği olarak kullanılmaktadır. Yemeğe katılım göstermemek mümkün değildir. Freud’a göre burada babanın alt edilişi kutlanılmaktadır, ahlak kuralları ile dinin kaynağı burada başlamıştır (Freud, 2012:176).

Sosyolojinin kurucuları din konusuna eğilirken, dinin toplumsal varoluşun arkaik biçimini oluşturduğunu düşünmüşler ve gruplar arası ilişkileri analiz etme yolu olarak görmüşlerdir. Toteme eğilinmesinin sebebi de budur, keza totemizm dinin arkaik uzantıları gibidir. Totem bir kavram olarak ilk kez 1791’de John Long’un Voyages and Travels of Indian Interpreter and Trade Totem kitabında kullanılmıştır. Totem olarak görülen hayvan ve bitkilerin yenilmediğini, onlarda kutsal ruhun bulunduğunu, yalnızca ayın zamanlarında onlarla fiziksel münakaşaya girilebildiğini öne sürmüştür (Long, 2018). Diğer bir önemli isim James Frazer’dır. Frazer 1910 yılında, dinin temelini totem olduğunu düşünmediğini, bazı batıl inançların temelini totemlerde aranabileceğini ileri sürmüştür. İlkel insanlar dünyaya dinden farklı bir gözle bakmaktadırlar (Frazer, 2013: 52-63). Pratikte ise sözcüğün ilk olarak Kızılderili kabileler tarafından kullanıldığı düşünülmektedir. Hayvan biçimine girmiş ruhani bir varlık manasına gelmektedir. İlkel toplumların hemen hepsinde totem inancına benzer emareler bulunmaktadır (Tanyu, 1983:155-172).

Durkheim ise din olgusunun toplumsal temelini totemizm konusunda bulmuştur. Klanlar şeklinde yaşanan dönemde yaygın olan totemler, her klana özel varlık kazanmaktadırlar. Aynı kabileye üye olan farklı klanlar, bu totemlerle kendilerini ifade etmektedirler. Bunlar isim, amblem, arma şeklinde var olmuşlardır. Totem üyelerin gruba ait olma duygusunu güçlendirmekte, üyeler de bu armaları üzerlerinde taşıyabilmektedirler. Bir çeşit kimliktir ve kutsal olanı simgelemektedirler. Taş, sopa veya çeşitli nesnelere, klana özgü totemin işaretleriyle donatıldığında kutsal hale gelmektedirler. Bu aynı zamanda bir hayvanı da totem olarak görme şeklinde işleyebilmektedir. Örneğin Türk mitolojilerinde kurt bu konuda öne çıkmaktadır. Hindistan’da ise inek kutsaldır ve kesip yemek yasaklanmıştır. İnsanın ta kendisi de kutsal kabul edilebilmektedir. Hayvan figürlerinden bahsettikten sonra, Durkheim insan kutsallığı toteminin kan ve saç ile gerçekleştiğini belirtmiştir (Durkheim, 2011:191).

Totem döneminde kaynağı aranabilecek bir olgu da milliyetçiliktir. Keza ırkçılık şemsiyesindeki ayrımcılık örneği de milliyetçilikle gelişmiştir. Durkheim’a göre modern dönemde ortaya çıkan ve milliyetçilik ekseninde gelişen “topluma sadakat” anlayışı, animist dönemde totem etrafında gelişen kabilenin klana sadakatiyle paraleldir. Yani modern milliyetçilik, klandaki duyguların çağdaş tezahürleri gibidir. Durkheim’a göre bir topluluğun totemine inanmak ve bağlanmak, aslında o toplumun ruhuna bağlanmak demektir. Böylece kişiler “öteki toplumsal ruhlara” karşı da tavır alabilmektedir (Düzce, 2017:645-653). Bu sebeple din ve milliyetçilik, her zaman ayrımcılık için birer araç olarak kullanılmışlardır.

Bireylerin totemle kurdukları ilişki “bireysel totem” olarak adlandırılmaktadır. Birey, totem olarak belirlenmiş hayvanın ismini veya özelliklerini taşıyabilmektedir. Örneğin kuşsa tüyler saça takılabilmektedir ki, Kızılderililer’den aşına olduğumuz bir durumdur. Hayvanın özelliklerini insana geçeceği inancıyla birlikte, kötü zamanlarda totem hayvanın insanı koruyacağına da inanılmaktadır. Bir klana ait totem başka bir klan tarafından yenilebilmekte, ancak bireysel totemin başka bir birey tarafından yenilmesine izin verilmemektedir. Yani bir çeşit çatışma oluşabilmektedir. Son olarak, kabilenin ata ruhları da tanrı inancını temsil etmektedir (Yenen, 2015:441-461).

Kısacası, totemler klan üyeleri arasında “biz”lik duygusu yaratmaktadır. Farklı toteme sahip olan klanlar ise “öteki” sıfatındadır. Biz olgusu korunması gereken bir şey iken, öteki olgusu

yok edilebilir durumdadır (İçli, 2019:4-9). Dolayısıyla totemlere dayalı farklılaşma, inanç temelli ayrımcılığın köklerini oluşturuyor diyebiliriz. Şimdi dinler tarihine eğilirken hem dinler arasındaki savaşlardan hem de (ülkemizde baskın inanç sistemi olduğu için) İslam'ın kendi içindeki ayrıştırıcı tutumuna değinilecektir.

Dini Savaşlar ve İslam'da Ayrılcı Görüşler

Doğal teoloji üzerine düşünceler geliştiren Whitehead, dinin kendisini ilerlemenin bir aracı olarak sunmasına karşılık, gerçekte pek böyle olmadığını ifade etmiştir. Keza Whitehead'e göre dinler; ırklar arası ayrımcılık, insanların ve bilhassa çocukların katledilmesi, akıl ve mantıkla bağdaşmayan batıl inançlar, bozulmuş geleneklerin sürdürülmeye çalışılması gibi şeylerdir. Whitehead' göre din, insanlığın vahşet tarihindeki son sığınak gibidir (Whitehead, 1926:37-38). Kısacası din, ayrımcılıkla her zaman yan yana gelmiş ve ona sebep olabilmıştır.

Arkaik dönemlerde yaşamış toplumlarda dinler ve savaşlar, bir etkileşim yöntemi gibidir. Bu dönemdeki savaşların amaçlarından biri de dini temelli olabilmesidir. Yabancı gruplara ait insanların cesetleri veya kesilmiş başları, grup içi ayinlerde kullanılabilmiştir. Din giderek daha örgütlü ve kurumsal hale geldikçe, savaşları meşru kılan bir araca dönüşmüştür. Savaşlar üzerine kurulu bu dönemlerde, toplumlar zafer elde etmek için metafizik güçlerden yardım istiyorlardı. İlk zamanlarda din, savaş, doğa ekseninde dönen bu süreç modern devletin gelişmesiyle din, savaş, politika ekseninde sürmeye başlamıştır. Yani dinin etkisi sönmemiş, politika ve ayrımcılık için araç olmayı sürdürmüştür. Özellikle Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki tarihi savaşlar, insanlık tarihine damgasını vurmuştur. Haçlı Seferleri, birçok siyasi sebebi olsa da bunun örneklerinden biridir. Ya da İstanbul'un fethi çağ açıp çağ kapatmıştır. Müslümanlıktaki cihat anlayışı da bunun bir örneğini teşkil etmektedir. Hatta cihatta yalnızca "kafir" görünen kesimlerle değil, İslam'a karşı inançsızlıkla da savaşılmaktadır (Hüseynova, 2008:88-90). Kısacası savaş, dini inancın onaylama faillerinden biridir. Din ile savaş tarih boyunca birbirlerini etkilemiş ve desteklemişlerdir. Neticede savaş da ayrımcılığın en sert biçimde pratiğe yansıdığı hadiselerden biridir.

Hıristiyanlık ekseninde baktığımızda Ortodoks, Katolik ve Protestan gibi üç güçlü mezhebe ayrıldığı görülmektedir. Doğu kiliseleri Ortodoks iken, Batı kiliseleri Katolik olarak ayrılmıştır. Orta Çağ'dan bugüne dek büyük ayrışmalar ve çekişmeler yaşanmaktadır. 1054 senesinde ayrılığı kesinleştiren iki mezhep, birçok kez de birbirlerini dinden aforoz ettiklerini ilan etmişlerdir. Düşmanlık ve nefret duyguları mezhepler arasında her zaman varlığını korumuş, din içi ayrımcılıklar yapılmıştır (Tarihi Olaylar). Fransa özelinde baktığımızda, Fransız İhtilali'ne kadar iki mezhep arasında çok ciddi savaşlar yaşandığı görülmektedir. Hatta 16. yüzyılda gerçekleşen sekiz din savaşı, Katolik ve Ortodoks ayrımına sebep olmuştur. İnsanlar yaşamlarını Katolik ve Protestan savaşı içerisinde geçirmişlerdir (Atalay, 2016:31-50).

İkinci büyük din olan ve ülkemizde de baskın inanç konumunda yer alan İslam'da da durumlar farklı değildir. Oryantalist yazar Henry Laoust'un İslam'da Ayrılcı Görüşler adlı kapsamlı eseri, konu üzerindeki en önemli kaynaklardan biridir. Peygamber'in ölümünden sonra, ümmetin başına ilk halife Ebu Bekir'in geçmesinden itibaren Müslüman toplumunda ayrışmalar başlamıştır. Bugün Sünni ve Şii çatışması öne çıkan ayrışma gibi görünse de, İslam tarihi bunun da ötesinde ayrışmalar yaşamıştır. Her yeni ekol kendisini hakikat ilan ederken,

belli bir kesimi kafir olarak görmüştür. Ekollerin ve liderlerin takipçileri arasında kanlı savaşlar, cezalandırmalar, yakıp yıkma ve yağmalama gibi şiddet eylemleri ve sürekli yeniden patlak veren ayaklanmalar gerçekleşmiştir. Tüm Müslüman alemini tek çatıda toplamak için de birçok girişimde bulunulmuştur, ancak bunlar çoğunlukla toplum ve siyaset nezdinde karşılık bulmamıştır. Din ve dini meseleler, bugün de olduğu gibi dönemin siyasi iktidarları tarafından belirli emeller için araç olarak da kullanılmıştır. Gayri müslim kesimlerle savaşmaktan önce, Müslüman toplumu sürekli olarak kendi içerisinde ayrıışmış ve birbirlerine karşı var olma savaşlarına girişmiştir.

Çalışmasının tamamı bu mezhepsel ayrımcılığa ve çatışmalara örnek teşkil edecek olaylarla dolu olan Laoust, önsözde şunları belirtmiştir; “Yalnızca bir tek İslam yoktur; çünkü İslam, çok erken bir dönemden itibaren, pek çok fırkaya ve mezhebe ayrıldı, bölünüp parçalandı. Çeşitli İslam toplulukları ortaya çıktı. İslam'ın çeşitlilik veya çokluk göstermesine sebep olan bu fırkalar ve mezhepler ekseriye birbiriyle çarpıştılar ve onlardan her biri, ilahi hakikatin asıl temsilcisinin kendisi olduğunu iddia ederek, devamlı olarak ötekilerini suçladı, tekfir etti.” (Laoust, 2017:30).

Görüldüğü üzere, iki büyük dine baktığımızda, yalnızca birbirleriyle veya diğer inançlarla değil, kendi içlerinde de savaşır ayrılaştıkları anlaşılmaktadır. Sözün kısası, dinlerin parçalanmaya ve savaşmaya dayalı bu tarihi, dinin özünde ayrımcılık olduğunu göstermektedir.

Din ve Ayrımcılık

Ayrımcılığın pratiğe geçişteki en sert hali savaşlardır. Bu sebeple önceki başlığımızın devamı olarak, birkaç büyük dinin savaş ve şiddetle olan bağımlı kısaca paylaşarak konuya başlayacağız.

Hinduizme baktığımızda, en önemli üç tanrısından birinin savaş tanrısı Şiva olduğu görülmektedir. Yahudilik hakkında ise “şiddet üzerine kurulmuş bir din” gibi yorumlar yapılmıştır (Adam, 2002:23-34). Hatta Yahudilikte, Tanrı'nın kendisinin savaşa katıldığı bile düşünülmüştür. Hristiyanlıkta savaşa ve şiddete yönlendiren aleni söylemler olmasa da, gerçekliğe yansımaları böyle olmamıştır. Örneğin Augustin'in kimi koşullarda savaşı gerekli görmesi, Kilise'nin savaşları onaylamasına sebep olabilmıştır. Keza Kilise'nin savaşan insanlara cennet vaadinde bulunduğu, bugün de bilinen tarihsel bir gerçektir. İslam'da ise doğrudan kitapta savaşın ve şiddetin önünün açıldığı görülmektedir. Bakara Suresi'nde geçen “din yalnız Allah'ın oluncaya dek savaşın” sözü, bunun sadece bir örneğidir (Kayıklık, 2015:253-264).

Din sözcüğünü etimolojik olarak incelediğimizde, Latince “religere” köküne ulaşılmaktadır. Bu da bağlanma manasına gelmektedir. Din böylece Tanrı'ya ve aynı dini paylaşanlara bağlılığı oluşturmaktadır (Taplamacıoğlu, 1961:36). Arapça üzerinden baktığımızda ise hüküm, örf ve gelenek gibi anlamlar karşımıza çıkmaktadır (MacDonald, 1988, Madde:Din). TDK'daki tanıma baktığımızda; "Tanrıya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet ve bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen." manası karşımıza çıkmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2005: Madde: Din). Bu bilgileri düşündüğümüzde, dinin toplumsal bağlarla iç içe olduğu çok daha net anlaşılmaktadır. İnsanın hayatına yön vermektedir. Irkçılık nasıl ki mensup olunan ırkın üstünlüğünü veya başka ırkların aşağı

olduğunu öne sürüyorsa, din de grup içi bağlanma ve yerleşik kurallarıyla bu ayrılaşmaya hizmet etmektedir. Keza tarih boyunca ırk temelli yapılan savaşlar, yöneticiler tarafından dini söylemler ve öğretilerle de desteklenmiştir.

Dindarlığın ilk göstergeleri olarak, ilahi bir güce inanmak ve dini bir topluluğa üye olmak bulunmaktadır. Din ve inanç, bireyin hem kendisiyle hem de dış dünya ile iletişimini biçimlendirmektedir. Sigmund Freud, birçok düşünür gibi din konusunda akıl yürütmüş önemli isimlerden biridir. Freud'a göre dinde iki temel özellik vardır; tanrısal nitelikler barındıran babaya duyulan derin inanç ve zorunlu kılınmış dinsel ritüeller. Dini çocuksu duyguların sonucu olarak gören Freud, bu yanılsamanın hem birey hem de toplum için tehlikeli olduğunu ifade etmiştir (Wullf, 2004: 252-263).

Freud, Totem ve Tabu adlı kitabındaki görüşlerini sürdürmek için yazdığı Bir Yanılsamanın Geleceğinde; ensest, yamyamlık ve öldürme içgüdüsünün din ile olan bağlantılarını ortaya koymuştur. Dinde deneylerle ve akılla test edilebilecek fikirler yoktur, bu sebeple yanılsamadır. Yanılsamayı koşulsuz biçimde kabul etmeyi salık vermemektedir. Freud'a göre dinsel öğretilerin baskın olduğu dönemlerde insanlar ne daha mutludur ne de ahlaklı. Hatta ahlaksızlığın dinden güç aldığını düşünmektedir (Freud, 2014: 56-79).

Dinsel tutumun dayanaklarından birisi, ölmüş atalara saygı ve geçmiş inançlara tapınmadır. Bu sebeple liderlerin uygarlığı yönlendirmesi için her zaman bir araç olmuştur. Bir grubun, doğa üstü varlıklara duyduğu kolektif inanç, grup-içi bağları artırmıştır. Aynı dini paylaşan insanlar çok daha yakın hale gelmiştir (Tomasello, 2018:170). Nihayetinde farklı dini gruplar öteki olarak görülmektedir. Din bireye tek başına yapamayacağı eylemleri, daha fazla insanla yapabilme olanağı da sunduğundan, başka deyişle tekil olarak başarılacak şeyleri grup olarak başarabilmeyi sağladığından (Wilson, 2002:159), ayrımcılığın körüklenmesine sebep olmaktadır. Hatırlayacağımız üzere, ön yargının içsel bir şey olduğundan, ayrımcılığın ise pratik bir şey olduğundan söz etmiştik. Din, ortak inanç ve değerler etrafında, bireyin grupla birlikte ayrımcılığı hayata geçirmesine olanak tanımaktadır.

Berger'e göre dinlerin en mühim toplumsal işlevi takipçilerine belli bir ideoloji ve tutum kazandırması, davranışlarını belirlemesidir. "Din kendisinde bütün varlığı kapsayan bir kutsal düzen hususundaki beşer tavrıdır." (Berger, 1995:430). Din bazı hazır bilgiler sunmaktadır; insanın evrendeki yerini bulmasında, kendisini ve çevresini tanımasında yanıtlar barındırır. Bireyin ait olduğu dini grubun ilkeleri, kuralları, zihniyeti ve alışkanları, toplum karşısındaki tutumlarını ve ilişkilerini belirlemektedir. İlişkilerin ruhunu oluşturmaktadır. Wach'a göre evlilik, aile, devlet vb. kurumlar dinsel deneyimin etkisinde anlaşılabilir (Wach, 1995).

Netice itibariyle dinin ortaya koyduğu normallikler, kabul edilebilirlikler dışında kalan şeyler ayrıştırılmaktadır. Birey dini mensubiyetiyle birlikte, otomatik olarak dünyayı ve toplumu "bu normlara uyanlar ve uymayanlar" şeklinde ayırmaktadır. Örneğin bugün hala batıda İslamofobi'nin var olması bu temellere dayanmaktadır. İslamofobi hem dinsel hem de ırksal bir ayrımcılık barındırmaktadır. Müslüman karşıtı ırkçılık hem siyasette hem de medyada sürekli yeniden üretilmektedir (Aslan, 2020). Aynı şekilde doğu toplumlarında da Hıristiyanlar kafir olarak görülmektedir.

Dindeki ayrımcılığın önemli bir alanı da cinsiyet temellidir. Totemizm döneminden beri kadın zayıf ve ikinci sınıf varlık muamelesi görmektedir. Örneğin totemin, kadının rahminde yer alan bebeğe sirayet ettiğine inanılmıştır. Bazı durumlarda kadınlar, inanç gereği aylar ve bazen yıllarca konuşma yasağı içinde bulunmuşlardır. Erkekler rütbe olarak kadınlardan daha üstündür, tıpkı yaşlıların da gençlerden daha üstün olması gibi. Bugün hala kız çocukları üzerinden birçok dinde evlendirme, namus vb. gibi konularda gündemler oluşabilmektedir. Örneğin Hinduizm’de 8 yaşındaki bir kız çocuğu ideal eş olarak kabul edilebilmektedir ve boşanma hakkı sadece erkektedir. Budizm’de de farklı şeyler görülmemekte, kadın yine ikinci sınıf varlık olarak değerlendirilmektedir. Eski Yunan döneminde kadın kölelerle bir tutulmaktayken, Hıristiyanlık’ta da yoldan çıkarabilen “gerekli bir kötülük” olarak görülmüştür. Yahudilik de keza kadına hiçbir değer vermemekte, hatta “beni kadın olarak yaratmadığın için şükürler olsun” gibi dualar yer almaktadır (Gürhan, 2010:58-80).

Müslümanlık için “nihayet kadına gereken değer verildi” gibi değerlendirilmeler yapılsa da, pratikteki yansıması hiç de öyle görülmemektedir. Kadının miras hakkı düşükken, tanıklığı da yetersiz bulunmuştur. Keza yine erkekler birden fazla kadınla evlenmişlerdir ki, bazıları çocuk yaştadır. Ataerkil düzen elbette İslam’dan önce de var olmuştur, ancak dinin bu ataerkil düzeni pekiştirebildiği görülmektedir. İslam’daki erkek egemen esaslar ile uygulamaların bu pekişmeyi yarattığı aşıkardır (Kazami, 2000: 453-474).

Ekonomik ayrımcılık hususunda da dinin rolü bulunmaktadır. Bunu en iyi örnekleri, sabrın ve şükretmenin sonunda mükafatın geleceğine dair dinsel söylemlerdir. Berger ister tek tanrılı dinler ister dualist inançlar olsun, bunların bir rasyonelleştirme işlevi bulunduğunu ifade etmektedir. Sosyal düzendeki ayrıcalık ve güç hususundaki eşitsizliği açıklamaya soyunmaktadırlar. Burada fakir kesimlerin yoksun oluşlarını, zengin kesimlerin servet sahibi oluşlarını makul biçimde kabul ettirecek bir kutsallık bulunmaktadır. Acılara ve haksızlıklara isyan etmemek, onları kabul etmek ve hatta onlardan zevk almak öğütlenmektedir. Dinsel sembolik evren, güvenli bir sığınak ve tek kurtuluş gibi sunulmaktadır. Berger buna Kutsal Şemsiye demektedir, yani toplumsal düzeni meşrulaştırma aracıdır (Berger, 2005:90-109). Karl Marx bu sebepten dinin kitlelerin afyonu olduğunu ifade etmiştir. Bunun anlamı; halkın gerçek sorunları ve çıkarları konusunda dinin insanları yanıltması ve egemen ideolojinin aracı olmasıdır (Turner, Beehley, & Powers, 2010:150). Neticede ekonomik ayrımcılığa da zemin hazırlamaktadır.

Din aynı zamanda farklı fikirlere dair tahammüleri de düşürmektedir. İslam’da birçok feylesof, akılcı tahayyüleriyle düşünce ürettiği için sapkın fikirli olmakla suçlanabilmiştir. Sadece feylesoflar değil, aynı Allah’a inanılıyor olsa da çeşitli mezhepler ile liderler kafir ilan edilmiş, birçok savaş ve şiddet olayı yaşanmıştır. Hıristiyanlık tarihi de benzer örneklerle doludur. Örneğin Giordino Bruno, tanrıya inanan bir düşünür olsa da dünyanın evrenin merkezinde olmadığını, tanrının da doğaya içkin bir güç olduğunu ifade etmesi sebebiyle meydanda yakılmıştır. Başka bir örnek de Erigena’dır. Kendisi tanrının varlığına inanmakta, hatta onu ispatlamaya çalışmaktadır, ancak Kilise’den farklı fikirleri olduğu için tüm kitapları yakılmıştır (Cevzici, 2010:311-318). Netice itibarıyla dinlerdeki bu “yerleşik görüşün dışında kalan yaklaşımlara tahammülsüzlük” olgusu, bugün de devam etmektedir. Böylece din, düşünce

özgürlüğünü de zayıflatabilmekte, farklı görüşlerde olanlara karşı ayrımcılık yapılmasına zemin hazırlayabilmektedir.

Sonuç

Din ve ayrımcılık insanlık tarihi kadar eski konulardır. İkisinin de kökenleri animistik dönemde ortaya çıkan totemsel ilişkilerde aranabilmektedir. Dinler her ne kadar insanlığın ilerlemesi için olmazsa olmaz unsurlar şeklinde sunulmuşsa da, tarih boyunca sürekli olarak savaflara, bağnazlıklara, baskıya ve ayrımcılıklara yol açmıştır. Bir birlik kaynağı olmakla beraber, aynı zamanda güçlü bir ayrıştırma aracıdır. Dinler yalnızca kendi aralarında değil, kendi savunucuları tarafından içlerinde de savaşmakta ve ayrımcılığa konu olabilmektedir. Din ile milliyetçilik, iktidarlar ve yöneticiler tarafından kitleleri yönlendirme, toplumu kamplaştırma, siyasi emellere ulaşma ve ayrışma araçları olarak kullanılmıştır. Dinden beslenen en güçlü ayrımcılıklardan biri kadına karşı yapılmaktadır. Kadını zayıf, güvenilmez, ikinci sınıf insan olarak gören ve gösteren dinler; cinsiyet normlarının ve ayrımcılığın büyümesine sebep olmuşlardır. Aynı şekilde, farklı düşüncede ve yaşam tarzında olan kesimlere karşı da her alanda ayrımcılık yapılmasını tetikleyebilmektedirler. Din çok güçlü duygular ve bağlılıklar yaratır. Kendine bağlı olmayana keskin bir nefretle dışlar, kendine bağlı olanı ise kutsallaştırıp Tanrısal düzeye çıkartır.

KAYNAKÇA

- Acar, F., Ayata, A., & Varoğlu, D. (1999). *Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Türkiye’de Eğitim Sektörü Örneği*. Ankara: T.C. Başbakanlık Yayınları.
- Adam, B. (2002). Yahudilik ve Şiddet. *İslamiyat*, s. 23-34.
- Alkan, T. (1983). *Saldırganlık, Önyargı ve Yabancı Düşmanlığı*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Aslan, A. (2020). *İslamofobi, İslam Düşmanlığı ve İslam Karşısı Irkçılık Nedir?* Perspektif: <https://perspektif.eu/2020/01/18/islamofobi-islam-dusmanligi-ve-islam-karsiti-irkcilik-nedir/> adresinden alındı
- Atalay, İ. (2016). XVI. VE XVII. YÜZYIL FRANSIZ YAZININDA DİN SAVAŞLARI VE AGRİPPA D’AUBİGNÉ’NİN LES TRAGIQUES ÖRNEĞİ . *HUMANITAS. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 31-50.
- Berger, P. (1995). Dini Kurumlar. *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 425-465.
- Berger, P. (2005). *Kutsal Şemsiye*. (A. Coşkun, Çev.) İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Durkheim, E. (2011). *Dini Hayatın İlk Biçimleri*. (F. Aydın, Çev.) Ankara: Eskiyeşi Yayınları.
- Düzce, M. (2017). EMİLE DURKHEİM’DA BİR SİVİL DİN OLARAK MİLLİYETÇİLİK VE VATANSEVERLİK. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s. 645-653.
- Emiroğlu, K., & Aydın, S. (2003). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Erdoğan, M., & Vatandaş, C. (2020). Bireysel ve Toplumsal Dışlanma Pratiği: Önyargı ve Ayrımcılık. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 475-485.
- Frazer, J. (2013). *Totemism and Exogamy*. London: Cosimo Classics.
- Freud, S. (2000). *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları Bir Yanılsamanın Geleceği*. İstanbul: İdea Yayınevi.
- Freud, S. (2012). *Musa ve Tek Tanrılı Din*. (O. Kasap, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Freud, S. (2014). *Bir Yanılsamanın Geleceği*. (M. Ökten, Çev.) Ankara: Tutku Yayınları.
- Freud, S. (2014). *Totem ve Tabu*. (K. Şipal, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- GÜRHAN, N. (2010). TOPLUMSAL CİNSİYET VE DİN. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, s. 58-80.
- Harlak, H. (2000). *Önyargılar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Hüseynova, S. (2008). Din - Savaş İlişkileri ve Sulh Kültürü. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, s. 87-95.

- İçli, T. (2019). Ayrımcılığın Kökleri ve Engellilere Yönelik Ayrımcılık Üzerine. *Yörünge*, s. 3-9.
- Kayıklık, H. (2015). *Din ve Dindar Bağlamında Şiddet, Savaş ve Barış*. ayk.gov.tr: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/KAYIKLIK-Hasan-D%C4%B0N-VE-D%C4%B0NDAR-BA%C4%9ELAMINDA-%C5%9E%C4%B0DDET-SAVA%C5%9E-VE-BARI%C5%9E.pdf> adresinden alındı
- Kazami, F. (2000). Gender, Islam ,and Politics. *Social Research*, s. 453-474.
- Laoust, H. (2017). *İslam'da Ayrılkçı Görüşler*. (E. Fığlalı, & S. Hizmetli, Çev.) İstanbul: Pınar Yayınları.
- Long, J. (2018). *Voyges and Travels of İndian İntepreter and Trade*. Palala Press.
- MacDonald, D. B. (1988). *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tanyu, H. (1983). Totem, Totemizm ve Tabu Üzerine Araştırmalar. *Ankara Üni. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 155-172.
- Taplamacıoğlu, M. (1961). *Din Sosyolojisine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tarihi Olaylar. (tarih yok). *Doğu ve Batı Kiliselerinin Ayrılması*. Tarihi Olaylar: <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/schisma-dogu-ve-bati-kiliseleri-nin-ayrilmasi-151> adresinden alındı
- Tomasello, M. (2018). *İnsan Ahlakının Doğal Tarihi*. (A. Onacak, Çev.) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Turner, J., Beehley, L., & Powers, C. (2010). *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu. (2005). Din. Türk Dil Kurumu Sözlüğü.
- Urhan, V. (2016). *Aristoteles'im Siyaset Felsefesinde Anayasal Yönetim*. Bursa: Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi.
- Wach, J. (1995). *Din Sosyolojisi*. (Ü. Günay, Çev.) İstanbul: MÜİFVY.
- Whitehead, A. (1926). *Religion in the Making*. New York: McMillian.
- Wilson, D. (2002). *Darwin's cathedral: Evolution, religion and the*. Chicago: Chicago Press.
- Wullf, D. (2004). The Psychology of Religion: An Overview. *Din Piskolojisine Genel Bir Bakış*, 252-263. (M. Koç, Çev.)
- Yenen, İ. (2015). EMILE DURKHEIM SOSYOLOJİSİNDE DİN FENOMENİ. *Toplum Bilimleri*, s. 441-461.
- Yürüşen, M. (1996). *Etbik Sosyoloji*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Zengin, A. Ç. (2019). *DİNDARLIK VE TOPLUMSAL CİNSİYET AYRIMCILIĞI*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.

KAMUOYUNUN OLUŞMASINDA KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ ROLÜ

Öğr. Gör. Dr., Şenol ÇÖM

Selçuk Üniversitesi Tasarım Meslek Yüksek Okulu, Görsel-İşitsel Teknikler ve Medya
Yapımcılığı, senolcom@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2611-3719

ÖZET

Kitle iletişim araçları, gündem belirleme, toplumsal gözetim ve bilgi sağlama işlevleriyle kamuoyu oluşumuna katkıda bulunur. Ancak medya, bireylerin düşüncelerini ve kanaatlerini ne ölçüde etkileyebilir? Bu çalışma, kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerindeki etkisinin sınırlarını ve gücünü anlamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın problemi, kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerindeki etkilerinin güç, kapsam ve sınırlarının belirlenmesidir. Medyanın kamuoyu oluşumunda mutlak bir güç olup olmadığı, ya da hangi koşullarda bu gücün etkili olduğu sorusuna odaklanılmaktadır. Bu bağlamda, çalışma, kamuoyu oluşum sürecinde kitle iletişim araçlarının kişisel ilişkiler ve toplumsal etkileşimle nasıl bir ilişki içinde olduğunu tartışmaktadır. Çalışmanın amacı, medya etkisini iki temel kuramsal çerçeve üzerinden açıklamak ve bu etkiyi sınırlayan faktörleri ortaya koymaktır. Çalışmada kullanılan yöntem literatür taraması olup, medya etkisini açıklamak üzere iki kuram incelenmiştir: Gündem Belirleme ve Suskunluk Sarmalı. Gündem Belirleme teorisine göre, medya belirli konulara odaklanarak halkın dikkatini bu konulara çeker ve onların önemini artırır. Suskunluk Sarmalı teorisi ise, bireylerin çoğunluk görüşünden farklı düşüncelerini ifade etmekte çekindikleri bir döngü oluşturduğunu savunur; medya, bu süreçte çoğunluk görüşünü destekleyerek kamuoyunu şekillendirir. Ayrıca, çalışmada kanaat önderlerinin medya ile bireyler arasındaki bilgi akışında oynadığı rol de incelenmiştir. Çalışmanın bulguları, kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerinde tek başına mutlak bir etki yaratmadığını, kişisel ilişkiler ve kanaat önderleri gibi aracı unsurlarla birlikte işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler : Kamuoyu, Kitle İletişim Araçları, Gündem Belirleme, Suskunluk Sarmalı, Medya Etkisi

THE ROLE OF MASS COMMUNICATION TOOLS IN THE FORMATION OF PUBLIC OPINION

ABSTRACT

Mass communication tools contribute to the formation of public opinion through functions such as agenda-setting, social surveillance, and information provision. However, to what extent can the media influence individuals' thoughts and opinions? This study aims to understand the limits and strength of the influence of mass communication tools on public opinion. The research problem focuses on determining the power, scope, and limits of mass communication tools'

influence on public opinion. It addresses whether the media holds an absolute power in shaping public opinion or under what conditions this influence is effective. In this context, the study explores how mass communication tools interact with personal relationships and social interactions in the process of forming public opinion. The purpose of the study is to explain media influence through two fundamental theoretical frameworks and to identify the factors that constrain this influence. The methodology of the study is based on a literature review, examining two key theories to explain media influence: Agenda Setting and the Spiral of Silence. According to the Agenda Setting theory, the media captures public attention by focusing on specific issues and increasing their perceived importance. The Spiral of Silence theory, on the other hand, posits that individuals may refrain from expressing opinions that differ from the majority view, creating a cycle of silence; during this process, the media reinforces the majority opinion, thus shaping public opinion. Furthermore, the study examines the role of opinion leaders in facilitating the flow of information between the media and individuals. The findings of the study indicate that mass communication tools do not create an absolute effect on public opinion by themselves; rather, they function in conjunction with intermediary factors such as personal relationships and opinion leaders. This interaction helps to understand the points at which media influence strengthens or weakens.

Keywords: Public Opinion, Mass Media, Agenda Setting, Spiral of Silence, Media Effect

1. GİRİŞ

Kamuoyunun oluşumu ve şekillenmesi sürecinde çevresel etkenlerden biri olan kitle iletişim araçları, haber ve bilgi değeri taşıyan içerikleriyle, düşüncelerin aktarımında ve kamuoyunun oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Demokratik bir sistemde kitle iletişim araçları, kamuoyu oluşumuna yardımcı olmakla birlikte pek çok işlevi yerine getirmektedirler. Bu işlevlerin başında; toplumsal ve siyasal çevrenin gözetimi, anlamlı gündem koyma, siyasetçilerin ve diğer baskı gruplarının sözcülerinin görüşlerini aktarmaları için bir zemin hazırlama, iktidarı ellerinde bulunduranlarla kitleler arasında diyalog sağlama, vatandaşların siyasal süreçleri yalnızca izlemekten ve hakkında konuşmaktan çok, öğrenmeleri, tercih yapmaları ve katılmaları için teşvik etme gibi işlevler sayılabilir (Gurevitch ve Blumler 1997:201).

Kitle iletişim araçları toplumda pek çok işlevi yerine getirmekle birlikte, bu işlevlerden özellikle kitle iletişim araçlarının bireylerin görüşlerini, kanaatlerini ve değer yargılarını, tutumlarını ve davranışlarını ne ölçüde etkileyebileceği konusu, üzerinde en fazla tartışılan konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk yıllarda kitle iletişim araçlarının güçlü ve direkt etkileri üzerine kurulan teoriler, daha sonraki yıllarda bu olası direkt etkileri zayıflatan unsurları gündeme getirmişlerdir. (Oktay 2002:44-45). Daha sonraki araştırmalar ise kitle iletişim araçlarının güçlü etkilere sahip olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Kamuoyu ve

kitle iletişim araçları arasındaki etkileşimi açıklamaya çalışan yaklaşımlarda, kimi zaman kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşumunda en önemli unsur olduğu vurgulanırken, kimi çalışmalarda ise, kitle iletişim araçlarının, kamuoyu oluşumunda bazı şartlar sağlandığı takdirde etkili olabilecekleri vurgulanmıştır.

Çalışmada belirtilen noktalardan hareketle kitle iletişim araçları ve kamuoyu arasında nasıl bir etkileşim olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Çalışmada asıl amaçlanan kamuoyunun oluşma sürecinde önemli olan iletişim biçimlerinin ortaya konulmasıdır. Kamuoyunun oluşumunda hangi noktada kişisel ilişkiler önem taşımakta, hangi noktada kitle iletişim araçları devreye girmektedir? Ayrıca kamuoyu oluşumunda önemli olan propaganda teknikleri nelerdir? Çalışmamız açısından kamuoyu oluşumunda etkili olan iletişim biçimleri ve propaganda teknikleri büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu iki kavram kamuoyunun oluşumunda etkili olan bilgilenme ve algılama süreçlerinin gerçekleşmesini sağlamaktır.

2. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE KİTLE İLETİŞİMİ

Kitle iletişim araçları terimi dilimizde "mass media" kavramından girmiş olup "mass" terimi kitleliliği ifade ederken "media" terimi ise "araçlar, vasıta" anlamlarına gelen bir kelimedir. (Oktay 1996:23). İnsanların gerek yakın gerekse uzak çevrelerinde olup bitenler hakkında bilgi almalarını, günümüzde özellikle bu amaçla geliştirilmiş ve uzmanlaşmış bazı araçlar sağlamaktadır. Bu araçlara genel bir terim kullanarak kitle iletişim araçları adı verilmektedir (Tokgöz 1994:36).

Kaynak kesimin, paylaşma ve ilişkilendirme amacı ile bilgi, düşünce, duygu, kam ve tutumları alıcı kesim durumundaki büyük ve dağınık bir kitleye, kitle iletişimi gerçekleştirmek üzere geliştirilmiş araçlarla iletilmesi sürecine kitle iletişimi denilmektedir (Yüksel 1990: 23). Kitle iletişimi, kitle iletişim araçları vasıtasıyla gerçekleştirilen bir iletişimdir. Kitlelere gönderilen iletiler siyasal, ekonomik ve kültürel iletilerdir. Mesajların kitlelere iletilmesi, tek yönlüdür ve kitlelerden gönderilen mesajlara göre belli davranışlarda bulunmaları istenmektedir (Erdoğan ve Alemdar 1994:54).Kitle iletişimi aslında çok eski bir kavram değildir. Modern iletişim yazılı basının gelişmesi ve okumanın bireyselleşmesi ile başlamıştır denilebilir. Kitle iletişim olgusuna kavuşmak için belirli ön koşulların oluşması gerekmiştir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: (Kaya 1985 2-3).

1. Yazılı iletileri geniş kitlelere sunabilmek için yeterli kâğıt üretiminin olması ve bunları işleyecek basım tekniklerinin ortaya çıkması.
2. Kitlesele olarak üretilen basılı haber metinlerini tüketecek bir kitlenin oluşması.
3. Bu kitlenin hem okumayı olanaklı kılacak, okuma merakını artıracak gereksinim haline getirecek bir eğitim düzeyinde bulunması.

Görüldüğü gibi, kitle iletişimi birtakım şartların sağlanması sonucunda bir noktaya ulaşmıştır. Gazetelerin kitle iletişiminde etkin rol oynaması için kitledeki okuma yazma oranının yüksek olmasının gerekliliği, eğitim yatırımlarının artmasına neden olmuştur. Bu sayede artan okuma yazma oranı gazetelerin etkinliğini arttırmış böylece basın, kitle iletişim araçları olarak toplumda önemli bir yer edinmiştir (Kaya 1985:6). Bununla birlikte kitle iletişimi, kitle kavramının ortaya çıkması ile önem kazanmaya başlamıştır. 18. yüzyılda özellikle Avrupa da

başlayan Sanayi Devrimi ile, toplumsal hayatta değişimler meydana gelmiş, toplumlar dinamik bir yapıya kavuşmuştur. Sanayi Devrimi ayrıca, kitlelerin de ortaya çıkmasını, toplumda yığınların hâkim olduğu dönemin başlamasına sebep olmuştur. Kitleleri bir arada tutmak, onlara ulaşmak ve yönlendirmek eski yollarla mümkün olmayacağından kitlelere hitap etme özelliğine sahip gazete, radyo, televizyon gibi iletişim araçlarına ihtiyaç duyulmuştur (Durgun 1997:61).

Kitle iletişimi ilk olarak gazete ile başlamıştır. Gazete; bilgi verme, toplumda bireylere nasıl rol oynayacaklarını öğretme, kuralları ve gelenekleri yayma, eğlendirme ve en önemli işlevi olan kamuoyu oluşturma gibi işlevleri ile kitle iletişiminde damgasını vurmuştur (Akdoğan 1995: 12). Radyo özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra önemli bir haber alma ve propaganda aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. 1927 yılından İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan dönemde radyo en iyi dönemini yaşamıştır. Radyo, savaş alanında haber verme, olayları yorumlama ve özetleme gibi özellikleriyle geniş bir kitleye ulaşmıştır (Işık: 18).

20. yüzyılın en önemli kitle iletişim aracı haline gelen ve toplumsal etkileri bakımından diğer bütün kitle iletişim araçlarını geride bırakan televizyon ise, 1800'lü yılların başından itibaren birtakım buluşların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 1900'lere gelindiğinde televizyon fikrinin doğması için zemin hazırlanmıştır (Şeker 1999: 39). Televizyon toplumdaki, ekonomik, toplumsal, bölgesel ve dini farklılıkları aşarak ortak deneyimler yaratma noktasında önemli roller üstlenmektedir. Toplumsallaşmanın bir aracı olarak televizyon insanların elde etmek istedikleri şeyleri elde etmelerini ve fiziksel olarak onların harekete geçmelerini sağlayan bir durum da yaratmış ve yaratmaktadır (Berger 1991: 42). Kitle iletişiminin genel özelliklerine kısaca değinmek gerekirse, halka açık olması ve alenilik; gönderme tesislerinden sınırlı ve kontrollü yararlanma, gönderici ve alıcı arasındaki ilişkinin kişisel olmayışı, gönderici ve alıcı arasındaki bu ilişkide dengesizlik (her zaman gönderici daha üstün) en göze çarpan özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Mcguail ve Windahl 1993:7).

Özetle gelişen iletişim araçları ile, kitleleri kapsayan bir toplumsal iletişim biçimi olanaklı hale gelmiştir. Üretim teknolojisindeki gelişmeler kitlesel bir üretime izin vermektedir. İnsanlar artık çok karmaşıklaşan toplumsal ilişkiler bağlamında yaşamakta ve kitlesel bir tüketime yönelmektedir. Şöyle bir yapılanmada iletilerde kitlesel ve düzenli olarak üretilmekte ve tüketilmektedir (Kaya 1985: 7-8). Kitle iletişim araçları basın yayın organları, radyo, sinema ve televizyon olarak sayılabilir. Bu araçların her biri aynı özelliklere ve etkilere sahip olmamakla birlikte " kitlesel kullanıma açık oluşları" hepsini aynı çatı altında birleştirmeye olanak sağlayan en önemli özellikleridir (Karahana Uslu 2000:19).

İletilerin kitlesel üretim ve dağıtımını gerçekleştiren kitle iletişim araçlarının bugüne kadar pek çok şekilde tasnifi yapılmıştır. Bunlardan birinde kitle iletişim araçları yazı olanlar, sözlü olanlar hem yazılı hem sözlü olanlar olmak üzere üçe ayrılırken; diğer bir sınıflama ise mekanik olanlar ve olmayanlar şeklinde yapılmıştır (Işık 2000: 68). Çalışmamızda kitle iletişim araçları: görsel araçlar, işitsel araçlar, görsel-işitsel araçlar başlıkları altında incelenecektir.

2.1. Görsel Araçlar

Görsel basının kapsamında gazete ve dergi yer almaktadır. Dergi ve gazetelerin ortak özelliği haber ve bilgileri yazılı olarak sunmalarıdır. Gazeteyi radyo ve televizyondan ayıran en önemli

özelliik kalıcı olmasıdır. Kişii istediği zaman aynı haberi okuyabilme şansına sahiptir. Ancak gazete okuma yazma bilen kitleye seslenmektedir. Haberleri derinlemesine gazetede okuyan kişii, radyo ve televizyonda dinlediği veya izlediği haberlerin ayrıntısını bulabilmektedir (Işık 2000: 68-69). Berelson (1985: 145-148) insanların gazeteleri kamu işleri hakkında bilgi ve yorum almak, günlük yaşantı için bir araç olarak, dinlendirdiği ve sosyal prestij sağladığı için ayrıca sosyal temasta çok önemli bir yere sahip olduğu için okuduklarının altını çizmektedir.

Gerçekten de gazete okuyucuları birçok olayı gazetelerden takip etmekte ve kamu olayları ve diğer gelişmeler hakkında bilgiye sahip olmaktadır. Ayrıca gazete günlük yaşantıya dolaysız bir yoldan yardımcı olmakta ve gündelik yaşamın bir rehberi olarak herkes değişik amaçlarla gazeteyi okumaktadır. Okuyucuyu gündelik yaşamın sıkıntılarından uzaklaştırarak, soluk alacak bir boş zaman yaratmak ve okuyucuyu dinlendirmek açısından da gazeteler önemli roller üstlenmektedir. Gazete insanların birtakım konular hakkında bilgi edinerek bir sosyal prestij sağlamalarında da rol oynamaktadır. İnsanlar başkaları ile konuşabilmek, olayların dışında kalmamak için gazete okumaya yönelebilmektedirler (Berelson 1985: 145-148). Ancak gazetenin okunabilmesi içinde gazetelerin belli noktaları göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Bu bağlamda gazetelerde bireyin seçiciliğini dikkate alarak çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Her gazete belirli bir okur kitlesine hitap etme yoluna gitmektedir. Örneğin: fikir gazeteleri aydınlara, spor içerikli gazeteler gençlere ve sporla ilgilenenlere, fotoroman yayımlayan ve renkli sayfa düzeni ile yayımlanan gazeteler genç kız ve kadınlara daha çok hitap etmektedirler (Tokgöz 1972: 35). Gazete aynı zamanda sosyal bir kuruluştur. Demokrasilerde yürütme erki (gücü) kamuoyuna bağlıdır. Gazete kamuoyunun oluşmasında ve yansıtılmasında büyük rol oynamaktadır (Bülbül 2001:14). Gazeteyi, radyo ve televizyondan ayıran en önemli özelliklerden biriside gazetenin kalıcılığından kaynaklanmaktadır. Kişii aradan zaman geçse bile aynı haberi tekrar okuyabilmektedir.

Dergi ise, belirli alanlarda belirli aralıklarla yayımlanan deneme, araştırma, inceleme, makale ve haber gibi konuları içeren basılı yayın organıdır (Işık 2000: 68). Dergilerde göze çarpan özellik, belli konularda uzmanlaşmış olmasıdır. Dergiler, rutin haberleri ele almaktan daha çok ilginç olayları daha ayrıntılı şekilde yansıtmaya yoluna gitmektedirler. Haberlerin içinde çoğu kez röportaja yer verildiği gözlenmektedir. Dergiler güncel yayınlar olmadığından kamuoyunun ilgisini çekecek haberlere daha çok yer vermek zorundadırlar (Bülbül 1997: 61).

2.2. İşitsel Araçlar

İşitsel araçlar içerisinde en yaygın olarak kullanılanı radyodur. Radyo kulağa hitap eden bir iletişim aracıdır ve sözlüdür. Bu yüzden mesajları sözlü olarak iletmektedir. Radyonun en temel özelliği kısa zamanda mesajların geniş kitlelere ulaşabilmesidir. Aynı zamanda radyonun okuma yazma bilmeyen kitleye de seslenebilmesi önemli bir özelliğidir. (Işık 2000: 70) Günlük haber gereksiniminin sağlanmasında önemli bir yeri olan radyo, haberleri hikâye ederek, dinleyicinin ilgisini çekerek, çevresinde olup bitenleri tanımlamaktadır. (Tokgöz 1994:303).

Radyonun diğer üstünlüklerini şu şekilde ortaya koyabiliriz. Radyo özellikle canlı yayınlarda, dinleyicileri etkileyebilmekte ve onları olayın içine tamamen alabilmektedir. Özellikle seçim kampanyalarında canlı yayınlara, dinleyiciler bu çalışmaların içine doğrudan kendilerinin de katıldığını hissedebilmektedir. Ulusal radyonun dinlenme alanlarına, bölgesel dinlenme alanı

da eklendiğinde iletilecek mesajların etkileşim ve hedefin çok geniş olduğu anlaşılacaktır (Bülbül 1997: 67).

2.3. Görsel-İşitsel Araçlar

Görsel işitsel araçların en önemli özelliği aynı zamanda hem göze hem kulağa hitap edebilmesidir. Bu araçlardan en başta geleni televizyondur (Işık 2000:70). Televizyon yaşantımızda çok önemli bir yere sahiptir. Kitleleri eğlendirme özelliğinin dışında, televizyon çok önemli bir enformasyon kaynağıdır ve geniş kitleleri etkilemektedir. Genel anlamda toplumların televizyon yayımları gerek siyasal kültürlerin gerekse gelenek ve görenekleriyle beraber sosyal yaşamlarından kaynaklanan siyasi toplumsallaştırma faaliyetlerinin bir aynası konumundadır (Turan 1994: 104).

Gündelik hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olan televizyon toplumun neredeyse tamamına ulaşarak sosyal iletişimden farklı bir iletişim tarzını her an insanlar arasında yaygınlaştırmakta ve bugüne değin insanlığın hiç karşılaşmadığı bir ilişki biçimini gündeme getirmektedir. Bu ilişki biçimi önceden kurgulanmış, yapay, simgesel ancak toplumların vazgeçemeyeceği bir ilişki biçimidir. Bu ilişki televizyonun kendine has özellikleri olan bir kitle iletişim aracı olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak farklı ülkelerde yaşanan farklı toplumsal gerçekliklere bağlantılı olarak bazı fonksiyonların zaman zaman ön plana çıktığı televizyon yayımlarında bütün işlevlerin eşit bir biçimde olmadığı da unutulmamalıdır (Karahan Uslu 2000:21-21). Televizyon belirttiğimiz bu özellikleri dışında, kitlesel bir modernleştirme aracıdır. Çünkü televizyon kimikleştirme ve meşrulaştırma olgularını bünyesinde barındırmakta, böylece sunduğu şeye uygun olan modernleştirici etkiyi arttırmak gibi bir sonuç doğurmaktadır. Televizyonda konuşulanlar izlenmekte, televizyonun gösterdiği dünya seyredilmekte ve bunlar zihin açma araçları olarak kullanılmaktadır. Sonuçta televizyon herkesin yaşamını bir şekilde etkilemekte ve pek çok fonksiyonu ile vazgeçilmez bir araç durumuna gelmektedir. (Wolton 1992: 189)

3.KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ İŞLEVLERİ

Kitle iletişim araçlarının fonksiyonları: toplumsal fonksiyonlar, siyasi fonksiyonlar, ekonomik fonksiyonlar ve bilgilendirme fonksiyonu olarak ele alınabilir. Toplumsal fonksiyonları da temelde toplumsallaşma ve eğlence fonksiyonu şeklinde inceleyebiliriz (Gökçe 2002: 170). Kitle iletişim araçlarının gerek yeni ve genç kuşakları gerekse topluma yeni katılan (göç vs.) yetişkinleri sosyalleştirici etkisi bulunmaktadır (Oktay 1998:30). Çağdaş toplumda kitle iletişim araçları bir toplumsallaşma aracı konumundadır. (Tan 1981:39).

Sosyalleşme süreci, bir sosyal olgu olarak ferdin doğuştan itibaren toplum üyeliğini kazanmasında geçirdiği safhaların hepsine verilen addır. Her toplum, fertlerin nasıl davranmaları gerektiğini gösteren normlara sahiptir (Erkal 1997:87). Kitle iletişim araçlarının bir diğer işlevi de eğlencedir. Günümüzde yalnızlık çeken birey kitle iletişim araçlarına yönelmiştir. Kitle iletişim araçları bireylerin sıkıntı ve sorunlarını aşmada, boş zamanlarını değerlendirmede önemli bir araç haline gelmiştir (Gökçe 2002:173). Ancak Özodaşık (2001:98) bireylerin özellikle televizyon izleyerek günümüzde daha da yalnızlaştıklarının altını çizmektedir. Çünkü televizyon izleyerek kendilerine bir dünya kurmaya çalışan bireyler, aslında daha da yalnızlaşmakta ve tüm aile üyeleri kendi köşelerine çekilerek eğlenmekten daha

çok birbirlerinden kopmaktadır. Gökçe'de (2002:173) bu noktada kitle iletişim araçlarına pek çok eleştirilerin geldiği belirtmektedir (Oktay 1996:30-31). Kitle iletişim araçlarının eğlendirici yayınlarına aşırı bağımlılık kazanan insanların bu uyuşturucu etkiye kapılarak, gerçek yaşamın sorunlarından kaçma, sosyal ve siyasal sürece katılım duygusundan uzaklaşma ve gerçek anlamdaki yaratıcı ve doyumlu bir hayat sürememe gibi bir tehlike altında olduklarını iddia etmektedir. Kitle iletişim araçlarını siyasi süreçlerle ilişkisi onun var oluşuyla birlikte başlamaktadır. Temel fonksiyonu haber ve bilgi vermek olan kitle iletişim araçları şüphesiz ki toplumu siyasi konularda da bilgi sahibi yapmak durumundadır (Mcguail 1994:11). Kitle iletişim araçlarının siyasal işlevleri denildiği zaman, çevreden gelen girdilere cevap vererek, mevcut siyasal düzenin korunması için gerekli olan işlevler kastedilmektedir. Bu işlevlerin en önemlileri, kamuoyu oluşturma, temsil etme, siyasal toplumsallaşma, eleştiri ve denetimdir (Gökçe 2002:173-174).

Günümüzde kitle iletişim araçları toplumsal kurumlar olarak toplumun iletişim yapısı içinde önemli bir konuma sahiptirler. Temel işlevleri olan haber verme ile, topluma siyasal, ekonomik, toplumsal, sanatsal, bilimsel enformasyonu ister güncel ister genel nitelikte olsun çeşitli olgular arasında bağlantı kurarak sunmaktadırlar (Tokgöz 1994:45). Kitle iletişim araçları hem kişilerin hem de toplumun önemli bir özelliği olan bilgi düzeyini önemli ölçüde etkilemekte ve şekillendirmektedir. Bu açıdan kitle iletişim araçlarının bilgilendirme işlevi onların temel işlevi olarak değerlendirilmektedir. İnsanların algılayamayacakları pek çok şey kitle iletişim araçları tarafından tanıtılmaktadır. Kitle iletişim araçları böyle bir işlevi yerine getirmediği takdirde ise, bazı olayların ve konuların varlığından bile haberdar olunamayacaktır (Gökçe 2002:177). Belirtmemiz gereken bir konu da kitle iletişim araçlarının hiçbir şekilde engelle karşılaşmadan haberleri aktarmalarında bir kısıtlama içine girmemeleridir. Basının temel fonksiyonu olan haber verme ve bilgilendirme işlevi ancak haber alma ve basın özgürlüğünün birlikte sağlandığı bir ortamda gerçekleştirilebilecektir (İçel 1990:91). Kitle iletişim araçları kamuoyunun oluşumunda çok önemli bir rol üstlenmiştir. Kitle iletişim araçları belirli bir konuda kamuoyu oluştururken mevcut kamuoyunu açıklama işlevini de yerine getirmektedir. Kitle iletişim araçları bu açıdan her zaman kamuoyu oluşturamamakta ancak bazı durumlarda oluşan kamuoyunun sesini duyurmasına olanak tanımaktadır (Işık 2000:88). Böylece kitle iletişim araçları çeşitli görüşlerin aktarıcısı da olarak temsil işlevini yerine getirmektedirler (Gökçe 2002:174).

4.KAMUOYU KAVRAMI VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

Kamuoyu kavramını herhangi bir alandaki kişisel kanaatlerin toplamına atıfta bulunmak için kullanılması mümkündür. Gündelik kullanımında bu kavram sık sık çok sayıda bireylerden oluşan toplulukların kolektif kanaatlerini açıklamak için kullanılmaktadır. Bu anlamıyla kavram kitle kanaati ile eş anlamlıdır. Ne var ki pek çok örnekte görüleceği gibi kitleyi kimin oluşturduğunu, dünyada var olan insanların tümüne mi, belli bir ülkenin vatandaşlarına mı, sokaktaki adama mı, ortalama insanlara mı ya da oy veren kamu kitlesine mi atıfta bulunduğu açık olmaktan oldukça uzaktır (Bektaş 1996:41).

Daver (1993:251) kamuoyu kavramını geniş ve dar anlamda ele alarak şöyle bir tanımlama yapmaktadır. Geniş anlamda kamuoyu " halkı ilgilendiren belli bir mesele hakkında belli bir zamandaki genel yargı yahut ortak kanaattir". Her meselede herkesin üzerinde tam olarak

birleştigi ortak bir görüş her zaman mümkün olmamaktadır. Bu yüzden kamuoyu diye isimlendirilen ortak kanaatin ve düşüncenin sadece bir grubun, bir bölgenin, hatta birkaç kişinin fikri olması mümkündür. Dar anlamda kamuoyu ise, "basın, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçları ile yahut konuşarak veya fısıltı ile açıklanan ve çok defa bazı sosyal grupların ve seslerini duyuran kişilerin siyasal otoritelere izhar ettikleri fikirlerin bir ortalamasıdır". Ortalama fikirde önemli olan nokta az çok bir birliğin, bütünlüğün olmasıdır. Böyle olmadığı takdirde kamuoyundaki bölünmelerden veya çeşitli fikir akımlarından bahsetmek mümkün değildir. (Daver 1993:251). Kışlalı (1991:139) kamuoyu konusunda özellikle şu noktalara dikkat çekmektedir. Kamuoyu belirli bir tartışmalı konuda toplumun tümünün ortak görüşü, ortak kanısı anlamına gelmemektedir. Toplumun tümü için geçerli, oybirliği ile paylaşılan bir kanı söz konusu değildir. Bu kanı bireysel kanıların toplamından ibaret olmamakla birlikte, bazen çoğunluğun bireysel kanılarının ürünü bile olmayabilir. Ancak kamuoyu siyasal yaşamda kendisini bir güç olarak duyurabilmektedir.

Kamuoyunun çoğunluğunun kanaati olduğu yolundaki görüşün her zaman doğru olmadığı kolayca anlaşılmaktadır. Gerçekten çoğunluk tarafından kabul edilen temelsiz bir fikir azınlığın benimsediği iyi araştırılmış ve sağlam temellere oturtulmuş fikirler karşısında galip gelemez. Belirli bir sorunun hâkim kanaat haline gelmesinde yoğun çalışma ve belli bir amaç doğrultusunda örgütlenmiş kişilerin ne kadar etkili olduğu tartışma götürmektedir. (Sezer 1972: 2). Kamuoyu bireylerin kanaat ve tutumlarının belirli bir grup içerisinde ifade edilip şekillenmesiyle ortaya çıkmaktadır. İnsan olgusuna coğrafi mekân unsurunu ve zaman unsurunu da ekleyerek kamuoyu süreci ifade edilebilmektedir. Kamuoyunu oluşturan grubun kanaat ve fikirleri belirli bir zaman sürecinde ortaya çıkıp şekillendiği için kamuoyu süreci önemli bir yere sahiptir (Alav 2001:31).

Kamuoyunun oluşumunda çeşitli sosyal, siyasal ve psikolojik etmenler önemli bir yer edinmektedir. Kamuoyunun oluşumu genelde toplumsal katmanlar göz önünde bulundurularak üç tabakalı bir piramide benzetilmektedir. Piramidin tabanını meydana getiren alt ve geniş tabakada halk yığınları yer almaktadır. Bu kesim kamuoyunun oluşumu bakımından pasif konumdadır. Piramidin orta tabakasını ilgililer ya da ilgili azınlık denen aktif kişiler oluşturmaktadır. Piramidin tepesinde ise kamuoyu yaratıcıları denen bireyler ve gruplar yer almaktadır (Atabek ve Dağtaş 1998:220). Kışlalı (1991:140) kamuoyuna temel oluşturan siyasal kanıların biçimlendirilmesinde öncelikle kişinin sahip olduğu bireysel özelliklerin rol oynadığının altını çizmektedir. Bunlar arasında bireyin doğumuyla birlikte sahip olduğu ve kalıtım yoluyla geçen bazı fiziksel ve ruhsal özellikler sayılabilir. Daha sonra ise ailenin yanı sıra bazı küçük grupların da etkisiyle bireyin çocuklukta kazandığı temel tutumlara giderek yenileri eklenmektedir. Kişisel tutumun belirli bir soruya verdiği yanıt olarak nitelendirilen kanıların belirebilmesi için o bireyin o konuya ilgi duyması gerekmektedir. Kamuoyu oluşumunda katkı sağlayan kanıların belirmesinde başta aile olmak üzere eğitim kurumları, kültür, meslek ve iş grupları ile din ve kitle iletişim araçları gibi unsurlar rol oynamaktadır.

Kitle iletişim araçları, bireylerin toplum ile bütünleşmesinde, toplum kültürünü almasında, yeni değerler kazanmasında, inanç, tutum ve davranışlarında değişiklik oluşmasında rol oynamaktadır. Bu etkileşimin derecesi elbette kitle iletişim araçlarına ne kadar açık oldukları, bu araçları ne kadar kullandıkları ve bu araçlar yoluyla kendilerine ne tür mesajlar verildiğine

de bağlıdır. Kitle iletişim araçlarındaki ortak nokta, toplumdaki insanların düşüncelerini etkileyerek bir senteze kavuşturmak ve ortak bir davranış biçimi kazandırmaktır (Alav 2001:81-82). Günümüzde kitle iletişim araçlarının kamuoyunu etkileme gücü herkesçe kabul edilmektedir. Kitle iletişim araçları mevcut siyasal düzeni yansıtırken bir yandan toplumdaki diğer etki merkezlerinden kanaat oluşumu için iletişimde bulunmaktadırlar. Kamuoyunun ve politikacıların siyasal faaliyetler hakkındaki görüşlerine temel teşkil eden bilgiler öncelikle kitle iletişim araçlarından gelmektedir (Bektaş 1996:120)

5.KAMUOYU OLUŞUMUNDA ETKİLİ OLAN İLETİŞİM BİÇİMLERİ

Kamuoyunun oluşmasında temel olan birtakım bilgilerdir. Kamuoyu ancak bazı bilgilere dayanarak oluşabilir. Kamuoyunun oluşumunda ilk aşama bu bilgilerin iletilmesidir. Bu iletilme işlevini yerine getiren araçlar daha önce de belirttiğimiz kültür, ideoloji, baskı grupları, aile gibi unsurlardır. Bunlar içerisindeki kitle iletişim araçları önemli rol oynamaktadır. Kamuoyunun oluşumunda ikinci aşama ise, iletilen bilgilerin alınmasını, algılanmasını kapsamaktadır. Bu süreçte de propaganda teknikleri rol oynamaktadır. Kamuoyunun sağlıklı bir şekilde oluşabilmesi için üç koşul gerekmektedir. Bireylerin yeterli ve doğru haber almaları, aldıkları bilgileri duygulardan uzak akıllarıyla değerlendirebilmeleri ve çıkarlarını sağlama umudu ile kamu işlerine yakın bir ilgi göstermemeleri. Ancak bu üç koşulun bir araya gelerek kamuoyunu oluşturanların çoğunluğunun bu durumda bulunması da son derece zordur (Kışlalı 1991:142).

Waldahl (1994:63-63) bir sorun hakkındaki bilginin etrafa yayılmaya başladığından itibaren daha çok insanın sorundan haberdar hale geldiğini, yorum yaptığını, sorunla ilgili kendi kişisel, öznel fikirlerini açığa vurduğunu belirtmektedir. Böylece bir sorun giderek daha fazla kişinin ilgisini çekmeye başlamakta ve iletişim önderlik temel kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bir sorun hakkındaki bilgi ve o soruna duyulan ilgi yayılmaya başladığı andan itibaren, iletişim boyutu daha önemli hale gelmektedir. Bir sorun başlangıç aşamasında tümüyle sınırlı toplumsal çevrelerdeki kişisel iletişim aracılığıyla gerçekleşirken, sorunun daha geniş çevrelerin ilgisini çekebilmesi önemli ölçüde medyanın göstereceği ilgiye bağlıdır. Bu nedenle fikir oluşumu aşamasında bir toplumdaki iletişim biçimleri temel bir öneme sahiptir. Bu noktada fikir oluşumu aşamasında iletişim biçimlerinden hem kişisel ilişkiler hem de kitle iletişim yoluyla gerçekleştirilen iletişim devreye girmektedir. O halde çalışmamız içerisinde iletişim kavramının genel özelliklerini ortaya koyarak kamuoyu oluşumunda etkili olan bu iki iletişim şeklinin hangi durumlarda devreye girdiğini belirtmemiz gerekmektedir. Gökçe (2002:92-93) iletişim kavramını " mevcut bilgiler ve beklentiler çevresinde oluşan bir süreç" olarak tanımlamaktadır. İletişim anlamların paylaşımı şeklinde de tanımlanabilmektedir. Bu durumda iletişim iki süreci gerekli kılmaktadır. Birincisi etkileşim süreci, ikincisi ise anlamlı öğeler sürecidir. Etkileşim sürecinde bir anlam alışverişi söz konusu olmaktadır. İkinci süreçte ise, birbirleriyle ilişkilendirilebilecek anlamlı öğeler devreye girmektedir. Bilginin bilgi olarak değerlendirilmesi karşındaki kişinin beklentileriyle ilişkili olmaktadır. Bu durumda iletişim sürecinde hedefin konumu oldukça önem taşımaktadır.

Görüldüğü gibi iletişim temelde bir anlamlandırma sürecidir ve mevcut bilgiler çerçevesinde oluşmaktadır. Kamuoyunun oluşumunda temel aşama bilgi aşamasıdır. Peki bu iletişim biçimlerinden kişilerarası iletişim kamuoyunun oluşumunu nasıl etkilemektedir? Her şeyden önce kişiler arası iletişim bir bilgi edinme, seçme, algılama, yorumlama, saklama sürecini ifade

etmektedir. Başkalarını tartıp, varılan yargılara göre davranma sanatı olarak da tanımlanan kişilerarası iletişim iki ya da daha çok bireyin birbirlerinin sözlü ya da sözsüz iletilerini algıladıklarında gerçekleşmektedir. Kişi dış dünyayı anlamak, davranışların o yönde kendi amaçlarıyla uyum sağlayacak yönde uyarlamak üzere çevresine, çevresindekilere ilgi göstermektedir. Çevreden alınan vergiler ilgi gördüklerinde bilgiye dönüşmektedir. Bilgi edinmede veri seçimi, yorumu ve saklanması temeldir. Bu süreçte bireyin gereksinimi, tutumu, inançları, hedefleri, yetenekleri, deneyimleri, alışkanlıkları önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır (Usluata 1995:47).

Waldahl (1994:64) kamuoyu oluşum sürecinde, kitle iletişim kanalları ile kişisel iletişim kanalları arasındaki bağa özellikle dikkat çekmektedir. Kitle iletişim araçları pek çok insana ulaşmakla birlikte, etkili olabilmesi için içeriğinin kitle iletişim araçlarında yayılması gerekmektedir. Yerel düzeyde hangi resmi olmayan iletişim kanalları söz konusudur, farklı konularda kim kiminle konuşmaktadır, medya içeriği hangi ölçüde sohbetlere kaynak olmaktadır, değişik konularda kimler kamuoyu önderi olmaktadır. İşte bu ve benzeri sorular kamuoyu oluşumunda kişisel ilişkilerin önemini ortaya koymakta ve üzerinde durulması gereken bir konuyu işaret etmektedir. Daha öncede belirttiğimiz gibi kanaat önderleri kamuoyu için etkili bir iletişim kaynağıdır. Güvenilir kişilikleri, mesajların güvenilirliği artırıcı bir unsurdur. Kamuoyu önderlerinin her mesajı, onu destekleyen çevrelerde doğruluğu tartışılmaz bir yargıya dönüşebilir. Kanaat önderlerinin faaliyetlerinin özellikle kitle iletişim araçlarının yeter derecede yaygın olmadığı az gelişmiş ülkelerde önemli bir yer tuttuğu bir gerçektir. Kişilerin kitle iletişim araçlarının yaymak istedikleri mesajları almaları yorumlamaları zorlaştıkça, kanaat önderlerinin etkisi de artmaktadır (Bektaş 1996: 110-111).

Kamuoyu oluşum sürecinde kişisel ilişkiler çok önemli olmakla birlikte, kitle iletişim araçlarının da rolü küçümsenmeyecek derecede önemlidir. Çünkü kitle iletişim araçları birtakım konulara öncelik verdiklerinde, kamuoyu da bu durumdan etkilenmektedir. Kitle iletişim araçları insanlara hangi konularda fikir sahibi olmaları gerektiğini söylemektedir. Bununla birlikte bu durum her zaman istenilen sonuçlara götürmeyebilir. Medya içeriğinin aynı zamanda kamunun kendi iletişim kanallarını da etkisi altına alması ve insanların bu sorunlar hakkında sohbet edip tartışmasını sağlaması gerekmektedir (Waldahl 1994:64-65).

Günümüzde kitle iletişim araçları kamuoyunun oluşumunda belirleyici bir yere sahiptirler. Kitle iletişim araçları kamuoyunu yansıttığı kadar, onu biçimlendirme eğilimi de taşımaktadırlar. Kitle iletişim araçları bir yandan birtakım fikirlerin, resmi veya resmi olmayan grupların ve örgütlerin kanaatlerini yönetime duyururlarken, bir yandan da hedef kitlesinde kanaatlerin oluşturulması sürecinde görev alan araçlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Girgin 2000:127). Kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşumunda etkilerini açıklayan pek çok model bulunmaktadır.

5.1. Gündem Belirleme

Kitle iletişiminin etkileri konusundaki birçok hipotez arasında geçerliliğini koruyan ve hatta son yıllarda gelişen bu kuram, bazı konulara dikkat sarf etmek ve diğerlerini ihmal etmek suretiyle kitle iletişim araçlarının, kamuoyu üzerinde bir etkiye sahip olacağı fikrine dayanır. İnsanlar kitle iletişim araçlarının değindikleri şeyler hakkında bilgi sahibi olmaya ve farklı

konulara verilen önem derecelerini benimsemeye meyilli olacaklardır. Bu hipotez, kitle iletişim araçlarının etkilerinin güçlü olduğu yolundaki deneye dayalı araştırmalara duyulan şüphelerden kurtulmuştur. Çünkü, bu hipotez ve tutum değiştirme veya doğrudan fikri değiştirme yerine, öğrenme konusuyla ilgilenmektedir. Kitle iletişimi ili ilgili ampirik çalışmalar, gerçekte olabilecek etkilerin bilgilendirme üzerinde gerçekleşebileceğini geçerli hale koymuştur. Gündem-kurma hipotezinin temel önerisi, kitle iletişim araçlarından öğrenme olduğu için, kanaat üzerindeki muhtemel etkileri, bu bulgularla birleştiren bir yol önerir. İnsanlar gündemdeki konuların neler olduğunu ve bu konuların önem sırasının ne olduğunu öğrenirler (McQuail ve Windahl 1993:91).

Gündem belirleme tezi kitle iletişim araçlarının siyasal enformasyon için kullanılışı ile araçların üzerinde durduğu konuların grup içindeki önemi arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve kişinin siyasal konulara yönelme düzeyinin, kitle iletişim araçlarının siyasal enformasyon için kullanılmasıyla pozitif olarak ilişkili olduğunu öne sürmektedir (Erdoğan ve Alemdar 1990: 146). Gündem belirleme araştırmalarının çoğu seçim kampanyalarıyla ilgilidir. Modern bir seçim kampanyasında, toplumun sürekli problemlerine ve adayın kendi seçeceği belirli özel konulara karşı adayın takındığı tavrı, konumunu belirterek aday imajı oluşturmak genel bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Modelde seçmenlerin eğer bir konunun önemli olduğuna inandırılırsa, o konuda en yetenekli aday veya partiye oy verecekleri ifade edilmektedir (Kalender 2000:122). Gündem kurma hipotezinin öncüleri Malcom McComb ve Donald Shavv'dır. Modelde bireylerin, kitle iletişim araçları yoluyla sadece toplumu ilgilendiren konuları ve diğer sorunların neler olduğunu değil kitle iletişim araçlarının konuların üzerine yaptıkları vurgulardan bir sorun veya konuya ne kadar önem vereceklerini de öğrendikleri belirtilmektedir (McQuail ve Windahl 1993:91).

Gündem belirleme tezinde, kitle iletişim araçlarının önemli gördükleri olayları seçerken, bu seçme işlemini gelişmiş güzel yapmadıkları belirtilmektedir. Seçme süreci daha çok kalıplaşmış algılama kuralları tarafından yönlendirilmektedir. Bu kuralların aynı zamanda halkın olayları algılamasında da temel oluşturdukları varsayılmaktadır. Yani seçme sürecinden geçerek gündemi oluşturan konular halk tarafından da önemli kabul edilmektedir. Modelde kitle iletişim araçlarının konulara ve olaylara verilen önem derecesi ile aynı konulara halkın verdiği önem derecesi arasında nedensel bir bağ olduğu varsayılmaktadır (Gökçe 2002:207). Gündem belirleme yaklaşımının bir diğer boyutu da kitle iletişim araçlarında bir konunun daha önce ele alınıp alınmadığıdır. Konu daha önceden kitle iletişim araçlarından aktarılmışsa, daha sonra verilen haberlere konuya yeni bir bakış açısı getirilmesi söz konusu olsa bile, olay önceki haber çerçevesinde değerlendirileceğinden, olayın kamu gündemindeki etkisi azalabilecektir (Işık 2002:78).

Medya gündeminin kim tarafından nasıl şekillendiğine ilişkin ilk kapsamlı araştırma Funkhouser tarafından yapılmıştır. 1960'dan 1971'e kadar 11 yıllık bir dönemi ele alan Funkhouser kitle iletişim araçlarının içeriği ile bu içeriğe temel oluşturan olayların gerçek yaşamdaki durumlarını yıllara göre karşılaştırmıştır. Ortaya çıkan bulgular medya içeriğinin bazı olayların gerçek yaşamdaki durumlarını aynen yansıtırken, bazılarının farklılıklar gösterdiği ortaya çıkmıştır (Atabek ve Dağtaş 1998:371-372).

Yine Gladys Engel Lang ve Kurt Lang'ın Watergate krizi sırasında kamuoyu ve basın arasındaki ilişkiyi araştırdıkları bir başka çalışmada gündem oluşturma kavramının altı gündem yapılandırma kavramına genişlettikleri görülmektedir. Bunlar; (Severin ve Tankart 1994:389-390).

- “1. Basın bazı olayları aydınlatır ve onları ayakta tutar.*
- 2. Değişik türdeki sorunlar dikkat çekmek için değişik tür ve miktarda haberin işlenmesini gerektirir.*
- 3. Dikkatin odaklaştığı olaylar ya da faaliyetlerin sınırları çizilmiş olmalıdır veya anlaşılabilir kavramlar içerisinde verilmelidir.*
- 4. Medyanın kullandığı dil, bir konunun öneminin algılanmasını etkileyebilir.*
- 5. Medya, politik görünümündeki yeri kolayca tanınan ikincil sembolere karşı dikkat odağı olmaya başlayan faaliyet ve olayları birbirine bağlamaktadır. İnsanlar konuyla ilgili taraf olmak için bir temele gereksinim duymaktadırlar. “*

Görüldüğü gibi gündem belirleme modeli, içinde pek çok kavramı barındırmakta ve kamuoyu oluşumuna farklı açılardan etki edebilmektedir. Gündem kurma teorisi bazı eleştirilere rağmen, yine de siyasal kampanyalarda kullanımı ve kolayca test edilebilmesi açısından önem taşımaktadır. Ancak bu teorinin her yer ve şartlar altında geçerli olabileceğini kabullenmek biraz zor olacaktır. Toplumdaki herkesin iletişim araçlarından aynı şekilde etkilenmesi mümkün değildir (Kalender 2000:122).

5.2. Suskunluk Sarmalı

Suskunluk sarmalı modeli kamuoyunun nasıl oluştuğu sorusuyla ilgilenmektedir. Elisabeth Noelle-Neumann bu sorunun cevabını kitle iletişimi kişiler arası iletişim ve toplumdaki diğer bireylere göre kişinin kendi fikrini algılama biçimi arasındaki karşılıklı etkileşime dayandığı savunmaktadır. Modelde kişinin düşüncesi başkalarının ne düşündüğüne, kişinin başkalarının düşüncesini nasıl algıladığına büyük ölçüde bağlıdır. Modelin temelinde, birçok bireyin belirli inançları ve tutumları yüzünden izole olmaktan kaçınmaya çalıştığı düşüncesi yatmaktadır. Bu açıdan birey hangi görüşlerin yaygınlaşmaya başladığını veya kuvvetlendiğini veya hangilerinin daha az geçerli olduğunu veya gerilediğini öğrenmek için çevresini gözlemlemektedir (Mcguail ve Windahl 1993:99).

Noelle Neumann (1997:227-228) suskunluk sarmalı kuramının beş varsayım üzerinde kurulu olduğunu belirtmektedir:

- “1. Toplum sapkın bireyleri dışlamakla tehdit etmektedir.*
- 2. Bireyler sürekli olarak dışlanma korkusu duymaktadırlar.*
- 3. Bu dışlanma korkusu bireylerin her an fikir iklimini değerlendirme çabalarına yol açmaktadır.*
- 4. Bu değerlendirmelerin sonuçları, kamu önündeki davranışları ve özellikle de fikirlerin açıkça ifade edilmesini ya da gizlenmesini etkilemektedir.*
- 5. Sonuncu varsayım ise, tüm bunların birlikte ele alındıklarında kamuoyunun oluşumundan, sürdürülmesinden ve değiştirilmesinden sorumlu olduklarıdır.”*

Suskunluk sarmalı ve kamuoyu oluşumunu irdeleyen araştırmalar şu sonuçları ortaya çıkarmıştır (Atabek ve Dağtaş 1998:349).

“1. Bir tartışmadaki azınlık ve çoğunluğun gücü kitle tarafından çarpıtılmış biçimde görülmektedir. Yani başta medya bakış açısı doğrultusunda görülmektedir.

2.Toplumdaki çoğunluk kampı, etkili medya tarafından desteklendiğinde konuşmak için azınlığa göre daha istekli davranmaktadır.

3.Eğer medya karşıt kampı, azınlığı desteklerse çoğunluk kampı sessiz çoğunluk haline gelmektedir.

4.Azınlık, medyanın düşmanca tavrıyla karşılaşırse sessizliğe bürünmektedir.

5.Azınlık, medyadan destek gördüğü takdirde çoğunluktan daha fazla konuşma arzusu duymaktadır.”

Sonuçta tartışmalı konular gündeme geldiğinde, kamuoyunun hükümeti ya da toplumun bir üyesini tehdit etme gücü medya aracılığıyla biçimlendirmektedir. Waldahl (1994:72) tüm bu görüşleri değerlendirerek suskunluk sarmalının ardında yatan düşünce sürecinin insanların kendi yakın toplumsal ilişki ağlarında karşılaştıkları fikir iklimi ile yakın ve uzak fikirler arasındaki etkileşimin önemine yeterince önem vermediğini belirtmektedir. Sorunların çoğunluğu insanlar hem kendi yerel çevrelerinde hem de geniş anlamda toplum içinde birçok fikirle karşı karşıya gelmektedirler. İnsanlar bu fikirlerden yararlanarak hangi tarafı destekleyeceklerine karar vermektedirler. Medya bu noktada meşru davranış ve açıkça ifade edilebilecek tutumlar için önemli toplumsal ve normatif sınırlar koymaktadır. Medya aynı zamanda ortak tutumları saptamakta ve bunların neler olduğunu göstermektedir. İnsanlar güncel tutumlarla ilgili somut tutumlar oluşturduklarında medyanın etkisi oldukça belirsizdir. Medyanın gücü, daha çok bağımsız tutumlar yaratmada değil, farklı grupların ve örgütlerin tutumlarını ifade etmede yatmaktadır.

6.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kitle iletişim araçları ve kamuoyu etkileşimini ortaya koymaya çalışan bu çalışmada, kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşumunda etkili olduğu kabul edilmekle birlikte tek başına tüm süreçlerde etkili olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kamuoyu bir takım kişisel ve çevresel unsurların birleşmesi sonucu oluşmaktadır. Kamuoyu oluşumunda bir takım kişisel unsurlar önem taşımaktadır. Çünkü bireylerin sahip olduğu tutumlar, onların davranışlarını etkilemekte ve birtakım fikirlerin benimsenmesi ya da benimsenmemesinde etkili olmaktadır. Çevresel unsurlar ise çok çeşitli olmakla birlikte, bireylerin kanaatleri üzerinde kaçınılmaz olarak etkide bulunmaktadırlar.

Çevresel unsurlar içerisinde yer alan kitle iletişim araçları da bireylerin kanaatleri üzerinde etkilere sahiptir. Ancak bu etki, her zaman var olan tutumların değiştirilmesi şeklinde değil daha çok o tutumların pekiştirilmesi noktasında önem arz etmektedir. Özellikle kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşturma etkilerini ortaya koymaya çalışan suskunluk sarmalı ve gündem kurma modellerinde de hangi noktalarda bu araçların, bireyler üzerinde etkide bulunabileceklerine dair görüşler öne sürülmektedir.

Kamuoyu temelde bilgi ve algılama süreçleri sonunda oluşmaktadır. Kamuoyunun oluşumunda da kitle iletişim araçlarının rolü bu açıdan önem taşımaktadır. Kamuoyu oluşumunda kitle iletişim araçları, birtakım konuları gündeme getirerek bir çerçeve oluşturmaya çalışmaktadır. Birtakım konular ve sorunlar hakkında bilgi vererek bir gündem oluşturmaktadır.

Ancak kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşturmada başarılı olabilmesi için, ele aldığı konuların da toplumsal ortamda tartışılması gerekmektedir. Bu noktada kitle iletişim araçları tek başlarına amaçlarına ulaşamayabilir. Yani kamuoyu oluşumunda bir iletişim şekli olan kitle iletişimi bazı noktalarda yetersiz kalmaktadır. Başka bir iletişim şekli olan kişilerarası iletişime, kişisel ilişkilere gerek duyulmaktadır. Çünkü kişisel ilişkilerde birtakım kanaatlerin oluşturulması ve değiştirilmesinde rol oynamaktadır. Özellikle kamuoyu önderleri diyebileceğimiz kişiler insanları bazı durumlarda daha fazla etkileyebilmekte, tutum ve davranışları üzerinde neden olabilmektedir.

Kamuoyu oluşumunda bir diğer etkili iletişim şekli olan propaganda ise, kitle iletişim araçları ile birlikte daha güçlü etkilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadırlar. Çünkü kitle iletişim araçları kamuoyu oluşumu için gerekli olan bilgilerin iletilmesini sağlarken, propaganda da kamuoyu oluşumunu sağlayan bilgilerin alınması ve algılanmasında rol oynamaktadır.

KAYNAKÇA

- Alav, O. (2001). *Kitle iletişim ve yerel medya*. Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Atabek, N., & Dağtaş, E. (1998). *Kamuoyu ve iletişim*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Bektaş, A. (1996). *Kamuoyu, iletişim ve demokrasi*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Berelson, B. (1985). Gazetesiz kalmak ne demektir? *Kitle haberleşme teorilerine giriş* (Ü. Oskay, Çev.). AÜBYYO Yayınları, Ankara.
- Berger, A. A. (1991). Bir terör aygıtı olarak televizyon: Kuramsal bir yaklaşım denemesi. *Enformasyon Devrimi Efsanesi* (Y. Kaplan, Çev.). Rey Yayınları, Kayseri.
- Bülbül, R. (2001). *Genel gazetecilik bilgileri*. Coşan Ofset, Konya.
- Daver, B. (1993). *Siyaset bilimine giriş*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Erdoğan, İ., & Alemdar, K. (1990). *İletişim ve toplum*. Bilgi Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, İ., & Alemdar, K. (1994). *Popüler kültür ve iletişim*. Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Erkal, M. (1997). *Sosyoloji*. Der Yayınları, İstanbul.
- Funkhouser, G. R. (1971). The issues of the sixties: An exploratory study in the dynamics of public opinion. *Public Opinion Quarterly*, 37(1), 62-75. [Ek araştırma gereği]
- Gökçe, O. (2002). *İletişim bilimlerine giriş*. Turhan Kitabevi, Ankara.
- Gladys, E. L., & Lang, K. (1991). *Watergate: A case study of the agenda-setting function of the press*. University Press, New York. [Ek araştırma gereği]
- Gurevitch, M., & Blumler, J. G. (1997). Siyasal iletişim sistemleri ve demokratik değerler. *Medya Kültür Siyaset* (S. İrvan, Çev.). Bilim Sanat Yayınları, Ankara.
- Işık, M. (2000). *İletişimden kitle iletişimine*. S.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları, Konya.
- Kalender, A. (2000). *Siyasal iletişim seçmenler ve ikna stratejileri*. Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.

- Kaya, A. R. (1985). *Kitle iletişim sistemleri*. Teori Yayınları, Ankara.
- Kışlalı, A. T. (1991). *Siyasal sistemler*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Lazarsfeld, P. F., Berelson, B., & Gaudet, H. (1944). *The people's choice: How the voter makes up his mind in a presidential campaign*. Columbia University Press, New York. [Ek araştırma gereği]
- McQuail, D. (1994). *Kitle iletişim kuramı* (A. Haluk Yüksel, Çev.). Kibele Sanat Merkezi, Eskişehir.
- McQuail, D., & Windahl, S. (1993). *Communication models for the study of mass communication*. Longman, New York.
- Neumann, E. N. (1997). Suskunluk sarmalı kuramının medyayı anlamaya katkısı. *Medya Kültür Siyaset* (S. İrvan, Çev.). Ark Yayınları, Ankara.
- Oktay, A. (1996). *Kitle iletişim sistemlerinin toplumsal etkileri*. Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Oktay, A. (2002). *Medya ve kamuoyu ilişkisi*. Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Özodaşık, M. (2001). *Modern insanın yalnızlığı*. Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- Severin, J. W., & Tankard, J. W. (1994). *İletişim kuramları: Kökenleri, yöntemleri ve gelişimi* (A. Atıf Bir & S. Sever, Çev.). Anadolu Üniversitesi Kibele Sanat Merkezi Yayını, Eskişehir.
- Sezer, D. (1972). *Kamuoyu ve dış politika*. A.Ü.S.B.F Yayını, Ankara.
- Tokgöz, O. (1994). *Temel gazetecilik*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Waldahl, R. (1994). Siyasal tutumlar ve kamuoyu. *İletişim*, 1-2 (S. İrvan, Çev.), İstanbul.
- Yüksel, A. H. (1990). İletişimin toplumsal boyutu olarak kitle iletişimi. *Kurgu*, 7, Eskişehir.

YENİ TEKNOLOJİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME: FUZZY WENSLO YÖNTEMİ İLE KRİTERLERİN ÖNCELİKLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Gülay DEMİR

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu

gulaydemir@cumhuriyet.edu.tr 0000-0002-3916-7639

Doç. Dr. Rahim ARSLAN

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

rahimarslan@cumhuriyet.edu.tr 0000-0003-4329-3651

ÖZET

Bu çalışma, yapay zeka, nesnelerin interneti (IoT), kuantum bilişim, artırılmış gerçeklik (AR) ve biyoteknoloji gibi yeni teknolojilerin değerlendirilmesinde ve önceliklendirilmesinde kritik kriterleri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, teknoloji seçim ve benimseme süreçlerini etkileyen önemli kriterleri belirleyerek, uygulayıcılar ve yöneticiler için değerli içgörüler sunmayı hedeflemektedir. Çalışmada dikkate alınan kriterler arasında teknolojik etki, ekonomik kazanç, çevresel etki, toplumsal kabul, güvenlik ve gizlilik, yenilikçilik, adaptasyon hızı, ölçeklenebilirlik, erişilebilirlik, geliştirme maliyeti, verimlilik ve global rekabetçilik yer almaktadır. Kriterler, Fuzzy Weights by ENvelope and SLOpe (F-WENSLO) yöntemiyle ağırlıklandırılmıştır. Bulgular, ekonomik kazanç, güvenlik ve gizlilik ve global rekabetçilik kriterlerinin teknoloji değerlendirmesinde en önemli faktörler olduğunu ortaya koymuştur. Çevresel etki ve teknolojik etki gibi kriterler ise daha düşük bir öneme sahiptir. Geliştirme maliyeti ve adaptasyon hızı gibi faktörler ise en düşük öncelikli kriterler arasında yer almıştır. Bu bulgular, yeni teknolojileri değerlendirirken ekonomik fayda, güvenlik ve sürdürülebilirlik gibi unsurların dengelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çalışmanın sınırlamaları arasında kriterlerin genelleştirilmesi ve uzman değerlendirmelerinin kapsamı yer almaktadır. Gelecek araştırmalar, sektör bazında analizler, uzun dönemli çalışmalar ve yükselen teknolojilerin entegrasyonunu içeren daha ayrıntılı değerlendirme modellerini incelemelidir. Bu çalışma, organizasyonların yeni teknolojileri değerlendirirken daha bilinçli kararlar almalarına yardımcı olacak kapsamlı bir model sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni teknolojiler, bulanık küme, çok kriterli karar verme, WENSLO.

MULTI-CRITERIA DECISION MAKING IN THE EVALUATION OF NEW TECHNOLOGIES: PRIORITISATION OF CRITERIA WITH FUZZY WENSLO METHOD

Abstract

This study aims to analyze critical criteria in the evaluation and prioritization of emerging technologies such as artificial intelligence, the Internet of Things (IoT), quantum computing, augmented reality (AR), and biotechnology. By identifying key factors influencing technology selection and adoption processes, the research seeks to provide valuable insights for practitioners and decision-makers. The criteria considered include technological impact, economic benefit, environmental effect, societal acceptance, security and privacy, innovativeness, adaptation speed, scalability, accessibility, development cost, efficiency, and global competitiveness.

The criteria were weighted using the Fuzzy Weights by ENvelope and SLOpe (F-WENSLO) method. The findings reveal that economic benefit, security and privacy, and global competitiveness are the most critical factors in technology evaluation. Environmental and technological impacts were found to be of lesser importance, while development cost and adaptation speed ranked among the lowest-priority criteria. These results emphasize the need to balance economic gains, security, and sustainability when assessing new technologies.

The study's limitations include the generalization of criteria and the scope of expert evaluations. Future research should explore sector-specific analyses, long-term studies, and more detailed assessment models incorporating the integration of emerging technologies. This study offers a comprehensive framework to support organizations in making more informed decisions when evaluating new technologies.

Keywords: Emerging technologies, fuzzy sets, multi-criteria decision-making, WENSLO.

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasında hızla gelişen teknolojiler, toplumsal yaşamdan ekonomiye, çevresel sürdürülebilirlikten güvenlik gereksinimlerine kadar birçok alanda dönüşümlere yol açmaktadır. Yapay zeka (YZ), nesnelerin interneti (IoT), kuantum bilişim, artırılmış gerçeklik (AR) ve biyoteknoloji gibi yenilikçi teknolojiler, farklı sektörlerdeki uygulamalarıyla ön plana çıkarken aynı zamanda çeşitli fırsatlar ve zorluklar sunmaktadır. Bu teknolojiler, sağladıkları yenilikler ve güçlü etkileri nedeniyle yalnızca ekonomik ve sosyal alanlarda değil, çevresel sürdürülebilirlik ve veri güvenliği gibi kritik alanlarda da önem arz etmektedir.

Yeni teknolojilerin topluma ve ekonomiye katkılarını ve aynı zamanda potansiyel risklerini daha derinlemesine anlamak, doğru kararlar alınmasına olanak tanır. Bu çalışmanın amacı, teknolojik etkileri ve yaygınlık potansiyeli, ekonomik kazanç, çevresel etki, toplumsal kabul ve güvenlik-gizlilik gibi kritik kriterler doğrultusunda yeni teknolojilerin değerlendirilmesidir.

ÇKKV yöntemleri, karar süreçlerinde saydamlık, nesnellik ve etkinlik sağlar. Özellikle sürdürülebilirlik gibi çok boyutlu problemlerde, ÇKKV yaklaşımları sadece karar vermeyi kolaylaştırılmaz, aynı zamanda daha stratejik ve ileriye dönük çözümler sunar. Bu özellikleri nedeniyle ÇKKV, günümüzde hem akademik hem de uygulamalı çalışmalarda vazgeçilmez bir

araç haline gelmiştir (Pamuçar vd., 2024). Yeni teknolojilerin seçilen kriterlere göre değerlendirilmesi için bulanık çok kriterli karar verme (BÇKKV) yöntemi tercih edilmiştir. Kriterlerin ağırlıklandırılması Fuzzy WENSLO yöntemiyle yapılacaktır. Böylece, çeşitli belirsizlik ve öznelliklerin giderilmesi sağlanarak, her bir teknolojinin ilgili kriterlere göre hangi derecede etkili olduğu daha sistematik ve güvenilir bir şekilde ortaya konulacaktır (Ecer vd., 2024).

WENSLO yöntemi literatüre yeni kazandırılan yöntemlerdendir. Çalışmalardan bazıları şöyledir: Pamučar vd. (2023), WENSLO (Weights by Envelope and Slope) ve ALWAS (Aczel-Alsina Weighted Assessment) isimli yeni bir ÇKKV yaklaşımı geliştirerek, G7 ülkelerinin yeşil büyüme performansını değerlendirmiştir. Çalışmada, WENSLO yönteminin kriter ağırlıklarını objektif olarak belirlediği, ALWAS yönteminin ise alternatifleri sıraladığı belirtilmiştir. Bulgular, yeşil büyümede çevresel faktörlerin ekonomik ve sosyal boyutlardan daha önemli olduğunu ve karbon salınımı, su ve deniz koruma alanlarının öne çıkan faktörler arasında yer aldığını göstermiştir. Araştırma, özellikle G7 ülkelerine yönelik politika önerileri sunmuş ve bu bulguların gelişmekte olan ülkeler için de yol gösterici olabileceğini vurgulamıştır. Benzer şekilde, Kara vd. (2025), PF-WENSLO-ARLON (Picture Fuzzy-Weights by Envelope and Slope-Alternative Ranking using Two-Step Logarithmic Normalization) hibrit yöntemini, yapay zeka destekli sürdürülebilir marka logo seçimi için önermiştir. Araştırmada, WENSLO yöntemi bulanık mantıkla genişletilerek kriter ağırlıkları belirlenmiş, ARLON yöntemi ise alternatiflerin sıralamasında kullanılmıştır. Bu çalışma, yapay zeka destekli logo tasarımı ve seçiminde ÇKKV yaklaşımlarının etkinliğini ortaya koymuş ve hibrit yöntemin uzman görüşleri ışığında güçlü bir karar destek sistemi sunduğunu göstermiştir. Kara vd. (2024) bir diğer çalışması ise, T2NN-WENSLO-ARLON (Type-2 Neutrosophic Numbers-Weights by Envelope and Slope-Alternative Ranking using Two-Step Logarithmic Normalization) hibrit modelini, sürdürülebilir marka değerinin değerlendirilmesi için geliştirmiştir. Kozmetik sektöründeki şirketler üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmada, "yeşil ürün liderliği" kriterinin etkili faktör olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, modelin hem duyarlılık analizi hem de karşılaştırmalı analizlerle doğruluğu test edilmiştir. Çalışma, sürdürülebilir marka değeri hesaplamalarını destekleyecek yenilikçi bir karar destek sistemi sunmuş ve ilgili sektöre yönelik önemli çıkarımlarda bulunmuştur.

2. MATERYAL VE METOT

2.1. Bulanık Küme

Zadeh (1965), belirsizliği temsil eden ve aynı zamanda karar vericilerin dilsel değişkenleri kullanarak yargıda bulunmasına olanak tanıyan bir sistem olan bulanık küme teorisini kurmuştur. Bulanık sayılar teoride ve pratikte çeşitli şekillerde var olabilir. Bunlar bilinmeyen sayıları temsil etmek için kullanılan deyimlerdir. Ancak, üçgen bulanık sayılar en yaygın türdür. Üçgen bulanık sayılar, nitel yorumları nicel yorumlara dönüştürmek için çeşitli çalışmalarda kullanılmıştır. Üçgen bulanık sayılar her bir sayıyı üç sayı olarak tasvir eder. Bir bulanık sayıyı karakterize eden birinci, ikinci ve üçüncü tamsayılar sırasıyla en düşük, en muhtemel ve en büyük olası değerleri temsil eder.

Varsayalım ki $\tilde{A} = (a_l, a_m, a_u)$ ve $\tilde{B} = (b_l, b_m, b_u)$ iki üçgen bulanık sayı olsun. Bu sayılar için matematiksel hesaplamalar Eşitlik (1)-(4)'te açıklanmıştır.

$$\tilde{A} + \tilde{B} = (a_l + b_l, a_m + b_m, a_u + b_u) \quad (1)$$

$$\tilde{A} - \tilde{B} = (a_l - b_u, a_m - b_m, a_u - b_l) \quad (2)$$

$$\tilde{A} \times \tilde{B} = (a_l b_l, a_m b_m, a_u b_u) \quad (3)$$

$$\frac{\tilde{A}}{\tilde{B}} = \left(\frac{a_l}{b_u}, \frac{a_m}{b_m}, \frac{a_u}{b_l} \right) \quad (4)$$

Üçgen bulanık sayılar çeşitli formüller kullanılarak crips sayılara dönüştürülebilir. Bu çalışmada, Eşitlik (5), $\tilde{A} = (a_l, a_m, a_u)$ gibi bir bulanık tamsayıyı durulaştırmak için kullanılmıştır

$$A = \frac{a_l + 4a_m + a_u}{6} \quad (5)$$

2.2. F-WENSLO Yöntemi ile Kriterlerin Önceliklendirilmesi

Pamuçar vd (2023), kriterlerin ağırlık katsayılarını belirlemek için WENSLO tekniğinin (crisp versiyon) kullanımını sunmuştur. Bu çalışmada ise WENSLO tekniği, üçgen bulanık sayılar kullanılarak bulanıklaştırılmıştır.

Adım 1. İlk karar matrisinin oluşturulması

Seçilen uzmanlar, kriterleri Çizelge 1'deki bulanık ölçekten alınan dilsel ifadeleri kullanarak önceliklendirmiştir.

Çizelge 1. Bulanık Ölçek, Dilsel İfadeler ve Üçgen Sayılar

Bulanık Dilsel Tanımlamalar	Kısaltma	Bulanık Sayılar
Kesinlikle düşük	KD	(1,1,1)
Çok düşük	ÇD	(1,1.5,2)
Düşük	D	(1.5,2,2.5)
Orta	O	(2,2.5,3)
Eşit	E	(2.5,3,3.5)
Orta-yüksek	OY	(3,3.5,4)
Yüksek	Y	(3.5,4,4.5)
Çok yüksek	ÇY	(4,4.5,5)
Kesinlikle yüksek	KY	(4.5,5,5)

Kaynak: (Božanić vd., 2022)

Adım 1: Birleşik karar matrisinin ($\tilde{Z}$) Eşitlik (6) ile elde edilmesi.

$$\tilde{Z} = [\tilde{z}_{ij}]_{k \times n} = \begin{bmatrix} \tilde{z}_{11} & \cdots & \tilde{z}_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \tilde{z}_{k1} & \cdots & \tilde{z}_{kn} \end{bmatrix} \quad (6)$$

$\tilde{z}_{ij} = (z_{ij}^l, z_{ij}^m, z_{ij}^u)$ ifadesi j. kriterin i. alternatifteki bulanık değerini ifade eder.

Adım 2. Normalizasyon matrisinin oluşturulması ($\tilde{T}$).

Birleşik karar matrisi, Eşitlik (7) kullanılarak normalize edilir:

$$\tilde{t}_{ij} = (t_{ij}^l, t_{ij}^m, t_{ij}^u) = \frac{\tilde{z}_j}{\sum_{j=1}^n \tilde{z}_j} = \left(\frac{z_j^l}{\sum_{j=1}^n z_j^u}, \frac{z_j^m}{\sum_{j=1}^n z_j^m}, \frac{z_j^u}{\sum_{j=1}^n z_j^l} \right) \quad (7)$$

Adım 3. Kriter sınıf aralığının hesaplanması ($\tilde{\rho}_j$).

j. kriterin sınıf aralığının büyüklüğü, Sturges kuralı ve Eşitlik (8) kullanılarak belirlenir.

$$\tilde{\rho}_j = (\rho_j^l, \rho_j^m, \rho_j^u) = \left(\frac{\max(z_j^l) - \min(z_j^l)}{1 + 3.322 * \log(k)}, \frac{\max(z_j^m) - \min(z_j^m)}{1 + 3.322 * \log(k)}, \frac{\max(z_j^u) - \min(z_j^u)}{1 + 3.322 * \log(k)} \right) \quad (8)$$

Adım 4. Kriter eğiminin hesaplanması ($\tan \tilde{\varphi}_j$).

Kriter eğimi, Eşitlik (9) ile hesaplanır.

$$\tan \tilde{\varphi}_j = \frac{\sum_{i=1}^k \tilde{z}_j}{(k-1)\tilde{\rho}_j} = \left(\frac{\sum_{i=1}^k z_j^l}{(k-1)\rho_j^u}, \frac{\sum_{i=1}^k z_j^m}{(k-1)\rho_j^m}, \frac{\sum_{i=1}^k z_j^u}{(k-1)\rho_j^l} \right) \quad (9)$$

Adım 5. Kriter zarfının hesaplanması ($\tilde{\varepsilon}_j$)

Eşitlik (10) ile ardışık iki kriter arasındaki kısmi Öklid uzaklıklarının toplamı hesaplanır.

$$\tilde{\varepsilon}_j = \left(\sum_{i=1}^{k-1} \sqrt{(z_{i+1,j}^l - z_{ij}^l)^2 + (\rho_j^l)^2}, \sum_{i=1}^{k-1} \sqrt{(z_{i+1,j}^m - z_{ij}^m)^2 + (\rho_j^m)^2}, \sum_{i=1}^{k-1} \sqrt{(z_{i+1,j}^u - z_{ij}^u)^2 + (\rho_j^u)^2} \right) \quad (10)$$

Adım 6. Zarf eğim oranının hesaplanması ($\tilde{\delta}_j$)

Eşitlik (11) ile toplam Öklid uzaklığı ile kriter eğiminin oranı hesaplanır.

$$\tilde{\delta}_j = \frac{\tilde{\varepsilon}_j}{\tan \tilde{\varphi}_j} = \left(\frac{\varepsilon_j^l}{\tan \varphi_j^u}, \frac{\varepsilon_j^m}{\tan \varphi_j^m}, \frac{\varepsilon_j^u}{\tan \varphi_j^l} \right) \quad (11)$$

Adım 7. Her kriterin bulanık ağırlıklarının ($\tilde{w}_j$) hesaplanması

Kriterlerin önem katsayılarına bağlı olarak ağırlıklar, Eşitlik (12) kullanılarak hesaplanır.

$$\tilde{w}_j = (w_j^l, w_j^m, w_j^u) = \frac{\tilde{\delta}_j}{\sum_{j=1}^n \tilde{\delta}_j} = \left(\frac{\delta_j^l}{\sum_{j=1}^n \delta_j^u}, \frac{\delta_j^m}{\sum_{j=1}^n \delta_j^m}, \frac{\delta_j^u}{\sum_{j=1}^n \delta_j^l} \right) \quad (12)$$

3. VAKA ÇALIŞMASI

Her bir teknolojiyi daha kapsamlı bir şekilde değerlendirebilmek için uzmanlardan oluşan bir grup oluşturulmuştur. Çizelge 2’de her bir uzmanın, ilgili kriterlerdeki uzmanlık alanına göre görevleri açıklanmıştır.

Çizelge 2. Uzmanların Profilleri

Uzman	Alan	Görev
Teknoloji Uzmanı (U1)	Yapay Zeka, IoT, Kuantum Bilişim, AR, Biyoteknoloji	Teknolojilerin yaygın kullanım potansiyelini, yenilikçiliklerini ve teknolojik etkilerini değerlendirmek.

Ekonomi Uzmanı (U2)	Ekonomi, Maliyet-Fayda Analizi	Teknolojilerin ekonomik kazançlarını, maliyet-fayda analizlerini yaparak değerlendirmek.
Çevre Uzmanı (U3)	Çevresel Sürdürülebilirlik	Teknolojilerin çevresel etkilerini, sürdürülebilirlik düzeylerini incelemek.
Sosyal Bilimler Uzmanı (U4)	Toplumsal Kabul, İletişim	Teknolojilerin toplumsal kabulünü, toplum üzerindeki etkilerini ve eğitim/istihdam etkilerini analiz etmek.
Güvenlik Uzmanı (U5)	Veri Güvenliği, Siber Güvenlik	Teknolojilerin veri güvenliği, gizlilik ve siber güvenlik açısından değerlendirilmesi.
Eğitim Uzmanı (U6)	Eğitim, İnsan Gücü Gelişimi	Teknolojilerin eğitim sektöründeki etkilerini ve insan gücü gereksinimlerini değerlendirmek.

Çizelge 2, çalışmada yer alan uzmanları ve her bir uzmanın belirli bir kriter üzerindeki görevlerini açıkça belirtmektedir.

3.1. Kriterlerin Belirlenmesi ve Açıklanması

Yeni teknolojileri değerlendirirken dikkate alınacak kriterler ve açıklamaları Çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3. Yeni Teknolojilerin Değerlendirildiği Kriterler

Kriter	Açıklama	Önemi
Teknolojik Etki (C1)	Teknolojinin yaygın kullanım potansiyeli ve genel etki alanı.	Teknolojinin yaygın olarak benimsenmesi ve potansiyelinin yüksek olması, toplumsal ve ekonomik dönüşüm sağlar.
Ekonomik Kazanç (C2)	Maliyet-fayda analizi yaparak her teknolojinin ekonomik geri dönüşü.	Ekonomik verimlilik, yeni teknolojilerin başarılı olmasında kritik bir faktördür.
Çevresel Etki (C3)	Teknolojilerin çevresel sürdürülebilirliğe katkısı veya zararları.	Sürdürülebilirlik ve çevre dostu teknolojiler, uzun vadede toplumsal kabul ve çevresel denge için önemlidir.
Toplumsal Kabul (C4)	Teknolojilerin toplum tarafından kabul görme düzeyi ve toplumsal etkisi.	Toplumun teknolojiye olan güveni, kabulü ve kullanımı, teknoloji başarısını doğrudan etkiler.
Güvenlik ve Gizlilik (C5)	Teknolojilerin veri güvenliği ve kişisel gizliliği sağlama düzeyi.	Güvenlik ve gizlilik, özellikle IoT ve yapay zeka gibi alanlarda, kullanıcı güvenliğini sağlamada kritik rol oynar.
Yenilikçilik (C6)	Teknolojinin ne kadar yenilikçi ve özgün olduğu.	Yenilikçi teknolojiler, rekabet avantajı sağlar ve sektördeki ilerlemeyi hızlandırır.
Adaptasyon Hızı (C7)	Teknolojilerin benimsenme ve adapte olma hızları.	Yeni teknolojilerin hızla adapte olabilmesi, hızlı pazar kazanımlarına yol açar.
Ölçeklenebilirlik (C8)	Teknolojilerin daha büyük bir ölçekte uygulanabilirliği.	Teknolojilerin geniş kitlelere ulaşabilmesi, ekonomik verimlilik ve toplumsal fayda açısından önemlidir.
Erişilebilirlik (C9)	Teknolojilerin kullanıcılar tarafından ne kadar erişilebilir olduğu.	Erişilebilirlik, teknolojilerin eşit dağılımını sağlar ve her kesimden kullanıcıya ulaşılmasına olanak tanır.
Geliştirme Maliyeti (C10)	Teknolojilerin geliştirilmesi ve uygulanması için gereken yatırım ve maliyet.	Düşük geliştirme maliyeti, teknoloji şirketleri ve yatırımcılar için daha cazip hale getirir.
Verimlilik (C11)	Teknolojilerin sağladığı performans artışı ve verimlilik.	Teknolojilerin verimli çalışması, maliyetlerin azaltılması ve daha etkili sistemler için gereklidir.

Global
Rekabetçilik (C12)

Teknolojilerin küresel pazardaki
rekabet gücü ve yayılma
potansiyeli.

Global pazarda rekabet edebilir olmak,
teknolojilerin uluslararası kabul görmesini
sağlar.

Çizelge 3'teki kriterler uzman ekip tarafından belirlenip yine ekipteki uzmanlar tarafından açıklanmıştır.

3.2. Veri Toplama ve Analiz

Uzmanlar tarafından yeni teknolojileri değerlendirirken dikkate alınacak kriterler Çizelge 1'e göre değerlendirilmiş ve Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4. Uzmanların Kriterlere İlişkin Değerlendirmeleri

Kriter	U1	U2	U3	U4	U5	U6
C1	KY	OY	E	Y	E	OY
C2	OY	KY	E	OY	O	OY
C3	OY	E	KY	OY	E	E
C4	Y	OY	OY	KY	E	OY
C5	OY	OY	E	E	KY	E
C6	KY	Y	OY	OY	E	Y
C7	ÇY	OY	E	OY	OY	Y
C8	ÇY	ÇY	E	Y	OY	OY
C9	Y	Y	OY	ÇY	OY	Y
C10	Y	KY	E	Y	OY	OY
C11	ÇY	Y	E	OY	Y	OY
C12	Y	OY	E	OY	E	KY

Uzman görüşlerini analiz etmek ve karar verme süreçlerini desteklemek için Çizelge 4 kullanılmıştır.

3.3. F-WENSLO Yöntemi ile Özel Ağırlıkların Belirlenmesi

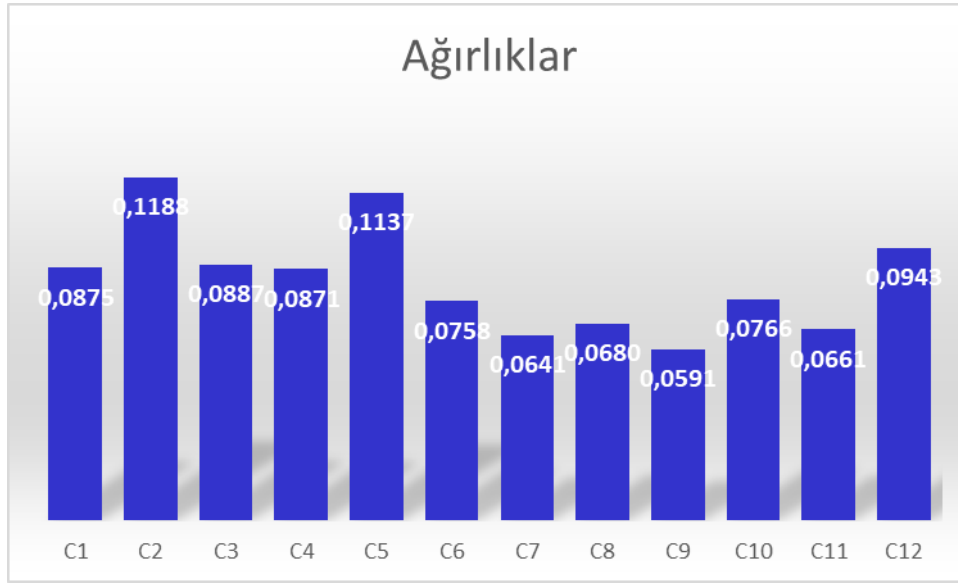
Uzman değerlendirmeleri sonucunda elde edilen ve Çizelge 4'te sunulan başlangıç karar matrisi Eşitlik (7) kullanılarak normalize edilmiştir. Eşitlik (8) kullanılarak kriter sınıf aralığı, Eşitlik (9) kullanılarak kriter eğimi, Eşitlik (10) kullanılarak kriter zarfı, Eşitlik (11) kullanılarak zarf eğim oranı ve Eşitlik (12) kullanılarak her bir kriterin bulanık ağırlığı hesaplanmış ve Çizelge 5'te sunulmuştur.

Çizelge 5. Ağırlıklar için F-WENSLO Yöntemine Göre Hesaplamalar

	C1	C2	C3	C4
$\tilde{\rho}_j$	0,0228	0,0254	0,0220	0,0297
$\tan\tilde{\varphi}_j$	0,5894	0,8800	1,4041	0,5515
$\tilde{\epsilon}_j$	0,3779	0,4048	0,3990	0,4847
$\tilde{\delta}_j$	0,2691	0,4600	0,6769	0,3555
$\tilde{w}_j$	0,0344	0,0881	0,2233	0,0454
	C5	C6	C7	C8
$\tilde{\rho}_j$	0,0237	0,0266	0,0232	0,0219
$\tan\tilde{\varphi}_j$	0,5515	0,8400	1,3636	0,6275
$\tilde{\epsilon}_j$	0,4767	0,5077	0,4761	0,3477

$\tilde{\delta}_j$	0,3496	0,6044	0,8633	0,2406	0,4026	0,5746	0,1690	0,3083	0,5734	0,2176	0,3625	0,5118
$\tilde{w}_j$	0,0446	0,1158	0,2848	0,0307	0,0771	0,1895	0,0216	0,0591	0,1891	0,0278	0,0694	0,1688
	C9			C10			C11			C12		
$\tilde{\rho}_j$	0,0105	0,0119	0,0136	0,0219	0,0243	0,0209	0,0164	0,0186	0,0215	0,0223	0,0248	0,0215
$\tan\tilde{\varphi}_j$	0,6343	1,0444	1,7128	0,6275	0,9200	1,4450	0,5965	1,0000	1,6673	0,6084	0,9000	1,4245
$\tilde{\xi}_j$	0,2818	0,3017	0,3264	0,3571	0,3836	0,3481	0,2956	0,3196	0,3498	0,4218	0,4484	0,4391
$\tilde{\delta}_j$	0,1645	0,2889	0,5145	0,2472	0,4169	0,5547	0,1773	0,3196	0,5864	0,2961	0,4982	0,7217
$\tilde{w}_j$	0,0210	0,0553	0,1697	0,0315	0,0799	0,1830	0,0226	0,0612	0,1934	0,0378	0,0954	0,2381

Crips ağırlıkları daha sonra Eşitlik (5) kullanılarak elde edilerek ve Görsel 1'de verilmiştir.

Görsel 1. Yeni Teknolojileri Değerlendiren Kriterlerin Ağırlıkları

En önemli olan kriterler:

- Ekonomik Kazanç (C2 - 0.1188): En yüksek ağırlığa sahip kriterdir, bu da teknolojilerin ekonomik getiri sağlamasının çok önemli olduğunu gösterir. Yatırımcılar için finansal başarı, teknoloji seçiminde belirleyici faktörlerden biridir.
- Güvenlik ve Gizlilik (C5 - 0.1137): Dijital dünyada kullanıcı güvenliği ve veri gizliliği en önemli önceliklerdendir. Bu kriter, teknoloji projelerinin güvenilirliğini ve kullanıcı güvenini artırmayı hedefler.
- Global Rekabetçilik (C12 - 0.0943): Küresel ölçekte rekabet edebilen teknolojiler, dünya çapında geniş bir pazar potansiyeline sahip olurlar. Bu kriter, teknolojilerin sadece yerel pazarlarda değil, uluslararası alanda da başarılı olmaları gerektiğini vurgular.
- Çevresel Etki (C3 - 0.0887): Teknolojilerin çevreye olan etkisi, sürdürülebilirlik adına oldukça kritik bir faktördür. Çevre dostu çözümler, teknolojilerin gelecekteki kabulünü ve uzun vadeli başarılarını etkiler.

Orta düzeyde önemli olan kriterler:

- Teknolojik Etki (C1 - 0.0875): Teknolojinin sektöre veya pazara olan etkisi oldukça önemli olsa da, ekonomik kazanç ve güvenlik gibi daha yüksek öncelikli kriterlere göre ikinci planda yer alır.
- Toplumsal Kabul (C4 - 0.0871): Bir teknolojinin toplum tarafından kabul edilmesi, başarısı için kritik olsa da, daha temel faktörler (ekonomik ve güvenlik gibi) önce gelmektedir.
- Yenilikçilik (C6 - 0.0758): Yenilikçi teknolojiler pazarda avantaj sağlayabilir, ancak bu kriterin ağırlığı diğer faktörlere göre daha düşük olduğundan, yenilikçiliğin yanı sıra uygulanabilirlik ve verimlilik gibi unsurlar da göz önünde bulundurulmalıdır.
- Verimlilik (C10 - 0.0766): Teknolojilerin verimli çalışması, maliyetleri düşürme ve kaynakları optimize etme açısından önemli olsa da, en yüksek öncelikli faktörlere göre daha az ağırlığa sahiptir.

Önemi daha düşük olan kriterler:

- Adaptasyon Hızı (C7 - 0.0641): Teknolojinin hızla adapte olabilmesi önemli olmakla birlikte, bu kriter diğer temel faktörlere göre daha düşük bir öneme sahiptir. Adaptasyon, teknoloji kabulüyle ilişkili olsa da, çok kritik bir faktör olarak değerlendirilmez.
- Erişilebilirlik (C8 - 0.0680): Teknolojinin geniş kitlelere erişilebilir olması önemlidir, ancak yine de ekonomik, güvenlik ve çevresel faktörlerle karşılaştırıldığında daha düşük bir önceliğe sahiptir.
- Geliştirme Maliyeti (C9 - 0.0591): Teknolojinin geliştirilmesi maliyetli olabilir, ancak bu kriterin düşük ağırlığı, maliyetlerin belirleyici faktör olmadığı, daha çok teknolojinin etkinliği ve genel faydası üzerinde yoğunlaşılması gerektiğini gösteriyor.

4. TARTIŞMA, PRATİK VE YÖNETSEL ÇIKARSAMALAR

Bu bölüm, araştırma hedefleri ışığında çalışmanın bulgularını yorumlamayı amaçlamakta olup, aynı zamanda alandaki uygulayıcılar ve yöneticiler için pratik öneriler sunmaktadır. Bulgular, yeni teknolojilerin değerlendirilmesinde ağırlıklı kriterlerin önemini vurgulamakta ve karar alma süreçlerinin kısa vadeli ve uzun vadeli stratejik hedefler doğrultusunda nasıl optimize edilebileceğine dair içgörüler sunmaktadır.

4.1 Ana Bulguların Tartışılması

Araştırma, yeni teknolojileri değerlendirirken en önemli kriterleri belirlemiş ve Ekonomik Fayda (C2) en yüksek öncelik olarak ortaya çıkmıştır, ardından Güvenlik ve Gizlilik (C5) ve Küresel Rekabet (C12) gelmektedir. Bu bulgular, finansal sürdürülebilirlik ve veri korumanın yeni teknolojilerin yaygın benimsenmesi için kritik olduğunu öne süren mevcut literatürle uyumludur. Çevresel Etki (C3)'nin yüksek sıralaması, teknolojik yenilik sürecinde sürdürülebilirlik ve çevre dostu uygulamaların giderek daha fazla önem kazandığını vurgulamaktadır.

Ayrıca, Teknolojik Etki (C1) ve Sosyal Kabul (C4), önemli ancak ekonomik ve güvenlik faktörlerinden biraz daha az kritik olarak belirlenmiştir. Bu bulgu, yenilik ve sosyal kabulün önemli olmasına rağmen genellikle acil finansal hususlar ve kullanıcı güvenliğinin öncelikli olduğunu göstermektedir. Geliştirme Maliyeti (C9) ve Adaptasyon Hızı (C7)'nin nispeten daha düşük öneme sahip olması, bu unsurların teknoloji benimsemenin fizibilitesinde bir rol oynasa da daha geniş ekonomik ve toplumsal değerlere kıyasla çok belirleyici olmadığını göstermektedir.

4.2 Pratik Çıkarımlar

Organizasyonlar ve yöneticiler için bu kriterlerin görece önemini anlamak, yeni teknolojilerin seçilmesi veya yatırımlarının yapılması konusunda karar alma süreçlerini yönlendirebilir. Yöneticiler, aşağıdaki hususları önceliklendirmelidir:

- **Ekonomik Getiri:** Bir teknolojinin güçlü bir ekonomik fayda sağlaması, yatırım çekmek ve uzun vadeli sürdürülebilirliği sağlamak için kritik öneme sahiptir.
- **Güvenlik ve Gizlilik:** Küresel çapta siber güvenlik endişelerinin artmasıyla, yöneticiler, teknolojilerin güvenlik standartlarını karşılaması veya aşması gerektiğini, böylece verileri korumak ve kullanıcıların gizliliğini sağlamak gerektiğini unutmamalıdır.
- **Çevresel Sürdürülebilirlik:** Şirketlerin sürdürülebilirlik hedeflerine uyum sağlama baskısının arttığı göz önüne alındığında, çevre dostu teknolojilerin benimsenmesi, bir şirketin halkla ilişkiler ve pazar cazibesini artırabilir.

Ayrıca bulgular, teknolojik yeniliği değerlendirirken Küresel Rekabet ve Sosyal Kabulün de kritik roller oynadığı dengeli bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğini önermektedir. Küreselleşmiş bir dünyada, uluslararası alanda iyi performans gösteren ve yerel topluluklar tarafından kabul edilen teknolojiler başarılı olma olasılığı daha yüksek olacaktır.

4.3 Yönetimsel Çıkarımlar

Çalışmanın sonuçları, teknoloji seçimi ve yenilik yönetimi konusundaki yönetsel stratejileri bilgilendirmek için kullanılabilir:

- **Teknoloji Seçimi ve Önceliklendirme:** Yöneticiler, en kritik faktörlere dayalı olarak potansiyel teknolojileri değerlendirmek için çok kriterli karar verme yöntemlerini kullanarak yapılandırılmış bir yaklaşım benimsemelidir. Bu, güçlü ekonomik getiriler, yüksek güvenlik seviyeleri ve çevresel faydalar vaat eden teknolojilere odaklanmayı, aynı zamanda toplumsal ve küresel rekabetçilik standartlarını karşılamayı içerecektir.
- **Yatırım Stratejisi:** Ekonomik Fayda ve Küresel Rekabetin en öncelikli faktörler olduğu göz önüne alındığında, yöneticiler, yalnızca kısa vadeli finansal getiriler sağlamakla kalmayıp aynı zamanda ölçeklenebilirlik ve uluslararası çekicilik sunan teknolojilere yatırım yapmalıdır. Bu, teknoloji entegrasyonunun ve kabulünün farklı bölgelerde sağlanabilmesi için uluslararası partnerler veya düzenleyici kuruluşlarla işbirliği yapmayı içerebilir.
- **Yenilik ve Adaptasyon:** Adaptasyon Hızı düşük öncelikli olarak bulunsa da, yöneticilerin hedef pazarda bir teknolojinin benimsenme hızını göz önünde

bulundurması önemlidir. Daha az adaptasyon süresi gerektiren teknolojiler, yatırımın daha hızlı geri dönüşünü sağlar ve şirketlerin rekabetçi kalmasını sağlar. Yöneticiler ayrıca teknolojik eğilimleri takip ederek hızla uyum sağlamalı ve rakiplerinin önünde kalmalıdır.

- Sürdürülebilirlik Odaklılık: Çevresel Etki'ye artan vurgunun gösterdiği gibi, şirketler sürdürülebilirliği temel stratejilerine entegre etmelidir. Böylece sadece çevresel korunmaya katkıda bulunmakla kalmaz, aynı zamanda özellikle tüketiciler çevreye duyarlı hale geldikçe pazardaki itibarlarını artırır.

5. SONUÇLAR, KISITLAMALAR VE GELECEK YÖNDEKİ ARAŞTIRMALAR

5.1 Sonuçlar

Bu çalışma, yeni teknolojileri değerlendirirken kritik kriterleri belirlemeyi ve bunları önceliklendirmeyi amaçlamıştır. Çok kriterli karar verme yöntemlerinin kullanılmasıyla, araştırma, teknolojilerin seçimi ve benimsenmesini etkileyen en önemli faktörleri tanımlamış ve uygulayıcılar ile yöneticiler için değerli içgörüler sunmuştur.

Çalışmanın ana bulguları, Ekonomik Fayda (C2), Güvenlik ve Gizlilik (C5) ve Küresel Rekabet (C12)'in teknoloji değerlendirmesinde en önemli kriterler olduğunu vurgulamaktadır. Bu sonuçlar, ekonomik geri dönüşlerin ve kullanıcı güvenliğinin ön planda olduğu teknolojik manzaranın mevcut trendleriyle uyumludur. Ayrıca Çevresel Etki (C3) ve Teknolojik Etki (C1) de kritik olarak belirlenmiş ancak ekonomik ve güvenlik faktörlerinden biraz daha düşük sıralanmıştır. Bulgular, sürdürülebilirlik, finansal geçerlilik ve gizlilik endişelerinin, yeni teknolojiler değerlendirildiğinde organizasyonların odaklanması gereken başlıca alanlar olması gerektiğini göstermektedir.

Buna karşılık, Geliştirme Maliyeti (C9) ve Adaptasyon Hızı (C7) daha düşük öncelik olarak bulunmuş ve bu faktörler önemli olsa da, ekonomik, güvenlik ve sürdürülebilirlik endişeleriyle karşılaştırıldığında daha az belirleyici olduğu görülmüştür.

Genel olarak, çalışma, bu kritik faktörleri dengeleyen kapsamlı bir değerlendirme modelinin benimsenmesinin önemini vurgulamaktadır. En önemli kriterlere odaklanarak, organizasyonlar teknoloji benimseme ve yatırım konusunda daha bilinçli kararlar alabilirler.

5.2 Kısıtlamalar

Bu çalışma değerli içgörüler sağlamakla birlikte, bazı kısıtlamalara sahiptir:

- Coğrafi Kapsam: Araştırma, genel bir teknolojik değerlendirme çerçevesine odaklanmakta olup, belirli kriterlerin öneminin coğrafi veya bölgesel farklılıklarını dikkate almamaktadır. Teknoloji değerlendirmesinin öncelikleri, farklı pazarlar ve kültürel bağlamlar arasında önemli ölçüde farklılık gösterebilir.
- Örneklem Büyüklüğü ve Uzmanlar: Çalışma, uzman değerlendirmelerine dayanmış olup, bu değerlendirmeler katılımcı sayısı ve kriterlerin subjektif yorumları ile sınırlıdır. Gelecekteki araştırmalar, daha geniş ve çeşitlendirilmiş bir uzman örnekleme ile daha geniş bir perspektif yakalayabilir.

- **Sektöre Özgü Analiz:** Çalışmada kullanılan kriterler genel nitelikte olup, gelecekteki araştırmalar sektör özgü değerlendirmeleri inceleyerek bu faktörlerin farklı sektörlerde nasıl önceliklendirildiğini daha iyi anlayabilir. Örneğin, sağlık sektöründeki öncelikler, imalat veya hizmet sektörlerinden önemli ölçüde farklı olabilir.
- **Teknolojinin Dinamik Doğası:** Çalışma, teknolojinin hızla evrilen doğasını göz önünde bulundurmamaktadır. Yeni teknolojiler ortaya çıkarken ve mevcut olanlar evrilirken, çeşitli kriterlerin önemi zamanla değişebilir. Bu çalışma, mevcut trendlere dayalı bir anlık görüntü sunmakta olup, teknolojik değerlendirmelerin gelecekteki dinamiklerini tam olarak yansıtmayabilir.

5.3 Gelecek Yönler

Bu çalışmanın bulgularını temel alarak, gelecekteki araştırmalar için birkaç yön belirlenebilir:

- **Sektöre Özgü Çalışmalar:** Gelecekteki araştırmalar, farklı sektörlerin yeni teknolojileri değerlendirirken hangi kriterlere öncelik verdiğini inceleyebilir. Bu, sektörler arası değişen ihtiyaçları ve endişeleri daha ayrıntılı bir şekilde anlamamızı sağlayarak, özel karar verme modellerinin geliştirilmesine olanak tanır.
- **Longitudinal Araştırmalar:** Teknolojik gelişmeler sürekli değiştiği için, uzun dönemli çalışmalar bu kriterlerin görece öneminin zamanla nasıl evrildiğini izleyebilir. Bu tür çalışmalar, teknolojik değerlendirme önceliklerinde gelecekteki değişimlerin tahmin edilmesine yardımcı olabilir.
- **Coğrafi Karşılaştırmalar:** Teknolojik önceliklerin bölgeler bazında farklılık gösterebileceği göz önüne alındığında, gelecekteki araştırmalar, kültürel, ekonomik ve düzenleyici faktörlerin, teknolojik değerlendirmedeki farklı kriterlerin önemini nasıl etkilediğini keşfedebilir.
- **Gelişmiş Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri:** Gelecekteki çalışmalar, değerlendirme sürecini daha da geliştirmek için daha ileri düzey veya hibrit çok kriterli karar verme yöntemlerinin uygulanmasını inceleyebilir. Karar verme çerçevesine makine öğrenimi veya yapay zeka gibi yöntemler dahil etmek, teknolojik değerlendirmelerin doğruluğunu ve tahmin gücünü artırabilir.

Bu çalışma, yeni teknolojilerin değerlendirilmesinde kritik kriterlere dair değerli içgörüler sunmuş, özellikle Ekonomik Fayda, Güvenlik ve Gizlilik ve Küresel Rekabet gibi öncelikleri vurgulamıştır. Bu öncelikleri anlayarak, organizasyonlar hangi teknolojilere yatırım yapacakları konusunda daha iyi kararlar verebilir. Ancak, çalışmanın kapsamı bazı kısıtlamalara sahiptir ve gelecekteki araştırmalar, sektör spesifik, bölgesel ve gelişen trendleri keşfederek bu bulguları geliştirebilir. Daha sofistike değerlendirme modellerinin sürekli gelişimi, yöneticilerin ve uygulayıcıların hızla değişen teknolojik ortamda bir adım önde olmalarını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Božanić, D., Pamučar, D., Milić, A., Marinković, D., & Komazec, N. Modification of the logarithm methodology of additive weights (LMAW) by a triangular fuzzy number and its application in multi-criteria decision making. *Axioms*, 11(3), 89, 2022.

Ecer, F., Ögel, İ. Y., Dinçer, H., & Yüksel, S. Assessment of Metaverse wearable technologies for smart livestock farming through a neuro quantum spherical fuzzy decision-making model. *Expert Systems with Applications*, 255, 124722, 2024.

Kara, K., Ergin, E. A., Yalçın, G. C., Çelik, T., Deveci, M., & Kadry, S. Sustainable brand logo selection using an AI-Supported PF-WENSLO-ARLON hybrid method. *Expert Systems with Applications*, 260, 125382, 2025.

Kara, K., Yalçın, G. C., Ergin, E. A., Simic, V., & Pamucar, D. A neutrosophic WENSLO-ARLON model for measuring sustainable brand equity performance. *Socio-Economic Planning Sciences*, 94, 101918, 2024.

Pamučar, D., Ecer, F., Gligorić, Z., Gligorić, M., & Deveci, M. A novel WENSLO and ALWAS multicriteria methodology and its application to green growth performance evaluation. *IEEE Transactions on Engineering Management*. 71, 9510-9525, 2023.

Pamučar, D., Simic, V., Dabic-Miletic, S., Zaidan, A. A., Petrović, N., & Narayanamoorthy, S. Sustainable management of polyethylene terephthalate waste flow using a fuzzy frank weighted assessment model. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 138, 109254, 2024.

Zadeh, L. A. Fuzzy sets. *Information and Control*, 8, 338-353, 1965.

TÜRKİYE SAĞLIK ARAŞTIRMASI SONUÇLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Doç. Dr. RAHİM ARSLAN

Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Business Administration, rahimarslan@cumhuriyet.edu.tr, 0000-0003-4329-3651

Doç. Dr. GÜLAY DEMİR

Sivas Cumhuriyet University, Health Services Vocational School, gulaydemir@cumhuriyet.edu.tr, 0000-0002-3916-7639

ÖZET

İkamesi mümkün olmayan ihtiyaçların başında sağlık gelmektedir. Dolayısıyla sağlık tüm birey ve toplumlar için en önemli ve en temel bir ihtiyaçtır. Sağlıkla ilgili birçok tanım olmakla birlikte genel olarak sağlık, bireyin ruhsal sosyal ve bedenen tam bir iyilik hali içerisinde bulunmasıdır. Toplumda genel olarak sağlığın var olma hali değil, sağlığın yok olma hali hissedilmektedir. Aynı zamanda Dünya Sağlık Örgütü'nün yasında sağlık, yalnızca biyolojik yönden iyi olmak değil, bedenen ruhen, hatta toplumsal yönden tam iyilik haline sahip olmak olarak tanımlanmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hızlı ve sosyal ekonomik değişimlerin beraberinde sağlık sorunlarının boyutları da değişiklik göstermektedir. Klasik olarak kalp hastalıkları, kanser, bulaşıcı hastalıklar gibi biyolojik hastalıkların yanı sıra ruhsal bozukluklar da büyük ölçüde artış göstermiş ve toplumun kabul ettiği hastalık haline gelmiştir. Ayrıca günümüzde hastalıktan ziyade koruyucu sağlık hizmetlerinin önemi artmış ve devlet ve toplum tarafından benimsenmiştir.

1978 yılında yapılan duyuruda “herkese sağlık” hedefi konulmuş, Dünya Sağlık Örgütü tarafından ülkelere 21 yüzyıl stratejilerinin oluşturulmasında bu hedefin önceliklendirilmesi tavsiye edilmiştir. Türkiye’de bu kapsamda 2001 yılında bir stratejik plan oluşturulmuş, 2003 yılında ise sağlıkta dönüşüm programı uygulanmaya konmuştur. Bu plan çerçevesinde etkili verimli ve hakkaniyete uygun sağlık hizmetlerinin organize edilmesi hedeflenmiştir. Bu hedeflere ulaşmak için finansal olarak önceliklendirme sağlanmaya başlanmıştır.

Bu çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu tarafından açıklanan 2022 verileri kapsamında Türkiye Sağlık Araştırması sonuçları çeşitli değişkenler açısından analiz edilmiştir. Bireylerin cinsiyete göre vücut kitle indeksi dağılımları ve farklılığın anlamlı olup olmadığı, yaş gruplarına göre görülen enfeksiyon hastalıklarının çeşitliliği, alkol ve tütün kullanım oranlarının yaş ve cinsiyete göre dağılımları ve bu dağılımların farklılıkların anlamlılığı İncelenmiş ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: TÜİK, Sağlık Araştırması Ki-Kare Testi.

EXAMINATION OF TÜRKİYE HEALTH SURVEY RESULTS ACCORDING TO VARIOUS VARIABLES

Abstract

Health is one of the needs that cannot be replaced. Therefore, health is the most important and basic need for all individuals and societies. Although there are many definitions of health, in general, health is a state of complete psychological, social and physical well-being of the individual. In society in general, it is not the state of existence of health that is felt, but the state of extinction of health. At the same time, in the World Health Organization law, health is defined not only as being well biologically, but also as having complete physical, spiritual and even social well-being. As in the rest of the world, the dimensions of health problems also vary in our country along with rapid social and economic changes. In addition to classical biological diseases such as heart diseases, cancer, and infectious diseases, mental disorders have also increased significantly and have become diseases accepted by society. In addition, today, the importance of preventive health services rather than disease has increased and has been adopted by the state and society.

In the announcement made in 1978, the goal of "health for all" was set, and the World Health Organization recommended that countries prioritize this goal in creating 21 century strategies. In this context, a strategic plan was created in Turkey in 2001, and the health transformation program was implemented in 2003. Within the framework of this plan, it is aimed to organize effective, efficient and equitable health services. In order to achieve these goals, financial prioritization has begun.

In this study, the results of the Türkiye Health Survey were analyzed in terms of various variables within the scope of 2022 data announced by the Turkish Statistical Institute. Body mass index distributions of individuals according to gender and whether the difference is significant, the variety of infectious diseases seen according to age groups, the distribution of alcohol and tobacco use rates by age and gender, and the significance of these differences were examined and interpreted.

Keywords: TURKSTAT, Health Research Chi-Square Test.

1. GİRİŞ

Bu dünyada insanın mutluluğunu sağlayan en önemli ve öncelikli etmen sağlıktır. Bunun için bireyler sağlık konusunda bilgi sahibi olmayı ve koruyucu tedbirler almayı benimserler. Sağlıklı olmak sadece bedenen biyolojik yönden sağlam olmak değil, aynı zamanda ruhen, toplumsal yönden iyilik durumu olarak tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü sağlık tanımına göre sağlık, bireyin ruhsal ve zihinsel iyiliği olarak tanımlanmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü 1978 yılında "herkese sağlık" hedefini tüm dünyaya duyurmuştur. 21 yüzyıl stratejilerinin belirlenmesinde ülkelerin bu ilkeyi esas almalarına önermiştir. 2001 yılından itibaren aynı hedefler doğrultusunda Türkiye bir stratejik plan oluşturmuş ve 2003 yılında da bu programı uygulamaya koymuştur. Bu uygulama sayesinde sağlık hizmetlerinin etkililiği, verimliliği ve herkese eşit organize edilmesi amacıyla finansman sağlanması önceliklendirilmiştir.

Günümüzde bütün alanlarda insan merkezli bir yaklaşıma sahip olma gerekliliği düşüncesi artmıştır. Dolayısıyla bu yaklaşım insanın niteliklerini de önemsemiştir. İnsanın niteliklerini oluşturan en önemli etmenlerin başında, günümüzde bilgili, topluma iyi uyum sağlayabilen, eğitilmiş, sağlıklı bireyler aklı gelmektedir. Sosyal ve ekonomik gelişmelerin zirve yaptığı günümüzde sağlıklı olmanın yanı sıra, iyi eğitilmiş olmak, nitelikli bir birey olarak toplumda yer almak önem kazanmıştır. Ancak sağlıklı olmak her zaman için birincil öncelik olarak kalmıştır.

Her alanda ilerleyen niteliksel değerlendirme sağlık hizmetlerinde de uygulanmaktadır. Çünkü sağlık hizmetleri hem bireysel bazda, hem de toplumsal bazda nitelik artırıcı bir etmen olarak görülmektedir. Bu niteliklerin değerlendirilmesi amacıyla Sağlık Bakanlığı tarafından ilk defa 2008 yılında Türkiye sağlık araştırması gerçekleştirilmiş, 2016 yılına kadar yılda 2 defa, 2019 yılından 2022 yılına kadar ise yılda 3 defa gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalarda ülkelerin gelişmişlik düzeylerini gösteren kalkınma göstergeleri açısından ülkemizin kıyaslanması hedeflenmiştir.

Bu çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2022 yılında yapılan Türkiye sağlık araştırması anketinden elde edilen anket verileri kullanılmıştır. Bu kapsamda yapılan alkol ve tütün kullanımının cinsiyet ve yaşa göre dağılımları, toplumda görülen en yaygın hastalıklar grafiklerle analiz edilmiş, çeşitli değişkenler açısından farklılık olup olmadığı iki kare testi ile test edilmiştir.

Ki kare bağımsızlık testi iki teorik değişken arasında ilişkiye olup olmadığını araştırmak için kullanılan non-parametrik, nicel olmayan bir yöntemdir (Yıldız ve Bircan, 1994). Tütün ve alkol gibi zararlı alışkanlıklar nedeniyle dünyada birçok ölümlerin gerçekleştiği ve birçok kişinin de kalıcı hastalıklara maruz kaldığı bilinmektedir (Alkan, 2017; Bassiony, 2015; Bilir ve Aslan, 2005). Bu çalışma ile bu zararlı alışkanlıkların yaygınlık derecesi ortaya konulmuş, elde edilen rakamların bu zararlı alışkanlıkların toplumumuzda hangi boyutta olduğunu göstermesi amaçlanmıştır.

1.1. Çalışmanın Evren ve Örneklemi

Türkiye Sağlık Araştırması, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dahilindeki hane halklarıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın örnekleme kapsamında 10028 hane dahil edilmiş ve 29761 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamın 22742 kişisi 15 yaş ve üzeri iken, 7019 kişi 0-14 yaş grubundadır. Çalışmanın bu örneklem sayısı ile gücü %99, hata α 0,01 dir. Verilerin varyans hata değeri de (d) yaklaşık 0,03 tür. Dolayısıyla bu skorlara göre örneklemin evreni tam temsil ettiği söylenebilir.

1.2. Bulgular ve Yorum

Vücut Kitle İndeksi (VKİ): Vücut kitle indeksi, vücut ağırlığının (kg), boy uzunluğunun metre cinsinden karesine bölünmesiyle hesaplanır. Buna göre;

$$VKİ = \frac{\text{ağırlık kg}}{\text{boy(m)}^2}$$

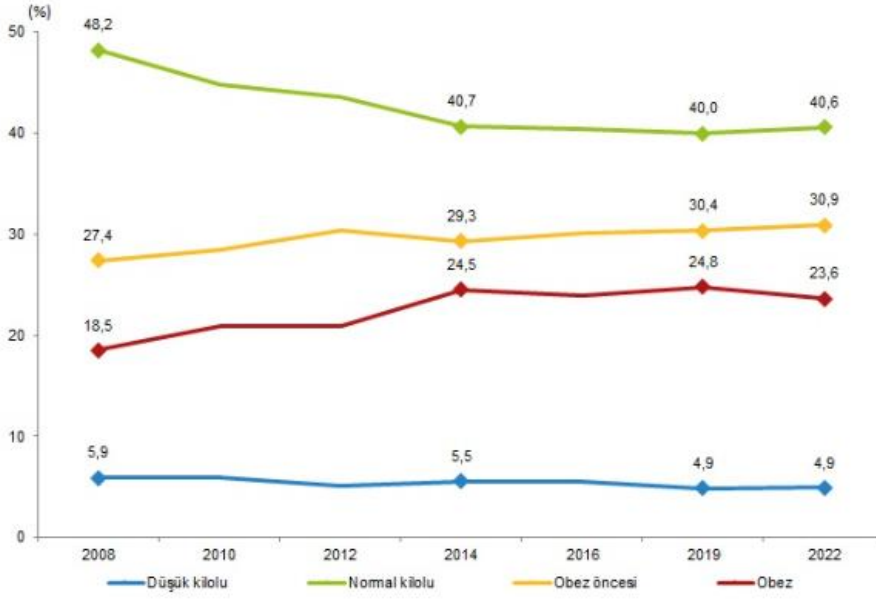
Düşük kilo < 18,50 kg

Normal kilo $\leq$ VKİ $<$ 25,00

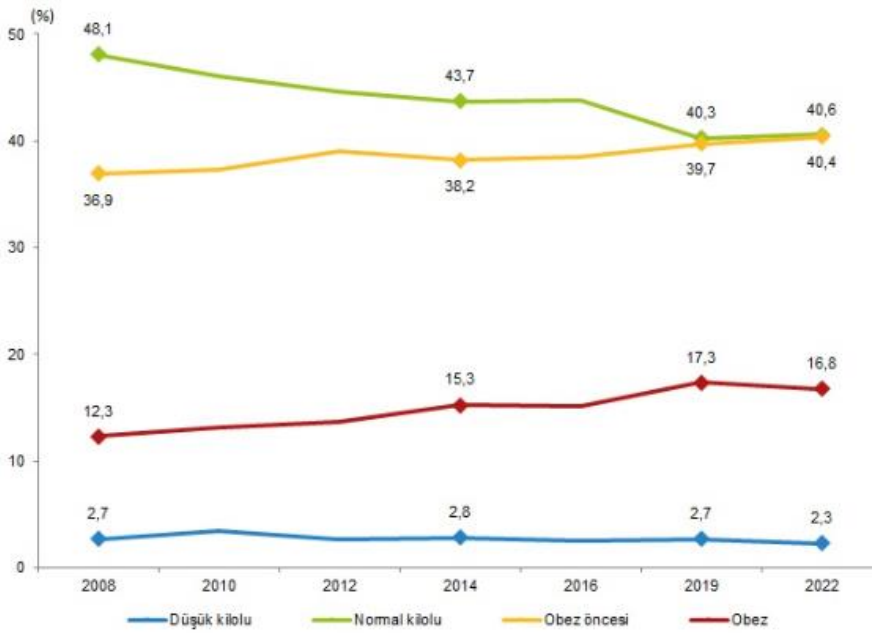
Obez öncesi $\leq$ VKİ $<$ 30,00

Obez VKİ $\geq$ 30

2008- 2022 yıllarına göre kadın ve erkeklerin VKİ dağılım yüzdelilerindeki değişiklik grafiği Görsel 1 ve Görsel 2’de verilmiştir.

Görsel 1. Kadınların vücut kitle indeksi dağılımı, 2008-2022

Görsel 2. Erkeklerin vücut kitle indeksi dağılımı, 2008-2022

15 yaş ve üzeri bireylerin VKİ yüzdeleri incelendiğinde 2008 yılından 2022 yılı kadar kadınlarda obez oranının arttığı, düşük kilo yüzdesinin azaldığı, normal kilonun azaldığı, obez öncesi VKİ sayısının da arttığı görülmektedir (Görsel 1).

Aynı yıllarda erkeklerde de Görsel 2'ye göre, normal ve düşük VKİ sahip bireylerin azaldığı, obez ve obez öncesi VKİ sahip bireylerin arttığı görülmektedir.

Aşağıdaki Çizelge 1'de 3 er yıl periyotla VKİ dair cinsiyet dağılım yüzdeleri verilmiştir.

Çizelge 1. 2016, 2019, 2022 yılları VKİ cinsiyet dağılım yüzdeleri

Yıl ve cinsiyet	Düşük kilolu	Normal kilolu	Obez öncesi	Obez	Kİ-Kare (3,84 kritik değer)
2016					
Toplam	4,0	42,1	34,3	19,6	
Erkek	2,5	43,8	38,6	15,2	
Kadın	5,6	40,4	30,1	23,9	2,96
2019					
Toplam	3,8	40,1	35,0	21,1	
Erkek	2,7	40,3	39,7	17,3	
Kadın	4,9	40,0	30,4	24,8	2,17
2022					
Toplam	3,6	40,6	35,6	20,2	
Erkek	2,3	40,6	40,4	16,8	
Kadın	4,9	40,6	30,9	23,6	2,23

Çizelge 1 incelendiğinde 2016, 2019 ve 2022 yıllarındaki VKİ oranları ki-kare testine göre cinsiyete bağımlı değildir. Yani kadın ve erkekler arasındaki farklılık anlamlı değildir.

Sağlık araştırmaları kapsamında elde edilen 15 yaş üstü bireylerin yaşadığı başlıca hastalık/sağlık sorunlarının cinsiyete göre dağılımı Çizelge 2'de verilmiştir. Alzheimer hastalarında 64 yaş ve üzeri bireyler dahil edilmiştir.

Çizelge 2. 15 yaş üstü bireylerin yaşadığı başlıca hastalık/sağlık sorunları

Hastalık/sağlık sorunu	2016			2019			2022		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Bel bölgesi problemleri (Bel ağrısı, bel fıtığı, diğer bel defektleri)	27,1	21,4	32,8	29,7	22,6	36,6	24,6	19,3	29,8
Boyun bölgesi problemleri (Boyun ağrısı, boyun fıtığı, diğer boyun defektleri)	18,1	11,5	24,6	20,5	12,8	27,9	17,2	10,8	23,4
Hipertansiyon)	15,8	11,1	20,5	16,4	11,9	20,8	16,1	11,6	20,5
Alerji (Alerjik rinit, dermatit, yiyecek vb. alerjisi) (Alerjik astım hariç)	10,8	7,5	13,9	12,3	8,9	15,6	9,6	6,6	12,5
Şeker hastalığı (Diyabet)	9,1	7,1	10,9	10,2	8,2	12,2	11,4	8,9	13,8
Astım (Alerjik astım dahil)	7,8	5,2	10,3	8,9	5,8	12,1	8,1	5,3	10,8
Koroner kalp hastalığı (Anjina, göğüs ağrısı, spazm)	6,5	5,9	7,1	7,2	6,6	7,7	6,4	5,8	7,0
Kronik obstrüktif akciğer hastalığı (Kronik bronşit, amfizem)	7,3	5,7	8,8	7,1	5,2	9,0	6,5	5,2	7,8
İdrar kaçırma, idrarı tutamama	5,9	3,9	7,8	7,8	5,3	10,4	5,4	3,7	7,2
Depresyon	7,2	4,9	9,4	9,0	5,7	12,2	6,9	4,5	9,2
Miyokardiyal enfarktüs (Kalp krizi)	2,1	2,1	2,0	2,2	2,5	1,9	2,4	2,5	2,3

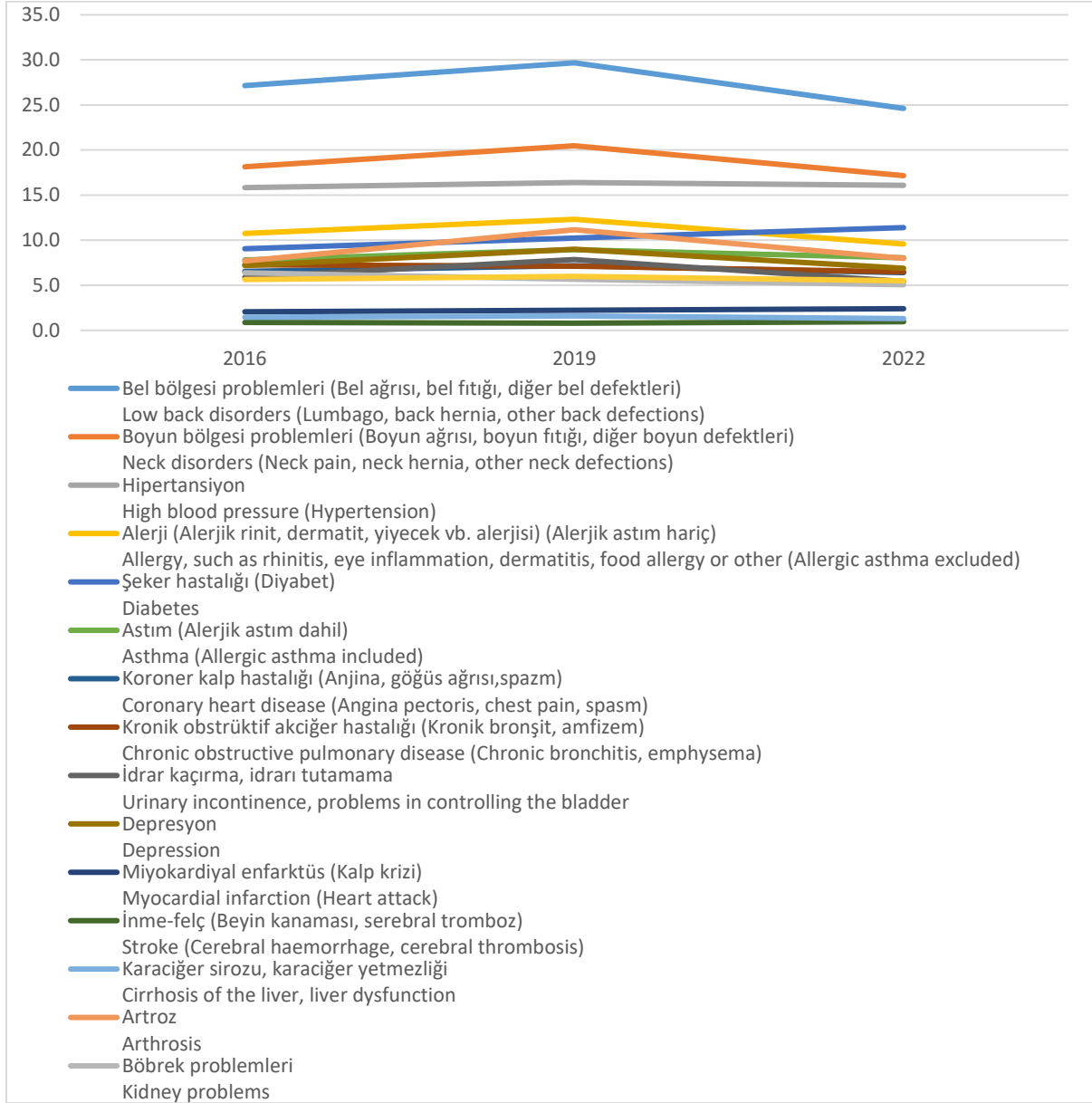
İnme-felç (Beyin kanaması, serebral tromboz)	0,9	1,0	0,8	0,8	0,7	0,8	1,0	1,0	0,9
Karaciğer sirozu, karaciğer yetmezliği	1,5	1,1	1,8	1,6	1,5	1,7	1,3	1,1	1,5
Artroz	7,7	4,9	10,5	11,2	7,6	14,6	8,0	4,9	11,1
Böbrek problemleri	6,4	5,2	7,5	5,7	4,9	6,4	5,1	4,2	5,8
Alzaymır	5,6	5,1	6,1	6,0	6,0	6,0	5,5	5,1	5,8
Yüksek kan lipidleri (Yüksek kolesterol veya trigliserid)	-	-	-	10,1	7,7	12,5	9,5	7,1	11,8

Çizelge 2 incelendiğinde bel bölgesi problemleri (Bel ağrısı, bel fıtığı, diğer bel defektleri) en fazla görülen rahatsızlık olmuştur. Hastalıkların toplam sayısının yıllara göre değişim çizelgesi ve grafiği Çizelge 3 ve Görsel 3'te verilmiştir.

Çizelge 3'te yıllara göre toplam hastalık sayıları verilmiştir.

Çizelge 3. Yıllara Göre Toplam Hastalık Sayıları

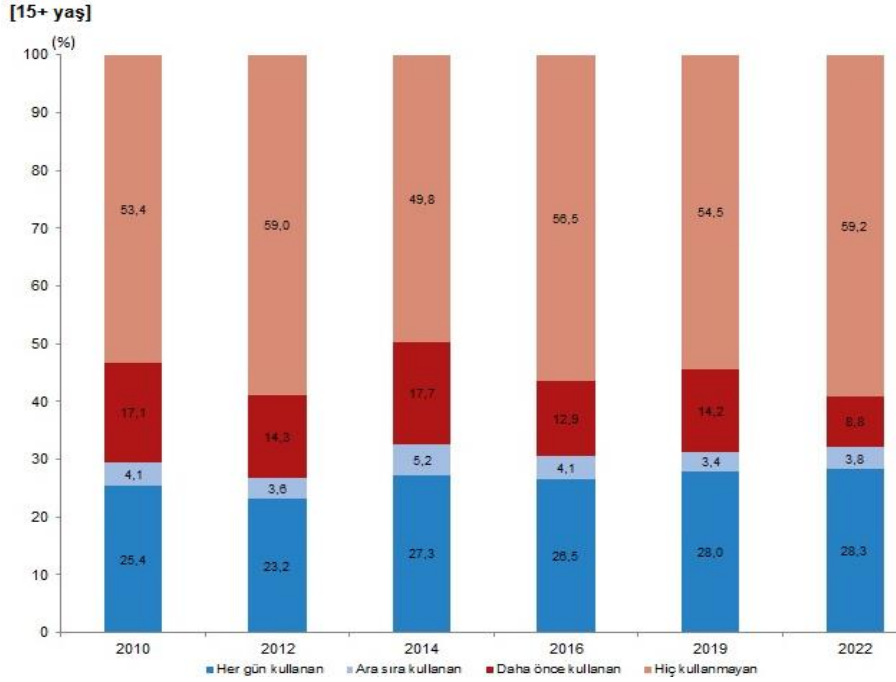
Hastalıklar	2016 Toplam Total	Toplam 2019 Total	Toplam 2022 Total
Bel bölgesi problemleri (Bel ağrısı, bel fıtığı, diğer bel defektleri)	27,1	29,7	24,6
Boyun bölgesi problemleri (Boyun ağrısı, boyun fıtığı, diğer boyun defektleri)	18,1	20,5	17,2
Hipertansiyon	15,8	16,4	16,1
Alerji (Alerjik rinit, dermatit, yiyecek vb. alerjisi) (Alerjik astım hariç)	10,8	12,3	9,6
Şeker hastalığı (Diyabet)	9,1	10,2	11,4
Astım (Alerjik astım dahil)	7,8	8,9	8,1
Koroner kalp hastalığı (Anjina, göğüs ağrısı, spazm)	6,5	7,2	6,4
Kronik obstrüktif akciğer hastalığı (Kronik bronşit, amfizem)	7,3	7,1	6,5
İdrar kaçırma, idrarı tutamama	5,9	7,8	5,4
Depresyon	7,2	9,0	6,9
Miyokardiyal enfarktüs (Kalp krizi)	2,1	2,2	2,4
İnme-felç (Beyin kanaması, serebral tromboz)	0,9	0,8	1,0
Karaciğer sirozu, karaciğer yetmezliği	1,5	1,6	1,3
Artroz	7,7	11,2	8,0
Böbrek problemleri	6,4	5,7	5,1
Alzaymır	5,6	6,0	5,5

Görsel 3. Hastalıkların toplam sayısının yıllara göre değişimi

Görsel 3 ve Çizelge 3 incelendiğinde, hipertansiyon, şeker, kalp krizi hastalıklarının yıllara göre sürekli arttığı gözlemlenmiştir. Diğer hastalıkların ise değişkenlik gösterdiği belirlenmiştir.

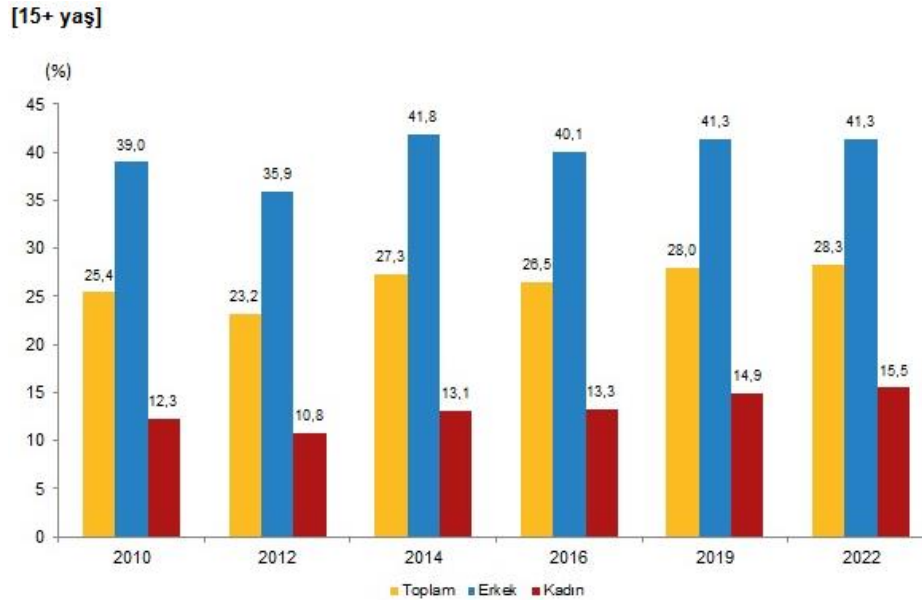
Sağlığı en fazla etkileyen zararlı alışkanlıkların başında alkol ve tütün kullanımı gelmektedir. Sağlık araştırması sonuçlarına göre 2010-2022 arasında her gün tütün kullanan 15 yaş üstü bireylerin grafiği Görsel 4'te verilmiştir.

Görsel 4. Her gün tütün kullanan 15 yaş üstü bireyler

Görsel 4'e göre 2010 yılında tütün mamulü kullanım oranı %29,5 iken 2022 yılında bu oran %32,1 olmuştur.

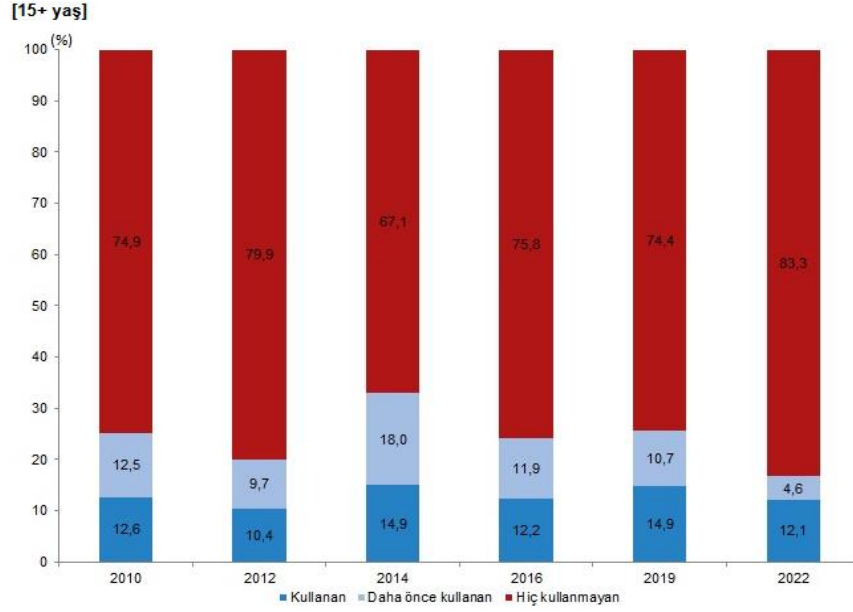
2010-2022 arasında her gün tütün kullanan 15 yaş üstü bireylerin cinsiyete dayalı grafiği Görsel 4'te verilmiştir.

Görsel 5. Tütün kullanan 15 yaş üstü bireylerin cinsiyete dayalı grafiği

Görsel 5 incelendiğinde 2010 yılında tütün mamulü kullanan bireylerin içinde erkeklerin oranı % 39,0 iken, 2022 yılında tütün mamulü kullanan erkeklerin oranı % 41,3'e yükselmiştir. Aynı Görselde tütün mamulü kullanan kadınların oranı 2010'da %12,3 iken, 2022 yılında bu oran %15,5'e yükselmiştir.

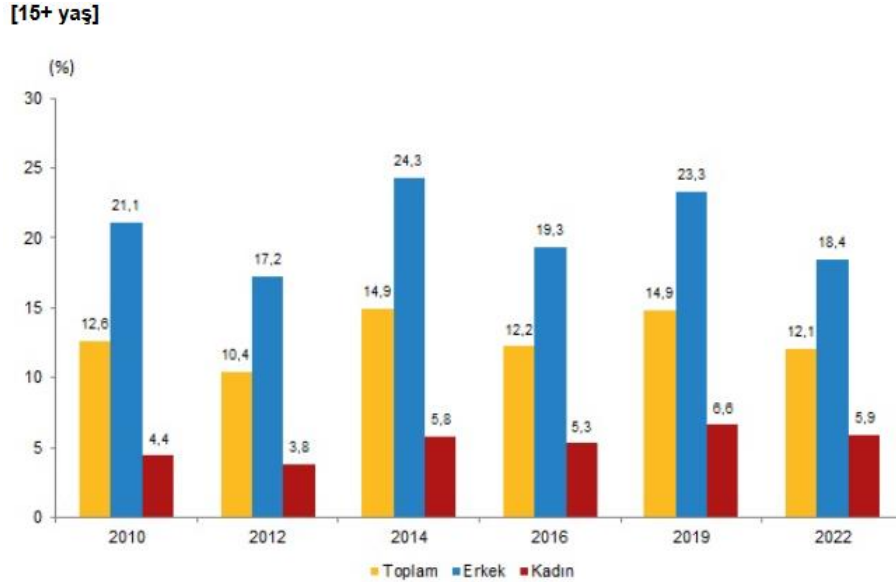
Sağlık araştırması sonuçlarına göre 2010-2022 arasında her gün alkol kullanan 15 yaş üstü bireylerin grafiği Görsel 6'da verilmiştir.

Görsel 6. Her gün alkol kullanan 15 yaş üstü bireyler

Görsel 6'ya göre 2010 yılında alkol kullanım oranı %26,1 iken 2022 yılında bu oran %16,7 olmuştur.

Sağlık araştırması sonuçlarına göre 2010-2022 arasında her gün alkol kullanan 15 yaş üstü bireylerin cinsiyete göre grafiği Görsel 6'da verilmiştir.

Görsel 7. Her gün alkol kullanan 15 yaş üstü bireylerin cinsiyete göre dağılımı

Görsel 7 incelendiğinde 2010 yılında alkol kullanan bireylerin içinde erkeklerin oranı % 21,1 iken, 2022 yılında alkol kullanan erkeklerin oranı % 18,4'e düşmüştür. Aynı Görselde alkol kullanan kadınların oranı 2010'da %4,4 iken, 2022 yılında bu oran % 5,9'a yükselmiştir.

Sigara kullanan bireylerin 2016, 2019 ve 2022 yıllarına göre cinsiyet ve yaş dağılımları Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4. Sigara kullanan bireylerin 2016, 2019 ve 2022 yıllarına göre cinsiyet ve yaş dağılımları

	2016			2019			2022		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Günlük Kullanıcı	26,5	40,1	13,3	28,0	41,3	14,9	28,3	41,3	15,5
15-24	18,1	28,2	7,8	19,6	31,0	7,9	19,3	29,0	9,0
25-34	33,2	49,6	16,6	34,4	51,3	17,6	34,9	51,4	18,3
35-44	35,2	50,6	19,6	38,6	52,9	24,1	36,1	49,0	23,2
45-54	31,6	45,3	17,7	31,8	45,1	18,4	34,5	48,4	20,6
55-64	22,8	35,0	10,9	25,1	37,8	12,8	27,4	40,9	14,3
65-74	13,5	24,2	4,4	12,5	19,9	6,1	15,2	26,1	5,6
75+	4,8	10,7	1,0	7,1	13,2	3,1	5,9	11,6	2,1

Çizelge 4 incelendiğinde sigara kullanım yaş aralığı bütün yıllarda erkeklerde 25-64 yaş aralığında an fazladır. Kadınlarda ise bu oran 25-54 yaş aralığındadır. Dolayısıyla kadınların sigaraya daha geç başlayıp, daha erken yaşta sigara bıraktıkları görülmektedir. Ayrıca her yıl ayrı ayrı cinsiyet ve yaşa göre karşılaştırıldığında, yaşa göre cinsiyet arasındaki farklılık anlamlı olup erkeklerin sigara kullanım oranları daha yüksektir.

Alkol kullanan bireylerin 2016, 2019 ve 2022 yıllarına göre cinsiyet ve yaş dağılımları Çizelge 5'te verilmiştir.

Çizelge 5. Alkol kullanan bireylerin 2016, 2019 ve 2022 yıllarına göre cinsiyet ve yaş dağılımları

Yaş aralığı	2016			2019			2022		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	12,2	19,3	5,3	14,9	23,3	6,6	12,1	18,4	5,9
15-24	9,3	13,1	5,4	11,4	16,4	6,2	8,3	11,6	4,9
25-34	16,5	24,1	8,7	20,7	30,9	10,5	17,5	24,2	10,8
35-44	15,9	25,2	6,4	19,8	30,8	8,7	15,2	23,1	7,2
45-54	11,5	19,2	3,7	14,2	22,2	6,0	12,2	19,2	5,1
55-64	11,6	19,7	3,8	12,5	21,3	3,9	11,0	18,6	3,6
65-74	5,9	11,5	1,0	8,2	15,0	2,3	6,7	12,2	1,8
75+	2,5	5,5	0,6	2,0	4,1	0,5	3,6	7,1	1,2

Çizelge 5 incelendiğinde alkol kullanım yaş aralığı bütün yıllarda erkeklerde 25-64 yaş aralığında an fazladır. Kadınlarda ise bu oran 25-54 yaş aralığındadır. Dolayısıyla kadınların sigaraya daha geç başlayıp, daha erken yaşta sigara bıraktıkları görülmektedir. Ayrıca her yıl ayrı ayrı cinsiyet ve yaşa göre karşılaştırıldığında, yaşa göre cinsiyet arasındaki farklılık anlamlı olup erkeklerin alkol kullanım oranları daha yüksektir.

Bireylerin tütün mamulü kullanmaya başlama nedenlerinin cinsiyete ve yıla göre dağılımları Çizelge 6'da verilmiştir.

Çizelge 6. Tütün mamulü kullanmaya başlama nedenlerinin cinsiyete ve yıla göre dağılımları

	Merak	Özenti	Aile sorunları	Kişisel sorunlar	Arkadaş etkisi	Eğlence amaçlı	Hiçbir özel

								neden yok
2010	Toplam	34,5	23,3	4,0	5,0	22,7	3,2	1,7
	Erkek	34,6	25,5	2,8	4,2	23,7	3,1	1,5
	Kadın	34,3	18,3	6,8	7,1	20,5	3,3	2,0
2012	Toplam	42,3	26,5	3,8	4,4	16,0	1,6	2,5
	Erkek	43,9	27,8	2,3	3,6	16,3	1,5	2,3
	Kadın	38,2	23,2	7,7	6,6	15,2	1,9	3,3
2014	Toplam	36,2	16,8	3,9	5,3	29,4	2,8	1,9
	Erkek	37,2	18,3	2,3	4,5	30,4	2,7	1,7
	Kadın	34,0	13,2	7,6	7,0	27,2	3,3	2,3
2016	Toplam	21,6	29,7	5,2	6,3	29,1	3,3	4,4
	Erkek	22,4	31,7	3,1	5,0	30,3	3,0	4,3
	Kadın	19,4	24,3	11,2	10,1	25,9	3,8	4,5
2019	Toplam	19,6	25,1	5,3	6,6	33,2	4,0	5,9
	Erkek	20,3	26,7	3,5	5,4	34,4	3,7	5,9
	Kadın	17,7	20,8	10,5	10,2	29,9	5,0	5,7
2022	Toplam	23,8	23,2	4,9	6,2	31,3	4,4	6,3
	Erkek	25,5	24,1	3,1	5,4	31,7	4,2	6,0
	Kadın	19,2	20,7	9,5	8,3	30,2	4,8	7,2

Çizelge 6 incelendiğinde tütün kullanmaya başlama nedenlerinin başında bütün yıllarda özenti, arkadaş etkisi ve merak gelmektedir. Sigaraya başlama nedenleri bütün yıllarda cinsiyete bağımlı olmayıp ki-kare testine göre bu oran anlamlı değildir.

Bireylerin alkol kullanmaya başlama nedenlerinin cinsiyete ve yıla göre dağılımları Çizelge 7’te verilmiştir.

Çizelge 7. Bireylerin alkol kullanmaya başlama nedenlerinin cinsiyete ve yıla göre dağılımları

		Merak	Özenti	Aile sorunları	Kişisel sorunlar	Arkadaş etkisi	Eğlence amaçlı	Hiçbir özel neden yok
2010	Toplam	30,6	12,0	1,2	1,9	22,9	26,4	1,6
	Erkek	30,6	13,4	1,1	2,1	25,9	22,9	1,3
	Kadın	30,2	6,2	1,6	1,1	10,5	40,5	3,1
2012	Toplam	39,4	15,1	1,0	1,9	17,0	19,4	3,6
	Erkek	40,0	17,1	0,9	1,9	18,7	15,9	3,4
	Kadın	36,8	7,0	1,2	1,6	9,9	33,3	4,2
2014	Toplam	37,9	8,2	1,1	1,6	24,2	20,7	2,2
	Erkek	37,1	9,7	1,2	1,6	27,5	18,1	2,0
	Kadın	40,6	3,0	0,7	1,5	12,9	29,8	2,7
2016	Toplam	18,3	13,7	1,5	5,8	23,6	29,4	6,6
	Erkek	19,8	15,1	1,5	5,3	25,0	25,9	6,5
	Kadın	7,6	3,4	1,9	9,3	13,4	55,1	7,4
2019	Toplam	9,1	6,1	1,3	3,2	16,8	52,3	11,2
	Erkek	10,0	7,2	1,4	3,8	19,8	46,9	10,9
	Kadın	6,0	2,4	0,9	1,0	6,7	70,8	12,0
2022	Toplam	11,3	6,7	1,1	3,1	13,3	53,3	11,2

Erkek	11,8	8,0	1,3	3,7	14,9	50,4	10,0
Kadın	9,6	2,9	0,4	1,4	8,5	62,1	15,0

Çizelge 7 incelendiğinde tütün kullanmaya başlama nedenlerinin başında bütün yıllarda eğlence, arkadaş etkisi ve merak gelmektedir. Sigaraya başlama nedenleri bütün yıllarda cinsiyete bağımlı olmayıp ki-kare testine göre bu oran anlamlı değildir. Yıllara göre değişim incelendiğinde eğlence amaçlı alkol tüketiminin 2022 yılına kadar ciddi oranda arttığı görülmektedir. 2010 yılında bu oran %26,4 iken, 2022 yılında % 53,3 olmuş, 2022 yılında kadınların eğlence amaçlı alkole başlama nedenleri arasında bu oran % 62,1 olmuştur.

KAYNAKÇA

- Alkan, Ö. Türkiye’de Gençlerin Tütün Kullanımında Cinsiyet Farklılıklarının Araştırılması, *Bağımlılık Dergisi*, 18(2):35-45, 2017.
- Başol, E. Türkiye’de Sağlık Politikalarında Güncel Gelişmeler: Sağlıkta Dönüşüm Programından Günümüze Bazı Değerlendirme ve Öneriler, *IAAOJ, Social Science*, 2015, 2(2), 1-26, 2015.
- Bassiony MA, Aqil M, Khalili M, et al. Tobacco consumption and oral, pharyngeal and lung cancers. *The Open Cancer Journal*, 8:1-11, 2015.
- Bilir N, Aslan D. Dünyada, Türkiye’de ve Hacettepe’de tütün kontrolü çalışmaları. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 36:75-79, 2005.
- Yıldız, N. ve Bircan, H. *Uygulamalı İstatistik*, Nobel Yayın, Ankara, 1994.

ENHANCEMENT OF LITERACY SKILLS THROUGH A PROPOSED MODULE FOR BAYBAYIN INSTRUCTION

Dr. Elena Marie J. Cruz, Prof. Dr. Antonio R. Delos Reyes,
University of Santo Tomas, College of Education, Philippines

Abstract:

The Baybayin, an ancient script used by Filipinos before the Spanish colonization, comprises seventeen letters, including three vowels and fourteen consonants, representing syllables rather than individual phonemes. This study emerged from a legislative proposal to declare Baybayin as the national writing system of the Philippines, aiming to develop and evaluate a module designed to enhance students' reading and writing skills in this traditional script. A quasi-experimental research design was employed, utilizing convenient sampling techniques to collect data from students in the College of Education at the University of Santo Tomas. Statistical analysis, including weighted mean, standard deviation, and paired t-tests, indicated significant improvements in literacy skills among participants after using the module. Students demonstrated a positive shift in their perceptions of Baybayin's acceptability. The findings suggest that the proposed module effectively aids in fostering literacy in Baybayin, contributing to the revival of a significant aspect of Philippine cultural heritage.

Keywords: Baybayin, literacy enhancement, educational module, cultural heritage.

ENHANCING ADULT EDUCATION INITIATIVES TO COMBAT FEMALE GENITAL MUTILATION AND ACHIEVE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Dr. Maria Santos, Prof. Dr. Juanita Reyes, Engr. Carlos Delgado
University of the Philippines, College of Education, Philippines

Abstract:

This study explores the role of enhanced adult education initiatives in accelerating transformative strategies to eliminate Female Genital Mutilation (FGM) in the Philippines, particularly in rural areas. The research examines the definitions of FGM, the significance of adult education programs, and their contribution to the realization of the Sustainable Development Goals (SDGs) by 2030. It discusses the prevalence of FGM in specific communities and highlights the urgency of addressing this issue. The main objective of the study is to investigate how improving adult education initiatives can foster transformative approaches to eradicate FGM and meet the SDGs. A survey research design was utilized, involving adult learners and facilitators from various educational centers. Structured questionnaires were used to gather data, which were validated by experts for reliability. The findings indicate that strengthening adult education initiatives is essential in combating FGM by providing critical knowledge and skills that empower individuals to reject harmful practices. The theoretical significance of this study underscores the vital role of education in promoting social change and achieving the SDGs by 2030. In conclusion, the research emphasizes that adult education is a powerful tool for ending FGM in the Philippines. Recommendations include increasing support from NGOs and community organizations for the establishment of adult education centers to educate communities on the detrimental effects of FGM.

Keywords: Adult education, female genital mutilation, empowerment, Sustainable Development Goals.

ENHANCING LITERACY COMPETENCIES THROUGH AN INNOVATIVE MODULE FOR JAVANESE SCRIPT INSTRUCTION

Dr. Rina S. Aditya, Prof. Dr. Hendra Y. Santosa, and Ms. Maya P. Pramesti
Universitas Gadjah Mada, Faculty of Education, Indonesia

Abstract:

Javanese script, an ancient writing system used in Indonesia, consists of characters that convey syllables rather than individual phonemes. This study arose from the initiative to promote Javanese as a vital part of Indonesia's cultural identity, focusing on the development and evaluation of an instructional module aimed at improving students' reading and writing skills in this traditional script. Employing a quasi-experimental research design, data were collected from students at the Faculty of Education at Universitas Gadjah Mada using convenient sampling techniques. Statistical analyses, including weighted mean, standard deviation, and paired t-tests, demonstrated significant enhancements in literacy skills among participants after engaging with the module. Furthermore, students exhibited a favorable shift in their attitudes toward the acceptability of Javanese script. The findings indicate that the proposed module effectively supports literacy development in Javanese, contributing to the preservation of an important aspect of Indonesian cultural heritage.

Keywords: Javanese script, literacy enhancement, educational module, cultural heritage.

EMOTIONAL INFLUENCES ON STUDENT LEARNING AND ACADEMIC PERFORMANCE

Dr. Aisha Abdulaziz, Prof. Dr. Oluwaseun Bamidele, Mr. Dapo Kehinde
Nigeria University, Faculty of Education, Nigeria

Abstract:

This study examines the influence of students' emotions on their learning experiences during lectures and examinations. It was found that students encounter various emotional responses, which significantly affect their academic outcomes. A total of 1,675 students from the Department of Computer Science at two Colleges of Education in South-West Nigeria participated in this research, selected through random sampling. The sample included 968 males (58%) and 707 females (42%). A structured questionnaire, based on the Motivated Strategies for Learning Questionnaire (MSLQ), was administered to gather participants' insights. Data analysis was conducted using IBM SPSS 20, encompassing ANOVA, descriptive analysis, stepwise regression, and reliability tests. Findings indicate that emotions play a moderate role in shaping students' motivation and engagement in learning. Additionally, self-regulation and self-determination were found to have significant impacts on academic performance, while test anxiety was correlated with academic success.

Keywords: Emotions, motivation, self-determination, test anxiety, academic performance.

INNOVATIVE APPROACHES IN SMART LEARNING SYSTEMS FOR MUSIC EDUCATION

Dr. Elena Vasilaki, Prof. Dr. Dimitris Kourouklis, Dr. Sofia Christodoulou
National and Kapodistrian University of Athens, Department of Music Studies, Greece

Abstract:

The rapid evolution of information and communication technologies has revolutionized education, providing innovative methodologies and tools for enhanced learning experiences. The paradigm has shifted from traditional teacher-centered instruction to a more student-centered approach. E-learning has matured significantly, facilitating the development of intelligent learning systems that tailor educational experiences to individual student needs, preferences, learning styles, and backgrounds. This paper presents a cutting-edge intelligent learning system that integrates an ontology encompassing all components of the learning process (learning objects, learning activities) along with a massive open online course (MOOC) framework. This innovative system is specifically designed for use in music education, promoting an accessible and personalized learning environment.

Keywords: Intelligent learning systems, e-learning, music education, ontology, semantic web.

THE ROLE OF URBAN ART IN FOSTERING REFLECTIVE PRACTICES IN EDUCATION

Dr. Alain M. Ngoy, Prof. Dr. Celestine T. Mbuyi, Ms. Amani N. Kalu
University of Kinshasa, Department of Education, Democratic Republic of Congo

Abstract:

Urban art, a form of public art exhibited in communal spaces, has emerged as a valuable instrument for enhancing reflective practices in both adult and primary education. This paper investigates educational strategies that foster critical thinking and deep reflection through the lens of urban art. Specifically, two significant artworks from local artists are analyzed for their rich symbolism and relevance to multicultural education. This selection highlights the works of Jean-Claude Kadiata and Kambale Ngoy, which are particularly resonant in the context of cultural diversity. The projects were conducted with adult learners (18+) and K-12 students, guided by the same educator using age-appropriate pedagogical methods. Adults engaged in reflective learning through experiential techniques, while younger students practiced critical thinking using strategies from contemporary educational frameworks. Employing qualitative methods, including contextual analysis, the study reveals how urban art serves as a catalyst for promoting deep engagement with pressing issues like multiculturalism, underscoring its importance in educational settings.

Keywords: Urban art, reflective practices, educational strategies, multicultural education, critical thinking.

ENHANCING INTERDISCIPLINARY APPROACHES IN EDUCATION: A FOCUS ON MATHEMATICS

Dr. Jean-Pierre Monga, Prof. Dr. Mireille Ngalula, Mr. Claude Makaya
University of Kinshasa, Faculty of Education, Democratic Republic of the Congo

Abstract:

As society evolves, it is essential for young individuals to develop advanced skills and tools to address contemporary challenges. The curriculum in the Congolese education system emphasizes the importance of critical and creative thinking, as well as the ability to integrate diverse knowledge across various contexts. Unlike primary educators, specialized teachers in particular subjects often face challenges in implementing interdisciplinary methodologies in their classrooms. Despite their efforts, interdisciplinary practices remain uncommon in schools. While the adage "Mathematics is everywhere" holds true, many mathematics educators still teach abstract concepts disconnected from real-world applications. Real-world mathematical problems can significantly enhance interdisciplinary pedagogical practices, yet they are frequently approached in a multidisciplinary manner or neglected altogether. This study explores these issues through a case study involving mathematics teachers who participated in professional development training designed to foster interdisciplinary practices in real contexts, specifically in relation to the challenges posed by the COVID-19 pandemic.

Keywords: Interdisciplinarity, Mathematics education, professional development, teacher training.

ENHANCING MATHEMATICAL UNDERSTANDING THROUGH ORIGAMI: A CASE STUDY

Dr. Fatma Al-Masri, Prof. Dr. Ahmed El-Sayed

Cairo University, Faculty of Education, Egypt

Abstract:

The art of origami offers a unique context for designing interactive mathematical activities aimed at children and adolescents. By manipulating a simple sheet of paper, participants can create intriguing planar and spatial shapes, and the unfolding process reveals captivating patterns. This cyclical folding and unfolding process invites exploration of notable geometric concepts. Through systematic engagement, we can derive various mathematical principles inherent to origami. As students engage in repetitive folding, they can visually track the transformations of the forms they create and understand their relation to the unfolding patterns, fostering insight into the mathematical concepts governing this process. A session titled “Folding, Thinking, and Generalizing” was conducted during the 2023 Summer Academy organized by Cairo University, with 25 students aged 10 to 12 years old from the Egyptian Basic Education system participating. The session aimed to enhance critical cognitive and socio-emotional skills through origami, focusing on creativity, critical analysis, mathematical reasoning, collaboration, and communication. Utilizing qualitative analysis of field notes and students’ written reflections, our findings indicate that structured origami activities significantly enhance student engagement with mathematical concepts while promoting essential socio-emotional skills, such as collaboration and effective communication among peers. This study underscores the importance of integrating origami into educational practices, highlighting its potential to enrich cognitive and emotional learning experiences.

Keywords: Active learning, hands-on activities, origami, creativity, critical thinking.

DECENTRALIZED ASSIGNMENT MANAGEMENT SYSTEM UTILIZING BLOCKCHAIN TECHNOLOGY

**Dr. Ahmed Farouk, Prof. Dr. Sara Mahmoud, Eng. Nour El-Sayed, Dr. Khaled
Hassan, Prof. Dr. Fatima Zohra**
Faculty of Engineering, Egypt

Abstract:

The contemporary educational landscape increasingly relies on Learning Management Systems (LMS) for evaluating and recording student performance, including the online submission of assignments in formats such as PDF, DOC, and PPT. However, traditional LMS platforms are susceptible to data tampering. This study proposes a Blockchain-based model to enhance data integrity and establish a decentralized framework that promotes fairness in assignment management. Leveraging the advantages of blockchain technology—such as consensus mechanisms, decentralized architecture, cryptographic encryption, and smart contracts—this system ensures secure and tamper-proof assignment submissions and grading processes, benefiting both students and educators.

Keywords: Educational technology, blockchain, decentralized applications, assignment management.

EXPLORING THE EFFECTS OF INADEQUATE TEACHER-STUDENT INTERACTIONS ON CHRONIC ABSENTEEISM IN SECONDARY SCHOOLS OF BANGLADESH

Dr. Rina Bhatia, Prof. Anwar Hossain, and Asif Rahman
University of Dhaka, Department of Education, Bangladesh

Abstract:

Chronic absenteeism in secondary schools is a pressing issue in Bangladesh, contributing significantly to elevated dropout rates. This study seeks to identify the underlying causes of chronic absenteeism through both qualitative and quantitative methods, utilizing the bioecological systems framework. Data was collected from 1,250 students across multiple districts in Bangladesh via an open-ended questionnaire. The analysis employed univariate and stepwise multiple logistic regression to establish a predictive model for contributing factors. Results indicate that inadequate teacher-student relationships, bullying from peers or educators, negative attitudes towards education, and insufficient parental engagement in academic activities are predominant causes of chronic absenteeism. Additionally, the study emphasizes the importance of fostering home-school partnerships to enhance the educational environment and increase parental involvement in mitigating absenteeism.

Keywords: Bullying, chronic absenteeism, school dropout, home-school partnerships, parental engagement.

UNDERSTANDING MOTIVATIONAL FACTORS IN ENGLISH LANGUAGE ACQUISITION: A STUDY AT A BELGIAN UNIVERSITY

Dr. Elise Dubois, Prof. Henri Martin, and Laura Petit
University of Antwerp, Faculty of Arts, Belgium

Abstract:

Motivation plays a critical role in language acquisition, yet many educational institutions often overlook the various motivational factors influencing students' engagement with the English language. This research seeks to explore the motivations of students at a Belgian university, emphasizing both intrinsic and extrinsic factors as well as their attitudes towards learning English. Utilizing a quantitative approach, this study surveyed 200 students to assess their motivational drivers, categorized into instrumental and integrative types. The findings indicate a strong inclination towards intrinsic motivation and instrumental goals, providing valuable insights into students' attitudes and the implications for effective language instruction. Understanding these motivational dynamics is essential for educators to tailor their teaching strategies and foster sustained interest in English language learning.

Keywords: Motivation, English language acquisition, intrinsic motivation, extrinsic motivation, attitudes.

ENHANCING PROGRAMMING EDUCATION THROUGH AN INNOVATIVE COLLABORATIVE LEARNING MODEL

Dr. Annelies Vermeulen, Prof. Thomas Devries, Mr. Joris Van Dyck
University of Leuven, Faculty of Engineering, Belgium

Abstract:

The introductory programming course in higher education has long been viewed as a significant challenge for educators and students, often characterized by high dropout rates and low success levels. Instructors frequently highlight students' insufficient engagement with coursework, while students express dissatisfaction with traditional teaching methodologies. This study proposes a novel approach—the Collaborative Learning Model—designed to improve the instructional quality of introductory programming courses. To evaluate the model's effectiveness, a comparative analysis was conducted between a section using the Collaborative Learning Model and another employing conventional teaching strategies. The innovative model emphasized teamwork on projects, ongoing assessment, and collective performance improvement. This paper discusses the implementation of the Collaborative Learning Model in a higher education online environment and presents substantial findings, including an increase of 14.25 points in the average weighted scores and a notable 12% decrease in the failure rate.

Keywords: Collaborative Learning Model, programming education, pedagogical innovation.

EVALUATING THE IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON ASSESSMENT PRACTICES IN HIGHER EDUCATION

Dr. Amina Rahimi, Prof. Jamil Azizi, Ms. Fatima Mohseni
Kabul University, Department of Education, Afghanistan

Abstract:

This study investigates the integration of digital technologies in academic assessments within higher education settings. It focuses on the effects of advanced digital tools on various assessment techniques, including formative and summative assessments. The primary aim is to critically assess the selection and implementation of these digital methods to improve assessment outcomes and foster more effective learning experiences. Given the growing reliance on digital technologies for evaluating student performance, this research holds significant relevance. Through a comprehensive literature review of e-assessment methodologies, the study highlights the innovative application of digital technology in enhancing both formative and summative assessment practices. The findings will contribute to a deeper understanding of how technology can be leveraged in assessment, particularly in dynamic and interactive learning environments in higher educational institutions.

Keywords: Digital assessment methods, e-assessment, learning outcomes, educational technology.

INFLUENCE OF NON-PARENTAL EARLY CHILDHOOD EDUCATION ON VIRTUAL FRIENDSHIP DYNAMICS

Dr. Aigerim Tulegenova, Assoc. Prof. Aibek Shakirov, and Nurlan Askarov
Al-Farabi Kazakh National University, Department of Psychology, Kazakhstan

Abstract:

In contemporary society, particularly within developed nations, the shift away from traditional joint family structures has coincided with increasing economic pressures that limit parental engagement during children's formative years. This trend has been further supported by legislative measures and funding initiatives in various countries. While early care and education are intended to benefit children's cognitive and social development, there is growing concern about the social challenges that arise in adolescence, particularly regarding friendship formation. This research, based on survey data, reveals a statistically significant inclination among millennials aged 10 to 25 to favor virtual friendships over face-to-face interactions. Many adolescents increasingly rely on online relationships with individuals they have never met in person. Contrary to the assumption that early social experiences in non-home settings foster confidence and readiness for real-world interactions, shy children often struggle to establish social connections, leading to feelings of loneliness as they transition into young adulthood. Drawing on George Mead's theory of self, which delineates the "I" and "Me," this study suggests that while nurturing home environments promote the development of a confident "I," daycare and preschool settings often fall short. Consequently, the social constructs derived from the "Me" perspective in preschool contexts hinder the formation of a robust "I," resulting in difficulties in forming face-to-face friendships later in life. Additionally, the pervasive influence of social media cannot be overlooked, as non-parental early care practices—especially prevalent among urban populations—have facilitated a psychological landscape where shy Gen-Z teenagers find solace. This phenomenon elucidates the preference of young adults for social media as a medium of self-expression and a platform for building reliable friendships, despite the risks of cyberbullying.

Keywords: Virtual friendship, early childhood education, social dynamics, shyness, developmental psychology.

INFLUENCE OF NON-PARENTAL EARLY CHILDHOOD EDUCATION ON VIRTUAL FRIENDSHIP DYNAMICS

Dr. Aigerim Tulegenova, Assoc. Prof. Aibek Shakirov, and Nurlan Askarov
Al-Farabi Kazakh National University, Department of Psychology, Kazakhstan

Abstract:

In contemporary society, particularly within developed nations, the shift away from traditional joint family structures has coincided with increasing economic pressures that limit parental engagement during children's formative years. This trend has been further supported by legislative measures and funding initiatives in various countries. While early care and education are intended to benefit children's cognitive and social development, there is growing concern about the social challenges that arise in adolescence, particularly regarding friendship formation. This research, based on survey data, reveals a statistically significant inclination among millennials aged 10 to 25 to favor virtual friendships over face-to-face interactions. Many adolescents increasingly rely on online relationships with individuals they have never met in person. Contrary to the assumption that early social experiences in non-home settings foster confidence and readiness for real-world interactions, shy children often struggle to establish social connections, leading to feelings of loneliness as they transition into young adulthood. Drawing on George Mead's theory of self, which delineates the "I" and "Me," this study suggests that while nurturing home environments promote the development of a confident "I," daycare and preschool settings often fall short. Consequently, the social constructs derived from the "Me" perspective in preschool contexts hinder the formation of a robust "I," resulting in difficulties in forming face-to-face friendships later in life. Additionally, the pervasive influence of social media cannot be overlooked, as non-parental early care practices—especially prevalent among urban populations—have facilitated a psychological landscape where shy Gen-Z teenagers find solace. This phenomenon elucidates the preference of young adults for social media as a medium of self-expression and a platform for building reliable friendships, despite the risks of cyberbullying.

Keywords: Virtual friendship, early childhood education, social dynamics, shyness, developmental psychology.

THE IMPACT OF SUCCESS EXPECTATION ON STUDENT PERFORMANCE IN SUMMATIVE ASSESSMENTS

Dr. Marko Novak, Prof. Ivana Petrovic, and Ana Kovač

University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation, Croatia

Abstract:

In contemporary higher education, faculty face the challenge of instilling the significance of skill mastery among students who often prioritize high grades as their sole motivation. When students perceive that achieving their academic goals is unattainable, their motivation dwindles, leading to decreased academic effort. This phenomenon is evident even among students in competitive fields such as STEM, particularly in Computer Science. This paper presents a case study grounded in cognitive psychology's Expectancy-Value Theory and Motivation Theory, investigating how sustained expectancy for success influences students' academic performance. Conducted in an undergraduate Computer Science course with 56 participants, the study examines the effects of offering students an unexpected pathway to success, which persists throughout the semester. Findings indicate that when students are presented with a tangible opportunity for success, regardless of their prior low grades, both low and high-performing students exhibit increased motivation and persistence. Consequently, their final grades improved by an average of one notch on the +/- letter grade scale, with some students achieving as much as three notches above their expected performance.

Keywords: Expectation for success, persistence, motivation, performance, computer science education.

STRATEGIC FRAMEWORK FOR DIGITAL CONTENT MANAGEMENT: A COMPREHENSIVE ANALYSIS

Dr. Ivan Petrov, Ms. Hana Kovač, Prof. Luka Jurić, Dr. Marija Novak
University of Zagreb, Faculty of Economics and Business, Croatia

Abstract:

In today's business landscape, a robust online presence is essential, with digital content, particularly on websites, serving as a crucial touchpoint for initial consumer engagement. This underscores the importance of digital content as a foundational element in establishing and nurturing client relationships. While numerous studies advocate for a strategic methodology in managing digital content, many still perceive this process as fragmented, often associating it solely with isolated marketing initiatives. A significant challenge lies in the lack of a universally accepted definition for Digital Content Strategy (DCS), which is often viewed through various lenses. However, a cohesive and strategic approach to content management is imperative both in practice and theory. This study seeks to identify the essential components that comprise a DCS, ensuring a comprehensive and strategic application that aligns with the organization's understanding of content value and adaptability to technological advancements. Employing a rigorous methodology that includes systematic reviews, document analysis, and thematic analysis, this research synthesizes findings from academic literature, government reports, and industry publications. The results highlight critical actions for effective content creation and propose a framework for defining DCS. The study's key contribution outlines the fundamental components of DCS, offering actionable insights for implementation in the retail sector.

Keywords: Digital content management, content strategy, digital marketing, strategic framework.

THE ROLE OF NARRATIVE IN FOSTERING EMOTIONAL INTELLIGENCE AMONG PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Dr. Maria Rossi, Prof. Luca Verdi

University of Rome, Department of Education Sciences, Italy

Abstract:

Emotions significantly influence our actions and interactions, particularly within educational settings. The ongoing emotional experiences of students, whether during social interactions or in response to academic challenges, play a critical role in their learning journey. Recent academic discourse has increasingly focused on the impact of emotions—differentiating between positive emotions such as joy and curiosity, and negative ones like boredom and frustration. Understanding that emotions are integral to the learning process is essential, as knowledge acquisition involves a complex interplay of thoughts, actions, and feelings. In an era dominated by technology, the way information is accessed and shared has transformed, bringing about shifts in emotional responses. The rapid delivery of information online can diminish the intrinsic excitement of discovery and reduce qualities like patience and resilience. Thus, it becomes vital to educate children on managing emotions and recognizing that knowledge acquisition requires effort and time. Current educational frameworks emphasize the importance of soft skills, where emotional awareness plays a crucial role. In Italy, curriculum guidelines highlight the significance of emotional intelligence in education. Literature, often underutilized in various disciplines, serves as a powerful tool for engaging students emotionally while promoting cognitive development. This study explores the potential of literature to foster emotional understanding among primary school students, specifically through a presentation of the children's book "Journey Through Emotions." This session engaged students from the 2nd to 4th grades, utilizing dramatized excerpts to provoke discussions about their emotional responses to various narratives. Employing qualitative, descriptive, and interpretative methods, the research is grounded in participant observations and audio recordings, providing insights into how literature can bridge cognitive and emotional learning.

Keywords: Emotional intelligence, children's literature, primary education, soft skills.

EVALUATING LEARNING ENHANCEMENT IN FREE-FALL MOTION THROUGH PRIOR CONCEPT UTILIZATION

Dr. Andrei Ionescu, Prof. Elena Popescu, Mr. Radu Mihai
University of Bucharest, Department of Physics, Romania

Abstract:

This study examines various pedagogical strategies available online for teaching the free-fall motion of bodies. A critical aspect of this analysis is the understanding of the direction and nature of gravitational acceleration and the velocity of a falling object. We explored different applications of the Cartesian reference system and various graphical representations of velocity as a function of time and the vertical distance covered during free fall from an initial height h_0 . A pre- and post-instruction survey was conducted among a volunteer cohort of first-year Engineering students to assess prior concepts. The findings indicated a significant learning gain, quantified by Hake's index (0.52), reflecting an effective grasp of the reference system and the associated velocity and height graphs over time.

Keywords: Learning gain, free-fall motion, physics education, prior knowledge.

ENHANCING READING COMPREHENSION THROUGH INTEGRATED INSTRUCTIONAL MODELS

Dr. Anjali Sharma, Prof. Ramesh Patel, Dr. Priya Mehta
Department of Education, University of Delhi, India

Abstract:

In recent decades, numerous models have emerged to enhance our understanding of the reading comprehension process, focusing on cognitive information processing and social cognitive theories. This paper aims to (a) trace the historical evolution of reading comprehension theories, (b) analyze literature that encompasses cognitive, social cognitive, and integrated approaches, and (c) illustrate how these theoretical frameworks can guide effective teaching practices. By introducing an integrated model designed by the researchers, this study emphasizes how various factors influencing student learning can be interpreted within this framework. The findings reveal that elements of cognitive processing and social cognitivism underscore the critical role of educators in facilitating reading comprehension. This model not only aids teachers in refining their instructional strategies but also helps in pinpointing specific challenges faced by students.

Keywords: Integrated instructional models, reading comprehension, teacher effectiveness, cognitive processing.

ENHANCING THE BIOMEDICAL ENGINEERING COMMUNITY THROUGH OUTREACH INITIATIVES IN INDIA

Dr. Aditi Sharma, Prof. Rohan Mehta, Sneha Gupta, Dr. Vikram Singh, Priya Joshi
Department of Biomedical Engineering, University of Delhi, India

Abstract:

Biomedical engineering (BME) is an interdisciplinary field that integrates principles of biology and medicine to address clinical challenges. This discipline is vital for countries like India, where the healthcare system faces increasing pressures due to a growing population and rising health concerns. In recent years, India has been prioritizing technological advancements, recognizing BME as a critical sector for development. Despite investments in infrastructure and resources, there remains a significant shortage of skilled professionals, which has been acknowledged by both academic institutions and the industry. While external factors, such as global health crises, may limit the influx of international talent, it is crucial to examine internal dynamics. Existing BME programs at local universities must evolve to strengthen the network within the BME community and support career progression beyond academia. Current undergraduate curricula focus primarily on theoretical knowledge with limited practical training, while postgraduate programs emphasize research without sufficient industry engagement. To bridge this gap, the “Biomedical Innovation and Outreach Initiative 2023” was launched to facilitate connections between students, faculty, and industry professionals. This initiative featured over 150 participants, including undergraduates, graduates, researchers, and healthcare practitioners, engaging in various outreach activities from April to June 2023. This case study explores the initiative's theme of “3Cs” (collaboration, communication, and career development) and its impact on addressing the talent gap in BME. Preliminary findings indicate that the initiative successfully complements traditional educational frameworks by fostering knowledge exchange between academia and industry. Enhanced communication among participants led to follow-up opportunities, including internships and collaborative projects. Furthermore, strengthening ties between educational institutions and industry not only drives innovation but also addresses workforce shortages, ultimately adding value to the BME sector in India. The continuation of initiatives like the B.I.O. 2023 holds promise for the growth and cohesion of the biomedical engineering community in India, demonstrating potential as a model for adult education with societal impact.

Keywords: Biomedical engineering, outreach programs, professional development, industry collaboration.

ENHANCING UNIVERSITY ACCESS FOR STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS: REFLECTIONS ON TEACHER TRAINING

Dr. Maja Novak, Prof. Luka Kovač, Ana Petrić

University of Ljubljana, Faculty of Education, Slovenia

Abstract:

This study aims to critically reflect on the accessibility of higher education for students pursuing a degree in primary education, particularly those with special educational needs (SEN). In Slovenia, the university entrance examinations assess a limited range of skills, often neglecting alternative competencies essential for a comprehensive evaluation of prospective students. Recent years have seen a significant increase in the diversity of the student population within universities, highlighting the necessity for a more inclusive educational framework. Current pedagogical models emphasize the need for educational institutions to adapt their practices to meet the individual characteristics of students, rather than expecting students to conform to existing systems. Through a thorough bibliographic review and several years of experience in training future educators, this work highlights a concerning lack of rigor in university admission assessments concerning SEN. The findings underscore the imperative for enhanced teacher training and institutional support to equip educators with the necessary skills to deliver high-quality education tailored to the diverse needs of their students.

Keywords: Special educational needs, teacher training, university access.

EXPLORING TEACHER LEADERSHIP IN CLASSROOM INTERACTIONS: A LIFEWORLD PERSPECTIVE

Dr. Marko Novak, Prof. Ana Petrovic, Maja Kovač

University of Ljubljana, Faculty of Education, Slovenia

Abstract:

Teacher leadership encompasses the ability of educators to influence their work environment and the learning process. This research investigates how teachers perceive and enact leadership through their educational interactions with students in classroom settings. The study aims to uncover the lived experiences of teachers as they navigate leadership roles in their professional lives. To explore this phenomenon, qualitative lifeworld research was conducted with 24 teachers who participated in semi-structured interviews, analyzed using phenomenological methods. The findings reveal significant themes related to teacher leadership, including contributions to student learning, authenticity, empowerment, respect, equality, and recognition, highlighting the complex dynamics of educational interactions in the classroom.

Keywords: Classroom, educational interaction, lifeworld research, teacher leadership.

EXPLORING THE CHARACTERISTICS OF EFFECTIVE, EXCEPTIONAL, AND INSPIRATIONAL EDUCATORS

Dr. Ana Novak, Prof. Marko Petrovic, Ms. Jela Kralj
University of Ljubljana, Faculty of Education, Slovenia

Abstract:

Effective, exceptional, and inspirational educators serve as vital role models for their students, communities, and professional peers. These educators embody qualities such as expertise, reliability, creativity, facilitation, collaboration, and communication. Their passion for teaching is reflected in their professionalism and positive attitudes. This paper synthesizes the concepts of effective, exceptional, and inspirational educators, arguing that these three notions must be integrated to form a comprehensive understanding of educational leadership. The essences of these concepts are explored, highlighting their interconnectedness in teaching practices, educators' professional journeys, and their interactions with students, colleagues, school administration, families, and the broader community.

Keywords: Effective educator, exceptional educator, inspirational educator, education, community.

EVALUATING SECONDARY SCHOOL CURRICULA FOR ENHANCING STUDENTS' QUALITY OF LIFE

**Prof. Jan Novák, Dr. Eva Dvořáková, Mgr. Petr Šebek, Bc. Anna Svobodová, Ing.
Tomáš Černý**

Charles University, Faculty of Education, Prague, Czech Republic

Abstract:

This study evaluates the secondary school curricula in relation to the emerging requirements for enhancing students' quality of life. Key components of quality of life are outlined to create a comprehensive list of standards and indicators. A questionnaire was developed to assess dimensions including mental (cognitive and emotional), physical, digital, social health, and environmental awareness. Employing a descriptive-analytical approach, data was collected from a sample of 300 teachers and educational supervisors across the Czech Republic. The findings reveal significant gaps in the secondary school curricula concerning the development of quality of life standards and indicators. Additionally, the study indicates a lack of effective practices within the curricula aimed at improving students' quality of life. No substantial differences were observed in relation to the core subject, profession, gender, or years of experience among the participants.

Keywords: Curriculum evaluation, teacher practices, quality of life, secondary education.

VISUAL NARRATIVES IN CHILDREN'S LITERATURE: EMOTIONAL IMPACT AND EDUCATIONAL POTENTIAL

Dr. Amir Dervišević, Prof. Selma Husić, Dr. Kenan Avdić
University of Zenica, Faculty of Education, Bosnia and Herzegovina

Abstract:

The significance of illustrations in conveying meanings and eliciting emotional responses has become increasingly prominent in contemporary children's literature. This is particularly evident in the abundance of illustrations within children's books, where the image-to-text ratio diminishes with the reader's age. Most children's books can be categorized as multimodal texts that blend text and images, enhancing the young reader's comprehension and engagement with the narrative. This interplay varies, from illustrations that are non-essential for storytelling to those that profoundly enrich the narrative's meaning. Additionally, these books often serve as tools for adults—parents, educators, and teachers—who mediate the content for children, clarifying complex themes. Notably, some texts labeled as children's literature cater to both young and adult audiences. This study employs a qualitative interpretative methodology, incorporating participant observation and field notes to explore the perceptions of future educators in the primary education sector about the role of images in literary and non-literary texts, including mathematics. The analysis reveals significant insights into the participants' evolving understanding of the vital role images play in children's literature, acting not only as emotional facilitators for young readers but also as catalysts for designing engaging educational experiences that integrate various scientific domains, including mathematics.

Keywords: Children's literature, emotional impact, multimodal texts, educational resources.

VISUAL PERCEPTION OF ONLINE MARKETING STRATEGIES BY INTERNATIONAL STUDENTS AT A BOSNIAN UNIVERSITY

Dr. Adnan Mujkić, Prof. Lejla Husić, and Fatima Delić

University of Sarajevo, Faculty of Economics, Bosnia and Herzegovina

Abstract:

The landscape of higher education marketing has garnered significant attention in recent years, particularly with the escalating competition among institutions globally. Effectively targeting international students through strategic marketing tools is now more critical than ever. This study aims to investigate the visual perceptions of online marketing tools employed by a Bosnian university, focusing specifically on the content of its website as perceived by first-year international students. Using eye-tracking technology and retrospective think-aloud interviews, the research assesses how these students visually interact with and interpret online marketing materials. Findings indicate that students are more likely to remember and engage with online content that features relatable imagery, such as photographs of actual students and their experiences, rather than generic stock images. This study innovatively employs eye-tracking methods within the realm of higher education marketing, offering valuable insights into how international students perceive online marketing strategies.

Keywords: Higher education, online marketing, eye-tracking, visual perception.

EVALUATING THE IMPACT OF VIRTUAL REALITY ON STUDENT ENGAGEMENT IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING

Dr. Luca Rossi, Prof. Maria Bianchi, Giulia Conti
University of Milan, Department of Education, Italy

Abstract:

The application of virtual reality (VR) technology in education is still emerging, particularly within the Italian context where its integration in classrooms is limited. This study investigates the experiences of 120 students enrolled in a mandatory English course at the University of Milan, aimed at assessing their attitudes towards the incorporation of VR into their learning process. Participants engaged in six VR-enhanced classes designed to facilitate English language acquisition. Pre- and post-treatment surveys were administered to gauge students' perceptions and the technical feasibility of implementing VR in their curriculum. The findings indicate that students perceive VR as an engaging and effective tool for learning, describing it as “enjoyable” and beneficial for “experiencing diverse cultures” and “enhancing English proficiency.” The results advocate for the continued integration of VR as a vital component of the English curriculum at the University of Milan.

Keywords: Virtual Reality, English Language Learning, student engagement, curriculum.

EXPLORING STUDENTS' COMMUNICATION ANXIETIES AND EVALUATION CHALLENGES IN ONLINE SPEECH ACTIVITIES

Dr. Alessandro Rossi, Prof. Maria Verdi, and Luca Bianchi

University of Milan, Department of Linguistics, Italy

Abstract:

Communication anxiety is a prevalent issue in traditional communication courses, particularly among ESL students. The anxiety escalates in online learning environments, exacerbated by the challenges posed by the COVID-19 pandemic. This mixed-method study investigates the factors influencing students' public speaking skills during online performances, identifies assessment challenges in this context, and proposes strategies to alleviate communication anxieties. Using a convergent parallel design, quantitative data were collected by analyzing the essential learning outcomes of the English course, including a review of class records to assess the correlation between performance and high anxiety levels in online speech delivery. Additionally, focus group discussions provided qualitative insights into students' experiences with public speaking anxiety and evaluation gaps. The findings indicate that students' speech anxiety is significantly influenced by time pressure, technological issues, lack of audience feedback, fear of making errors, and the use of English as a second language. The study concludes with recommendations for redesigning assessment frameworks in English curricula and implementing effective strategies to diagnose and address students' communication anxieties, ultimately enhancing their public speaking skills as educational institutions transition from pandemic to post-pandemic learning environments.

Keywords: Online learning, communication skills assessment, public speaking anxiety, speech evaluation, ESL challenges.

EXPLORING THE TRANSITION OF ITALIAN CHILDREN FROM KINDERGARTEN TO PRIMARY SCHOOL: A QUALITATIVE STUDY

Dr. Alessandro Rossi, Prof. Elena Bianchi, Dr. Marco Verdi
University of Florence, Department of Educational Sciences, Italy

Abstract:

This study aims to investigate how Italian children in their first grade navigate their needs during the transition from kindergarten to primary school. Grounded in Piaget's theory of cognitive development and Vygotsky's social constructivism, the research highlights the significance of children's agency in enhancing their participation in the learning process. Data were collected from 50 first-grade students across five primary schools through visual narrative activities and observational methods during the initial weeks of the academic year. Ethical considerations were strictly followed, ensuring the protection and confidentiality of the children involved. The originality of this research lies in its exploration of the transition experiences not only within Italy but also in the broader context of European education systems. The analysis utilized a social semiotics approach, examining the children's drawings and accompanying narratives in two phases: initial interpretation of surface messages and deeper exploration of underlying symbols. Observational data were evaluated through grounded theory, enabling the identification of key themes and patterns. Findings indicated that children's primary concerns revolved around social and emotional needs, such as establishing friendships, adapting to new teachers, and the anxiety associated with new environments. Conversely, academic skills and knowledge were of secondary importance in their expressed needs.

Keywords: Children's transition, educational needs, social development, primary education.

ASSESSING EDUCATOR CULTURAL PROFICIENCY: A STUDY OF THREE LOCAL PRIMARY SCHOOLS

Dr. Amina El-Hamidi, Prof. Youssef Bensalem, Fatima Zahra Idrissi
Faculty of Education, University of Casablanca, Morocco

Abstract:

In various educational contexts across Morocco, students from diverse backgrounds face significant academic challenges due to systemic inequities. These disparities persist despite the availability of additional resources and targeted professional development for educators. This study posits that insufficient levels of cultural proficiency among educators may contribute to the ineffectiveness of resource allocation and instructional strategies. To address this, a needs assessment was conducted to evaluate the cultural proficiency levels of principals and teachers at three neighboring primary schools identified with notable academic disparities. Utilizing a mixed-methods approach, the study employed the Optimal Theory Applied to Identity Development (OTAID) model to quantitatively assess cultural proficiency through a self-identity inventory survey and qualitatively through interviews with each school's principal. A joint display was created to analyze the combined data across the school contexts. Findings revealed a discrepancy between principals' and teachers' beliefs regarding cultural proficiency, with some survey participants omitting items related to the concept of systemic inequity. The continued application of the OTAID model and self-identity inventory in future research is essential for establishing the reliability and applicability of cultural proficiency measures.

Keywords: Cultural proficiency, identity development, mixed methods, needs assessment.

EVALUATING THE INFLUENCE OF INTRODUCTORY TECHNOLOGY COURSES ON STEM MAJOR CHOICES

Dr. Amina El Haddad, Prof. Khalid Bouchara, Fatima Zahra Benali

University of Hassan II, Faculty of Science and Technology, Casablanca, Morocco

Abstract:

This study investigates the impact of introductory technology courses on the selection of STEM majors among first-year university students. At the University of Hassan II, an introductory technology course is mandatory for all students, regardless of their chosen field of study, during their first academic year. Students declare their majors at the end of this year. Through responses collected from a multi-semester survey, this research identifies various factors that may influence students' decisions to pursue STEM majors. The study gathers demographic information, previous exposure to technology, attitudes towards STEM subjects, and initial aspirations for a STEM major, both before and after completing the course. An analysis of the factors contributing to students' perceptions of STEM and their major choices is presented, along with recommendations for educational institutions that aim to implement or enhance similar introductory courses.

Keywords: STEM major, introductory technology courses, pedagogy, educational impact.

ENHANCING MULTIVARIABLE CALCULUS LEARNING THROUGH AUGMENTED AND VIRTUAL REALITY TECHNOLOGIES

Dr. Ahmed Al-Saad, Dr. Layla Farhan, Dr. Samir Khaled

Qatar University, Department of Mathematics, Qatar

Abstract:

This study explores the integration of augmented reality (AR) and virtual reality (VR) technologies as supplementary tools in a second-year multivariable calculus course. Guided by a framework of research-based best practices, the implementation of AR and VR aimed to enrich the learning experience. Student evaluations revealed that both AR and VR significantly enhanced understanding, and both technologies were deemed valuable for future cohorts. While AR was generally favored for its simplicity, students acknowledged the immersive benefits of VR, particularly for complex topics. The virtual environment effectively reduced distractions and fostered a deeper engagement with the material, facilitating better visualization and interaction with 3D concepts. Addressing accessibility challenges related to VR could further enhance student experiences. Future research will focus on optimizing the synergistic effects of these technologies, with continuous refinement of the best practices framework based on findings.

Keywords: Accessibility, augmented reality, best practices, pedagogy, virtual reality.

RETHINKING THE CRIMINALIZATION OF HOMELESSNESS: INNOVATIVE APPROACHES AND THE IMPLEMENTATION OF JAMAICA'S HOPE COURT

Dr. Marcus Johnson, Prof. Leila Grant, Ms. Talia Brown
University of the West Indies, Department of Social Work, Jamaica

Abstract:

The criminalization of homelessness creates significant barriers to securing housing and perpetuates the cycle of poverty. This approach not only relegates individuals to life on the streets or in temporary shelters but also incurs substantial costs for taxpayers. As homelessness continues to escalate globally, the criminalization of those affected constitutes a violation of fundamental human rights. Although dismantling this criminalization may appear daunting, viable solutions exist to address the issue. One promising avenue is the establishment of specialized courts, such as homeless courts, which provide alternatives to incarceration by connecting individuals to essential support services. The model employed in Jamaica, particularly through its innovative Hope Court, stands out for its outreach initiatives and effectiveness, serving as a potential blueprint for other nations. This paper will explore the implications of criminalization, evaluate various intervention strategies, and discuss the operational framework of Jamaica's Hope Court.

Keywords: Housing barriers, criminalization, homelessness cycle, specialized courts, diversion, Hope Court.

ECONOMIC IMPACT ASSESSMENT OF TOURISM: A COMPREHENSIVE FRAMEWORK

Dr. Janelle Smith, Prof. Marcus Hinds, Dr. Alex Thompson

University of the West Indies, Department of Tourism and Hospitality Management, Jamaica

Abstract:

Assessing the economic impact of tourism within a benchmark economy is a significant global concern, as past evaluations have often been fragmented and insufficiently integrated. Tourism is characterized by the individual consumption patterns of visitors, which must be meticulously observed and quantified to fully understand its contribution to the economy. The Tourism Satellite Account (TSA) serves as an essential framework for measuring annual tourism growth, delivering accurate and comprehensive assessments. This article outlines a robust information system for the TSA that integrates all functional aspects, including data input, storage, management, and analysis, while also proposing enhancements for future data handling and TSA utility. The methodologies and findings discussed provide valuable insights for advancing the development and implementation of effective TSA practices.

Keywords: Tourism Satellite Account, economic impact, data management, tourism assessment.

THE PARADOX OF EMPOWERMENT: ANALYZING THE ROLE OF GOSSIP IN FEMALE AGENCY

Dr. Amina Bouazizi, Prof. Sami Ben Ali

University of Tunis, Department of Literature, Tunisia

Abstract:

This study examines the dual role of gossip in shaping the character dynamics of the female protagonist in the play *He Said, She Said* by Alice Gerstenberg. Set against the backdrop of the early 20th-century American Little Theater Movement, Gerstenberg's work critiques gender disparities through social satire. By analyzing key dialogues and interactions, this paper argues that the protagonist's reliance on gossip simultaneously grants her a sense of empowerment while also reinforcing her disempowerment in terms of self-image and social connections. The exploration emphasizes the satirical representation of female identity and the significance of discourse analysis in understanding the complexities of gender relations within the narrative.

Keywords: Gossip, female agency, gender dynamics, American theater, discourse analysis.

ADDRESSING HUMAN RIGHTS VIOLATIONS AGAINST HEALTHCARE WORKERS IN TUNISIA: A POLICY PERSPECTIVE

Dr. Samira Ben Ali, Prof. Khaled Elhadi, Dr. Fatima Zohra Mansour, Dr. Aymen Jabri
University of Tunis El Manar, Faculty of Medicine, Tunisia

Abstract:

The COVID-19 pandemic has exacerbated human rights violations against healthcare workers in Tunisia. This paper investigates the nature of these civil and political rights infringements and offers policy recommendations to address them. Our review indicates a concerning prevalence of rights violations perpetrated by both citizens and state entities against healthcare professionals and their organizations. These violations encompass acts of discrimination, harassment, unlawful detentions, and physical assaults, including threats to life. If unaddressed, these issues, intensified by the pandemic, threaten to worsen the longstanding challenges faced by Tunisia's healthcare system. Despite documented evidence from human rights organizations and media outlets, government response remains inadequate to condemn or prevent these transgressions. The existence of certain governmental bodies that exacerbate these violations, coupled with a lack of accountability from others, perpetuates the problem. In light of these findings, this policy brief advocates for the creation of a national task force dedicated to safeguarding the rights of healthcare workers and urges the swift enactment of legislative measures aimed at achieving this objective. Immediate actions proposed include the establishment of a reporting hotline for victims, comprehensive training for designated responders, the formulation of clear operational protocols, and enhanced inter-agency collaboration to combat these issues effectively.

Keywords: COVID-19 pandemic, healthcare workers, human rights violations, Tunisia.

FAITH-BASED RESPONSES TO HUMANITARIAN CRISES: THE ROLE OF THE ANGLICAN CHURCH DURING THE BIAFRAN CONFLICT

Professor Adebayo Ogunleye, Dr. Chiamaka Ijeoma, and Ms. Yetunde Alabi
University of Ibadan, Department of Religious Studies, Nigeria

Abstract:

The Biafran conflict, a significant postcolonial crisis in West Africa, precipitated a severe humanitarian disaster characterized by a widespread refugee crisis in the southeastern region of Nigeria. Amidst the Nigerian government's use of blockades and starvation as a wartime strategy, many humanitarian organizations withdrew their support, leaving millions vulnerable to starvation and disease. In this challenging environment, the Anglican Church emerged as a pivotal institution committed to addressing the humanitarian needs of the Biafran people. Utilizing a combination of oral history and archival research, this paper explores the humanitarian initiatives undertaken by the Anglican Church during the civil war. It argues that the church played a critical role in alleviating the suffering of displaced individuals, particularly focusing on women and children. The findings suggest that faith-based humanitarian efforts were vital to the survival of countless Biafran refugees during this tumultuous period.

Keywords: Humanitarian crisis, Anglican Church, Biafran conflict, refugees, faith-based intervention.

EXPLORING THE ROCK ART OF THE NORTHERN REGION: SITES OF NSUKKA, NIGERIA

Dr. Chijioke Okafor, Prof. Amina Suleiman, and Dr. Ifeoma Nwosu
Department of Fine Arts, University of Nsukka, Nigeria

Abstract:

Rock art in the northern region of Nigeria is a significant cultural heritage, featuring an array of paintings and engravings that reflect the historical narratives of local communities. The artwork is predominantly characterized by intricate patterns and vibrant colors, often created using natural pigments. This study focuses on the Nsukka site, where both paintings and engravings can be observed on exposed rock faces and shelter areas. The artistic expressions include human figures, animal depictions, and abstract symbols that convey rich cultural meanings. Fieldwork at the Nsukka site will be conducted to document and analyze the various rock art forms present. This research aims to offer a comprehensive overview of the rock art found in the region, emphasizing the cultural significance and diversity of the artworks.

Keywords: Rock art, Nigeria, Nsukka, cultural heritage, field research.

CINEMATIC NARRATIVES OF DISPLACEMENT: A STUDY OF MEMORY REPRESENTATION IN BANGLADESHI AND INDIAN FILMS

Dr. Amina Rahman, Prof. Haris Chowdhury, and Mr. Anik Hasan
University of Dhaka, Department of Film Studies, Bangladesh

Abstract:

This study aims to explore the representation of memories associated with forced displacement as depicted in Bangladeshi and Indian cinema between 1947 and 1971. The partition of India and subsequent events led to significant demographic shifts and emotional turmoil for millions, profoundly impacting the cultural landscape. This migration symbolizes the struggles of identity and belonging within the broader context of South Asian history. The research intends to conduct a comparative analysis of cinematic portrayals from both countries, examining how films have served as vehicles for collective memory and as narratives of resilience against the backdrop of historical trauma. Previous analyses have largely focused on aesthetic elements and commercial aspects; however, this study adopts a critical approach to reveal how these films articulate themes of loss, adaptation, and the intricate dynamics of memory and forgetting. The central hypothesis posits that films addressing forced displacement convey universal experiences of trauma, identity crisis, and the quest for belonging, which resonate beyond national boundaries.

Keywords: Forced displacement, Bangladeshi cinema, Indian cinema, cultural memory, partition.

STRATEGIC PLANNING FOR SUSTAINABILITY IN NGOS AND ITS INFLUENCE ON DONOR COMMITMENT

Dr. Nino Chikovani, Prof. Dr. Levan Kapanadze, Anna Tskhvedadze
Ilia State University, Faculty of Business Administration, Georgia

Abstract:

The non-profit sector has experienced significant growth alongside the global push for sustainable development, impacting both developed and developing nations. As economies increasingly rely on nongovernmental organizations (NGOs) as critical responders in times of crisis, these organizations face mounting pressure to maintain performance and enhance fundraising efforts. The burgeoning number of NGOs has led to challenges in sustaining their operations, while donors—essential partners in this ecosystem—have become more discerning and expect tangible returns for their contributions. This research examines the influence of a sustainable strategic planning model on fostering donor loyalty, proposing a framework that identifies several independent variables affecting donors' intentions to remain committed to supporting NGOs.

Keywords: Non-profit sector, NGOs, strategic planning, donor loyalty.

EXAMINATION OF SUSTAINABILITY REGULATION IN THE FINANCIAL SECTOR OF GEORGIA

Nino Janelidze, PhD; Giorgi Kvesitadze, MSc
Iliia State University, Faculty of Business and Technology, Georgia

Abstract:

Georgia has emerged as a pivotal hub for global financial institutions, attracting investors through its dynamic and competitive environment for financial services. In alignment with global trends toward sustainability, Georgian regulatory authorities are gradually adopting comprehensive regulatory frameworks that meet European Union standards concerning sustainability disclosures in the financial sector. As the EU emphasizes the transition to a climate-neutral economy, Georgian legislation is evolving to include additional requirements for financial market participants, such as transparency in sustainable practices and mechanisms to combat greenwashing. The financial sector plays a critical role in achieving sustainability goals and addressing climate change impacts; thus, mobilizing both public and private investments is essential for financing necessary environmental initiatives. This study employs a combination of quantitative and qualitative methodologies to explore the challenges and implications of implementing sustainability regulations in Georgia's financial sector. The findings suggest that additional regulatory obligations may require significant investments in resources, workforce, and time from financial institutions. Furthermore, a lack of understanding and data on new sustainability reporting requirements generates uncertainty among market participants, potentially threatening business continuity for some companies. It is imperative for supervisory authorities to strike a balance between regulatory demands and the operational needs of the financial market.

Keywords: Financial sector, regulation, sustainability, Georgia, investment.

FORECASTING COPPER PRICES: A HYBRID APPROACH FOR ECONOMIC VARIABILITY

Prof. Dr. Giorgi M. Jojua, Dr. Nino K. Koberidze, Mr. Alexander T. Tsiklauri
Iliia State University, Department of Economics, Georgia

Abstract:

Copper plays a pivotal role as a raw material in the construction industry. In 2021 and the early months of 2022, the global market experienced substantial volatility in copper prices, largely attributed to the lingering effects of the COVID-19 pandemic and geopolitical tensions, notably the Russia-Ukraine conflict, which heightened financial uncertainties for consumers. This study aims to develop two hybrid price prediction models utilizing artificial neural networks and long short-term memory (ANN-LSTM) techniques implemented in Python. The models forecast average monthly copper prices traded on the London Metal Exchange: a multivariate model predicting prices for the upcoming month and a univariate model for the next three months. Historical data spanning from January 2009 to July 2022 was analyzed, and potential external influencing factors were categorized into three groups: energy prices and key economic indicators from the three leading copper-exporting countries, based on data availability. Prior to the LSTM model development, external parameters underwent rigorous analysis using correlation and multicollinearity tests in R software, ensuring the selection of relevant variables impacting copper prices. The dataset was partitioned into training, validation, and testing subsets for model evaluation. Results indicate that the three-month prediction model outperforms the one-month model; however, both models serve as effective forecasting tools adaptable to varying economic contexts.

Keywords: Copper prices, forecasting model, neural network, economic analysis.

IMPACT OF ORGANIZATIONAL CULTURE ON DISPUTE FREQUENCY IN COMMERCIAL CONSTRUCTION PROJECTS: A CONTRACTOR'S PERSPECTIVE

Dr. Alexei Ivanov, Dr. Elena Petrovna, Andrei Sokolov
Moscow State University of Civil Engineering, Department of Construction Management,
Russia

Abstract:

In recent decades, the significance of organizational culture has been increasingly recognized in the field of business management, with evidence suggesting that cultural elements within organizations play a crucial role in their overall success. The construction sector, characterized by its dynamic and often adversarial environment, has seen a rise in disputes over the years due to its unique operational traits. This paper investigates the impact of organizational culture within contractor firms on the frequency of disputes occurring between owners and contractors in commercial construction projects in Russia. A quantitative research methodology is employed, utilizing a survey questionnaire to identify prevalent cultural attributes within contractor organizations, grounded in the Competing Values Framework (CVF) theory, which categorizes organizational culture into four main types: (1) clan, (2) adhocracy, (3) market, and (4) hierarchy. The collected data undergo statistical analysis using SPSS software, including Pearson Correlation to evaluate the relationship between cultural attributes and dispute frequency. Findings indicate that organizational culture significantly influences dispute rates, with market culture being the most dominant type in the studied contractor organizations, consequently contributing to increased dispute frequency in commercial projects. These results imply that adopting alternative management practices could mitigate dispute occurrences.

Keywords: Organizational culture, dispute frequency, construction projects, Russia, management practices.

IDENTIFYING NEET YOUTH RISK FACTORS IN RUSSIA: A MACHINE LEARNING ANALYSIS

Dr. Alexei Ivanov, Prof. Dr. Maria Petrovna, Dr. Dmitry Sokolov
Department of Sociology, Lomonosov Moscow State University, Russia

Abstract:

The term "youth not in employment, education, or training (NEET)" encapsulates the dual issues of youth unemployment and educational disengagement. This study explores the variables that contribute to the risk of youth becoming NEET in Russia. Utilizing a selection bias-adjusted Probit model integrated with machine learning techniques, we identify significant risk factors. The analysis employs cross-sectional data sourced from the Russian Federal State Statistics Service and the Ministry of Education, based on the labor force survey conducted in 2023. Key variables examined include years of education, work experience, domestic responsibilities, number of children under 6 in the household, family educational background, birthplace, and household land ownership. Findings indicate that increased time spent on domestic tasks correlates with a higher likelihood of becoming NEET, while greater educational attainment and work experience are associated with reduced NEET risk. Additionally, urban-born female youth exhibit a lower propensity to become NEET compared to their rural counterparts.

Keywords: NEET youth, Probit model, machine learning, unemployment, Russia.

EVALUATION OF INNOVATION STRATEGIES IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES USING THE STAGE-GATE MODEL

Dmitry Ivanov, Elena Petrovna, Alexey Sokolov
Department of Management, Moscow State University, Russia

Abstract:

This paper examines the application of the Stage-Gate model for assessing innovation maturity in small and medium-sized enterprises (SMEs). As innovation management becomes increasingly critical for organizational survival, it requires systematic evaluation and auditing across various company sizes. This research defines and assesses the innovation process from the perspective of top management in SMEs. Empirical research investigates attitudes toward and current practices in innovation management among SMEs in Russia. The study structurally analyzes existing practices, levels of standardization, and the challenges faced in this domain. The findings facilitate the organization of current practices into an institutionalized model, enhancing understanding of the innovation process within SMEs. Practically, the results support improved decision-making and strategic business planning throughout the innovation process.

Keywords: Innovation assessment, innovation strategies, small and medium-sized enterprises, Stage-Gate model.

CROSS-CULTURAL DYNAMICS AND INNOVATION: INSIGHTS INTO CHINESE FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN ALGERIA

Dr. Ahmed Bensaid, Prof. Dr. Leila Nasr, Dr. Farid Touati
University of Algiers, Faculty of Economics, Algeria

Abstract:

This study examines Chinese Foreign Direct Investment (FDI) in Algeria, focusing on the cross-cultural dynamics between Chinese and Algerian managers. The research aims to illuminate the process of investments from an emerging market into a developing country, offering insights into the cooperation mechanisms involved. Employing a grounded theory approach, 48 semi-structured interviews were conducted across 12 case companies in Algeria. Grounded theory models were developed from primary data, with interview excerpts highlighting themes of cultural differences, management philosophies, knowledge structures, and resource allocations between the two parties. The findings suggest that Chinese and Algerian partners can leverage their unique resources to foster innovative collaboration and enhance corporate performance. Additionally, both parties recognize the importance of diverse ethical and cultural characteristics, which can enrich the development of a synergistic organizational culture. This study introduces a theory of ethical and cultural diversity in international management, proposing that teams with varied values and behaviors can enhance motivation and engagement. The study advocates for the advantages of “resource complementarity” and “cross-cultural cooperation” in the realm of international investment, encouraging firms to embrace diverse partnerships. Policymakers are urged to reassess FDI regulations to mitigate social and political challenges.

Keywords: Cross-culture, FDI, China, Algeria.

EVALUATING THE INFLUENCE OF MARITIME TRANSPORT ON ECONOMIC GROWTH IN MALAYSIA

Dr. Ahmad Zainal, Prof. Dr. Noraida Mustaffa, Eng. Firdaus Rahman

Universiti Malaya, Department of Maritime Studies, Malaysia

Abstract:

Malaysia, a prominent player in Southeast Asia, has a robust maritime sector critical for national economic growth. Despite the strategic location and development of several ports, the contribution of maritime transport to the overall economy remains underexplored. This study examines the relationship between the Gross Domestic Product (GDP) of maritime transport and Malaysia's economic performance. Employing a combination of statistical methods, including Simple Linear Regression (SLR), Support Vector Machine (SVM), Polynomial Regression Model (PRM), Generalized Additive Model (GAM), and Generalized Linear Mixed Model (GLMM), we analyze a time series dataset spanning 20 years. The findings indicate a statistically significant impact of Maritime Transport GDP (MTGDP) on Malaysia's overall GDP. Among the methods used, the fourth-order PRM provides the most accurate representation of this relationship. The study offers recommendations for policymakers to leverage maritime transport for enhancing economic growth.

Keywords: Economic growth, GDP, maritime transport, ports, regression.

CROSS-CULTURAL COLLABORATIONS AND INNOVATION: ANALYZING CHINESE FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN MALAYSIA

Dr. Siti Nurhaliza, Prof. Dr. Ahmad Faizal, Dr. Zainal Abidin
Universiti Malaya, Faculty of Business and Accountancy, Malaysia

Abstract:

This study investigates Chinese Foreign Direct Investment (FDI) in Malaysia, emphasizing the cross-cultural interactions between Chinese and Malaysian managers. The research aims to shed light on the investment processes from an emerging market into a developing country, providing insights into the cooperative mechanisms involved. Utilizing a grounded theory approach, 50 semi-structured interviews were conducted across 15 case companies in Malaysia. Grounded theory models were developed from primary data, with interview excerpts revealing themes of cultural variances, management philosophies, knowledge structures, and resource distributions between the two parties. The findings indicate that Chinese and Malaysian partners can leverage their distinct resources to promote innovative collaboration and enhance corporate performance. Moreover, both parties acknowledge the significance of diverse ethical and cultural characteristics, which can enrich the development of a synergistic organizational culture. This study proposes a theory of ethical and cultural diversity in international management, suggesting that teams with varied values and behaviors can improve motivation and engagement. The study highlights the benefits of “resource complementarity” and “cross-cultural collaboration” in international investment, encouraging firms to adopt diverse partnerships. Policymakers are recommended to reevaluate FDI regulations to alleviate social and political challenges.

Keywords: Cross-culture, FDI, China, Malaysia.

KEY DETERMINANTS OF COST OVERRUN IN BUILDING CONSTRUCTION PROJECTS IN MALAYSIA

Dr. Ahmad Z. Ismail, Prof. Dr. Nurul H. Rashid, Eng. Farhan K. Ali

Faculty of Engineering, Universiti Teknologi Malaysia, Malaysia

Abstract:

This study investigates the impact of 36 factors contributing to cost overrun in building construction projects in Malaysia. A questionnaire was administered to a random sample of 400 stakeholders, including owners, consultants, and contractors, with 320 responses collected for analysis. Utilizing SPSS, the top five causes of cost overrun were identified as a high number of variation orders, inaccurate quantities specified in contracts, misinterpretation of project plans, incomplete bid documentation, and the selection of the lowest bid during contracting. The consensus among participants in ranking these factors underscores their prevalence in most construction projects across Malaysia. Therefore, fostering collaboration among project stakeholders is essential to align on project objectives and develop a realistic plan that considers all potential cost-influencing factors, which may ultimately mitigate the risk of cost overruns.

Keywords: Cost, overrun, building construction projects, Malaysia.

THE EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE REAL ESTATE SECTOR

Dr. Mihai Ionescu, Prof. Dr. Elena Popescu, Andreea Vasilescu

University of Bucharest, Faculty of Business and Administration, Romania

Abstract:

This study examines the impact of the COVID-19 pandemic on the real estate sector, which has been profoundly influenced across various economies globally. Focusing primarily on the years 2021 and 2022, the research highlights the peak of the pandemic and its repercussions on real estate markets. We analyze data from multiple continents, emphasizing significant regions such as the United States, Europe, and China, where the pandemic's effects have dramatically altered the housing market, particularly for middle-class families. Additionally, the study addresses the heightened risks associated with investments in real estate, noting significant financial losses for companies within the sector. A case in point is Evergrande in China, one of the largest firms in the industry, which faced default as a consequence of the crisis.

Keywords: COVID-19, real estate sector, investment risks, Evergrande.

ASSESSING THE IMPACT OF CHINESE FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN AFRICA: ETHICAL AND CULTURAL DIMENSIONS

Dr. Amina Nkosi, Professor Michael Adebayo, Dr. Lindiwe Tshabalala

University of Johannesburg, School of Business, South Africa

Abstract:

This study investigates the ethical and cultural dimensions of Chinese foreign direct investment (FDI) in Africa, focusing on stakeholder perceptions and interactions. By employing a qualitative grounded theory approach, the research includes 30 in-depth interviews with corporate managers and local business leaders. The findings reveal that ethical principles such as environmental sustainability, social responsibility, and cultural sensitivity significantly influence Chinese investors' decision-making processes in Africa. Key cultural traits, including respect for local customs, community engagement, and long-term relationship building, also play a vital role in shaping investment outcomes. The study highlights how Chinese investors often collaborate closely with local partners, fostering mutual understanding and shared goals in infrastructure and agricultural projects. This collaborative approach not only enhances the effectiveness of investments but also promotes sustainable development in the region. The implications of this research contribute to the discourse on ethical governance and investment practices, offering insights into the potential for synergy between Chinese FDI and local development initiatives in Africa.

Keywords: Foreign Direct Investment, Ethics, Cultural Sensitivity, China, Africa.

ENHANCING OPERATIONAL EFFICIENCY THROUGH LEAN METHODOLOGIES IN AFRICAN INDUSTRIES

Dr. Amina O. Kone, Prof. Dr. Samuel T. Ndung'u, Dr. Zainab I. Moyo
University of Johannesburg, Department of Industrial Engineering, South Africa

Abstract:

The adoption of lean methodologies has transformed manufacturing processes by emphasizing the identification and elimination of waste in operations. However, the implementation of these principles in various sectors across Africa has been met with challenges, as many industries continue to rely on conventional practices that lead to inefficiencies. Lean methodologies possess the potential to significantly improve operational efficiency by reducing production times, lowering costs, enhancing product quality, and minimizing non-value-added activities. This research aims to gather data through literature reviews, online surveys, and interviews with industry stakeholders to understand the barriers to successful lean implementation in African industries. Findings indicate a notable resistance to change, highlighting the need for strategic frameworks to guide effective lean transformations.

Keywords: Lean methodologies, operational efficiency, waste reduction, industrial engineering, Africa.

EXPLORING LEAN METHODOLOGIES IN CONSTRUCTION: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Dr. Aisha Mwanga, Prof. Dr. Samuel Ndungu, Ms. Grace Ochieng

University of Nairobi, Department of Civil Engineering, Kenya

Abstract:

The adoption of lean methodologies in the construction sector has the potential to transform traditional project delivery methods by systematically identifying and eliminating waste across all phases of construction. Unlike the manufacturing industry, where lean principles have been widely embraced, the construction sector has been slow to adopt these philosophies, often relying on conventional practices that perpetuate inefficiencies. This research investigates the barriers to implementing lean construction practices and highlights the significant benefits, including reduced project duration, lower costs, enhanced quality, and the elimination of non-value-added activities. By utilizing a combination of literature review, electronic surveys, and interviews, this study reveals a reluctance within the industry to embrace change and outlines the challenges that impede successful lean implementation in construction projects.

Keywords: Lean construction, implementation challenges, waste reduction, construction efficiency, lean methodologies.

FİZİKSEL AKTİVİTENİN YEME TUTUMUNA ETKİSİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Orhan ŞAHİN¹

Ondokuz Mayıs Üniversitesi,denizisevencocuk29@gmail.com, 0009-0008-4831-9703

Doç. Dr. Yener AKSOY²

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, yener.aksoy@omu.edu.tr, 0000-0002-1899-4096

ÖZET

Bu çalışma fiziksel aktivitenin yeme tutumları üzerindeki ayrıntıların artırılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Fiziksel aktivite, günlük yaşamda enerji harcamasını sağlayan her türlü hareketi kapsar ve sağlık için kritik öneme sahiptir. Düzenli fiziksel aktivite, sadece fiziksel sağlık değil, aynı zamanda yeme durumu ve psikolojik iyi oluşum üzerinde olumlu etkiler yaratır. Egzersizler enerji harcamasını artırır, metabolizmayı hızlandırır ve iştahı kontrol eden hormonların dengelenmesine yardımcı olur. Bu süreci, daha sağlıklı besin seçimini teşvik eder. Fiziksel aktivite, enerji harcamayı sağlayan her türlü hareketi destekler ve sağlıklı yaşamayı sağlayan temel bir unsur olarak hem fiziksel hem de sağlık üzerinde olumlu etkiler yaratır. Metabolizmayı hızlandırır, iştahı tetikleyen hormonları dengeler ve bireyleri sağlıklı besinleri yönlendirir. Bunun yanında, stresin yönetimi etkili bir araç olarak duygusal yeme kaybını azaltır ve sağlıklı beslenme yeteneklerini teşvik eder.

Sonuç olarak, fiziksel aktiviteyi hem fiziksel hem de psikolojik sağlık üzerinde çok boyutlu etkiler yaratan, sağlıklı yaşam biçimlerini teşvik eden ve yeme tutumlarını düzenleyen önemli bir araçtır. Düzenli fiziksel aktivite, iştah düzenlemesi, metabolizmayı içerir ve stres yönetimindeki rolüyle sağlıklı beslenmeyi teşvik ederken, devam ettiği genel yaşam düzeyini artırır. Özellikle çocukluk ve ergenlikte bu yaşamın kazandırılması, yaşayacağı yaşam boyu sağlıklı bir yaşam sürdürmeleri açısından kritik öneme sahiptir.

ANAHTAR KELİMELER: Fiziksel aktivite, yeme tutumu, Egzersiz

THE EFFECT OF PHYSICAL ACTIVITY ON EATING ATTITUDE

Abstract

This study was conducted to increase the details of physical activity on eating attitudes. Physical activity covers all kinds of movements that provide energy expenditure in daily life and is critical for health. Regular physical activity creates positive effects not only on physical health but also on eating status and psychological well-being. Exercises increase energy expenditure, accelerate metabolism and help balance the hormones that control appetite. This process encourages healthier food choices. Physical activity supports all kinds of movements that provide energy expenditure and creates positive effects on both physical and health as a basic element that provides healthy living. It accelerates metabolism, balances the hormones that trigger appetite and directs individuals to healthy foods. In addition, stress management is an

effective tool that reduces emotional eating loss and encourages healthy eating skills. As a result, physical activity is an important tool that creates multidimensional effects on both physical and psychological health, promotes healthy lifestyles and regulates eating attitudes. Regular physical activity includes appetite regulation, metabolism and promotes healthy nutrition with its role in stress management, while increasing the general level of life it continues. Providing this life, especially in childhood and adolescence, is of critical importance for them to live a healthy life throughout their lives.

Key words: Physical activity, eating attitude, exercise

1.Giriş

Fiziksel Aktivite Nedir: Günlük yaşamda yaptığımız hareketlerden egzersizlere kadar enerji harcamamızı sağlayan her türlü kas hareketidir.

Fiziksel aktivite, kas ve dağılım sistemlerini kullanarak enerji harcaması ile birlikte, kalp ve solunum dağılımı artışı, farklı dağılım ve yoğunluk seviyeleriyle birlikte hareketler olarak sınıflandırılmıştır (Korkusuz, 2009). Diğer bir tanımla, vücut kasları tarafından üretilen ve enerji harcamasını sağlayan herhangi bir vücut hareketi olarak ifade edilmektedir (Caspersen, Powell ve Christenson, 1985). Fiziksel aktivite, sağlık ve dayanıklı yapıyı korumak için gerekli bir durumdur. Uzun süre hareketsiz kalmak, insan vücudunun hareket yeteneği ve işçilikten arındırılması, kalıcı ve uzun süreli aralıklarla ortaya çıkması neden olabilir (Akyol, Bilgiç ve Ersoy, 2008; İlhan, 201)

Fiziksel aktivite, yaşayacağımız yaşamın uzun süre boyunca sağlayacağı önemli bir durumdur. Özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde yapılan fiziksel faaliyetler, yetişkinlik dönemindeki sağlık koşullarına ve yaşam haklarına sahip bir role sahiptir (Kvaavik, Tell ve Kleep, 2003; Tavazar vd., 2014).

Fiziksel aktivite, yalnızca büyümenin sağlık üzerinde değil, aynı zamanda sürdürülen yeme tutumları üzerinde de etkili olabiliyor. Yeme eğilimleri, bireysel yeme ve beslenme ile ilgili duygu, düşünce ve davranışlar şekillenen eğilimleri ifade etmektedir (Yılmaz, 2017). Bu esnek, düzenli fiziksel aktivite, sağlıklı beslenmenin benimsenmesine katkı sağlayarak, sağlıklı yaşam formlarını sürdürmelerine destek olmaya devam eder.

Fiziksel aktivite, yalnızca fiziksel sağlıklarını değil, aynı zamanda psikolojik ve davranışsal sağlıklarını da destekleyen bir yaşam tarzı üyesidir. Spor yapabilmesi, beden algısını iyileştirdiği, stresin devam ettiği ve bu sayede yeme tutumlarını olumlu yönde değiştirdiği birçok özellik bulunur. Ancak, spor yapan ve yapabilecek olan yeme-içme üzerindeki farklılıkların ele alınması, hem bireysel hem de toplumsal sağlık politikaları açısından önem arz etmektedir.

Fiziksel aktivite, bireyin fiziksel ve zihinsel sağlığı üzerindeki olumlu etkileriyle bilinirken, yeme tutumu üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Düzenli fiziksel aktivite, aktivite düzenlemesi, yiyecek tercihleri gibi özellikler yeme davranışını şekillendirebilir. Enerji harcamasını artırmasıyla iştahı uyaran ya da baskılayan sızıntıyı geçirirken, aynı zamanda sağlıklı besinlere yönelme özelliklerini güçlendirebilir. Bunun yanında, stres ve duygusal yeme gibi sorunların daha düzenli bir yeme durumunun ortaya çıkmasına katkı sağlar.

Yeme Tutumu Nedir: Yeme tutumu çocukluktan itibaren öğrenmeye bağılı olarak gelişen ve kişilerin neyi yemeleri konusunda seçimlerini kapsayan bir kavramdır. Kişinin ne yiyeceğı, ne zaman yiyeceğı, nasıl yiyeceğı, ne kadar yiyeceğı ve kiminle yiyeceğı gibi seçimlerini kapsar.

Yeme işlemi, yaşayacakları beklentilerin karşılanmasının ötesinde, psikolojik ve sosyal faktörlerden etkilenen karmaşık bir çözüm. Sağlıksız beslenme, olası genel olumsuzluklar, yaşam genelinde düşüş ve çeşitli sağlık sorunlarına yol açabilir. Özellikle günümüzde artan yeme bozuklukları, beden algıları ve psikolojik durumlarıyla doğrulanmıştır.

Fiziksel aktivite, yeme ilişkileri üzerinde hem görünüm hem de psikolojik mekanizmalar aracılığıyla etkili olur. Fizyolojik olarak, fiziksel aktivite enerji harcamasını artırır, metabolizmayı hızlandırır ve iştah düzenleyici hormonlar üzerinde belirgin değışimlere yol açar. Örneğın, egzersiz sırasında ghrelin (açlık hormonu) seviyeleri düşebilirken, leptin ve insülin gibi iştahı baskılayan hormonlar daha etkili çalışabilir.

Düzenli fiziksel aktivite, sadece yeme miktarını değıl, aynı zamanda yiyecek tercihlerini de etkileyerek daha sağlıklı besinlere yönelmelerine yardımcı olabilir. Örneğın, egzersiz sonrasında genellikle daha fazla protein ve karbonhidrat odaklı, enerji dengesini sağlayan beslenmeye yönlendirildikleri gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra, fiziksel aktivitenin metabolik ve hormonal dengeler, uzun süreli kilo yönetimini destekleyerek obezite riskinin artmasına neden olmaktadır.

Psikolojik açıdan fiziksel aktivite, stresin yönlendirdiğı etkili bir araç olarak işlev görür. Stres, sık sık yaşanan duygusal yeme stresine yol açarken, düzenli egzersiz yapan bireylerde bu eğilim azalabilir. Ayrıca fiziksel aktiviteyi, öz kontrol mekanizmalarını güçlendirerek sağlıksız beslenmeyi sınırlayabilir ve sağlıklı beslenme yeteneklerini teşvik edebilir.

2.SONUÇ: Sonuç olarak, fiziksel aktivite, yeme tutumunu hem fiziksel hem de psikolojik açıdan bakıldığında güçlü bir araç. Düzenli fiziksel aktivite, egzersiz düzenleyici hormonları dengeleyerek aşırı yemeden kaçınmaya yardımcı olur, stres yönetimini kolaylaştırarak duygusal yeme kapasitesini de azaltır. Ayrıca bireylerde sağlıklı besinlerin özelliklerine sahip olmalarını artırır ve daha fazla sağlıklı yiyecek seçimlerini teşvik eder. Bu etkiler, yalnızca kilo kontrolü ve fiziksel sağlık üzerinde olmaz, genel yaşam kalitesi ve psikolojik iyi oluşumda da belirgin iyileşmeler sağlar. Bu nedenle, fiziksel aktivite, sağlıklı bir yaşam tarzının mevcut bir parçası olarak benimsenmeli ve sürdürülmelidir.

Fiziksel aktivite ve yeme ilişkileri arasındaki değışimlerin yapılan incelemeleri, bu iki ögenin hem fiziksel hem de psikolojik sağlıklarını doğrudan değışimini ortaya koyuyor. Düzenli fiziksel aktivitenin enerji harcamasını artıran, metabolizmayı düzenleyen, iştah kontrol mekanizmalarını geliştiren ve daha sağlıklı besin tercihlerine yönelik çalışmalar teşvik edilmektedir. Bunun yanı sıra, stres yönetiminin etkili bir araç olarak duygusal yeme kesintilerini azalttığı ve sağlıklı yemenin yerleşmesine destek verir.

Özellikle çocukluk ve ergenlik dönemindeki fiziksel aktivite artışının, yetişkinlikte hem sağlıklı yaşam tarzı hem de sürdürülebilir yeme tutumları açısından oluşturulmuş temel dikkat çekmektedir. Bu süreç bireyin yalnızca beden sağlığı değıl, aynı zamanda zihinsel esenliğı üzerinde de olumlu etkiler yaratmaktadır.

3. Araştırmanın Katkıları

3.1. Yeme Davranışlarına Yeni Bakış: Bu çalışma, fiziksel aktivitenin yalnızca kilo kontrolü için değil, aynı zamanda sağlıklı beslenme davranışlarının yayılması için bir araç olduğunu göstermektedir.

3.2. Toplum Sağlığına Yönelik Öneriler: Spor yapılmasının teşvik edilmesi, toplumsal düzeyde sağlıklı yaşam tarzlarının benimsenmesine katkıda bulunabilir. Spor, sadece fiziksel sağlıklarını değil, aynı zamanda zihinsel ve sosyal refahlarını da geliştiren bir etkinliktir.

4. Öneriler ve Pratik Uygulamalar

4.1. Sporun Yaygınlaştırılması: Sağlık politikaları ve sosyal projeler kapsamında, düzenli fiziksel aktiviteye katılım artırılacak teşvik edici programlar geliştirilmektedir. Örneğin, spor salonu kayıtlarının kaydı, ücretsiz halk etkinlikleri veya yürüyüş grupları oluşturulabilir.

4.2. Eğitim ve Farkındalık Çalışmaları: Sporun sadece fiziksel faydalarını değil, psi kolojik ve davranışsal gücünü vurgulayan eğitim programları oluşturulmalıdır.

4.3. Spor ve Beslenme Uzmanlarının İşbirliği: Spor yapan bireylerin daha sağlıklı beslenmesi için iyileştirilmesine yönelik rehberlik sunmak için eğitim verilir ve spor antrenörleri birlikte çalışmalıdır.

5. Genel Değerlendirme:

Araştırma sonuçlarında, fiziksel aktivitenin sağlıklı beslenme yeteneklerini geliştirmede güçlü bir araç olduğu gösterilmiştir. Spor yapmayan bireylerde gözlemlenen sağlıksız beslenme, fiziksel aktivitenin yaşam tarzına entegre edilmesiyle kontrol altına alınır.

KAYNAKÇA:

- (1) Langergraber, G., Giraldi, D., Mena, J., Meyer, D., Peña, M., Toscano, A., ... & Korkusuz, E. A. (2009). Recent developments in numerical modelling of subsurface flow constructed wetlands. *Science of the total environment*, 407(13), 3931-3943.
- (2) Caspersen, C. J., Powell, K. E., & Christenson, G. M. (1985). Physical activity, exercise, and physical fitness: definitions and distinctions for health-related research. *Public health reports*, 100(2), 126.
- (3) Uygun, S., & Tepeköylü, Ö. (2022). COVID-19 Sürecinde Lise Öğrencilerinin Fiziksel Aktiviteye Katılım Motivasyonları ile Yeme Tutumu Düzeylerinin İncelenmesi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 561-580.
- (4) Meydanlıoğlu, A. (2015). Çocuklarda fiziksel aktivitenin biyopsikososyal yararları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(2), 125-135.
- (5) Bozkurt, T. M., & Tamer, K. (2020). Dijital oyun motivasyonu ile beden kitle indeksi ilişkisi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 5(2), 105-120.

- (6) Aktaş, H., & Yılmaz, N. (2017). Üniversite gençlerinin yalnızlık ve utangaçlık unsurları açısından akıllı telefon bağımlılığı. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(1), 85-100.
- (7) Hsu, I. C., & Sabherwal, R. (2012). Relationship between intellectual capital and knowledge management: An empirical investigation. *Decision Sciences*, 43(3), 489-524.
- (8) Ergüney-Okumuş, F. E., & Sertel-Berk, H. Ö. (2019). Yeme Tutum Testi kısa formunun (YTT-26) Üniversite örnekleminde Türkçeye uyarlanması ve psikometrik özelliklerinin değerlendirilmesi. *Psikoloji Çalışmaları*, 40(1), 57-78.
- (9) Sarıbaş, Ç. Ç. (2016). *15-17 yaş elit ve amatör futbolcuların yeme tutumu, benlik saygısı ve kişilik özelliklerinin incelenmesi* (Master's thesis, Hasan Kalyoncu Üniversitesi).
- (10) Kırmitçi, G. (2022). *Öğretmenlerin psikolojik iyi olma düzeylerinin ve serbest zaman engelleri ile baş etme stratejisinin incelenmesi* (Master's thesis, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi).
- (11) Özvurmaz, S., MANDIRACIOĞLU, A., & Lüleci, E. (2018). Üniversite öğrencilerinde yeme tutumu ve yeme tutumuna etki eden faktörler. *Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(2), 841-849.
- (12) ZORBA, E., GÖNEN, M., & ÇAKIR, Ö. Ü. Z. SPOR ARAŞTIRMALARINDA FARKLI PERSPEKTİFLER 2.
- (13) Yılmaz, E. (2023). *Kadın üniversite öğrencilerinde hedonik açlık durumları ile Akdeniz Diyet Kalite İndeksi arasındaki ilişki* (Master's thesis, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Beslenme ve Diyetetik Ana Bilim Dalı).

ANTİK HİNDİSTAN'DA FİZİKSEL AKTİVİTE VE SPORUN TARİHSEL GÖRÜNÜMÜ VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

Yüksek Lisans Öğrencisi Orhan ŞAHİN¹

Ondokuz Mayıs Üniversitesi,denizisevencocuk29@gmail.com, 0009-0008-4831-9703

Doç. Dr. Yener AKSOY²

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, yener.aksoy@omu.edu.tr, 0000-0002-1899-4096

Doç. Dr. Fatih KARAKAŞ³

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, fkarakas@sinop.edu.tr, 0000-0002-3366-7587

Özet

Bu çalışmanın amacı Antik Hindistan'da Fiziksel Aktivite ve Sporun Tarihsel Görünümü ve günümüze yansımalarının araştırılmasıdır. Literatür taraması yapılmıştır. Hindistan'da destanlara bakıldığında fiziksel uygunluğun tüm savaşlarda önemli bir faktör olarak kabul edildiğini ve bunun yerli beden eğitimi sistemi tarafından teşvik edildiğini çok iyi anlayabiliriz. Tüm savaş silahları ve savaş taktikleri de yerli nitelikteydi. Savaşçılar okçuluk, güreş, kılıç dövüşü, binicilik, fil binme ve araba yarışı konularında oldukça tecrübeliydi. Sonuç:Antik dönem Hint tarihinin bulgularına göre spor kültürünün Harapan/indus vadisi medeniyetinden başladığı ve günümüzün modern sporlarına kaynak teşkil ettiği görülmüştür. Tarihi dönemler önceleri Vedik dönem, Erken Hindu Dönemi (Vedik Edebiyatlar-Ramayana, Mahabharata, Puranalar, Budizm ve Jainizm) olarak sınıflanabilir. Daha sonraki Hindu dönemi ve ortaçağ döneminde sporlar yapılmıştır. Eski Hint tarihi, fiziksel aktiviteler ve türleriyle ilgili bilgiler açısından zengin olduğu ve günümüzdeki bazı sporların (özellikle dövüş sporları) temelleri olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Antik Hindistan, Fiziksel Aktivite, Spor, Tarih, Destan

HISTORICAL VIEW OF PHYSICAL ACTIVITY AND SPORTS IN ANCIENT INDIA AND ITS REFLECTIONS ON TODAY

Abstract

The aim of this study is to investigate the Historical View of Physical Activity and Sports in Ancient India and its reflections on today. A literature review was conducted. Looking at the epics in India, we can very well understand that physical fitness was considered an important factor in all wars and this was encouraged by the indigenous physical education system. All war weapons and war tactics were also indigenous. The warriors were highly experienced in archery, wrestling, sword fighting, horse riding, elephant riding and chariot racing. Conclusion: According to the findings of ancient Indian history, it has been seen that sports culture started from the Harapan / Indus valley civilization and constitutes the source of today's modern sports. Historical periods can be classified as the Vedic period and the Early Hindu Period (Vedic Literatures-Ramayana, Mahabharata, Puranas,

Buddhism and Jainism). Sports were practiced during the later Hindu period and the medieval period. It can be said that ancient Indian history is rich in information about physical activities and their types, and is the basis of some sports (especially combat sports) today.

Key words: Ancient India, Physical Activity, Sports, History, Epic

1.Giriş ve Amaç

Eski Hindistan birçok yönden antik Çin'e benziyordu. Bu ülkedeki insanlar, doğası gereği çok dindar ve Hindistan'ın gelenekleri ve kültürüyle yakından ilişkili bir varlık içinde yaşadılar. Buda'nın eski Hindistan'da oyun, eğlence ve egzersizleri yasaklaması bu tür faaliyetlere katılımı tamamen engellemedi. Antik çağlardan beri, Guru (öğretmen) ve öğrenci (hisyo) arasındaki ilişki her zaman Hint sporunun ayrılmaz bir parçası olarak görülmüştür (Tomar,2020). Araba yarışları, fil ve ata binme, kılıç ustalığı, güreş, boks, kabaddi, kho-kho, hile oyunu, dans, bir çeşit sguat, malkhamb (Mallakhamb veya Malkhamb, bir jimnastikçinin dikey bir tahta direk veya ip ile uyum içinde gösteriler yaptığı ve pozlar verdiği geleneksel bir Hint sporu), lezim (Bir çeşit halk dansları, Bazen "Lezium" olarak da yazılan Lezim dansçıları, Lezim veya lezium adı verilen çingiraklı zillere sahip küçük bir müzik aleti taşır ve bundan sonra dans formuna isim verilir) ve bazı yerel oyunlar vb. Ancak ne Hint fiziksel kültür sisteminin mucitlerinin isimleri ne de bunların köken tarihleri bilinmektedir. Ancak Hindistan'da bilimsel bir beden eğitimi sisteminin var olduğunu ve halk tarafından uygulandığını biliyoruz. Hindistan'da yaygın olan ve duruş ve düzenli nefes alma egzersizlerini içeren bir aktivite olan yoga popülerdi. Zihin ve bedenin bu disipline edilmesi, uzmanların talimatını gerektiriyordu ve bu aktivitede tam eğitim almış bir kişi, seksen dört farklı duruşu içeren rutini takip ediyordu (Avari,2016; Hiremath ve ark.,2022). Hindistan da spor antik dönemde destansı özellikli şiirlerde de yer almıştır (Tydykova ve ark.,2021).

Geleneksel Hint oyunları baştan sona çeşitli amaçlara hizmet etti ve Hint tarihiyle çeşitli bağlantıları vardı; örneğin Mallakhamba, araba yarışı, okçuluk, binicilik, askeri taktikler, güreş, ağırlık kaldırma, yüzme ve avcılık vb (Shere,2024).

Bu çalışmanın amacı Antik Hindistan'da Fiziksel Aktivite ve Sporun Tarihsel Görünümü ve günümüze yansımalarının araştırılmasıdır.

2.Gelişme ve sonuç

Fiziksel aktiviteler açık alanlarda/topraklarda gerçekleştirildi çünkü Hindistan'ın fiziksel aktivite sistemi çok az ekipmana ihtiyaç duyuyor veya hiç ekipman gerektirmiyor. Ayrıca dini veya ibadet yerleri, bilgelerin ve rishilerin ustad (Guru) olduğu fiziksel kültür enstitüleriydi. Hint fiziksel aktivitelerinin tanıtıldığı ve uygulandığı yerlere genellikle "Vyayamashalas/Vyayam Mandirs" adı veriliyordu. Hindistan'ın fiziksel kültürünün kültür boyutunda, asırlık Vedalar şiddetsizliğin doğru eylemlerin en iyisi olduğunu savundu. Bu, gerçek ruhuyla ancak güçlü bir birey tarafından doğru bir şekilde gerçekleştirilebilir, zayıf olanlar tarafından değil, çünkü fiziksel zayıflık korkaklığa

atfedilebilir. Dahası, koruma yalnızca güçlü olan tarafından sağlanır. Üstelik Büyük şair Kalidas, bedenın aslında görevin yerine getirilmesi için aracı olduğunu vurgulamıştır. Vedalar, arzuların uygun bir şekilde yerine getirilmesi için zenginliğin gerekli olduğu gibi, aynı şekilde yaşamın kurtuluşu için de sağlıklı bir fiziğin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Hindistan tarihi, toplumun mesleklerine göre farklı sınıflara bölündüğüne tanık olmuştur; öğretmenler, Savaşçılar, tüccarlar ve hizmetçiler. Onlara sonunda "Brahminler, Kshatriyalar, Vaishyalar ve Shudralar" gibi damgaları taşıyan katı kast sistemine giren sosyal statü verildi. Eğitimin tüm alanlarındaki öğretmenler daima Brahminlerdi. Çalışma alanları Branayarna, Yoga, Namaskar vb.'yi içeriyordu. Ayrıca Brahminler, öğretmen olarak silah ve füze kullanma sanatında ustalaşmak zorundaydı. Buna okçuluk, kılıç dövüşü vb. de dahildi. Ülkenin gelecekteki yöneticileri ve koruyucuları olarak Kshatriyalar, zorunlu olarak okçuluk bilimini, 'kılıç dövüşünü, at ve fil biniciliğini öğrenmek zorundaydı. Vaishyalar ve Shudralar kendi istekleri doğrultusunda birçok fiziksel aktiviteyi uyguladılar; fiziksel aktiviteleri öğrenmeye zorlanmadılar. Güreş, kastle bakılmaksızın herkes tarafından uygulandı: Ayrıca Rigveda'da, Askeri Bilimin Hint Beden Eğitimi sistemindeki yerini gösteren ilk dövüşle ilgili referanslar da buluyoruz. Büyük destanlar "Ramazana" ve "Mahabharata" büyük savaşçıların dövüş niteliklerini tasvir eden hikayeleriyle doludur. Dört Veda, özellikle Rigveda'nın ilahileri, birçok temaya göndermeler içerir. Antik Vedik mitleri oluşturan karakterler, felsefe ve hikayeler, Hindu inançlarıyla silinmez bir şekilde bağlantılıdır (Sathyanarayana ve Vaidyanatha,2016).

Sadece destanlara baktığımızda, fiziksel uygunluğun tüm savaşlarda önemli bir faktör olarak kabul edildiğini ve bunun yerli beden eğitimi sistemi tarafından teşvik edildiğini çok iyi anlayabiliriz. Tüm savaş silahları ve savaş taktikleri de yerli nitelikteydi. Savaşçılar okçuluk, güreş, kılıç dövüşü, binicilik, fil binme ve araba yarışı konularında oldukça tecrübeliydi.

Taksila Üniversitesi, Archer'ın (Dhanurveda) eğitiminin çok yüksek düzeyde olduğu bir örnektir. 13. yüzyılın son on yılında ve 15. yüzyılın yarısında farklı krallardan oluşan ordu, savaş silahlarını kullanma konusunda oldukça eğitimliydi: Prithvi Raj, Rana Sangram Singh ve Rana, Pratap gibi büyük Rajput kralları, mızraklar, kılıçlar ve binicilik gibi silahları kullanma konusunda oldukça yetenekliydi. Büyük Maratha Kralı Shivaji'nin günlerinde, Maratha Askerleri savaş cephelelerinde bile silah kullanma konusunda oldukça yetenekliydi. Shivaji rejimi sırasında yerli fiziksel kültüre olan sevgi zirveye ulaştı. Hindistan birçok yabancı istila ve zulümle karşı karşıya kaldı. Yabancı yöneticilerin zulmü, Hint halkının yabancı egemenliğine karşı birleşik bir şekilde değil, "İnsan olarak bireysel bir şekilde" iyi bir şekilde savaşmasına yardımcı oldu. Her ne kadar sonuç kesin olarak pek cesaret verici olmasa da, yerel fiziksel aktivitelere yönelik uygulamalar dikkate değer ölçüde arttı ve neredeyse her köyde bir dizi Akhara/Askeri eğitim merkezinin yeniden kurulmasıyla sonuçlandı. Antik Hindistan'da fiziksel aktivitelerin ve spor kültürünün tarihi, ilerleyen dönemlerde ele alınabilir (Singh,2008)

2.1. İndus vadisi uygarlığı: İndus Vadisi Uygarlığı, adını ilk kalıntıların bulunduğu İndus Vadisi'nden almıştır. İndus Vadisi Uygarlığı, aynı zamanda, 1920'lerde o zamanlar Britanya Hindistan'ının Pencap eyaletinde kazılan ilk yer olan Harappa'dan sonra Harappan uygarlığı olarak da adlandırılmaktadır. İndus Vadisi Uygarlığı, bazıları tarafından "Sarasvati kültürü", "Sarasvati Uygarlığı", "İndus-Sarasvati Uygarlığı" veya

"Sindhu-Saraswati Uygarlığı" olarak da adlandırılmıştır, çünkü bazıları Ghaggar-Hakra nehrini mitolojik bir nehirle özdeşleştirmektedir. Sarasvati nehri, İndus Vadisi Uygarlığının geleneksel Hindu inanışlarına göre Vedik uygarlık olduğunu öne sürüyor. Vedik öncesi çağda moda olan herhangi bir fiziksel sanat veya Zanaat'a dair hiçbir kayıt yoktur. Ancak Harappan ve Mohenjo-Daro'da bulunan savaş silahları, aletleri ve kazıkları, mühürleri ve heykelleri dikkatli bir şekilde inceleyerek de spor ve eğlence konusunda fikir oluşturulabilir.

2.2. **Dans:** Dans özellikle topluluk dansı, Delhi'deki Ulusal Müze'deki Mohenjo-Daro'dan bronz dans eden bir kızdan anlaşıldığı üzere, Vedik öncesi insanların en sevdiği eğlenceydi (Avari,2016).

2.3. **Yüzme:** Mohenjo-Daro'daki İndus Vadisi Uygarlığı döneminde en önemli ve ilginç şey, modern yüzme havuzuna benzeyen Büyük Hamam'dı. 60 m x 36 m ölçülerindeki geniş dropalhic yapının bir parçasıydı. Gerçek yüzme havuzu 18 mt x 7 mt ölçülerindedir. Büyük hamamın yakınında bir tür sıcak ve soğuk duş ve yağ odası olan hamam bulunuyordu.

2.4. **Misket topu ve zarlar:** Oyunlar için misket topları ve zarlar kullanıldı. Ortaya çıkan çok sayıda zardan anlaşılacağı üzere zar atmak çok popüler bir oyundu. Hem kübik hem de boru şeklinde örnekler bulunmuştur. Ancak zar atmanın başlı başına bir oyun teşkil edip etmediği kesin değildir. Büyük olasılıkla zarlar masa oyunları ile birlikte kullanıldı. Oyun tahtasının iki adet tamamlanmamış örneği bulunmuştur.

2.5. **Hayvan dövüşleri ve avcılık:** Hayvan dövüşleri bu medeniyetin bir başka vakit geçirme zamanıydı. Avcılık önemli bir oyundu. Yaban domuzlarını ve yaban domuzlarını öldürmek için yay ve ok kullanan adamları gösteren mühürler bulunmuştur.

2.6. **Yumruk atma ve Boks:** Yumruk atma veya boks da oynandı.

2.7. **Çocuk oyuncakları:** Kilden yapılmış çok sayıda çocuk oyuncağının bulunması, çocukların bol bol oyun oynadığını göstermektedir.

2.8. **Vedik Dönem:** Vedik Dönem veya Vedik Çağ, Hindistan'da Vedik Sanskritçe metinlerin oluşturulduğu zaman dilimini ifade eder. Bu dönemde ortaya çıkan toplum Vedik Dönem veya Vedik Çağ, Medeniyet olarak anılmaktadır. Vedik Uygarlık, MÖ 1500 ile MÖ 500 yılları arasında Hint Yarımadası'nın Hint-Gangetik Ovalarında gelişti. Bu medeniyet Hinduizmin ve bununla bağlantılı Hint kültürünün temelini attı. Vedik Çağ'ı Hinduizmin ve klasik Sanskrit edebiyatının altın çağı, Maurya İmparatorluğu ve Hindistan'ın Orta Krallıkları izledi.

2.9. **Suryanamaskara:** Yoga egzersizleri olarak düşünülebilir. Kökeni Vedik döneme kadar uzanan Suryanamaskara, sadece fiziksel bir egzersiz veya antrenmandan ziyade

dini bir görev olarak yerine getirildi. Artık bu, sağlık açısından çok popüler bir egzersiz haline geldi.

2.10. Pranayama uygulaması: Pranayama uygulaması bu dönemde meydana gelen bir diğer önemli gelişmeydi. Akciğerler için faydalı olduğu ve uzun yaşam için bir araç olduğu düşünülüyordu.

2.11. Askeri eğitim: Bu dönemde askeri eğitim de popülerdi çünkü Aryanlar, Ari olmayanları boyunduruk altına almak ve üstünlüklerini kurmakla meşguldü. Fiziksel güç, kuvvet ve dövüş becerisi gerektirdiğinden el güreşi, ok ve yay kullanma, hançer dövüşü, kılıç dövüşü, topuz dövüşü, mızrak fırlatma ve mızrak dövüşü ile ilgileniyorlardı. Savaşta binicilik, araba yarışı, avcılık, fil binme ve boks da gerekliydi. İnsanların sallanmayı sevdiği görülüyor.

2.12. Top oyunları: Top oyunları bu dönemde modaydı ve kadınlar kadar erkekler tarafından da oynanıyordu. Topla oynamak, açık havada yapılan başlıca fiziksel egzersiz gibi görülüyor.

2.13. Zar atma: Zar oynamak çok popüler hale gelmişti. Hem gençler hem de yaşlılar tarafından oynandı. Boks sanatı Aryanlar tarafından biliniyordu ve savaşlarda düşmanları yenmek için kullanılıyordu.

2.14. Avcılık: Spor olarak avcılık da yaygındı.

2.15. Müzik ve dans: Müzik ve dans iyi biliniyordu.

2.16. Hayvan dövüşleri ve avları: Kuşlar ve hayvanlarla dövüşmek de popüler bir eğlenceydi. Panayır ve şenliklerde eğlence amaçlı dövüşler düzenlenirdi.

2.17. Yoga: Vedic dönemde fizik ve Güç kültürüne büyük önem verildi. Fiziksel güce akademik öğrenmeye göre daha fazla vurgu yapılıyordu. Ruhsal gücün geliştirilmesi için yoga yapılması önerildi.

2.18. Erken Hindu Dönemi: MÖ 800 ile MÖ 200 arasındaki dönem, Vedic din ile Hindu dinleri arasında bir dönüm noktası ve Hinduizm, Jainizm ve Budizm için biçimlendirici bir dönemdir. MÖ 200'den MS 500'e kadar olan Destan ve Erken Puran dönemi, Hinduizmin klasik Altın Çağını (MS 320-650) gördü.

2.19. Ramayana: Ramayana, beden eğitimi ve dinlenmeye büyük önem veriyor. Bu dönemde dramalar ve festivaller vatandaşların hayatında önemli bir yer tuttu. Bu döneme ait üç büyük yer olan Ayodhya, Kiskindha ve Lanka birçok oyun ve sporun merkeziydi. Avcılık çok popülerdi ve kraliyet sporu olarak kabul ediliyordu. Büyük köpekler spor amacıyla evcilleştirildi. Arabaya binmek ve ata binmek popülerdi. Yüzmenin de popüler olduğu ve Ravana'nın spor yaptığı Asoka Vatika'da güzel bir yüzme havuzunun olduğu öğrenildi. Zarlarla kumar oynamak da iyi biliniyordu. "Chaturang" ya da bugünkü adıyla satranç bu dönemde geliştirildi ve Hindistan bu büyük sporun anavatanı olarak adlandırılmaktan gurur duyuyor. Top oyunları kadınlar arasında popülerdi. Hayvan dövüşleri de yaygındı. Güreş, erkek dövüşü, araba sürme ve okçuluk bu dönemin popüler oyunlarıdır.

2.20. Mahabharata: Bu dönemde oyunlardan ve jimnastikten özel olarak bahsedildi. Zıplama, kol kasma güreşi, topla oynama, saklambaç, hayvan kovalama bu dönemde yaygın olan oyunlardan bazılarıydı. Top oyunları popülerdi ve Lord Krishna'nın Yamuna kıyılarında bakirelerle top oyunları oynadığı söyleniyor." Iti-Danda "veya "Gullidanda" da oynanan oyunlardan biriydi ve bir uzun ve bir kısa sopayı içeriyordu. Bhima bu konuda oldukça bilgiliydi ve bu günümüz kriketine benziyor. Ayrıca Mahabharata'da Kaurava'lardan ve Gulli Danda'yı oynayan Pandava'lardan da bahsediliyor. Yudhishir'in zar atmayı çok sevdiği ve bu oyunda tüm krallığını, kardeşlerini ve karısını rakiplerine kaptırdığı biliniyor. Vatandaşlar su sporlarından da keyif aldı. Bhima harika bir yüzücüydü. Duryodhana yüzme konusunda uzmandı. Duryodhana'nın daveti üzerine tüm Pandava ve Kaurava prensleri su oyunları için Ganj'a gittiler. Balrama güçlü bir adamdı ve güreşte ve erkek dövüşlerinde çok başarılıydı. Erkeklere dövüşmeyi öğretme sanatında mükemmel bir öğretmendi. Bhishma, Fiziksel kültürün ve silahların tüm dallarında yetenekliydi ve güçlü bir okçuydu. Rigveda, Ramayana ve Mahabharata döneminde, belirli bir boydaki erkeklerin araba yarışı, okçuluk, askeri stratejiler, yüzme, güreş ve avcılık gibi konularda çok bilgili olmaları bekleniyordu. Harappa ve Mohenjo-Daro'daki kazılar, İndus vadisi uygarlığı döneminde (M.Ö. 2500 - 1550) savaş ve avlanma egzersizlerinde kullanılan silahların arasında yay ve ok, hançer, balta ve güzün bulunduğunu doğrulamaktadır. Bu savaş silahları örneğin cirit (toran) ve disk (çakra) spor alanlarında da sıklıkla kullanılıyordu. Lord Krishna etkileyici bir disk veya sudarshan çakraya sahipti. Güçlü Pandavalardan ikisi olan Arjuna ve Bhima, sırasıyla okçulukta ve halterde başarılı oldular. Bhimsena, Hanuman, Jamvanta, Jarasandha, geçmişin en büyük şampiyon güreşçilerinden bazılarıydı. Kadınlar ayrıca sporda ve kendini savunma sanatında da başarılı oldular ve horoz dövüşü, bıldırcın dövüşü ve koç dövüşü gibi oyunlara aktif olarak katıldılar.

2.21. Puranalar: Purana, antik veya eski anlamına gelen Sanskritçe bir kelimedir. Hem Hinduizm'de hem de Jainizm'de bulunan eski Hint edebiyatının bir türüdür. Puranalar, kozmogoni, kozmoloji, halk masalları, haclar, tapınaklar, tıp, astronomi, gramer, mineraloji, mizah, aşk hikayeleri, din ve felsefe gibi çeşitli konuların yanı sıra tanrıların, tanrıçaların, kralların, kahramanların, bilgiler ve yarı tanrıların soykütüklerini kapsayan ansiklopedik metinlerdir. İlk puranaların MS 3. ve 10. yüzyıllar arasında oluşturulduğuna inanılıyor. Şu ana kadarki en ünlü purana, Hindu tanrısı Vishnu'nun enkarnasyonu olan Krishna'nın çocukluğunu ve ilk yaşamını özetleyen "Bhagavata Purana"dır. Çeşitli puranalarda yoga hakkında zengin bilgiler bulunur. Bhagavata Purana okuyucuya Bhakti yoga uygulaması hakkında bilgi verirken, diğer metinler diğer yoga türlerini ve manevi uygulamanın farklı dallarını kapsar. Disk kullanımı çok popülerdi. Bazen kılıç saldırıları da disklerin etkisiz hale gelmesine neden oluyordu. Munda canavarının onu kullandığı söyleniyor. Halat dövüşü veya Pasi-yuddha da yaygındı. İp, bazı tanrıların ana silahıydı ve ip kullanımından dolayı Varuna'ya Pasi adı verildi. Silambu veya uzun sopalar ve cirit atma sanatı da bu dönemde öğretildi.

2.22. Budizm: Siddhārtha Gautama'nın acı çekmenin yaşamın doğasında olduğu ve kişinin bilgelik, erdem ve konsantrasyon geliştirerek bundan kurtulabileceği yönündeki öğretisinden doğan bir doğu ve orta Asya dini. Budizm'in ülkede gelişmesiyle Hint sporu mükemmelliğin zirvesine ulaştı. Gautam Buddha'nın okçulukta, araba yarışlarında, binicilikte ve çekiç atmada usta olduğu söylenir. Villas Mani Manjri'de Tiruvedacharya

bu oyunların çoğunu ayrıntılı olarak anlatıyor. Manas Olhas'ta (MS 1135), Someshwar bharashram (ağırlık kaldırma), bharamanshram (yürüyüş) ve güreşin kendine özgü bir türü olan Mall - Stambha hakkında uzun uzun yazıyor; burada her iki yarışmacı da "saniyelerinin" omuzlarında oturuyor. Ünlü Çinli gezginler Hieun Tsang ve Fa Hien, çok sayıda spor faaliyetinden bahsetti. Buda'nın öğretilerini yaymak için çoğunlukla silahlı olarak çok uzaklara seyahat eden Budist rahipler, kendi şiddetsizlik felsefelerine uygun alternatiflerle, dini fanatiklere karşı bu meşru müdafaa biçimini kabul ettiler. Judo ve Karate disiplinlerinde öğrenci ve öğretmen arasındaki ilişkinin kökleri Hindistan'ın meşhur olduğu ve hala ünlü olduğu guru-shishya geleneğine kadar uzanabilir. Dövüş sanatı formlarımızdan bazılarının Çin, Kore ve Japonya'ya gitmiş olması, ancak Budizm örneğinde olduğu gibi Hindistan'da körelmiş olması oldukça olasıdır. Tae-kwando, Karate, Judo ve Sumo güreşlerinin öne çıkan özelliği olan Pranayama veya nefes kontrolü tekniği, Hindistan'dan gelen Budist hacılar tarafından Uzak Doğu'da yayılan birçok teknikten biriydi. İnsanın nefes bilimi yoluyla beş elementle uyum içerisine girdiği fikri Hint tarihinin en eski kayıtlarında bulunmaktadır. Zihin ve beden bir ise, birlik ve kontrol altında olmak şartıyla kişinin fiziksel ve zihinsel yeteneklerinin gelişme olanakları sınırsızdır. Bunu temel olarak kullanan Budist keşiş Bodhidharma, Çin'deki Shaolin tapınağında muhtemelen tüm dövüş sanatı formlarını yöneten kural ve ilkelerin çoğunun kaynaklandığı yeni bir trend başlattı.

2.23. Jainizm: Jainizm, M.Ö. altıncı yüzyılda doğru bilgi, doğru inanç ve doğru davranış yoluyla ruhun özgürleşmesini öğretmek için ortaya çıkan bir Hindistan dinidir. Satranç oyunundan Jainizm'in kanonik metinlerinde bahsedilmektedir. Nalanda kampüsünde satrancın yaygın olduğu görüldü. Arkeolojik kazılarda manastırlarda ve diğer Budist mekanlarında kumar zarları bulunmuştur. Bir diğer eğlence konusu da yüzmektir. Viharalar yüzme havuzlarının keyfini sunuyordu. Boks da popülerdi. Budizm'in ülkede gelişmesiyle birlikte Hint sporu mükemmelliğin zirvesine ulaştı.

2.24. Daha Sonra Hindu Dönemi: Sonraki dönem M.Ö. 800 ile M.Ö. ve M.Ö. 200 Vedic din ile Hindu dini arasında bir dönüm noktası ve Hinduizm, Jainizm ve Budizm için biçimlendirici bir dönemdir. Bu dönemde Hindu felsefesinin altı dalı gelişti: Samkhya, Yoga, Nyaya, Vaisheshika, Mīmāṃsā ve Vedanta. Taksila ve Nalanda gibi büyük üniversiteler bu dönemde gelişti. Bu öğrenme merkezlerinde fiziksel, entelektüel ve estetik eğitim arasında mutlu bir korelasyon vardı. Güreş, okçuluk ve dağcılık sporlarına özel önem verildi. Nalanda Üniversitesi'nde yüzme, nefes egzersizleri ve yoga öğrencinin günlük yaşamının önemli bir parçasını oluşturdu. Bu dönemde beden eğitimi Gupta Hükümdarları tarafından büyük ölçüde tanındı. İnsanlar cesur hükümdarlarının gösterdiği şanlı örneği takip ederek ağırlıklı olarak spor ve fiziksel aktivitelere katıldılar. Bu dönemde Hindistan, vücutlarının mükemmelliği ve zekalarının keskinliği ile tanınan bir insan ülkesiydi. Mathura'nın Kusana dönemine ait sanat eserinde kadın ve erkek aslanların dövüşlerini gösteren çeşitli sahneler göze çarpıyor. Orissa'daki Ganga hanedanlığı döneminde askeri ve fiziksel sanata büyük önem verildi. Bu dönemde avcılık halkın çok popüler bir eğlencesiydi. Halkın bildiği 31 avlanma yolu vardı. Horoz dövüşü bir diğer popüler spordu. Dövüşmeye uygun olduğu bilinen sekiz horoz çeşidinin her biriyle ilgilenen ayrı görevliler vardı. Fil, manda ve keklik dövüşleri de modaydı. Nalanda manastırının yakınında ondan fazla yüzme havuzu vardı ve öğrencilere yüzme saatlerini hatırlatmak için her sabah bir zil çalınıyordu. Manevi durumun iyileştirilmesi için

bedensel sağlığın önemli olduğu düşünülüyordu. Manastırlarda egzersizler teşvik edildi. Düzenli alışkanlıklar, düzenli beslenme, uzun yürüyüş, dal toplamak ve su doldurmak gibi fiziksel işler yoluyla elde edilen sağlıklı sağlığın ve fiziksel uygunluğun korunmasına büyük önem verildi.

2.25. Ortaçağ Dönemi: İki döneme ayrılabilir: 6. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar süren 'erken ortaçağ dönemi' ve 13. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar süren ve 1526'da Babür İmparatorluğu'nun kurulmasıyla sona eren 'geç ortaçağ dönemi'. MS 12. yüzyılda, beden eğitimi sistemimiz Gurukul'larda (öğretmenlerin ve öğretilenlerin birlikte yaşadığı çalışma yeri), kralların yüksek himayesine sahip olan spor salonundaki eski öğretmenlerimiz tarafından tanıtıldı. MS 1200 ila 1525 yılları arasında krallar askeri eğitime daha fazla önem verdiler ve bu da kendine meydan okumak için farklı silah türlerinin kullanılmasıyla sonuçlandı. Shree Samarth Ramadas Swami gibi tanınmış dini peygamberler beden eğitiminin önemini hissettiler. Her gün 1200 Suryanamaskar çalışıyordu. Ülkeyi dolaştı ve insanlara Tanrı Hanuman'ın tapınağının bulunduğu bir spor salonu inşa etmeleri ve her gün namaskar uygulamaları yapmaları konusunda ilham verdi. Onun çabaları sayesinde ülkede yüzlerce spor salonu inşa edildi. Bu nedenle haklı olarak "Hindistan Spor Salonu Hareketinin Büyük Babası" olarak adlandırılabilir. Bununla birlikte, çok az sayıda spor salonu faaliyette veya işlevsel olmasına rağmen, geleneksel olarak yerli beden eğitimi sistemi dini yerleri teşvik ediyordu. Spor salonundaki fiziksel aktiviteler arasında Suryanamaskarlar, Dandlar, Sopa Swinging, Malkhamb, Güreş, Kılıç dövüşü vb. yer alıyordu. Zamanın hükümdarları spor salonu çalışmalarını seviyorlardı ve birçok güreşçiyi himaye ediyorlardı. Malkhamb sanatı yeniden canlandırıldı ve bu dönemde Asılı Malkhamb ve baston Malkhamb olarak bilinen yeni bir Malkhamb türü tanıtıldı. Binicilik, Cirit atma, güreş, avcılık, erkek dövüşü ve hepsinden önemlisi okçuluk Rajput'lar arasında son derece popüler sporlardı. Rajput'lar festivalleri, müziği ve dansı seviyorlardı. Rajput kızlarının eysiz ata binmeleri de zordu. Rajasthan'daki dini fuar geleneği bu ihtişamı anlatıyor. Satranç sadece prensler arasında değil aynı zamanda halk arasında da eğlence amaçlı bir aktivite olarak son derece popülerdi. Daha sonra Babürler tüm alt kıta üzerinde üstünlük kazandı. Beden eğitimi saray mensuplarının ve askerlerin hayatında önemli bir rol oynamaya devam etti. Avlanmak, kılıçla savaşmak, topuzla savaşmak ve ata binmek yoga egzersizlerine tercih ediliyordu, çünkü fiziksel aktivite, savaş becerilerinin edinilmesine katkı sağlıyordu, bu insanların yaşamının önemli bir yönüydü. Babürlüler, hem bir eğlence oyunu olarak ikili amaca hizmet ettiği hem de aslında savaş hazırlığı için uygun olduğu için güreşin büyük patronlarıydı. Güreş okullarını teşvik ettiler, hatta güreşçileri kortlarında tuttular. Genellikle kas gücü ve esnekliği geliştirmek için dandlar ve baithaklar kullanıldı. Masaj, güreş eğitiminin son derece önemli bir yönüydü. Boks bir diğer önemli aktiviteydi. Avcılık, Yüzme, hayvan dövüşleri bu dönemde popüler olan diğer faaliyetlerdi. Chagan polonun öncüsü olarak kabul edilir. Bu spor geceleri bile oynanıyordu. Güvercin uçurmak bu dönemde çok popüler olan bir başka eğlenceydi. Bireysel spor müsabakaları, özellikle de binicilik bezi kılıç dövüşü, mahkemelerde rutin bir konuydu. Açık havada aktif spor etkinliklerinin yanı sıra saraylılar ve halk, satranç, değiştirici, Pachissi vb. etkinliklerle kendilerini yeniden yarattılar. Bu şekilde tarih ülkenin çeşitli yerlerinde büyük bir 'eğlence kaynağı' olarak kabul edilebilecek oyunlara, spora ve büyük bahçelerin inşasına büyük sevgisi olan Babür hükümdarlarına borçludur.

2.26. **Hint Dövüş Sanatları:** Judo Karate'nin kökeni Antik Hindistan'da olmuştur, Kalaripayate olarak adlandırılmıştır. Sanat Budist diniyle birlikte doğuya doğru ilerlemiştir. Buda'nın müjdesini yaymak için Hindistan'dan doğuya çıplak ayakla seyahat eden Budist rahipler bu sanatı yanlarında taşıyorlar. Bu savunma tekniği, bireysel veya küçük gruplar halinde seyahat ederken onlara çok yardımcı oldu. Tüm Hindistan yarımadasında, yerel uzmanlıklarıyla tüm eyaletlere dağılmış pek çok dövüş sanatı formu vardır.

3. Sonuç

Antik dönem Hint tarihinin bulgularına göre spor kültürünün Harapan/İndus vadisi medeniyetinden başladığı ve günümüzün modern sporlarına kaynak teşkil ettiği görülmüştür. Tarihi dönemler önceleri Vedik dönem, Erken Hindu Dönemi (Vedik Edebiyatlar-Ramayana, Mahabharata, Puranalar, Budizm ve Jainizm) olarak sınıflanabilir. Daha sonraki Hindu dönemi ve ortaçağ döneminde sporlar yapılmıştır. Eski Hint tarihi, fiziksel aktiviteler ve türleriyle ilgili bilgiler açısından zengin olduğu ve günümüzdeki bazı sporların (özellikle dövüş sporları) temelleri olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- (1) Avari B. (2016). The Ancient Past: A History of the Indian Subcontinent from C. 7000 BCE to CE 1200. (2nd edn). Routledge, ISBN 1317236734, 9781317236733, Google Books .
- (2) Hiremath R S ., Salian P.,and Kumar A.(2022). Historical Picture of Physical Activities and Sports in Ancient India, International Journal of Novel Research and Development,7(12);b242-b249, www.ijnrd.org.
- (3) Sathyanarayana K., Vaidyanatha U. (2016). Sports in mythology, International Journal of Applied Research, 2(9); 51-53
- (4) Shere H.V.P. Mandal. (2024). “Traditional Sports & Games”, <https://hvpm.org/traditional-sports-and-games.php>
- (5) Singh U. (2008). A History of Ancient and Early medieval India: from the Stone Age to the 12th century. New Delhi: Pearson Education. ISBN 9788131711200.
- (6) Tomar S. (2020). “Sports and Games in Ancient India”, <https://www.quora.com/unanswered/Were-there-any-competitive-sports-in-ancient-India-like-Greeks-and-Romans>
- (7) Tydykova N.N, Akyol P., İmamoğlu O. (2021). Sports and Wrestling in Indian mythology,10 International Turkish Folks Traditional Sports Games
- (8) Symposium Poceding Book, (Editor: Kayrat BELEK -Mehmet TÜRKMEN- Adem KAYA), 107-115, Bishkek.